

ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

Τιμή μ.π. 5 1/2

ΝΕΩΤΕΡΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

ΛΟΓΟΓΡΑΦΩΝ ΚΑΙ ΠΟΙΗΤΩΝ

45185

Ἐγκραθέντα ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας

ΜΕΤΑ ΒΙΟΓΡΑΦΙΩΝ, ΣΗΜΕΙΩΣΕΩΝ ΚΑΙ ΕΙΚΟΝΩΝ

ΥΠΟ

ΕΥΑΓ. Κ. ΚΟΦΙΝΙΩΤΟΥ

πρόην Καθηγητοῦ

ΤΟΜΟΣ Β΄

ΔΙΑ ΤΗΝ ΔΕΥΤΕΡΑΝ ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ

ΕΚΔΟΣΙΣ ΤΡΙΤΗ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ Δ. ΦΕΞΗ

1903

1925

Πάν γνήσιον, ἀντύπον φέρει τὴν σφραγίδα τοῦ Ἐκδοτικοῦ Οἴκου
Γεωργίου Δ. Φέξη.

ΤΥΠΟΙΣ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΩΝ ΚΩΣΤΗ ΧΑΙΡΟΠΟΥΛΟΥ
(Πλατεία Βουλῆς 5).

ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ ΝΕΩΤΕΡΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Α'. ΛΟΓΟΓΡΑΦΩΝ

Α'. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΟΙΚΟΝΟΜΟΣ ὁ ἐξ Οἰκονόμων ἐγεννήθη τῇ 27 Αὐγούστου 1780 ἐν Τσαριτσάνῃ τῆς Θεσσαλίας, ἐκ πατρὸς πρεσβυτέρου Οἰκονόμου. Ἐδιδάχθη παρὰ τοῦ πατρὸς του τὴν Ἑλληνικὴν καὶ Λατινικὴν, τὴν δὲ Γαλλικὴν παρὰ Ζήσῃ Κάβρα, ἱατροῦ. Τὸ 21 ἔτος τῆς ἡλικίας ἐχειροτονήθη διάκονος καὶ πρεσβύτερος. Μετὰ τὴν ἀποθίωσιν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ προεχειρίσθη 25 ἐτῶν ὢν Οἰκονόμος καὶ ἐγένετο καὶ ἱεροκῆρυξ. Ἐδίδαξεν ἐν Σμύρνῃ μετέβη εἰς Ὁδησσόν, ἔνθα ἐξεφώνησε πολλοὺς λόγους ἐν οἷς διακρίνεται καὶ ὁ ἐπιτάφιος λόγος εἰς τὸν Πατριάρχην Γρηγόριον Ε'. Ἀπελθὼν ἐκ Ῥωσίας κατήλθεν εἰς Γερμανίαν, ἐπεσκέψθη τὴν Ἰταλίαν, καὶ ἦλθεν εἴτα εἰς Ναύπλιον καὶ Ἀθήνας· ἐνταῦθα συνεδοῦλευσεν γράφων καὶ κηρύττων τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ· ἀπεβίωσε τὴν 9ην Μαρτίου 1857. Διεκρίθη ὡς φιλόλογος διάσημος, ἑλληνιστὴς ἐγκρατής, θεολόγος ἀρίστος καὶ ἐξέδωκε πολλὰ συγγράμματα.

1. Προτροπὴ εἰς ἀγῶνα.

Χαίρετε, ὦ ἄνδρες Ἕλληνες, χαίρετε ἐν Κυρίῳ καὶ πάλιν ἐρῶ χαίρετε· τοῦτο μετὰ πόθου προσφωνεῖ πρὸς ὑμᾶς, γλυκερὸν προίμιον τῆς παρούσης προσλαλιᾶς, εἰς ἐκ τῶν ὁμογενῶν σας, τὸν ὁποῖον σώματος ἀσθένεια καὶ ἄλλαι δεινὰι περιστάσεις κρατοῦσι μακρὰν ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος. Ἀλλὰ καὶ οὕτως ἔχων σὺς ἀναγκαλίζομαι νοερώς, ἀδελφοί, πάντας ἀσπάζομαι τῆς πατρίδος τὸν ἀσπασμόν. Καταφιλῶ τοὺς πυρολαμπεῖς ὀφθαλμοὺς καὶ τοὺς γενναίους σας βραχίονας, οἵτινες διώκουσι τὸν βάρβαρον ἀπὸ τῆς πατρίδος. Καταφιλῶ μετὰ δακρύων τὰς ἐνδόξους

πληγὰς σας, αἵτινες ἰατρούουσι τὰ πολυχρόνια τραύματα τῆς Ἑλλάδος. Συστρατεύομαι μεθ' ὑμῶν καὶ συμπεριάγω πανταχοῦ καὶ τὸν νοῦν, καὶ τὴν φαντασίαν, καὶ τὴν γλῶσσαν, καὶ τὴν καρδίαν, καὶ πάσας τὰς δυνάμεις τῆς ἀσθενείας μου. Εὐλογημένη ἡ γῆ, εἰς τὴν ὁποίαν στρατοπεδεύετε. Εὐλογημένα τὰ νικηφόρα σας ὅπλα καὶ αὐταὶ αἱ ὑψηλαὶ πέτραι, ἐκ τῶν ὁποίων πετῶσι τὰ βελη σας κατὰ τῶν τυράννων. Εὐλο-

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΟΙΚΟΝΟΜΟΣ

γημένος ὁ ἀκαταμάχητος στόλος σας, ὅστις καθαρίζει τὴν ἑλληνικὴν θάλασσαν ἐκ τῶν μιᾶρῶν αὐτῆς μοιχῶν πανωλεθρῶν καταποντιστῶν. Εὐλογητὸς Κύριος ὁ Θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ, ὅτι ἐπεσκέψατο καὶ ἐποίησε λύτρωσιν τῷ λαῷ αὐτοῦ.

Γενναῖοι τοῦ Χριστοῦ στρατιῶται, εἰς ἐσχὲς ἐκπληροῦται μυστήριον ἐκπαλαὶ προωρισμένον εἰς θρίαμβον καὶ δόξαν τῆς εὐσεβείας. Αἰῶνες πολλοὶ ὤδιναν τὸ ἔργον εἰς τὸ ὁποῖον ἐκληρώθητε ὑπὸ τῆς βουλῆς τοῦ ἐνεργοῦντος καὶ διοικούντος τοῦ πᾶν· ὁ βασιλεὺς τῶν οὐρανῶν σας ἔκλε-

Ξεν ἐλευθερωτὰς τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Ἑλλάδος. Ὡς ὑπηρεταὶ λοιπὸν τῆς θείας προνοίας τρέχετε γενναίως καὶ ἀνεπιστρόφως τὸν ἀγῶνα τῆς πίστεως, εἰς τὸν ὅποιον σὰς συνεκάλεσεν ἡ φωνὴ τοῦ Ὑψίστου. Σπεύσατε νὰ διώξητε τῆς πίστεως τοὺς ἐχθροὺς ἀπὸ τοῦ καλοῦ προσώπου τῆς Ἑλλάδος, ὡς διώκονται τὰ φάσματα τῆς νυκτὸς ὑπὸ τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων. Τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ σὰς ἐκίνησεν ἐξ ἀρχῆς. Αὐτὸ τὸ παντοδύναμον Πνεῦμα σὰς συνοδεύει καὶ σὰς βοηθεῖ· τί πλέον μένει νὰ φοβηθῆτε, ὁ Θεὸς μετ' ὑμῶν.

Ὅλος ὁ παλαιὸς καὶ νέος κόσμος ἔχει τὰ βλέμματα προσηλωμένα πρὸς τοὺς ἀγῶνάς σας, καὶ πολλοὶ τῶν Εὐρωπαίων οἱ φιλανθρωπότεροι ἐπαινοῦσι καὶ μκακρίζουσι τὰ κατορθώματά σας. Ἀλλ' εἶναι καὶ ἄλλοι, οἵτινες δυσφημοῦσι καὶ ψέγουσι πικρῶς τὸ ἡρώϊκόν σας ἐπιχείρημα. Πρὸς τὰς τοιαύτας κατηγορίας ἀποβλέπει πρῶτον ὁ λόγος οὗτος, ἀδελφοί, τοῦ ὁποίου κυρίως ὑπόθεσις εἶναι ἀδελφικὴ προτροπὴ πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ γενναίου σας ἐγχειρήματος. Καὶ τοὺς παλαιούς τῶν ἡμετέρων προγόνων ἀθλητὰς ἐχρεώστουν οἱ ἔξωθεν θεωροῦντες νὰ παρορμῶσιν εἰς τῆς δόξης τὸ στάδιον.

Μὴ νομίση κανεὶς ἕως, ὅτι καὶ ἀπολογούμενος κοπιᾷζω ἐξεπίτηδες νὰ ἀπκντήσω πρὸς τοὺς κατηγοροὺς τῆς Ἑλληνικῆς ἀνδρείας. Τούτων αἱ θορυβῶδεις κρυχαὶ συμπνίγονται καὶ σβύνονται παρעυθὺς ὑπὸ τῆς αἰωνίου καὶ λαμπρᾶς φωνῆς τῆς ἀληθείας, ἥτις κηρύττει τὴν εὐγενεστάτην καὶ ἀγιωτάτην ὑπόθεσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος. Ἐκπράζω, ὦ ἄνδρες, τὰ δικαιώματά μας, μᾶλλον διὰ τοὺς Ἕλληνας παρὰ διὰ τοὺς μισέλληνας. Οἱ προπάτορες ἡμῶν ἔγραφον εἰς στήλας χαλκᾶς τὰς τῶν τυράννων ἀδικίας, ὥστε νὰ βλέπωσιν ἐξ αὐτῶν οἱ μεταγενέστεροι πόσον φρικτὸν εἶναι ἡ τυρηνία. Οὕτως οἱ Ἀθηναῖοι ἔγραψαν εἰς στήλην τὰς ἀδικίας τῶν Πεισιστρατιδῶν, ἀνθρώπων ὁμογενῶν καὶ ὁμοθητήκων καὶ συμπατριωτῶν, οἵτινες κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ φιλαληθεστάτου τῶν ἱστορικῶν ἐπετήδευον καὶ φρόνησιν καὶ ἀρετὴν. Ἀλλὰ ποῖον λόγον ἠδύναντο νὰ ἔχωσιν ἐκείνων αἱ ἀδικίαι ὡς πρὸς τὰς ἀθεμιτουργίας τοῦ ἰδικοῦ μας ἀνόμου, ἀσυμφύλου, ἀθεωτάτου τυράννου; καὶ πόσον δικαιότερον ἡμεῖς πρέπει νὰ μνημονεύωμεν τὰς φρικτοτέρας ἐξ αὐτῶν (διότι ποῦ δυνάμεθα ὅλας;) ὥστε νὰ φυλάττωμεν πάντοτε ζῶσαν μὲν καὶ ἀμάραντον ἀγανάκτησιν ἐναντίον τῶν ὕβριστῶν (ἐφ' ὅσον εἶναι τοιοῦτοι), ἄσβεστον δὲ καὶ ἀκοίμητον τὴν ἀποστροφὴν πρὸς τὰ αἵτια διὰ τὰ ὅποια ἐκ ποίων ἀγαθῶν εἰς ποῖα κατηντήσαμεν δεινὰ;

(Ἐκ τοῦ προτρεπτικοῦ σελ. 221—223).

2. Περὶ πατρίδος.

Ταῦτα ἐντέλλομαι ὑμῖν, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους. Τὴν αὐτὴν, ἀδελφοί, τοῦ Σωτῆρος ἐντολὴν ἐπαναλαμβάνει πρὸς ἡμᾶς μετὰ πάσης εὐλα-

θείας καὶ ἡ πατρίς. Καὶ ἡ πατρίς ἀπαιτεῖ παρ' ἡμῶν τῆς φιλογενείας τὸν φόρον, ὅστις εἶναι τὸ μόνον γνώρισμα καὶ τοῦ ἀγαθοῦ Χριστιανοῦ καὶ τοῦ ἀγαθοῦ πολίτου. Ἡ πατρίς εἶναι πολυσέβαστος μήτηρ τοῦ λογικοῦ ἀνθρώπου, ἡ εὐργετικωτάτη τροφὸς αὐτοῦ καὶ διδάσκαλος, τὸ ἱερώτατον στάδιον, εἰς τὸ ὁποῖον κατέβη πρῶτον νὰ γυμνασθῇ τοὺς ἀγῶνας τῆς φιλαδελφίας καὶ τῆς φιλανθρωπίας. Εἰς τὴν πατρίδα πρῶτον εἶδε τὸν ἥλιον, ἀνέπνευσέ τὰς ζωογόνους αὔρας τοῦ ἀέρος, ἔμαθε νὰ ἐκφράζῃ τὰς ἐννοίας διὰ τοῦ λόγου· ἐτράφη, καθὼς Χριστιανὸς, τὸ ἄδολον γάλα τῆς εὐσεβείας· ἔλαβε τὰ στοιχεῖα καὶ τῆς φυσικῆς καὶ τῆς ἠθικῆς ἀνατροφῆς. Χρεωστεῖ λοιπὸν νὰ τιμᾷ τὴν πατρίδα, καθὼς τιμᾷ τοὺς ἰδίους αὐτοῦ γονεῖς, οἵτινες εἶναι καὶ αὐτοὶ τέκνα τῆς σεβαστῆς ταύτης πατρίδος, καὶ μητρίδος καὶ πρωτογόνου ῥίζης ἑλλης τῆς αὐτοῦ γενεᾶς. Χρεωστεῖ νὰ φρονῇ σταθερῶς, ὅτι δὲν ἐγεννήθη εἰς τὸν κόσμον μόνον δι' ἑαυτὸν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν πατρίδα. Ἡ πατρίς ἔχει δικαίωμα ἀγιώτατον εἰς ὅλα τοῦ πατριώτου τὰ προτερήματα, εἰς τὰς ἀρχὰς καὶ εἰς τὰς γνώσεις, εἰς τὰ πλούτη, εἰς αὐτοῦ τὰς δυνάμεις, ὥπως ἂν ἔχῃ, καὶ ὅπου ποτ' ἂν τύχῃ νὰ διατρίβῃ. Καθὼς τὰ εὐκαρπὰ δένδρα, ὅσους ἂν ἐκθρέψωσι καρπύς, πρῶτον τούτους παραθέτουσιν εἰς τὸ γενέθλιον αὐτῶν ἔδαφος, τοὺς δὲ περιττεύοντας χαρίζουσιν ἡδεῖαν ἀπόλαυσιν εἰς τὴν ξενιτείαν, παρομοίως καὶ ὁ ἀγαθὸς καὶ γνήσιος πατριώτης χρεωστεῖ τὴν ἐπικαρπίαν τῶν ἑαυτοῦ προτερημάτων πρώτιστα καὶ μάλιστα εἰς τὴν γεννήσασαν καὶ θρέψασαν αὐτὸν γῆν. Διὰ τοῦτο καὶ θεοὶ καὶ ἀνθρώπινοι νόμοι καταδικάζουσιν, ὡς πατραλοῖαν, τὸν παραβᾶτην τῶν πατριωτικῶν καθηκόντων. Διὰ τοῦτο προστάζουσι καθ' ἓνα νὰ ὑπερμαχῇ κατὰ πρῶτον λόγον ὑπὲρ τῆς πίστεως, καὶ κατὰ δεύτερον ὑπὲρ τῆς πατρίδος. «Μάχου ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος». Διὰ τοῦτο τέλος καὶ αὕτη ἡ φύσις μᾶς ἔχει τοιοῦτοτρόπως προσκολλημένους εἰς τὸ γενέθλιον ἔδαφος, ὥστε δὲν συγχωρεῖται συνήθως, εἰμὴ εἰς μόνους τοὺς ἀναισθήτους, ἢ παντάπασιν τὰ ἦθη σαπρύνει καὶ διεφθαρμένους, νὰ μὴ αἰσθάνονται ἀγάπην καὶ πόθον πρὸς τὴν πατρίδα. Ὡς καὶ αὐτὰ τὰ κατ' αὐτὴν ἄψυχα συχναίως καταθέλγουσιν αἰχμαλωτίζοντα τὸ μνημονικόν μας. Ὁ ἥλιος τῆς πατρίδος μας φαίνεται γλυκύτερος· ὁ ἀήρ, εὐπνέστερος καὶ ζωηρότερος· τὰ προϊόντα, τροφιμώτερα καὶ ποικιλώτερα καὶ ἡδύτερα. Τὰ καλὰ λειβάδια, τὰ σκιερά δαση, τὰ καθαρά νερά, πολλάκις καὶ ἐν δένδρον· ἐν βράκιον, καὶ βράχος τις πολλάκις ἀπότομος τῆς πατρίδος κυριεύει καὶ κατακρατεῖ τὴν φαντασίαν τοιοῦτοτρόπως, ὥστε, ὅσον ἂν εἶναι μικρὸς ὁ τόπος τῆς γεννήσεως ἐκάστου, εἰς τοῦτον ἐγκαλλωπίζεται, καὶ πρὸς τοῦτον ἐκ τῆς ξενιτείας πυκνῶς ἀποβλέπει, καὶ τοῦτον ὅχι ἄπαξ ἐπροτίμησε παρὰ τὰς εὐδαιμονεστάτας χώρας καὶ πόλεις τῆς οἰκουμένης.

Ἀλλὰ πῶς δύναται καθεὶς εἰς τὴν ξενιτείαν νὰ δείξῃ κοινῶς τὴν πρὸς τὴν πατρίδα χρεωστομένην εὐγνωμοσύνην καὶ ἀγάπην, εἰ μὴ

ἀγαπῶν καὶ περιθάλπων τοὺς ἰδίους ὁμογενεῖς ; Ἡ πατρίς, ἀδελφοί μου, ζῇ εἰς τὸ γένος· τοῦ δὲ γένους τὴν εἰκόνα παριστάνουσι τὰ πρόσωπα τῶν ὁμογενῶν, οἵτινες μᾶς περικυκλώνουσιν. Ὅ,τι καλὸν χρεωστεῖ καθεὶς εἰς τὴν πατρίδα, χρεωστεῖ νὰ τὸ κάμῃ εἰς τὸ γένος του, καὶ ὅ,τι καλὸν δὲν δύναται νὰ κάμῃ εἰς ὅλον αὐτοῦ τὸ γένος, χρεωστεῖ νὰ τὸ κάμῃ εἰς ὅσους τῶν ὁμογενῶν δυνήθῃ. Εἰς τούτου δὲ τοῦ χρέους τὴν δικαίαν ἐκπλήρωσιν δὲν ἔχει νὰ διακρίνῃ ὁ νησιώτης τὸν ἡπειρώτην, οὐδ' ὁ μεγάλης πόλεως πολίτης τὸν κάτοικον τῆς μικρᾶς. Πᾶς ὁμογενὴς εἶναι συμπατριώτης· διότι πατρίς κυρίως εἶναι ὁλόκληρος ὅλος τοῦ γένους ἡ συνοικία καὶ ὁλομέλεια.

Ἐὰν λοιπὸν πᾶς ἀπλῶς πατριώτης ἔχῃ τοῦτο τὸ χρέος πρὸς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ πατρίδα, πόσον, ἀγαπητοί, πρέπει νὰ ᾔνκι τὸ χρέος ἡμῶν πρὸς τὴν ἡμετέραν ; Ἕλληνες χριστιανοί, συλλογίσθητε εἰς ποῖον γῆν ἐγεννήθημεν καὶ ποῖα τις εἶναι κατὰ τὸ παρὸν ἡ κατὰστασις αὐτῆς. Ἡ πατρίς τῆς ὀρθοδόξιας καὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς ἀνδρείας καὶ ἀρετῆς, ἀφ' οὗ τοσούτους χρόνους ἐδασανίσθη ὑπὸ τὸ σιδηροῦν σκῆπτρον τῆς ἀσθείας, ἀντιπαλαίει σήμερον πρὸς τὰς φάλαγγας τοῦ θανάτου. Οἱ ἐκλεκτοὶ τῆς Ἐκκλησίας υἱοὶ μονομαχοῦσι πρὸς τὰ λυσσῶντα τέκνα τῆς Ἀχαρ, ὦ φίλη πατρίς, ὦ Ἑλλάς ! Ποῖον ἄρα καὶ πότε θέλει γίνεαι τῆς ἀνίσου ταύτης πάλης τὸ τέλος ;

(Ἐκ τοῦ λόγ. π. φιλογενεῖας σ. 71—72).

3. Κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν ἀγῶνες.

Ἀλλὰ τί λέγω : μήπως παρεσύρην ὑπὸ τῆς ῥύμης τοῦ λόγου ; μήπως ἀπατώμικαι, ὅχι ἀγαπήτοί, σεῖς δὲν φαίνεσθε σκληροκάριοι. Ἐγὼ μάλιστα σὰς ἀκούω πολλὰ φιλανθρωποὺς καὶ συμπαθητικοὺς. Σεῖς, ὅταν θεωρήσῃτε τραγωδίαν εἰς τὸ θέατρον, δακρύετε δι' εὐαισθησίαν. Τιμᾶτε τὰς δυστυχίας ἡρώος τινος τῆς μυθολογίας ἐκ πόνου καρδίας ἀληθινοῦ, καὶ ἐξέρχεσθε πολλάκις ἐκ τοῦ θαύματος ψυχὴν ἔχοντες φιλανθρωποτέραν. Καὶ ἂν περὶ τὰ πλάσματα τῆς ποιητικῆς φαντασίας εἴσθε τόσο ἐνσπλαγχνοὶ καὶ συμπαθητικοί, πόσον ἔπεται νὰ κατανοήσῃτε εἰς τὰ πραγματικὰ καὶ τραγικώτατα παθήματα τῶν ἀδελφῶν σας ; Ἐλθετε λοιπὸν ὡς φιλοθεάμονες, νὰ ὑπάγωμεν νοερῶς εἰς τὸ θέατρον τῶν δεινῶν τῆς πολυπαθοῦς ἡμῶν πατρίδος. Ἐγὼ, κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην, σὰς ὀδηγῶ διὰ τοῦ λόγου ἐκ τούτου τοῦ ἁγίου καὶ καθαροῦ καὶ ἀμιάντου βήματος τοῦ Εὐαγγελίου τῆς εἰρήνης. Ἴσως ἐκ τῆς ἀπλῆς θεωρίας τῶν σωματικῶν τοῦ πολέμου κακῶν ἀνάψῃ εἰς τὰς ψυχὰς σας ὁ κατὰ τῶν παθῶν σας ἱερός πόλεμος, καὶ ὑπερσχύσῃ ἡ τοῦ Πνεύματος μάχαιρα νὰ διακόψῃ τοὺς αἰσχροὺς τῆς φιλαυτίας δεσμούς, οἵτινες σὰς κρατοῦν ἀργοὺς καὶ ἀκινήτους εἰς βοήθειαν τῶν πασχόντων ὁμογενῶν. Ἀπέλθετε λοιπὸν διὰ τῆς διανοίας εἰς τὰς φοδερὰς τῆς πατρίδος

δραματουργίας. Ἐρχου καὶ ἴδε. Τί βλέπομεν εἰς τὴν πρώτην σκηνήν; Μάχην τῆς ξηρᾶς. Ὑπομείνατε νὰ τὴν θεωρήσωμεν συντόμως, ὅσον τὸ δυνατόν. Ἰδοὺ τὰ δύο τῶν πολεμίων στρατεύματα βλέπουσι μακρόθεν πρὸς ἄλληλα κατὰ πρῶτον, παλλόμενα τὴν καρδίαν. Ἰδοὺ συγκινούνται καὶ προχωροῦσι κατ' ἀλλήλων ἐνθουσιῶντα. Χιλιάδες ἀνθρώπων, ὡς εἷς καὶ μόνος ἄνθρωπος, βηματίζουσιν ὁμοθυμαδὸν πρὸς τὸ χάος τοῦ θανάτου. Σκαρδαμύττουσι τὰ βλέφαρα πρὸς τὰς πρώτας ἀστραπὰς τῆς ἀψιμαχίας. Ἀποχαιρετᾷ τὸν πλησίον στρατιώτην ὁ στρατιώτης καὶ εἰς ὅλους εὐθὺς φαίνεται ὅτι δύνει ὁ ἥλιος τῆς ζωῆς. Ὅλος ὁ αἰὼν τοὺς φαίνεται συνεσταλμένος εἰς μίαν καὶ μόνην τῆς μάχης στιγμήν. Καὶ τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν καὶ τὸ πᾶν ἕκαστος αὐτῶν ἀθρόον βλέπει συγκεντρωμένον, εἰς τὴν ὁποίαν πατεῖ σπιθαμὴν τοῦ ἐδάφους. Ἰδοὺ ἡ σάλπιγξ βοᾷ, συνηχοῦσι τὰ κελεύσματα, κυματίζουσιν αἱ σημαῖαι, καὶ ἄρχεται ἡ τῆς μάχης ὁρμή. Κύματα καπνοῦ μυριζοῦσιν ἀναθκίνοντα καὶ λακτίζοντα τὸν αἰθέρα· κροτοῦσιν ἀδιακῶπως τὰ στόματα τῶν τηλεβόλων ἐξερευγόμενα μυρίους θανάτους· αἱ πυρφόροι σφῆραι, διαπερῶνται διὰ τῶν πυκνῶν συστημάτων, ἀφίνουσιν ἐν τούτοις κενὰ χάσματα αὐλακίων ὡς εἰς τὰ χωράφια τὸ ἄροτρον τοῦ γεωργοῦ ἢ καὶ εἰς τὰ λήϊα τοῦ θεριστοῦ τὸ δρέπανον. Σώματα καλὰ καὶ γενναῖα, ὡς δένδρα ὑψηλὰ καταπίπτουσι βχρυστένικτα καὶ ἄλλα, συσσωρεύονται ἀλλεπάλληλα, ὡς ἀστυχίων δράγματα εἰς τοὺς ἄλωνα. Ὁρμῶσιν οἱ μαχόμενοι διὰ τῶν πτωμάτων ἐγκαρδιούμενοι ὑπὸ ἀπελπισίας, ὠθοῦσιν, ὠθοῦνται· πληγόνονται, πληγόνουσι· φονεύουσιν, ἀποθνήσκουσι. Νεκρὸς ἀντικρούει πρὸς νεκρὸν, πῦρ εἰς πῦρ, σίδηρος πρὸς σίδηρον. Ἐπιχαίρουσιν ὡμῶς οἱ νικηταί, μεθύοντες ἐξ αἵματος. Ρογγύζουσιν ἐλεεινῶς οἱ τραυματισμένοι καὶ ψυχορραγοῦσιν ὑπὸ τοὺς πόδας τῶν ἵππων ἢ τῶν πεζῶν φονευτῶν. Ἐδῶ σπαρταροῦσι χεῖρες καὶ πόδες, ἐκεῖ ἐκνίζουσι καρδίαι καὶ σπλάγχνα, ἄλλοι κυλίνονται σώματα, ὡς δένδρων κορμοί, καὶ παρέκει σφενδονίζονται κεφαλὰὶ χάσκουσαι εἰσέτι φοβερῶς κατὰ τοῦ φονέως. Κρουνοὶ καὶ ρεῖθρα θερμῶν αἱμάτων μεθύουσι τὴν γῆν, καὶ καταβάφουσι τὰς σάρκας, καὶ μολύνουσι ῥυτίζοντα καὶ ἵππους καὶ ὅπλα καὶ φορέματα. Ἀδελφὸς βχρυστενάζων καταπατεῖ τὸ πτώμα τοῦ ἀδελφοῦ· εἰς τὸ βάθος τῆς ἐκυτῶν καρδίας αἰσθάνονται τὰ θανάσιμα τραύματα τῶν υἱῶν οἱ πατέρες· καὶ τὰ τέκνα παρέρχονται δακρύοντα τοὺς πτερόντας γονεῖς, οἵτινες ἐκτείνοντες τοὺς νεκρουμένους αὐτῶν βραχίονας μετὰ φωνῆς σβυνομένης καὶ δυνάτων ὁμμάτων τοὺς εὐχονται τὸ τελευταῖον υἰεῖαν καὶ ζωὴν. Ἐδῶ τρέχουσι ἐξάγοντες οἱ συγγενεῖς ἢ φίλοι τὸν συστρατιώτην ἡμιθανῆ, καὶ μόλις ἀνορθοῦντα τὴν κεφαλὴν, νὰ καθιερώσῃ τὸ ἔσχατον βλέμμα καὶ πνεῦμα εἰς τὸν δημιουργόν του· ἐκεῖ φθάνει καὶ κατασφάζει τὸν φεύγοντα ὁ διώκων· καὶ μένει τέλος τὸ πεδίον τῆς μάχης μυριόνεκρον πολυάνδριον, ὅπου κείτονται σώματα Χριστιανῶν συμπεφυρμένα πρὸς ἔρημα ὅπλα καὶ πτώματα Τούρκων, καὶ

κτηνῶν θνησιμαῖα, ἐπισκοπούμενα ἄνωθεν ὑπὸ σαρκηφάγων ὀρνέων, τὰ ὁποῖα μόνᾳ διὰ τῆς φοβικῶδους αὐτῶν κραυγῆς διακόπτουσιν ἐνίοτε τὴν κατέχουσιν κύκλῳ τὸ πᾶν φοβεράν τῆς νεκρώσεως ἡσυχίαν καὶ πένθιμον σιωπὴν τοῦ θανάτου. Πῶς σὰς φάνεται τοῦτο τὸ θέατρον, ἀδελφοί; εἶναι ἄρᾳ γε ἱκανὸν νὰ κινήτῃ φόβον καὶ ἔλεον εἰς τὰς ψυχὰς σας ποὺς βοήθειαν τῶν ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος θυσιαζομένων ὁμογενῶν; Ὡ! πόσαι οἰκίαι ἡρημώθησαν εἰς ταύτην τὴν μάχην! Πόσαι χῆραι ἤδη καὶ πόσα ὀρφανὰ, καὶ πόσοι γέροντες γονεῖς περιμένουσιν εἰς μάτην τοὺς πεσόντας αὐτῶν συγγενεῖς! προκίπτουσι διὰ τῶν θυρίδων, ἐξέρχονται εἰς τὰς ὁδοὺς, ἐρωτῶσι τοὺς διαβάτας, περιστρέφουσι πανταχοῦ καὶ τὰ βλέμματα καὶ τὰς διανοίας πότε καὶ ποῦ νὰ ἴδωσιν ἐκείνους, τοὺς ὁποίους δὲν θέλουσι πλέον ἰδεῖ εἰς τὴν γῆν, θρηνοῦντες διὰ βίου τὸν χωρισμὸν των. Πόσαι τέλος χρητὰι τῆς πατρίδος ἐλπίδες, καὶ πόσοι βραχίονες αὐτῆς συνετάρησαν μετὰ τῶν ἐν τῇ μάχῃ πεσόντων εἰς ἓνα τάφον, τὸν ὁποῖον εἰς αὐτοὺς προσφέρει τελευταῖον ἢ εὐτέβεια, δῶρον ὅσιον καὶ θλιβερόν! Δεινόν, ἀδελφοί, τὸ θέημα, καὶ τὰ παρπεόμενα δεινὰ καὶ ἐλεεινὰ. Ἀλλ' ἂν ταῦτα δὲν σὰς μολάσσωσι τὴν καρδίαν, μετάβητε εἰς ἄλλην σκηνήν. Ἐλθετε εἰς τὴν θάλασσαν νὰ ἴδωμεν τοὺς συμπατριώτας, πῶς ναυμαχοῦσι κατὰ τῶν ἀτεβῶν «ποιοῦντες ἐργασίαν ἐν ὕδασι πολλοῖς».

Ἐρχου καὶ ἴδε. Βλέπετε τὰς ὑψηλὰς καὶ βαρεῖας τῶν βαρβάρων τριήρεις, πῶς ἀναβάνουσιν ὡς ἡραίστεια ὄρη εἰς τὴν θάλασσαν τὴν ἐλληνικὴν; Βλέπετε ἀπ' ἄλλου μέρους τὰ πλοῖα τῶν ὁμογενῶν εὐκίνητα καὶ κοῦφα καὶ ἑλαφρά, πῶς περίπτανται, ὥσάν κύκνοι, πέριξ εἰς τὰς βραβερικὰς πυργοβάρεις; Ἰδοὺ ἐκφυροκροτοῦσι κατ' ἀλλήλων. Ἰδοὺ ἀνάπτει ὁ πόλεμος εἰς τὸ πέλαγος, ὅπου πάραυτα συντρέχουσι καὶ αὐτὰ τὰ στοιχεῖα νὰ πολλαπλασιαζῶσι τὰ τούτου δεινὰ. Ἡ θάλασσα βοᾷ καὶ ἀφρίζει, χάσκει συχνάκις ὑποκάτω τῶν καρabiῶν ἀνοίγουσα τὰς ἀβύσσους, ὡς παμφάγους φάρυγγας, νὰ τὰ καταπῇ. Οἱ ἄνεμοι ἀνυψώνουσιν ὄρη κυμάτων, καὶ διχκόπτοντες τῶν πλοίων τὴν ὁρμὴν, τὰ συνταράττουσι, τὰ στρέφουσι, τὰ συγκρούουσι καὶ παραδίδουν πλάγιον πολλάκις τὸ προτρέχον νὰ φύγῃ τὸν ἐχθρόν. Ἐπρὶ καὶ ποῦ; μακρόθεν στεναίνει καὶ δὲν δύναται νὰ δώτῃ ἄσυλον εἰς τὰ φεύγοντα θύματα τοῦ θανάτου. Κἂν δὲ τύχῃ πλησίον, ἐπιταχύνει τὸν τούτων ὄλεθρον πολλάκις διὰ τὴν σκληρότητα τῶν ἀποτόμων αἰγιαλῶν. Ῥύακες πυρὸς προχέονται καίοντες ἐπὶ τῶν ὕδατων· καὶ προσβάλλοντες εἰς τὰς πλευράς τῶν πλοίων τὰ σχίζουσι ἐξαίφνης καὶ τὰ καταποντίζουσιν ἢ τ' ἀνάπτουσιν, ὡς ξύλων δρυμόν, ἀναμέσον εἰς τὰ κύματα. Βολίδες καὶ σφαῖραι πυρφόροι σπινθηροβολοῦσιν ἐν μέσῳ τῆς νυκτὸς τοῦ καπνοῦ, μαινόμεναι νὰ φάγωσι σάρκας. Ἐδῶ συμπλωτῆρες συντετριμμένοι ἢ καίόμενοι τυὸς βραχίονας κατασπάζονται ἀλλήλους τὸν τελευταῖον ἀσπασμόν. Ἐκεῖ σῶρουσιν εἰς τὰ κάτω τοῦ

πλοίου καὶ συσσωρεύουσι τοὺς πληγωμένους αἵματοφύρτους καὶ θρηνοῦντας ἐλεεινῶς. Ἄλλοι πολέμιοι συμπεσόντες ἐπὶ τῆς κωπαστῆς κατασχίζουσι, καὶ σφάζουσι, καὶ πνίγουσιν ἀλλήλους εἰς τὸ πέλαγος. Κατάραι καὶ προσευχαὶ τῶν ἀποθηνησκόντων ἀντηχοῦσιν εἰς τὸν ἀέρα· πτώματα καὶ ναυάγια ἡμίκαυστα ἐπιπλέουσιν ἐπὶ τῆς θαλάσσης. Πανταχόθεν συρρέουσιν αἱ εἰκόνες καὶ τὰ ὄργανα τοῦ θλήθρου. Ὁ δὲ ἄνθρωπος μόνος, ἔρημος, φυλακισμένος εἰς μίαν σανίδα, ἀντιμάχεται πρὸς πολλὰ θανάτων εἶδη, τὰ ὅποια περὶ αὐτὸν ἀμιλλῶνται, ποῖος πρότερον νὰ τὸν ἀρπάσῃ. Τυράννων μανία, καὶ τέχνη πολέμου, καὶ λύσσα πυρός, καὶ βία κυμάτων, καὶ ζάλη ἀνέμων συναγωνίζονται κατὰ τῶν ἡμετέρων συγγενῶν ἐπάνω εἰς ἓνα τάρον ἄχανη!

Ἴδου συντόμως, ἀγαπητοί, τῶν δεινῶν ἡ σκιαγραφία, εἰς τὰ ὅποια εἶναι περιπεπλεγμένοι οἱ ἀδελφοί μας· προσθέσατε προσέτι καὶ τὴν πείναν καὶ τὴν γύμνωσιν, καὶ τὴν ἔλλειψιν τῶν ἀναγκαίων ἀποσκευῶν. Πῶς νὰ ἀντέξῃ πρὸς τοσοῦτους ἐχθροὺς ἄοπλος καὶ νῆστις αὐτῶν ἡ ἀνδρία; Πῶς νὰ περηγορήσωσι τοὺς ἐν ταῖς οἰκίαις πεινῶντας καὶ τρέμοντας καὶ πενθοῦντας συγγενεῖς, τοὺς τραυματίας, τοὺς γέροντας, τοὺς ἀρρώστους, τὰς παρθένας, τὰς χήρας, τὰ ὄρφνα τῶν; Τί λέγεις, Χριστιανέ, ὅστις δακρύεις εἰς τὰ πεπλασμένα δυστυχήματα τῶν τραγωδιῶν; εἶναι ἄρα ἱκανὰ καὶ τὰ πραγματικὰ πάθη τῶν συγγενῶν σου νὰ σὲ κινήσωσιν εἰς ἐμπάθειαν; ἢ πρὸς ταῦτα ἀνίσθητεῖς καὶ προτιμᾷς περισσότερον τὸ ἀργύριον παρὰ τὸ αἷμα τῶν ἀδελφῶν σου; Ἀπάνθρωπε ψυχὴ! μήπως κατεζώδευσας εἰς τὸ θέατρον ὅλην σου τὴν εὐκισθησίαν; Πῶς; τὸ θέαμα τοῦ κινδύνου τοσοῦτων ὁμογενῶν σου, μαχομένων ὑπὲρ τῆς πίστεώς σου εἰς τὴν πατρίδα σου δὲν σὲ φαίνεται τῆς εὐσπλαγχνίας σου ἄξιον; ἀλλ' ἀντὶ νὰ μιμηθῇς ἐκείνων τὴν προθυμίαν, μιμεῖσθαι τὴν σκληρότητα τοῦ μετάλλου, τὸ ὅποσον ὑπερκαταῖς καὶ προτιμᾷς. Ἐλα λοιπόν, καρδίᾳ σιδηρᾷ, ἢ θν θέλῃς, ἀργυρᾷ καρδίᾳ καὶ χρυσῇ. Ἐλα! (Τί ἂν τις ὀνομάσῃ τὸν τριούτον, δύναται ὀρθῶς νὰ τὸν ὀνομάσῃ;) ἔλα, ὦ σκίρρε τῆς ἀνθρωπότητος, νὰ θρέψῃς τὴν σκληρότητά σου εἰς ἄλλα θεάματα, τὰ ὅποια παριστάνονται εἰς τὴν τελευταίαν τοῦ φρικώδους τούτου δράματος σκηνήν. «Ἐρχου καὶ ἴδε».

(Ἐκ τοῦ λόγου περὶ Συνεισφορᾶς σελ. 133—135).

Β'. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΣΟΥΤΣΟΥ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΣΟΥΤΣΟΣ ἐγεννήθη ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 1803, καὶ ἐξεπαιδεύθη εἰς τὸ γυμνάσιον τῆς Χίου. Ἐκεῖθεν ἐστάλη εἰς Παρίσιους ὁπόθεν διέβη εἰς Ἰταλίαν. Κατελθὼν εἰς τὴν ἀγωνιζομένην Ἑλλάδα, ἐξέδιδε διάφορα συγγράμματα περὶ καὶ ποιητικά. Ἦν ἀδιάλλακτος τοῦ Κυβερνήτου πολέμιος. Ἔργα αὐτοῦ εἶναι αἱ «Σάτυραι», ὁ

Ασώτος», τὸ «Πανόραμα τῆς Ἑλλάδος», ἢ «Ἑλληνικὴ Πλάστιγξ», ὁ Περιπλανώμενος», ἢ «Τουρκομάχος Ἑλλάς». Τελευταῖον αὐτοῦ ἔργον εἰς τὰ ἀπομνημονεύματα τοῦ ἀνατολικοῦ πολέμου 1857. Δικαίως θεωρεῖται ὡς πατὴρ τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς ποιήσεως. Ἀπέθανεν ἐν ὁχτῇ πενία τὸν Ἰούλιον τοῦ 1863 ἐν τῷ νοσοκομείῳ τῆς Σμύρνης.

1. Ἀθανάσιος Διάκος.

Ὁ Ἀθανάσιος, ὅστις Διάκος φέρεται διὰ στόματος, γεννηθεὶς εἰς Ἀρσινόην, κωμόπολιν τῆς Δωρίδος, ἔμεινεν ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων ὀρφανὸς πατρός· ἡ δὲ μήτηρ αὐτοῦ, καὶ τῶν πρὸς τὸ ζῆν στερουμένη, τὸν ἀφιέρωσε ὡδεκαετὲς μεράκιον εἰς τὴν πλησίον Μονὴν τοῦ Ἰωάννου Προδρόμου, που μετὰ τρεῖς ἑνιαυτοὺς ἐχειροτονήθη διάκονος. Ἀλλὰ καθὼς ὁ υἱὸς τοῦ Πηλέως ὑπὸ τὴν γυναικείαν στολὴν, καὶ αὐτὸς ὑπὸ τὸ μοναχικὸν γῆμα ἔκρυπτε καρδίαν ὀργῶσαν πρὸς τὴν ἀπὸ τῶν πολέμων δόξαν. διὰ τοῦτο δράξας μετ' ὀλίγον τὰ ὅπλα συνετάχθη μετὰ τοῦ Καλογέλου Τσάμη, διακριθέντος ἄλλοτε ὑπὸ τὸν μέγαν Ἀνδρούτσον, καὶ ἀπ' αὐτοῦ μεταβῆ πρὸς τὸν Σκαλτσοῦδην, μετὰ τοῦ ὁποίου συνῆρξε καθ' ὅλην τὴν Δοκρίδα ἐπὶ πενταετίαν, ἀπονέμων πάντοτε εἰς τὸν πρεσβύτερον ἀρματωλὸν τὰ πρωτεῖα ὡς φύσει μετριόφρων καὶ πειθήνιος.

Ὅτε δὲ τὸ πρῶτον τῆς Ἐλευθερίας σάλπισμα ἤχησεν ἀπὸ Ἰστρου μέχρις Εὐρώτου, ὁ Διάκος πρῶτος τὴν 28 Μαρτίου 1821 ὕψωσεν εἰς Δοκρίδα τὴν σημαίαν τῆς ἀνταρσίας καὶ ταχὺς ἐξεστράτευσε κατὰ τῶν ἐν Λεβαδείᾳ Ὀθωμανῶν, συγκρατούντων ἔτι καὶ τοὺς ἐκεῖ Ἕλληνας ἀκινήτους δι' ἀπουσίαν τοῦ Ὀδυσσεὺς Ἀνδρούτσου, κατέστρεψεν αὐτοὺς, παρέλαβε τὴν Ἀκρὰν τῆς πόλεως, ἀπέστειλε δύο μοίρας ὀπλοφόρων εἰς Θήβας καὶ εἰς Ἀταλάντην, ἀπεδίωξε καὶ τοὺς ἐκεῖ Ὀθωμανοὺς καὶ εἰς ὅκτῳ ἡμέρας ἀνεστάτωσεν ἅπασαν τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα.

Μαθὼν ταῦτα ὁ ἀρχιστράτηγος τῆς Τουρκίας Μεχμέτης Χουρσίτης, ἔπεμψε κατ' αὐτοῦ ὀκτακισχιλίους πεζοὺς καὶ ὀκτακοσίους ἵππεῖς ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ὁμέρ Βριώνου καὶ τοῦ Κιοσέ Μεχμέτου, οἵτινες κατήρχοντο ἤδη ἀπὸ τῆς Θεσσαλίας καὶ προσεβιάζον τὰς στενὰς παροόδους. Ὁ Διάκος μετὰ τοῦ Ἰωάννου Δουβουνιώτου, τοῦ Γέροντος Πανουριᾶ καὶ Μήτρου Κοντογιάννου συλλέξας περὶ τοὺς τετρακισχιλίους Ἕλληνας ἔτρεξε πρὸς φύλαξιν τῶν Θερμοπυλῶν καὶ αὐτὸς μὲν μετὰ πεντακοσίων κατέλαβε τὴν ἐπὶ τοῦ Σπερχεῖο γέφυραν καὶ τὰς ἀντιπέραν ὄχθας τοῦ ποταμοῦ ἔχων τὸ ἄβατον ἕλος εἰς τὰ δεξιὰ, εἰς δὲ τ' ἀριστερὰ ἔθεσε τοὺς τρεῖς συναρχηγούς του μετὰ τῆς λοιπῆς στρατιᾶς.

Τὴν αὐγὴν τῆς 14 Ἀπριλίου, ἐφάνησαν προβαίνοντες οἱ ἐχθροί· μετ' ὀλίγον ἐστάθησαν· ἀφ' οὗ δὲ μετὰ κατανύξεως ἠκροάσθησαν τὴν πρὸς τὸν Μωάμεθ δοξολογίαν τῶν Δερβισίων, ἐκινήθησαν πάλιν συναλαλάζον-

τες· καὶ ὁ μὲν Βριώνης μετὰ πεζικοῦ ὤρμητε κητὰ τοῦ Διάκου, ὁ δὲ Μεχμέτης μετὰ τοῦ ἵππικοῦ κητὰ τοῦ Δουβουνιώτου, Πανουριᾶ καὶ Κοντογιάννου. Μετὰ κρατερὰν μιᾶς ὥρας συμπλοκὴν, ὁ Διάκος ἔστρεψεν τὰς πολυαριθμούς τοῦ Βριώνου φάλαγγας, αἵτινες ἔμειναν εἰς τὴν διὰ δὲ ἔντρομον. Ἄλλ' εἰς τὴν ἔφοδον τοῦ Μεχμέτου ἔστρεψεν ἡδὴ τὰ νῶτα οἱ ἐξ εὐωνύμων τοῦ Διάκου τεταγμένοι. Θορήκτας τότε ὁ Βριώνης, ἐπανῆλθε ῥυγδασιότερος. Τὰῦτα ἰδόντες οἱ περὶ τὸν Διάκον ἀπεχώρουν καὶ παρεκίνουν τὸν στρατηγὸν νὰ ἀποχωρήτῃ καὶ αὐτὸς πρὶν κυκλωθῇ πανταχόθεν, καὶ ὁ Διάκος ἔκραζε· «Μὴ φύγωμεν, Ἕλληνες!... Βλέπουσιν ἡμᾶς ἐκεῖθεν οἱ τριακόςιοι τῆς Σπάρτης, καὶ μὴ κατασχύνωμεν ἐκείνους!». Ἄλλ' εἰς μάτην· μόνοι ὁ ἐπίσκοπος Ἀμφίτης Ἡσαίας, ὁ ἄξιος τοῦτου ἀδελφὸς Πηχᾶ Ἰωάννης καὶ τεσσαράκοντα πέντε παλαιοὶ στρατιῶται μένουσι περὶ τὸν Διάκον· ἱππεῖς καὶ πεζοὶ συρρέουσιν ἐξ ἐκατέρων τῶν μερῶν ἀμιλλώμενοι τίς ν' ἀποκόψῃ πρῶτος τὴν κεφαλὴν τοῦ ἀποστάτου· βλέπει αὐτὸς τὸν ἀδελφόν του πίπτοντα νεκρόν, ἀλλὰ θέτει τὸ πτώμα τοῦ ἀδελφοῦ ὡς προμαχῶνα καὶ πολεμεῖ· βλέπει τὸν δεξιόν του βραχίονα ἐκ μολυβδοβόλου συντετριμμένον, ἀλλ' ἐκκενώνει διὰ τοῦ ἄλλου δύο πυροβόλα καὶ προστατεύει τὴν ζωὴν τῶν ἱερομένων δύο ἀδελφῶν καὶ τριῶν τεσσάρων ἄλλων τελευταίων συναγωνιστῶν του· ζητεῖ τὸν θάνατον παρ' αὐτῶν, ἀλλ' αὐτοὶ νομίζουσι τὴν προᾶξιν ἀνόσιον καὶ τὸν δέχονται παρὰ τοῦ ἐχθροῦ· ὑπὸ μυρίων τότε κυκλωθεῖς, συλλαμβάνεται ζῶν ὁ ἥρως.

Αἰχμαλώτος καὶ τρυκατίας μετεφέρθη παράκτα πρὸς τὸν Ὁμέρ Βριώνην, ὅστις ἠρώτησεν αὐτόν· «Σὺ ὁ Διάκος εἶσι;»

— «Ἐγὼ αὐτός. Δός με τὸν θάνατον, ὅστις μὲ ἀπίστησεν». Οἱ βάρβαροι τὸν ἔδωκαν ὀδυνηρότατον.

»Τὸν ὠδελίσαν οἱ τίγρεις εἰς ἐλάτινον σουβλίον,

»Καὶ εἰς τὴν πυρὰν ἐψήθη ζωντανὸς ὡς τὸ ἀρνίον·

»Ἐργρευσαν οἱ ὀφθαλμοὶ του οἱ αἱματωθέντες πρῶτοι.

»Καὶ τὸ δέρμα του πλῆσιον τῆς πυρκαϊᾶς ἐκρότει·

»Ἐπριζότριζαν αἱ σάρκες, ἐπριζότριζε τὸ σῶμα,

»Πλὴν δὲν ἄφησε κάμμιαν οἰμωγὴν αὐτοῦ τὸ στόμα».

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΣΟΥΤΣΟΣ

Ὁ ἀνασκολοπισθεὶς μάρτυς τῆς Ἐλευθερίας ἐτελεύτησεν εἰς τὴν Λαμίαν ἄγων τὸ τριακостὸν τρίτον ἔτος τῆς ζωῆς του, καθ' ἣν ἡλικίαν ἐτελεύτησεν εἰς Ἱεροσόλυμα ὁ σταυρωθεὶς Μάρτυς τῆς Ἀληθείας.

Εὐσῳμος, εὐπρόσωπος, ἔχων μικρὸν τὸ γένειον, σοδαράν τὴν βλέψιν, ἀνδρικὸν τὸ βάδισμα, ὁμοίαζε τὸν Λεωνίδα.

(Ἐκ τῆς Τουρκίᾳ. Ἑλλ.)

2. Ἡ μάχη τῆς Γραβιάς.

Ὁ θάνατος τοῦ Διάκου ἐπλάτυνε τὰ στενὰ τῶν Θερμοπυλῶν πρὸς τὸν Ὁμέρ Βριώνην, ὅστις διαβὰς αὐτὰ μετὰ ὀκτακισχιλίων, ἐπροχώρει ἀκωλύτως. Ἀλλ' ἐν ᾧ οἱ ἄλλοι τῆς Λοκρίδος, τῆς Φωκίδος καὶ τῆς Βοιωτίας ὀπλαρχηγοὶ κατέτριβον τὸν καιρὸν συσκεπτόμενοι, κατὰ πρῶτον ἀπὸ τῆς Ἐπτανήτου εἰς τὸν Ἑλληνικὸν ἀγῶνα εἰσπηδήσας τότε Ὀδυσσεὺς Ἀνδρουττος ἀπεφάσισε ν' ἀναχαιτίσῃ τὸν ἐχθρὸν, καταβάντα ἤδη πανστρατιᾷ εἰς τὴν εὐρεῖν πεδιάδα τῆς Γραβιάς καὶ διαπεράσαντα τὸν Βοάγριον. Βλέπων δὲ ὅτι ἐκ τῶν χιλίων πεντακοσίων στρατιωτῶν του ἕκατὸν μόνον ἐτόλμων νὰ τὸν ἀκολουθήσωσι, κατέλαβε μετ' αὐτῶν μικρὸν τι πανδοχεῖον περιτειχισμένον ἐκ πλίνθων καὶ πέντε ὥρας ἀπέχον τῆς Ἀμπλιανῆς. Ὑπὸ τῆς 27 Ἰουλίου, μόλις εἶχεν ἐκεῖ ὀχυρωθῇ, ὅτε ἡ τουρκικὴ στρατιὰ ἐφάνη καὶ Δερβίσης τις καλπάζων πρὸ αὐτῆς παρουσιάσθη πρὸς τοὺς ἐν τῷ περιβόλῳ Ἕλληνας. «Ποῦ τρέχεις;» τὸν ἠρώτησε τουρκιστὴ ὁ Ὀδυσσεύς. — «Τρέχω κατὰ τῶν ἐχθρῶν τοῦ προφήτου, ἀπεκρίθη ὁ Δερβίσης· τρέχω εἰς τὰς ἐκκλησίας των νὰ ὑποκράζω τὴν πρωϊνὴν καὶ ἑσπερινὴν προσευχὴν του».

— «Ἡμεῖς δὲν ἔχομεν ἐδῶ μινωροπύργους, ἐπανελάθεν ὁ Ὀδυσσεὺς βροντοφωνῶς· μολυβδόβολα ἔχομεν· ἰδοὺ ἡ φωνὴ των.» Καὶ ὁ πιστὸς τοῦ Μωάμεθ ἔπεσε πυροβοληθεὶς εἰς τὰ στήθη. Παροργισθέντες τότε οἱ Ὀθωμανοὶ διὰ τὸν φόνον τοῦ ἁγίου των, ὤρμησαν μετ' ἀλαλαγμῶν κατὰ τοῦ περιφράγματος, πολλοὶ δὲ στοιχηδὸν συγκρατούμενοι καὶ διὰ τῶν ὤμων συνωθοῦντες αὐτὸ ἐζήτουν νὰ τὸ ρίψωσιν, ἐν ᾧ οἱ Ἕλληνες ἐκ προπαρασκευασμένων εἰς τὸν τοῖχον ὁπῶν πυροβολοῦντες ἐφόνευον ἐκείνους ἔσωθεν. Μετὰ μεγάλῃν θραυσίν των οἱ ἐχθροὶ ὤπισθοδρόμησαν, καὶ νυκτὸς ἐπελθούσης, ἐκ δώδεκάωρου ἀγῶνος ἀπνηυθήμενοι περιστρατοπέδευσαν ἐκτὸς βολῆς ὅπλου καὶ παρεδόθησαν εἰς τὸν ὕπνον. Ἀλλὰ περὶ τὸ μεσονύκτιον ὁ Ὀδυσσεὺς μετὰ τῶν ἀνδρείων του ἀνοίξας τὴν θύραν ἀποφητὴ ἐξῆλθε ξιφῆρης καὶ κατασφάξας ὀκτακοσίους τοὺς μὲν ῥογχάζοντας ἔτι, τοὺς δὲ πρηνεῖς διὰ τὴν φόβον μένοντας ἔφθασεν αἰμοστάζων εἰς τοὺς πλησίον πρόποδας τοῦ βουνοῦ, ὅπου κεῖται χωρίδιόν τι Χλωμὸς καλούμενον. Ἐκεῖ ἐμετρήθησαν οἱ Ἕλληνες τὴν αἰγὴν καὶ τρεῖς μόνον ἔλειπον, οἱ δύο πεσόντες ἐντὸς τῆς μάνδρας καὶ ἄλλος κατὰ τὴν ἐξοδον. Ὁ δὲ Βριώνης, ἰδὼν τὴν φθορὰν τοῦ στρατοῦ του, ἔστρεψε τὰ νῶτα.

(Ἐκ τῆς Τουρκομ. Ἑλλ. σμρ. 10 Α ἤσμα).

Γ'. ΠΕΡΙΚΛΕΟΥΣ ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΥ

ΠΕΡΙΚΛΗΣ ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΣ ἐγεννήθη ἐν Κωσταντινουπόλει καὶ τὸ 1807 καὶ ἐσπούδασε τὴν νομικὴν εἰς Παρίσιον, ἣν ἐδίδαξεν ἀπὸ τοῦ 1837—1869, ὅτε ἀπεβίωσεν εἰς Ἀθήνας ὡς καθηγητὴς τοῦ διοικητικοῦ δικαίου ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ· ὑπῆρξε πολλάκις βουλευτὴς καὶ ἀπα-
 ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν (1845). Ἐξέδωκε πραγματείαν περὶ δημο-
 κῆς νομοθεσίας ἐπιγραφομένην τὰ δημοτικά, στοιχεῖα τοῦ δημο-
 σίου δικαίου, πανηγυρικὸν Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου τοῦ ἐξ ἀπο-
 ρήτων 1847, ὃν ἐξεφώνησεν ὡς πρῦτανις τοῦ Πανεπιστημίου, καὶ τ
 1850 τὸν παρόντα, ἐξ οὗ τὸ παρατιθέμενον ἀπόσπασμα.

Ὁ Κοραῆς ἐν τῷ σπουδαστηρίῳ του.

Ἐνθυμούμενος τὸ ἐν ἐρήμῳ τινὶ ὁδῷ τῶν Παρισίων σπουδαστήριον τοῦ Κοραῆ, λιτότατον καὶ γυμνὸν σχεδὸν ἐπίπλων, κεκοσμημένον μόνον τινὰς βιβλιοθήκας, ἐπὶ τὰς ὁποίας ἐπέπιπτε σκιερὸν καὶ ἀμφίβο-
 λον φῶς, ἀναμιμνησκόμενος τὸ κατεσκληρὸς ἐκάينو καὶ σεβαστὸν γερόν-
 τιον, προβάλλον δύο ὄψεις καὶ περιέργους, ἀλλ' ἐσβεσμένους σχεδὸν ἀπὸ
 τὸν χρόνον καὶ ἀπὸ τὴν ἐργασίαν ὀφθαλμούς, βυθισμένους εἰς πρόσωπον
 ἀπὸ μυρίας ρυτίδας ἀροτριάσμενον, καὶ τὸ πρόσωπον τοῦτο συνεχόμενον
 με σώμα μικρὸν καὶ ἐξησθενημένον, κρατούμενον μᾶλλον ἀπὸ τὸ θρόνον
 παρὰ καθεζόμενον ἐπ' αὐτοῦ, κατέχομαι βεβχίως ἀπὸ σέβας καὶ εὐλα-
 βειαν· ἄλλ' ἐν ταύτῳ φηνάζομαι Ἀσιανόν τινα μὴ συλλαβόντα ποτὶ
 τὴν ιδεάν τῆς ἰσχύος ἢ ὑπὸ μορφήν ἀρχαίου σατράπου χρυσοστολίστου,
 δορυφορουμένου ἀπὸ σωματοφύλλκας ὑπηρετοῦντας τὰς ὀρέξεις του,
 διανέμοντας χρυσὸν ἢ στρεβλώσεις, ποίαν περιφρόνησιν ἤθελεν αἰ-
 σθανθῇ ὁ Ἀσιανός, βλέπων τὸ γερόντιον τοῦτο, καὶ ποίαν ὑδριστικὴν
 δυσπιστίαν ἤθελε δείξει ἂν τὸν ἐβεδαίου, ὅτι ἀπὸ τὸ πενιχρὸν τοῦτο
 ταμεῖον ἐκδίδει παραινήσεις ὡς διαταγὰς σχεδὸν ἀκουομένας εἰς τόπου
 κατὰ τριακοσίας λεύγας ἀπέχοντας καὶ ὅτι δι' αὐτῶν κλονίζει πεποι-
 θήσεις καὶ καρδίας καὶ μάλιστα ὅτι συντείνει εἰς τὸ νὰ διασειῇ τὰ θε-
 μέλια τῆς ἀρχαίας τουρκικῆς ἐπικρατείας! Ἡ ἀντίθεσις αὕτη, ζωηρῶς
 καὶ πολλοῖς ζωγραφηθεῖσα ἐν τῇ ἐνθυμῇ μου, δὲν ἀπεικονίζει ἀρι-
 στα τὴν μεγάλην ἐπικράτειαν τῆς ἠθικῆς ἰσχύος πρὸς τὴν ὑλικήν; Δὲν
 ὀφείλομεν, ἐν τῷ πρώτῳ ναῷ, τὸν ὅποσον ἡ ἐλευθέρᾳ Ἑλλάς ἀνήγειρεν
 εἰς τὴν Διάνοιαν, (1) περὶ Κοραῆ συνομιλοῦντες καὶ περιεστοιχισμένοι

1). Τὸ ἐθνικὸν ἐν Ἀθήναις πανεπιστήμιον ὑπαινίσσεται.

ἀπὸ νέους εἰς τὴν νοητικὴν λατρείαν ἀφωσιωθέντας (1) ἀπὸ τὴν πατρικὴν σας στοργήν, νὰ ὑμνήσωμεν τὴν ἀκαταμάχητον αὐτὴν ἰσχὺν τῆς ἐλευθέρως διανοίας, ἥτις ἀπὸ τὴν ἐστίν. τοῦ θεοῦ φωτὸς ἐκφεύγουσα φωτίζει ἐν ταύτῳ καὶ ἀπεικονίζει τὸν κόσμον, ἡ ὁποία ἀόρατος καὶ αὐλός, εἰσδύει παντοῦ, φθάνει εἰς τὰ ἀπώτερα τοῦ κόσμου μέρη παραβιάζει φραγμούς καὶ μεσότοιχα χωρίζοντα τὰ ἔθνη, μεταποιεῖ τὰ βασίλεια, δαμάζει τὴν κτηνώδη βίαν μὲ ὅσα φρούρια καὶ μὲ ὅσον στρατὸν καὶ ἂν περιστοιχῇται, καὶ εἰσάγει παντοῦ ὅπου κἂν ἰσχύσῃ τὴν ἰσότητά καὶ τὴν εὐνομίαν!

Ποῖος δὲ ὕμνος γίνεται πλέον εὐπρόσδεκτος εἰς τὴν Πολιοῦχον ταύτην τῶν νεωτέρων κοινωνιῶν θεάν, παρὰ ἡ ἀνάμνησις καὶ ὁ ἔπαινος τοῦ Κοραΐ, ὅστις ζῶν ἰσχυσε καὶ ἐδοξάσθη καὶ ἀποθνῶν μνημονεύεται μετ' εὐλαθείας παρὰ τοιαύτης ὁμηγύρεως, ἀφ' οὗ πρῶτον ἐπαρουσιάσθη εἰς τὸν Πλάστιγν μὲς κρατῶν εἰς τὰς χεῖράς του μερικὸν συντρίμμακα τῆς ἀλύσου, ἡ ὁποία ἐδέσμευε πρὸ τριάκοντα ἐτῶν τὴν Ἑλλάδα. γ

(Ἐκ τοῦ λόγ. εἰς ἐπέτ. ἑορτὴν τοῦ Πανεπιστ. τῷ 1850).

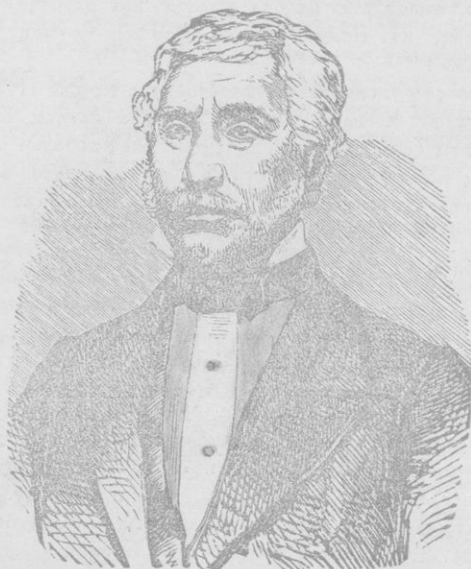
Δ. ΦΙΛΙΠΠΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ

ΦΙΛΙΠΠΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ ἐγεννήθη ἐν Ζαγορά τῷ 1800. Ἐν τῇ πατρίδι του διήκουσε τὰ πρῶτα μαθήματα, ἄγων τὸ 13 ἢ 14 ἔτος τῆς ἡλικίας ἀπήγγελλεν ἀπὸ μνήμης τὴν Ἰλιάδα καὶ Ὀδύσειαν, ἔγραφε δὲ καὶ ἐστιχοῦργει εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν πεζογράφων καὶ ποιητῶν. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς του μετέβη εἰς Κωνσταντινουπόλιν διατρέψας ἐκεῖ μέχρι τοῦ 1821. Ἐν τῇ κατὰ τὴν Θεσσαλομαγνησίαν ἐξεγέρσει ἔλαβε μέρος συνεκστρατεύσας καὶ ἐξελέχθη γραμματεὺς τῆς συσταθείσης Βουλῆς, μετέσχε τῆς κατὰ τῶν Φερῶν ἐκστρατείας, ἀποτυχούσης δὲ ταύτης, καταλιπὼν τὴν πατρικὴν του οἰκογένειαν εἰς Σκόπελον μετέβη εἰς Σῦρον τῷ 1826. Ἐνταῦθα ἀνέλαβε νὰ διδάσκῃ Ἑλληνικὰ ἐν τῇ συσταθείσῃ σχολῇ καὶ ἐδίδαξε μέχρι τοῦ 1828.

Ὁ Μιαούλης προσέλαβε τοῦτον εἰς τὴν ναυαρχίδα διδάσκαλον τῶν τέκνων του, δι' ὃ παρευρέθη οὗτος εἰς τὴν ἄλωσιν τοῦ Ἀντιρρίου, τῆς Ναυπάκτου, τοῦ Μεσολογγίου. Μετέβη εἰς Μόναχον μετὰ τῶν τέκνων τοῦ Μιαούλη, καὶ ἔμεινε μέχρι τοῦ 1836, ἐκεῖ δὲ ἐδίδαξε τὴν Ἑλληνικὴν τὸν διάδοχον τοῦ Βαυαρικοῦ θρόνου τὸν Μαξιμιλιανόν, τὸν βασιλέα Ὁθῶνα, καὶ ἐν Ἑλλάδι τὴν Ἀμαλίαν. Ἐπανελθὼν διωρίσθη σύμβουλος ἐν τῷ ὑπουργείῳ τῆς Παιδείας, ἔπειτα καθηγητὴς τῆς φι-

(1) Τοὺς φοιτητὰς ἀκροωμένους τοῦ λόγου τούτου.

λοσοφίας καὶ φιλολογίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῷ 1880, ὅτε ἀπεδύμηνεν εἰς Κύριον. Καθηγητὴς ὢν τοῦ Πανεπιστημίου διετέλεσε δις πρῶτανις αὐτοῦ, βουλευτὴς, πρόεδρος τῆς ἀρχαιολογικῆς ἐταιρίας, ἐτιμῆθη διὰ τοῦ γερουσιαστικοῦ ἀξιώματος, καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Λεωπίου ἀνετέθη αὐτῷ ἡ διεύθυνσις τοῦ φιλολογικοῦ φροντιστηρίου.

ΦΙΛΙΠΠΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ

Περὶ τὴν ἑλληνικὴν καὶ λατινικὴν ἦτο δεινότατος· δεῖγμα τὰ ἐκδοθέντα «Πάρεργά του». Τῷ 1871 ἐψηφίσθη αὐτῷ ἰσόβιος σύνταξις, καὶ ἐτιμῆθη διὰ παρασῆμων βασιλικῶν παρὰ βασιλέων καὶ ἡγεμόνων καὶ κατὰ τὸν ἀοίδιμον Π. Πανταζῆν «τὸ ὄνομα Φίλιππος Ἰωάννου εἶναι ἐστία φωτοδόλος ἀκτίνας ἐκπέμπουσα φιλοπατρίας, παιδείας, χριστιανικῶν ἀρετῶν, χαρακτῆρος εὐσταθοῦς καὶ πάσης ἄλλης ἀρετῆς.»

✠ Βίος Κωνσταντᾶ.

Γρηγόριος ὁ Κωνσταντᾶς, ἐγεννήθη ἐν Μηλιαῖς, κώμῃ τῆς Θεσσαλικῆς Μαγνησίας, κατὰ τὸ 1753 ἔτος ἐκ γονέων ἀξιοτίμων, δείξας δ' ἐκ παιδὸς εὐφυΐαν ἐξάαιρετον καὶ κλίσιν εἰς τὰ μαθήματα, προσήχθη ὑπὸ τῶν γονέων αὐτοῦ εἰς τὸν ἑλληνικὸν διδάσκαλον τῆς πατρίδος

των Ἀνθιμον διὰ τὴν διδασκαλίαν παρ' αὐτοῦ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ προτελεσθῇ πρὸς τὴν ἱερωσύνην, πρὸς τὴν ὁποίαν μάλιστα ἀπέβλεπον τότε οἱ τελειότερον πεπαιδευμένοι. Ἐνταῦθα στοιχειωθεὶς ὡς ὁ Κωνσταντῆς κατὰ τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν, νέος ἔτι ἐνεδύθη τὸ κληρικὸν σχῆμα, χειροτονηθεὶς ἱεροδιάκονος. Ἐπειτα δὲ μετέβη πρὸς τελειότεραν τοῦ παιδεύειν εἰς τὸ ὑπὸ τὴν σχολαρχίαν Νικολάου τοῦ Κασσαβέτου ἀκμάζον τότε σχολεῖον τῆς Ζαγοράς, ὅπου πρὸ αὐτοῦ καὶ οἱ πατριάρχαι Προκόπιος καὶ Καλλίνικος, καὶ ὁ πρῶτος τῆς Δημητριάδος Μητροπολίτης Γρηγόριος, καὶ οἱ ἀδελφοὶ Λαπάται Εὐστάθιος καὶ Γεώργιος, οἱ ἐν τοῖς προκρίτοις τοῦ γένους ἐπὶ παιδείᾳ καὶ ἀρετῇ διαπρέψαντες καὶ πολλαχῶς τὴν ἰδιαιτέραν αὐτῶν πατρίδα εὐεργετήσαντες, καὶ Ῥήγας ὁ Φεραίος, τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας ὁ κλεινὸς πρωτομάρτυς, ἤντησαν τὰ πρῶτα τῆς παιδείας των νόματα. Ἐκείθεν δὲ διὰ πόθον εὐρυτέρας μαθήσεως εἰς Βλαχίαν ἀποδημήσας ἐμαθήτευσεν παρὰ τῷ εὐκλεῶς σχολαρχοῦντι τότε τοῦ ἐν Βουκουρεστίῳ σχολείου Νεοφύτῳ τῷ Καυσοκαλυβίτῃ, καὶ παρ' αὐτῷ τὴν ἑλληνικὴν γραμματικὴν, τὴν ῥητορικὴν καὶ πᾶσαν τὴν ἐγκύκλιον καλουμένην παιδείαν ἐξεπαιδεύθη, καὶ τῶν ὁμιλητῶν τοῦ σοφοῦ ἐκείνου ἀνδρὸς ἔξοχος καὶ προσφιλέστατος ἀνεδείχθη· διὸ καὶ μετὰ τὴν ἀποβίωσιν ἐκείνου τῆς ἐν Βουκουρεστίῳ σχολαρχικῆς καθέδρας διάδοχος ἐξελέχθη ὁ Κωνσταντῆς καὶ πολλῆς τιμῆς ἠξιώθη παρὰ τοῦ τότε τῆς Βλαχίας ἡγεμονεύοντος. Ἀλλ' ἡ φιλομάθεια ἔχει τοῦτο κοινὸν μετὰ τὴν μυθευομένην βουλίμιαν τοῦ Ἐρισίχθονος, ὅτι τόσον μᾶλλον ἐπιτείνεται ὅσον πλεύτερα εἰς ἐμπλησμόν της προσφέρονται. Ἐνεκα τούτου ὁ Κωνσταντῆς διψῶν ἐπιστήμην ὑψηλοτέραν, ἀπεφάσισε μετ' ὀλίγον χρόνον τὰ ἐπέλθῃ εἰς τὴν σοφὴν Ἑρμανίαν, διὰ τὴν σέση εἰς τὰς ἀκαδημίας αὐτῆς, ὡς εἰς πηγὰς πολυχέμονας, τὴν ἀκόρεστον δίψαν του. Ὅθεν ἀναχωρήσας κατὰ τὸ 1709 ἔτος εἰς Βιέννην τῆς Αὐστρίας διέμεινεν ἐν αὐτῇ δύο περίπου ἔτη, διδάσκων τοὺς υἱοὺς ὁμογενῶν τινων ἐμπόρων, καὶ διδασκόμενος τὰς τε εὐρωπαϊκὰς γλώσσας καὶ τὰς γενικὰς ἐπιστήμας. Ἀκολουθῶς μετέβη εἰς τὴν τότε ἀκμάζουσαν Ἀκαδημίαν τῆς Ἀλλης, διὰ τὴν ἀκροασθῇ τὴν ὑψηλοτέραν φιλοσοφίαν καὶ τὰς μαθηματικὰς καὶ φυσικὰς ἐπιστήμας· ἀλλ' ἔχων ὑγίαν ἀκροσφαλῆ, καὶ πάσχων αἰμοπτυσίαν, παρεκινήθη ὑπὸ τῶν ἰατρῶν τὰ καταλίπη μετὰ βραχεῖαν διαμονὴν τὸ βόρειον τῆς Ἀλλης κλίμα καὶ τὴν ζητήτην θεραπείαν τοῦ πάθους του ὑπ' οὐρανὸν εὐδίων καὶ θερμότερον. Οὕτως ὁ Κωνσταντῆς ἠναγκάσθη τὰς ἐπιστήμας, ὅπου εὐρὴν παραμυθίαν τινὰ τοῦ νοσήματός σου διέτριψε χρόνον ἱκανόν, ἀκροώμενος ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ τὰς γενικὰς ἐπιστήμας.

Ἐπειδὴ δὲ τῆς διηγεοῦς μελέτης οἱ πόνοι ἐπέτειναν πάλιν τὸ πάθος, ἀπεφάσισε μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν μαθημάτων του, τὰ ἐπανέλθῃ εἰς τοὺς κόλπους τῆς φίλης πατρίδος του. Μετὰ πολυετὴ ἀποδημίαν ἀνησπάσθη ὁ Κωνσταντῆς τὸ πατρῶον ἔδαφος καὶ κατέδρεξεν

αὐτὸ μὲ τὰ δάκρυά του, πιστεύων, ὅτι ἐντὸς ὀλίγου ἔμελλε νὰ καλύψῃ τὸ ὑπὸ τοῦ πάθους του μακρινόμενον σῶμά του· ἀλλ' ἡ ἀνεσις τῶν μόχθων, ὁ ζωογόνος ἀήρ τῆς πατρίδος, τῆς ἐτι ζώσης γηραιᾶς αὐτοῦ μητρὸς ἡ πεφροντισμένη περιθάλψις, ἐνήργησαν θαυμασίαν τινὰ μεταβολὴν εἰς τὴν καχεκτικὴν τοῦ σώματός του κατάστασιν, καὶ ὁ Κωνσταντᾶς ἀπαλλαγεῖς κατ' ὀλίγον τοῦ πάθους του ἀπέκτησε τὴν σιδηρὰν ἐκείνην ὑγείαν ἣτις ἔμελλε νὰ μείνῃ ἀχώριστος σύντροφός του καθ' ὅλον τοῦ μακροῦ βίου του τὸ διάστημα. Ἀμα ἀναρρωθεὶς προσεκλήθη δημόσιος διδάσκαλος εἰς τὸ σχολεῖον τῶν Ἀμπελακίων, θεσσαλικῆς κωμοπόλεως, κειμένης εἰς τοὺς πρόποδας τῆς Ὀσσης, καὶ ἀκμαζούσης τότε διὰ τῆς βιομηχανίας καὶ τοῦ ἐκτεταμένου της ἐμπορίου. Μεταβάς λοιπὸν ἐκεῖσε, καὶ χρόνον ἱκανὸν εὐκλεῶς σχολαρχήσας, εἴλκυσε διὰ τῆς φήμης του πολλαχόθεν πολλοὺς νέους φιλομαθεῖς, καὶ διὰ τῆς σοφῆς καὶ ἀκριβεστάτης του διδασκαλίας πολλοὺς τῶν προσφοιτησάντων ἐρώτισεν. Ἐδίδασκε δὲ οὐχὶ μόνον τὴν ἀρχαίαν ἐλληνικὴν, τὴν ὁποίαν κατὰ βάθος ἐγίνωσκε καὶ μετὰ πολλῆς κομψότητος ἔγραφεν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἰταλικὴν, καὶ τὰ μαθηματικά, καὶ τὴν φιλοσοφίαν εἰς τὴν παράδοσιν τῆς ὁποίας ἐξελεγεν ὁδηγὸν τὸν Σοάδιον. Καταλιπὼν ἀκολούθως τὰ Ἀμπελάκια, ἀπεδήμησε κατὰ τὸ 1803 ἔτος εἰς Βιέννην ζιτῶν νεᾶν τοῦ πνεύματός του τροφὴν εἰς τὴν ἐπίσκεψιν τῶν δημοσίων βιβλιοθηκῶν, καὶ σκοπῶν νὰ ἐκδώσῃ τὴν ὁποίαν εἶχε μεταφράσει φιλοσοφίαν τοῦ Σοαδίου. Ἐτυχον τότε διατρίβοντες ἐν Βιέννῃ καὶ ἄλλοι ἐκ Θεσσαλίας λόγιοι, Ἀνθίμος ὁ Γαζῆς, Δανιὴλ ὁ Φιλιππίδης, Στέφανος ὁ Δούγκας, Δημήτριος ὁ Ἀλεξανδρίτης καὶ Ζήσης Κάρβας ὁ ἱατρός, πάντες ζηλωταὶ τοῦ φωτισμοῦ τῶν ὁμογενῶν. Αἱ μετὰ τούτων περὶ τῆς παιδείας καθημεριναὶ συνδιαλέξεις τοῦ Κωνσταντᾶ παρήγαγον τὴν κοινὴν αὐτῶν βουλήν καὶ ἀπόφασιν τοῦ νὰ ἐπιχειρηθῶσι τὴν σύστασιν Ἀκαδημίας ἐν Θεσσαλίᾳ, εἰς τὴν ὁποίαν ἔμελλον νὰ διδάσκωνται ὑπ' αὐτῶν ἡ ἐλληνικὴ καὶ λατινικὴ φιλολογία καὶ αἱ μαθηματικαὶ καὶ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι. Ἡ κατ' ἐκείνας τῆς Ἑλλάδος τὰς περιστάσεις τολμηρὰ αὕτη βουλή ἐφάνη εἰς τὸν ἐνθουσιασμὸν αὐτῶν εὐκατόρθωτος, ἀφοῦ τινὲς μάλιστα τῶν ὁμογενῶν μεγαλεμπόρων, εἰς τοὺς ὁποίους τὴν ἐκοινοποίησαν, ὑπεσχέθησαν τὴν γενναίαν των συνδρομήν, καὶ προεθυμίσθησαν νὰ καταβάλωσιν ἀμέσως τὰ ἀπαιτούμενα χρήματα εἰς ἀγορὰν βιβλίων, ἐργαλείων τῆς φυσικῆς καὶ χημείας, συλλογῶν φυσιογραφικῶν καὶ ἄλλων εἰς διδασκαλίαν ἀναγκαίων. Ὅθεν ταῦτα μὲν ἀγορασθέντα ἐστάλησαν εἰς τὴν Ζαγοράν· ὁ δὲ Δούγκας ἐνεκρίθη νὰ ἀπέλθῃ εἰς Βλαχίαν καὶ ἐκεῖθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν διὰ νὰ λάβῃ διὰ συνεργείας τῶν ἐκεῖ φίλων του τὴν εἰς σύστασιν τοῦ ὑψηλοτέρου τούτου καὶ καινοφανοῦς σχολείου ἀπαιτουμένην ἄδειαν τοῦ Σουλτάνου. Κατόπιν τούτου μετέβη καὶ ὁ Κωνσταντᾶς ἐπὶ τῷ αὐτῷ σκοπῷ εἰς Βυζάντιον. Ἀλλ' ἀμφότεροι εὗρον ἐκ τῆς φιλυπό-

πτου διαθέσεως τῶν κρατούντων τηλικαῦτα προσκόμματα, ὅποια οὔτε ὁ δικακῆς ζήλος των, οὔτε ἡ ἰσχυρὰ μεσιτεία τῶν φίλων των ἠδύνατο νὰ ὑπερνικήσῃ. Ματαιωθέντος οὕτω τοῦ σκοποῦ, δι' ὃν ὁ Κωνσταντᾶς ἐπεσεκέθη τὰς ἀκτὰς τοῦ Βοσπόρου, ἡ Ἱερὰ Σύνοδος καὶ οἱ πρόκριτοι τοῦ ἔθνους, παρὰ τῶν ὁποίων οὗτος ἔνεκα τῆς βασίμου παιδείας καὶ ἀγχινοίας του ἠγαπήθη καὶ ἐτιμήθη, προσεκάλεσαν αὐτὸν νὰ ἀναδεχθῇ τὴν σχολαρχίαν τοῦ κατὰ τὴν Ἐθρὰν κλουμένην Πηγῇ σχολείου τοῦ γένους, καὶ μισθὸν ἀδρὸν προσφέροντες εἰς αὐτὸν καὶ ὑποσχέσεις μεγάλαιων ἀμοιβῶν προστιθέντες. Ἄλλ' ὁ Κωνσταντᾶς φιλοχρηματίας καὶ φιλοδοξίας ἀλλότριος ὢν, ἀνένευσε πρὸς τὴν πρόσκλησιν ταύτην, καὶ ἀπεφάσισε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὸ Πήλιον· τοῦτο μὲν κρίνων συντελεστικώτερον εἰς τὴν ἐλληνικὴν παλιγγενεσίαν τὴν σύστασιν σχολείων εἰς τὰς διαφόρους ἐπαρχίας τῆς Ἑλλάδος, τοῦτο δὲ ἐμψυχούμενος καὶ ὑπὸ τοῦ ἐν Βιέννῃ τότε ἐρημερεύοντος ἀρχιμανδρίτου Ἀνθίμου τοῦ Γαζῆ, ὥστις μετὰ τὴν ματαίωσιν τοῦ περὶ Ἀκαδημίας σχεδίου, ἐπήλπιζεν αὐτόν, ὅτι ἤθελε δυνηθῇ νὰ συναγάγῃ ἐξ ἐράνων τῶν φιλογενῶν τὴν ἀπαιτούμενην χρηματικὴν δαπάνην εἰς σύστασιν καὶ συντήρησιν λυκείου τινὸς ἐπὶ τοῦ Πηλίου. Ἀνοθεν τῆς κόμης τῶν Μητιῶν κεῖται τερπνὸν τι μονύδριον ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἀγίου Νικολάου τιμώμενον. Τὸ ταπεινὸν κελλίον τοῦ μονυδρίου ἐξέλεξεν εἰς κατοικίαν του ὁ ὀλιγαρκέστατος Κωνσταντᾶς· ὑπὸ δὲ τὴν σκιὰν τῆς ταναῆς καὶ πυκνοφύλλου δρυὸς ἐπὶ στοιβάδος καθήμενος, ἐδίδασκεν ἀπὸ πρωῆς ἕως ἑσπέρας τοὺς πανταχόθεν προσερχομένους νέους, οὐδένα παρ' οὐδενὸς λαμβάνων μισθὸν τῆς πολυτίμου διδασκαλίας του. Μόλις μετὰ τινα ἔτη ἐδυνήθη ὁ Γαζῆς νὰ πέμψῃ εἰς τὸν Κωνσταντᾶν ὀλίγον ἀργύριον ἐκ τῶν ἐν Βιέννῃ καὶ ἀλλαχοῦ γενομένων ἐράνων, παραγγέλλων αὐτῷ νὰ ἀρχίσῃ τὴν οἰκοδομὴν τοῦ λυκείου καὶ ὑπισχνόμενος νὰ στείλῃ ἀκολούθως εἰς αὐτόν τὰ εἰς ἀποπεράτωσιν τοῦ ἔργου ἀρκούντα. Παρεῖχε δὲ εἰς τὸν Κωνσταντᾶν βεβαίαν ἐλπίδα, ὅτι ἐντὸς ὀλίγου ἤθελε συναγάγῃ ἐκ τῶν συνδρομῶν ἱκανὸν κεφάλαιον, ὥστε ἐκ τοῦ τόκου αὐτοῦ νὰ ἔχωσι τὰ ζωάρκεια οἱ διδάσκαλοι τοῦ λυκείου· καὶ τότε ἤθελε σπεύσει καὶ αὐτὸς νὰ καταβῇ εἰς τὸ Πήλιον μετὰ δύο ἄλλων διδασκάλων, διὰ νὰ ἀρχίσωσι τὴν τακτικὴν τῶν μαθημάτων παράδοσιν. Ὁ Κωνσταντᾶς προθύμως ἐπεχειρίσθη τὴν οἰκοδομὴν, ἀναδεχθεὶς πρὸς τῇ πολυπόνῳ διδασκαλίᾳ τῶν νέων καὶ τὴν καματηρὰν ἐπὶ τῶν οἰκοδομῶν ἐπιστάσιν. Περαιτώσας δὲ διὰ τοῦ ἀκαμάτου του ζήλου τὸ ἔργον, προσεδόκα τὴν ἔλευσιν τοῦ Γαζῆ, διὰ νὰ κανονισθῇ τὸ λύκειον καὶ τεθῇ εἰς ἐνέργειαν πλήρη. Κατέβη τέλος πάντων κατὰ τὸ 1816 ἔτος ὁ πρὸ πολλοῦ προσδοκώμενος Γαζῆς· ἀλλὰ κατέβη παρ' ἐλπίδα μὲ χεῖρας κενάς, δαπανήσας εἰς τὴν ἀγορὰν τῶν βιβλίων καὶ ὀργάνων τὰ ὅποια εἶχε προτέμψει, πάντα τὰ ἐκ τῶν ἐράνων περιλειπόμενα χρήματα. Οὕτω τὸ λύκειον ἔμεινε χωρὶς τινος βοηθείας, καὶ οὐχὶ μόνον ἐματαιοῦτο ἡ ἐλπίς τῆς προσκλήσεως

τῶν ἄλλων διδασκάλων εἰς συμπλήρωσιν τῆς διδασκαλίας, ἀλλὰ καὶ οἱ δύο παρόντες διδάσκαλοι, ὅτε Κωνσταντᾶς καὶ ὁ Γαζής, ἔμενον παντὸς πόρου ἐστερημένοι. Δὲν ἠθύμησε πρὸς τοῦτο ὁ Κωνσταντᾶς, οὔτε ἠθέλησεν νὰ ἐπιβαρύνῃ μὲ διδασκαλικήν μισθοδοσίαν τὸ δημόσιον ταμεῖον τῆς ἔνεκα τῶν περιστάσεων καταχρέου τότε τῆς πατρίδος του· ἐξήνεγκεν ἐκ τοῦ ἐλαφροῦ κιβωτίου του τὰ ὀλίγα λείψανα τῶν ἐν τῇ νεότητι αὐτοῦ διὰ πολυμόχθου διδασκαλίας προσκτηθέντων χρημάτων, καὶ προσέθηκεν αὐτὰ εἰς τὸ κεφάλαιον, τὸ ὅποῖον ἐξ ἑαυτοῦ πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν κατέβαλεν ὁ Γαζής. Διὰ τῶν χρημάτων τούτων ἡγοράσθη ἐλαιὼν τις μοναστηριακός, κατ' ἀγαθὴν τύχην τότε πωλούμενος, ἐκ τῆς προσόδου τοῦ ὁποῖου ἔμελλον οἱ διδάσκαλοι νὰ ζῶσιν ὀλιγαρχῶς. Οὕτως ὁ Κωνσταντᾶς ἐξηκολούθησε διδάσκων ἀμισθὶ ἐν τῷ ῥηθέντι σχολείῳ τὰ ὑψηλότερα μαθήματα, φωτίζων τοὺς πανταχόθεν προσφοιτῶντας νέους καὶ εὐεργετῶν διὰ τῆς σοφῆς καὶ ἀκαμάτου διδασκαλίας του καὶ τὴν ἰδιαιτέραν του πατρίδα καὶ ὁλόκληρον τὸ ἔθνος μέχρι τῆς ἐπαναστάσεως.

Ἐπιθυμῶν τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς ἀγαπητῆς τοῦ Ἑλλάδος καὶ προπαρσκευάζων αὐτὴν διὰ τῆς διδασκαλίας του, ἐνούμιζε μακρὰν ἀκόμῃ τὴν ἐποχὴν τῆς πληρώσεως τῆς ἐπιθυμίας του, οὔτε ὑπώπτευε τὴν ὑπαρξίν καὶ τὰ παράτολμα σχέδια τῆς φιλικῆς ἐταιρίας. Χωρῶν εἰς πᾶσαν πρᾶξιν μετ' εὐλαθείας καὶ περισκέψεως, καὶ κρίνων ἀναγκαῖον νὰ προτελεσθῇ τὸ ἔθνος διὰ τῆς προσηκούσης παιδείας εἰς τὸν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἀγῶνα, ἀπεδοκίμαζε πάντα ἄωρον ἐνθουσιασμόν, ὠθοῦντα ἀπερισκέπτως εἰς τὸν περὶ τῶν ὅλων κίνδυνον τὸ ἔτι ἀφώτιστον καὶ ὕλικῶς ἀπαράσκευον ἔθνος. Ταύτην τοῦ Κωνσταντᾶ τὴν εὐλάβειαν γινώσκων κάλλιστα ὁ Γαζής, ἀπευχόμενος δὲ καὶ αὐτὸς τὴν πρόωρον τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους κίνησιν ἐβράδυνε νὰ μυήσῃ αὐτὸν τὰ τῆς ἐταιρίας μυστήρια. Ὀλίγους δὲ μόνον μῆνας πρὸ τῆς παγγενοῦς ἐπαναστάσεως τῶν Ἑλλήνων, ὅτε ἡ φιλικὴ ἐταιρία, ἐλπίζουσα ἐκ τῆς ἀποστασίας τοῦ ἰσχυροῦ τῆς Ἡπείρου Σατράπου ὠφέλειαν καὶ βοήθειαν, ἤρχισεν ἤδη διὰ τῶν ἀποστόλων της νὰ προαλείφῃ πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος τοὺς ἀθλητὰς καὶ νὰ ἐπισπεύδῃ τὸν μέγαν ἀγῶνα, ἀνεκοίνωσεν εἰς τὸν φίλον καὶ ὁμόστεγόν του πάντα τὰ σχέδια τῶν ἐταίρων. Ὁ Κωνσταντᾶς ἀκούσας ταῦτα ἐστέναξεν, ἀπαισίαν οἰωνίζόμενος τῆς πρόωρον κινήσεως τὴν ἐκδασιν. Μὴ ἔχων δὲ νὰ πράξῃ τι ἄλλο, ἐπεκαλεῖτο μόνον τὴν ἐξ ὕψους βοήθειαν τῆς φιλάτης τοῦ Ἑλλάδος, ἐκτεθειμένης εἰς τὸν μέγιστον τῶν κινδύνων. Ἡ σάλπιγξ τῆς ἐπαναστάσεως δὲν ἐβράδυνε νὰ ἡχῇ ἐκκαλοῦσα ἀπὸ τῶν τάφων τὴν ἐξ αἰώνων ἐν αὐτοῖς τεθαμμένην ἐλευθερίαν. Ὁ ἥχος αὐτῆς ἀπὸ τῶν ὄχθων τοῦ Ἰστροῦ μέχρι τοῦ Ταυγέτου τῆς Ἰδης κατεπτόησε τοὺς βαρβάρους, ὡς σάλπισμα ἀγγέλου κηρύσσοντος τὴν προσεγγίζουσαν θεῖαν ἐκδίκησιν. Αἱ καρδίαι τῶν Ἑλλήνων πανταχοῦ ἐκ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ ἀνεσκίρτησαν, καὶ πανταχοῦ τὰ πολεμιστήρια ἄσματα τοῦ νέου τῆς Ἑλλάδος Τυρταίου ἀν-

τήχυσαν. (1) Ὁ ἥλιος τῆς ε' Μαΐου τοῦ 1821 ἔτους, ἀνατείλας ὑπὲρ τὸ Πήλιον, ἔδειξεν εἰς τοὺς Θετταλομάγνητας τὴν σημαίαν τῆς ἐλευθερίας, κυματιζομένην ἐπὶ τριῶν πλοίων ὑδραϊκῶν, τὰ ὅποια προσορμισθέντα πρῶτον εἰς Τρίκερα εἰσέπλεον ἤδη εἰς τὸν Παγασαῖον κόλπον. Πάντες ἡσπασήσαν αὐτὴν μετ' ἐνθουσιασμοῦ, καὶ χωρὶς νὰ ἀναλογισθῶσι τὸν μέγαν κίνδυνον, εἰς τὸν ὅποιον ἐνέβαλον ἑαυτοὺς, μόνοι τῶν Θεσσαλῶν πρὸς τε τοὺς ἐν Θεσσαλίᾳ πολυαρίθμους ὀθωμανοὺς καὶ πρὸς τὰ στρατεύματα, ὅσα ὁ Σουλτάνος πανταχόθεν κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐκίνει, ἔδραμον εἰς τὰ ὅπλα διὰ νὰ συναγωνισθῶσι μετὰ τῶν ἀδελφῶν τῶν Ἑλλήνων τὸν κάλλιστον τῶν ἀγώνων. Τοῦ κύβου ἀναρριφθέντος ὁ Κωνσταντῆς παρέλειπε πάντα ἄκαιρον σχετλιασμόν, καὶ λαβὼν εἰς χεῖρας τὸν κάλαμον, ἔγραφε πανταχοῦ πρὸς τοὺς προύχοντας προτρέπων αὐτοὺς εἰς ὁμόνοιαν καὶ ἀγάπην. Παρακληθεὶς δ' ὑπ' αὐτῶν ἀπῆλθεν εἰς τὰ Ψαρά διὰ νὰ ἀγοράσῃ πολεμικὰς ἀποσκευάς, τῶν ὁποίων ἡ Θετταλομαγνησία ἐστερεῖτο, νὰ πείσῃ δὲ καὶ τοὺς Ψαριανοὺς νὰ στείλωσι πλοῖα τινὰ εἰς ἀποκλεισμόν τοῦ φρουρίου. Ὀλίγον μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Κωνσταντῆ, ὁ ἀγέρωχος Δράμακῃς μετὰ πολλοῦ στρατοῦ καταβὰς ἐκ τοῦ ἐν Ἰωαννίνοις μεγάλου στρατοπέδου εἰς Λάρισσαν, συνήγαγε περὶ ἑαυτὸν τοὺς ἐν Θεσσαλίᾳ ὀθωμανοὺς, καὶ ὀγνώσας τὰ στίφη τοῦ ἐφόρμησε κατὰ τῆς Μαγνησίας. Οἱ Μάγνητες ἀντιταχθέντες ἐπολέμησαν· ἀλλὰ μόνοι καὶ πάσης ἐκ τῶν γειτόνων ἐπικουρίας ἔρημοι δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἀντισταθῶσιν εἰς τὴν πολυαρίθμον δύναμιν τοῦ σατραπόου, ὑποχωρήσαντες δὲ ὠχυρώθησαν εἰς τὸ πάλαι μὲν Τίταιον, νῦν δ' ἀκρωτήριον τῶν Τρικέρων καλούμενον, ὅπου μετὰ θέρους περιέμειναν τὸν ἐχθρόν. Ὁ Δράμακῃς πυρπολῶν τὰς κώμας, σφάζων καὶ αἰχμαλωτίζων τοὺς εἰς χεῖράς του περιπίπτοντας, προεχώρησε μέχρι τοῦ ἰσθμοῦ τῶν Τρικέρων· ἀποκρουσθεὶς δὲ μὲ φθορὰν ἀπὸ τῆς ὀχυρᾶς ταύτης θέσεως, ὅπου καὶ τῆς στρατιᾶς τοῦ Κιουταχῆ χιλιάδες πολλὰ ἐμελλον δύο ἔτη βροχύτερον νὰ κατατριβῶσιν, ἀπεσύρθη εἰς Λάρισσαν, χωρὶς νὰ δυνηθῇ νὰ σέσῃ ἐξ ὁλοκλήρου, ὥς ἐλογίζετο, τὴν ἐπανάστασιν τῶν Μαγνητῶν. Ὁ ἐν Μαγνησίᾳ ὑποκαίων ἔτι καὶ τὴν Θεσσαλίαν συλῶν κλονίζων κρατῆρ, ἡ παρακολουθήσασα κίνησις τῶν Ἀγρᾶφων, τὰ ζοφερά νέφη τὰ ἐπὶ τοῦ μετώπου τοῦ γηραιοῦ Ὀλύμπου συμπυκνούμενα ἤδη καὶ ἀπειλοῦντα καὶ ἐκεῖθεν ἀστραπὰς καὶ κεραυνούς κατὰ τῶν τυράνων, ἠνάγκασαν τὸν Δράμακην νὰ περιμεῖνῃ ἔτος ὅλον εἰς Λάρισσαν χωρὶς νὰ προβῇ εἰς τὰς Θερμοπύλας.

Ὁ Κωνσταντῆς ἔμαθεν ἐν τῇ Ψυρίᾳ νήσῳ καὶ ἐθρήνησε τῆς Θετταλομαγνησίας τὴν δυστυχίαν. Βλέπων δὲ πανταχοῦ ἀταξίαν καὶ

1) Ῥήγα Φεραίου, ὅστις πᾶσαν ἑλληνικὴν καρδίαν διὰ τῶν θουρίων αὐτοῦ ἀσμάτων ἐνεθουσία.

οὐδαμοῦ ἀρχὴν κυβερνῶσαν τὸ ὅλον καὶ διευθύνουσαν ἀπηλπίσθη τῷ
 πρῶτον περὶ τῆς ἐπιτυχίας τοῦ ἀγῶνος καὶ ἀπεφάσισε νὰ μεταβῇ εἰς
 Ἑπτάνησον. Ἄλλ' ἅμα καταλιπὼν τὸ πολεμὸκλονον ἔδαφος τῆς Ἑλ-
 λάδος ἤρχισε νὰ μετανοῇ. Ἡ ἐν Ἑπτανήσῳ ἀσφάλεια τῷ ἐφαίνετο
 θλιβερωτέρα παρὰ τοὺς κινδύνους, καὶ ἡ ἐν ἀνέσει ζωὴ βαρυτέρα παρὰ
 τὴν ἐν ταλαιπωρίαις καὶ πόνοις. Ὅθεν, ἅμα ἤκουσε τὴν ἀφίξιν τοῦ
 Ὑψηλάντου καὶ κατόπιν τοῦ Μαυροκορδάτου εἰς Πελοπόννησον, διε-
 περαιωθὴ καὶ αὐτὸς εἰς τὴν Λακωνίαν καὶ ἐκεῖθεν ἀνέβη κατὰ τὸν
 Αὐγουστον μῆνα εἰς Τρίκορφα τῆς Τριπόλεως. Ἑβδομηκοντούτης σχε-
 δὸν τὴν ἡλικίαν καὶ διὰ τὸ γῆρας χρεῖαν ἔχων ἀνέσεως, δὲν ἀπεδειλίασε
 πρὸς τοὺς κινδύνους τοῦ στρατοπέδου, δὲν ἀπώκησσε πρὸς τὰς κάκου-
 χίας καὶ παντοειδεῖς στηρησεις τοῦ πλανήτου βίου, ἀλλὰ θερμαινόμε-
 νος ὑπὸ τοῦ ἀσθέστου ἔρωτος τῆς Πατρίδος, ἀπεφάσισε νὰ δράμῃ παν-
 ταχοῦ, ὅπου ἡ παρουσία του ἠδύνατο νὰ φέρῃ τινὰ ὠφέλειαν. Ἐπὶ
 τῶν Τρικόρφων εὗρε τὸν νῦν μὲν λευκότριχα, τότε δὲ νέον νεωστὶ ἐξ
 Ἰταλίας ἐλθόντα Μαυροκορδάτον, Θεόδωρον τὸν Νέγγριν, τὸν σεβα-
 σμιώτατον τότε Ταλαντίου, νῦν δὲ Ἀττικῆς Νεόφυτον, τὸν Βάμβαν,
 τὸν Βενιαμίν, τὸν Σκανδαλίδην καὶ πολλοὺς ἄλλους τῶν ἐκ τῆς Στε-
 रेᾶς Ἑλλάδος προκρίτων τε καὶ λογίων. Συσκέψας μετ' αὐτῶν γενο-
 μένης ἐνεκρίθη νὰ μεταβῶσιν εἰς τὴν ἐν παντελεῖ ἀναρχίᾳ διατελοῦσαν
 τότε Στερεὰν Ἑλλάδα, νὰ συγκαλέσωσιν ἐκ πασῶν τῶν ἐπαρχιῶν
 αὐτῆς πληρεξουσίου εἰς σύστασιν δύο κυβερνητικῶν ἐπιτροπῶν, τῆς
 μὲν ἐν τῇ ἀνατολικῇ, τῆς δὲ ἐν τῇ δυτικῇ Ἑλλάδι, εἰς κέντρον ἐνώ-
 σεως τῶν μέχρι τοῦδε πάντῃ ιδιορρυθμῶν καὶ ἀσυναρτήτων ἐπαρχιῶν,
 οὗτω δὲ νὰ προπαρασκευάσωσι τὴν συγκρότησιν ἐθνικῆς συνελεύσεως
 καὶ τὴν καθίδρυσιν τῆς ὑπὲρ πᾶν ἄλλο ἀναγκαίας ἐθνικῆς κυβερνήσεως.
 Ὁ Κωνσταντᾶς ἔγραψεν εὐθὺς πρὸς τοὺς ἐν Τρικέροις Θεσσαλομάγνη-
 τας, προτρέπων αὐτοὺς νὰ ἐκλέξωσι τρεῖς πληρεξουσίου καὶ νὰ πέμ-
 ψωσιν αὐτοὺς εἰς Ἀμφισσαν, ὅπου μετέβαινε καὶ ὁ ἴδιος. Ἐκλεχθεὶς δὲ
 πληρεξούσιος αὐτὸς πρῶτος, καὶ συμπληρεξουσίου του ἔχων τὸν Γα-
 ζῆν καὶ τὸν Κυριαζῆν Ἀναγνώστου συνεπράξε δραστηρίως εἰς τὴν ἐν
 Ἀμφίσσῃ μερικὴν τῶν ἐπαρχιῶν τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος συνέλευσιν
 καὶ εἰς τὴν ἐν αὐτῇ σύστασιν τοῦ Ἀρείου Πάγου. Μεταβὰς δὲ κατόπιν
 μετὰ τῶν συμπληρεξουσίων του εἰς τὴν ἐν Ἐπιδαύρῳ πανελλήνιον
 συνέλευσιν ὑπῆρξεν εἰς τῶν πεντήκοντα ἐννέα ἐκείνων ἀνδρῶν, οἵτινες
 κατέβαλον ἐν αὐτῇ τὸν θεμέλιον λίθον τῆς πολιτικῆς ὑπάρξεως τῆς
 Ἑλλάδος. Οὐχὶ δὲ μόνον εἰς τὴν πρώτην πανελλήνιον συνέλευσιν
 ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς λοιπὰς, πλὴν τῶν ἐπὶ τοῦ Κυβερνήτου, ἐξ ὧν οἱ κλη-
 ρικοὶ ἀπεκλείσθησαν, ὑπῆρξεν ὁ Κωνσταντᾶς σταθερὸς τῆς Μαγνησίας
 πληρεξούσιος, ἔχων πάντοτε συμπληρεξουσίου ἐκείνους, τοὺς ὁποίους
 αὐτὸς συνίστα εἰς τοὺς συνεπαρχιώτας του. Τοσοῦτον οὗτοι ἐσέβοντο
 τὸν Κωνσταντᾶν, ὥστε τὸν λόγον αὐτοῦ ἐδέχοντο πάντοτε ὡς χρησμόν.

καὶ πρὸς αὐτὸν ἐρρουθμίζοντο. Ἡ τότε συσταθεῖσα Κυβέρνησις τῆς Ἑλλάδος, καὶ τοὶ ἐν μέσῳ τῶν κινδύνων καὶ τοῦ βόμβου τῶν πυροβόλων κυβερνῶσα τὸ ἔθνος, δὲν ἐλησμόνησεν, ὅτι οἱ ἐλεύθεροι Ἕλληνες εἶχον τόσον μᾶλλον χρεῖαν παιδείας, ὅσον κινδυνωδεστέρα χωρὶς τοῦ ἠθικοῦ τούτου χαλικοῦ καθιστᾶται ἡ ἐλευθερία. Ἐχουσα δὲ χρεῖαν ἀνδρὸς ἱκανοῦ νὰ ἐφορᾷ καὶ διευθύνῃ τὰ σχολεῖα καθ' ὅλην τὴν ἐλευθέραν Ἑλλάδα, ἀπέβλεψεν εἰς τὰ φῶτα, τὴν μακρὰν πείραν καὶ τὸν ζῆλον τοῦ Κωνσταντᾶ καὶ τοῦτον διώρισε γενικὸν ἐφορον τῆς Παιδείας.

Ὁ Κωνσταντᾶς, διέμενεν ὡς τοιοῦτος ἀπὸ τοῦ 1822 ἔτους μέχρι τῆς ἐλεύσεως τοῦ ἀειμνήστου Κυβερνήτου. Πολλὰ δὲ ὑπὲρ τῆς πατρίδος μοχθήσας καθ' ὅλον τὸ διάστημα τοῦ ἀγῶνος, καὶ πολλαχῶς συνεργήσας εἰς τὴν εὐτυχῇ τούτου ἔκδοσιν, προσεκλήθη κατὰ τὸ 1828 ἔτος ὑπὸ τοῦ Κυβερνήτου νὰ ἀναδεχθῇ τὴν ἐπιστάσιαν τοῦ ἐν Αἰγίνῃ ἀνεγερεθέντος Ὁρφανοτροφείου. Ἐδέχθη δὲ προθύμως τὴν πρόσκλησιν, εἰς μόνην ἀποβλέπων τὴν ἐξ αὐτοῦ ἐν παντὶ δυνατὴν ὠφέλειαν τῆς Πατρίδος, καὶ ὠκονόμησε τὸ φιλανθρωπικὸν τοῦτο καθίδρυμα ἐπαινετῶς, οὐχὶ μόνον ζῶντος τοῦ Κυβερνήτου, ἀλλὰ καὶ μετὰ θάνατον αὐτοῦ ἐν τῇ ἀναρχίᾳ καὶ γενικῇ ἐκείνῃ τῶν πραγμάτων παραλυσίᾳ, ὅτε ὁ μόνος ζῆλος τοῦ ἐπιστάτου καὶ μόνῃ ἢ παρὰ τοῖς ἐμπόροις προσωπικῇ αὐτοῦ ὑπόληψις ἠδύνατο νὰ πορίσῃσι τὰ πρὸς συντήρησιν μέσα. Μετὰ τὴν αἰσίαν ἔλευσιν τοῦ τρισεβάστου ἡμῶν Βασιλέως (1) διαπλεύσας ὁ Κωνσταντᾶς ἐξ Αἰγίνης εἰς Νάυπλιον, προσεκύνησε τὸν πρῶτον τῆς πατρίδος τοῦ Μονάρχην, καὶ προσελθὼν εἰς τὴν προσήκουσαν ἀρχὴν ἔδωκε λόγον τῆς μέχρι τοῦδε ἐπιστάσεως του, ἀλλ' ἐνῶ προτεδόνκα ἕνεκα τοῦ ζήλου του καὶ τῆς ἀκριβεστάτης πληρώσεως τῶν καθηκόντων του ἔπαινον εὔρε παρ' ἐλπίδα παρὰ τῶν τότε Κυβερνώντων καὶ ἀγνοούντων τὸν χαρακτῆρα αὐτοῦ δυσκολίας τινὰς πρὸς τὴν ἐπικύρωσιν τῶν λογαριασμῶν του καὶ εἰδὸς τι ὀλιγωρίας, ἥτις ἔμελλε ἀναγκάσιως νὰ νύξῃ τὴν εὐχίσθητον καρδίαν τοῦ γεροντος. "Ὅθεν ἐκ φιλοτιμίας ἀπεράσισε νὰ καταλίπῃ τὴν ἐλευθέραν Ἑλλάδα, ὑπὲρ τῆς ὁποίας τοσαῦτα ἐπόνησε, καὶ νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν δούλην Μικηνήσιν (2), νὰ καθίσῃ πάλιν ὑπὸ τὴν σκίαν τῆς συνήθους δρυὸς του καὶ νὰ διδάσκῃ τοὺς νέους τῆς πατρίδος του, ἀποζῶν γλίσχρως ἐκ τῆς προσόδου τοῦ ἐλαϊωνός του. ✓

Ποθὼν ὅμως ἀείποτε τὴν Ἑλλάδα καὶ τοὺς ἐν αὐτῇ φίλους του, περιέμενε τὴν εἰς τὸν θρόνον ἀνάβασιν (3) τοῦ ἀγαπητοῦ ἡμῶν βασι-

1) Τοῦ ἀοιδίμου καὶ ἀγαθοῦ βασιλέως Ὁθωνος.

2) Ἡ ἐν Θεσσαλίᾳ Μαγνησία μένειν ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῆς δουλείας μέχρις ἐσχάτων ὅτε προσηρτήθη εἰς τὴν Ἑλλάδα.

3) Τὴν ἐγκαλλιότητα τοῦ Ὁθωνος.

λέως διὰ τὰ μεταβῆ πάλιν ἐνταῦθα.) Ὅθεν ἔγραφε κατὰ τὸ 1837 ἔτος πρὸς τινὰ τῶν ἐν Ἀθήναις φίλων του, λυπούμενον διὰ τὴν ἐκ τῆς ἐλευθέρως Ἑλλάδος ἀπέλευσίν του. Τί ἔμελλον νὰ πράξω ; Κατεφρονήθην, φίλτατε, καὶ παρερρίφθην ὡς σκευὸς πεπαλαιωμένον καὶ ἀχρηστον· ἀλλὰ νῦν ὅτε ὁ ἀγαθὸς ἡμῶν Βασιλεὺς ἔλαβε τὰς ἡνίκας τῆς Κυβερνήσεως, προσδέχομαι τὸ ἔαρ, διὰ νὰ ἔλθω εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ζῆσω τὰς ὑπολοίπους ἡμέρας μου, ἐν τῷ μέσῳ τῶν φίλων μου. Τὸ ἔαρ ἦλθεν· ἀλλ' ὁ Κωνσταντᾶς ; ὁ Κωνσταντᾶς ἔμεινεν εἰς τὸ Πήλιον. Ββαρυνόμενος ὑπὸ τοῦ καθ' ἡμέραν αὐξανομένου ἀχθοῦ τοῦ γήρατος, τὸ ὅποιον καθιστᾷ τὸν ἄνθρωπον καθ' ἡμέραν δυσκινητότερον, ἀνέβαλεν ἀπ' ἑαυτοῦ εἰς φθινόπωρον καὶ ἀπὸ φθινοπώρου εἰς ἔαρ τὴν ἐνταῦθα μεταβίβασίν του, ἕωσθ' ἐπῆλθεν ἡ πολιτικὴ μεταβολὴ τῆς γ' Σεπτεμβρίου.] (1)

Ἐκτοτε οὐδὲ λέξιν ἔτι ἀνέφερεν ὁ Κωνσταντᾶς περὶ τῆς ἐνταῦθα ἐλεύσεώς του, παρεκάλει δὲ μόνον τοὺς φίλους του νὰ γράφωσι πρὸς αὐτὸν συχνότερα τὰ τῆς φίλης του Ἑλλάδος. Τὴν ἕκτην τοῦ παρελθόντος Αὐγούστου χωρὶς νόσου, χωρὶς οἰκτρίας ἐσβέθη ὡς λύχνος ἡ ὑπὲρ τὰ ἐννεήκοντα ἔτη ὡς λύχνος αὐγάσασα ζωὴ τοῦ γηρκίου διδάλου.

Ὁ Κωνσταντᾶς εἶχεν ἥθος ἀληθοῦς φιλοσόφου καὶ τρόπον ἀρχαῖον. Ἦτο ἀπλοὺς, ἀκέραιος, εἰλικρινής, χρηστός, φίλος τῆς ἀρετῆς καὶ τιμιότητος, ἐχθρὸς τῆς πονηρίας καὶ πανουργίας, εὐεργετικός, πρόθυμος νὰ πράξῃ πᾶν ὅ,τι ἐδύνατο εἰς βοήθειαν τοῦ ὁπωσδήποτε δυστυχοῦντος. Μισῶν πᾶσαν ἐπίδειξιν καὶ πᾶν ἐπιτηδευτὸν, οὐχὶ μόνον κατὰ τὸν ἱματισμὸν ἦτο σεμνὸς καὶ ἀκαλλώπιστος, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν διάλεκτον ἀπερίεργος, ἀπονεύων ἐπὶ τὸ ἀγροικότερον καὶ ἀπαίδευτον. Συνήθως βραχυλογώτατος ὦν καὶ πρὸς τοὺς ἀσυνήθεις σιωπηλός, εἰς τὰς μετὰ τῶν φίλων καὶ συνήθων συναναστροφὰς ἐγένετο διηγηματικὸς καὶ ἀστεϊότατος, πηγὴ ἀκένωτος ἀνεκδότων χαριεστάτων, ὦν τὴν χάριν ἐπηύξανε ὁ ἀφελὲς τρόπος τῆς διηγήσεως.

Πεπροικισμένος μὲ ὀξύδερκεϊαν, δὲν εἶχε χρεῖαν ὁμιλίας μακρᾶς διὰ νὰ γνωρίσῃ τοὺς ἀνθρώπους· ἀλλ' ἐν βραχεὶ διαβλέπων εἰς τοὺς μυχοὺς τῆς καρδίας αὐτῶν ὠκείουτο μὲ τοὺς ἀγαθοὺς, ἀπεσόβει δὲ τοὺς πονηροὺς διὰ τῆς σκυθρωπότητός του καὶ τῆς δηκτικωτάτης του γλώσσης. Ἐνεκα τῆς σπανίας του ἀγγλίστικας ἦτο ἐτοιμολόγος καὶ ἀποφθεγματικώτατος, τὰ δ' ἀποφθέγματα αὐτοῦ, τῶν ὁποίων πολλὰ σφίζονται εἰς τὴν μνήμην τῶν φίλων αὐτοῦ καὶ συνήθων, ἔχουσιν ὅλην ἐκείνην τὴν εὐστοχίαν καὶ χάριν, ἥτις εἰς τὰ τῶν ἀρχαίων φιλοσόφων θαυμάζεται παρὰ πάντων. Τοιοῦτος ὑπῆρξεν ὁ Κωνσταντᾶς. Ἀνῆκει δὲ ὡς τοιοῦτος εἰς τὴν κατ' ὀλίγον ἐκλείπουσαν ἡδὴ γενεάν τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων,

1) Τὸ σύνταγμα ἐγένετο τὴν γ' Σεπτεμβρίου 1843.

οἵτινες ἦσαν προωρισμένοι νὰ παρσκευάσωσι διὰ τῶν ἀρετῶν τῶν καὶ τελέσωσι τὸ μέγα ἔργον τῆς ἀναγεννήσεως τῆς 'Ελλάδος· αἰωνία ὀφείλεται παρ' ἡμῶν εἰς τοὺς ἄνδρας εὐγνωμοσύνη, οἵτινες παραλαβόντες παρὰ τῶν πατέρων τῶν τὴν πατρίδα δούλην καὶ ταπεινὴν, τὴν ἡλευθέρωσαν, τὴν ἐδόξασαν καὶ τὴν παρέδωκαν εἰς ἡμᾶς ἐλευθέραν καὶ ἐνδοξον. Εἴθε τὴν ἀρετὴν αὐτῶν καὶ τὸ φιλόπατρι νὰ μιμηθῶσιν αἱ ἐπιγιγνόμεναι γενεαί. Εἴθε τὸ παράδειγμα αὐτῶν νὰ ἐμπνέῃ εἰς τοὺς νέους 'Ελλήνας τὰς χρηστὰς τὰς τῆς Πατρίδος ἐλπίδας, τὸν αὐτὸν ἔρωτα τῆς ἐπιστήμης, τὴν αὐτὴν ζέσιν πρὸς πᾶν ἀγαθὸν καὶ καλὸν καὶ δίκαιον, τὴν αὐτὴν πρὸς τὴν πατρίδα ἀκραίφνη ἀγάπην καὶ ἀφοσίωσιν.
(Ἐκ τοῦ λ. τοῦ ἐκφών. τῷ 1843 κατὰ τὴν ἐορτὴν τοῦ Πανεπ.)

ΣΤ'. ΑΝΔΡ. ΜΟΥΣΤΟΞΥΔΟΥ

ΑΝΔΡΕΑΣ ΜΟΥΣΤΟΞΥΔΗΣ ἐγεννήθη ἐν Κερκύρᾳ τῇ 6 'Ιανουαρίου 1785, τῷ δὲ 1805 ἐγένετο διδάκτωρ τῶν νομικῶν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ Παταβίου. Ἐπεδόθη εἰς τὴν φιλολογίαν, ἱστορίαν καὶ τῷ 1804 καὶ 1805 ὠνομάσθη μέλος τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ Ἀρχαιολογικῆς ἐταιρίας καὶ Ἀκαδημίας. Ἐπανελθὼν εἰς Κέρκυραν ἐδίδασκεν ἀμύσθως μαθήματα φιλολογίας, ἔνθα ἐδημοσίευσεν ἱστορικὰς εἰδήσεις περὶ Κερκύρας. Ἀπεδήμησε πάλιν εἰς Ἰταλίαν, Παρισίους, καὶ περιηγήθη τὴν Γερμανίαν. Τῷ 1829 προσκλήθεῖς ὑπὸ τοῦ Κυβερνήτου ἦλθεν εἰς Ἑλλάδα, ἔνθα ἀνέλαβε τὴν διοργάνωσιν τοῦ ἐν Αἰγίνῃ δημοσίου σχολείου, ἐπανελθὼν δὲ εἰς Κέρκυραν διωρίσθη ἀρχὼν τῆς παιδείας. Παιρηθεὶς τῆς θέσεως ἐγένετο ἀρχηγὸς τῆς ἀντιπολιτεύσεως, καὶ ἐπεφορτίσθη νὰ μεταβῇ εἰς Λονδῖνον, ἵνα καταδείξῃ τὰς παρανομίας τοῦ ἀρμοστοῦ. Μετὰ ταῦτα ἐξηκολούθησε ἐνασχολούμενος εἰς φιλολογικὰς καὶ ἱστορικὰς μελέτας, καὶ ἐξέδωκε τὸν Ἑ λ λ η ν ο μ ν ῆ μ ο ν α. Διωρίσθη ἐκ νέου ἀρχὼν τῆς παιδείας. Ἀπεβίωσε ἐν Κερκύρᾳ τῷ 1860. Συγγράμματα ἐδημοσίευσεν πολλὰ Ἑλληνιστί, Γαλλιστί καὶ Ἰταλιστί.

Σόρβολος Κρής.

Χαλεπώτατος πόλεμος συνίστατο ἤδη τῷ 1439 ἀναμέσων τῇ· Ἐνετικῆς ἀριστοκρατίας καὶ τοῦ Δουκὸς τῶν Μεδιολάνων, εἰς τὸν ὅποσον καὶ ἕτεροι προσετέθησαν τῶν ἐν Ἰταλίᾳ δυναστῶν καὶ τὰ πλήρη αὐτοῦ κατεῖχον τὴν λίμνην τὴν νῦν κλουμένην Γάρδην (1) καὶ τὰς πε-

1) Βήνακος παρὰ τοῖς ἀρχαίοις.

ριθεύσας ὄχθας, ὥστε αἱ ἀμφικείμεναι πόλεις Βρεζία καὶ Οὐκρων ἔτρεχον τὸν ἔσχατον τῆς ἀλώσεως κίνδυνον. ✓

Ἐπειγόμενοι πανταχόθεν οἱ Ἑνετοὶ στρατιῶται κατώρθωσαν τελευταῖον, τέμνοντες ὁδόν, νὰ διεξέλθωσι διὰ τοῦ ἀρκτικοῦ μέρους τῆς λίμνης, τὸ ὅποιον ὑπὲρ τὰ ἄλλα πλήθει μὲν ὄχι ἀγενοῦς γῶρας, ἀλλὰ περιζώννυται ἐξ ἀπροσβάτων ὀρέων. Ἦτο δὲ παρὰ τὴν διεξοδὸν ταύτην λιμὴν ὀνομαζόμενος Τούρβολος, τὸν ὅποιον καταλαβὼν ὁ στρατηγὸς ἔγραψε πρὸς τὴν ἀριστοκρατίαν ὅτι ἐτμήθη ἡ ὁδός, ὅθεν καὶ τὸν ἔχθρον ἠδύνατο νὰ ἐκδιώξωσι καὶ τὰς ἀπειλουμένας πόλεις εὐκόλως νὰ βοηθήσωσι. Πρὸς ἐπίτευξιν δὲ τοῦ σκοποῦ ἦτο ἀναγκαῖος στόλος· ἀλλὰ πῶς νὰ κατορθωθῇ τὸ τοιοῦτον ἔνθα οὔτε δρυμοὶ παρήσαν πρὸς ναυπηγίαν, οὔτε ποταμοὶ πρὸς διαγωγὴν πλοίων. Ἐν ᾧ δὲ πολλὰ καθ' ἑαυτοὺς ἐτάλευον ταλαντευόμενοι τὴν γνώμην οἱ συγκλητικοὶ καὶ τὰ πράγματα ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἦσαν μετέωρα, "Ἐλλην τις ὀνόματι Σόρβολος, Κρῆς τὴν πατρίδα, προσελθὼν εἰς τὴν Σύγκλητον ἐδήλωσεν ὅτι, ἐὰν ἐχορηγοῦντο εἰς αὐτὸν τὰ χρειώδη, θαρρούντως ἀνεδέχετο τὴν μετακόμισιν τοῦ στόλου ἀπὸ τῆς Βενετίας εἰς τὴν λίμνην Γάρδαν. Τολμηρὸν ἐφάνη εἰς τὴν Σύγκλητον καὶ ὑπὲρ πᾶν ἄλλο δυσχερέστατον ἔργον ἢ μεταφορὰ στόλου πλέον ἢ ἐπὶ διακόσια μίλια μεταξὺ κρημνῶν καὶ ζυγῶν ὀρέων· ὅθεν ὁ ἐπαγγελλόμενος ἐλογίσθη κατ' ἀρχὰς ὡς ληρώδης καὶ φρενὸληπτος *Γραικύλος*. Πολλῶν δὲ λεγόντων περὶ αὐτοῦ σεμνοῦς λόγους καὶ ἐπαινούντων τὴν εὐφύαν, ἔτι δὲ καὶ αὐτοῦ ἰσχυρῶς καὶ ἀτρέπτως ἐπιμένοντος εἰς τὴν γνώμην, τελευτῶσα ἡ Σύγκλητος ἀνεπίσθη καὶ ἐπέτρεψεν εἰς αὐτὸν νὰ πράξῃ κατὰ τὸ δοκοῦν. Ὁ δὲ προθύμως ἀπτόμενος τοῦ ἔργου ταχέως ἀνείλκυσε ἀπὸ τοῦ ναυστάθμου δύο τριήρεις, τέσσαρας κέλητας καὶ εἰκοσιπέντε σκάφας, καὶ ἄνω διὰ τοῦ ποταμοῦ Ἀθέσιος ἤγαγεν ἅπαντα εἰς Οὐκρωνα. Ἐκεῖθεν δέ, βόας ὑποζεύξας ἀνὰ δύο καὶ ἀνὰ τέσσαρας, καὶ αὐτὸς αἰεὶ ὁ ἐπινοήσας τὸ ἔργον ἡγούμενος καὶ ἐπιστατῶν αἰσίως διήνυσε τὴν ὁδὸν ἅπασαν μέχρι τῆς κόμης Μχύρου. Ἐνταῦθα ὑποθέμενος ξυλίνους κυλίνδρους εἰς τὰς τριήρεις, ἵνα ἐπιτρέχωσιν ἀκωλύτως, καὶ τὰ μικρότερα πλοῖα εἰς ἀμάξας ἐπιβιβάσας, ἤλαυνε διὰ πεδίων σχεδὸν ὁμαλῶν ἐπὶ ἐξ μίλια, καὶ διὰ τῶν μεγίστων ἀγώνων τῶν ἐργατῶν καὶ τῶν ὑποζυγίων μετήνεγκε τὸ φορτίον εἰς τὴν κκλουμένην λίμνην τοῦ Ἀγίου Ἀνδρέου. Ἐφίστανται δὲ εἰς αὐτὴν, ὥσπερ τεῖχος, ἄβατοι καὶ ἀπορῶγες πέτραι, πρὸς ἐξομάλισιν τῶν ὁποίων ἐργάσθησαν πολυάριθμοι χωρικοί, ἕως οὗ οἱ ἐπιλεήναντες ὅπως οὖν τὴν τραχύτητα, εὐκόλυναν τὴν διάβασιν εἰς τὰ πλοῖα, ἅτινα διαπεραιωθέντα τὴν λίμνην, ἀνείλκυσαν εἰς τὸν ζυγὸν τοῦ ἀντικειμένου ὄρους. ✓

Ἐπίπονος ἦτο ἡ ἀνάβασις διὰ τοὺς λίθας καὶ τὰ λοφώδη τῆς γῆς ἐπαναστήματα, ἐξ ὧν καθίστατο σκολιὰ καὶ δύσβατος ἡ πορεία, καὶ μικρὸς ῥύαξ διὰ τῶν ἐκεῖ διασφάγων ἀγόμενος ἐχαράδρωσε καταρρέων

τὸ ἀπόκλιμα τοῦ ὄρους, καὶ ἐκ τῆς πληθώρας αὐτοῦ εἰς τενάγη καὶ βράχεια δύσπορα προσέπιπτον οἱ ἀναβαίνοντες. Ἐυμεγέβεις βῶλοι καὶ λίθοι καὶ κορμοὶ ἀποτετμημένων δένδρων ριφθέντα ἐξ ἐκατέρας ὄχτης ἐγεφύρωσαν τὸν ὁράκα καὶ μετὰ πολλοῦ κόπου καὶ μόχθου εἰς τὴν ὑπερτάτην βράχην τοῦ ὄρους ἀνέσυσαν τὰ πλοῖα. Πολλάκις εἶδον, λέγει ὁ Σαβελλικὸς ἐμβριθὲς ἱστοριογράφος, τὰ ὄρη ἐκεῖνα καὶ τοσοῦτος πάντοτε μὲ κατέσχε θαυμασμός, ὥστε οὐδεὶς ἤθελε μὲ πείσῃ ποτὲ ὅτι ἐπίνοια ἢ δύναμις ἀνθρωπίνη ἴσχυσε νὰ σύρῃ τηλικούτον ὄγκον διὰ τῆς ὄρεινῆς ἐκείνης τραχύτητος, ἐὰν ἐπὶ τῆς κλιτύος τοῦ ὄρους δὲν ἦσαν ἐτι καταφανῆ τὰ σημεῖα καὶ εὐδιάκριτοι οἱ ὁλοὶ καὶ αἱ παλαιαὶ τῶν ἀμαξῶν τροχιαί, ἐξ ὧν ἐναργῶς ἀποδεικνύεται ὅτι τὸ ἀξιωμακρινόμενον τοῦτο ἔργον ἐπράχθη ἐπὶ τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων.

Οὐδὲν ἦττον τῆς ἀναστάσεως ἦτο πολύμοχος ἡ κατάβασις· μάλιστα δέ, προκειμένης ἤδη ὀλισθηρᾶς καὶ δυσπορευτοῦ κατωφερείας, εἰς πάντας ἐφαίνετο ἀναπόδραστοι οἱ κίνδυνοι, ὅτι φορτίον τόσον δυσάγωγον ἔμελλε, κατακρημνισθὲν εἰς τὸς ὑποκειμένους πέτρας, νὰ συντριβῇ διὰ τῆς προσήξεως εἰς μύρια θρύμματα. Ἀλλὰ δὲν εἶχε περὶ τούτου τὴν αὐτὴν γνώμην ὁ Σόρβολος, ὅστις ἀπτόητος ἄμα καὶ ἐπίμων, ἕκαστον πλοῖον περιέζωσε διὰ στιβάδων σχοινίων, ὥστε ἡρέμα καὶ ἐπιτηδεῖως ἅπαντα κατεβίβασεν εἰς τὴν πεδιάδα. Ὅθεν κατὰ τὸν τρίτον μῆνα, ἀφ' ἧς παρέλαβε τὰ πλοῖα ἀπὸ Βενετίας, καθεῖλκυεν αὐτὰ εἰς τὸν λιμένα Τούρβολον, ἔπου ἀναληφθέντα ἀπὸ τῆς φθορᾶς, ἔσση ἔπαθον ἐκ τῆς παραδόξου χερσοπορίας, εἰς ἀδόκητον βλάβην τῶν ἐχθρῶν ἐχρησίμευσαν κατ' ἐκεῖνον τὸν πόλεμον. Δυνάμεθα λοιπὸν καὶ ἐν περισσοτέρᾳ ἀληθείᾳ νὰ εἰπώμεν περὶ τοῦ Σορβόλου ὅ,τι περὶ τοῦ Ξέρξου εἶπον οἱ ῥήτορες καὶ οἱ ἱστορικοὶ πλεῖσαι διὰ τῆς ἡπείρου. Καὶ εἰ μὲν ὁ βασιλεὺς οὗτος, ὡς διορύξας ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ Ἀθωνοῦ ἱσθμὸν ὡς δώδεκα σταδίων, καὶ εἰς τόπον μάλιστα πεδινὸν καὶ ὄχι μεγάλους ἔχοντα γεωλόφους, ἱστορήθη ὡς κυριάρχης καὶ καταφρονητῆς τῆς φύσεως, καὶ τὸ ὄχι δυσχερὲς αὐτοῦ ἔργον ἐξεθείασαν μὲν οἱ Λατῖνοι, πολλοὶ δὲ τῶν νεωτέρων ἐτόλμησαν νὰ λογισθῶσιν ὡς Ἑλληνικὸν μῖθον, πόσον ἄρα μεγαλῆτερον θαυμασμὸν πρέπει νὰ διαγείρῃ τὸ ὑπὸ τοῦ Κρητὸς ἐπιννηθὲν καὶ εὐτυχῶς διαπραχθὲν ἐπιχείρημα; Ἔσυρε μὲν καὶ ὁ Μωάμεθ τὰς διήρεις καὶ τριήρεις διὰ ξηρᾶς καὶ καθεῖλκυεν αὐτὰς εἰς τὸν λιμένα τῆς πολιορκουμένης Κωνσταντινουπόλεως, καὶ τολμηρὸν ἦτο βέβαια καὶ ταχὺ τὸ ἔργον. Ἀλλ' ἐξ περίπου μιλιῶν ἦτο ἡ ὁδὸς ἐκείνη καὶ ὄχι διακοσίων, οὔτε ὑψηλὰ ὄρη καὶ ποταμοὶ διελάμβανον τὴν πορείαν. Καὶ ὅμως τῶν ἐκπεπληγμένων βυζαντινῶν ἱστοριογράφων ὁ μὲν ἀναθεῖ τις ποτὲ ἤκουσεν ἢ εἶδε τοιοῦτον ἔργον; ὁ δὲ εἰκάζει ὅτι ὁ Σουλτάνος ἐμιμήθη τὸν Αὔγουστον καὶ Νικῆταν τὸν Πατρίκιον, ὅτε διὰ τοῦ ἱσθμοῦ τῆς Κυρίνου σύραντες τὰ πλοῖα μετεκόμισαν αὐτὰ εἰς τὴν ἀντιπεραν θάλασσαν. Ἀλλ' αὐτοὶ οὗτοι οἱ ἱστορικοὶ, διὰ τὴν με-

γάλην τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ἰταλῶν πρὸς ἀλλήλους συναλλαγὴν καὶ ἐπιμιξίαν δὲν ἠδύναιτο ν' ἀγνοῶσι τὰ κατὰ τὸν Σόρβολον καὶ ὤφειλον ἴσως ὀρθότερον νὰ πιστεύσωσιν ὅτι ὁ Ἕλλην οὗτος, ὠρелήσας τὴν ἀλλοθνηεὺς, ἔδωκεν ὅχι ἐκ προνοίας εἰς τὸν Μωάμεθ τὸ παράδειγμα ἐπιχειρήματος, οὐτινος ἡ μίμησις ἀπέβη ὀλεθρία εἰς τὸ ἔθνος. Ἀλλὰ καὶ ἔνετοί ἱστοριογράφοι ὀφικιτέρας ἐποχῆς καλοῦντες ὅχι μόνον φοβερὸν, ἀλλὰ καὶ ἀνήκουστον καὶ μέλιστα ὑπεράνθρωπον τὸ κατόρθωμα τοῦ Μωάμεθ, δικαίως δύνανται νὰ κατακριθῶσιν ὡς ἐπιλήσμονες τῶν πατρίων αὐτῶν παραδόσεων. Ἡμεῖς δὲ ὀφείλοντες δικαίως ν' ἀναγράφωμεν εἰς τὰ ἡμέτερα ὅ,τι ἐθνικὸν εἰς τῶν ἀλλογενῶν τὰ ἀπομνημονεύματα εὐρίσκομεν διεσπαρμένον, ἐν ᾧ ἐπαινοῦμεν τὸ εὐρύες καὶ ἐργῶδες μηχανεῦμα ἀνδρός Ἕλληνος, ἀσμένως ὑπενθυμίζομεν ὅ,τι μετὰ τρεῖς καὶ ἡμίσειαν ἑκατονταετηρίδας ἕτερος Ἕλλην Μαρίνος Καρβούρης διὰ τῆς εἰς Πετροῦπολιν μετακομίσεως ὑπερόγκου τινὸς πέτρας, ἐπεχείρησε καὶ συνετέλεσε τὸ μέγιστον τῶν ἔργων ὅσα μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐγίνωσκεν ἡ μηχανική.

(Ἐκ τοῦ ἑλληνομνήμ. σελ. 89—93).

Ζ'. ΣΚ. Δ. ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ

ΣΚΑΡΛΑΤΟΣ Δ. ΒΥΖΑΝΤΙΟΥS ἐγεννήθη τῷ 1798 ἐν Ἰασιῷ τῆς Μολδαβίας. Διήκουσε τὰ πρῶτα ἑλληνικὰ μαθήματα ἐν τῇ σχολῇ τῆς Ξηρῆς Κρήνης, ἐτελειοποιήσεν εἰτα ἑαυτὸν δι' ἀνεκδότου μελέτης καὶ διηνεκοῦς ἀναγνώσεως. Συμμετασχὼν κατὰ τὸ 1821 τῆς εἰς τὴν Ἀσίαν ὑπερορίας τῆς οἰκογενείας Ἀλεξάνδρου Καλλιμάχου, ὑπέστη τὰ πάνδεινα καὶ μόλις μετὰ 9 ἔτη διεσώθη εἰς τὴν Ἑλλάδα. Διωρίσθη εἰς τὴν γραμματεῖαν τῶν Ἑσωτερικῶν, κατόπιν εἰς τὴν ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ Β. Ἐπίτροπος παρὰ τῇ Ἱερᾷ Συνόδῳ τῆς θέσεως ταύτης παρητήθη καὶ τῷ 1854 προσεκλήθη διευθυντῆς τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως, εἰς τὴν βελτίωσιν τῆς ὁποίας συνετέλεσε σπουδαίως. Ἐξέδωκε πλεῖστα ὅσα συγγράμματα, λεξικὸν ἑλληνικόν, γαλλικόν, τοπογραφίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἰς τρεῖς τόμους, ἑλληνικὴν Χρηστομάθειαν εἰς 5 τόμους καὶ ἄλλα· μέχρι τῶν τελευταίων στιγμῶν τοῦ βίου διετέλεσεν ἐργαζόμενος πνευματικῶς· διεκρίνετο διὰ τὰς εὐρείας γνώσεις καὶ ὡς ὑπάλληλος διὰ τὴν πίστην ἐκτέλεσιν τοῦ καθήκοντός του.

Πυρκαϊὰ ἐν Κωνσταντινουπόλει.

Πυρκαϊὰ ἐν Κωνσταντινουπόλει εἶναι συμβᾶν καὶ θέαμα ἄξιον ἀφηγήσεως, καὶ πολλοὶ τῶν ἱστορικῶν παλαιῶν τε καὶ νεωτέρων, ἀπη-

σχόλησαν πρὸς τοῦτο τὸν κάλαμόν των. Ἰδίως δὲ ὁ διδάσκαλος τῶν Μαυροκορδάτων Ἰάκωβος ὁ Ἀργεῖος περιγράφει μίαν τοιαύτην, διαρκέσασαν εἰκοσιν ὥρας ἐπιστέλλων τῷ μαθητῇ αὐτοῦ Νικολάφ τῷ Μαυροκορδάτῳ, ἡγεμονεύοντι τῆς Βλαχίας τῷ 1728. Ἀς ἐνδιατρίψωμεν εἰς τὸ ἀντικείμενον τοῦτο, διότι πολλάκις κατὰ δυστυχίαν τὸ ἐσπουδάσαμεν ἐπὶ τόπου.

Εἶναι μεσονύκτιον Δεκεμβρίου μηνός· αἱ τῆς χιόνος νιφάδες στοιβάζονται ἄλλεπάλληλοι ἐπὶ τῶν στενωπῶν τοῦ *Τσουκούρ* καὶ τοῦ *Σαρμασίκ*. Ἐπιστρέψας δὲ πρὸ μιᾶς ὥρας ἀπὸ τῆς λέσχης ἢ τοῦ θεάτρου, ἐκλείσας ἤδη τὸ βιβλίον σου ἢ ἀπέθεσας ἐπὶ τῆς παρακλινιδίου τραπέζης τὴν ἐφημερίδα καί, σθέσας τὸν λύχνον σου, ἐχώθης ὅλος εἰς τὸ παχὺ σκέπασμα τοῦ ἐγώισμου σου (τῆς κλίνης σου ἤθελα νὰ εἶπω), καί, βαρυκαλισθεὶς πρὸς ὀλίγον ὑπὸ τῶν ἀριθμητικῶν ὑπολογισμῶν τῶν ἐν τῷ κιβωτίῳ σου χιλιάδων, ἢ τῶν πολιτικῶν σου συνδυασμῶν ἢ τῶν κερδοσκοπιῶν παρεδόθης ὅλος εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ Μορφέως, ἀφθονον καταχέοντος ἐπὶ τῶν βλεφάρων σου τὴν ναρκωτικὴν αὐτοῦ μήκωνα. Ἰσως ἤδη καὶ οἱ ὄνειροι ἐτοποθετήσαν πρὸ τῆς ἀκοιμήτου φαντασίας σου τὸ πολυποίκιλον αὐτῶν *καλειδοσκόπιον*, φιλοτιμούμενοι πρὸς ἀλλήλους τίς νὰ σὲ τέρψῃ ἀπατηλότερον, ὅταν αἴφνης φωνὴ τραχεῖα, φωνὴ Στέντορος (1), ἀποσοβεῖ ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ τὸν δειλὸν αὐτὸν ὄμιλον, καὶ τὸ τρομερὸν *μαγκὶν βάο* (2) σὲ ἀνατιναζεῖ ἐπὶ τῆς κλίνης· βλέπεις ὅτι τὸ δωμάτιόν σου δὲν φέγγει, καὶ ἀκροᾷσαι τοῦ φύλακος, προαναγγέλλοντος τὸ ποῦ, καὶ ἐξαναπίπτεις ἐπὶ τῆς κλίνης σου, στρέφων ἀπὸ τοῦ ἄλλου μέρους· ἔχασας ἡμιώριον ὕπνου καί... τίποτε περισσότερον. Ἀλλὰ πολλάκις συμβαίνει τὸ ἐναντίον καὶ διϋπνισθεὶς ἔντρομος, ἐὰν καὶ διϋπνισθῇς ὅλως, βλέπεις φεγγοδολοῦντα τὸν κοιτῶνα σου· ἢ πυρκαϊὰ ἐξερράγῃ... τρεῖς οἰκίας παρέχει· ἅς μὴ εἶπω ἐντὸς αὐτῆς. Οἱ ὑπηρεταὶ ἀναιδοκαταβαίνουσι τρέχοντες καὶ φωνάζοντες καὶ συμπατοῦντες ἀλλήλους, χωρὶς κἀνεὶς νὰ ἡξεύρῃ τί λέγει (σημειωτέον ὅτι ἕκαστος αὐτῶν ἡτοίμασεν ἤδη τὸ κιβώτιον καὶ τὸν στρωματόδεσμόν του). Ἡ γειτονία, ὅλη ἐπὶ ποδός, μεταφέρει τὰ ἐπιπλά της· ὁ μὲν ἀνυπόδυτος ἢ ἑτεροσάνδαλος φορῶν ἐξανάστροφκ τὴν γοῦναν ἢ τὸν κοιτῶνιον χιτῶνά του, σύρει ἀσθμαίνων τὸ σεπέτιον μετὰ τῶν ἀξιοτιμωτέρων του πρὸς γμάτων· ὁ δὲ, κρατῶν ἐν θριάμβῳ τὸν σκουπιδολόγον τῆς οἰκίας, ἢ σφίγγων ὑπὸ μάλης τὴν ἐσχάραν τοῦ μχειρείου, ὅ,τι τοῦ ἔγχε δηλ. ἐμπρός, νομίζων ὅτι σφίξει τὸ κειμηλιούχιόν του, τρέχει παραζαλισμένος χωρὶς νὰ ἡξεύρῃ ποῦ ἄλλος, φορτώσας ἤδη τρεῖς ἢ τέσσαρας ἀχθοφόρους, τοὺς ἀκολουθεῖ

1) Στέντωρ ἦν κῆρυξ τῶν Ἑλλήνων ἐν τῇ πολιορκίᾳ τῆς Τροίας· τοῦτου ἡ φωνὴ ἦτο τόσον ἰσχυρὰ ὅσον 50 ἄλλων.

2) Ἐκρηξίς πυρκαϊᾶς, πυρκαϊά.

δεδεμένους πρὸς τε ἀλλήλους καὶ ἐκυτόν, μήπως παρεκρύψωσι κατὰ λάθος μετὰ τῶν προχρημάτων του· οὗτος εἶναι ὁ φρονιμώτερος. Ἄλλ' αἱ γυναῖκες; ἀλλὰ τὰ παιδία; ἀλλ' οἱ ἀσθενεῖς; ἀλλ' οἱ γέροντες; . . . Ἡ χιών ἐν τοσούτῳ ἐξοκλουθεῖ· ὁ βορρᾶς μαίνεται συρίζων· ὁ φρικώδης αὐτοῦ βρόμος κατασιγάζει τὰς ὀλολυγὰς τῶν γυναικῶν καὶ τὰς οἰμωγὰς τῶν συζύγων. Οὗτος ἐδῶ ἐρωτᾷ διὰ τὴν γυναικά του, ἥτις ἐν τούτοις ἡμίγυμνος μετὰ τοῦ βρέφους ἐν ταῖς ἀγκάλαις καὶ δύο ἄλλων παρακολουθούντων καὶ κρατούντων αὐτὴν ἀπὸ τοῦ κρασπέδου, ἔλαβε τὴν ἐναντίαν ὁδὸν καὶ εὗρεν ἄτυλον ἐν οἰκίᾳ φίλης· ἐκεῖνος ἐκεῖ λογοπραγεῖ μετὰ τῶν πυροσθεστών διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς οἰκίας του, ἀπὸ τῆς ὁποίας μόλις ἐξῆλθον πρὸ μιᾶς ἐβδομάδος οἱ βρεῖς, *δέκα χιλιάδες γρόσια!* Σὺς δίδω τρεῖς, τέσσαρες, ἐξ· συμφωνοῦσιν εἰς τὰς ἐξ καὶ αἱ ἀντλίαι παρατάττονται περὶ τὴν οἰκίαν, ἀλλὰ ποῦ νερόν; ἄς χαίρουν οἱ ὑδροφόροι! Τρίτος ἄλλος μεταφέρει, νέος Αἰνεῖας, (1) τὸν ποδαγρὸν πατέρα του ἐπωμάδιον· ἄλλος βοηθούμενος ὑπὸ τριάκοντα τεσσαράκοντα λεπτοεργῶν, διέσωσεν ὅχι μόνον ὅλα του τὰ πράγματα, ἀλλὰ καὶ τὰ θυρώματα καὶ τὰ κάγγελλα καὶ τὰς κλίμακας καὶ τὰ ὑκλία καὶ τοὺς κεράμους πολλάκις τῆς οἰκίας του, καὶ ἀπῆκε θυσίαν εἰς τὸ πῦρ μόνον τὸν σκελετόν της· οὗτος εἶναι συνήθως . . . *Κάλφας*. Ἄλλ' ἡ σύζυγος τοῦ μακκρίτου ἀρχιτέκτονος Κομνηνοῦ (2) εἶχε μείνη εἰς τὸ ἐπάνω πάτωμα τῆς οἰκίας μόνη, ἐν ᾧ τὸ κάτω ἐκαίετο· τρέχει ἀπηλπισμένη καὶ ἐκτὸς ἐκυτῆς ἀπὸ τούτου πρὸς ἐκεῖνο τὸ παράθυρον· οἱ ἐργάται, ὑπὲρ τοὺς διακοσίους ὑποκάτωθεν, τὴν φωνάζουν. Πέστε, κυρά! ἡμεῖς σὲ πιάνομεν εἰς τὰ χέρια! Προκύπτει, ἀλλ' ἰλιγγιᾷ πρὸς τὸ ὕψος· ἡ οἰκία ἦτο τρίτεγος! ἡ φλόξ ἐν τοσούτῳ ἀναλάμπει πρὸς τὸν ὄροφον, τὸ δάπεδον τρίζει, ὁ καπνὸς τὴν συμπνίγει· κλείει τοὺς ὀφθαλμούς, κράζει σταυροκοπούμενη· «Μνήσθητί μου, Κύριε!» καὶ ἀφίνει ἐκυτὴν ἀπὸ τοῦ παραθύρου εἰς τὸ κενόν· πεντακῆσαι χεῖρες, συγκατατοῦσαι στρώματα καὶ παπλώματα, τὴν ὑποδέχονται κάτωθεν, ἀναισθητοῦσαν πλὴν ἁσίνῃ. (3) Δὲν εἶχες τὴν αὐτὴν τύχην, ἀξιοθρήνητε Ῥαλοῦ Μάνου! ἀρχηγέτις οἰκογενεῖας πολυαριθμοῦ, σεβαστὴ καὶ δομικτὴ καὶ διὰ τὸ γένος (Ἰψηλάντις πατρώθεν), καὶ διὰ τὸν πλοῦτον, καὶ διὰ τὴν ἡλικίαν καὶ διὰ τὴν φρόνησιν, καὶ διὰ τὰς ἀρετάς της, ὧν προεξῆρχεν ἡ πρὸς τὰ θεῖα εὐλάβεια, ἔγεινε πρὸ πενήτηκοντα ἐτῶν παρὰνάλωμα τοῦ πυρὸς μετὰ δύο υἱῶν, μιᾶς θυγατρὸς, ὀκτὼ ἐγγόνων, μιᾶς νύμφης καὶ τεσσάρων οἰκογενειῶν! Καὶ τὰ Θεραπεῖα φρίττοντα εἶδον τὴν ἐπιούσαν δεκαεπτὰ ἀπνη-θρακωμένῃ λείψανᾳ, ἀνορυχθέντα ἐκ τοῦ καπνίζοντος ἀκόμη πελωρίου

1) Ὁ Αἰνεῖας ἀλωθείδης τῆς Τροίας ἔφερε τὸν πατέρα ἐπ' ὤμων.

2) Οὗτος τῷ 1808 ἀνέλαβε τὴν ἐπισκευὴν τοῦ ἐν Ἱεροσολ. ναοῦ.

3) Ἀδλαβῆ.

μεγάρου ἸΑλλ' ἐπανελθωμεν τὴν ἐπιούσῃν εἰς τὸ θέατρον τοῦ δεινοῦ· ἡ ὑστεραία πυρκαϊὰς ἐν Κωνσταντινουπόλει εἶναι διὰ τὸν παρρητητήν, διὰ τὸν φιλόσοφον, θέρος σκέψων. Ὑποκάτωθεν σκηνῶν, ἢ ἐν τῷ ὑπάθρῳ, μεταξὺ τοῦ κυπαρισσῶνος καὶ ... τῶν μνημάτων, μυρολογοῦσιν οἰκογενεαὶ ὁλόκληροι ἰουδαίων καὶ τρισευδαίων ὅστις, ἐν τοιαύταις συμφοραῖς, ἔχει καρδίαν χριστιανοῦ καὶ τὸ βελάντιον πλήρες ! ἄλλ' ὁ ἐνδεής ! αὐτὸς βλέπει καὶ ... κλαίει· κλαίει οἰκτεῖρων, κλαίει θυμιάζων. Ἄς ἐμβωμεν ἐντὸς τῆς πλησιεστέρας σκηνῆς· σπαρταξικάρδιον θέαμα ! ἡ γραία προμήτωρ, ὑπερενηνηκοντούτις, παρκαλρεῖ καὶ ζητεῖ νὰ φάγῃ· τρία, τέσσαρα κοράσια τρέμουσι περὶ τὴν μητέρα ὑποκάτωθεν παντοδαπῶν σκεπασμάτων, ἧτις ἐν τούτοις θηλάζει τὸ νεογνόν· κάτωχρος (1) ἡμιθανής, δὲν ἔχει δύναμιν οὔτε τὰ δάκρυά της νὰ ἀπομάξῃ, καὶ ἐρωτᾷ ἐκ διαλειμμάτων μετὰ φωνῆς διακοπτομένης ὑπὸ λυγμῶν περὶ τοῦ συζύγου της, ὅστις ὅμως, φιλονεικῶν πρὸς τὸ πῦρ καὶ τὸ τελευταῖόν του σκεῦος ... ἔμεινεν ἐντὸς τῆς οἰκίας ! τίς τόλμᾳ νὰ τὸ εἴπῃ εἰς τὴν σύζυγον ; Ἄς ἐξέλθωμεν. Περὶ τὴν ῥίζαν μιᾶς κυπαρίσσου κεῖνται σεσωρευμένα τραπέζια πολυτελῆ, μεταβληθέντα εἰς τρίποδας, θρονία, τῶν ὁποίων ἐλλεῖπει τὸ ἐρεισίνωτον· σκευὴ, τὰ ὁποῖα μηδέποτε πρότερον γειτονεύσαντα, ἀποροῦσι πῶς εὐρέθησαν νῦν παρ' ἄλληλα· ὁ καθρέπτης παρὰ τὸ τήγανον, τὰ βιβλία ἐντὸς σκάφης, ὁ λέβης ὑπὸ τὸ κλειδοκύμβαλον. Τὰ βοηθήματα ἐν τοσούτῳ καταφθάνουσι πανταχούθεν· ἡ φιλανθρωπία μεγεθύνεται πρὸς τὴν ὕψος τοῦ δεινοῦ. Τὰ θρησκευτικὰ μίσθαισι πωπῶσιν· ἐκεῖ δὲν ὑπάρχει διάκρισις φρονήματος· ἐγὼ σήμερον δι' ἄλλον, καὶ ἄλλος αὔριον δι' ἐμέ· μήπως τὸ πῦρ διακρίνει τὴν Ὀθωμανικὴν τῆς Ἰουδαϊκῆς οἰκίας ; Οἱ ἐπίτροποι τῶν ἐκκλησιῶν, οἱ Μουτεβελήδες τῶν τζαμιῶν, τρέχουσιν ἀπὸ τοῦ ἑνὸς ὀμίλου πρὸς τὸν ἄλλον· οἱ πρωτομαγίστορες τῶν συντεχνιῶν, οἱ ἔφοροι τῶν ἀδελφοτήτων, οἱ ἀρτοπῶλαι, οἱ κροπῶλαι, οἱ παντοπῶλαι, κἀνεὶς δὲν μένει ἀσυντελής· αἱ οἰκαὶ ἀνοίγουσι προθύμως τὰς θύρας των εἰς τὰ θέματα τοῦ δεινοῦ· αἱ γυναῖκες πρὸ πάντων, τὸ ἥμισυ τοῦτο εὐγενέστερον μέρος τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἀνοίγουσι πρὸ τῶν ἐρμαρίων καὶ κιβωτίων τῆς καρδίας τῶν, καὶ ἀπ' αὐτῶν ἀρύονται· τὰς παρηγόρους ἐκείνας φράσεις, τὰς ὁποίας αὐταὶ μόναι γνωρίζουσι πῶς νὰ καταστήσωσι μελιχιωτέρας· χιτώνια καθάρια, τροφὴ εὐχυμος, γλυκύσματα διὰ τὰ παιδιὰ, τίποτε δὲν λησμονεῖ ἡ προμηθὴς γυναικεῖα συμπάθεια. Παρηγόρον θέαμα, τὸ ὁποῖον ἂς μὴ σκοτίσωμεν, ἀναφέροντες τοὺς τρισυαθλίους ἐκείνους, ὅσοι, ἐρμακίον ἡγούμενοί τὴν κοινὴν συμφοράν, τρέχουσιν ὡς οἱ λύκοι ἐν κκιρῷ καταιγίδος, ὅπως ὠρεληθῶσιν ἐκ τοῦ θυροῦ, ὑπαιρούμενοι ὅτι εὖρωσι· βεβχίως ὁ Βεελζεβούλ μειδιᾷ τσση-

1) Κάτωχρος=χλωμός.

ρὼς εἰς τὴν θεάν ταύτην, ἐν ᾗ ἄφ' ἐτέρου τὰ φωτεινὰ τῶν Ἀγγέλων πνεύματα ἀναφέρουσιν εἰς τὸν οὐρανὸν ὡς θυμίαμα τὰς παντοίας τῶν φιλανθρώπων ἀγαθοεργίας. Τίς ἄρα ἔσται ἡ πασιπῶς ἐκείνη γενεά, εἰς ἣν ἀπόκειται νὰ ἴδῃ πεπληρωμένον τὸ εὐτυχὲς ἀπὸ τινων χρόνων ἀρχὴν λαβὼν ἔργον τῆς Κυβερνήσεως, καὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀπηλλαγμένην τοῦ ἐγγενοῦς εἰς αὐτὴν δεινοῦ τῶν πυρκαϊῶν, δι' ἀναπεπταμένων ὁδῶν, διὰ λιθοκτίστων συνοικιῶν, διὰ περιοχῶν καὶ πλατειῶν εὐρυχώρων, διὰ μεγάλων πρὸ πάντων δεξαμενῶν καὶ... ἀφθόρου ὕδατος;

(Ἐκ τῆς Κ)πόλεως τόμος γ'. σελ. 223—226).

Η'. ΑΡΙΣΤΟΤ. ΒΑΛΑΩΡΙΤΟΥ

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΒΑΛΑΩΡΙΤΗΣ ἐγεννήθη ἐν Λευκάδι τῇ 27 Αὐγούστου 1824. Διδαχθεὶς τὰ πρῶτα μαθήματα ἐν Κερκύρᾳ ἐπέρανε τὰς σπουδὰς εἰς Παρίσιους. Ἐδημοσίευσεν τὰ «Μνημόσυνα» ποιητικὴν συλλογὴν, ἔπειτα τὸ ἐπικοιλικὸν ποίημα ἡ «Κυρὰ Φροσύνη», τὸν «Διάκον», τὸν «Ἀστροπογιάνην». Ἐγένετο ἀντιπρόσωπος τῶν Λευκαδίων εἰς τὴν Ἰόνιον Βουλὴν, καὶ εἰσηγητὴς τοῦ διαγγέλματος πρὸς τὸν λόρδον Ἀρμοστὴν τῆς τελευταίας Βουλῆς. Τῷ 1862 ἐξελέχθη πληρεξούσιος, εἰτα βουλευτὴς. Ἐτελεύτησεν τὴν 24 Ἰουλίου 1879.

Ἀλλῆς Τεπελενλῆς. (1)

Πρὸ χρόνου πολλοῦ ἔκρυπτεν ὁ Ἀλλῆς ἐν τῇ θυελλώδει διανοίᾳ του τὴν ιδέαν τῆς ἀνεξαρτησίας του, ἐργαζόμενος δὲ ἀκαταπαύστως ὑπὲρ τῆς πραγματοποιήσεως αὐτῆς, προσεπάθει διὰ παντὸς τρόπου νὰ ἄρῃ ἐκ τοῦ μέσου πᾶν πρόσκομμα δυνάμενον νὰ βραδύνῃ ἢ νὰ παρεμποδίσῃ τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ μυστικοῦ πόθου, ὅστις κατέτρωγε τὰ σπλάγχνα του. Ἦθελε τοῦτέστι νὰ ἐκμηδενίσῃ πᾶσαν ἐσωτερικὴν ἀντίδρασιν καὶ νὰ ἐνσπεύρῃ κύκλῳ τοῦ ἡγεμονικοῦ θρόνου του τοιοῦτον τρόπον ὥστε,

1) Ὁ διαδόχτος Ἀλλῆς ἐγεννήθη τῷ 1740 εἰς τὸ χωρίον Τεπελένιον (παρὰ τῇ ἀριστερᾷ ὀχθῇ τοῦ ποταμοῦ Ἑώου) ἐξ ἀσήμεου οἰκογενείας ἐξ Ἀσίας μεταναστευσάσης, ἀλλ' εἰς τῶν προγόνων ἤρπασεν τὴν δεσποτείαν τοῦ Τεπελενίου· ὁ πατὴρ του ἑκαλεῖτο Βελήμπης, ἡ δὲ μήτηρ Χάκμω γυνὴ σπανίων προτερημάτων καὶ ἀνδρίας, ἀγρία δὲ ὡς ἡ τίγρις οὕτω δ' ἀνέθρεψε καὶ τὸν υἱὸν της, δι' ὃ οὗτος ἔλεγεν «εἰς τὴν μητέρα μου χρεωστῶ τὸ πᾶν».

καθ' ἣν ἡμέραν ἔμελλε νὰ ἐκτραγῇ τὸ κυοφορούμενον τόλμημα, νὰ μὴ ὑπάρχῃ τίποτε ἱκανὸν νὰ ἀποτρέψῃ τὴν προσοχὴν τοῦ ἀπὸ τοῦ φωτεινοῦ σημείου, ἐφ' οὗ εἶχον προσηλωθῇ ἅπαντες οἱ διαλογισμοὶ τοῦ τίποτε ἱκανὸν νὰ διαταραχῇ τὴν νεκρικὴν γαλήνην τοῦ ἀπεράντου κοιμητηρίου του.

Ἐνα μετὰ τὸν ἄλλον εἶχε καταστρέψει ὅλους τοὺς ἰσχυροὺς συγγενεῖς του καὶ ἔλαβε τὴν ἐπιτηδεϊότητα, διαπράττων τὰ συγγενώτερα κακουργήματα νὰ παρίσταται εἰς τὰ ὄμματα τοῦ κυρίου του καὶ τῆς κοινωνίας ὡς ἀμείλικτος ἐξολοθρευτὴς τῶν κακούργων καὶ ὡς ἄγρυπνος φρουρὸς τῆς δημοσίας τάξεως.

Ἐπὶ δεκαπέντε περίπου ἔτη, μετ' ἀκατανόητου ἐπιμονῆς ἐβασάνισε τὸ Σοῦλι, μέχρις οὗ κατώρθωσεν ἐκ θεμελίων νὰ τὸ ἀνασκάψῃ. Ἡ δὲ μανία, ἥτις τὸν κατελάμβανεν, ὅσakis ἐβλεπεν ἐπανερχόμενον τὸν στρατὸν τοῦ ἐκ τῶν ἀλλεπαλλήλων ἐπιδρομῶν ἡττημένον, αἰματόφυρτον, προήρχετο ἐκ τοῦ ὅχι μόνον ἐταπεινοῦτο ἐνώπιον ὀλίγων, καθὼς ἔλεγε, ζυφοκλεπτῶν, ἀλλὰ διότι ἐφοβεῖτο μὴ ὁ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἔρος τῶν ἀθλητῶν ἐκείνων μεταδοθῇ εἰς ἄλλους ὁμοφύλους πολεμικοὺς λαοὺς καὶ οὕτω θάπνησθαι τοὺς ὠραιότερους χρόνους τῆς ζωῆς τοῦ ἐν μέσῳ μικρῶν ἐγχωρίων ἀγώνων, οἵτινες ἠϋζκνον μὲν τὴν δόξαν τῶν ἐχθρῶν τε, δὲν προσέθετον ὅμως τίποτε εἰς τὸν πλοῦτον καὶ εἰς τὴν δυνάμειν του.

Ὁρμώμενος ἐκ τῆς ιδέας ταύτης δὲν ἀπέκαμε πολεμῶν ἐπὶ πέντε ἔτη τὴν Νίβιτζαν, τὸν ἅγιον Βασίλειον, τὸ Λούκοβο, τὸ Λυκούρσι, ὅλην τὴν Χριστιανικὴν Χειμάραν, διότι ὁ ἀκαταδάμαστος ὀπλαρχηγὸς Κίτζος Δούλης δὲν ἔστεργε, περιφρονῶν τὰ δῶρα καὶ τὰς ὑποσχέσεις του, νὰ θυσιάσῃ τὴν ἐλευθερίαν τῆς πατρίδος του καὶ νὰ τεθῇ ὑπὸ τὸν ζυγὸν του. Οὐδ' ἀνεπαύθη ἐντελὼς παρ' ὅτε ὁ Ἰουσούρ Ἀράπης ἐπανῆλθεν ἄγων ἐν θρισίῳ τὸν στολίσκον του ἐν τῷ λιμένι τῆς Πρεβέζης εἰδεχθῶς κεκοσμημένον διὰ τῶν κεφαλῶν τῶν γενναίων τέκνων τῆς Ἡπείρου. Οἱ δὲ κατέχοντες τότε τὴν Κέρκυραν αὐτοκρατορικοὶ γάλλοι ἐγένοντο συνένοχοι τῆς πειρατείας ἐκείνης, διότι διατελοῦντες ἐν γνώσει τῆς τεκταινομένης προδοσίας, οὐ μόνον ἐπέτρεψαν τὴν διαβάσιν τῶν πλοίων τοῦ Ἀλῆ διὰ τῶν ὑδάτων τοῦ Ἰονίου πελάγους, ἀλλ' ἔμειναν καὶ θεαταὶ ἀπαθείς τῆς τελεσθείσης κρουραίας.

Εἶχεν ἐκπληρώσει τὴν τρομερὰν ἐκδίκησιν, ἣν εἶχε πρὸ χρόνων ὁμοῦ ἐπὶ τοῦ πτώματος τῆς μητρὸς του καὶ ἔσφαξεν ἀνηλεῶς τὸ Γαρδίκι καὶ ἐπότισε διὰ τοῦ αἵματός του τὸν τάφον τῆς μιᾶς Χάμκως. Δὲν ἐσεβάσθη δὲ οὔτε τὰ ἐμβρυα ἐν ταῖς κοιλίαις τῶν μητέρων, φοβούμενος μὴ ἐκ τοῦ σπόρου ἐκείνου φυτρώσῃ ποτὲ ἀσπλαγχνὸς τις ἐκδικητὴς τοιοῦτου κακουργήματος.

Ἐξεπρόρθησε τὸ Χόρμοβο (1) καὶ τοὺς κατοίκους αὐτοῦ ἐξωλόθρευσε, διότι παλαιὰ φιλικὰ συνέδεεν αὐτὸ μὲ τὸ Γαρδικί, τὴν δὲ χώραν, ἔνθα ἡγείρετο ἡ ἡρωϊκὴ πολίχνη, ἔσχισε διὰ τοῦ ἀρότρου καὶ ἔσπειρεν ἐπ' αὐτῆς στάκτιν καὶ ἄλκα, ὥς ἂν διὰ τῶν συμβόλων τούτων τῆς στειρώσεως ἤθελε νὰ προκηρύξῃ ὅτι ἡ αὐτὴ ἐπεφυλάττετο μοῖρα εἰς ὅσους δὲν ὑπετάσσοντο εἰς τὰ θελήματά του.

Ἡ χριστιανικὴ, ἡ φιλόνηρος Βρετανία διαπράττουσα ἔγκλημα πρωτάκουστον εἶχε πωλήσει εἰς αὐτὸν ἀντὶ πεντακοσίων χιλιάδων ἰσπανικῶν διστήλων τὴν πολυκλαυστον Πάργαν, καὶ οὕτως ὑπεχρέωσε τοὺς κατοίκους τοῦ μικροῦ ἐκείνου παραδείσου νὰ παραιτήσων διὰ παντὸς τὰ πάτρια χρώματα, φέροντες μεθ' ἑαυτῶν καὶ τὰ ὄστα τῶν προγόνων, κατέστησε δὲ τὸν Ἀλῆν κύριον τοῦ μόνου ὀρηκτηρίου, ὅθεν ἐπιτιθέμενοι ἐδύναντο οἱ Σουλῶται νὰ ἀνακτήσωσι τοὺς προσφιλεῖς βράχους των.

Ἀπέμεινεν ἡ Λευκὴ τελευταῖον καταφύγιον τῶν ἀδικαλάκτων ἑλλήνων του· ἀλλ' ἡ Λευκὴ ὑπὸ τὴν στρέβλην τοῦ Μκιτλάνδου δὲν ἦτο πλέον ἡ Λευκὴ τοῦ Κηποδιστρίου· Κηταβληθείσης τῆς ἐξεγέρσεως τῶν χωρικῶν τῆς (1819) ἐπτέναζεν ὑπὸ τὴν μάστιγα τῶν προστατῶν τῆς Ἐπτανήσου καὶ ἔντρομος ἐθεώρει τὰ λείψανα τῶν ἀπαγχονιζομένων τέκνων τῆς, σείόμενα ὑπὸ τῶν ἀνέμων ἐντὸς τῶν σιδηρῶν κλωβίων των.

Ὁ πνιγμὸς τῆς Εὐφροσύνης, τοῦ Βλαχάβη καὶ τοῦ παππᾶ Δημήτρη τὰ ἀπερίγραπτα βέβαια, ἡ σπρηλατήσις τοῦ Κωνσταντῶνη καὶ τοῦ Γιώργου Χησιώτη, τὰ διὰ τοῦ Ἰταλοῦ ἱατροῦ Τοζόνη λάθρα ἐν ταῖς ὑπόπτοις οἰκογενεῖς εἰσχυόμενα θανατηφόρα δηλητήρια, ὁ διὰ χειρὸς τοῦ Γώγου Μπακόλα τελεσθεὶς ἐν Ἀργῇ φόνος τοῦ Κίτσου Μπότση, τοῦ Μκυρομαμάτη ἐν Λευκάδι, ἡ ἐν αὐτῇ τῇ Κωνσταντινουπόλει καὶ ὑπὸ τὰ ὄμματα τοῦ Σουλτάνου ἐπιχειρησθεῖσα καὶ ἀποτυχούσα δολοφονία τοῦ Πασόμπεη, τὰ ποταπὰ συγχαρητήρια τοῦ μεγάλου Ναπολέοντος καὶ τὸ ἐν ὀνόματι τοῦ παντοδυνάμου πολεμιστοῦ προσνεχθὲν εἰς αὐτὸν πολύτιμον πυροβόλον, τοῦ Νέλσωνος αἱ κολακεῖαι, τοῦ Νέλσωνος, τοῦ ὁποίου τὰς δάρας ἐμόλυνον ἤδη τὰ ἀργυρώνητα φιλήματα τῆς Ἑμμης Λιώνας, αἱ ἀπαγχονίσεις τῆς Νεαπόλεως καὶ ὁ γνωστός ἀνθελληνισμὸς του, πάντα ταῦτα κατέστησαν αὐτὸν οὐ μόνον φοβερὸν τοῖς πᾶσιν, ἀλλὰ συνέτεινον νὰ ἐμφυτεύσωσιν εἰς τὴν καρδίαν του τὴν πεποίθησιν, ὅτι ἀνωτέρα τις δύναμις κηωδήγει τὰ διαβήματά του καὶ ὅτι γενόμενος ἤδη ἀκαταχώνιστος, ἀκινδύνως ἐδύνατο νὰ ἐπιδιώξῃ τὴν πρᾶγματποίησιν τῶν ἀκτορθωτέρων φαντασιοκοπημάτων τῆς ἀρχαίνωτου φιλοδοξίας του.

Ἐπίστευε λοιπὸν ἀκράδάντως εἰς τὴν ἄφρευκτον καὶ προσεχῇ ἐκπλή-

1) Ἴδε τὰ περὶ τούτου εἰς Ἀνάγν. Τόμ. Α'.

ρωσιν τῶν μυστικῶν πόθων του καὶ ἐθεώρει ὥριμον τὴν ἰδέαν, ἣτις πρὸ τοσοῦτων ἐτῶν ἐνεφώλευεν εἰς τὴν καρδίαν του. Ἄλλως τε προχρησθέντο ὅτι οὔτε τὰ ἀφειδῶς ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑπὸ τῶν πρακτόρων του διασπειρόμενα χρήματα, οὔτε αἱ ὑπὸ τῶν ἰσχυρῶν φίλων του καταβαλλόμεναι προσπάθειαι ἐδύναντο πλέον ν' ἀναστείλωσι τὴν ἐκρηξίν τῆς τρικυμίας, ἣτις πρὸ πολλοῦ ἐμυκάτο ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του, καὶ ἦν μετὰ θυμαστικῆς ἐπιμονῆς καὶ ἐπιτηδειότητος ἐχοι, προετοιμάσει οἱ παρὰ τῇ Ὑψηλῇ Πύλῃ προσφυγόντες ἐχθροὶ του, ἰδίως δὲ ὁ Πασόμπης καὶ οἱ φιλικοί, οὔτινες κατ' ὀρθῶς νὰ πείσωσι τὸν Σουλτάνον, ὅτι ὁ Ἄλῃς ἐπεδίωκε τὴν ἀνεξαρτησίαν του καὶ ὅτι μεγαλυνθεὶς ἤδη παραπολὺ δὲν ἔστειγε νὰ ἦναι πλέον ὑποτελὴς καὶ ὑπήκοος.

Ἀπεφάσισε λοιπὸν νὰ ρίψῃ τὸ προσωπεῖον καὶ ὀχυρούμενος ἐντὸς τῆς στραπειᾶς του νὰ δεχθῇ τὴν ἐπίθεσιν τῶν ἐχθρῶν του ὡς ὁ βράχος δεχεται τὰ μινύοντα κύματα τῆς θαλάσσης.

Ἀλλά.. ἀλλὰ τὰ θεμέλια τοῦ θυμαστοῦ, τοῦ ἰδανικοῦ τούτου πυργου ἐφθεῖρον ἐν κρυφῷ καὶ ἐσάλεον δύο ἀόρατοι καὶ φοβεραὶ δυνάμεις, τὸ γῆρας τὸ χαλεπὸν καὶ τῶν φιλικῶν αἱ ὑπόνοιαι... Ἦγε τότε ὁ Ἄλῃς τὸ ὀργιστικὸν ἔτος τῆς ἡλικίας του, μοιλονότι δὲ ὁ σιδηροῦς ὄργανισμός του δὲν ἐλύγιζεν ἀκόμη ὑπὸ τὸ βαρὺ φορτίον τοῦ χρόνου, οὐχ' ἤγγικον ἤθλανετο ποῦ καὶ ποῦ συμπτώματα προκαγγέλλοντα τὸ προσεχές τέλος τοῦ βίου του. Ὅτε κεκμηκώς, ἀπηυδισμένος ἔρριπτε τὴν πολιὰν κεφαλὴν ἐπὶ τῶν γονάτων τῆς Βασιλικῆς ἐπιτιμῶν τὰς θωπείας καὶ τὴν ἀγάπην τῆς ἡ ἐπιζητῶν ἐπὶ τοῦ τρυφεροῦ ἐκείνου ἀναπαυτηρίου ὀλίγην ἄνεσιν, εὐθὺς ἐβυθίζετο εἰς ὕπνον βαρὺν ὡς ἂν ὑπὸ μινδραγόρου, χωρὶς νὰ φλογίζῃ πλέον τὰ νεῦρα καὶ τὸ αἷμα του ἡ νεότης καὶ τὰ κάλλη τῆς ἐλληνίδος συζύγου του· ἐν ᾧ δ' ἄλλοτε προσέτρεχεν εἰς τὰ δραστηκώτερα ναρκωτικὰ φάρμακα, ὅπως ὑπερνικήσῃ τὴν ἀϋπνίαν, ὅρ' ἤς κατεγρύχετο ἐν τῇ νεότητι του, τὰ βλέμματα τῆς Βασιλικῆς ἀκόμη τὸν ἐμάγευσεν, ἡ εὐώδης πνοὴ τῆς ἀκόμῃ τὸν ἐδρόσιζεν, ἀλλ' ἡ καρδία του ἀντὶ νὰ βράζῃ πλησίον τῆς βασιλίσσης ὕλων τῶν διαλογισμῶν του, ἐπ' αὐτῇ βραδείως τῶρα ἐξηντλημένη ἐκ τῶν πολυετῶν ἀγῶνων ἢ τοῦ ἔρωτος ἢ τοῦ μίσους ἢ τῆς ἀκορέστου φιλοδοξίας, διότι ποτὲ τὸ θηρίον ἐκεῖνο δὲν ἀνεπαύθη ἐπὶ μιᾷ ἀγαθῇ πράξει, ἐπὶ μιᾷ γενναίᾳ ἐμπνεύσει, ποτέ... ποτέ...

Πολλάκις κατελάμβανεν αὐτὸν λήθαργος βαθύς, ὅτε δὲ πιεζόμενος ὑπὸ σκληροῦ ἐπιάλτου, ἀνεπήδα ἐκ τῶν γονάτων τῆς προσφιλοῦς γυναικὸς καὶ τρέμων ἔφερεν αὐτομάτως τὴν χεῖρα εἰς τὴν ἀδελφικὸν λιστόν μάχιράν του, ἡ Βασιλικὴ γινώσκουσα ποῖαν διήγειρεν εἰς αὐτὸν ἀδελφονίαν ἢ ἰδέαν τοῦ γήρατος, προσεπάθει νὰ τὸν πείσῃ ὅτι ὕπνος παρτεταμένος ἦτο τεκμήριον ἀσφαλὲς ἐντελοῦς ὑγείας· ἀλλ' ὁ Ἄλῃς στείων ἀρνητικῶς τὴν κεφαλὴν καὶ μειδιῶν ἀπεκρίνετο εἰς αὐτήν:

Παιδί μου,

χαρὰ ἕ τὸ γέρο π' ἀγρυπνᾷ, ἕ τὸ νηὸν ὁποῦ κοιμᾶται.

Εἶχε κχαταντήσει ἀσθματικός, τὴν δὲ θολερὰν ὄρασίν του προσφύλαττε διὰ μεγάλων πρασίνων χρυσῶν διόπτρων, ἅτινα ἐπέφερον εἰς τὸ ἄγριον πρόσωπόν του παράδοξον ἀλλοίωσιν καὶ ἐδίδον εἰς αὐτὴν μορφὴν ἄλλοκότου τέρατος. Τὸν θάνατον ἐφοβεῖτο ὁ ἀλιτῆριος ὅχι μόνον διότι ἀμυδρά τις περιστρέφετο ἐν τῇ διανοίᾳ του προκαίσθησις περὶ μιᾶς πέραν τοῦ τάφου κρίσεως καὶ ἀναποδόσεως, ἀλλὰ διότι θὰ διέκοπτε τὴν πραγματοποιήσιν τῶν πόθων του καὶ δὲν θὰ τὸν ἄφινε νὰ γευθῇ καὶ νὰ χορτάσῃ τὸ νέον μεγαλεῖόν του, ὅπερ ὑπέφωσκεν ἤδη καὶ διεγέλα ἐν τῇ φαντασίᾳ του.

Φαίνεται ἀπίστευτον καὶ ὅμως εἶναι ἀληθές ὅτι ὁ Ἀλῆς, ὅστις ἐκ τῆς μακρᾶς μετὰ τοῦ Χάρου συμμυχίας εἶχεν ἐξοικειωθῇ μετὰ τοῦ θανάτου τόσον, ὥστε νὰ μὴ θεωρῇ αὐτὸν πλέον ὡς τιμωρίαν, ἐὰν μὴ συνωδεύετο ὑπὸ φρικτῶν μαρτυρίων, ὁ Ἀλῆς κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους τῆς ζωῆς του ἐνδίδων εἰς τὰς εἰσηγήσεις τῶν μάγων καὶ τῶν οἰωνοσκοπῶν του, ἐπίστευεν ὅτι ἐδύνατο νὰ γίνῃ ἀθάνατος διὰ τῆς χημείας, καὶ ὅχι μόνον δὲν ῥιπνύετο διακηρύττων ἀναφανδὸν τὴν πεποίθησίν του ταύτην, ἀλλὰ καὶ ἐχορῆγει εἰς τὸν διαδόχον τυχοδιώκτην Σέργιον (1) ὅλα τὰ μέσα πρὸς κατασκευὴν τοῦ ἀθανάτου ἐκείνου νεροῦ, δι' οὗ ἤλπιζε ν' ἀνatreψῇ τοὺς νόμους τῆς φύσεως καὶ νὰ διαικωνισθῇ ἐπὶ τῆς γῆς. Κανεῖς δὲν ἐτόλμα νὰ παραστήσῃ εἰς αὐτὸν πότον ἀπέβαινε γελιῦτος δίδων πίστιν εἰς τοιοῦτους μύθους, ἡ δὲ καμψιδία παρετείνετο ἐπὶ καιρίᾳ βλαβῇ τῆς ὑπολήψεως τῶν περικυκλούντων αὐτὸν λουνεχιστατῶν συμβούλων, μέχρις οὗ, διατυμπανισθείσης τῆς παραδόξου σκηνῆς διὰ τινος εὐρωπαϊκῆς ἐφημερίδος (νομίζω τοῦ Λογίου Ἑρμοῦ) ὁ Ἀλῆς διέταξε τὴν ἀπαγχόνισιν τοῦ Σεργίου, φοβηθεὶς μὴ οἱ Φράγγοι ἐκλάβωσιν αὐτὸν ὡς παλίμπαιδα καὶ μὴ ἀνεχόμενος τοὺς σαρκασμοὺς περισσότερον παρὰ τὴς ὕβρεις.

Ἀφ' ἐτέρου εἰργάζοντο οἱ φιλικοὶ ἀόκως παρὰ μὲν τῇ Πύλῃ ἐξωθοῦντες τὸν Σουλτάνον εἰς πόλεμον κατὰ βεζύρου μὴ ὑποτασσομένου πλέον εἰς τὰς διαταγὰς τοῦ Κυρίου του, παρὰ δὲ τῷ Ἀλῇ ἐνσταλαζόντες ἀδιακόπως εἰς τὴν καρδίαν του τὴν ιδέαν τῆς ἀνεξαρτησίας, τὴν πεποίθησιν εἰς τὰς στρατιωτικὰς τρυ δυνάμεις, εἰς τοὺς δεδοκιμασμένους ὅπλαρχηγούς του, εἰς τοὺς ἀπεράντους θησαυρούς του, εἰς τὴν τυφλὴν ἀφοσίωσιν τῶν ὑπηκόων του, εἰς τὰ ἀπόρρητα ὅρη τῆς Ἡπει-

(1) Οὗτος ἦν Μακεδὼν παρουσιάσθεις τῷ 1814 εἰς τὸν Ἀλῆν ἐπηγγέλλετο νὰ καταστήσῃ τοῦτον ἀθάνατον δι' ὕδατος τινος· πεισθεὶς ὁ τύραννος παρέσχε τούτῳ πάντα τὰ μέσα, καὶ ἀφ' οὗ ἐν διαστήματι τριῶν ἐτῶν δὲν κατώρθωσέ τι, διέταξεν ὁ Ἀλῆς νὰ τὸν ἀπαγχονίσῃσι.

ρου καὶ πρὸ πάντων εἰς τὴν εἰλικρινῇ συνδρομὴν τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες ὑπέσχοντο νὰ λητμονήσωσι τὸ παρελθὸν ἐπὶ τῇ ἐλπίδι αἰσιωτερου μέλ-
λαντος καὶ ἐπροτίμων αὐτὸν μεθ' οὗ, κακὰ ψυχρά, εἶχον συζήσει ἐφ'
ἄλλων πεντηκονταετηρίδῃ, παρὰ τὴν δεσποτεῖν τοῦ Σουλτάνου ἢ
ἄλλου τινος ἀγνώστου σατράπου τὸν ζυγὸν καὶ τὰ βάσανα.

Τότε, λέγεται, ὅτι ὡς ἀρραβῶνα τῆς ὑπισχνουμένης συμμαχίας τοῦ
ἐλληνισμοῦ εἰσῆγαγον οἱ φιλικοὶ τὸν Ἀλῆν εἰς τὰ μυστήρια τῆς ἐται-
ρίας, ἐκεῖνος δὲ ὅστις, ὅταν ἡ ἀνάγκη τὸ ἀπῆτει, ἀδιακρίτως ὠρκίζετο
ἐπὶ τοῦ Ἀλκοράνου ἢ ἐπὶ τοῦ Εὐαγγελίου, ὥρσε τὸν νεομισμένον
ἄρκον, ἐπὶ σκοπῷ ἢ ἐν ἐτχάτῃ ἀπελπισίᾳ νὰ σώσῃ τὴν κεφαλὴν του
προδίδων τοὺς συνωμότους, ἢ ἐν περιπτώσει ἐπιτυχίας νὰ ᾔῃα κύριος
τῆς τύχης τῶν ἐκλεκτοτέρων στοιχείων τῆς δουλωμένης Ἑλλάδος.

Κατέχῃ τὴν προτομὴν τοῦ Ἀλῆ, δῶρον προσφιλεῖς τοῦ ἐξαδέλφου
μου Γεωργίου Τυπάλδου Κοζάκη καὶ ὅταν ἀτενίζω ἐπὶ τοῦ ἀνθρωπο-
μόρφου ἐκείνου δάιμονος, ὅταν ὑπὸ τοὺς βραχεῖς αὐλακκας, οὓς εἶχε χα-
ράξει ἐπὶ τοῦ μετώπου του ἡ ἄσπλαγχνος σμίλη τοῦ χρόνου, πειρῶμαι
νοερῶς νὰ εἰσδύσω εἰς τὸ ζοφερόν σπήλαιον τὸ περικλεῖτον τὸν ἐγκέφα-
λόν του, ὅταν ὑπὸ τὸν ἀφρώδη καταρράκτην τῆς μακρᾶς γενειάδος του
προσπαθῶ νὰ μαντεύσω τὸν σάλον καὶ τοὺς σεισμούς τῆς μυχῆς του
καρδίας, ὅταν προσηλῶνῃ τὸ βλέμμα ἐπὶ τῶν ἀγελάστων χειλέων του
καὶ ἐξετάζω τιὺς ἀπεριγράπτους ἐκείνους ὀφθαλμούς, ἔνθα ἡ χολὴ καὶ
τὸ αἷμα ἐν βδελυρᾷ συνήρχοντο συνουσίᾳ καὶ παρήγον ἀνθρωποκτόνῃ,
καταστρεπτικὰ νεύματα, πείθομαι ὅτι ὁ καλλιτέχνης, ὅστις ἐξεργάσθη
τὴν εἰκόνα τοῦ Ἀλῆ συνέλαβεν αὐτὸν ἐπ' αὐτοφόρῳ παλαίοντα κατὰ
μυρίων ἀντιθέτων συλλογισμῶν, οἵτινες ἐδόμβουν τότε ἐν τῇ κεφαλῇ
του ὡς σμήνος ἐργαζομένων μελισσῶν.

Ὑπὸ τὸ κράτος τοιαύτης ψυχικῆς ταρχῆς διατελῶν ὁ Βεζύρης διε-
νοήθη ν' ἀπευθυνθῇ πρὸς ἄλλον γνωστὸν τῆς Ἑπτανήτου στρατάρην
τὸν Θωμᾶν Μχιτλάνδον, τὸν ἐφευρέτην τοῦ Συντάγματος τοῦ 1817
καὶ νὰ ζητήσῃ τὰς συμβουλὰς καὶ τὰς ὁδηγίας του. Εἶναι δ' ἱστορικῶς
ἀποδεδειγμένον ὅτι πάντες οἱ ἐν τῇ Ἑπτανήσῳ τότε παρεπιδημοῦντες
Ἀγγλοὶ διάσημοι ἐπὶ γενεθλίοις καὶ ἀγωγῇ ἔτρεφον μεγάλην πρὸς τὸν
γηραιὸνλέοντα τῆς Ἀλβανίης συμπάθειαν, καὶ δὲν ἠτχύνοντο νὰ ἐπι-
δείκνυνται τὸν θαυμασμόν των παριστῶντες αὐτὸν ὡς πρότυπον ἡγε-
μόνος καὶ ὡς ἥρωα ἀγωνισθέντα καὶ δαμάσαντα ἐπ' ἀγαθῷ τοῦ πολι-
τισμοῦ φυλὰς ἀγρίας, αἵτινες ἀπὸ πολλῶν αἰῶνων ἐλυμαίνοντο τὴν
Ἠπειρον καὶ τὴν κατέστρεφον.

Ὁ Μχιτλάνδος, ἐνθερμος ζηλωτὴς τοῦ Ἀλῆ, προσεκάλεσεν ἀμέσως
τὸν ὑπασπιστὴν του Κάρολον Νάπιερ, νέον ζωηρόν, φιλελεύθερον,
φίλον τοῦ Βύρωνος, ῥωμαντικώτατον, καὶ τὸν ἠρώτησεν ἂν ᾔθελε νὰ
μεταβῇ εἰς Ἰωάννινα πρὸς ἐπίσκεψιν τοῦ Βεζύρου, ἔχοντος ἀνάγκην

νόημονος καὶ πεπειραμένου ἀξιωματικοῦ πρὸς διαρρύθμισιν τῶν στρατιωτικῶν του δυνάμεων. √

Ἡ Αὐλὴ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ ἦτο μίγμα ἰδιόρρυθμον ἀσιατικῆς πολυτελείας καὶ ῥυπαρᾶς λιτότητος. Ὁ διαβόητος Σατράπης, ἐν ᾧ ἡρέσκετο νὰ δαπανᾷ ἀνὰ μυριάδας τὰ βενετικά του φλωρία ἀγοράζων σπανίους πολυτίμους λίθους καὶ ὅπλα περίφημα καὶ σκεύη ἀργυρᾶ καὶ χρυσᾶ πολυτελέστατα, ἐν ᾧ ἐν μὲν τοῖς ἵπποστασίοις αὐτοῦ ἐχρεμετίζον οἱ θυμοειδέστεροι ἵπποι τῆς Ἀραβίας, ἐν δὲ τῷ γυναικωνίτῃ ἔλαμπον αἱ ὠραιότεραι γυναῖκες τῆς Ἀνατολῆς, ἐν ᾧ τὴν ἐπνιγον ἡ ἀκατάπαυστος πλημύρα τῶν θησαυρῶν, οὓς εἰσήγεν εἰς τὰ ταμεῖά του, δὲν ἀπέκρουεν ὅμως οὔτε τοῦ γύφτου τὰ πέταλα, οὔτε τῶν ποιμένων τὰ πρόβητα, οὔτε τῶν βουκόλων τοὺς μόσχους, οὔτε ὅσα ἄλλα ἀσήμαντα καὶ εὐτελῆ δῶρα ἐρρίπτοντο εἰς τὸν ἀχόρταγον λάφυγγα τοῦ Ἀφ' ἐτέρου, ἐν ᾧ ἐκαυχᾶτο ἐπὶ τῷ μισελληνισμῷ του, ἀδιστάκτως διεπιστεύετο τὴν ζωὴν του εἰς χεῖρας τῶν ἀνδρειότερων πολεμιστῶν τῆς γεωτέρως Ἑλλάδος, ἀδικηφόρων ἐντελῶς ἢ εἰς ἕκαστον ἐξ αὐτῶν ὠρεῖλεν αἷμα καὶ τιμὴν. Εἶχε δὲ καταστήσει τὰ ἰωάννινα παράδεισον τρυφηλότητος καὶ ἡδυπαθείας, ἀλλὰ καὶ καταγώγιον αἰμοχαρῶν τίγρεων. Ἐκεῖ ἀντεπαρετάσσοντο κατ' ἀλλήλων αἱ παραδοξότεραι ἀντιθέσεις, αἱ ἀποτομώτεραι ἀντιφάσεις: ἀσφάλεια, ληστεία, πλοῦτος ἀπέραντος καὶ ἐσχάτη πενία, πίστις ἀκράδαντος καὶ ἀσέβεια θρασυτάτη, πατριωτισμὸς ἀγνότατος καὶ ἐξαχρείωσις καὶ ὑποδουλοσύνη ἀπαράδειγματιστος, ἐκλυσὶς ἡθῶν καὶ ἀρετὰ οἰκογενειακὴ καὶ πολλάκις ἀναχαιτίσασαι τὰς κτηνωδεστέρας ὁρμὰς τοῦ λαγνοτέρου τῶν τυράννων. Εἰς ἐπίμετρον δὲ πάντων τούτων κρύφα διεθρυλλεῖτο ὅτι ὑπὸ τὸ ἔδαφος τῆς μητροπόλεως ἐκείνης ἐκρύπτοντο φλόγες μυστικαὶ καὶ ἐκυφοροῦντο σεισμοί, οἵτινες ἔμελλον ἐντὸς ὀλίγου νὰ ἀνατρέψωσιν ἐκ βάθρων τὴν ὀθωμανικὴν αὐτοκρατορίαν. Ταῦτα πάντα ἡρέθιζον τὴν περιέργειαν τῶν Εὐρωπαίων, ἰδίως δὲ τῶν Ἀγγλων, οἵτινες ἤσαν γείτονες καὶ δὲν ἔχρουπον τὰς πρὸς τὸν Ἀλῆν φιλικὰς διαθέσεις των. Ἐδέχθη λοιπὸν ὁ Νάπιερ τὴν πρότασιν τοῦ Μαιτλάνδου καὶ ἀπῆλθεν εἰς Ἰωάννινα. √

Ὁ δὲ Ἀλῆς γνωρίζων ὅτι ὁ νέος Βρεττανεὺς ἀνῆκεν εἰς ἔξοχον οἰκογένειαν καὶ ὅτι ἄγαπᾶτο πολὺ ὑπὸ τοῦ Μαιτλάνδου, ἀπέστειλεν εἰς προϋπάντησιν αὐτοῦ λαμπρὰν συνοδίαν, τὸν ὑπεδέχθη μετὰ βσιλικῆς ἀξιοπροπέχεις καὶ τὸν ἐβίασε νὰ καταλύσῃ ἐν ταῖς μεγάροις του.

Φύσει ἀνυπόμονος, εὐθύς τὴν ἐπιοῦσαν ὁ Ἀλῆς διηγήθη εἰς τὸν Νάπιερ, ὅτι εἰ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐχθροὶ του εἶχον κατορθώσει νὰ σύρῳσιν εἰς ἀπάτην τὸν Σουλτάνον καὶ νὰ παραστήσωσιν αὐτὸν ὡς ἄρπαγα, ὡς ἐπικίνδυνον, ὡς ἐπισωρεύσαντα μεγάλους θησαυροὺς καὶ καταρτίσαντα στρατιωτικὴν δύναμιν ἀνωτέραν τῶν ἀναγκῶν τῆς δεσποτείας του ἐπὶ σκοπῷ ν' ἀποτινάξῃ τὸν ζυγὸν τῆς ὑποτελείας καὶ νὰ ἀντιτυχθῇ κατὰ τοῦ κηριάρχου του. √ Ὅτι τὰς συκοφαντίας ταύτας

δὲν ἐδυνήθησαν νὰ διασκεδάσωσιν οὔτε αἱ πολυετεῖς πρὸς τὸν θρόνον ὑπηρεσίαι του, οὔτε ἡ τυφλὴ πρὸς τὸν Σουλτάνον ἀφοσίωσίς του· ὅτι εἶχεν ἀμετακλήτως ἀποφασισθῇ ἡ καταστροφὴ του καὶ ὅτι ἡ συναίσθησις τῆς ἀξιοπρεπείας δὲν τῷ ἐπέτρεπε νὰ ταπεινωθῇ πλέον τοῦ δέοντος, ἐπομένως ὅτι γέρων καὶ ἀσθενὴς εὐρίσκετο εἰς τὴν σκληρὰν ἀνάγκην νὰ σύρῃ τὸ ζῆφος διὰ νὰ ὑπερασπίσῃ τὴν ἀπειλουμένην ὑπαρξίν του. Διὰ τοῦτο τὸν παρεκάλει νὰ τὸν συμβουλευσῇ πῶς ἔπρεπε νὰ συντάξῃ τὰς δυνάμεις του καὶ τίνι τρόπῳ νὰ σταθμίσῃ τὴν διαγωγὴν του, ὅπως τύχῃ τῆς ἐγκαρδίου ὑποστηρίξεως τῶν ὑπηκόων του, ἄνευ τῆς ὁποίας προησθάνετο ὅτι θὰ ἀπέβηκε δύσκολος ἡ ἐπιτυχία τῶν ὅπλων του. Ὁ δὲ Νάπιερ, ἐμβχτεύσας εἰς τὴν διάνοικιν τοῦ Βεζύρου, ἐξητήσατο κχιρὸν νὰ σκεφθῇ ὠρίμως ἐπὶ ζητήματος τόσῳ σπουδαίου καὶ ἤρχισεν ἀμέσως νὰ συνδέῃ σχέσεις στενάς μετὰ τῶν διασημοτέρων ἀνδρῶν, ὑφ' ὧν περιστοιχίζετο ὁ παμπόνηρος Σατραπῆς, καὶ νὰ ἐρευνᾷ περὶ πάντων ὅσα ἐδύναντο νὰ τὸν φωτίσωσι καὶ νὰ τὸν καθοδηγήσωσιν εἰς τὰς σκέψεις του.

Εἶδε τὸν Μουχτὰρ καὶ τὸν Βελὴν δυσκινεσχομένους ἐπὶ τῇ μακροβιότητι τοῦ πατρὸς των καὶ ἀποστρεφόμενους τὸν νεώτερον ἀδελφόν των Σκλήκ, ὃν ὁ Ἀλῆς ἡγάπα μέχρι λατρείας. Τὸν ἀγέρωχον Ὁμέρ Βρυώνην, τὸν μεγαλοπρεπεῖ Χαζνατάρχαγαν, μελετῶντα ἱτῶς ἔκτοτε τὴν μέλλουσαν κατὰ τοῦ κυρίου του προδίσιν, τὸν πιστὸν ἀστυνόμον του Ταχὴρ Ἀμπάζην, τὸν ἐκτελεστὴν ὅλων τῶν φονικῶν διαταγῶν του καὶ κάτοχον ὅλων τῶν μυστηρίων του, τὸν Μπεκὴρ Ζηχαδοῦρον, τὸν φονέα τῶν Κετσκογιανναίων, τὸν ἀκλῆκτον ἐχθρὸν τῆς κλεφτουργίας Ἀσλάνην, τὸν ἀποτρόπαιον Ἰουσούφ Ἀράπην. Συνέδεσε φιλίαν μετὰ τῶν γραμματέων του καὶ ἐχύμασε τὴν σύνεσιν καὶ τὸν πατριωτισμὸν τοῦ Μάνθου Οἰκονόμου τοῦ Κολωβοῦ, τοῦ Κωλέττου, τοῦ Λοιδωρίκη, τοῦ Ἀλεξῆ Νούτζου. Συνετχετίθη μετὰ Ἑλληνικῆς στρατιωτικῆς νεολαίας, ἐξ ἧς κατὰ μέγα μέρος κατηρτίζετο ἡ λαμπρὰ τομκτοφυλακὴ του, καὶ ἥτις ἐκρυπτεν εἰς τὰς φλέβας ὅλας τὰς φλόγας τῆς προσεχοῦς ἐθνικῆς ἐκρήξεως. Εἶδε τὸν Ὀδυσσεά, ὅστις πεζοδρομῶν συνηγωνίζετο μετὰ τῶν ταχυτέρων ἵππων τοῦ Βεζύρου, τὸν Θανάσση Διάκον, πρότυπον ἀνδρικῆς κχιλλονῆς καὶ παρθενικῆς σεμνότητος, τοὺς Μπουκουβχλαίους, τοὺς Κοντογιανναίους, τοὺς Δουβουνιώτκς, τὸν Καραϊσκιον, πέν Καραϊσκάκην, τοὺς Στρατσίους, τὸν Ἰσκον, τὰ Γριβόπουλκ, τὸν ἀδελφὸν τῆς Βασιλικῆς Κίτζον Κονταξῆν ἀμιλλώμενον ἐπὶ κχιλλονῇ πρὸς τὸν Διάκον καὶ ἐπὶ πλούτῳ καὶ μεγαλοπρεπείᾳ πρὸς τὸν Ὁμέρ Βρυώνην. Εἶδε τὸν εἰδεχθῆ Γῶγον Μπικόλαν, γνωστὸν φονέα τοῦ Κίτσου Μπότσαρη καὶ μέλλοντα προδότην τοῦ Πέτα, τὸν εἰδεχθέστερον Θανάσση Βάχχαν ἐνὶ λόγῳ ὅ,τι καλόν, ὅ,τι κακὸν συνήρχετο ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ τυράννου, εὐκόλως δὲ ἐπέισθη ὅτι ἡ σφριγῶσα ἐκείνη ἐλληνικὴ νεολαία δεινῶς ἐστενοχωρεῖτο ὑπὸ τὰς χρυσοκεντήτους στολὰς τῆς, ὅτι προτεδύκα ἀνυπο-

μόνως ἄλλο στάδιον εὐρύτερον, ἐντιμότερον, καὶ ὅτι οἱ ἐν Ἰωαννίνοις συνελθόντες φιλικοὶ διὰ τῶν ἀπατηλῶν ὑποσχέσεων τῶν κατ' ὠρώσαν νὰ μεθύσωσι τὸν Ἀλῆν καὶ νὰ φυτεύσωσιν εἰς τὴν καρδίαν του τὴν ιδέαν τῆς ἀνεξαρτησίας του καὶ τὴν πρὸς ἐπίτευξιν αὐτῆς πλήρη πεποίθησιν εἰς τὰς δυνάμεις καὶ εἰς τὸν πλοῦτόν του. Τότε εἰς ἀπάντησιν τῶν ἀπαισιοδόξων, οἵτινες ἔβλεπον ὅτι ὁ Βεζύρης ἔβαινε τυφλῶς πρὸς καταστροφὴν βεβαίαν, ἐξεφράζοντο δὲ πικρῶς κατὰ τῶν ὠθούντων αὐτὸν εἰς πόλεμον, πρῶτην φοράν ἠκούσθη ὁ γνωστός ἄλλ' ἀνέκδοτος στίχος,

Πάλ' ὁ Ἀλήπασας πιαῖς, πάλ' ἐμεῖς δερβεναγάδες

ὅστις καὶ ἐπαναλαμβάνεται ὡς δημοτικὸν ῥητόν, ὅσαίς προέκειται περὶ ἀνδρὸς κραταιοῦ ἔχοντος πλήρη πίστιν εἰς τὴν εὐνοίαν τῆς τύχης καὶ ἀκράδαντον πεποίθησιν εἰς τὴν αἰσίν διεξαγωγὴν τῶν ἐπιχειρήσεων του.

Μετὰ τὰς ἐρεῦνας καὶ τὰς ἀνακαλύψεις ταύτας προσῆλθεν ὁ Νάπιερ εἰς τὸν Ἀλῆν καὶ μετὰ παρρησίας ἀληθῶς βρεττανικῆς ἀπήντησεν, ὅτι πόλεμος κατὰ τοῦ Κυρίου του θὰ ἦτο ἀτέλει καὶ ἀχαριστία ἀσυγχώρητος ὅχι μόνον, ἀλλὰ δυσχερέστατον καὶ δυσκατόρθωτον ἔργον. Ἐπομένως τὸν συνεβούλευε νὰ παραιτήσῃ πᾶσαν περὶ ἀντιστάσεως ιδέαν καὶ δι' οἰκισθῆποτε θυσίας νὰ ἐξιλεωθῇ πρὸς τὸν Σουλτάνον, ὑπέσχετο δὲ εἰς αὐτὸν τὴν εἰλικρινῇ σύμπραξιν καὶ μεσιτεῖάν τοῦ Μαιτλάνδου καὶ τῶν ἐν Ἀγγλίᾳ κραταιῶν φίλων του πρὸς ἐπίτευξιν τῆς συνδιαλλαγῆς ταύτης.

Ἀλλ' ὁ Ἀλήπασας, ὅστις μετὰ μεγίστης ἀπαθείας ἠκραζέτο τὸν Νάπιερ ῥηθὼν τὸν ναργελὲν του ἢ θωπεύων διὰ τῶν ὠραίων δακτύλων του τὴν γενειάδα, ὁ Ἀλήπασας, ὅστις ἐγνώριζεν ὅτι πρὸ πάντων διὰ τῆς πρὸς τοὺς εὐεργέτας του ἀνωμολογίας εἶχεν ἀνυψωθῇ μέχρι τοῦ Βεζυρικοῦ θρόνου καὶ ὅστις ἐχλεύαζε καὶ ἐλεεινολογεῖ ἐκείνους, οἵτινες ἐπίστευσον ὅτι διὰ τῆς ἀρετῆς ἐδύνατο νὰ προαχθῶν, ἠρώτητε μειδιῶν τὸν φίλον του ἂν εἶχέ τι νεώτερον νὰ τὸν συμβουλευτῇ, τί πρὸς πρὸς πρὸς πρὸς νὰ τοῦ ὑποδείξῃ, ἀφίνων κατὰ μέρος παράκαιρα ἠθικά παρὰ γέγραμματα καὶ ἔχων ὑπ' ὄψει ὅτι οὐδεμίαν πλέον ὑποχώρησιν θὰ ἔσφζε τὴν κεφαλὴν του.

Ὁ Νάπιερ, ὅστις ἐκ τῶν προτέρων ἐγνώριζεν, ὅτι ὁ Ἀλῆς οὔτε τὸν αὐχένα ἔκυπτεν εἰς μετάνοιαν οὔτε παρήτει σχέδιον περιπαθῶς πρὸ τοσούτου χρόνου καλλιεργούμενον, ἀπήντησεν ὅτι, ἀφ' οὗ ἐξεπλήρωσε καθήκον φιλικῆς καὶ συνειδητέως συμβουλευσας εἰς αὐτὸν τὴν εἰρήνην, ἀπέβαινε δὲ ἀρευκτος ἡ ῥῆξις καὶ ὤρειλε νὰ περιορισθῇ ἀποκλειστικῶς ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ πολεμικοῦ ζητήματος, τρία τινὰ ἐθεώρει ἀπαράτητα διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῶν ὅπλων του.

Πρῶτον, νὰ παραιτήσῃ πᾶσαν ιδέαν περὶ ἐπιθετικοῦ πολέμου καὶ νὰ μὴ δίδῃ ἀκρόασιν εἰς ἐκείνους οἵτινες τῷ ὑπέσχοντο τὴν Κωνσταντι-

νούπολιν ἂν ἐβάδιζεν ἀμέσως κατ' αὐτῆς. Νὰ περιορισθῇ δὲ εἰς ἀπλὴν ἄμυναν καὶ προσκαλῶν ἐμπείρους μηχανικούς, νὰ προβῇ εἰς τὴν ὀχύρωσιν πασῶν τῆς Σατραπείας αὐτοῦ τῶν ἐπικρίρων στρατηγικῶν θέσεων.

Δεύτερον, νὰ κατάρτισθαι στρατὸν τακτικὸν ἐξ εἴκοσι τοῦλάχιστον χιλιάδων ἀνδρῶν, στρατολογῶν μεταξὺ τῶν πολλῶν ἐν ἀργίᾳ διατελούντων μηχανητῶν τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος.

Καὶ τρίτον... Ἐνταῦθα ὁ Νάπιερ διέκοψεν ἀποτόμως τὸν λόγον, ἀτενίζων δὲ τὸν Βεζύρην, ὅστις ἔπαιζεν ἀπαθῶς μετὰ τὸ κομπολογίον του, ἠρώτησεν ἂν προκειμένου περὶ ζητήματος τόσῳ σπουδαίου ἐπετρέπετο εἰς αὐτὸν νὰ ὑποβάλῃ μεθ' ὅλης τῆς παρηρησίας τὴν τρίτην καὶ τελευταίαν συμβουλήν του.

Ὁ Ἀλῆς, ὅστις ἐκ τῶν ἀστυνομικῶν πληροφοριῶν του ἐγνώριζε τὰς μετὰ τῶν ἐν Ἰωαννίνοις φιλικῶν σχέσεσι τοῦ Νάπιερ καὶ ὅστις ἤλπιζε νὰ ἀκούσῃ παρ' αὐτοῦ πῶς ἐτκέπτοντο οἱ νέοι σύμμαχοί του, οὐδόλως ἐδίσταντο νὰ τὸν ἐνθαρρύνῃ καὶ νὰ τὸν παρακκλήσῃ νὰ ἐκθέσῃ ἀφόδως πάσας τὰς πεποιθήσεις του, ὑποσχόμενος ἐκ τῶν προτέρων ἀέναντον εὐγνωμοσύνην.

» Ἀκουσον λοιπόν, Βεζύρη, ἀνέκραξε μετὰ νεανικῆς ζωηρότητος ὁ Νάπιερ, ἀκουτον καὶ μὴ παρίδῃς τὴν τελευταίαν ἀλλὰ καὶ σπουδαϊότεραν ταύτην συμβουλήν μου.

» Το ἑλληνικὸν γένος δὲν δύναται νὰ ζήτῃ πλέον ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῆς δουλείας, δὲν εἶναι βεβαίως πολὺ μακρὰν ἢ ἡμέρα καθ' ἣν θὰ τὸν ἀποτινάξῃ. Ὁ κόσμος ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν μεταβάλλεται καὶ ὅ,τι πρότινων ἐτῶν ἀκινδύνως ἐπεχειροῦν οἱ βασιλεῖς, σήμερον δὲν τολμοῦν οὔτε νὰ τὸ ἐνδρευσθῶσιν. Ὅλοι οἱ λαοὶ ἐπιζητοῦν τὴν ἐλευθερίαν των, καθὼς τὴν ἐπιζητεῖς, Βεζύρη, καὶ σύ, διότι δὲν εὕρισκες καλὸν καὶ δίκαιον νὰ ὑπακούσῃς εἰς ἕνα ἄγνωστον δεσπότην πολὺ κατώτερόν σου ὡς πρὸς τὴν ἀξίαν μόνον καὶ μόνον, διότι μόλις πεσὼν ἐκ τῆς κοιλίας τῆς μητρὸς του ἐκληρονόμησεν ἕνα θρόνον καὶ μετὰ τοῦ θρόνου τοὺς ἰδρωτάς καὶ τοὺς κινδύνους τοὺς ἐδικούς σου.

» Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ εἰς τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος. Θέλει νὰ ἐλευθερωθῇ καὶ θὰ ἐλευθερωθῇ. Εἶναι ἔθνος γενναῖον, ἀκαταδάμαστον, ἐν τῇ συμφορᾷ ὑπερήφανον, δαιμονισμένον. Ἀφ' ἐνός ἢ σπάθη τὸ θερίζει σύρριζον, ἀφ' ἐτέρου ἀναβλαστάνει κρηταιότερον καὶ θκληρώτερον. Περὶ τῆς ἀληθείας ταύτης σὺ αὐτὸς δύνασαι νὰ μαρτυρήσῃς, Βεζύρη, ἀνταχόζοις μετὰ πόσον αἶμα ἐπλήρωσες τὸ Σοῦλι καὶ πόσον σοὶ στοιχίλει καθ' ἡμέραν ἡ Κλεφτουριά. Τὸ πελεκεῖς μετὰ τὸ σφυρὶ καὶ ἐκεῖνο ὥσάν τὴν στουρνάρωπετρα σπιθοθελεῖ καὶ καίει. Ὡς πρὸς δὲ τὴν νοσηρότην καὶ τὴν πολιτικὴν ἱκανότητα, τόσον ὑπερέχει τῶν ἄλλων φυλῶν τῆς Ἀνατολῆς, ὥστε ἡναγκάσθης νὰ ἐμπιστευθῇς εἰς Ἑλληνας σχεδὸν ἀποκλειστικῶς τὴν διοίκησιν τῆς δεσποτείας σου καὶ τὴν διεύθυνσιν

τῶν ὑποθέσεών σου. Μὴ πιστεύσης ποτὲ ὅτι τοιοῦτον ἔθνος θὰ μείνῃ οὐδέτερον καὶ ἄνεργον εἰς τὸν μεταξύ τοῦ καὶ τοῦ Σουλτάνου ἐπικείμενον πόλεμον. Ἄν ὑπесχέθησαν νὰ σὲ συνδράμουν, θὰ τηρήσωπὶ τὴν ὑπόσχεσίν των, διότι ἐνισχύοντες σέ, Βεζύρη, ἐπιτυχγάνουν τὴν παράτασιν τοῦ πολέμου, ἐπομένως ἀμφοτέρων τὴν ἐξασθένησιν. Μετὰ ταῦτα θὰ ἐπέλθῃ ἡ ἐκρηγξὶς φοβερά, ἀκατάσχετος· οὐδὲ ὑπάρχει ἀνθρωπίνη δύναμις ἱκανὴ νὰ σβέσῃ τὴν φλόγα, ἥτις ὅλον ἐν βόσκει πᾶσαν ἑλληνικὴν καρδίαν.

»Διατί νὰ μὴ τεθῇς σὺ, κραταιότατε Βεζύρη, ἐπὶ κεφαλῇς τοιαύτης ἐπαναστάσεως; Διατί νὰ μὴ προσφέρῃς εἰς τὸν παρασκευαζόμενον ἑλληνικὸν ἀγῶνα τὸν ἀπέραντον πλοῦτόν σου, τὴν δύναμίν σου, τὴν μακρὰν καὶ πολύτιμον πεῖράν σου; Διατί ἀντὶ ὀλίγων μισθωτῶν στρατευμάτων ἀμφιβόλου πίστεως καὶ γενναιότητος νὰ μὴ γίνῃς ἡγέτης φύλης ὀλοκλήρου, ἐξασφαλίζων τοιοῦτοτρόπως δι' ἐσέ μὲν καὶ τοὺς ἀπογόνους σου τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ἀλβανίας, εἰς ἐκείνους δὲ παρκιτῶν τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα; Διὰ τίνας ἄλλου ἐνδοξότερου τρόπου δύνασαι νὰ δαπανήσῃς τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς σου; Πῶς ἄλλως ἀσφαλέςτερον νὰ θεμελιώσῃς τὴν δυναστείαν σου καὶ πῶς καλλήτερα νὰ δοξασθῇς ἀπανταχοῦ τῆς οἰκουμένης;

»Ὁ, τι λείπει εἰς ἐσέ, Βεζύρη, τὸ κατέχουν οἱ Ἕλληνες· ἔχουν γράμματα, εἶναι κοσμογυρισμένοι, εἶναι παλληκάρια, καὶ διὰ νὰ ἐκτελέσουν ἓνα οἰονδήποτε σκοπὸν, εἶναι καλοὶ ἐπὶ μακροὺς αἰῶνας νὰ ζοῦν μετὸν φλοιοῦ τῶν δένδρων καὶ νὰ κατοικοῦν εἰς τὰ σπήλαια τῶν θηρίων, κοιμώμενοι γυμνοὶ ἐπὶ τοῦ προσφιλοῦς ἐδάφους των. Σὺ δὲ ἔχεις ὅ, τι λείπει εἰς ἐκείνους, πλοῦτον ἀνεξάντλητον, μέσχα πολεμικὰ πρόχειρα καὶ πρὸ πάντων τὴν συνήθειαν τῆς ἐξουσίας. Ἐλθέ μετ' αὐτῶν εἰς συνενόητιν, ἀνταλλάξατε εἰλικρινῶς τὰς ἰδέας σας καὶ θέσπιτε τὰς βάσεις μιᾶς ἀδελφικῆς-συμμηχίης καὶ ἐπιμαχίας. Ἄν τὸ θρήσκευμα ἀφ' ἐνός σας χωρίζῃ, σὰς συνδέει ἀφ' ἐτέρου ἡ κατχωγῇ καὶ τὸ οἶμα. Ἡ γῶρα ἀνήκει εἰς σας τοὺς ἰθαγενεῖς, τοὺς ἐντοπίους χριστιανούς ἢ μὴ, δὲν ἀνήκει εἰς τὸν Σουλτάνον. Τί δύσκολον νὰ συμβιβασθῇτε διανέμοντες ὡς καλοὶ ἀδελφοὶ κοινὴν περιουσίαν; Ἀφ' οὗ δὲ θέπητε τὰς βάσεις τοιαύτης διανομῆς, τότε, Βεζύρη, ἐπικαλέσθητι τὰς ἐνδόξους ἡμέρας τῆς νεότητός σου, ῥίρηθι ἐπὶ τῶν νώτων τοῦ γενναιοτέρου ἀραβικοῦ σου ἵππου καὶ δὸς τὸ σύνθημα τῆς γενικῆς ἐξεγέρσεως. Ἡ πυρκαϊὰ θὰ ἀνάψῃ καὶ θὰ ἐξαπλωθῇ ἀστραπηδὸν μέχρι περάτων τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας... Κύριος εἶδε ποῖον ἀνέλπιστον σὲ προσμένει μεγαλεῖον... Ἡ Ἀνατολὴ εἶναι ἡ γῆ τῶν θαυμάτων... Ὅπωςδὴποτε θὰ εἴσαι ὁ ἐγκαινιστὴς μιᾶς νέας ἐποχῆς καὶ θὰ διεγείρῃς ὅλον τοῦ κόσμου τὸν θαυμασμόν καὶ τὴν συμπάθειαν.

»Ἐν τῇ νεκρᾷ σου ἡλικίᾳ ἔραγες φῶμι καὶ ἀλάτι μετὸν Ἕλληνα πολεμιστήν. Ὁ Ἀνδρούτσος, εἰς τοῦ ὁποῖου τὸν υἱὸν διαπιστεύεσαι

τὴν ὑπαρξίν σου, σ' ἔσωσεν ἄλλοτε ἀπὸ βεβαίου θανάτου. Οἱ Σουλιῶται, ἂν τοὺς ἀποδώσῃς τοὺς νεκροὺς βράχους των, θὰ λησμονήτουν τὰ παθήματά των καὶ θὰ γίνουν λέοντες νὰ σέ περιφρουρήσουν. Οἱ κλέφται, τῶν ὁποίων ἐπιζητεῖς τὸν ἐξολοθρευμόν, θὰ γίνουν πρωτοπαλῆ-καρά σου, διότι θὰ τοὺς χαρίτῃς ὅ,τι πρὸ αἰώνων ἐπιθυμοῦν, ἐλευθερίαν καὶ πατρίδα. Τοιαύτη εἶναι ἡ τελευταία συμβουλή μου, Βεζύρη, ἣν ὡς τίμιος Ἀγγλος δύναμαι νὰ σοὶ δώσω. Σε διαβεβαιῶ δὲ ἀπὸ τοῦδε ὅτι ἂν τὴν ἀσπασθῇς, θὰ ἐξέλθῃς ἐκ τοῦ ἐπικειμένου πολέμου νικητὴς καὶ δοξασμένος».

Ὁ Ἀλῆς μετ' ἀδιαφορίας καὶ ψυχρότητος ἀληθῶς ἀσιατικῆς ἡκροά-σθη τῶν λόγων τοῦ Νάπιερ παίζων πάντοτε μὲ τὸ κομπολόγιόν του. Ἀλλ' ὁ ὀξύδερκῆς Βρεττανὸς παρετήρησεν ὅτι βαθυκρὶν ὡς προέβαινεν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ θέματός του, ἔτρεμον κάποτε σπασμωδικῶς τὰ ἄκρα τῶν δακτύλων του, οἱ ὄνυχές του ἐγίνοντο μελανοὶ ὡς ἂν διατέ-λει ὑπὸ τὸ κράτος μυστικῆς ἀνατριχίλλης, καὶ αἱ μακρὰί τριχες τῆς πολιᾶς γενειάδος του αὐτομάτως ἐκινεῖντο ὡς σύμπλεγμα ζώντων ἐρ-πετῶν, ὑπείκουσαι εἰς τὰς συνολικὰς τῶν σιαγόνων καὶ τὸν ἀφανῆ τριγ-μὸν τῶν ὀδόντων του. Τίς εἶδε ποίαν ἐν τῇ ζοφερᾷ καρδίᾳ του διή-γειρον ἀνεμοζάλην αἱ παράδοξοι τοῦ Νάπιερ δοξαsaί, ἰδίως αἱ περὶ προσεχοῦς ἐξεγέρσεως τοῦ ἑλληνισμοῦ προφητεῖαι του ! Ὁπωσδήποτε ὁ γηραιὸς λύκος ἐνίκησε τὴν ὀρμὴν τοῦ πάθους του, στραφεὶς δὲ πρὸς τὸν Νάπιερ ἔλαβε φιλικῶς τὴν χεῖρά του καὶ εἶπε·

«Παιδί μου, σοῦ εἶμαι εὐγνώμων καὶ θὰ προσπαθῇσω μὲ ὅλας μου τὰς δυνάμεις νὰ ἐκτελέσω τὰς δύο πρώτας συμβουλὰς σου. Ἀλλὰ τὴν τρίτην .. μὴ σου κοκοφανῇ, Νάπιερ .. τὴν τρίτην δὲν τὴν νοιώθω. Εἶμαι βλέπεις, παιδί μου, ἀμαθὴς, ἀγράμματος ἄνθρωπος καὶ γέροντας ὀγδοντάρης ... Νὰ πάρῃς τὰ χρόνια μου, παιδί μου, καὶ μ' ἔρριξες εἰς ἓνα πέλαγος ὁποῦ δὲν ἔχει οὔτε λιμάνι, οὔτε ἀκρογιαλιά. Πενῆντα χρόνων αἵματά δικά τους καὶ δικά μου ἀφῆκαν σημάδια ὁποῦ δὲν τὰ ξεπλένει ὅλο τὸ νερὸ τοῦ ὠκεανοῦ σας .. Ἡ θὰ μὲ γελάσουν ἢ θὰ τοὺς γελάσω... Ἀπὸ ἀφέντης νὰ γίνω σύντροφος καλὸ θὰ ἦτο, ἐνάρετο ἔργο, ἀλλὰ δύσκολο τῶχ .. Δὲν τὸ νοιώθω. Θὰ σκεφθῶ ὅμως, Νά-πιερ· σοῦ τὸ τάζω, θὰ σκεφθῶ .. Ὅ,τι μοῦ λές εἶναι πρὶς ὄφελός μου, τὸ γνωρίζω .. Τί καίμικ νὰ γεράξῃ ὁ ἄνθρωπος ! .. Ἡ ἐπιχείρησις ὁποῦ μοῦ προτείνεις εἶναι μεγάλη παραπολὺ μεγάλη καὶ βχεριά .. Θέλει νέους, νῆχουν καιρὸ νὰ τρέχουν, καὶ ἐγὼ εἶμαι μὲ τὰ δύο πόδια μέσα ἔς τὸν τάφο... Καὶ τὰ Γιάννινα ; ... ποίους θὰ πάρῃ τὰ Γιάννινα ; Ἐφρχα τὴ ζωὴ μου καὶ ἔχασα καὶ τὴ ψυχὴ μου διὰ νὰ τὰ κερδίσω, καὶ τώρα νὰ τὰ δώσω ; ... Δύσκολο ! δύσκολο ! φοβοῦμαι μὴ σηκωθῇ ἢ γοργὰ Χάμικω ἀπὸ τὸ μνημά της καὶ μὲ φάει... Ὡς τόσο σοῦ τάζω νὰ σκεφθῶ καὶ σέ εὐχαριστῶ, παιδί μου, σέ εὐχαριστῶ χίλιας φορὰς διὰ τὴν καλὴν σου προαίρεσι .. Χαιρέτα ἀκριβὰ τὸ στρατηγὸ καὶ εἶπέ»

του νὰ μὲ ἀγαπᾷ, καὶ νὰ μὴ λησμονῇ τὸ γέρο τὸν Ἀλήπασα ... Ὁ Νάπιερ ἐνόησεν ὅτι παμπόνηρος Ἀλβανὸς εἶχε μὲν κατὰ νοῦν νὰ ἐκμεταλευθῇ τὸ ἐλληνικὸν στοιχεῖον, ἀλλὰ δὲν ἤθελεν ἀκόμη νὰ ἐκμυστηρευθῇ τὸ σχέδιόν του. Ἡ παράτασις τῆς ἐν Ἰωαννίνοις διαμο- νῆς του ἀπέβλινε πλέον περιττή, καὶ ἐζήτησε παρὰ τοῦ Ἀλῆ τὴν ἄδειαν νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Κέρκυραν. Ὁ Βεζύρης ἔδειξε μεγάλην λύπην ἐπὶ τῇ ἀναχωρήσει τοῦ Νάπιερ, τὸν ἐφόρτωσε δῶρα πολύτιμα καὶ ἔδωκεν εἰς αὐτὸν λαμπρὰν συνοδείαν. Μετὰ πολλοῦ ἐνδιχφέροντος ἠκροάσθη ὁ Μαιτλάνδος τῶν ζωηρῶν διηγήσεων τοῦ ὑπασπαστοῦ του, ἀλλὰ δὲν ἐπίστευε διόλου εἰς ὅσα ἤκουε περὶ φιλικῶν καὶ περὶ ἐπι- κειμένης Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως. Ὁ Μαιτλάνδος, φύσει βίαιος καὶ τυραννικός (δι' ὃ καὶ ἐπωνομάζετο βρασιλεῦς Θωμάς), μόλις πρὸ μικροῦ εἶχε δεσμεύει διὰ χρυσῶν ἀλυστῶν τὸν νοῦν καὶ τὰς χεῖρας τοῦ Ἰονίου λαοῦ διὰ τοῦ συντάγματος τοῦ 1817 καὶ δὲν ἤρεσκετο βεβήτως ἀκούων τοῦ Νάπιερ τὰς προφητείας, ὅχι μόνον διότι ἐμίσει ἐγκερδίως τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ διότι πᾶς νεωτερισμὸς ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἐδύνατο νὰ διαταράξῃ τὴν πνιγρὰν νηνεμίαν, ἥτις ἀπὸ τῆς συνομολογήσεως τῶν συνθηκῶν τοῦ 1815 ἐπεκράτει ἐν Εὐρώπῃ, καὶ ὑπὲρ τῆς διατηρήσεως τῆς ὁποίας ὡς φα- ναιτικῶς ὑπηρετῆς τῆς ἱερᾶς συμμαχικῆς ἔπρεπε νὰ ἐργάζεται.

Ὁ δὲ Νάπιερ, πεισθεὶς ὅτι περιττὴ ἀποβίνει πᾶτα μετὰ τοῦ Μαιτλάνδου ἐπὶ τοῦ προκειμένου συζήτησις, συνέταξεν ὑπόμνημα πρὸς τὴν κυβερνήσιν του, ἐνθα ἐξέθετε λεπτομερῶς τὰ κατὰ τὴν ἐν Ἰωαννίνοις διαμονὴν του, προκνήγγειλε δὲ μετὰ παρηρησίας τὴν προ- σεχῇ ἐξέγερσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους καὶ προέτρεψε τὸ Ἀγγλικὸν ὑπουργεῖον νὰ κηρυχθῇ ὑπὲρ τῆς ἐπαναστάσεως ἅμα τῇ ἐκρήξει αὐτῆς, νὰ τὴν ὑποστηρίξῃ ἀπροκαλύπτως καὶ νὰ ἐργασθῇ περιπαθῶς ὑπὲρ τῆς ἀποκαταστάσεως φυλῆς μεγάλης προσεγκούτης εἰς τὴν ἀνθρω- πότητα ὑπηρεσίας, ἀξίας δὲ νὰ καθέξῃ ἐν τῇ χορείᾳ τῶν εὐρωπαϊκῶν ἐθνῶν θέσιν περίβλεπτον καὶ μόνης ἰκνῆς νὰ ἐξευγενίσῃ τὴν ἐκδορα- ρωθεῖσαν Ἀνατολήν.

Τὸ ὑπόμνημα τοῦτο ἐνεχείρησεν ὁ Νάπιερ εἰς τὸν Μαιτλάνδον καὶ τὸν παρεκάλεσε νὰ τὸ ἀπευθύνῃ εἰς τὸν ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὑπουρ- γόν. Ἀλλ' ὁ Μαιτλάνδος ἀναγνώσας τὸ ἐγγράφον οὐ μόνον δὲν ἠθέ- λησε νὰ τὸ ἀποστείλῃ, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐπέστρεψεν εἰς τὸν Νάπιερ, ἰσχυ- ριζόμενος ὅτι αἱ ιδέαι του θὰ διήγειρον τὸν γέλωτα τῶν Ἀγγλων πο- λιτευομένων καὶ θὰ τὸν ἐχρυσκότηζον, ἐπὶ καιρίᾳ βλάβῃ τῆς ὑπολή- ψεώς του, ὡς θερμοκέφαλον φαντασιόκοπον.

Ὁ Νάπιερ, παρалаβὼν τότε τὸ ὑπόμνημα, δι' ἄλλης ὁδοῦ τὸ ἀπέ- στειλεν εἰς τὴν Κυβερνήσιν του, μετὰ δὲ τὴν ἐναρξιν τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος τὸ προφητικὸν ἐκεῖνο ἐγγράφον ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὴν σύστασιν τοῦ πρώτου φιλελληνικοῦ Κομητάτου, μέλος τοῦ οὐοίου ὑπήρξε (τίς ἤθελε τὸ πιστεῦσαι;) καὶ ὁ Παλμεστρών. Ἐν τούτοις ὁ Κάρολος Νάπιερ εἶχε

διορισθῇ τοποτηρητὴς εἰς Κεφαλληνίαν, ἔνθα ἐπεσκέφθη αὐτὸν ὁ Βύρων, πορευόμενος εἰς Μεσολόγγιον. Ἐν ᾧ δὲ ἡτοιμάζετο ν' ἀκολουθήσῃ τὸν δαιμόνιον ἄνδρα, διετάχθη ν' ἀναλάβῃ τὴν διεύθυνσιν τοῦ κατὰ τῆς Αὐτοκρατείας τοῦ Σιάμ πολέμου, ἔνθα καὶ ἀνεδείχθη μέγας. Καίτοι δὲ διαμένων ἐν ταῖς ἀπωτάταις ἐκείναις χώραις, ἐμερίμνα πάντοτε περὶ τῆς Ἑλλάδος καὶ διετήρει τακτικὴν ἀλληλογραφίαν μετὰ τῶν ἐν Ἑπτανήσῳ πολλῶν φίλων του. Μεγαζὺ τούτων πρωτίστην κατεῖχε θέσιν ὁ αἰμύνηστος Μιχαὴλ ὁ Σικελιανός, ὅστις ἔχων κατὰ νοῦν νὰ συγγράψῃ ἱστορίαν τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, ἣν εἶχεν ὑπηρετήσῃ μετ' αὐταπαρνήσεως καὶ καρτερικῆς ἀπαρμιλλοῦ, ἐξητήσατο παρὰ τοῦ Νάπιερ καὶ ἔλαβε λεπτομερεῖ διήγησιν τῶν μετὰ τοῦ Ἀλήπασα συνεντεύξεων του. ἐγὼ δὲ ἀνέγνωσα ἐπανειλημμένως τὸ πολύτιμον ἔγγραφον καὶ τὸ ἀπέδωκα χωρὶς νὰ τὸ ἀντιγράψω.

(Ἐκ τῆς «Ἑστίας» τόμ. στ' σελ 435—437).

Θ'. ΣΠΥΡ. ΖΑΜΠΕΛΙΟΥ

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΖΑΜΠΕΛΙΟΣ ὑπῆρξεν εἰς τῶν διακεκριμένων τοῦ ἔθνους λογογράφων, ἰδίως ἐνασχοληθεὶς εἰς τὴν μελέτην τῆς ἱστορίας καὶ τῆς γλώσσης τοῦ ἔθνους. Ἐδημοσίευσε Βυζαντινὰς μελέτας (ἐν Ἀθήναις 1857), ἄσματα δημοτικὰ τῆς Ἑλλάδος (1852 ἐν Κερκύρᾳ) μετὰ εἰσαγωγῆς, ἐν ἣ ἐξετάζει τὴν γέννησιν καὶ διάδοσιν τῆς νεοελληνικῆς ποιήσεως καὶ γλώσσης, «πόθεν ἢ κοινὴ λέξις τραγουδοῦ» (ἐν Ἀθήναις 1859), «ἱστορικὰ σκηνογραφήματα» (Ἀθήνησι 1860), «τοὺς Κρητικούς γάμους» (ἐν Τουρίνῳ 1871), βιβλίον φέρον τίτλον «Καθίδρυσις πατριάρχου ἐν Ῥωσίᾳ» (ἐν Ἀθήναις 1859), ἐν ᾧ ἀνετύπωσε τὸ ποίημα τοῦ Ἐλασσώνος Ἀρσενίου τὸ πραγματευόμενον τὴν καθίδρυσιν τοῦ ἐν Μόσχᾳ πατριαρχείου τῷ 1858, προτάξας διδακτικωτάτην ἱστορικὴν εἰσαγωγὴν καὶ ἄλλα ἔργα. Ὁ Σπυρίδων Ζαμπέλιος, λέγει ὁ Σπ. Π. Λάμπρος, ἐνόησε πολλάκις βαθέως τοὺς παλμοὺς τοῦ ἔθνους, ἠδυνήθη νὰ παραστήσῃ ζωηρότατα ἐποχὰς ὅλας διὰ χρωστικῆς ζωντανοῦ καὶ πρωτοτύπου, ἔκρινε τὰ πάθη τὰ διατρέχοντα τὰς ψυχὰς τῶν ἡρώων του ὡς ψυχολόγος. Ἀπέθανε τῇ 10 Αὐγούστου τοῦ 1881 ἐν Ζούγκ τῆς Ἑλβετίας, εἰς ἣν εἶχε φύγει ἀπὸ ἐτῶν πολλῶν.

1. Ἀνέκτησις τῆς Κωνσταντινουπόλεως 1261 ὑπὸ Μιχαὴλ τοῦ Παλαιολόγου.

Ἡ σάλπιγξ τῆς ἀπελευθερώσεως ἤχετ' ἡ μόρτιμος ὥρα τῶν Βυζαντινῶν Λατίνων πλησιάζει· ἡ τρισαθλία αὐτῶν μοναρχία παρὰ Βελδουῆ-

νου τοῦ Β' κατεχομένη, παρακμάζει ἤδη μετὰ ἐξήκοντα ἔτη ζωῆς, καὶ μετ' αὐτῆς πάντα τὰ ἐν Κωνσταντινουπόλει γαλλικὰ εἰς τὸν ὄλεθρον συγκταφέρονται.

Συνειννοήσεις κρύφια μετὰ τῶν ὀρθοδόξων ἐγκατοίκων τῆς πρωτευούσης, καὶ μετὰ τῶν ἐν Γαλατᾷ Γενουητῶν, προσέτι δὲ μετὰ τοῦ Πάπα, πρὸς ὃν τὸ μορμολύκειον τοῦ αἰωνίου σχίσματος, τῶν Ἐκκλησιῶν πανούργως ὑπεδεικνύετο, ἔδιδον τῷ Μιχαὴλ Παλαιολόγῳ ἐλπίδας περὶ προσεχούς ἀνακτήσεως. Ὁ τολμηρὸς ἀνὴρ, (ἐπεὶ δὴ «ἐπιδόξος ἦν ἐσθλαῖν εἰς τὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως προαύλια, ὡς ὁ Γρηγόριος παρρηρεῖ, πείρας ἔνεκα πολεμικῆς») ὀχυρῶν τὰ πρὸ Βυζαντίδος φρούρια, καὶ ἄφεις ἐν αὐτοῖς στρατιώτας *θηληματάριους* σπεύδει νὰ διπλασιάσῃ τὰ προσπαθείας, ποιῶν συνεχεῖς ἐπιδρομὰς καὶ ἐνέδρας κατὰ τῶν Λατίνων. Οἱ *θηληματάριοι* οὗτοι προμαρτυροῦσι τὸν διακαῆ πατριωτικὸν ζῆλον τῆς ἐποχῆς. Λαθόντες διὰ σύνθημα ἢ ἐλευθερία ἢ θάνατος, πλούσιοι καὶ πτωχοί, νέοι καὶ γέροντες, ὅλοι ἐδραμον εἰς τὴν ἐκστρατείαν. Ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν ἀνέβη ἕως 30,000.

Ὁ πέννης καὶ δειλὸς τῶν Γάλλων βασιλεὺς πολλάκις ἔστειλε πρεσβεῖας εἰς Εὐρώπην ἐπικαλούμενος τὴν βοήθειαν τῶν συναδελφῶν του. Ἀλλ' ὁ καρὸς τῶν στυγοφορικῶν ἐκστρατειῶν εἶχεν ἤδη παρέλθει· ὁ ὑπὲρ ἁγίου Τάφου ἐνθουσιασμὸς εἶχε ψυχρανθῇ, ἢ καὶ τὸν ἐνθουσιασμὸν τοῦτον ἐμετρίαζον ἄλλαι πολιτικαὶ φροντίδες ἀναγκαιότεραι. Ὁ Πάπας, ἀφ' ἑτέρου βασιζόμενος ἐπὶ τῶν ὑποσχέσεων καὶ διαβεβαιώσεων τοῦ Μιχαὴλ περὶ ἐνώσεως Ἐκκλησιῶν, προέτρεπεν ἐμπερίως τοὺς ἑσπερίους ἡγεμόνας ἵνα μὴ λάθωσιν ἐπέμβασιν εἰς τὰς ὑποθέσεις τῆς Ἀνατολῆς· πρὸς τοῦτο δὲ τὸ τέλος περιέπλεκεν ἐπιδειξίως τὰ ἑθνικὰ, καὶ περιησχόλει τὴν διπλωματικὴν εἰς ἀλλότρια διαζήτηματα. Τότε δέ, ὅπως τοῦλάχιστον ἐφελκύσῃ πρὸς ἐκὺτὸν τὸν βασιλέα τῆς Γαλλίας ὁ Βυλδουίνος τί κάμνει; βάλλει χεῖρα εἰς τὰ ὄστα τῶν Ἀγίων, ἀποκενοῖ τὸ αὐτοκρατορικὸν θησαυροφυλάκιον ἐξ ἧσων ἀκόμη περιεῖχεν ἱερῶν λειψάνων, καὶ πρὸς τοῖς ἄλλοις πέμπει εἰς Γαλλικὴν μέγα μέρος τοῦ τιμίου Σταυροῦ, τὴν εἰσθῆτα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὴν σιδηρὰν λόγχην, τὸν σπόγγον καὶ ἕτερα τοῦ ἁγίου πάθους ὄργανα. Ὁ ἱερός καὶ περιβόητος ἀκάνθινος στέφανος, τὸ κατάλληλον τοῦτο σύμβολον τῆς ὁλοκαυτώσεως τοῦ γένους μας ὑπὲρ διαδόσεως τοῦ ἀνθρωπίνου φωτισμοῦ, εἶχεν ἤδη προηγουμένως γίνεи λάφυρον τῶν φιλαρπαγῶν Γάλλων.

Ἀλλ' ἐπέπρωτο πᾶσα προσπάθεια ν' ἀποβῇ ματαία. Κομήτης τις φανεῖς ἐν οὐρανῷ καὶ λάμψας ἀπαισίως ἐπὶ τρεῖς μῆνας ὁλοκλήρους, προεμήνυσεν εἰς τοὺς Λατίνους τὸ ἄρκεκτον καὶ προσχέες τέρμα τοῦ σφετερισμοῦ των.

Ὡς τότεν ἡ ἐσχάτη πενία κατεμάστιζε τοὺς κατοίκους τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ κατ' ἐξοχὴν τὴν Αὐλήν. Ὁ Βυλδουίνος πωλεῖ πρὸς τὸν βασιλέα τῶν Γάλλων τὴν Κομητείαν του, εἰς ἀπότισιν τῶν

ὑπερόγκων χρῆδων του· πωλεῖ τὰ σκεύη του· ἀπαλλοτριοῖ τὰ ἀνγκυαῖα-
τερὰ τῶν ἀνακτόρων ἐπιπλα· πλὴν εἰς μάτην· οἱ κίνδυνοι τῆς μοναρχίας
του πανταχόθεν καὶ ἀδιακόπως ἐπολλαπλασιάζοντο, ἐνῷ οὗτος
καθ' ἑκάστην ἐπὶ μᾶλλον ἐπτώχευε. Τότε ἀποστεγάζει τὰς ὀρθοδόξους
Ἐκκλησίας, ὥπως ἐκ τοῦ ἐξαγομένου μολύβδου κόψη νομίσματα καὶ
κατεδράζει τὰς λαμπροτέρας οἰκίας τῆς πρωτεύουσας καὶ τὰς τῶν
πéριξ ἀγρῶν πρὸς ἐξαγωγήν ὕλης καυσίμου. Τέλος πάντων ἀπογυμνώ-
σας ὀλοτελῶς τοὺς ναοὺς ἀπὸ τὰς ἀργυρᾶς αὐτῶν κανδυλας, ἀπὸ τὰ Εὐαγγ-
γέλια καὶ τὰ μανουάλια· ἀποσπᾶσας ἐκ τῶν ἁγίων εἰκόνων τὰς χρυ-
σᾶς ἐπενδυμασίας καὶ τὰ πολύτιμα ἀφιερώματα, ἅπερ εἰς εὐτελεστά-
την τιμὴν ἡγόρασεν οἱ τοῦ Γαλατᾶ τοκογλύφοι καὶ ἐξαπέστειλον εἰς
Ἰταλίαν, καὶ μὴ ἔχων ἄλλο προσπόρισμα, καταναγκάζεται νὰ δανει-
σθῇ χρήματα παρὰ τοῦ ἐν Ἑνετίᾳ οἴκου τῶν Κηπέλλων, οἵτινες εἰς
ἀσφάλειαν τοῦ δανείου τῶν λαμβάνουσιν ἐνέχυρον τὸν ἐπίδοξον τοῦ
θρόνου διάδοχον, Φίλιππον, τὸν ἀνήλικα καὶ μονογενῆ υἱὸν τοῦ Αὐτο-
κράτορος.

Τούτων οὕτως διακειμένων ἐν Κωνσταντινουπόλει ὁ Ἀλέξιος Στρα-
τηγόπουλος, ἀρχιστράτηγος Μιχαὴλ τοῦ Παλαιολόγου, μετὰ ὀκτακο-
σίων μόνον στρατιωτῶν περιφερόμενος περὶ τὰ προάστεια τοῦ Βυζαν-
τίου, ἐδεικνύετο μὲν κατὰ τὸ φαινόμενον διαταράσσων τοὺς Λατίνους,
χωρὶς οὐδενὸς ἄλλου σκοποῦ, πλὴν εἰμῆ, τὴν ἐσωτερικὴν γινώσκων
κατάστασιν τῶν πραγμάτων, ἐκαιροφυλάκει περιμένων τοῦ ῥήγματος
τὴν ἀρμοδιότητα.

Ἐτρεχε τὸ ἔτος 1261. Εἰς ἄγνωστος ἰδιώτης τὸν πλησιάζει καὶ
ζητεῖ συνέντευξιν παρ' αὐτοῦ. — Ὁ Στρατηγόπουλος δέχεται τὴν
πρότασιν. Ἀὖθις, ὁ ἄγνωστος λέγει χαμηλῇ τῇ φωνῇ, νὰ εἰ-
σέλθῃς μεθ' ὅλου τοῦ στρατοῦ σου εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἰδοὺ θέτω
τὴν ζωὴν μου εἰς τὰς χεῖράς σου πρὸς βεβχίωσιν τῆς εἰλικρινείας μου,
ὑπόσχομαι καθ' ἣν ὥραν νυκτὸς ἀποφασίσῃς, νὰ σὰς ἐμβιδάσω πανστρα-
τιὰ διὰ τινος πρὸς ἐμὲ μόνον γνωστῆς ὑπαίνομου».

Ὁ Στρατηγόπουλος ἐπέρχεται νυκτὸς μετὰ τοῦ ἀγνώστου ἐπὶ τοῦ
σημειωμένου τόπου, καὶ ἐπαληθεύει τὸ δυνατόν τῆς εἰσβιβάσεως.

Καὶ οὕτως ἐγένετο.

Τὴν ἐπομένην νύκτα, λαβὼν ὀλίγους ἐκλεκτοὺς, πρὸς οὐς οὐδὲ τὸ
μυστήριον τοῦ πράγματος ἐκοινώνησεν, εἰσδύει διὰ τῆς κρυφίας διόδου
εἰς Κωνσταντινούπολιν, δραμὼν δὲ ταχέως πρὸς τὴν Χρυσεῖαν Πύλιν,
δίδει εἴσοδον εἰς τοὺς ὀκτακοσίους του.

Οἱ κάτοικοι Γραικοὶ αἰφνιδίως ἀπὸ τοῦ ὕπνου ἐγερθέντες καὶ ὁρῶν-
τες τοῦ πολήματος τὸ παράδοξον, ἀμέσως συνενοῦνται μετὰ τῶν ὁμο-
δόξων τῶν στρατιωτῶν· ὑφούται διὰ μιᾶς γενικὴ βοή καθ' ὅλης τὰς
ὁδοὺς· ἀπὸ τὰς στέγας, ἀπὸ τὰς θύρας ἐφώνηζον αἱ γυναῖκες, ἀπὸ τὰς
ἐπάλξεις οἱ θεληματάριοι «Μιχαὴλ Παλαιολόγου πολλὰ τὰ ἔτη». Ἡ

Πόλις ἀντηγεῖ ἐν ἀκαρεῖ ἀπὸ ζητωκραυγᾶς, ἀπὸ ἀλλαγαμῶν, ἀπὸ θόρουδον ὄπλων καὶ σημάτων, καὶ ποδοταραχῆς. Αἱ δὲ φλόγες διεφώτιζον τὸ πληκτικώτατον θέαμα. Πρὶν ἢ καταλάβωσι τὸν ἄκρον κίνδυνον οἱ Λατῖνοι, φρούριά τινα ἦσαν ἤδη εἰς τὴν κατοχὴν τῶν Γραικῶν, ἡ πρωτεύουσα ἦτο ὅλη παραδεδομένη, καὶ αἱ περίξ τῶν ἀνακτόρων γειτονίαι κατεφλέγοντο ὑπὸ τοῦ πυρός.

Ὁ ταλαίπωρος Βαλδουίνος καιρὸν δὲν ἔχει νὰ χάσῃ, δὲν ἠξεύρει ποῦ νὰ καταφύγῃ· δὲν φροντίζει οὐδὲ κλῆν νὰ συναθροίσῃ τοὺς ὀλίγους πιστοὺς σωματοφύλακας. — Τρέχει ἀσκεπὴς καὶ ἀοπλος πρὸς τὸν αἰγιαλόν, ὅπου διὰ καλὴν του τύχην τῇ αὐτῇ στιγμή ἠγκυροβόλει ὁ κατὰ Δαφνουσίας ἀφίχθεις δυτικὸς στόλος· ἀσθμαίνων καὶ λειποψυχῶν σφίζεται ἐν τῇ πρώτῃ τυχούσῃ τῶν τριήρων. Οἱ Γάλλοι καὶ οἱ Ἑνετοὶ τὸν ἀκολουθοῦσιν, ἄλλοι γυμνοὶ καὶ ἄλλοι ἡμιενδεδυμένοι ἐν ἀπεριγράπτῳ ἀταξίᾳ — λέγουσί τινες, ὅτι τοσοῦτον ὑπῆρξε τὸ πλῆθος τῶν φευγόντων Φράγκων, ὥστε κατὰ τὸν πρὸς Εὐβοίαν διάπλουον ἀπέθανον οἱ πλεῖστοι διὰ τὴν ἑλλειψιν ζωοτροφιῶν.

Μετὰ δὲ ὀλίγων μηνῶν παρέλευσιν ὁ Βαλδουίνος ἐλθὼν εἰς Ῥώμην ἱκετεύει παρὰ τοῦ Πάπα βοηθείας. Καὶ οὗτος ὑπόσχεται αὐτῷ τὴν συγκρότησιν μιᾶς σταυροφορίας κατὰ τῶν Γραικῶν.

Ἄλλ' ὁ Οὐρβανὸς Δ' ἦτο ὅσον ὁ προκατοχὸς του θαυμαστὸς εἰς τὴν τέχνην τοῦ ἀπαλλάττεσθαι τιμῶς τῶν ὀχληρῶν. Παρεῖχε μὲν γλυκεράς ὑποσχέσεις πρὸς τὸν πτωχεύσαντα καὶ δυστυχοῦντα Βαλδουίνον, ἐτήρει δὲ σχέσεις στενωτέρας μετὰ τοῦ εὐδοκίμησαντος Μιχαήλ.

(Ἐκ τῶν δημοτ. ἀσμάτων τῆς Ἑλλάδος σελ. 484—488).

Σ. Τελευταία ἐν τῇ ἁγίᾳ Σοφίᾳ τελετὴ 1453.

Ἡ πληκτικωτέρα σκηνή, ἐξ ὧν τὰ χρονικά τῆς Ὁρθοδόξου Ἑλλάδος μνημονεύουσιν, ἔλαβε χώραν ἐντὸς τοῦ τεμένου τῆς ἁγίας Σοφίας ὀλίγας ὥρας πρὶν ἢ τὸ γένος τῶν Γραικῶν παραδοθῇ εἰς τὸ τετρακοσιετὲς μαρτύριον.

Ὁ βασιλεὺς δυσελπιστῶν ἤδη περὶ σωτηρίας, ὅμως ἀποφασισμένος νὰ κυρώσῃ μὲ τὸ ἴδιόν του αἷμα τὴν μέλλουσαν τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς ἐξαγόρασιν, ἀφοῦ περιῆλθε τὰς ἐπάλξεις καὶ τὰ φρούρια καὶ ἐθεβχιώθη ὅτι πάντα εἶχον ἐν τάξει, εἰσέρχεται εἰς τὴν Ἐκκλησίαν συνωδευμένους ἀπὸ πολλοὺς στρατηγούς καὶ ἱερεῖς, καὶ ἀναρίθμητον πλῆθος λαοῦ, φωνάζοντος τό, Κύριε ἐλέησον!

Ἦτο ὁρθρὸς τῆς Κυριακῆς 27 Μαΐου 1453, ἡ ἀποφρὰς ἡμέρα τῶν ἀγίων Πάντων.

Ὁ ἦχος τῶν κλαυθμῶν, ἡ βοή τῶν γυναικείων γογγυσμῶν, καὶ αἱ φωναὶ τῶν παιδῶν κατεσκέπαζον τὰς δεήσεις τῶν διακόνων, οὔτινες

ἐνώπιον τῆς ὥραιας Πύλης ἰστάμενοι τὴν τελευταίαν ἤδη ἀνέπεμπον ἱκεσίαν ἐν τῇ μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ ὑπὲρ τοῦ καθυποτάξαι ὑπὸ τοὺς πόδας τῶν ὀρθοδόξων πάντα ἐχθρὸν καὶ πολέμιον. Σύνολος ἡ κύκλω σκηνὴ ἐνέπνεε λύπην, πένθος, μελαγχολίαν· αἱ καρδίαι πάντων ἦσαν καταπεπιεσμένοι, ὥσαντι ἐτελεῖτο ἡ νεκρώσιμος κηδεῖα ὀλοκλήρου γενεᾶς.

Ἡ ἐθιμοταξία ἐξέλιπεν· αἱ κοινωνικαὶ ἀνισότητες διεσκεδάσθησαν· οἱ δημόται συγκεχυμένως ποιοῦσι μετανοίας μετὰ τῶν πατρικίων, οἱ πένητες μετὰ τῶν ἀρχόντων, καὶ, ὡς ἐπὶ τὸ γέλος τοῦ κοινοῦ τάφου, πολῖται μετὰ πολιτῶν ἀδικακρίτως συμπεριπίπτουσιν. Καὶ αὐτὸς ὁ πάνσεπτος Ναός, τὸ σύμβολον τῆς πάλαι ποτὲ κραταιᾶς Ὀρθοδοξίας, ἡ κατοικία τῶν αἰώνων, τοῦ Χριστιανισμοῦ τὸ καύχημα, νῦν γεγυμνωμένος παντὸς πολυτίμου κοσμήματος, καὶ ἀπεκδεδυσμένος αὐτῶν ἔτι τῶν πρὸς τὴν μυσταγωγίαν ἀναγκαίων σκευῶν, ἀφώτιστος, ἀκαλλώπιστος, σκυθρωπός, εὐτελισμένος, εἰκονίζει πιστῶς τὴν ταλαίπωρον Ἑλλάδα κατὰ τὸ δούλιον ἐκεῖνο στάδιον, ἐν ᾧ μετὰ παρέλευσιν ὀλίγων ὥρῶν γραμμένον ἦτο νὰ εἰσέλθῃ.

Ὅσῳ πλέον ἡ λειτουργία προχωρεῖ καὶ προσεγγίζει τὴν ἀπόλυσιν, τόσῳ μᾶλλον αὐξάνει ἡ βοή τοῦ κλαυθμοῦ, καὶ ὁ κοπετὸς τοῦ λαοῦ διπλασιάζεται. Ἐφαίνεται ὅτι ἡ ζωὴ πάντων τῶν περιστῶτων ἦτο περιωρισμένη μόνον ἐντὸς τῆς διαρκείας ἐκείνης τῆς Εὐχριστίας, καὶ ὅτι ἐκάστη συλλαβὴ τῶν εὐχῶν ἐκείνων, πίπτουσα ἀπὸ τοῦ στόματος τῶν ἱερέων ἦτο νέον βῆμα πρὸς τὴν προκειμένην ἄβυσσον.

Τονιζομένου τοῦ Κοινωνικοῦ, αἰφνιδίως σχίζονται οἱ ὄχλοι, οἱ σωματοφύλακες ἀναμερίζονται, ὁ δὲ Κωνσταντῖνος περιβεβλημένος τὰ βασιλικά μὲν, ἀλλὰ, φεῦ! πενιχρὰ καὶ τετριμμένα ἱμάτιά του, προβαίνει πρὸς τὸ ἕγιον βῆμα, ἀσκεπής, κκτηρής, μετὰ τῶν ὀφθαλμῶν δεδακρυμένων.

Οἱ στεναγμοὶ καταπαύονται, ὁ θόρυβος σιγάξει· καθ' ὅλον ἐκεῖνον τὸν ἀπέραντον ναὸν δὲν ἀκούεται πᾶρεξ ἡ φωνὴ τοῦ λειτουργοῦ τοῦ προσκαλοῦντος τοὺς χριστιανούς, ἵνα μετὰ πίστεως καὶ ἀγάπης προσέλθωσιν.

Ὁ Αὐτοκράτωρ νοερῶς ἐπὶ πολλὴν ὥραν προσεύχεται, Κύριος οἶδε, τίνα λυτήριον καὶ πατριωτικὴν προσευχὴν· προσπίπτει τρίς ἐνώπιον τῆς εἰκόνης τοῦ Δεσπότη τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Θεομήτορος ἀναχαϊτίζων δι' ἐνὸς σπασμωδικοῦ κινήματος τοῦ στόματος καὶ τῶν παρειῶν τοὺς λυγμούς, οἵτινες ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ταραχδῶς ἀναβαίνουσιν ἀπὸ τῆς καρδίας του, εἴτα στραφεῖς πρὸς τὸν λαὸν ἀναβοᾷ γεγωνυῖα τῇ φωνῇ·

«Χριστιανοί, συγχωρήσατε τὰς ἁμαρτίας μου, καὶ ὁ Θεὸς ὡς συγχωρήσῃ τὰς ἰδικὰς σας».

Παραλαμβάνων δέ, ὡς ἔθος, παρὰ τῶν χειρῶν τοῦ Ἀρχιερέως τὰ ἄχραντα μυστήρια, μεταλαμβάνει αὐτῶν.

“Απαντες ἐνὶ στόματι καὶ μιᾷ καρδίᾳ ἐφώναζαν :

« Ἐσο συγχωρημένος ! »

Καὶ τῶντι ἐσυγχωρήθησαν αἱ ἁμαρτίαι τῆς μεσαιωνικῆς μοναρχίας.
— Ἀπὸ τοῦ νῦν κυφορεῖται εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος νεα βσι-
λεία, ἡ βσιλεία τῆς Ἀναγεννήσεως !

✓ Μετὰ ταῦτα ὁ ἀγνισμένος, καὶ ὡς πρόβχτον ἐπὶ σφκγὴν ἀγόμενος
τοῦ μεσαιῶνος ἔσχατος βσιλεὺς, ἀποτεινόμενος πρὸς τοὺς παρευρισκο-
μένους, παραινεῖ αὐτοὺς νὰ συγκοινωνήσωσι, ἅπαντες· πρῶτον νὰ συγ-
κοινωνήσωσιν ἀδελφικῶς, καὶ ἔπειτα νὰ ἐνθυμηθῶσιν, « ὅτι ἤγγικεν ἡ
ῥα, ὅτε μέλλουσι ν' ἀγωνισθῶσι τὸν ὑπὲρ πάντων ἀγῶνα, καὶ ὅτι,
ἐὰν δὲν ἦναι πκρὰ Θεοῦ ὀρισμένοι νὰ σώσωσι διὰ θυσίας τὴν ἀγαπητὴν
πατρίδα, τοῦλάχιστον ὀφείλουσι νὰ καταλείψωσιν εἰς τοὺς ἀπογόνους
μνήμην ἀνδρείας καὶ ἀρετῆς τοιαύτην, οἷα εἶναι ἀναγκασία, ὅπως οὗτοι
διαφυλάξωσιν ἐν τῇ ἐνδεχομένῃ δουλείᾳ τὴν πίστιν τῶν πατέρων, καὶ
τὸν σεβασμὸν πρὸς τὸ παρελθόν. » ✓

Εἰς τούτους τοὺς λόγους τοὺς λυπηροὺς, οἵτινες μυριάκις ἀπὸ στό-
ματος εἰς στόμα ἐπαναλαμβανόμενοι ἀντηχοῦσιν εἰς τὴν Ἀγίαν Σοφίαν,
ὡς ἡ τῆς Πατρὶδος καὶ τῆς Πίστεως τελευταία διαθήκη, μετὰ πλείο-
νος ἢ πρότερον ὀρμῆς, ἐκρηγνύονται οἱ κλαυθμοὶ καὶ οἱ ὄδυρμοὶ τῶν προ-
σερχομένων εἰς τὴν μετάληψιν. Ἡ φωνὴ τῶν αἰτούντων συγχώρησι
δὲν ἀκούεται πλέον· « ἐν τῇδε τῇ ῥα, λέγει ὁ Φραντζῆς συνοπτικῶς, τίς
διηγῆσεται τοὺς τότε κλαυθμοὺς καὶ θρήνους ; ἐὰν ἀπὸ ξύλου ἄνθρωπος,
ἡ πέτρας ἦν, οὐκ ἡδύνατο μὴ θρηνῆσαι »

Ὁ ἦχος τῆς σάλπιγγος διακόπτει τὴν τραγικὴν σκηνὴν. Αἱ μητέρες
ἀποχαριετώσι τὰ τέκνα τῶν· αἱ γυναῖκες ῥίπτονται εἰς ἀγκάλας τῶν
συζύγων οἱ τελευταῖοι ἀσπασμοὶ συγχέονται μετ' τὸν κρότον τῶν σπα-
θίων καὶ τῶν ἀσπίδων :

Ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ἐκοινωνήσαν ἅπαντες ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ κοινω-
νίᾳ πίστεως, ἀγάπης καὶ ἐλπίδος· ἅπαντες ὡμοσαν ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν
ἔρκον καὶ βσιλεὺς, καὶ ἀριστοκρατία, καὶ λαός, καὶ ἱερατεῖον.

Διότι ἄλλο τις δὲν ἤκουεν εἰμὴ φωνὰς περὶ ἀμοιβαίας συγχωρήσεως
τῶν ἀκαρτήματων καὶ φρικτοῦς ὅρκους σταθερότητος εἰς τὰ τῆς ἐθνικῆς
πίστεως δόγματα, τυχούσης αἰχμαλωσίης. Συγχωρήσόν με, ἀδελφέ ! εἰς
ἐφώαζεν ὧδε· καὶ πάλιν, ὁ Θεὸς ἃς σὲ συγχωρήσῃ ! ἀπεκρίνοντο ἕτεροι.
Ἡ ἀμοιβαία ἄρεσις τῶν πλημμελημάτων παρεξτάθη σχεδὸν μέχρις
αὐγῆς. — Ἦθελεν ὁ μεσάζων, φαίνεται. ν' ἀποθάνῃ συγκεχωρημένος ἐν
τῷ ναυαγίῳ του. ✓

Ἰσως οὐδαμοῦ τῆς Χριστιανικῆς ἱστορίας εὐρίσκεται παράδειγμα πα-
ρομοίας πνευματικῆς ἐνώσεως καὶ ὁμονοίας.

(Ἐκ τοῦ προλόγου εἰς τὰ δημοτικὰ ἱσμ. σελ. 562—565).

Ι. Δ. Κ. ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΥ

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ, υἱὸς τοῦ Κωνσταντίνου, γεν-
νήθη ἐν Ἀθήναις τῷ 1843, ἠκολούθησεν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τὴν τοῦ
δικαίου ἐπιστήμην. Διέπρεψεν οὐ μόνον εἰς τὸν περὶ λόγον, ἀλλὰ καὶ
εἰς τὴν ποίησιν. Ἔργα αὐτοῦ εἰσὶν οἱ «Χαρακτῆρες», ἡ „Ἀγορά“, ἡ „Συ-
ζύγου Ἐκλογὴ“, ἐδραβεύθη ἡ συλλογὴ „Στόνοι“, „Χελιδόνες“, ὁ „Ὀρ-

φεύς“ ὁ „Πυγμαλίων“. Ἐξέδωκε περὶ καθικόντων τοῦ ἀνθρώπου πόνημα
ἠθικόν, καὶ ἔγραψεν εἰς τὰ περιοδικὰ ἔλα πολλὰ διατριβαὶ αὐτοῦ ἐφελκ-
ουσί τὴν προσοχὴν τοῦ ἀναγνώστου καὶ εἶναι τερπνὸν ἀνάγνωσμα. Ἀπέ-
θανεν ἄγων τὸν 30 ἔτος τῆς ἡλικίας ἐν Ἀθήναις τὴν 21 Μαρτίου 1873. ✓

1. Ῥωμαϊκὸν δεῖπνον.

Ἐν τῷ βίῳ τῶν ἐθνῶν ὑπάρχουσιν ἐποχαὶ παράδοξοι, καθ' ἃς ἡ κα-
κία καὶ ἀρετὴ ἀμιλλώμεναι τίς νὰ ὑπερτερῇ, διαπλάττουσιν ἐναρέτους
ἄνδρας, ἀλλὰ μοχθηροτάτους. Τοῦτο συμβαίνει πρὸ πάντων μετὰ μα-
κρὸν καὶ γηράσχοντα πολιτισμόν, ὅτε ἡ ἀνθρωπότης ἀποκάμνουσα πλέον,
τὰ πάντα γευθεῖσα, μελετήτασθ, παθοῦσα πολλά, ἀηδιάζουσα τὸ πα-
ρόν, μὴ ἐλπίζουσα εἰς τὸ μέλλον, δὲν δύναται νὰ συγκινηθῇ ἐκ τῶν συ-

νήθων ἀπολαύσεων, ἀλλὰ ζητεῖ τὸ ἔξοχον εἴτε ἐν τῇ κακίᾳ εἴτε ἐν τῇ ἀρετῇ. Τοιαύτη κοινωνία εἶναι τροφὸς τοῦ Νέρωνος, εἶναι διδάσκαλος αὐτοῦ ἀλλὰ συγχρόνως γεννᾷ καὶ τὸν Θρασέα, τὴν ἔξοχον ἐκείνην ἀρετὴν τὴν μαστίζουσαν κατὰ πρόσωπον τὸν Νέρωνα.

Ἡ κακία ὅσον σκοτεινότερα εἶναι τοσοῦτον παρασύρει ἡμᾶς· ἀπορροφᾷ ὡς ἡ ἄβυσσος. Ἡ φρίκη εἶναι ἐνάμιλλον τοῦ θυμασμοῦ αἰσθημα καὶ ἐγὼ τοῦλάχιστον δὲν ὑβρίζω τὸν Καλλιγόλαν, τὸν Καρακάλλαν, τὸν Δομιτιανὸν καὶ πρὸ πάντων τὸν Νέρωνα ἀκολουθῶν κατὰ τοῦτο τὸν Πλάτωνα, ὅστις ὀρθότατα εἶπεν «ὅποσα ἀδικήματα μεγέθει καὶ τολμήματι ἐστὶν ὑπερηροκότα, οὐ τῶν ἐπιτυχόντων εἶναι ταῦτα ἀνθρώπων, ψυχῇ δὲ γενναίᾳς ὑπὸ ἀτόπου παιδείας διεφθαρμένης».

Τῷ ὄντι οἱ Ῥωμαῖοι μέγιστοι ἐν τῇ ἀκμῇ αὐτῶν διέσωσαν ἅπαν τὸ μεγαλεῖον καὶ ἐν τῇ παρακμῇ. Τὸ δραστήριον καὶ ἀθλητικὸν ἐκεῖνο ἔθνος, τὸ ὁποῖον ἀνῆλθεν εἰς τὸ ἀκρότατον τοῦ κλέους ὄριον, ἀφ' οὗ κατέπεσε, διετήρησε τὰ πάθη καὶ τὰς παραφορὰς αὐτοῦ καί, ὅπως ἄλλοτε ἡρωϊκῶς ἐζήτει τὴν δόξαν, ἡρωϊκῶς ἐξηκολούθησε νὰ ζητῇ τὰς ἡδονάς. Ὁ Ῥωμαῖος ἦτο ἀνὴρ πάντοτε, καὶ ὅτε δὲν ἡδύνατο πλέον νὰ παίξῃ τὴν ζωὴν αὐτοῦ εἰς τὸ πεδῖον τοῦ Ἀρεως, ἐπαίξεν αὐτὴν εἰς τοὺς κύβους μετὰ τὸ πέρας τῶν συμποσίων, οὐδέποτε θλιβόμενος καὶ ἀπαθέστατα ἀτενίζων τὸν θάνατον. Ἡ μεγαλοφυΐα καὶ ἡ δραστηριότης δὲν θάλλει εἰς τὰς χλιαρὰς ἀτμοσφαῖρας, ἐν ταῖς ὁποίαις μόνον οἱ ἀμανῖται αὐξάνουσιν, οὐδὲ ἀνέχεται νὰ μαραίνηται εἰς τοῦ συνήθους βίου τὴν ἀδράνειαν καὶ ὅταν λείψῃ ἡ μέθη τῶν κατακτῆσεων, ῥίπτεται ἀκάθεκτος εἰς τὴν κραυπάλην τῶν συμποσίων, εἰς τὰ ὄργια, εἰς πᾶσαν κακίαν. Διὰ τοῦτο οὐδὲν ἄλλο ἔθνος παρουσιάζει τοσοῦτον σκοτεινὴν ἁμα καὶ μεγαλοπρεπῆ εἰκόνα διαφθορᾶς ὡς τὸ Ῥωμαϊκὸν καὶ οὐδεὶς ἄλλος ἐκτὸς Ῥωμαίου παρεκθήτε ποτε εἰς τὸ δεῖπνον, εἰς ὃ παρουσιαζόμεθα.

Τὸ συμπόσιον τοῦτο δὲν προσφέρει ὁ Καλλιγόλας, ὅστις ἄλλοτε δι' ἐν γεῦμα ἔδωκ' ἀπάνησε δύο ἑκατομμύρια δραχμῶν ὅχι δὲν εἶναι αὐτοκράτορας, δὲν εἶναι στρατηγοῦ κῆπος αὐτός, ἀλλ' ἀπλοῦ ἰδιώτου. Ἐν τῷ μέσῳ παραδείσου εἰς τοῦ ὁποίου τὰ δένδρα εἰσὶν ἀνηρτημένοι φανοί, ὧν αἱ διαφανεῖς πλευραὶ ἀποτελοῦνται ἐκ κεχρωματισμένων κεράτων, ἀπλοῦνται ἢ στρογγύλῃ τράπεζα. Περί αὐτὴν ἐν εἶδει ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ σίγμα, ὡς ἡμικύλιον, κεῖται κλίνη, παχεῖα, ἐννέα ἀναμένουσα δχιτυμόνας. Ἐπὶ τραπέζῃ; ἀπλοῦνται ἀνθοδέσμαι ἐκ τῶν σπανιωτέρων ἀνθῶν, τῶν ἀπανταχοῦ τῆς γνωστῆς γῆς ἐντὸς ἀγγείων ἀλαβαστρίνων, κλωθὸς μέγιστος περικλείων μικρὰ δένδρα καὶ θάμνους ἐπὶ τῶν ὁποίων ἀναπαύονται· πολυειδῆ πτηνὰ ἀποτελεῖ τὸ κέντρον τοῦ παραδείσου. Ἡ ἀηδὼν ψάλλει. Κάτωθεν τοῦ κλωθοῦ εἰς δεξαμενὴν φέρουσιν θηλάσιον ὕδωρ πλέουσιν ἰχθύες ποικίλων χρωμάτων. Πέραν εἰς τὸ ἄκρον τοῦ κήπου ὑπάρχει ἡ μουσικὴ καὶ γλυκυτάτην ἁρμονίαν ἀποτε-

λοῦσιν ὁ χέλυς, ἡ λύρα, ἡ ἄρπα, ὁ μόναυλος, τὸ κρόταλον. Ἐν τῷ μέσῳ τῆς τραπέζης ἀγαλμάτιον ἐκ χρυσοῦ καὶ ἐλέφαντος ἀνίσταται· εἶναι ἡ Λύδρα καὶ ὁ κύκλιος ἀσπαζόμενος τὰ στήθη αὐτῆς· παρὰ τὸ ἀγαλμάτιον τοῦτο εἶναι ὁ Διόνυσος ἐκ δεξιῶν, ἡ Ἀφροδίτη ἐξ ἀριστερῶν εἰ πίνакες, τὸ μαζόνομον, ἡ λεκάνη, οἱ κύλικες, οἱ δίσκοι, στίλβουσιν ἐκ τοῦ ἀργύρου· χρυσοῦ δὲ εἰσιν οἱ κύκθοι, αἱ φιάλαι, τὰ σκαφία.

Ἰδοὺ ἔρχονται οἱ δαιτυμόνες· οἱ δραστήριοι καὶ ῥωμαλέοι ἐκεῖνοι Ῥωμαῖοι, ὧν ἡ λιτότης ἐν τῷ πολέμῳ, τὸ ἀνάκατον αὐτῶν, ἡ καρτερία εἰς τὰς κκουχίας ἐπροξένουν τρόμον εἰς τοὺς πολεμίους τῆς Ῥώμης, ἤδη κομίζονται ὡς παρὰλυτικοὶ ἐπὶ φορείῳ, βρυνόμενοι νὰ σείσωσι τὴν χεῖρα. Ἐκαστος αὐτῶν ἀκολουθεῖται ἀπὸ μακρὰν συνοδίαν δούλων, ὧν οἱ μὲν ἀερίζουσι τὸν δεσπότην, οἱ δὲ ἀποδιώκουσι τὰς μύϊας, ἄλλοι χαριεντίζονται, ἵνα προκαλέσωσι τὸν γέλωτα τοῦ δεσπότη, ὅστις βρύνεται καὶ νὰ γελάσῃ καὶ μόλις ἐλαφρῶς μειδιᾷ. Ὁ ὁμηρικὸς γέλως πρὸ πολλοῦ ἐξέλιπεν. Ἄλλοι τέλος ἀκόλουθοι κομίζουσι χρημάτωνικιώγια. Κάθηνται παρὰ τὴν τράπεζαν καὶ ἐνῷ ὀπισθεν αὐτῶν τάσσονται οἱ προγεῦσται, οἱ οἰνοχόοι καὶ οἱ λοιποὶ τοῦ συμποσίου θεράποντες, ὁ κύβος ἀνδεικνύει τὸν συμποσίαρχον. Ἀρχεται ἡ πρώτη τράπεζα ἐν ᾗ ἀρωματίζεται ἡ ἀτμόσφαιρα διὰ θυμιαμάτων. Ποικιλία φηγητῶν ἀμύθητος, τέχνη σπανία· ὁ μάγειρος ἀποθυμάζεται ἤδη τοσοῦτον ὅσον πάλαι ὁ Κικέρων, ἀμείβεται δὲ πολὺ περισσότερον. Ἡ μαγειρική ἀνυψώθη εἰς ἐπιστήμην· ἰχθὺς φυλασσόμενοι ζωντανοὶ ἐντὸς θλακσίων ὑδάτων παρασκευάζονται ἀπέναντι τῆς τραπέζης ἐνώπιον τῶν δαιτυμόνων, οἵτινες ἀπλήττως περιεργάζονται αὐτοὺς σπαίροντας. Δι' ἑκαστον μαγειρεύεται ἴδιον φηγητόν, κατὰ τὴν ὀρεξιν καὶ τὴν ἐπιθυμίαν αὐτοῦ ὑπὸ ἰδιαιτέρου μαγείρου. Ὀλων τῶν κλιμάτων πτηνὰ παρατίθενται. Φέρεται ἀκέρκιος χοῖρος ἐν τῇ κοιλίᾳ τοῦ ὁποῖου ὑπάρχουσι ζωντανὰ κίχλαι, αἵτινες ἀλίστανται ἄμα ἠνεώχθη. Καρυκεύματα παράδοξα ἀλλὰ νόστιμα, ποικίλα καὶ ἄρθονα περιάγονται. Ἡδὴ εἰσέρχονται ὀρχηστρίδες ἐκ τῶν Γαδείρων καὶ τῆς Ἀντιοχείας. Ἐχουσι τοὺς βραχίονας γυμνοὺς, φοροῦσι στέμμα εἰς τὴν κεφαλὴν, κρατοῦσι κρούσματα εἰς τὰς χεῖρας. Ἡ παρυφὴ τῶν ἐνδυμάτων αὐτῶν σύγκειται ἀπὸ πολυτίμους λίθους. Δὲν ὀρχοῦνται εἰσέτι· ἀνακένουσι τὸ πέρας τοῦ συμποσίου καὶ περιφέρονται ἀνὰ δύο χαριέντως, ψάλλουσαι ἰσπανικὸν ἄσμα.

Ἰδοὺ ὅλος ἀγριόχοιρος ἐπὶ δίσκου ἀργυροῦ κομίζεται· ἐν αὐτῷ ὑπάρχουσι φασιανοὶ τῆς Σκυθίας, ἐν τοῖς φασιανοῖς ὄρτυγες, οἱ ὄρτυγες περιέχουσι συκοφάγους. Κατακερματιστὴς ἐκ τῆς σχολῆς τοῦ Τρυφεροῦ, διαδόχου μαγείρου Ῥωμαίου διδάσκοντος δημοσίᾳ τὸ κατακερματίζειν, τέμνει τὸν ἀγριόχοιρον. Τὰ κεκορεσμένα αὐτῶν χεῖλη μόλις θίγουσι τὰ φαγητὰ δι' ἃ ἐδαπανήθησαν τότε χιλιάδες δραχμῶν, ἐνησχολήθησαν

τόσοι βραχίονες καὶ τόσοι ἐκινδύνευσαν ἄνθρωποι. Ταλαίπωροι, ἀναφωνεῖ ὁ Σενέκας, δὲν ἐννοεῖτε ὅτι ἡ ὄρεξις ὑμῶν εἶνε εὐρυτέρα τῆς κοιλίας!

Ὁ συμποσιάρχος ἐγείρεται, πληροῦνται τὰ σκαφία· ἀλλὰ δὲν εἶναι οἶνος ὁ χυνόμενος, εἶναι κώνειον· «τὸ ἀντιφάρμακον τοῦ κωνείου εἶναι ὁ οἶνος, ἀναφωνεῖ ὁ συμποσιάρχης, πῖωμεν, πῖωμεν, ἄλλως θ' ἀποθάνωμεν». Τὸ πρᾶγμα φαίνεται ἀπίστευτον, καὶ ὅμως μαρτυρεῖ ὁ Πλίνιος. Κάλλιστοι τῆς Ἰταλίας ἀπάσης οἶνοι, ἀρχαῖοι τὴν ἡλικίαν, διαφανέστατοι, τοῦ Φαλέρνου, τῆς Σητίας, τῆς Ἀλβας διαμείβονται. Τοιοῦτον δὲν ἔπιναν εἰμὴ τρίς τοῦ ἐνιαυτοῦ ὁ Θρασέας καὶ ὁ Ἑλβίδειος, ὅτε ἐστεφανωμένοι μὲ ἄνθη, ἐώρταζον τὰ γενέθλια τῶν δύο Βρούτων καὶ τοῦ Κασίου. Πίνουσι, πίνουσιν οἱ συμπόται καὶ μεταβάλλονται εἰς Κορύβαντας. Ἀσματα αἰσχροῦ, παροίνιος φιλοσοφία διεγείρουσα τὸ ἐρύθημα καὶ αὐτῶν τῶν δούλων ἀντηχεῖ ἐν τῷ ὑπαίθρῳ, ἐνώπιον τοῦ οὐρανοῦ. Ἡ βραχνὴ αὐτῶν φωνὴ παραβαλλομένη πρὸς τὴν εὐστροφον καὶ λιγυράν φωνὴν τῶν Ἰσπανίδων προξενεῖ παράδοξον ἀντιθέσεως αἴσθησιν. Τὰ σκαφία αὐτῶν φέρουσι πολυτίμους λίθους καὶ τινα ἀξίζουσι δύο καὶ τρία ἑκατομύρια δραχμῶν. Ἡ πρώτη τράπεζα λήγει· εἰς τὴν δευτέραν τράπεζαν διανέμονται τὰς ὀπώρας καὶ τὰ γλυκύσματα· ἡ τέχνη τῶν μαγειρῶν ἐδῶ διακρίνεται. Ἄν τις δὲν ἀπέτυχεν, ὁ δεσπότης αὐτοῦ διατάττει δι' ἐνὸς βλέμματος καὶ δι' ἐνὸς ἐκφραστικοῦ σχήματος καὶ ὁ μάγειρος φονεύεται. Ὁ ἀποτυγχάνων εἰς τὸ γλύκυσμα εἶναι δις μοχθηρότερος τοῦ προδότου. Ἡ δευτέρα τράπεζα λήγει, ἀλλὰ δὲν λήγει τὸ δεῖπνον (1). Ἡ τράπεζα καὶ ἡ ἀποσκευὴ ἀνακακινίζονται, φέρονται νέα ἄνθη, ἔρχεται νέα μουσικὴ καὶ ἐπαναλαμβάνεται τὸ δεῖπνον.

Ἦδη ἐπῆλθε τὸ μεσονύκτιον· βαρεῖς καὶ καταβεβλημένοι κομίζονται εἰς μαρμαρίνην στοάν· εἰς τὰς πλευρὰς ὑψοῦνται τὰ ἀγάλματα τῶν προγόνων καὶ τὸ φῶς καταπίπτει ἐπὶ τοῦ προσώπου αὐτῶν ὁμοιάζει ἐρύθημα. Ἡ στοὰ ἀντηχεῖ ἐκ τῶν ὀργάνων καὶ τῶν ἱσμῶν καὶ ταχέεται ὡς φάσματα χορεύουσιν αἱ Ἰσπανίδες. Συγκρούονται τὰ κρούσματα τῶν δακτύλων αὐτῶν καὶ νομίζεις ὅτι ἔπτανται μᾶλλον ἢ θίγουσι τὸ ἔδαφος. Μεθύει τὸ κάλλος περισσότερον τοῦ οἴνου, ἀλλ' ἡ μέθη αὕτη εἶναι βραχυτάτη καὶ ὁ Ῥωμαῖος θέλει συγκινήσεις μακρὰς καὶ ποικίλας.

Φέρονται αἱ τράπεζαι καὶ οἱ ἀστράγαλοι καὶ οἱ κύβοι· ὁ χρυσὸς καὶ οἱ πολύτιμοι λίθοι ἀπλοῦνται ἐπὶ τῶν τραπεζῶν καὶ κυκλοφοροῦσιν ἀπὸ χειρὸς εἰς χεῖρα. Ἡ ἁρμονία ἔπαυσε καὶ σιωπὴ βαθεῖα ἐπικρατεῖ. Ἐνίοτε ὁπότεν ἡ βολὴ τῆς Ἀφροδίτης ἀναρπάσῃ ἀπὸ τίνος μέγα μέρος τῆς περιουσίας αὐτοῦ, ἀκούεται βλασφημία. Ὁ νεώτερος τῶν δαιτυμνίων ἀποσύρεται, οὐδὲ ὄβολον ἔχει πλεόν. Πᾶσα ἡ περιουσία αὐτοῦ

(1) Ἑμοῦσιν ἵνα τρώγωσι (vomunt ut edant).

τὴν προτεραίαν μετεβλήθη εἰς χρυσίον καὶ τὴν νύκτα ταύτην περιῆλθε εἰς τὸν μᾶλλον εὐτυχῇ.

— Δὲν ἔχεις πλέον χρυσοῦς, Μάνλιε ;

— Δὲν ἔχω, δὲν ἔχω.

Οἱ ἐπίλοιποι λαλοῦσι κουφίως καὶ μετ' ὀλίγον προτείνουνσιν εἰς τὸν Μάνλιον νὰ παίξῃ τὴν ζωὴν αὐτοῦ εἰς τοὺς κύβους.

Θεὸς αὐτὴν διὰ χιλίους χρυσοῦς, Μάνλιε, ἂν ἀποτύχῃς θὰ αὐτοκτονήῃς διὰ ξίφους ἐδῶ ἐνώπιον ἡμῶν, ὑποκρινόμενος τὴν γραῖαν καὶ πανοῦργον ἀλώπεκα, τὸν Κάτωνα.

— Θέλω δύο χιλιάδας χρυσῶν.

— Δύο χιλιάδας ; λέγει ὁ συμποσίαρχος, μετὰ φωνῆς συρομένης· ζωὴ ἄνευ χρημάτων εἶναι θάνατος· εἰναί τι φοβερώτερον τοῦ θανάτου· οὐδὲ ὀβολὸν ἀξίζει.

Καὶ διὰ λατινικῆς προφορᾶς ἀπήγγειλε πομπωδῶς τοὺς ἀκολουθοῦς στίχους τοῦ Μενάνδρου.

Ὁ μὲν Ἐπίχαρμος τοὺς θεοὺς εἶναι, λέγει,
ἀνέμους, ὕδωρ, γῆν, ἥλιον, πῦρ, ἀστέρας·
ἐγὼ δ' ὑπέλαβον χρησίμους εἶναι θεοὺς
τ' ἀργύριον ἡμῖν καὶ τὸ χρυσίον μόνον.
Ἰδρυσάμενος τοὺς τοὺς εἰς τὴν οἰκίαν,
εἴξαι τι βούλει, πάντα σοι γενήσεται·
ἀγροί, οἰκίαι, θεράποντες, ἀργυρώματα,
φίλοι, δικασταί, μάρτυρες μόνον δίδου,
αὐτοὺς γὰρ τοὺς θεοὺς ἔξεις ὑπηρετάς.

— Καὶ ἐξηκολούθησεν ἕτερος τῶν συμποτῶν·

Εὐκαταφρόνητόν ἐστι, Μάνλιε, πέννης,
κἂν πάνυ λέγῃ δίκαια· τοῦτου γὰρ λέγειν
ἐνεκα μόνον νομίζεθ' οὗτος, τοῦ λαβεῖν.
Καὶ συκοφάντης εὐθύς ὁ τὸ τριδώνιον
ἔχων καλεῖται, κἂν ἀδικοῦν, νος τύχη.

— Ἔστω διὰ χιλίους χρυσοῦς, εἶπεν ὁ Μάνλιος πεισθεῖς.

Ῥίπτει τοὺς κύβους, ἀλλ' ἡ βολὴ εἶναι ἡ λεγομένη τοῦ κυνός· ἀπώλεσεν· ἀστραπὴ χαρᾶς διέλαμψεν εἰς τὰ πρόσωπα τῶν ἐπιλοίπων συμποτῶν. Ἀληθῶς πλήρες τὸ δεῖπνον· θὰ λήξῃ μὲ αἷμα, καὶ τὸ τοιοῦτον εἶναι πολύτιμον ἐπιδόρπιον. Ὁ Μάνλιος, ὃν ἡ τύχη κατεδίκασεν εἰς θάνατον, ἀνέμενεν ἀτάραχος τὴν διαταγὴν.

Ἡ ἡμέρα ἤρχιζεν ἤδη νὰ ὑποφώσκῃ· ἡ ἀνατολὴ τοῦ ἡλίου ἦτο ἡ ὥρα τοῦ ὕπνου. Οἱ κύβοι καὶ οἱ ἀστράγαλοι δὲν ἐκυλόντο πλέον ἐπὶ τῆς τραπέζης καὶ ὁ Μάνλιος ἀνέλαβε τὸ ξίφος. Ἐν τῷ μέσῳ τῆς στοᾶς ἵσταται ἀναμένων τὸ σύνθημα. Ὁ συμποσίαρχος ἀνατείνει τὴν χεῖρα

καὶ ὁ Μάνλιος βυθίζει τὸ ξίφος εἰς τὰ στήθη, παρὰ τὸν ἀριστερόν θώρακα· πίπτει ἀλλὰ δὲν ἔπεσε χαριέντως. Ὁ συμποσίαρχος παρατηρεῖ τοὺς λοιποὺς δαιτυμόνας· τὸ σῶμα σπαίρει ἐπὶ τοῦ ἐδάφους· ψιθυρισμὸς δυσαρεσκείας ἀκούεται· μειδιῶσιν οἰκτείροντες τὴν ἀνεπιτηδεύτητα, καὶ συρίζουσι τὸν Μάνλιον ὕτινος τὸ αἷμα ἐκάλυψε τὸ Μωσαϊκὸν τῆς στοᾶς. Ἐρχονται οἱ δούλοι καὶ ἀναλαμβάνουσι τὸν νεκρὸν διὰ νὰ θάψωσιν αὐτὸν εἰς τοὺς τάφους τῆς οἰκογενείας τοῦ καὶ ἐν ᾧ ἀπέρχεται ἡ θλιβερά ἐκείνη συνοδία, οἱ ἐπίλοιποι κατακλίνονται εὐτυχεῖς διὰ τὴν ζωηρότητα τοῦ δείπνου. Οἱ δούλοι ἀναπετανούουσι μεγάλα ὑφάσματα, φέροντα τερατώδεις εἰκόνας πρὸς ἀποδιώξιν τῶν πτηνῶν· δὲν πρέπει οὐδὲ κατ' ἐλάχιστον νὰ ταραχθῇ ὁ ὕπνος αὐτῶν.

Τοιαῦτα ἦσαν τὰ συνήθη συμπόσια τῶν Ῥωμαίων τῆς Αὐτοκρατορίας.

2. Κλεάνθης ὁ Στωϊκός.

Ὁ Κλεάνθης ἐγεννήθη περὶ τὰ τέλη τῆς τετάρτης π. Χ. ἐκκτονταετηρίδος, ἀπὸ πατρὸς Φανίου εἰς Ἄσσον, καλλίστην καὶ ὀχυρωτάτην πόλιν τῆς Μυσίας, ἐν τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ ἐπὶ βράχου τῆς Ἰδης ἐκτισμένην. Παιδίον φύσει ῥωμαλέον τὸ σῶμα ἐγένετο ἔτι ῥωμαλεώτερον ἐκ τοῦ ἐπαγγέλματος εἰς ὃ ἐπεδόθη, διότι ἦτο πυγμαῖος. Ἄλλ' οἱ πυγμαῖοι τότε ἀπεθαυμάζοντο μὲν ὑπὸ τοῦ ὄχλου, ἐλογίζοντο ὅμως ὡς χυδαῖοι καὶ κακίστης ἀγωγῆς ἄνθρωποι. Οὐχ ἦττον ἡ ψυχὴ αὐτοῦ ἔτρεφε διακαῇ πρὸς τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὴν ποίησιν ἔρωτα, καὶ ποτε ἐν ᾧ ὁ λαὸς τῆς Ἀσσοῦ ἐχειροκρότει αὐτὸν νικητὴν, ἀνεμνήσθη τῶν Ἀθηνῶν. Ὑγάπησε καὶ ἐθαύμασε πάντοτε τὸ ἐνδοξον παρελθόν τῆς περιφανοῦς τυτῆς πόλεως καὶ ἠθέλησε νὰ ἔλθῃ ἐδῶ, νὰ παρασταθῇ εἰς τὴν ἀγοράν, εἰς τὴν ἀκκαδημίαν, εἰς τὰς στοάς, εἰς τοὺς ναοὺς, νὰ μελετήσῃ, καὶ νὰ διδάξῃ τὴν φιλοσοφίαν καὶ νὰ χειροκροτηθῇ ὑπὸ τοῦ Δήμου ἐκείνου, ὅστις ἐχειροκρότησέ ποτε τὸν Σωκράτην. Ἐνόμισεν ὅτι ζῶν ἐν τῇ αὐτῇ πόλει, ἥτις ἐς ἐθρεψε τοὺς κορυφαίους ποιητὰς καὶ φιλοσόφους, ὅτι περιστοιχιζόμενος ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ὀρίζοντος καὶ ἔχων ἄνωθεν τὸν αὐτὸν οὐρανόν, ἠδύνατο νὰ ἐξιχνιάσῃ κάλλιον τὰ ἀκατάληπτα μυστήρια τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς δημιουργίας καὶ νὰ βαδίσῃ θαρραλεώτερον πρὸς τὴν φιλοσοφίαν. Ἀποπλεύσας λοιπὸν ἐκ τῆς Ἀσσοῦ κατήλθεν εἰς Πειραιᾶ περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς τρίτης π. Χ. ἐκατονταετηρίδος.

Αἱ Ἀθηναῖοι τότε δὲν εἶχον πλέον τὸ αὐστηρὸν μεγαλεῖον τῶν πάλαι χρόνων· καὶ ἀνέτελλε μὲν πάντοτε ὁ αὐτὸς τοῦ Μακραθῶνος, τῆς Σαλαμίνος καὶ τῶν Πλαταιῶν ἥλιος, ἀλλ' ἀπὸ τῆς Χαιρωνείας ἐπῆλθεν ὁ χειμὼν τοῦ Ἑλληνισμοῦ....

Ἀπειροὶ ξένοι συνέρρεον πανταχόθεν τῆς οἰκουμένης, ἵνα παιδευθῶ-

σιν ἐνταῦθα, ὑπὸ τὸν Ἐπίκουρον ἢ τὸν Ζήνωνα τὴν φιλοσοφίαν, καὶ τὴν διαλεκτικὴν ὑπὸ τὸν Μεγάρεον Στίλπωνα...

Τῆς γλυπτικῆς, τῆς ἀγαλματοποιίας ὑπῆρχον πολλὰ ἐργοστάσια ἀναδεχόμενα παρρηγελίας διὰ τὰς αὐλὰς τῶν δυναστῶν. Τριακόσιοι δὲ ἐξήκοντα ἀνδριάντες ἐν δικστήματι τριακόντα ἡμερῶν ἀνηγέρθησαν ὑπὸ τοῦ Δήμου εἰς μόνον τὸν Δημήτριον τὸν Φαληρέα. Οἱ ἰδιῶται εἰχον ἀμύθητα πλούτη, αἱ δὲ οἰκίαι αὐτῶν, πολλαὶ ἐκ μαρμαρίου, ἐκοσμοῦντο δι' ἀγαλμάτων καὶ εἰκόνων βαρυτίμων.

Ἐπὶ τέλους δέκα χιλιάδες ξένων, εἰκοσιμία χιλιάδες πολιτῶν καὶ καὶ τετρακόσιοι χιλιάδες δούλων ἀπετέλουν τὸν πληθυσμὸν τῆς Ἀττικῆς.

Οὐδὲν βεβαίως διδασκτικώτερον τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων οὔτινες ἕνεκα διακαοῦς πρὸς τὴν ἐπιστήμην ἔρωτος τὰ πάντα τολμῶσιν, οὐδενὸς κόπου φείδονται καὶ ὑφίστανται. ἀθορύβως καὶ καρτερικῶς τὰς στερήσεις πάσας, ἀναγκαζόμενοι πολλάκις νὰ ἐργάζωνται βίανυσα ἔργα, διὰ νὰ πορίζωνται τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαῖα, τὰ ὁποῖα δὲν δύνανται νὰ πορισθῶσιν ἐκ τῆς ἀτελοῦς ἔτι παιδείας αὐτῶν. Ὁ Κλεάνθης ἦτο πένης· καὶ ἦντλει μὲν ἐπὶ μισθῷ τὴν νύκτα εἰς τοὺς κήπους, ἐγυμνάζετο δὲ τὴν ἡμέραν εἰς τοὺς λόγους παρὰ τῷ Ζήνωνι· διὸ καὶ Φρεάντλης ἐκλήθη. Ἀλλ' ὅτε οἱ κῆποι δὲν εἶχον ἀνάγκην ἀρδεύσεως, ἐζύμωνε τότε εἰς τὴν ἀλφιτόπωλιν. Ἀπὸ τὰ ὑψηλὰ θεωρήματα περὶ ἀρετῆς καὶ κακίας, περὶ εὐδαιμονίας καὶ κακοδαιμονίας, περὶ Θεοῦ καὶ περὶ ψυχῆς, ἀπὸ τοῦ ὑψηλοῦ ἐκείνου βίου μετέπιπτεν εἰς τὸν χειρῶνακτα βίον· καὶ τὰ κάλλιστα δῶρα τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας παρ' αὐτῷ ἐγίνοντο ἔρμαια τῶν ἀπαραιτήτων ἀναγκῶν τοῦ σώματος. Τοιαύτην ἔχων φιλοπονίαν διήνυσε τὰ πρῶτα τῆς σπουδῆς ἔτη, ἀποκρύπτων πρὸς πάντας τὴν νυκτερινὴν ἐκείνην ἐργασίαν. Ἡ ὑπερήφανος αὐτοῦ ψυχὴ δὲν ᾔθελε νὰ ἀποκαλύψῃ ἀρετὴν, ἣν ἄνδρες πλούσιοι, τιμῶντες τὸν ζῆλον αὐτοῦ ἠδύναντο ἴσως νὰ κατὰστρέψωσι προσφέροντες αὐτῷ τὸν ἀνετον βίον. Ἀλλ' ὁ Ἀρεῖος Πάγος ὁ ἐπιβλέπων πῶς ἕκαστος ἐπορίζετο τὰ διαπανόμενα, ἐκάλεσεν αὐτὸν νὰ δώσῃ λόγον πῶθεν τοσοῦτον εὐέκτης ὢν διαζῇ. Ἐξ οὗ συνάγεται ὅτι ὁ πολύμοχθος ἐκεῖνος βίος δὲν ἐμάρανε τὴν εὐεξίαν τοῦ σώματος αὐτοῦ. Τότε ἠναγκάσθη νὰ παράσῃ μάρτυρα τὸν κηπουρόν, παρ' ᾧ ἦντλει, καὶ τὴν ἀλφιτόπωλιν παρ' ἣ τὰ ἀλφίτα ἐζύμωεν. Οἱ δὲ Ἀρειοπαγῖται ἀντὶ καταδίκης ἐψήφισαν νὰ δοθῶσιν εἰς αὐτὸν δέκα μναί. Ἀλλ' ὁ Ζήνων ἐμπόδισε τὸν μαθητὴν νὰ λάβῃ τὸ ἀργύριον, προέτρψε δὲ αὐτὸν νὰ ἐξκολουθῇ τὸν ἐργατικὸν βίον, φέρων πρὸς αὐτὸν ὡς ἀποταμίευμα ὁβολὸν καθ' ἑκάστην. Ἀποῦ ἡθροίσθη τὸ κέρμα, ὁ Ζήνων ἔφερεν αὐτὸ εἰς μέσον τῶν γνωρίμων καὶ εἶπεν· ὁ μὲν Κλεάνθης καὶ ἄλλοι Κλεάνθη ἠδύνατο νὰ θρέψῃ, ἐὰν ᾔθελεν· οἱ δὲ ἔχοντες πῶθεν νὰ τραφῶσι παρ' ἑτέρων ἐπιζητοῦσι τὰ ἐπιτήδεια, καὶ περ ἀνειμένως φιλοσοφοῦντες· αἰνιττόμενος τοὺς ἐπικουρεῖους φιλο-

σόφους, οἵτινες μὴ ἐπαρκοῦντες εἰς τὰς ὑπερόγκους δαπάνας τῆς διαίτης αὐτῶν, ἐπορίζοντο χρήματα ἐπαιτοῦντες παρὰ τῶν πλουσίων Ἀθηναίων ἢ τῶν ξένων ἡγεμόνων.

Εἶναι ἀναμφισβήτητον ὅτι ὁ βασιλεὺς Ἀντίγονος ἡγάπα τὸν Κλεάνθην καὶ ἐθαύμαζε τὴν φιλοπονίαν καὶ τὴν ἐγκράτειαν αὐτοῦ, προσέφερε μάλιστα εἰς τὸν φιλόσοφον τρισχιλίαις δραχμαίς, ἃς αὐτὸς ἐπίσης ἀπέριψε. Διέμεινε δὲ πάντοτε πένης, ὥστε ἂναγκάζετο εἰς ὀστρακὰ καὶ εἰς ὠμοπλάτας βεῶν νὰ γράφῃ ὅσα ἤκουε παρὰ τοῦ Ζήνωνος καὶ ὅσα συνέθετεν αὐτός.

Ὁ ἀνθρώπινος βίος εἶναι πάντοτε ἀνθρώπινος· καὶ ἂν διὰ τοῦ πνεύματος θίξωμεν τὸν οὐρανόν, τὸ σῶμα ἡμῶν βαδίζει ἐπὶ τῆς γῆς. Ἰσως λοιπὸν πρέπει νὰ εὐγνωμονῶμεν πολλάκις πρὸς τὸν χρόνον, ὅστις ῥίπτει τὸν ὀμιχλώδη αὐτοῦ πέπλον εἰς τὸν ἰδιώτην βίον πολλῶν ἐξόχων ἀνδρῶν, φειδόμενος μόνον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὰ εὐγενέστερα προϊόντα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, τὰ ἔργα τῆς διανοίας. Δυστυχῶς ὁ χρόνος ἡδίκησε τὸν Κλεάνθην· ἀνῆρπασε τὰ πλεῖστα τῶν ἔργων αὐτοῦ.

Ὁ Κλεάνθης γέρων ἤδη πολὺς ὧ', περὶ τὸ ἐνεννηκοστὸν ἔνατον ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτοῦ, ἔπαθε φῦμα εἰς τὸ χεῖλος· οἱ ἰατροὶ ἀπηγόρευσαν εἰς αὐτὸν τὴν τροφήν ἐπὶ δύο ἡμέρας μεθ' ἃς ἰάθη· τότε συνεχώρησαν πάλιν αὐτῷ πάντα τὰ συνήθη. Ἀλλ' ὁ Κλεάνθης δὲν ἐδέχθη πλέον τροφήν· ἡ ἀκατάσχετος αὐτοῦ τάσις πρὸς τὸ μανθάνειν ἐγέννησεν ἐν αὐτῷ τὸν πόθον τοῦ θανάτου· ἠθέλησε νὰ λύσῃ διὰ τοῦ θανάτου πάντα τὰ μυστήρια ἅτινα ἐθίζεν ἐν τῇ ζωῇ καὶ ἠθέλησε νὰ ἐπιβεβαιώσῃ τὴν ἀλήθειαν ὧν ἔλυσεν. Ἐπροχώρησεν ἤδη ἀρκετὰ πρὸς τὴν ἀθανασίαν, εἶπε, καὶ δὲν θέλει νὰ στραφῇ πάλιν ὀπίσω. Ἐν τῷ μεταξύ ὅμως ἐπῆλθον γράμματα παρ' ἐταίρων τινῶν λαβὼν τότε τροφήν καὶ πράζας περὶ ὧν ἐζήτουν οἱ φίλοι, ἀπέσχετο αὐθις καὶ οὕτως ἐτελεύτησε καταλιπὼν τὴν σχολήν· εἰς τὸν μαθητὴν αὐτοῦ Χρύσιππον.

Ὁ Κλεάνθης συνέγραψεν ἐζήκοντα βιβλία θεολογικά, φυσικά, ἠθικά, πολιτικά, νομικά, γραμματικά καὶ διαλεκτικά κάλλιστα, ὡς μαρτυρεῖ ὁ Λαέρτιος, ὅστις διέσωσε τοὺς τίτλους αὐτῶν· ἀλλ' ἐκ τούτων μόνος ὁ πρὸς τὸν Θεὸν ὕμνος ὑπάρχει ἀκέραιος ἐν τῷ Στοβαίῳ, ἐκ τῶν πολλῶν δὲ ἄλλων ποιημάτων καὶ διατριβῶν ἐλάχιστα μόνον ἀποσπάσματα περιῆλθον εἰς ἡμᾶς.

Τοιοῦτος ὑπῆρξεν ὁ Κλεάνθης. Ἀφελὴς καὶ ἀγαθὸς χαρακτήρ ἐφιλοσόφησε μάλλον διὰ τῆς καρδίας ἢ τοῦ νοός. Ἀλλ' ἡ φωνὴ τῆς καρδίας εἶναι ἡ φωνὴ τοῦ Θεοῦ. Διὰ τοῦτο κατώρθωσε κάλλιον παντός ἄλλου ν' ἀνέυρῃ καὶ νὰ ὁμνήσῃ τὸ ὂν τὸ ὑπέρτατον. Καὶ οἱ μὲν Ἀθηναῖοι καὶ ζῶντες καὶ ἀποθανόντες πολυειδῶς ἐνέπαιξαν αὐτὸν καὶ ἐχλεύασαν· ἡ δὲ πατρὶς αὐτοῦ Ἀσπὸς ταχέως ἐλησμόνησε τὸν ἄνδρα, οὗ ἕνεκα περιεσώθη τὸ ὄνομα αὐτῆς ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε οὐδὲ μνημονεύε-

ται ἡ Ἄσπος εἰμὴ ὅταν προστεθῇ ἀμέσως, πατρὶς τοῦ Κλεάνθους. Ἄλλ' ὅτε ἡ στωϊκὴ φιλοσοφία μεταφυτευθεῖσα εἰς Ῥώμην παρήγαγεν ἐκεῖ τοὺς ἀγλαωτέρους αὐτῆς καρπούς, οἱ Ῥωμαῖοι δὲν ἐλησμόνησαν τὸν δεύτερον ἀρχηγὸν τῆς φιλοσοφίας ἐκείνης, ἥτις ἤδη μόνη συνεκράτει τὴν πανταχόθεν παραλύουσαν ταύτην κοινωνίαν, ἡ δὲ σύγκλητος ἀνήγειρεν εἰς τὸν Κλεάνθην ἐν τῇ εὐτελεῖ αὐτοῦ πατρίδι ἀνδριάντα, ὅστις ἦτο προωρισμένος νὰ κηρύττῃ εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα τὴν εὐσταθῆ αὐτοῦ ἀρετὴν, τὴν σώφρονα μεγαλοφυΐαν, τὴν ὑψιπετήεσσαν εὐσέβειαν, τῶν ὁποίων ἀσθενὴ εἰκόνα ἐπεχειρήσαμεν νὰ σκιαγραφήσωμεν ἐν τῇ μικρᾷ ταύτῃ πραγματείᾳ.

ΙΑ'. ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΔΡΑΓΟΥΜΗ

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ ἐγεννήθη ἐν Μακεδονίᾳ τῷ 1808. Μετὰ τὸν διωγμὸν τοῦ πατρὸς του καὶ τὴν δήμευσιν τῆς περιουσίας του ἦλθε τῷ 1821 εἰς τὴν Ἑλλάδα. Τῷ 1827 διορίσθη ὑπογραμματεὺς τῆς ἐν Ἐρμιόνῃ καὶ τῆς ἐν Ἀργεὶ συνελεύσεως. Τῷ 1850 ἤρξατο δημοσιεύων τὴν «Πανδώραν» μετὰ τοῦ Α. Ν. Ραγκαβῆ καὶ Κ. Παπαροπουλοῦ καὶ μετὰ τοῦ Μ. Ρενιέρη καὶ Γ. Βασιλείου τὸν *Journal des Spectateurs de l'Orient*. Τῷ 1862 διορίσθη ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν. Ἐξέδωκε τὴν ἱστορίαν τοῦ Σκευτέρδην, τὸν βίον τοῦ Οὐασιγκτόνως, ἱστορικὰς ἀναμνήσεις καὶ ἄλλα.

Te B. 1. Ἡ ἐν Τρόιζῃνι συνέλευσις.

Ἡ περιοχὴ, ἐν ᾗ συνεκροτοῦντο αἱ συνεδριάσεις, ὁ τρόπος καθ' ὃν ἐγίνοντο αἱ συσκέψεις καὶ οἱ ἀγορεύσεις, ἡ διεξαγωγὴ τῶν γραφικῶν ἐργασιῶν, ἡ διαίτα τῶν περὶ τὴν Συνέλευσιν, πάντα ταῦτα φαίνονται μοι ἄξια ἀναμνήσεως· διότι οἱ μὴ εὐτυχήσαντες νὰ ἴδωσιν ἀθλοῦσαν τὴν Ἑλλάδα, ἀδυνατοῦσι νὰ φαντασθῶσι τὰς θλίψεις, τὰς στερήσεις, τὰς κακουχίας, πρὸς ἃς ἐπάλειον οἱ ἀγωνιζόμενοι. Πολλάκις ἂν ἡ πίστις δὲν ὑπεστήριξε τὰς δυνάμεις, ἂν ἡ ἐλπίς δὲν ἐχρησίμευεν ἀντὶ ἄρτου καὶ στέγης, ἂν ὁ ἔρως τῆς πατρίδος δὲν ἐθέρμαινεν αὐτοὺς γυμνητεῦντας ἐν ὥρᾳ χειμῶνος, ἢ δὲν περιεκάλυπτε περιπλανωμένους ἀσκεπεῖς ἐν ὥρᾳ καύσωνος, πολλάκις, λέγω, θὰ ἐφθόουν τὸν θάνατον τὸν πρὸ αὐτῶν μαρτυρησάντων.

Καὶ ἐνόσω μὲν διετρίβομεν ἐν Ἐρμιόνῃ, αἱ συνεδριάσεις συνεκροτοῦντο ἐντὸς προμήκου ἀιθούσης, ὅπου ἐκαθήμεθα συσσωρευμένοι ἀναμίζ, διασχυρωμένους ἔχοντες τὴν πόδα. Οἱ δὲ ῥήτορες ὁσάκις ἤθελον ν' ἀγορεύσωσι στηρίζοντες ὁλόκληρον τὴν προτομὴν πλαγίως ἐπὶ τῆς ἐτέρας

τῶν χειρῶν, ἢ κατέμπροσθεν καὶ ἐπὶ τῶν δύο, ἠγωνίζοντο πνευστιῶν-
τες, ἂν μάλιστα ἦσαν γέροντες ἢ πολύταρχοι, ν' ἀνεγερθῶσιν ἐπὶ τῶν
ποδῶν, οἵτινες ναρκούμενοι συνήθως ἐκ τῆς χαμκιζήλου ἐκείνης κατὰ-
κλίσεως, ἀνέπτυσσον περιέργως καὶ ζωηρότατα καθίστων τὰ ῥητορικά
σχήματα τοῦ προσώπου αὐτῶν. Μακάριοι δὲ οἱ εὐρισκόμενοι παρὰ τὸν
τοῖχον, ἢ ὅσοι, προνοητικώτεροι τῶν ἄλλων, ἔφερον μαγγούρας! Μεταξὺ
τῶν τελευταίων τούτων διεκρίνετό τις Βασίλειος Μπαρλας, καὶ διεκρί-
νετο οὐ μόνον ἐπὶ προνοίᾳ μαγγουρικῇ, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ «πολυχεύμονι
νείλῳ» εὐγλωττίας. Ὁ Βασίλειος αὐτός, Ἡρακλῆς τὸ ἀνάστημα καὶ
Στέντωρ τὴν φωνήν, ἤρχετο πάντοτε ἐφόδιον ἔχων ῥάβδον ποιμαντικὴν
εὐπαγῇ ἀναβαίνουσιν μέχρι πώγωνος, ἐφ' ἣς στηρίζων ἀμφοτέρους τοὺς
βραχίονας, διέχεεν ὥς ἀπὸ βήμματος ὑψηλοῦ χρυσὰ νάματα χρυσορρότου
ῥητορείας.

Ἄλλ' ἐν Τροιζῆνι, ὅπου τὸ στέφος τῶν διπλασίων καὶ τριπλατίων
πληρεξουσίων ἀπετέλει ὁλόκληρον φάλαγγα, περιέχουσιν καὶ στρατη-
γούς, καὶ συνταγματάρχας καὶ χιλιάρχους καὶ λοχαγούς μαχομένους,
οὐχὶ πρὸς τὸν μαχαίρα καὶ πυρὶ ἐρημοῦντα τὴν Πελοπόννησον Ἰβραήμην,
ἢ πρὸς τὸν ἀπειλοῦντα τὴν κλεινὴν ἀρόπολιν Κιουτχῆν, ἀλλὰ πρὸς
ἀλλήλους, ποῦ αἰθούσα χωρητικὴ τοσούτου ἀρεμνίου πλήθους: Διότι
τὴν εὐρύχωροτέραν οἰκίαν τοῦ χωριδίου κατῴκει ὁ πρόεδρος τῆς συνελεύ-
σεως, καὶ αὐτὴν ὁλόκληρον ἴσως ἠδύνατο νὰ περιλάβῃ τὸ ἐλάχιστον
τῶν δωματίων τοῦ ἐν Ἀθήναις βουλευτηρίου. Ὅθεν ἀπεφασίσθη νὰ
μετασκευασθῇ εἰς χῶρον συνεδριάσεων κῆπος τις παρκαίμενος.

Ἄλλ' ἴσως νομίσῃ ὁ ἀνγνωστής, ὅτι διὰ τὴν μετασκευὴν ταύτην
ἐγένετο χρεία νὰ συνεννοηθῶσι τὰ ὑπουργεῖα τῶν στρατιωτικῶν, τῶν
οἰκονομικῶν καὶ τῶν ἐσωτερικῶν, ν' ἀνταλλαγῶσιν ἐγγράφα, νὰ ὀνο-
μασθῶσιν ἐπιτρόποι ἀρχιτεκτόνων καὶ μηχανικῶν, νὰ συνταχθῶσι σχέ-
δια καὶ προϋπολογισμοί, καὶ νὰ ἐκδοθῶσιν ἐντάλματα τοιαύτη ὁμως
ἐνέργεια ἦτο ἄγνωτος τὸν χρόνον ἐκεῖνον. (Καὶ ἡ ἀντιβχσιλεῖα δέ, ἦν
τινες κατέκριναν ὥς θεμελιώσασαν τὴν σημερινὴν γραφειοκρατίαν, εἶχεν
ἀπαγορεύσει διὰ διατάγματος τὴν κακωτικὴν ταύτην καὶ ἐπιζήμιον
ἀδολεσχίαν). Ὀλίγοι δοκοί, μετακομιθεῖσαι ὑπὸ στρατιωτῶν, ἐχρη-
σίμευσαν ἀντὶ ἐδρῶν εἰς τοὺς λογάδας τοῦ ἔθνους. Συντελεσθῇ δὲ ἡ
διάταξις τῆς αἰθούσης ὡς ἐξῆς:

Αἱ δοκοί, θεθεῖσαι τετραγώνως ὅπως ἐφάπτεται κατὰ τὰς ἄκρας ἡ
μία τῆς ἄλλης, ἐσχημάτιζον περιοχὴν, πρὸς τὸ κέντρον σχεδὸν ἥς τινος
ἀνυψοῦτο εὐρύκλαδος καὶ χλοερά λειμωνέα. Ὁ δὲ πρόεδρος καθήμενος ἐπὶ
θρανίου ἀγροίκως κατεσκευασμένου, ἐστήριζε τὴν ῥάχιν ἐπὶ τοῦ κορμοῦ
τῆς λειμωνέας ταύτης, ἥς οἱ εὐθαλεῖς κλώνες, ἐξαπλούμενοι ὑπὲρ τὴν
κεφαλὴν αὐτοῦ, ἐπέιχον τύπον πλατείας καὶ εὐώδους σκιάδος, ὥραιο-
τέρας καὶ τῶν οὐρανῶν τῶν βασιλικῶν θρόνων. Μικρὰ δὲ τράπεζα, ἀγροί-
κως ἐπίσης ζυλουργηθεῖσα, ἔκειτο ἐνώπιον τοῦ προέδρου, καὶ ἐπ' αὐ-

τῆς ἐλαμπεν ὁ κώδων τῆς εὐταξίας, ἣν ὅμως σπανίως παρεισῆγεν εἰς τὸ δυσήνιον ἐκεῖνο πλῆθος. Καὶ δεξιὰ μὲν τοῦ προέδρου ἐκάθητο κατὰ γῆς διπλοπόδης ὁ γραμματεὺς τῆς συνελεύσεως ἀναδιφῶν καὶ μελαίνων χαρτία· ἕτερος γραμματεὺς ἱστάμενος ὀρθίος ἐξ εὐανύμων, ἀνεγίνωσκε τὰ πρακτικά, τὰς ἀναφορὰς καὶ εἴ τι ἄλλο ἔγγραφον. ~

Ἐκ δεξιῶν δὲ πάλιν, βήματά τινα μακράν, ἔθαλλε καὶ ἑτέρα λειμω- νέα, δισχιδῆ ἔχουσα τὸν κορμὸν, εἰς ὃν ἀναπηδῶν καὶ καθήμενος ὁ γέ- ρων Κολοκοτρώνης, τὸ μέτωπον ἔχων ἐπληρόμενος καὶ σύνοφρυ, τὸ ἦθος ἄκακον, τὴν φωνὴν βροντώδη, ἀλλὰ σχεδὸν πάντοτε ἀόργητον καὶ τοῦς πόδας παλιμπλανεῖς ἐπώπτευν ὡς ἄλλος Ξερέξης, οὐχὶ τὴν μόχνη τῆς Σαλαμῖνος, ἀλλὰ τὴν ματαιόσπευδον τῆς Τροίζης λογομαχίαν.

Περὶ δὲ τὰς τέσσαρας πλευράς, ἐντὸς δάσους λειμωνεῶν ὁμοιάζοντος πρὸς τὸ ἱερὸν ἄλσος, ὅπου ὁ νομοθέτης τῶν Ῥωμαίων συνδιητάτο τῇ Ἠγερῇ δαίμονι, ἐπάνω τῶν δοκῶν περὶ ὧν ὠμιλήσαμεν, ἐκάθητο οἱ πληρεξούσιοι, παντοειδὲς ἔνδυμα φέροντες καὶ φουστανέλλας καὶ ῥάσα, καὶ φραγκικά, καὶ κἀνδεις Ἀσιατικούς, καὶ βράκας καὶ ἀρνακί- δας ἢ καπότας. Οἱ μὲν κατηφεῖς καὶ σιγαλοὶ ἐμέτρων τὰ σφαιρία τῶν κομβολογίων οὕτων ἀναμετροῦντες ἴσως κατὰ διάνοιαν τὰς συμφορὰς τῆς πατρίδος· οἱ δὲ, συνδιαλεγόμενοι ἐντόνως, ἐπελαμβάνοντο καὶ νο- μοθετικῶν καὶ στρατιωτικῶν ζητημάτων, ὡς εἰ ἔζων μεταξύ πολι- τείας γαληνιώσης, ὡς εἰ μὴ κατέκλυζεν ὁ ἐχθρὸς τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἄλλοι λίαν εὐάριθμοι, σείοντες τὴν κεφαλὴν, ἐμάρτύρουν ὅτι ὑπὲρ πάν ἄλλο ἡσθάνοντο τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον, καὶ ἔσπευδον τὸ τέλος τῶν ἀκαίρων καὶ ἐθνοβλαβῶν συζητήσεων.

Ἐπέραν δὲ τοῦ βουλευτικοῦ περιβόλου πρὸς τὸ στενὸν καὶ χθαμαλὸν θυρίδιον δι' οὗ καὶ οἱ βραχυτέροι εἰσῆρχοντο διχοτομοῦντες τὸ σῶμα, ἀκροαταὶ τινες ὀρθιοὶ ἐνέκρινον ἢ κατέκρινον ἐν σιωπῇ τὰ λεγόμενα· περὶ δὲ τὸ φράγμα τοῦ κήπου οἱ στρατιῶται τοῦ φρουράρχου τῆς Συνε- λεύσεως Νικηταρᾶ, προεστάτευν τῶν πατέρων τοῦ ἔθνους· ἢ ἀποδο- κιμασία ὅμως ἢ ἡ ἔγκρισις αὐτῶν ἐγένετο ἐμπρακτικῶς. Καὶ ποτε ἀγο- ρεύσαντος τοῦ διδασκάλου Γεναδίου κατὰ τῶν τίτλων, καὶ εἰπόντος εὐτραπέλως ὅτι οὔτε ὁ Μαυροκορδάτος, οὔτε ὁ Κουντουριώτης, οὔτε ὁ Κωλέττης, οὔτε ἄλλος τις τῶν προϋχόντων ἦσαν πυγολαμπίδες (χάριν σεμνότητος δὲν ἐπαναλαμβάνω τὰς λέξεις τοῦ ῥήτορος) ἵνα ὀνομάζωνται ἐκλαμπρότατοι, οἱ στρατιῶται ἐπευφήμησαν καὶ μετὰ τὴν ἀπόλυσιν τῆς συνεδριάσεως ἡμιλλῶντο τίς νὰ προσφέρῃ καφέν πρὸς τὸν ἀδυσώ- πητον ἐκεῖνον δημοκράτην. ~

Καὶ μετὰ τῶν ἀκροατῶν μία μόνη γυνή, ἡ ἀντιστράτηγος Μαντῶ Μαυρογένους, ἥτις πωλήσασα τὰ ἐν Μυκόνῳ ὑπάρχοντα αὐτῆς ὥρμησεν εἰς τὸ πεδῖον τοῦ ἀγῶνος, φοροῦσα μέλαιναν ἐσθῆτα χρυσοπάρυφον καὶ πῖλον εὐρωπαϊκόν, οὐχὶ βεβαίως τοῦ τελευταίου τῶν Παρισίων συρμοῦ, καὶ διὰ νευμάτων αἰτουμένη τὴν ἀνάγκωσιν τῆς οὐδέποτε ἀνγχωσθεῖ.

σης κατὰ τοῦ Ὑψηλάντου ἀναφορᾶς αὐτῆς, ἐρχίνοτο προοιωνιζομένη τὸν χρόνον, καθ' ὃν οἱ κοινωνικαὶ τῆς Δύσεως θεσμοὶ ἔμελλον νὰ κατισχύσωσι τῆς ἀπειροκάλου αὐτηρότητος τῆς Ἀσίας.

Τοιαύτη ἐν συνόψει ἡ φυσιογνωμία τοῦ αὐτοσχεδίου βουλευτηρίου. Ἐκεῖ, ὑπὸ τοὺς ἀειθλεῖς καὶ ἀρωματικούς κλάδους, οἵτινες οὔτε τοῦ ἡλίου τὰς φλογεράς ἀκτῖνας, οὔτε τῶν νεφῶν τοὺς ψυχροὺς σταλαγμοὺς ἔσχυον ν' ἀντικρούσωσιν, ἐκεῖ ἐπὶ τῆς ἀγροίκου ἐκείνης τραπέζης, ὠρκίσθησαν καὶ ὁ Κόχραν καὶ ὁ Τσώρτς, οὓς ὡς σωτῆρας ὑπεδέχθημεν δακρύοντες· ἐκεῖ ὑπεγράφη τὸ ψήφισμα δι' οὗ ἀνηγορεύθη Κυβερ-

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΙΣΙΝΗΣ

νήτης τῆς Ἑλλάδος ὁ Κηποδίστριας, καὶ ἐκεῖθεν καταβάντες ἀθρόοι καὶ κατηφείς εἰς τὴν ἀπέναντι τοῦ Πόρου ἀκτὴν, προεπέμψαμεν τοῦ Καραϊσκάκη τὴν σκιάν, καὶ προεπέμψαμεν κοπτόμενοι, διότι ἐδλεπομεν συναποθνήσκουσιν καὶ τῆς Ἑλλάδος τὴν ἐλευθερίαν.

Φέρε δὲ ἴδωμεν καὶ πῶς ἐγίνοντο αἱ συζητήσεις.

Πρόεδρος τῆς Συνελεύσεως εἶχεν ἐκλεχθῇ ἀπὸ τῆς Ἑρμιόνης ἔτι ὁ Γ. Σισίνης, ἐκ τῶν ἐγκρίτων ἢ μᾶλλον ἐγκριτώτατος τῶν προεστώτων

τῆς Ἠλείας, ὅστις μετερχόμενος πρὸ τοῦ ἀγῶνος τὸν ἱατρόν, καὶ ἕνεκα τούτου παρτριβείς μετὰ μεγάλων καὶ μικρῶν, ἀπέβαλε τὸν τύπον δι' οὗ διεκρίνοντο οἱ δοῦλοι κοτῆραμπασίδες, καὶ ἐφέροντο πρὸς πάντας προσηνῶς. Ἠγάπη τοὺς λογίους, συνδιελέγετο ἀτμένως μετ' αὐτῶν, καὶ ἠεροῦτο μετὰ προσοχῆς· διότι εἰ καὶ προδεδικῶς τὴν ἡλικίαν, ἔσωζε πολλὴν ζωηρότητα πνεύματος. Εἶχε δὲ τὸ ἀνάστημα μικρόν, τοὺς ὀρθαλμοὺς ἐμπύρους καὶ περιπλανεῖς, καὶ τὸ ὑπ' αὐτοὺς πρόσωπον ἐσχημάτιζεν ἡμισέληνον, ἥς τὰς μὲν δύο ἄκρας ἀπετέλουν ἡ ῥίς καὶ ὁ πῶγων, τὸ δὲ κέντρον τὸ νωδὸν στόμα. Ἐρχόμενος δρομαίως εἰς τὸν τόπον τῶν συνεδριάσεων, ἐκάθητο πάρυττα ἐπὶ τῆς ἑδρας, καὶ ἀναλαμβάνων τὸν κώδωνα ἔδιδε τὸ σημεῖον τῆς ἐνάρεως. Καὶ εὐθὺς ἀνεγινώσκοντο τὰ πρακτικά, ἵνα ἐγράφοντο συνοπτικώτατα.

Αἱ συζητήσεις ἐγίνοντο ἀτάκτως, διότι μὴ ὑπάρχοντος βήματος οἱ μὲν ἠγόρευον συγχρόνως, οἱ δὲ ἀπετείνοντο οὐχὶ πρὸς τὸν πρόεδρον, ἀλλὰ πρὸς ἀλλήλους καὶ συνίστων διάλογον καὶ ἄλλοι ἀντιποιοῦμενοι προεδρικῶν καθηκόντων, ἐπέπληττον καὶ ἐπέταττον σιωπὴν, καὶ ἀνεκρύγαζον τὰ σημανθῆ ὁ κώδων. Καὶ ὅτε ἤκουζεν ἡ συμπλοκή, ὁ πρόεδρος ἐξυπτόμενος ἀνῆραζε τὸν κώδωνα διὰ τῆς δεξιᾶς καὶ ἐκροτάλει ἀκατάσχετος καὶ ὡς καταρράκται ἐξήρχοντο ἐκ τῶν ἰσχνῶν αὐτοῦ χειλέων προστάγματα δυσδιάκριτα· ἐνῷ διὰ τῆς ἐτέρας ἔδιδε πρὸς τὸν ἐξ ἀριστερῶν γραμματέα τὸ προσταχτὸν ἔγγραφο, καὶ γρονθοκοπῶν λάβρος τὸ στῆθος αὐτοῦ, διέταττε ν' ἀναγνώσῃ βροντοφῶνως ὅπως διὰ τῆς φωνῆς καταβάλλῃ τὸν θόρυβον. Ὡ! τὸ στῆθος μου ἀναμνησκεται μετὰ πόθου τὰ γενναῖα γρονθοκοπήματα τοῦ φιλοπάτριδος γέροντος.

Τότε δὴ τότε ἐξεργήγνυτο δίκην κεραυνοῦ ἡ φωνὴ τοῦ στέντορος Μπαρλα, ἐν ᾧ πάντα ἦσαν ἔκτακτα, καὶ ἀνάστημα, καὶ μακρόθριξ μύσταξ καὶ μυώδεις βραχίονες, καὶ μακροσκελεῖς πόδες, καὶ ἀδολεσχία, καὶ σκαιότης, καὶ ἀμάθεια.

Τὰ δὲ πρακτικά, συντασσόμενα ἐκ μνήμης ὑπὸ τοῦ πρώτου γραμματέως τῆς Συνελεύσεως ἐν τῷ γραφείῳ ὅπερ ἐχρησίμευεν αὐτῷ καὶ ἀντικτοικίας, ἐγράφοντο, ὡς εἶπον, συνοπτικῶς. Ὁ γραμματεὺς οὗτος πένης ὡς καὶ οἱ λοιποί, κλίνην ἅμα καὶ σκίμποδα ἔχων τάπητα πολύθυρον καὶ πενιχρόν, ἐξεγειρόμενος τὸ πρωὶ ἐκάλυπτε τοὺς ὤμους διὰ τοῦ αἰγότριχος ἐπενδύτου, ὅστις ἕως πρὸ μικροῦ ἐχρησίμευεν αὐτῷ ἀντινυκτερινοῦ σκεπάσματος, καὶ ἀνάπτων σπιθαμιαίαν καπνοσύριγγα, ῥοφῶν δὲ ἀντὶ καφῆ κυathίσκον ῥαχίου, μετεσκεύαζε τὸ ἐν τῶν γονάτων εἰς τράπεζαν, ἐφ' ἧς στηρίζων τὸν χάρτην συνέταττε τὰ πρακτικά.

2. Ναύπλιον.

Τὸ Ναύπλιον ἦτο πόλις ὅλως τουρκικὴ· αἱ μὲν ὁδοὶ ἦσαν στεναί, ἀνώμαλοι καὶ βορβορώδεις, αἱ δὲ οἰκίαι ζυλόκτιστοι, πολύθυροι καὶ πάντη ἄρρυθμοι. Ἀλλὰ καὶ τῶν κτοίκων ὁ βίος ἦτο ὡς καὶ τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων, ἀσιατικὸς· Ἀσιατικὴν δὲ λέγων δὲν ἐννοῶ τρυφηλόν, διότι ὅπου λείπει ἡ ἐπιούσιος τροφή, ἐκεῖ ἡ τρυφή ἄγνωστος· ἀλλ' ὅτι, πλὴν τῆς ἐλληνομόρφου φουστανέλλας, πάντα τὰ λοιπὰ ἐγίνοντο ὡς καὶ ἐπὶ Τουρκίας. Ἐν ταῖς ἐργαστηρίοις οἱ πωληταὶ ἐκάθηντο διεσταυρωμένοι τοὺς πόδας κατὰ γῆς καὶ ἀνχméνοντες εἰς μάτην ἀγοραστάς, ἐμύζων κατῃφείς τὴν ἄκραν τοῦ τσιμπουκίου αὐτῶν. Ἐπῶλουν δὲ πέτρας πυροβόλων, πυρεκδόλα, σπάγγον, βελόνας, ῥάμμα, θειάφιον, πέτρας τῆς κολάσεως καὶ τὰ τοιαῦτα, πάντα ἄστημα καὶ πενιχρά. Παρέκειντο δὲ καὶ ἄλλα ἐργαστήρια, πολυτιμότερα καὶ ποικιλώτερα ἔχοντα ἐξ ἀνάγκης τὰ ἐμπορεύματα, οἷον παντοπωλεῖα, ῥαφεῖα καὶ καρενεῖα, ἅτινα καὶ πολλὰ ἦσαν καὶ πολλοὺς εἶχον τοὺς φοιτητάς· διότι, πλὴν τῶν πανταχόθεν μετοικησάντων εἰς Ναύπλιον ἔνεκεν ἀσφαλείας, καὶ τῶν κηφῆνων ὅσοι στυλινὰ μὲν καὶ βαρύτιμα πιστόλια φέροντες εἰς τὴν ζώνην, καρδίαν δὲ φιλάρπαγος ἢ λαγωῦ κρύπτοντες εἰς τὰ στήθη, κατέκλυον τὴν πόλιν γαυριῶντες καὶ σειόμενοι, συνέρρευσαν διὰ τὴν παρουσίαν τοῦ Κυβερνήτου καὶ πλῆθος ἀγωνιστῶν ἐχόντων ἀπαιτήσεις, ἢ προτεινόντων δικαιώματα, καὶ ἄλλοι ἀδικηθέντες ὑπὸ ἰσχυρῶν καὶ ἐπικαλούμενοι δικαιοσύνην. Ἐκ δὲ τῶν καφενειῶν δύο ἢ τρία ἐφημίζοντο ἐπὶ πολυτελείᾳ, τὰ κατὰ τὴν πλατεῖαν τῆς Πλατάνου, ὡς δίδοντα πλὴν τοῦ μόνου ποτοῦ, ὕπερ εἰς πάντα τὰ λοιπὰ ἔκαιε τὰ χεῖλη καὶ ἐπύκραινε τοὺς λάρυγγας, καὶ ποῦνται καὶ ναργιλέν· τῶν δὲ εἰς ταῦτα συνερχομένων ὁ ἀριθμὸς ἦτο πολὺς. Καὶ ὅτε ἐκόπαζε τῶν ἀναρροφούντων χειλέων ὁ πάταγος, αἱ γλῶσσαι διασπῶσαι τοὺς χαλινούς, ἐκελάδουν μεγαλαυχεῖς τ' ἄνδρα γαθήματα τῶν μηδέποτε ἀνδραγαθησάντων, ἢ καὶ ἡγωνίζοντο νὰ ἐλαττώσωσι τὴν ἀξίαν τῶν ἀληθῶν ἀνδραγαθημάτων. Ἐνεκα δὲ τούτου ἡ ἔρις ἀναφυομένη ζωηρὰ τὸ κατ' ἀρχάς, ἐξητμίζετο μετ' οὐ πολὺ ὡς ὁ καπνὸς τῶν ναργιλεδῶν.

Καὶ ἡ κατ' οἶκον δὲ δίαιτα μετεῖχε τῶν πάλαι ἐξῆων. Τὰ ἐπιπλα ἦσαν σοφάδες, σιλτέδες, κουλτσούκια, ἐφ' ὧν τὴν μὲν ἡμέραν ἐκάθηντο, τὴν δὲ νύκτα κατεκλίνοντο οἱ τε οἰκοδεσπόται καὶ οἱ φιλοξενούμενοι. Ἀλλὰ καὶ ἐξ αὐτῶν εὐχάρθμοι ἦσαν οἱ πλουτοῦντες· οἱ πολλοὶ δὲ ἀνάκλιντρον, κλίνην, προσκεφάλαιον καὶ σκέπασμα εἶχονεν τὴν ἀχώριστον καπόταν μετὰ τῶν ἀχωρίστων αὐτῆς συγκατοίκων. Τινὲς δὲ ἐπλούτουν καὶ σοφρᾶ γευόμενοι. Καὶ ῥόφημα μὲν σπανίως παρετίθετο· παρατιθέμενον δ' ἐνίοτε ἐκ φασέλων, ἐρεβίνθων ἢ φακῆς, κα-

τεβρόχθιζον οί συνδαιτυμόνες, οὐχὶ μετακενοῦντες εἰς ἰδιαιτέρα τρυβλία, ἀλλ' ἐμβάπτοντες τὰ ξύλινα κοχλιάρια εἰς τὴν περιέχουσαν αὐτὰ πινάκαν. Ἐνίοτε δέ, διὰ τὴν ἔλλειψιν ἱκανοῦ ἀριθμοῦ κοχλιαρίων, διεπορθεύοντο τὰ ὑπάρχοντα ἀπὸ τοῦ στόματος τοῦ ἔχοντος εἰς τὰ χεῖλη τοῦ ἀποροῦντος. Αἱ δὲ καθ' ἡμᾶς καθέδραι ἦσαν σχεδὸν ἄγνωστοι καὶ μόνον ὅτε ἀπεκατέστημεν ἐν Ναυπλίῳ, κατεσκεύασάν τινες χάριν τῶν φραγχοφορεμένων ξύλινα σκαμνία. Ὅτε δὲ τὸ 1831 ἰθακῆσιός τις πλοίαρχος, ἀρχαῖος φίλος τοῦ ἐμοῦ πατρός, ἐλθὼν ἐξ Ἑνετίας καὶ ἰδὼν τὴν γυνότητα τῆς οἰκίας ἡμῶν, παρεχώρησεν αὐτῷ ἀντὶ μετρίας τιμῆς ἐξ ψιαθίνους καθέδρας, ἡ φήμῃ τῆς πολυτελείας διεδόθη πολύτρους ἀνὰ πᾶσαν τὴν πρωτεύουσαν, καὶ φθονοῦντες συνέρρεον οἱ ἐγκριτώτεροι ἵνα θαυμάσωσιν αὐτάς.

Αἱ δὲ οἰκίαι, διηρημέναι πρὸ τῆς ἀλώσεως εἰς γυναικωνίτιδας καὶ ἀνδρῶνας, ἦσαν μὲν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖτον εὐρύχωροι ἀλλ' ἐρείπια. Κατέλυσε δὲ ὁ Κυβερνήτης ἐν τινι τῶν εὐπρεπεστέρων, τὴν τοῦ Ἑμμ. Ξένου, ἀνδρὸς πλουσίου καὶ φιλοπάτριδος πολλὰ μὲν θυσιάσαντος ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος καὶ ἀποχωρήσαντος εἰς Τήνον, ὅθεν μετακαλέσασα ἡ Ἀντιβασιλεῖα ὠνόμασε σύμβουλον τῆς Ἐπικρατείας· μικρὸν ὅμως ἐπέζησεν εἰς τὴν δικαίαν ταύτην ἀμοιβήν.

Μόλις δ' ἐλθὼν εἰς Ναύπλιον ὁ Κυβερνήτης, ἐπεχείρησε τὴν διοικητικὴν διαίρεσιν τῆς Πελοποννήσου καὶ τῶν νήσων, ἀναβαλὼν τὴν τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος διὰ τὸν πόλεμον. Ἐγένετο δὲ ἡ διοικητικὴ δι-οργάνωσις προσωρινή, διότι καὶ ὁ ἐχθρὸς κατεῖχεν ἐπαρχίας, καὶ εἰς τὰς χεῖρας τῶν διοικητῶν ἔπρεπεν ἐξ ἀνάγκης ν' ἀνατεθῶσι πολλαὶ καὶ διάφοροι ἐξουσίαι διὰ τὴν ἐρήμωσιν καὶ τὴν ἀναρχίαν· δι' ὃ καὶ ἔκτακτοι ἐπίτροποι ὠνομάσθησαν. Κυριώτατον δὲ καθήκον εἶχον τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἀσφαλείας, τὴν προστασίαν τῶν συμφερόντων τοῦ λαοῦ, καὶ τὴν εἰς τὰς ἀρχαίας ἐστίας ἀνάκλησιν τῶν διεσκοπιτμένων. Διὰ τὴν λόγον δὲ τοῦτον «διετηρήθησαν ἀκέραια κατὰ τὸ ἀπὸ 16 Ἀπριλίου 1828 διάταγμα, τὰ κατὰ νόμον δικαιώματα εἰς ὅλας τὰς κατεδαφισθείσας πόλεις, κώμας καὶ χωρία. Ἐπειδὴ δὲ οἱ διορισθέντες, εἰ καὶ ἐκ τῶν ἐμπειροτέρων, εἶχον ἀνάγκην χειραγωγίας, ὁ Κυβερνήτης ἐξέδοτο πολλὰς γενικάς, εἰδικάς, μερικάς καὶ ἀπορρήτους ὁδηγίας ἐν τῷ διαστήματι τῶν ὀλίγων ἡμερῶν, καθ' ἃς διετρίψαμεν ἐν Ναυπλίῳ.

Ἡ χολέρα ἐν Ἀθήναις τῷ 1834.

Ἡ χολέρα ἐνέσκηψε κατ' ἀρχὰς εἰς Πειραιᾶ, ἀπαρallάκτως ὅπως καὶ ἐπὶ Περικλέους ὁ λοιμὸς καὶ πρῶτων ἤψατο τῶν ξένων στρατιω-τῶν καὶ τινῶν ἄλλων, ὕστερον δὲ ἀνέβη καὶ εἰς Ἀθήνας. Βεβχίως, ἂν οἱ ξένοι συνεχώρουν τὴν ὑγειονομικὴν κάθαρσιν, θ' ἀπεκρούετο τὸ νόσημα·

διότι καὶ πρότερον, δις ἢ τρίς μετακομισθὲν εἰς τινὰς λιμένας τῆς Ἑλλάδος, ἀπεσοβήθη διὰ τοῦ τρόπου τούτου. Σήμερον ὅμως ἐνέσκηψεν ἀκωλύτως μέγα καὶ φοβερὸν καὶ ἀνεπτύχθη ἐν Ἀθήναις, ἂν καὶ οἱ πλείους τῶν κατοίκων φθάντες διεξῆλθον τῆς πόλεως καὶ πολλὴ κκτε ἐλήθη φροντίς ὑπὲρ προλήψεως τοῦ κακοῦ. Ἐμάστισε δὲ τὰς Ἀθήνας περὶ τοὺς πέντε μῆνας, ἐξ ὧν ὁ Νοέμβριος ὑπῆρξεν ὁ πάντων ὀλεθριώτατος, ὡς ἀποθανόντων ἐντὸς αὐτοῦ ὑκτακοσίων τοῦλάχιστον, καὶ ἀπέστειλεν εἰς Ἄδου τρεῖς χιλιάδας ἐκ τῶν τριῶν μυριάδων κατοίκων αὐτῆς. ✕

Καὶ κατὰ πρῶτον μὲν ἐγένετο ἐν μόνον κρούσμα πρὸς τὴν μεσημβρινὴν ἄκραν τοῦ τετάρτου τμήματος· εἴτα εἰσβαλοῦσα ἡ νόσος βραίῃ εἰς τὸ δεύτερον καὶ τὸ τρίτον, ὥρμησεν εἰς τὸ πρῶτον, καὶ πατάξασα ἀμείλικτος αὐτό, ἐπανῆλθε βραχδία εἰς τὸ τέταρτον, εἰς ὃ περιέφερεν ἀνηλεὲς τὸ δρέπανον θερίσασα πρὸ πάντων τὸ πλῆθος τῶν ἐκεῖ σεσωρευμένων ἐνδεῶν προσφύγων, τῶν νεωστὶ διαχθέντων ἀπὸ τῆς Τουρκίας διὰ τὴν διακοπὴν τῶν σχέσεων.

✕ Παρίστα δὲ οἰκτρὸν θέαμα τὰς ἡμέρας ἐκείνας ἡ πόλις τῆς Ἀθηνᾶς, καθ' ὅσον, διὰ τὸ καινοφανὲς τῆς νόσου καὶ τὴν πρόδρομον αὐτῆς τρομερὰν φῆμιν, μέγας ἀριθμὸς ἔφυγον τὴν πρωτεύουσαν, τινὲς δὲ καὶ τοὺς φιλτάτους τῶν οἰκείων παλαίοντας πρὸς τὸν θάνατον ἐγκτελίπον ἀνευ παραμυθίας, ἵνα ζητήσωσι δι' ἐχυτοὺς ζωὴν, ὡς ἂν ἡ ζωὴ ἦτο ἀθάνατος. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἄλλο δὲν ἔβλεπες, εἰ μὴ ὀχήματα καὶ ὑποζύγια μετακομίζοντα σωροὺς ἀνδρῶν, γυναικῶν καὶ παιδίων εἰς τοὺς λιμένας, εἰς τοὺς ἀγροὺς καὶ ἀλλαχοῦ καὶ ἄλλο δὲν ἤκουες εἰμὴ κατακύλισμα τροχῶν καὶ ἱππων ποδοβολητῶν καὶ ὑλακὰς κυνῶν καὶ ὀλοφυρμούς τῶν μενόντων. Μετ' ὀλίγον δὲ αἱ ὁδοὶ μετεβλήθησαν εἰς ἐρήμους, τὰ ἐργαστήρια ἐκλείσθησαν, ἐντὸς τῶν οἰκιῶν ἐξέψυξε πᾶσα φωνὴ καὶ ἡ πόλις ἀπὸ ἄκρου εἰς ἄκρον ἐσίγησεν ὡς ἀπέραντον πολυάνδριον· μόνος ὁ ἥχος τῶν ἰδίων σου βημάτων ἀνέβαινεν εἰς τὰς ἀκοάς σου καὶ ἐξήγειρε τὸν τρόπον σου. Ποῦ καὶ ποῦ ἀπῆντας ἀνθρώπων βραδυπατοῦντα μόνον, τὸ πρόσωπον ἔχοντα ἄσπρον καὶ πελιδνὸν καὶ τὸ βλέμμα στρέφοντα βαρυαλγές πρὸς σέ, ὡς ἂν ἐζήτηι παρηγορίαν καὶ βοήθειαν· ποῦ καὶ ποῦ διαβαίνων πρὸ θύρας ἀνοικτῆς, ἤκουες στεναγμόν, ὅστις διὰ τὴν ἀσθένειαν αὐτοῦ, οὐδὲ τὸ κατώφλιον θὰ ὑπερέβαινε ἄλλοτε, ἢ ἔβλεπες ψυχορραγοῦντας ἄλλους ἐπ' ἄλλων καὶ παραδίδοντας ἐν στεναγμοῖς τὸ πνεῦμα. Ἐγὼ δὲ καὶ μητέρα κειμένην ἐν τινὶ γωνίᾳ κατωγείου εἶδον ἀγωνιζομένην νὰ κυλισθῇ πρὸς τὸ ἀπέναντι ἄσπατρον θυγάτριον. Τῆς ταλαιπώρου μητρὸς τὸ ἐσβεσμένον βλέμμα ἐφάνη ζωογονούμενον ὅτε μὲ εἶδεν εἰσελθόντα· ὑπεμειδίασε σιωπηλῇ ὡς πρὸς προστάτην τοῦ φιλτάτου καρποῦ τῶν σπλάγγων αὐτῆς καὶ τὸ μειδίαμα ἐκεῖνο ἦτο τὸ τελευταῖον. Ἀπέθανε, καὶ αὐτὸ ἐφαίνετο πλανώμενον ἔτι εἰς τὰ κατεψυγμένα χεῖλη τῆς φιλοστόργου νεκρᾶς. ✕

Πάντα ἦσαν φρικαλέα· καὶ ἡ σιωπὴ καὶ τῶν ποδῶν σου ὁ κρότος ἀνθρώπου τὰς τρίχας σου· ὡς καὶ τοῦ οὐρανοῦ τὸ φῶς περιεχεῖτο ὥχρον καὶ ἀλαμπές εἰς τὴν γῆν. Τὴν πρωΐαν μόνον, ἐνίστε δὲ καὶ τὴν ἐσπέραν, προσέβαλλεν εἰς τὰς ἀκοάς, ὡς γόος βαθύς, ὁ πένθος τριγμός τῶν φορεῶν, ἅτινα βαρέως καὶ βραδέως ἐλαυνόμενα, ὠδήγουν σωρούς ἀσάβανώτων, πολλάκις δὲ καὶ γυμνῶν νεκρῶν πρὸς λάκκους, εἰς οὓς ῥίπτοντες τὰ σώματα οἱ νεκροθάπται ὡς λίθους ἀργούς, κατεκάλυπτον δι' ἀσβέστου ὡς διὰ σινδόνης νεκρικῆς. Ἐνίστε δὲ ἐβλεπες καὶ ῥυκενδύτην γέροντα ἱερέα, ὅστις κρατῶν σταυρὸν καὶ μόλις κινῶν τὰ χεῖλη, ἐπορεύετο μακρὰν πρὸ τοῦ φορείου. Νήμοι, ἀστυνομία, νοσοκομεῖα, ἱατροί, πάντα καὶ πάντας εἶχον παραλύσει ὁ φόβος καὶ ὁ θάνατος, ὑπουργοὶ δὲ καὶ νομάρχης καὶ πολλοὶ τῶν δημοσίων λειτουργῶν, καταλιπόντες αὐτογνωμόνως τὰς θέσεις αὐτῶν, κατέφυγον εἰς ὄρη καὶ νήσους, ἀμειφθέντες μάλιστα διὰ τὴν παράδασιν τοῦ καθήκοντος διὰ παρασῆμων ὑπὸ προσωποληπιτοῦσης ἐξουσίας· οὐδ' ὁ θάνατος ἀφοπλίζει τὰ πάθη! Οἱ ἱερεῖς τοῦ ὑψίστου κατελείφθησαν ἄνευ ποιμνίων καὶ τὰ ποίμνια ἄνευ ποιμένων. Εἰς τὴν μεγάλην ἀγοράν, εἰς τὴν πλατεῖαν τοῦ ἁγίου Παντελεήμονος, εἰς τὴν Ἑρμαιοῦλειον συμβολήν, ὅπου πρὸ μικροῦ ἔθαλλεν ἡ ζωὴ, οὐδὲ πνοὴ ἤκουετο· ὁ βόμβος μόνον τῶν μυιῶν καὶ ἄλλων ἐντόμων ἐπληττε τὰς ἀκοάς τοῦ μονήρους διαβάτου καὶ μόνοι οἱ βρυσιλεῖς ὡς καὶ δύο τῶν ἐταίρων τῆς ἐπὶ τῶν χολεριώντων πολυμελοῦς ἐπιτροπῆς διασχίζοντες κατ' ἐκάστην τὴν πόλιν, παρεμύθουν καὶ ἐνεθάρρουν τοὺς δυσέλπιδας.

(Ἐκ τῶν ἱστορικῶν ἀναμνήσεων).

ΙΕ'. Α. Ρ. ΡΑΓΚΑΒΗ

ἌΛ. 'ΡΙΖΟΣ 'ΡΑΓΚΑΒΗΣ ἐγεννήθη ἐν Κωνσταντινουπόλει κατὰ τὸ 1810. Ἐχρημάτισε καθηγητὴς τῆς ἀρχαιολογίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ, ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν (1855—1857), βουλευτὴς τοῦ Πανεπιστημίου (1857), διωρίσθη πρέσβυς ἐν Βερολίνῳ. Ὁ 'Ραγκαβὴς διακρίνεται ὡς ἀρχαιολόγος, φιλόλογος καὶ ποιητής. Εἶναι ὁ μόνος σχεδὸν ἐκ τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων, ὃς ἐγραψεν εἰς πάντα τὰ εἶδη τοῦ λόγου μετὰ χάριτος. Ἀπεβίωσεν ἐν Ἀθήναις τῷ 1891 πολλῶν τιμῶν ἀποδοθεισῶν.

Ι. Ἱπποτικὸς ἀγών. (1)

Ἡ συνοδεία τοῦ τοποτηρητοῦ προὔχρει πρὸς τὸ ἵπποδρόμιον. Τὸ πλῆθος ὅπου διήρχετο, ἵστατο περικεχηνός ἢ ἡνοίγετο ἀλαλάζον· οἱ καθυστεροῦντες ὥρμουν πρὸς τὸν τόπον τῆς συνελεύσεως, καὶ πολὺς ὁ

1) Ὁ ἀγὼν οὗτος ὑποτίθεται ἐν Σπάρτῃ.

θόρυβος καὶ αἱ ζητωκραυγαί. Εἰς πρὸ πάντων ἐντὸς τοῦ ὄχλου ἐφαίνετο ἐκθακχευθεὶς ὑπὸ τῆς λαμπρότητος τοῦ θεάματος. Καθ' ἣν δὲ στιγμήν ἡ συνοδεία διήρχετο ἐμπρὸς του, ὁ ἄνθρωπος οὗτος, ὅστις ἦτο Βλαχοποιμὴν, ἔκραξεν ὡς διαρρηγνύμενος.

— Ζήτω ὁ ἐξοχώτατος Βαύλλας τῆς Πελοποννήσου! Ζήτω ὁ ἐνδοξώτατος ἄρχων Πετραλείφας!

Καὶ ἐχειρονόμει ὡς φρενητιῶν. Ἀλλὰ στρέφων τὸν βραχίονά του, ὡς ἂν ἤθελε νὰ τῷ δώσῃ κεντρόφυγα δύναμιν ἐκτύπησε, διὰ τοῦ δερματί-νου πύλου ὃν ἐράττει, τὸν ἵππον τοῦ Πετραλείφου εἰς τὴν κεφαλὴν.

ΑΛ. Ρ. ΡΑΓΚΑΒΗΣ

καὶ ὁ ἵππος τρομάξας ἀνωρθώθη, καὶ παρ' ὀλίγον νὰ κρημνίσῃ τὸν ἀναβάτην.

— Ὡ τὸν ἀνόητον! εἶπεν ὁ γέρον, κρατηθεὶς διὰ τῶν χειρῶν του εἰς τὸ σάγμα.

Ἀλλ' ὁ ποιμὴν ἐρρίφθη ἐν τῷ ἅμα εἰς τὸν χαλινόν, τὸν ἤρπασε διὰ στιβαρὰς χειρὸς, καὶ κρατήσας τὸν ἵππον.

— Συγγνώμην, ἐνδοξότατε! συγγνώμην! ἔκραξε. Δὲν ἤθελον! Κατὰ λάθος συνέβη. Εἶμαι δυστυχὴς καὶ ἀγροῖκος Βλάχος! Συγγνώμην, ἐνδοξότατε!

— Διώξατε τὸν αὐθάδη τοῦτον, διέταξεν ὁ Βιλλαρδουίνος· καὶ οἱ ἱππῶται προσήλθον νὰ ὑπακούσωσιν.

Ὁ Βλάχος ὅμως ἔλαβε τὴν χεῖρα τοῦ Πετραλείφου, καὶ ἐξηκολούθησε μετὰ μεγάλων φωνῶν, καὶ ἐν μέσῳ τοῦ γέλωτος ἢ τῶν ψιθυρισμῶν τοῦ ὄχλου, ζητῶν συγγνώμην. Αἶφνης δ' ὁ Πετραλείφας ῥιθάνθη τὴν ἀφὴν μικροῦ διπτύχου ἐντὸς τῆς παλάμης του, καὶ στηρίζας τὸ ὄξύ βλέμμα του ἐπὶ τοῦ ποιμένου.

— Εἶναι, εἶπε πρὸς τὴν Βιλλαρδουίνον, ξένος ἐκ τῶν μερῶν μας. Αὐτοὶ οἱ Βλάχοι εἶναι ἀγροῖκοι. Συγχωρήτατέ τον πρὸς χάριν μου. Ἐσφαλὲν ἔξ ὑπερβολῆς ζήλου. Ἐπιτρέπετε νὰ τὸν εἰσάξω εἰς τὸ ἵπποδρόμιον;

— Ὅπως ὀρίζεστε, εἶπεν ὁ τοποτηρητής.

Ὅταν δὲ δὴν παρετρεῖτο, ἔρριψε μακρὸν καὶ ἐταστικὸν βλέμμα ἐπὶ τοῦ ποιμένου, καὶ μετὰ ταῦτα ἀπέστρεψε τὴν κεφαλὴν μειδιῶν.

Οὕτω λοιπὸν ὁ ποιμὴν προσετέθη εἰς τὴν συνοδείαν πρὸς μέγαν φθόνον τῶν ἐγγχωρίων, οἵτινες πρὸ μιᾶς στιγμῆς μετ' αὐτοῦ συνομιλοῦντες, δὲν ἐβλεπον ὅτι διὰ τῆς τσικῦτης ἀπροσδοκίτου προστάσεως, ἤθελε προηγηθῇ ὁ ξένος αὐτῶν. Ἀλλ' αὐτός, φροντίζων περὶ τῶν βροχηδὸν κατ' αὐτοῦ τοξευομένων εἰρωνικῶν ἐπιθέτων, εἰσῆλθε κατόπιν τοῦ Πετραλείφου εἰς τὸ ἀμφιθέατρον.

Τὸ ἐμβαδὸν τοῦ μεγίστου οἰκοδομήματος ἐκόσμου ἀλουργίδες καὶ ποικίλα καταπετάσματα, πρὸ πάντων δὲ ὁ πολύχρους καὶ ζωηρὸς ὄμιλος ὁ κατέχων ὅλα τῶν θεατῶν τὰ ἐδῶλια! Ἐν δὲ θεωρεῖτον, κατὰ τὸ μέσον τοῦ ἵπποδρομίου εἰς θέσιν ὑψηλὴν ὠκοδομημένον, καὶ ὅλον ἀποστίλβον χρυσοῦ, ἦτο μόνον κενόν, καὶ τοῦτο ἐπλήρωσε μετ' οὐ πολὺ ἡ λαμπρά τοῦ τοποτηρητοῦ συνοδεία.

Ἀμέσως δὲ μετὰ ταῦτα ἠνέωχθη τοῦ σταδίου ἡ πύλη, καὶ εἰς τὰ δύο μὲν πέρατα παρετάχθησαν οἱ μαρεσάλοι ἢ σταδιάρχαι, οἱ ἐπιτετραμμένοι τὴν ἐπιτήρησιν τῆς εὐταξίας τῶν γυμνασμάτων, εἰς δὲ τὸ μέσον προσελθόντες ἔφιπποι οἱ ὀπλοκῆρυκες, ἀνέγνωσαν τὸν κανονισμὸν τῆς ἵππομαχίας, καὶ ἀφοῦ ἐπεκχλέσθησαν τῶν θεατῶν τὰ φιλοδωρήματα, ἀνήγγειλαν ἐν ἡφῶ σελπίγγων τὴν ἔναρξιν τοῦ ἀγῶνος.

Τότε ὁ εἰς μετὰ τὸν ἄλλον εἰσῆλθον οἱ ἐπισημότεροι τῶν Βαρόνων, ὅσοι εἶχον κατανεμηθῇ τὸ ῥάκος τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας εἰς Πελοπόννησον, προπορευομένου τοῦ υἱοῦ τοῦ Βιλλαρδουίνου. Ἡ πανοπλία αὐτοῦ ἔστειβε κατὰ χρυσος ὡς τὸν ἥλιον, ὑπὸ χιτῶνα πορφυροῦν χρυσοπάρυφον, οὗ ὅμοιος πέπλος κατήρχετο μέχρι τῶν ποδῶν τοῦ ἵππου του. Τὴν δὲ περικεφαλαίαν του, ἥς τὸ προσωπεῖον ἦτο ἠνεωγμένον, ἐσκόιαζε λόφος πτερῶν πορφυρῶν καὶ ἐπὶ τοῦ προμετωπίδιου παρίστατο λόγχη, ἥς ἡ αἰχμὴ ἤγγιζε τὰ νέφη, ὑπ' αὐτὴν δὲ ἦσαν γεγραμμένοι οἱ στίχοι:

Δέν τρομάζω οὐδ' ἂν τρῦξῃ
 τ' οὐρανοῦ ἢ κοίλῃ κόγχῃ,
 Εἶν' ὀρθὴ νὰ τὴν στήριξῃ
 ἢ ἀδάμαστός μου λόγχῃ.

Περιοιθὼν δ' ὑπερῆφάνως ὁ λαμπρὸς ἱππότης τὸ ἵπποδρόμιον, προσηλθεν εἰς τὸ θεωρεῖον τοῦ τοποτηρητοῦ καὶ ταπεινώσας τὴν λόγχην του, ἐχαιρέτισε μετ' ἀξιοπρεποῦς εὐγενείας τὰς κυρίας καὶ τὸν πατέρα του, καὶ μετὰ ταῦτα κατέλαβε τὴν πρώτην τῶν θέσεων, αἵτινες ἦσαν προσδιωρισμέναι διὰ τοὺς ἀγωνιστάς.

Παραιτούμεθα νὰ περιγράψωμεν τὰς λαμπρὰς πανοπλίας καὶ τὰ ποιήματα ἐμβλήματα ὅλων τῶν ἱπποτῶν ὅσοι εἰσῆλθον μετὰ τὸν Γοδοφρείδον. Εἰς τὴν πρόδον τῆς διηγήσεως ἡμῶν ἡ ὀχληρὰ περιγραφή ὀλίγον συμβάλλεται καὶ ἱστορικῶς ἐπίσης δὲν διαφέρει πολὺ τὴν Ἑλλάδα. Διότι ἤρξαν μὲν ἐπ' αὐτῆς οἱ ἱππῶται καὶ τὴν ἐταπεινώσαν ὑπὸ τὴν σπάθην αὐτῶν, ἀλλ' ἤλθον καὶ ἀπῆλθον χωρὶς ν' ἀφῆτωσιν ἔχνη τῆς παρόδου αὐτῶν, καὶ τὸ ὄνομα καὶ ἡ μνήμη των ἀπόλετο μετὰ κρότου ἢ ὁσάκις ὁ ὁδοιπόρος εἰς ἀποκρήμνους ἄκρας ὁρέων ἀνακαλύπτει τὰ φρούρια αὐτῶν ὡς φωλεὰς ἀετῶν, ἢ μεταξὺ θάμνων ἀπαντᾷ ἐπὶ λίθου γεγλυμμένα τὰ βαρονικὰ οἰκόσημα αὐτῶν, στρέφεται ἀπ' αὐτῶν μετ' ἀδιαφορίας, σπεύδων πρὸς τὰ κυκλώπεια τεῖχη τῶν ἐνδοξῶν αἰώνων, καὶ πρὸς τ' ἀμίμητα προϊόντα ἀθανάτων γλυφίδων.

Δὲν δυνάμεθα ὅμως νὰ μὴ ἀναφέρωμεν τὴν στολὴν ἐνὸς τῶν ἱππομάχων, Γωλιτέρου τοῦ ἀπεσταλμένου τοῦ Αὐθέντου τῶν Ἀθηνῶν, ὅστις καὶ τελευταῖος πάντων εἰσῆλθεν.

Ἄν εἰς τὴν ἐμφάνισιν ὅλων τῶν ἄλλων διηγείρετο ψιθυρισμὸς εὐφημίας μεταξὺ τοῦ πλήθους τῶν θεατῶν, ἢ τοῦ χαρίεντος ὅμως τούτου ἱππότη τοῦ ἀπέσπασε κραυγὰς γενικοῦ ἐνθουσιασμοῦ. Διότι πάντες ἀνεγνώρισαν τὰ χρώματα τῆς Ἀννῆς εἰς τὸν χιτῶνα τὸν καλύπτοντα τὴν πανοπλίαν του, ἥτις ἦτο ἐξ ἀργύρου καθαροῦ, καὶ ἔλαμπεν ὑπὲρ τὴν χιόνα. Ἦτο δὲ ὁ χιτὼν οὗτος κυανοῦς, ἔχων ἀργυροῦς ἀστέρας ἀπειργασμένους, ὡς κυανοῦς ἦν καὶ ὁ θύσσανος τῶν πτερῶν τῆς περιεφραλαίας του, ἐφ' ἧς ἔστιλβεν εἰς μόνος ἀστὴρ ἀδχαμάντινος, ἔχων περὶ τὴν ἐπιγραφὴν.

Εἰς λαμπρότερος χιλιῶν
 καὶ ἀστέρων καὶ ἡλίων.

Διέφυγον δὲ τὴν χαλκὴν αὐτῶν φυλακὴν ἄφθονοι χρυσοὶ βόστρυχοι κυματοῦντες ἐπὶ τῶν ὤμων του. Ὅταν δ' ὁ κομπὸς ἱππότης διακαλπάσας τὸ ἵπποδρόμιον εὐπρεπῶς, ἦλθεν ἐμπρὸς τοῦ θεωρείου τοῦ τοποτηρητοῦ καὶ ἐβίασε τὸν γοργούμενον ἵππον του νὰ κάμψῃ τὰ ἐμπρόσθια γόνατά του, ἐκλινε δὲ καὶ αὐτὸς εἰς χαιρετισμὸν χαριέστατον, ὃν ἀντή-

μειψε τῆς ὥραίας Ἐννης ἀντιχαιρετισμός καὶ ἐρύθημα, αὐτόματοι χειροκροτήσεις ἠκούσθησαν ἐκ διαφόρων τοῦ θεάτρου μερῶν.

Οἱ ἱππῶται λοιπὸν παρετάχθησαν εἰς τὰς δύο πλευρὰς τοῦ σταδίου ἀφίνοντες μεταξύ των ὅλον αὐτοῦ τὸ πλάτος. Ἄμα δ' ἔλαβον τὰς οἰκείας θέσεις, ἡ σάλπιγξ ἐσήμανε τὸ ἐμβατήριον.

Δὲν προτιθέμεθα εἰς τὴν ἐπίτομον ταύτην εἰκόνα νὰ περιγράψωμεν τὸν ἱππικὸν ἀγῶνα καθ' ὅλας αὐτοῦ τὰς περιπετείας, οὐδὲ τὴν ἐπιδειξίότητα καὶ τὴν ἀνδρίαν τῶν ἱπποτῶν, οὐδὲ τῶν κινήσεων τὴν χάριν καὶ τὴν ταχύτητα, οὐδὲ τὴν ζωηρότητα τῶν συγκρούσεων, ἥτις συνκίνει καὶ διηγείρε τοὺς θεατὰς εἰς μέγαν βαθμόν.

Πρῶτος ὁ υἱὸς τοῦ Βιλλαρδουίνου, ἔμπειρος ὡς οὐδεὶς ἄλλος εἰς τὴν τέχνην τῶν ὅπλων, ἐμονομάχησε κατὰ τριῶν ἀντιπάλων ἀλληλοδιαδόχως, τοῦ Γωλιτέρου Ῥονσέρου, Βαρόνου τῆς Ἀκόθης (1) εἰς Μεσσαρέαν, τοῦ Γουλιέλμου Ἀλαμάνου, Βαρόνου Πατρῶν καὶ τοῦ Γούη Νεβελέτου, ὅστις ὠκοδόμησε τὸ φρούριον Γερακίου (2) εἰς Τσακωνίαν, καὶ τὸν μὲν ἀφώπλισε, τοῦ δὲ ἔθραυσε δύο λόγχας, καὶ τὸν τρίτον ἀπέστησεν ἀπὸ τοῦ ἵππου.

Ἄλλ' ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ ὁ ἴδιος ἐνώπιον τοῦ ὀρμητικοῦ καὶ φιλοπολέμου Οὐγῶνος τοῦ Βριέρου, ὅστις, τοὺς κρημνοὺς τῶν Ἀροανίων εἰς μερίδα λαχὼν, ἔστησε τὸ φρούριον τῆς Καρυταίνης εἰς τὸ στόμιον τῶν φαράγγων τῆς Σκόρτας (ὡς παραφθείροντες ἔλεγον τότε τὴν Γόρτυνα), εἰς πύλην αὐτῶν ὀχυρὰν καὶ εἰς προπύργιον τῆς τραχείας τοῦ βαρονίας.

Οὗτος μετὰ τὸν Γοδοφρεῖδον ἐνίκησεν ἀλληλοδιαδόχως καὶ Οὐγῶνα τὸν Δελίλλον, βαρόνον τῆς Βοσιτίτζης, καὶ τὸν νέον βαρόνον Λούκαν, κρατοῦντα ἐν Λακωνίᾳ, καὶ τὰ Γριζενὰ (3) ἔχοντα ἐδραν τῆς ἐξουσίας του.

Ὁ τέταρτος ὅμως ἀνταγωνιστὴς τοῦ Ῥαοὺλ ὁ Τουρναῖος, ὅστις ἤρχεν ἐπὶ τῆς πόλεως καὶ τῆς καταρρύτου πεδιάδος τῶν Καλαβρύτων, ὑπερίσχυσε τῆς ἀνδρίας του, διὰ τῆς πείρας καὶ τῆς ἀσφαλείας τοῦ βλέμματός του.

1) Ἀκοθα, παρὰ τοῖς Γάλλοις ἐν τῷ Μεσαιῶνι Mate Griphon (οἶον Ἑλληνοδάμας) καλουμένη, ἔκειτο ἐν Ἀρκαδίᾳ ἐπὶ τοῦ ὄρους Κουφοξυλιά παρὰ τὸν ποταμὸν Ευρίλλον, ἐν τῇ χώρᾳ τῆς ἀρχαίας Θεϊσῆας καὶ οὐ μακρὰν τῶν εἰρηπίων τῆς Τευθίδος. Μεσσηρία ἐλέγετο τότε ἢ Ἀρκαδία δ' ὃν λόγον ὁ Πausanias (H'. 4) τὴν ὀνομάζει Μεσόγαιον.

2) Γεράκι, εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Εὐρώτου, παρὰ τοῖς ἀρχ. Γερόνθραις.

3) Γριζενά, ἐν Λακωνίᾳ ἢ ἴσως ἐν Μεσσηνίᾳ κατὰ τὸ Στενικλάριον πεδῖον.

Ἄλλὰ μόλις ἐκηρύχθη ἡ νίκη ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ προέβη μετὰ τύφου προκλητικῶς ὁ διηνεκὴς του ἀντίπαλος Ῥοβέρτος ὁ Τρέμουλας, Βαρόνος τῆς Χκαλνδρίτζας (1), ὅστις, γείτων κακὸς καὶ φίλερις, ἐπηξεν αὐθαδῶς τῆς Τρεμούλης (2) τὴν ὑψηλὴν σκοπιὰν κατ' αὐτὰς σχεδὸν τὰς πύλας τῶν Καλαβρύτων. Ἀλλὰ τὴν ὁρὸν καὶ αὐτοῦ ἐταπείνωσεν ἡ ἀθωρύβητος τέχνη τοῦ Κκαλβρυτινοῦ, πρὸς μεγάλην εὐχαρίστησιν τῶν θεωμένων, ὅσοι ἐγνώριζον τοῦ μὲν τὴν ἀγέρωχον καὶ πλεονεκτικὴν φύσιν, τοῦ δὲ τὸν πρᾶον καὶ δίκαιον χαρακτῆρα.

Διεδέχθη δὲ τὸν Τρέμουλαν Ἰωάννης ὁ Νεῦλης, ὁ κατέχων τῆς Μάνης τὰ πετρώδη στενά, καὶ ἐκ τοῦ ὀρμητηρίου τῆς Πασσάδας (3) πολεμῶν καὶ συνέχων τοὺς Σλαῖους. Ἀλλ' οὗτος, ἀρ' οὐ προέβη τρία βήματα, βλέπων τὸν ἀντίπαλόν του ἀσθμαίνοντα ὅτι ἐκ τῆς διπλῆς δυσκόλου του νίκης, χωρὶς ὡς εἶχε δικίωμα, νὰ θελήσῃ νὰ ὠρελῇ ἀπὸ τῆς περιστάσεως τκῦτης, κατεβίβασεν εὐγενῶς τὴν λόγχην του, καὶ περιέμενεν ἕως οὗ ὁ Ραοῦλ συνέλθῃ.

Ἐκ τῆς μακρᾶς δὲ ταύτης ὠρεληθείς διακοπῆς καὶ ὁ Πετραλεῖφκος ὅπως τείνῃ ὀλίγον τὰ γεγηρακίᾳ του μέλη, ἠγέρθη καὶ ἐξῆλθε τοῦ θεωρείου τοῦ τοποτηρητοῦ, ὅστις περκαλουθὼν αὐτὸν δι' ἄκρου τοῦ ὀφθαλμοῦ, εἶδεν ὅτι κατόπιν του ἐξῆλθεν ἡσύχως καὶ ὁ Βλαχοποιμήν.

Ὁ ἤδη ἐξησθενημένος βραχίον τοῦ Ραοῦλ ἐνέδωκε ταχέως εἰς τὴν ἀκμῆτα ῥώμην τοῦ Βαρόνου τῆς Μάνης, τρκαχεῖαν ὡς τοὺς βράχους ἐφ' ὧν ἐγυμνάζετο. Κατ' αὐτοῦ τέλος προῦχώρησεν ὁ ἔσχατος τεταγμένος ἱππότης ὁ Γωλιτέρος. Ἄν δὲ πᾶσα ἡ προσοχὴ καὶ πάντα τὰ βλέμματα δὲν ἦσαν ἐστραμμένα πρὸς τὴν πάλιν ἐκείνην, καθ' ἣν ὁ ῥωμαλεώτερος τῶν ἱπποτῶν ἀντετάττετο πρὸς τὸν χαριέστατον, ἦτον εὐκολον νὰ

1) Χαλνδρίτζα, τρία καὶ ἡμισυ περίπου μῖλια δυτικῶς τῶν Καλαβρύτων περὶ τὴν θέσιν τῶν ἀρχαίων πόλεων Φαρῶν καὶ Τριταίας.

2) Τρέμουλα, μικρὸν φρούριον ἐφ' ὑψηλῆς κορυφῆς ἔξω τῶν Καλαβρύτων. Ἡ ταυτωνυμία φαίνεται ἀπόδειξις ὅτι ὠκοδομήθη ὑπὸ τοῦ Βαρόνου τῆς Χαλνδρίτζας.

3) Πάσσαδα, τῆς Μάνης τὸ νοτιοανατολικόν, ἀπὸ τῶν κορυφῶν τοῦ Ταυγέτου μέχρι τοῦ Ταινάρου. Τῆς ὁμωνύμου πόλεως τὰ ἐρεῖπια κεῖνται παρὰ τὸν Κόλπον τοῦ Γυθείου, ὅπου σχεδὸν ἡ ἀρχαία Λᾶς. Τῆς Πασσάδας ὁ ἀρχηγὸς εἶχε τίτλον Μαρσάδου. Τὸ δὲ βόρειον τῆς Μάνης κατεῖχετο τότε ὑπὸ Σλαῶν. Οἱ κατὰ τὴν ἱππομαχίαν ἀπαριθμούμενοι εἰσὶν ὅλοι οἱ μεγάλοι Βαρόνοι εἰς οὓς κατένευε τὴν Πελοπόννησον ὁ Βιλαρδουίνος ὡν ἐτι Βαῦλλης, καθ' ἣν τῷ κατέλειπεν ἐντολὴν Γουλιέλμος ὁ Σαμπλίτης, ὅταν ἀνεχώρησεν ἐν ἔτει 1209. Ἐλλείπει δὲ μόνος ὁ ἄλλως ἐν τῷ διηγήματι γνωστὸς Βαρόνος τοῦ Βελιγοστίου.

παρρητηρηθῇ ὅτι αἰφνιδία ὠχρότης ἐπεχύθη εἰς τῆς Ἄννης τὸ πρόσωπον.

Ἡ μάχη ἔμεινε πολλὴν ὥραν ἰσόρροπος, διότι ὁ Γωλτιέρος ἔδειξεν ὅτι εἶχε τῆς χάριτος ἀνωτέραν ἀκόμη τὴν ἐπιδειξιότητα. Τέλος δ' ὤρμησαν ἀμφοτέροι οἱ ἀντίπαλοι κατ' ἀλλήλων, τὰ κατὰφρακτα στήθη τῶν ἱππῶν τῶν συγκρουσθέντα ἐβρόντησαν, ἐν ᾧ δ' ἐκάμφθησαν οἱ ὑπίσθιοι πόδες αὐτῶν, ὁ Βρόνος τῆς Μάνης ἔκλινε βιαίως ἐμπρός, ὅπως καταφέρῃ κατὰ τοῦ Γωλτιέρου πληγὴν, ἣτις ἔμελλε νὰ περατώσῃ τὴν πάλην· ἀλλ' αὐτὸς διὰ ταχεῖς στροφῆς τοῦ σώματος ὡς ἔγχελος τὸν διέφυγε, καὶ παρεκκλίνοντα ἤδη τῆς καθέτου, ἤρκετε νὰ τὸν ἐγγίσῃ πλαγίως διὰ τῆς λόγχης του, ὅπως τὸν κρημνίσῃ ἀπὸ τῶν ἀναβλήων του. Μέγας τότε ἀλαλαγμὸς καὶ βροχὴ χειροκροτήσεων ἠγέρθη μετὰ τῶν θεατῶν, ἡ δὲ Ἄννα, αἰθανομένη περιφλέκτους τὰς πkreiás της, ἔλαβε διὰ τρεμούσης χειρὸς τὸν στέφανον, ὅστις συνέκειτο ἐξ ἀργυρῶν ἀστέρων, καὶ τὸν ἔτεινε πρὸς τὸν νικητὴν. Αὐτὸς δέ, διὰ τῆς χειρὸς εὐχαριστῶν τὸν ἐπευφημοῦντα λαόν, ἐπροχώρησεν ὅπως λάβῃ τὸ γλυκὺ ἄθλον, γλυκὺ, διότι ὑπὸ γλυκείας χειρὸς τῇ ἐδίδοτο.

Ἀλλ' εἰς τὴν στιγμὴν ταύτην νέα σάλπιγξ ἠκούσθη, καὶ ὅλοι στρέψαντες ἐκπεπληγμένα βλέμματα πρὸς τὴν εἴσοδον εἶδον εἰσορμῶντα ἱππότην, ὅστις εἶχε κεκλεισμένον τοῦ κράνους τὸ προσωπεῖον, μέλανα ἵππον, κατὰ μέλανα ἐνδυμασίαν, καὶ οὐδὲν ἔφερεν οὐδ' ἐμβλημα οὐδὲ κόσμημα.

Σκια τοῦ μεγαλειτέρου τῶν συγχρόνων μυθιστοριογράφων, (1) θελεῖς ἄρα ἐξεγερθῇ ἐνώπιον τοῦ μέλανός μου Ἱππότου, καὶ μοὶ τὸν ἀμφισβητήσῃ ὡς δάνειον ἐκ τοῦ ἀνεξάντλητου θηταυροῦ τῶν λαμπρῶν ἐφευρέσεών σου; Καὶ πρέπει ν' ἀποσιωπήσῃ ἐν τῶν πρωτίστων συμβάντων τοῦ ἀξιολημνημονεύτου ἐκείνου ἀθλητικοῦ ἀγῶνος μόνον ἵνα μὴ συναντηθῇ μετὰ σοῦ; Οὐχί. Βιαζόμενος νὰ βχδίσω ἐπὶ τὰ ἔχνη σου, πῶς καλλίτερον δύναμαι νὰ εἰπῶ ἢ ὡς εἶπας σύ; Ὁ φόβος μὴ ἔλεγχθῶ σὸς μιμητὴς δὲν θέλει μ' ἀναιχαιτίσει· ἐξ ἐναντίας θέλω σεμνυνεσθαι προσδεθείς εἰς τὸ ἄρμα τῆς σῆς μεγαλοφυΐας, οὐδὲ θελω ἐγκταλείψει τὸν μέλανά μου Ἱππότην, διότι ἀναπολεῖ ἐν τῶν ὠραιοτέρων πλασμάτων τῆς φαντασίας σου.

Εἰς τὴν ἀγρίαν ἐμφάνισιν τοῦ νέου τούτου ἀθλητοῦ ψιθυρισμὸς ὡς ὁ τοῦ φρίσσοντος δάσους ὑπὸ πτέρυγα καταιγίδος ἠγέρθη ἐξ ὅλου τοῦ πλήθους καὶ ὁ Γωλτιέρος στραφεὶς πρὸς τὸν Ἱππότην, περιέμενεν ἐπὶ μίαν στιγμὴν. Ἀλλὰ βλέπων αὐτὸν ὅτι ἔμενεν ἀκίνητος ἐν τῇ μέσῃ τοῦ σταδίου, ἐπλησίασε, καί·

— Οἱ ἱπποτικοὶ νόμοι, εἶπεν, ἀναγκάζουσι τὸν ἱππότην ὅστις εἰσέρχεται εἰς τὸ στάδιον νὰ ὑψώσῃ τὸ προσωπεῖόν του ἢ νὰ φέρῃ ἔμ-

1) Τοῦ Πῶλ-δὲ-Κῶκ.

βλημα ἀποδεικνύον ὅτι εὐγενὴς πρὸς εὐγενεῖς παρατάττεται. Ἄλλ' ἐγὼ νόμον ἔχω, ὅταν μοι προσφέρηται μάχη, νὰ μὴν τὴν ἀρνοῦμαι ποτέ.

—Ἄν ἑτάξας ν' ἀγωνισθῇς ἄγνωστος, σέβομαι, ἱππότη, τὴν εὐχὴν σου, καὶ εἰμὶ ἕτοιμος. Καὶ τὴν λόγχην προτείνας, ἐκινήθη κατ' αὐτοῦ.

Ἡ συνάντησις τῶν δύο ἀντιπάλων ἐκίνησε διαφόρως τῶν θεατῶν τὰ αἰσθήματα. Ποτὲ ὁ Γωλτιέρος δὲν ἀνέπτυξε περισσοτέραν χάριν εἰς τὰς κινήσεις, περισσοτέραν εὐκαμψίαν εἰς τὰς στροφάς· ἐφαίνετο ὡς ἄν τεχνον ἐλαττήριον περιέφερε τὸν ἵππον του καὶ αὐτὸν εἰς τὰς σοφὰς ἐκείνας καμπάς, καὶ τὴν λόγχην ἔστρεφεν εἰς τὰς χεῖρας του, ὡς βραδῖον εὐλύγιστον, ὥστε πᾶν κίνημα καὶ αὐτοῦ καὶ τοῦ ὅπλου του ἐπέσυρε τῶν εἰδημόνων τὸν θαυμασμόν.

Ὁ μέλας δ' ἱππότης, ἐξ ἐναντίας, ἐκ τῶν πρώτων βημάτων του ἐδείχθη τοσοῦτον ἀμαθὴς καὶ ἄπειρος τῶν εὐγενῶν ἀγώνων, ὥστε ἐκίνησε πολλῶν τὸν γέλωτα καὶ ἄλλων τὴν ἀγανάκτησιν, ὅτι τοιοῦτος ἐτόλμησε πρὸς τοιοῦτον ν' ἀντιταχθῇ.

Ἄλλ' ἂν ἔλειπεν ἀπὸ τοῦ μυστηριώδους τούτου ἀγωνιστοῦ ἡ ἐκ συνθήκης κομψότης καὶ ἐμπειρία, μετ' οὐ πολὺ ἐφάνη ὅτι ἀνεπλήρου αὐτὴν διὰ σιδηρᾶς μυῶνων δυνάμεως καὶ δι' ὑπερτάτης ἀνδρίας. Ἀντὶ ν' ἀντικρούσῃ τὰς ἐπιδεξίους προσβολὰς τοῦ Γωλτιέρου δι' εὐστόχου ἀμύνεας, ἐρρίπτετο ὡς μαινόμενος κατὰ τοῦ ἀντιπάλου του, ἀψηφῶν τὰς πληγὰς, ὥς τῷ κατέφερεν ἐκεῖνος μετὰ παραδόξου ταχύτητος, καὶ ἡγωνίζετο νὰ παλαίσῃ μετ' αὐτοῦ στῆθος πρὸς στῆθος, συνειδῶς ὅτι τῆς ἀνδρίας ἐδύνατο ἴσως νὰ ἐλπίσῃ, τῆς τέχνης ὅμως βεβαίως ὄχι τὸ ἄθλον. Ἄλλ' ὅπου καὶ ἂν ἐστρέφετο ἀπῆντα τὴν αἰχμὴν τοῦ Γωλτιέρου, ὅστις μυρίους περιέγραφε περὶ αὐτὸν μαγικούς κύκλους ἤρχετο καὶ ἀπῆρχετο, προσέβαλε συγχρόνως ἐκ δεξιῶν καὶ ἐξ εὐωνύμων, καὶ ἀκατανοήτως ἐπολλαπλασιάζετο.

Τότε ὡς λέων, ὅστις, ὅταν αἰσθάνηται ὅτι πρὸς ἰσχυρότερον μάχεται, ρίπτεται λυσσῶδως νὰ εὕρῃ τὸν ὀλεθρον μᾶλλον παρὰ τὴν αἰσχύνην τῆς ἥττης, οὕτω καὶ ὁ μέλας ἱππότης ὠπισθοδρόμησε δύο βήματα, καὶ μετὰ ταῦτα ὥρμησεν ὡς παράφορος ἐπ' αὐτὴν τοῦ ἀνταγωνιστοῦ τοῦ τὴν λόγχην, ἥτις μετὰ φοβεροῦ πατάγου ὡς κάλαμος συνεστρίβη ἐπὶ τοῦ στήθους του, καὶ τινάσσωσιν μακρὰν τὴν ἰδίαν λόγχην, ἐρρίφθη κατὰ τοῦ ἱπποῦ τοῦ σώμα πρὸς σῶμα, τὸν συνέλαβεν εἰς τοὺς σιδηροὺς βραχίονας, τὸν ἀνῆρπασεν ἐκ τοῦ ἐπιππίου καὶ τὸν ἐσφενδόνησεν εἰς τοῦ σταδίου τὴν ἄμμον, ὅπου ὁ Γωλτιέρος ἔμεινεν ἀναίσθητος καὶ ἐστερημένος πνοῆς.

Τούτου δὲ γενομένου οἱ θεαταὶ ἀνεβόησαν δυσμενῶς, ὑπὲρ πάσας δ' ἠκούσθη μία κραυγὴ, προερχομένη ἀπὸ τοῦ θεωρείου τοῦ τοποτηρητοῦ, καὶ ἡ Ἄννα ἔπεσε λειποθυμήσασα εἰς τὰς χεῖρας τῆς Ἰσαβέλλης, τῆς γυναικὸς τοῦ Βιλλαρδουίνου, ὁ δὲ ἀργυροὺς στέφανος, ὃν ἐκρά-

τει ἔτοιμον, ὅπως τὸν προσφέρῃ εἰς τὸν νικητὴν, διαφυγὼν τὴν νεκρωθεῖσάν της χεῖρα, ἐκυλίσθη ἐπὶ τῆς ἄμμου.

Συγχρόνως δ' ὁ μέλας ἵππότης, στραφείς πρὸς τὸ θεωρεῖον, ἐφάνη ἐπὶ μίαν στιγμὴν ἀτενίζων αὐτό, ἀλλ' ἀντὶ ὡς εἶχε δικαίωμα νὰ λάβῃ ἀπὸ τῆς γῆς τοῦ θριάμβου τοῦ τὸ βραβεῖον, ἔστρεψε τοὺς χαλινούς, καὶ ἐξώρμησε τοῦ σταδίου χωρὶς οὐδεὶς νὰ ἤξεύρῃ πόθεν ἦλθε καὶ ποῦ ἀπῆρχετο.

Οὕτως ὁ ἀγὼν διελύθη ἐν ταραχῇ, ἐνῷ πολλοὶ ἠσυχολοῦντο ἀποκομίζοντες, οἱ μὲν τὸν Γωλιτίερον, οἱ δὲ τὴν Ἀνναν, ὅλοι δ' εἶχον διὰ στόματος τὸν μυστηριώδη ἵππότην.

(Ἐκ τοῦ Αὐθέντου τοῦ Μωρέως κεφ. Δ').

2. Ἐπιστολαὶ ἐκ Βερολίνου.

Α'

Ἡ πόλις τοῦ Βερολίνου, ἀναλόγως τῆς αὐξήσεως τῆς τύχης καὶ περὶ τῆς Πρωσίας, ἠύξησε καὶ αὐτή. Ἐγένετο δὲ κατὰ τοσαύτας διαστάσεις ἡ αὐξησης, ὥστε ὅτε κατὰ τὴν πρώτην τοῦ ἔτους 1878 ὁ Αὐτοκράτωρ ἐδέχετο τοὺς ἐν τέλει, παρουσιασθεὶς καὶ ὁ δῆμαρχος τῆς πρωτεύουσας, ὁ νῦν ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν, μετὰ τῶν συγχαρητηρίων εὐχῶν τοῦ τῷ ἔφερε καὶ τὴν εὐάρεστον ἀγγελίαν ὅτι ὁ πληθυσμὸς τῆς πόλεως εἶχεν ὑπερβῇ τὸ ἑκατομύριον. «Ἀξιόλογος εἶναι ἡ ποσότης, ἀπεκρίθη μειδιῶν ὁ Αὐτοκράτωρ, ἀλλ' ἡ ποιότης;...» Εἰς τὴν ἐρώτησιν ταύτην ἀπήντησαν ἐντὸς τοῦ ἔτους δύο βδελυραὶ βασιλοκτονίαις ἀπόπειραι.

Ἡ δ' ἐπέκτασις ἐγένετο κατὰ πάσας μὲν τὰς διευθύνσεις, πρὸ πάντων δὲ πρὸς μεσημβρίαν, πρὸς ἣν τὸ Βερολῖνον δύο ἐξέτεινε μακροὺς βραχίονας, μέχρις οὗ δι' ἀμφοτέρων συνέλαβεν ἑτέραν πόλιν, τὴν Σαρλοττεμβούργην καὶ ἐντὸς τῆς βαθείας ἀγκάλης των ἐνέκλεισαν ἀπεραντον παράδεισον, τὸν καλούμενον Θηρίων ἢ ζώων κῆπον. Ἐχει δὲ οὗτος ὠρῶν διαστάσεις, καὶ ἔστι τὸ πλεῖστον φυτευτός· δι' ὃ καὶ ὅτε ὁ διάδοχος τοῦ θρόνου ἔλεγε πρὸς τινὰ τῶν ἡμετέρων ἐνταῦθα ὅτι ἡ Πρωσία δὲν ἔχει ὠραίαν δάσιν ὡς τὰ τῆς Ἑλλάδος, λαμπρὰ εἰσι τῶν ὄντι τὰ ἡμέτερα, εἶπεν ἐκεῖνος, ἀλλὰ τὰ ἐνταῦθα κινουσι μᾶλλον τὸν θαυμασμόν μου, διότι ἐκεῖνα μὲν παρήγαγεν ὁ Θεός, ταῦτα δὲ ἡ ἀνθρωπίνη φιλοπονία.» Ἀληθῶς δ' ἐκπλήττομαι ὅτι βλέπω τὴν ἀχανῆ ταύτην ἔκτασιν περιεπομένην καὶ καλλιεργουμένην μετὰ μέζονος ἐπιμελείας ἢ ὅσον σύ, τῶν ἀνθέων ὁ φίλος, κατέβαλές ποτε εἰς τὴν καλλιέργειαν τοῦ πηχυαίου σου κηπαρίου ὑπὸ τὰ παράθυρά σου. Συνεχέστατα εἰς τοὺς περιπάτους μου ἀπαντῶ ὑπὸ τὰς σκιὰς τῶν δένδρων παρατεταγμένους λόχους οὐχὶ στρατιωτῶν, ἀλλὰ νυμφῶν αἵτινες ἀντὶ

ἔπλων φέρουσι σκευή κηπουρικά, σκαλεύουσιν, ἀρδεύουσι, θερίζουσι, καθαίρουσιν εἰς πᾶσαν γωνίαν τοῦ κήπου. Ἄλλ' ὅποῖαι νύμφαι! Πόσο ἀπέχουσαι τῶν τῆς ἰλαρᾶς ἡμετέρας μυθολογίας Περυσιν εἰς τὴν ἐτησίαν καλλιτεχνικὴν ἐκθεσιν τοῦ Βερολίνου, ὑπῆρχε καὶ εἰκὼν ζωγράφου ὀνομαστοῦ, τὰς ζυθοτραφεῖς ταύτας ὁπαδούς τῆς Γερμανικῆς Δήμητρος παριστῶσα. Καὶ πολλοὶ μὲν ἐθαύμαζον αὐτὴν διὰ τὴν καλλιτεχνικὴν τῆς ἀξίαν· ἀλλ' ἐγὼ ὅστις ταύτην δὲν δύναμαι νὰ ἐκτιμήσω καθ' ὃ μὴ καλλιτέχνης, καὶ παρὰ τῆς τέχνης ἐν ἀπαιτῷ νὰ μὴ τέρπη, ἐκεῖνη εἰξεύρει πῶς, καὶ νὰ μοὶ δεικνύῃ τι εὐχρεστότερον, ἀφ' ὅ,τι βλέπω καθ' ἐκάστην καὶ ἄνευ αὐτῆς, ἀπέστρεψα μετ' ἀηδίας τὸ πρόσωπον ἀπὸ τῆς εἰκότος, διότι μοὶ παρίστα γρυλίσ ῥυπαράς, ῥυκκοφύλους καὶ ἀγενεῖς δυσειδεῖς. Καὶ ὁ μὲν συνοδεύων με, ζωγράφος τὸ ἐπάγγελμα, μοὶ ἐξήγει ὅτι ὑπάρχει καλλιτεχνικὴ σχολή, ἡ πραγματικὴ λεγομένη, διότι προτίθεται νὰ παριστᾷ τὰ ἀντικείμενα πραγματικῶς ὅποῖα εἰσὶ, καὶ ὅτι τῆς σχολῆς ἐκεῖνης ἐστὶ καὶ ἡ προκειμένη εἰκὼν ἀξιόλογον προϊόν· ἀλλ' ἐγὼ τῷ ἀπεκρινόμην ὅτι ἂν ὑπάρχῃ τοιαύτη σχολή, ἐγὼ δὲν τὴν ἔπλασα, οὐδ' εἶμαι ὑπόχρεως νὰ βλέπω τὰς παραστάσεις αὐτῆς ὅταν δυσάρεστα παριστῶσιν, ὡς δὲ πρὸς τὴν μίμησιν ὅτι δικαίῳ τὸν συμπατριώτην μου Σπαρτιάτην ὅστις ἤρνεῖτο ν' ἀκούσῃ τὸν μιμούμενον φωνὴν ἀηδόνος διότι ἔλεγεν, «αὐτὰς ἀκουκα». Ἐστὶ δὲ τῷ ὄντι ἡ εἰκὼν αὕτη τῆς σχολῆς τῆς πραγματικῆς, διότι παριστᾷ τὰ πράγματα, τὰς εὐγενεστέρας ὀνόματος μὴ ἀξίας ἐκείνας γυναῖκας ἀληθῶς τοιαύτας ὅποῖαι εἰσὶν ἀπαισίους τὴν ἀσχημίαν καὶ τὴν ῥυπαρότητα. Ἄλλ' οὐχ ἤττον εὐγνωμονῶ αὐταῖς, διότι εἰσὶν αἱ ἐργάτιδες τῆς ἀκμαίας καλλονῆς τοῦ ἐξαίσίου τούτου παραδείσου, θαυμάζω δ' ἐν αὐταῖς καὶ τοῦ δήμου τὴν πρόνοιαν, ὅστις νομίζων ὅτι ἀναγκαῖον εἶναι καὶ νὰ διατηρῇ ὅ,τι ἔπαξ ἐφύτευσε, χορηγεῖ συγχρόνως καὶ πρὸς τὸ σκοπὸν τοῦτον ἐργασίαν καὶ πόρον ζωῆς εἰς πλῆθος πενομένων οἰκογενειῶν.

Φαντάσθητι ἄλλος ἀτελεύτητον δένδρων συμπεφυτευμένων παντὸς γένους, σχήματος καὶ χρωματισμοῦ. Ἄλλα κυρτοῦνται εἰς εὐρεῖς θόλους μεγαλοπρεπεῖς, ἄλλα δ' αἶρουν εὐρυτενεῖς τὰς κορυφὰς τῶν εὐθαλεῖς πυραμίδας· νῦν μὲν ἀποτελοῦσι δενδροστοιχίας μακράς, ἀστεγάζουν εἰ κλάδοι τῶν συναντῶμενοι, νῦν δὲ συμπυκνούμενα διαχέουσι σκότος περὶ τὰς ῥίζας τῶν καὶ ἀλλαχοῦ ἀραιότερα, ἐπιτρέπουσι εἰς τὰς ἡλιακὰς ἀκτῖνας νὰ παίζωσιν ἐπὶ τῆς χλόης μετὰ τῶν ὀρχομένων σκιῶν τῶν φύλλων τῶν. Τινὰ κλίνοντα ἐρωτικῶς κατοπτρίζονται εἰς τοὺς μεταξὺ τῶν ἀνθέων διελισσόμενους βραχίονας τῆς Σπράκνης ἥτις ἐνταῖθα ἐστὶ διαυγής, καὶ διαπλέεται ὑπὸ κύκνων ὑπερηφάνων πολλαχοῦ δ' ἀποσυρόμενα, ἢ μετ' ἀνθηρῶν θάμνων ἐναλλασσόμενα ἀφίνουσιν ἀναπεπταμένας ἐκτάσεις, χαριεστάτας τὴν θέαν, καὶ τοσοῦτο ἐστὶν ἔντεχνος ἡ ποικιλία καὶ διάθεσις τῶν συμπτωμάτων τούτων, ὥστ

νομίζεις ὅτι βλέπεις εἰς αὐτὴν προῖον τῆς τύχης μᾶλλον ἢ τῆς τέχνης. Ἀξιοθαύμαστον δ' ἐστί, καὶ οἶον οὐδαμοῦ τοιοῦτον εἶδον, τὸ θαλερὸν καὶ ὄντως σμαράγδινον χρῶμα τῆς χλόης ἐνταῦθα κατὰ τοὺς μῆνας τοῦ ἔαρος, ὀφειλομένον, ὡς ἔμαθον, ὡς καὶ ἡ ταχεῖα καὶ γενναία φυτικὴ βλάστησις, εἰς τὸ ὑπὸ πᾶν τὸ πεδίον τοῦ Βερολίνου διηθούμενον καὶ ἀφανῶς διαρρέον ὕδωρ ὑπὸ τὴν ἄμμον, ἥτις ἄλλως θὰ καθίστα τὴν χῶ-
ραν ταύτην ἐφάμιλλον τῆς Σαχάρας.

Ἄς σοὶ ἀρκέσωσι ταῦτα. Μὴ ἀπαιτῆς νὰ σοὶ περιγράψω λεπτομε-
ρέστερον τὴν καλλονὴν τῶν ἐκτάσεων τούτων, αἵτινες φαίνονται ὡς
κεκαλυμμέναι ὑπὸ πλουσίου ὀλοσηρικοῦ, τὴν πολυτέλειαν τῶν ἀνθέων
ἢ κηπευτῶν ἢ αὐτοφυῶν καὶ μάλιστα κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ θέρους, ὅτε
θάμνοι καὶ δένδρα εἰσὶ τεράστια ἀνθοδέσμαι, τὰ μαγευτικὰ ἀρώματα,
ἃ ἀποπνέουσιν αἱ ἀκακίαι, αἱ φιλύραι καὶ μυρία ἄλλα εἶδη εὐωδιστά-
των φυτῶν, τοὺς ὑπὸ τὰς σκιὰς χαριέντως ἐλισσόμενους περιπάτους,
οὓς κοσμοῦσι γλυπτικὰ ἔργα καὶ ἔδραι προσκαλοῦσαι εἰς ἀνάπαυσιν
καὶ εἰς βρεμβασμούς. Εἰμὶ ἀδέξιος εἰς τὸ στομφῶδες περιγραφικὸν ὕφος
τῶν λυρικῶν ἡμῶν ποιητῶν καὶ οὐδεμίαν ὄρεξιν ἢ ἐλπίδα ἔχω νὰ τοῖς
ἀμφισβητήσω τὸν στέφανον τοῦ διαγωνισμοῦ. Ἐδῶκα νύξιν εἰς τὴν
φαντασίαν σου. Ὅτι, αὐτὴ πλάσσει θὰ εἶναι καλλήτερον καὶ ἀληθέ-
στερον, ἂν' ὅτι ἐγὼ δύναμαι σωρεύειν λέξεις πεφυσημένας.

Ἄλλ' ὁ παραδείσος οὗτος ἔχει, πλὴν τοῦ φυτικοῦ καλλοῦς του,
καὶ ἄλλα δικαιώματα εἰς τὸν τοιοῦτον χαρακτηρισμόν. Ὅταν περὶ τὸ
ἐσπέρας εἰς σκέψεις παραδεδομένους, διέρχῃσαι τὰς μονήρεις, ἐνίοτε
ὅμως καὶ τὰς πολυαιθρώπους αὐτοῦ ἀτραπούς, οὐ σπανίως, συνεχέστατα
μάλιστα συμβαίνει ν' ἀπαντᾷς τὸν Ἀδὰμ καὶ τὴν Εὐάν, ἢ γνησίους
μᾶλλον ἐκείνων ἀπογόνους, βαδίζοντας βραδέως ἐμπρὸς σου ὑπὸ τὰ
πυκνὰ φύλλα, ἢ εἰς τὰ ὑπόσκια ἐδώλια καθημένους ἐν τρυφερᾷ περι-
πτύξει, ὡς ἦσαν οἱ ἡμέτεροι πρόγονοι, ἂν' οὐ ἐκ τῆς πλευρᾶς τοῦ πρω-
τοπλάστου ἐξήχθη τὸ ἄριστον καὶ φίλτατον αὐτοῦ ἥμισυ.

Ἰπάρχουσι δὲ καὶ περιστάσεις, καθ' ἃς ἐτι ἐγγυτέρᾳ ἐστὶν ἡ
ἀναλογία πρὸς τοὺς πρωτογενεῖς τοῦ παραδείσου κατοίκους. Καθ' ἕκα-
στον θέρος, ἐπὶ τῶν θερμότερων νυκτῶν, ἡ ἀστυνομία ἐπιχειρεῖ εἰς τοὺς
μᾶλλον ἀπομεμακρυσμένους μυχοὺς καὶ διαδρόμους τοῦ Βερολινείου πα-
ραδείσου τὴν κατὰ δάσος ἔρευναν, ἢ ἀνθρωπηλασίαν, καὶ πολλάκις εἰς
τὴν ἐπὶ κλήσιν αὐτῆς «Ἀδὰμ ποῦ εἶ;» ἐμφανίζονται Ἀδὰμ τινες ἐσταλ-
μένοι ἐνιοὶ ὡς ὁ πρῶτος ἐκεῖνος πρὶν ἢ ἀνακαλυφθῆ ἡ συκὴ, ἄνδρες λά-
τρες τῆς ἐλευθέρως φύσεως, προτιμῶντες τὴν δροσερὰν αὐραν τῆς νυ-
κτὸς ἀπὸ τοῦ πνιγροῦ καὶ ἐνοίκιον ἀπαιτοῦντος ἀέρος τῶν δωματίων,
τὴν χλόην θέλοντες κλίνην, προσκεφάλαιον τὴν ῥίζαν τῶν δένδρων
καὶ τὸ φύλλωμα αὐτῶν στέγην, ἢ καὶ ἄλλους ἔχοντας λόγους ἵνα
προκρίνωσι τὰς πυκνὰς σκιὰς ὑπὲρ τὸ ὀχληρὸν φωταέριον. Ἄλλ' ἡ
ἀστυνομία, πεζὴ ὡς πᾶσα ἀστυνομία ἀκόμη καὶ ὅταν εἶναι ἔφιππος,

μὴ ἐκτιμῶσα τὰς αἰσθητικὰς ταύτας διαθέσεις, συλλαμβάνει τοὺς εἰδυλλιακοὺς τούτους ποιητάς, καί, καθ' ἃ εὐρίσκει τεκμήρια ἵνα ἐκτιμήσῃ τοὺς λόγους τῶν νυκτικῶν ἐκείνων πλανήσεων, φιλοξενεῖ αὐτοὺς ἢ εἰς τὰς φυλακὰς, ἢ εἰς τὰ φιλανθρωπικὰ καταγῶγια τῶν ἀστέγων εἰς ταῦτα δ' ἐπὶ δύο μόνας νύκτας, ἵνα ἐν τῷ μεταξύ εὖρωσιν ἐργασίαν.

Τώρα ἴσως περιμένεις νὰ σ' εἰπῶ καὶ τίνος φύσεως ἢ εἶδους εἰς τὰ θηρία καθ' ἃ ἐκλήθη ὁ τῶν Θηρίων ἢ Ζώων κῆπος. Μὴ περιμένει Ὀνομάζεται Θηρίων κῆπος. Ἄλλα ζῶα εἰς αὐτὸν δὲν ὑπάρχουν πλὴν τῶν ποικίλων πτηνῶν, ὧν τὰ ἄντικτα ζωογονοῦσι τὰ ἄλλα, καὶ πλὴν τῶν ἀνθρώπων περὶ ὧν ἀνωτέρω. Πρὸ τίνος ἐφάινοντο ποῦ καὶ ποῦ τινὲς ζωορροὶ σκιόυροι ἀναρριχώμενοι εἰς τὰ δένδρα. Ἄλλ' ὑπῆρχε πόλεμος ἀκήρυκτος μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν πτερωτῶν κατοίκων τῶν κλάδων, ὧν τὰ μικρὰ τετράποδα ἐπεβουλεύοντο τὰς φωλεὰς καὶ κατέστρεφον τὰ ὠά. Οἱ παῖδες τοῦ Βερολίνου συνεμάχησαν μετὰ τῶν πτηνῶν, ἡ δὲ ἀστυνομία μάρτυς τῆς εἰς ταῦτα γενομένης πάνωλεθρίας ἔκρινε εὖλογον νὰ τηρήσῃ ἔνοπλον οὐδετερότητα. Οὕτως ἐντὸς ὀλίγου τὸ γένος τῶν σκιούρων ἐξέλιπεν. Ἄν ὅμως θηρία δὲν ὑπάρχωσιν εἰς τὸν κῆπον τῶν θηρίων, ὑπάρχουσιν ἀλλαχοῦ, καὶ πολλὰ, καὶ ἐπιμελῶς τρεφόμενα εἰς τὸν ζωολογικὸν λεγόμενον κῆπον. Εἰς αὐτόν, ἀπὸ τοῦ πρώτου ἀποκοπέντα, καὶ πολλὴν ἐπίσης ποικιλίαν καὶ ἔκτασιν ἔχοντα, διακτινῶνται, κατὰ τὰ ἴδια ἕκαστον ἥθη, ἀν οὐχὶ πάντα, ἀλλὰ τὰ ἐπισημότερα τῶν μαστοφόρων, τῶν πτηνῶν, τῶν ἐρπετῶν καὶ τῶν ἀμφιβίων. Εἰς μεγάλην, ἐντὸς περιστύλον καὶ κατὰ τὸ κέντρον κατάφυτον αἴθουσαν, ζῶσι πάντα τῶν ἐλάφων τὰ εἶδη, ἔχοντα καὶ ἔξω εὐρὺν περίβολον, εἰς ὃν πλανῶνται ἐν ἡμικυκλίᾳ καταστάσει ὑπὸ τὰ δένδρα. Ἐντὸς τελεμάτων ἐντροφῶσιν οἱ βούβλοι καὶ ὁ ἄγριος καὶ δαυὺς Ἀρώχ. Οἱ Καγκκαρυὺ κατ' ἀναστήματα διηρημένοι, σκιρτῶσιν ἐπὶ τῶν ὀπισθίων ποδῶν των, ἐν τῇ φυσικῇ πῆρᾳ τῆς γαστέρας των στεγάζοντες τὰ παιδιὰ των. Οἱ ἐλέφαντες καὶ ῥινόκεροι κατοικοῦσι βασιλικῶς εἰς κατάγραφον καὶ κατάχρυσον Ἰνδικὴν πεγνὸν ὃ τῶν λεόντων κλωδὸς ἐγκλείει πρὸς χρῆσιν τῶν ἐνοίκων του, βράχους καὶ σπήλαια, καὶ εἰς δεξαμενὰς ἐλευθέρας πλέουσιν ὃ δυσειδὴς ἵπποπόταμος εἰς ὃν Ἑλλήν περυσιν ἐκόμισε φίλην σύζυγον ἐκ τῶν ἐλῶν τῆς Ἀβυσσινίας, καὶ ἐν βαθεῖ ὕδατι ὁ θαλάσσιος λέων, ἀδράκων οὗτος ὃν ὁ Θεὸς ἐπλασεν ἐμπαίζειν αὐτῇ», καὶ ὅστις ὅταν ἐξάγῃ τὴν κεφαλὴν του τοῦ ὕδατος καὶ περιφέρῃ τοὺς ὠραίους νοήμονας ὀφθαλμοὺς του ὠρύηται φοβερόν, νομίζεις ὅτι βροντᾷ καταιγίς, καὶ καταπνίγεται ἡ φωνὴ τῶν χερσαίων του ἀδελφῶν, καὶ πάντων τῶν ἄλλων φωνητικῶν κατοίκων τοῦ θηριοτροφείου. Δις ὅμως τῆς ἐβδομάδος ἀντηχοῦσιν ἐνταῦθα ἕτεροι τόνοι, οἵτινες κατασιγάζουσι καὶ αὐτοὺς τοὺς τοῦ θαλασσίου λέοντος, καὶ ἔχουσι τὴν δύναμιν νὰ ἐλκύωσιν ἐνταῦθα τοὺς πλείστους τῶν κατοίκων τοῦ Βερολίνου, μάλιστα τὸ καλὸν φύλον. Καὶ δὲν ἤξεύρω μὲν τίνα ἐντύπωσιν ἀποτελοῦσιν ὁ Βάγνερ

καὶ ὁ Βεθόθεν ἐπὶ τῶν τίγειων καὶ ἐπὶ τῶν λεόντων, ἀλλὰ αἱ τιθασσοὶ διποδες τίγρεις τοῦ Βερολίνου συρρέουσι πρὸς ἀκρόασιν αὐτῷ, κατὰ μυριάδας.

Ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα τὸ περιεργότερον τῶν ζῶων μένει πάντοτε ... ὁ ἄνθρωπος. Ποτὲ τόση συνώθησις δὲν ὑπάρχει εἰς τὸν ζωολογικὸν κήπον, ὥς ὅτε ἐκτίθεται ἄνθρωπος. Τοιοῦτοι πρό τινος χρόνου ἐκομίσθησαν ἐνταῦθα Νουμίδαι, μετὰ γυναικῶν, καὶ τέκνων, καὶ καμῆλων, καὶ ἀγελῶν μικρῶν ἐλεφάντων, ῥινοκέρων καὶ ἵπποποτάμων, οἵτινες εἰχόν σχεδὸν μεταβληθῇ εἰς κατοικίδια ζῷα. Ἐν ᾧ ἱστάμην παρὰ τὰς σκνίδας τοῦ περιβόλου των, εἰς μικρὸς ἐλέφας, οὐχὶ μεγαλύτερος μόσχου, προσελθὼν εἰσήγαγε μετὰ πολλῆς οἰκειότητος τὴν προδοσκίδαν του εἰς τὸν κόλπον τοῦ ἐπενδύτου μου, καὶ ἐζήτηι νὰ εὕρῃ ζάχαριν ἐν αὐτῷ ἢ ἄλλο τι κλοπιμαῖον. Οἱ δὲ ἄνδρες διήλαυνον ἐπὶ τῶν καμῆλων των ἀπὸ ῥυτῆρος, ἢ ὠρχοῦντο τὸ ἄγριον ἐπιχώριον αὐτῶν πυρρίχιον, καὶ τινες αὐτῶν, ἔχοντες τοὺς χαρακτῆρας ὠραίως κανονικοὺς, καὶ τὰς γυμνάς προτομάς ὁμοιάζουσας χαλκῶν Ἀπολλώνων, εἵλκυον τὴν προτοχὴν τῶν κυριῶν ὅσαι εἶχον τὸ καλλιτεχνικὸν αἶψθημα μᾶλλον ἀνεπτυγμένον, καὶ πολλὰ τοῖς ἐδίδον, πλὴν τοῦ φίλου αὐτοῖς καπνοῦ, καὶ καρπῶν καὶ πλακούντων, προσέτι καὶ κέρματα, ἃ αὐτοὶ ἐσπευδον νὰ ἐναποθέτωσιν εἰς τὸ ταμεῖον αὐτῶν, ὅπερ ἐστὶν ἡ κορυφὴ τῆς πυκνῆς καὶ οὐλῆς καὶ εἰς ὑψηλὸν κώδυλον ἀναδεδεμένης, μετὰ παχέος δ' ἀλείμματος ἀηδῶς κεχρισμένης κόμης των. Οὐδ' αὐτοὶ δ' ἦσαν ἄγνώμονες πρὸς τοὺς εὐγενεῖς τρόπους τῶν Κυριῶν, καὶ πολλὰς, τὰς συνεχῶς ἐπανερχομένας, τὰς ἐγνώριζον κατ' ὄνομα καὶ τὰς ἐκάλουν ἄλλα τὰς ἐβλεπον, καὶ μεγάλην χαρὰν ἐξέφραζον ἐπὶ τῇ ἐμφανίσει των.

Τούτους διεδέχθησαν Λάπωνες, ἰσχνούς, ῥικνοὺς, ἀσχήμους Ῥώτους χωρικοὺς ὁμοιάζοντες. Τὸ δὲ περιεργότερον αὐτῶν ἦσαν αἱ λάμμι των, καὶ τὸ ὅτι, τὰ παχέα δερμάτινά των ἐνδύματα περιβεβλημένοι, ἐν μηνὶ Ἀπριλίῳ, εὕρισκον ὅτι τὸ κλίμα τοῦ Βερολίνου εἶναι ... ψυχρόν!

Μετὰ δὲ τοὺς Λάπωνας ἐκομίσθησαν Παταγόνες, καὶ μετ' αὐτοὺς Ζουλοῦ, περὶ ὧν ὅμως ὑπῆρξαν ὑπόνοιαι ὅτι ἡ πάτριος γλῶσσά των ἐστὶν ἡ χυδαία Γερμανικὴ.

Ἐν γένει δέ, οὐδέποτε ὁ ζωολογικὸς κήπος τοσοῦτον πλουτεῖ, ὥς ὅτε ἔχει νὰ ἐκθέσῃ ἀνθρώπους.

B.

Ἐσχάτως ὅτε σὲ περιήγαγον εἰς τὸν ζωολογικὸν κήπον, ὅπου συναντῶνται ζῷα μικρὰ μετὰ μεγάλων, πάντα τὰ ἔδοντα, βοῶντα, κεκραγότα καὶ λέγοντα, μίαν ἴσως ἔλλειψιν αὐτοῦ παρετήρησας ὅτι οὐδὲν σοὶ εἶπον περὶ τῶν ἀφῶνων ἰχθύων καὶ ἐν γένει περὶ τῶν ἐνύδρων. Τούτου δὲ λόγος ἐστὶν ὅτι ταῦτα ἀλλαχοῦ ἔχουσι τὴν ἐπίσημον δίκαι-

τάν των. Ἰσως νομίσης ἐντὸς τῆς Σπραίης ; Παντάπασι· ἀλλ' ὅπου ἡ ἀριστοκρατία καὶ τὸ μέγα ἐμπόριον, ὑπὸ τὰς Φιλύρας. Ἐκεῖ εἰσῆλθον εἰς οἰκίαν ἰδιωτικὴν, ἀνέβην συνήθη κλίμακα μαρμαρίνην, ἥτις οὐδ' ὅλως προανήγγελλεν ὅτι ἐμελλον νὰ ἰδῶ. Ἄλλ' ἡ κλίμαξ μὲ ἐφερεν εἰς εὐρὺν διάδρομον, ἀνωθεν φωτιζόμενον, ὅπου ἐκατέρωθεν, ὀπίσω παχέων ὑέλων, διαιτῶνται οἱ φιβερώτατοι ὄφεις, ὑδραὶ, δράκοντες, σισφιγκτῆρες ἢ κροταλῖται, συνήθως ὅμως κοιμώμενοι, διότι δὲν ἔχουσι τί καλῆτερον νὰ κάμωσι, ἢ ἐνίοτε νωθρῶς σύροντες τὰς ὀγκώδεις των ἑλικας, ἵνα συλλάβωσι τὸν ἐπτοημένον μὺν ἢ τὸ ἐξάλλον ἐκ φόβου στρουθίον, ὃ ὁ φύλαξ εἰσάγει εἰς τὸν θανατηφόρον κλωβόν, καὶ παραδίδει ὡς πρόγευμα εἰς τὴν ἀδρανῆ ὀρεξίν των.

Ἐκεῖθεν δὲ κατέβημεν εἰς μεγίστην στρογγύλην αἶθουσαν, κατοικουμένην ὑπὸ μετοίκων τῶν ἄλλων ζωϊκῶν βασιλείων, ὑπὸ σπανίων πτηνῶν καὶ ἀεικινήτων πιθήκων. Ἐδῶ δὲ συνέδεσα γνωριμίαν καὶ μετὰ τοῦ περικλεοῦς Γορίλλα, περὶ οὗ πέρυσιν ἀντήχει πᾶσα ἡ Εὐρωπαϊκὴ δημοσιογραφία, τὰς ὁδοιπορίας του εἰς τὰς πρωτευούσας τῆς Εὐρώπης ἐπισημότερον ἀναγγέλλουσα ἢ τὰς τῶν ἡγεμονοπαίδων. Καὶ ὥρατος μὲν δὲν ἦτο, ὅλον τὸ ἐναντίον μάλιστα. Ἄλλ' ἡ ζωηρότης καὶ ἡ χάρις τῶν κινήματων του ἦσαν ἐπαγωγόταται, ὅταν ἔπαιζε μετὰ μεγάλου κυνός, τοῦ ἐπιστηθίου του φίλου, ἢ μετὰ μικροῦ παιδίου, πρὸς ὃ εἶχεν οἰκειωθῆ, ἢ ὅταν ἐρρίπτετο εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ φύλακός του καὶ τὸν κατεφίλει ἐπὶ τῶν δύο παρειῶν. Ἀπέθανε δ' ἐκ τῆς ἐπηρείας τοῦ κλίματος νήπιον ἔτι, πρὸς πολλὴν θλίψιν τῶν θαυμαστῶν του καὶ τῶν φυσιοδιῶν, οἵτινες πρῶτον τοῦτον εἶδον καὶ ἐσπουδάσαν ἐν Εὐρώπῃ ζῶντα ἀνθρωποπίθηκα, πρὸς σωτηρίαν ὅμως ἴσως τοῦ φύλακός του, εἰς ὃν ὀλέθρια ἠδύναντο ν' ἀποθῶσιν αἱ περιπτώξεις ἐκεῖναι, ἃν τὸ νευρῶδες βρέφος ἠϋζανεν εἰς τὰς διαστάσεις καὶ τὴν ὑπερπράκλειον ρώμην τοῦ ἀρτίου Γορίλλα.

Δευτέρᾳ καταβάθρᾳ μᾶς ἔφερεν εἰς ὑπόγειον λίμνην ὑπὲρ ἣν εἰς οὐ μικρὸν ὕψος κρέμανται μέλανες βράχοι, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἀσφύτως ἐπέτων καὶ δυσσιώνως ἔκρωζον νυκτόβια ὄρνεα· εἰς δὲ τὸν πυθμένα ἐν ἀμυδρῷ φωτὶ ἐκινουῦντο χελῶναι, φῶκαι καὶ κροκόδειλοι.

Ἀπὸ τῆς λίμνης δὲ ταύτης σύριγξ σκοτεινὴ εἰσδύει βαθέως ἐλίσσόμενη ὑπὸ τοὺς βράχους. Εἰς δὲ τὰ πλευρὰ αὐτῆς ἀνοίγονται μεγάλαι φωτειναὶ ὀπαί, ὡς μηχαναὶ τινες διόψεις εἰς τὰ θαύματα τοῦ βασιλείου τοῦ Ποσειδῶνος. Ἐκεῖ ἰχθυς, ἀπὸ τῶν μικροσκοπικῶν μέχρι τῶν ὑπερ-οργισίων, ἐκεῖ μαλάκια παντοῦ καὶ ὀστρακόδερμα, ὁ μικρὸς κομψὸς θαλάσσιος ἵππος καὶ ὁ κάθοπλος ληστής τῶν θαλασσῶν ἀστακός, ἐλευθέρως ἀναστρέφονται εἰς ὕδωρ ἢ γλυκὺ ἢ θαλάσσιον, συμφώνως ἑκαστον πρὸς τὴν φύσιν καὶ πρὸς τὰς ἐξεις του, ὥς ὁ ἔκχαμβος ὀφθαλμὸς δύναται ἀκωλύτως νὰ παρακολουθῇ καὶ σπουδαζῇ εἰς τὰς ἐλαχίστας λεπτομερείας των. Πρὸ πάντων δὲ ὁ πυθμὴν παρέχει ἐξάίσιον θέαμα μαγι-

κοῦ κήπου τῆς Ἀμφιτρίτης, ὅλου καταφύτου ὑπὸ λαμπρῶν καὶ ποικιλο-
χρῶν ἀνθέων, ἅτινα δὲν εὐοδιάζουσιν (ἐκτός ἴσως μόνον διὰ τοὺς
ἰχθύς) ἔχουσιν ὅμως ἄλλο, πολὺ ἀνώτερον πλεονέκτημα ὅτι... ζῶσι.
Πολλάκις, ἐν ᾧ θαυμάζεις τὰ ἐνυδρὰ ἐκεῖνα πυκνόφυλλα ῥόδα ἢ τὰς
ζιμεῶνας, βλέπεις ὅτι τὸ ἄνθος συστέλλεται σπασμωδικῶς, διότι ὀστρα-
κοδερμόν τι ἢ ἄλλος κινδυνώδης ἐχθρὸς παρέρχεται οὐ μακρὰν, ἢ τὸ
λέπεις νὰ στρέφηται καὶ ἐκτείνῃ τὰ πέταλά του πρὸς τινὰ διεύθυν-
σιν, ὅπου διαπλέει κἀνὲν ἔντομον καλὸν εἰς βρῶσιν. Τοσοῦτο δὲ με
κατενθουσίασεν ἡ πρώτη μου αὕτη ἐπίσκεψις εἰς κόσμον τέως ἄγνωστον
εἰς ἐμέ, καὶ ἡ ἐλπίς τοῦ νὰ ἐξιχνιάσω τὸ μυστήριον τῆς ὑπάρξεως τῶν
θυμασιῶν ἐκείνων ὄντων, τῶν ἀποτελούντων τὸν κρίκον συνδέσμου
μεταξὺ τῶν ζῶων καὶ τῶν φυτῶν, ἃ ἐνίοτε ἡ φαντασία μου μοι παρί-
στα ὡς νύμφας ἐναλίου, ὡς ἀδελφὰς τοῦ Πρωτέως εἰς ἄνθη μεταμορ-
φωθείσας, ὥστε θὰ ἔμενον ἐπὶ ὥρας καθηλωμένος ἐμπρὸς αὐτῶν, ἂν ὁ
ὁδηγός μου δὲν με εἰδοποιεῖ ὅτι ἐκλείει τὸ κτᾶσθημα καὶ ἔπρεπε νὰ
ἐξέλθωμεν, ἂν δὲν ἠθέλομεν νὰ διανυκτερεύσωμεν μετὰ τῶν κροκοδεί-
λων καὶ τοῦ Γορίλλα.

Ἄλλ' ἂν σ' ἔφερον ἄλλιν ὑπὸ τὰς Φιλύρας, ἂν δὲν ἀπηύδηςας...
ἀναγινώσκων, παρακολούθησόν με, ἂν θέλῃς καὶ περαιτέρω εἰς τὴν
μεγάλῃν πλατείαν, εἰς ἣν εἶχον ὑποσχεθῇ νὰ σ' ἐπιναφέρω... Μετ'
αὐτὴν δὲ φθάνομεν πρὸ τῆς ἀρελοῦς αὐτοκρατορικῆς κατοικίας ἥς ἐντός,
διὰ τοῦ προσαγαίου παραθύρου φαίνεται πολλάκις ὁ αὐτοκράτωρ εἰς τὸ
γραφεῖόν του ἐργαζόμενος. Εἰς μικρὸν δρᾶμα, ὃ εἶδον ποτὲ εἰς τι τῶν
ἐνταῦθα θεάτρων, ἀνεπετάσθη ἡ αὐλαία ἐπὶ σκηνογραφίας παριστώσης
ταύτην τῆς οἰκίας τὴν γωνίαν καὶ τὸ ὑπὸ τῶν λύχνων τοῦ δωματίου
φωτιζόμενον παράθυρον, ἐπ' αὐτοῦ δὲ διαγραφομένην τοῦ αὐτοκράτο-
ρος τὴν σκιά. Ποτὲ δὲν ἤκουσα ἐν θεάτρῳ ῥαγδαιοτέρως καὶ μᾶλλον
ἐνθουσιώδεις χειροκροτήσεις, διότι νομίζω ὅτι πολλοὶ δὲν ὑπάρχουσιν
ἡγεμόνες ὡς τὸν αὐτοκράτορα Γουλιέλμον ὑπὸ τῶν λαῶν αὐτῶν λα-
τρευόμενοι.

Ἐμπρὸς τῆς βασιλικῆς οἰκίας ἐν τῇ μέσῃ τῆς οἰκίας, ἀπαντῶμεν τὸν
ἐφιππον, ἐφ' ὕψηλῳ καταγλύφῳ βιβίου, ἰδρῦμένον χαλκοῦν ἀνδρι-
άντα Φρειδερίκου τοῦ Β', ἀριστούργημα γλυπτικῆς καὶ ἀπέναντι τὸ
εὐρύχωρον οἰκοδόμημα τοῦ Πανεπιστημίου καὶ τὸ τῆς Ἀκαδημίας,
οὐχὶ μὲν λίαν πολυτελές, ἀλλὰ περιέχον ἀκαδημαϊκοὺς.

Εἰς δὲ τὸ πρῶτον τυρέουσι καθ' ἑκάστην χιλιάδης φοιτητῶν ὑπ'
αὐτὰς τὰς ὕψεις τοῦ Αὐτοκράτορος, χωρὶς ποτε, οὐχὶ τῆς ἡσυχίας
συντάραξις, ἀλλ' οὐδὲ ὁ ἐλάχιστος θόρυβος ἠκούσθη μετὰξὺ αὐτῶν.
Ὁφείλεται δὲ τοῦτο, ὡς μοι ἐξήγησαν, εἰς τὸ ὅτι οἱ ἰεοὶ οὗτοι, οἵτινες
ἐμβριθῶς σπουδάζουσιν ἐν εἰρήνῃ καὶ ἀνδρείως μάχονται ἐν πολέμῳ,
σέβονται τὴν θέσιν ἐν ᾗ συνέρχονται καὶ πρὸ πάντων σέβονται ἑαυτούς,
ἐμφοροῦνται δὲ καὶ τῆς ιδέας ὅτι ἦλθον εἰς τὸ Πανεπιστήμιον οὐχὶ

ἵνα διδάξωσι τοὺς ἄλλους καὶ τὴν κυβέρνησιν πῶς πρέπει νὰ πολιτεύωνται.

Διαβάντες δὲ πρὸ τοῦ μελοδραματικοῦ θεάτρου, καὶ μεταξὺ τοῦ ὀπλοστασίου καὶ τῆς οἰκίας τοῦ Διαδόχου, ἥτις ἐστὶν ἐπιφανεστέρῃ τῆς Αὐτοκρατορικῆς, ὑπερβῶμεν αὐθις τὴν γέφυραν τὴν πολυτελεστέραν τῶν ἐν Βερολίῳ καὶ δι' ὠραίων κοσμουμένην γλυπτικῶν κοσμημάτων καὶ εἰσελθώμεν εἰς τὴν εὐρύχωρον πλατεῖαν, ἣν εἴχομεν ἤδη ἐν παρόδῳ ἰδεῖν.

Αὕτη καλεῖται «Κήπος τέφρας», καὶ ἡ ἐπωνυμία ἐν ἔχει ἐλάττωμα, ὃ ἴσως σοὶ φανῇ καίριον, ὅτι κήπος ἐνταῦθα παντάπασιν δὲν ὑπάρχει. Κεῖται δὲ ἐπὶ τῆς νήσου τῆς Σπράινς, ἥτις ἦν ἡ πρώτη τοῦ Βερολίνου κοιτίς, καὶ δεξιῶς μὲν ἡμῶν, τῶν ἐκ τῶν Φιλυρῶν ἐρχομένων ἐγείρεται τὸ μέγα καὶ ἀρχαῖον ἀνάκτορον, ἐν τῷ μέσῳ δ' ἐστήθη χαλκοῦν πρὸ δύο ἐτῶν ἐξαίσιον ἐριππον ἀγαλμα Φρειδερίκου Γουλιέλμου τοῦ IV', καὶ ἀριστερῶς ἡμῖν ἱδρύται ὑπ' αὐτοῦ τούτου τοῦ φιλομούσου βασιλέως τὸ Μουσεῖον, εἰς ὃ ἐπὶ στιγμὴν πρέπει νὰ ἐνδιατρίψωμεν, διότι θὰ ἦτο ἄξιον νὰ διαπρέπῃ ἐν μέσαις ταῖς Ἀθήναις ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Περικλέους, καὶ κοσμεῖται ἐσωτερικῶς διὰ περιφήμων τοιχογραφιῶν τοῦ ἐνδόξου Κάουλδαχ.

Εἰς τὸ ἀχανές τοῦτο τῶν Μουσῶν καταγώγιον περιέχονται ἀγάλματα, ἀνάγλυφα, προτομαὶ καὶ ἐπιγραφαὶ τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης καὶ ἄλλα τῆς Ῥωμαϊκῆς, πολυπληθέστερα δὲ γύψινα ἐκμαγεῖα, καθ' ὕλην καὶ χρονολογίαν ἐκτεθειμένα, τῶν ἀρίστων ἔργων ὅσα εὐρίσκονται ἐν Μουσείοις τῆς Εὐρώπης, ἢ καὶ ἐκτὸς Μουσείων, ὡς πολλὰ παρ' ἡμῖν. Πλὴν δὲ τούτων ἔργα τέχνης Αἰγυπτιακῆς, διατεθειμένα ἐντὸς περιέργου μιμήματος ναοῦ Αἰγυπτιακοῦ, καὶ ἀρχαιότητες Ἀσσυριακαὶ καὶ τῶν ἄλλων Ἀσιανῶν λαῶν καὶ τῆς Εὐρώπης μεσαιωνικαί· πρὸ πάντων δὲ πολυτιμωτάτῃ συλλογῇ ἀρχαίων ἀγγείων καὶ ἄλλων κεραμουργημάτων, οἷον ἀγαλμάτων τῆς Τανάγρας (ὧν τὰ ἀριστα ἀκούω ὅτι εὐρίσκονται παρὰ ξένοις καὶ οὐχὶ παρ' ἡμῖν), καὶ δακτυλιολίθων καὶ νομισμάτων. Τούτων συμπληρωματικὴν συλλογὴν ἠγόρασεν ἐσχάτως τὸ Μουσεῖον ἡμίσεος ἑκατομμυρίου φράγκων παρὰ τοῦ ἀρτι ἀποβιώσαντος Πρόκες, τοῦ ποτε πρέσβεως τῆς Αὐστρίας ἐν Ἑλλάδι, ὅπου καὶ τὸ πλεῖστον τοῦ νομισματικοῦ τούτου θησαυροῦ συνεκόμισεν.

Ἄλλαχού τὸ Μουσεῖον περιέχει ἔργα τέχνης καὶ βιομηχανίας, ἐνδύματα, ὅπλα καὶ σκεύη τῶν ἀπωτάτων καὶ ἀγνωστοτάτων λαῶν, Ἰνδῶν, Σινῶν καὶ Ἰαπωνῶν, καὶ τῶν μᾶλλον ἀπροσίτων τῆς Ἀφρικῆς ἢ τῆς Πολυνησίας. Ἄλλη δὲ πτέρυξ ἐστὶ καθιερωμένη εἰς τὰ ἀριστουργήματα τῶν ἐπισημοτέρων ἀποθανόντων ζωγράφων πασῶν τῶν χωρῶν· διὰ δὲ τοὺς ζῶντας καλλιτέχνας τῆς Γερμανίας ἐπ' ἐσχάτων παρ' αὐτῷ τῷ Μουσεῖῳ ἐν χλοερῷ περιβόλῳ περιλαμβανομένῳ ὑπὸ διπλοῦ περιστύλου, οὗ ἡ μία πλευρὰ παρατείνει τὴν Σπράιν, ἐκτίσθη ἕτερον ἐξαίσιον οἶ-

κοδόμημα, ὡς μέγιστος κορινθιακὸς νὰός, ἐφ' ὑψίστης ἐπικαθήμενος βά-
σεως. Ἄλλ' ἀρκοῦσι τὰ περὶ τοῦ Μουσείου. Νὰ σοὶ περιγράψω τὰ μυ-
ρία περιεχόμενα οὔτε τὸν καιρὸν οὔτε τὰς εἰδικὰς γνώσεις ἔχω.

Γ'.

Σὲ ἀφῆκα, ἢ μᾶλλον μὲ ἀφῆκες, εἰς τὸ Μουσεῖον. Ἀνακρούσωμεν
πρῶμαν, καὶ ἐπιστρέψωμεν πάλιν διὰ τῶν Φιλυρῶν, ὅπου, ἐπειδὴ
ἔδρεχε, κατέφυγον εἰς τὸν ἀριστερῶς ἀνοιγόμενον μεγαλοπρεπῆ διάδρο-
μον, τὸν ἄνωθεν δι' ὑέλων στεγαζόμενον, δύο ὁδοὺς ἐνοῦντα, καὶ πλού-
σια ἐργαστήρια ἐκατέρωθεν ἔχοντα.

Εἰς τὰ παράθυρα τοῦ ἐνὸς τούτου εἶδον ἀνδρομήκην τὸν Σωκράτην,
εἰς λευκὴν χλαμύδα τὸ γυμνὸν σῶμά του ἐνειλιγμένοι, ἔχοντα, καὶ μετ'
ἡρέμου φρενὸς ἀποθνήσκοντα ἀφ' οὗ ἔπτε τὸ κῶνειον. Τὸ θεᾶμα τοῦτο
ἰσχυρῶς συγκινήσαν καὶ καταθέλξαν με, μὲ παραινέσει νὰ εἰτέλθω.
Κατείχετο δὲ πᾶσα ἡ αἴθουσα ὑπὸ περιέργων καὶ ἀξιοθεάτων πολυτε-
λῶς ἐνδεδυμένων ἢ χαριέντως μὴ ἐνδεδυμένων συμπλεγμάτων, φυσικώ-
τατα μὲν κατεσκευασμένων, ἀλλὰ προφανῶς κηροπλάστων. Τὰ μὲν
παρίστων σκηνὰς ἱστορικὰς, ἄλλα δὲ μυθολογικὰς, ἄλλα δὲ ἄλλας, ἅς
δὲν ἐνόουν. Διὰ τοῦτο ἀπετάθη, πρὸς μικρὰν νεάνίδα, ἣν εἶδον εἰς τὸ
μέσον τῆς αἰθούσης ἔχουσαν κατάλογον εἰς τὰς χεῖρας, καὶ ἐν αὐτῇ
φαυομένην ὅτι ἐζήτηι νὰ ἐξιχνιάσῃ τὸ μυστήριον τοῦ πρὸ αὐτῆς ἐπὶ
στήλης καθημένου κηρίνου Ἐρωτος, ὅστις πονηρὸν ἐβλεπε καὶ δι' ἄκρου
τοῦ δακτύλου ἐδοκίμαζε τὴν ἀκκὴν τοῦ βέλους του. Συνάψας
λοιπὸν ὅσα γερμανικὰ ἀκόμη ἤξευρον, ἠρώτησα τὸ κοράσιον ἂν
ἦτον ὁ κατάλογος ὃν ἀνεγίνωσκεν. Ἀλλὰ φαίνεται ὅτι τὸ κοράσιον
δυσηρεστήθη ὅτι ἀπετάθη πρὸς αὐτὸ χωρὶς νὰ τῷ εἶμαι γνω-
στός, καὶ προσεποιήθη ὅτι δὲν μὲ ἤκουσε. Τὸ ὀρθότερον θὰ ἦτο
νὰ μακρυνθῶ. Ἀλλὰ, φοβούμενος μὴ μ' ἐκτιμήσῃ ὡς ἀγροίκως
προπετῇ, — τοῦλάχιστον τοῦτο πρὸ πάντων φοβούμενος, — προσέ-
θηκα ὅτι ὁ σκοπός μου μόνον ἦτο νὰ τὴν παρακαλέσω νὰ μ' εἰπῇ ποῦ
ἀγοράζονται οἱ κατάλογοι. Ἐπειδὴ ὅμως καὶ πάλιν τὴν αὐτὴν ἐτήρησε
περιφρονητικὴν σιωπὴν, δὲν σοὶ ἀρνοῦμαι ὅτι τοῦτο μὲ δυσηρέστησε δι'
ὅ καὶ μετ' ὀλίγον ἀνοικείου ἴσως πικρίας τῇ εἶπον μακρυνόμενος· «Ἄν
ἦτον ἐγκλημα ὅτι σὰς ἀπέτεινα τὸν λόγον, ἐλπίζω ὅτι θὰ μὲ τὸ συγ-
χωρήσητε χάριν τῆς μετανοίας μου. Ἄλλ' ὅτε καὶ πάλιν ἔμεινεν
ὡς ἡ Νιόβη ἀκίνητος, καὶ οὐδὲ μετεστράφη, οὐδὲ κἂν ὑψωσε
πρὸς ἐμὲ τοὺς ὠραίους τῆς ὀφθαλμοῦς, ὅπερ εἶχον ἐλπίσει, τότε μοὶ
ἐφάνη ὅτι ἡ σεμνότης τῆς ὑπερέβαινε τὰ ὅρια, καί, φιλεκδίκως μᾶλ-
λον, τὴν ἐπλησίασα αὖτις, καὶ ἔρριψα ἐπ' αὐτῆς ταύτην τὴν φορὰν
ἀδιάκριτα βλέμματα· ἀλλ' ἰδὼν ὅτι οὐδὲν κἂν ἐρύθημα ἀνεβίβασαν
αὐτὰ εἰς τὰς παρεῖας τῆς τότε πρῶτον ἐγνώρισα ὅτι ἡ ὠραία αὕτη
νεῆνις ὡς καὶ ὁ ἀδελφός της ὁ Ἐρως... ἦτο κηροπλάστος. Ἐκτοτε

προσεκτικῶς περιεβλεπόμενῃ καὶ ὅποιον καὶ ἂν ἀπήντων, περιέμενον νὰ κινηθῇ, ἵνα ἐννοήσω ἂν εἶναι ἐκ σαρκὸς καὶ ὀστέων, ἢ μίμησις ἐκ κηροῦ.

Ἐξαντλήσας δὲ τὰ ἐν τῇ αἰθούσῃ ταύτῃ θεάματα ἀνέβην τὴν εἰς τὸν ἄνω δόμον φέρουσαν εὐρεῖαν κλίμακα, εἰς ἧς τὰς κιγκλίδας ἦν κομψὴ καὶ ὠραία κυρία προσανακλιμένη, καὶ ἔβλεπε τοὺς ἀναβοκαταβάνοντας. «Τί ἐμποδίζει νὰ εἶναι καὶ αὕτη κηρίνη;» εἶπον κατ' ἑμαυτόν, καὶ ἐστήριξα ἐπ' αὐτὴν βλέμμα ἐταστικόν. Ἀλλὰ μετενόησα ἀμέσως διὰ τὴν ἀδιακρίσιάν μου, ὅτε τὴν εἶδον νὰ στρέψῃ τὴν κεφαλὴν ἐλαφρῶς πρὸς ἐμέ, καὶ ἐν τῇ ταραχῇ μου τὴν ἐχαιρέτησα εἰς δείγμα μεταμελείας. Ἀλλὰ βεβαίως κακῶς ἔπραξα, διότι μεθ' ὑπεροπτικῆς καὶ ἀδιαφόρου ἐκφράσεως ἀπεστράφη ἐξ ἐμοῦ. Ἡμυχάουν δ' ἂν ἔπρεπεν ἵνα τὴν ἐξιλεώσω, νὰ παρέλθω σιωπηλῶς ἢ διὰ μιᾶς λέξεως νὰ τῇ ζητήσω συγγνώμην, ὅτε τὴν εἶδον ἐκ νέου νὰ στραφῇ πρὸς ἐμέ, καὶ παρετήρησα ὅτι εἰς τακτικὰς διαλείψεις ἀπέβλεπεν ἀλληλοδιαδόχως πρὸς δεξιὰ καὶ πρὸς ἀριστερά, καὶ ἐνόησα ὅτι καὶ αὕτη ἦτο πλαγγών.

Εἰς τὸν ἄνω δὲ δόμον, πλὴν τῶν ἄλλων ἀξιολογωτάτων παραστάσεων ἡγεμόνων, ἐπιστήμων ἀνδρῶν τῆς Πρωσσίας καὶ ξένων, καὶ διαφόρων περιέργων ἀντικειμένων ἦν πρὸ πάντων ἐν μέγα σύμπλεγμα ἰδίας προσοχῆς ἄξιον, καὶ οὐχὶ διὰ τὰ λοιπὰ ὅλα, ὧν ὅμοια καὶ καλῆτερα ἀπαντῶνται εἰς τὰς πλείστας μεγαλοπόλεις, ἀλλὰ δι' αὐτὸ καὶ μόνον σὲ εἰσήγαγον εἰς τὸ κήρινον τοῦτο βασίλειον τοῦ Κ. Καστάν, ὡς καλεῖται τοῦ Μουσείου ὁ ἰδιοκτῆτης. Εἶναι δὲ τὸ σύμπλεγμα τοῦτο — καὶ ὑπὸ πατριωτικὴν κλῆν ἔποψιν δὲν ἔχεις δικαίωμα νὰ εἰπῇς ὅτι δὲν ἐνδιαφέρεσαι δι' αὐτό, — οὐδὲν ἄλλο ἢ...τὸ Συνεδριον τοῦ Βερολίνου.

Περὶ μεγάλην τρισκελῆ τράπεζαν, ὑπὸ πρασίνου ἐριούχου κακαλυμμένην, πίστευσόν μοι, αὐτὴν τὴν ἰδίαν πρωτότυπον τοῦ συνεδρίου τράπεζαν ἀδρᾷ δαπάνῃ ἀγορασθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Κ. Καστάν, κάθονται ἐπὶ τῶν αὐτῶν πρωτοτύπων ἐδρῶν, ἡθελες εἰπεῖ αὐτὰ τὰ πρωτότυπα μέλη τοῦ συνεδρίου οἱ ἀνώτατοι τῶν τῆς Εὐρώπης τὰς τύχας διεπόντων διπλωματῶν σοβαρῶς ὡς Ῥωμαῖοι συγκλητικοί, καὶ φαίνονται ἀκροώμενοι ὀρθίου ἱσταμένου τοῦ μεγαλοφυοῦς προέδρου αὐτῶν, τοῦ πρίγκιπος Βίσμαρκ, οὗ ἡ ὁμοιότης ἐστὶ καταπληκτικὴ. «Νομίζεις, μοι ἔλεγεν ὁ συνοδεύων με, ὅτι ἀφ' ὅτου ἡγόρευεν ἐνταῦθα γαλλιστί, μετὰ τινος δικαστικῆς βραδύτητος, ἀλλὰ μετὰ μεγίστης ἀκριβοῦς περὶ τὴν γλῶσσαν, δὲν ἐμακρύνθη πλέον τῆς θέσεώς του». Οἱ δὲ λοιποί; περὶ τούτων συμβαίνει τι ὅπως παράδοξον πάντες ἐκ δεξιῶν ὁμοιάζουσιν, ἐξ ἀριστερῶν δὲ κανεῖς! Περὶ τούτου βεβαίων με ὁ συνοδεύων με φίλος μου, ἐθεώρει αὐτὸ ὡς ἀγγινούστατον τέχνασμα καὶ κατόρθωμα τῆς κηροπλαστικῆς. «Ἰδέ, μοι ἔλεγε, πόσον εὐστόχως παρέστησε τὸν χαρακτῆρα τῶν διπλωματῶν».

Θεώρητον τοῦτον δεξιῶς. Δὲν σοὶ φαίνεται λέγων; «Ἐχετε πεποί-

Θησιν ἐπ' ἐμέ· διὰ σᾶς θυσιάζομαι». Ἰδὲ τον τώρα ἀριστερῶς· δὲν λέγει : «Ἐχετέ με παρητημένον. Ἐχω τὰ ἰδικά μου συμφέροντα· δὲν πονοκεφαλῶ διὰ τὰ ἰδικά σας». Οὕτω καὶ ὁ ἄλλος καὶ ὁ παρέχει λευκὸν λέγει δεξιῶς, μέλαν ἀριστερῶς. Ἡδύνατο συμβολικώτερον ἢ τέχνη νὰ παρυστήσῃ τὴν διπλοπροσωπίαν τῆς διπλωματίας; » Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως. Ἀλλὰ τῆς ἐξηγήσεως τοῦ κατὰ τῆς διπλωματίας προκκ-τεilhaμμένου φίλου μου πιθικωτέρη καὶ ἡττον ἐζητημένη μοι ἐφάνη, ἢ ἦν ἡκουσα· παρὰ τινος συνοίκου μου, εἰς ὃν διηγήθην τὸ πρᾶγμα, ὅτι δηλαδὴ τὰ διπλωματικὰ ἐκεῖνα μορμολύκεια δὲν ἐγένοντο ἐκ τῆς φύσεως, ἀλλ' ἐκ φωτογραφήματος, δίδοντος φυσικῶ τῷ λόγῳ τῆς μιᾶς μόνον ὄψεως τὴν ὁμοιότητα, ἐν ᾗ ἡ ἄλλη ὄψις αὐθαίρετως ἐπλάττετο ὑπὸ τοῦ τεχνίτου.

Ὅπως δὴποτε ἡ σοφία αὕτη ὁμήγουρς καὶ αἱ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἡττον ὁμοίαι φυσιογνωρίαι τῶν ἐνδοξοτέρων ἀνδρῶν τῆς Εὐρώπης, ὧν τὰ στόματα ἐφαίνοντο ἑτοιμα· ἀνοιγῶσιν, ἵνα ἐκφέρωσι χρησμούς περὶ τῆς τύχης αὐτῆς, μὲ κατέπληξαν ἰσχυρῶς, καὶ ἐξέφρασα τὴν λύπην μου ὅτι ἦσεν ἐκ κηροῦ, καὶ ὄχι ἐκ χαλκοῦ ἢ λίθου. «Ἀλλ' ὁ κηρός, μοι εἶπεν ὁ φίλος μου, παρέχει ἀκριβεστέρην τὴν τῆς φύσεως μίμησιν». «Δὲν διαρκεῖ ὅμως», ἀπήντησα. «Οὐ φροντίς, μοι ἀπεκρίθη δυστοιῶνως μειδιῶν. Αἱ κήρινα πλαγγῶνες τοῦ συνεδρίου θὰ διαρκέωσι περισσώτερον ἢ τὸ ἔργον του. Φοβήθητε δὲ σεῖς μὴ τὸ μόνον ὁ ὑπὲρ αὐτάς θὰ διαρκέσῃ εἶναι τὸ ἰδικόν σας ζήτημα».

Ἡθέλησα νὰ ἰδῶ καὶ τοὺς ἡμετέρους ἀντιπροσώπους, ἀλλ' εἰς τὸ ἀριπρεπὲς τοῦτο συνέδριον διέπρεπον, ὡς λέγουσιν οἱ Γάλλοι, διὰ τῆς ἀπουσίας των. Ἡρώτησα τοῦλάχιστον ποῦ ἐκάθηντο. «Ποῦ ἐκάθησαν;» μοι εἶπεν ὁ σύντροφός μου, «ἀδιότι ἅπαζ μόνον ἐκάθησαν» καὶ μοι ἔδειξε θέσιν εἰς τὴν ἀριστερὰν ἄκρην τῆς τραπεζῆς, παρὰ τῷ πρεσβευτῇ τῆς Ῥωσσίας, ὅπου ἤδη ἵστατο ἀξιωματικὸς ἐν στολῇ ὁ καθήκοντα ἐνὸς τῶν γραμματέων ἐκπληρώσας υἱὸς τοῦ πρίγκηπος Βίσμαρκ.

(Ἐκ τῆς Ἑστίας τόμος 5.)

ΙΓ'. ΚΩΝ. ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΥ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ ἐγεννήθη ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 1815 ἐκ πατρὸς Δημητρίου, καταγομένου μὲν ἐκ Βυτίνης τῆς Πελοποννήσου, μέγα δὲ ισχύσαντος ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ θανατωθέντος τῷ 1821 μεθ' ἐνὸς τῶν υἱῶν, ἐνὸς τῶν ἀδελφῶν καὶ ἐνὸς τῶν γαμβρῶν αὐτοῦ ἐπὶ θυγατρί. Τότε δημευθείσης τῆς περιουσίας ἡ μήτηρ αὐτοῦ μετὰ τῶν περιωθέντων ἀνηλίκων αὐτῆς τέκνων ἐξήλθεν

ἄσυχον εἰς Ὀδησσόν. Ἐκεῖ ὁ Κωνσταντῖνος ἐξεπαιδεύθη αὐτοκρατορικῇ δαπάνῃ μέχρι τοῦ 1830 ὅτε συγκατήλαθ' ἐν τῇ μητρὶ καὶ τῶν ἀδελφῶν εἰς τὴν Ἑλλάδα, τῷ 1846 διωρίσθη καθηγητὴς τῆς ἱστορίας εἰς τὸ ἐν Ἀθήναις Ἀ' γυμνάσιον. Τῷ δὲ 1851 εἰς τὸ Πανεπιστήμιον. Ἐξέδωκε τῷ 1842 τὴν περὶ ἐποικίσεως ἐν τῇ Πελοποννήσῳ Σλαβικῶν τινῶν φυλῶν πραγματείαν αὐτοῦ. Τῷ 1860 ἐδημοσίευσε τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους εἰς 6 τόμους.

1. Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες.

Ἡ πρώτη ἵδρυσις τοῦ Ὀλυμπιακοῦ ἀγῶνος ἀπεδίδετο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων εἰς τὸν Ἡρακλέα, ἐπεὶ δὲ ἀνέκαθεν ἐτελεῖτο ἐν Ὀλυμπίᾳ τῆς Πισατίας οἱ κάτοικοι τῆς μικρᾶς ταύτης χώρας εὐλόγως, ὥς φαίνεται, ἠξίουσαν ὅτι αὐτοὶ ἦσαν οἱ ἀρχικοὶ αὐτοῦ ἀγωνοθέται· ἀλλὰ διὰ τῆς ἐγκαταστάσεως τῶν Αἰτωλῶν εἰς τὴν Ἡλίδά μετεβλήθησαν τὰ περὶ τούτου, διότι οἱ Αἰτωλο-ἠλείοι, γενόμενοι κύριοι τῆς παρακειμένης Πισατίας, συμπαρέλαβον καὶ τὴν τοῦ ἀγῶνος προεδρείαν. Ὁ ἀγὼν ἐτελεῖτο, ὥς καὶ τὰ Πύθια, ἅπαξ κατὰ πᾶσαν τετραετίαν, ἐν τῇ πρώτῃ μετὰ τὰς θερινὰς τοῦ ἡλίου τροπὰς πανσελήνῳ ἀλλ' ὅχι καθ' ἓ καὶ τὰ Πύθια ἔτος, διότι ταῦτα ἐπανηγυρίζοντο κατὰ πᾶν τρίτον Ὀλυμπιακόν. Κατ' ἀρχὰς ὁ ἀγὼν συνίστατο ἀπλῶς εἰς δρόμον, ἅπαξ γινόμενον, ἐντὸς ὁρισμένου σταδίου· καὶ ἀπὸ τοῦ 766 πρὸ Χριστοῦ ἔτους, οἱ εἰς τὸν δρόμον τοῦτον καθ' ἕκαστον ἀγῶνα πρωτεύσαντες, ἤρχισαν νὰ ἀναγράφωνται εἰς κατάλογον ἐπίσημον, διατηρούμενον ἕκτοτε τακτικῶς ὑπὸ τῶν Ἡλείων. Πρῶτον ὄνομα ὑπῆρχεν ἐν αὐτῷ ἐγγεγραμμένον τὸ τοῦ Ἡλείου Κοροΐβου· καὶ ὁ κατάλογος οὗτος ἀπέβη πλείστου λόγου ἄξιος, ὅχι μόνον, διότι ἦτο, ὥς προείπομεν, τὸ πρῶτον ἐξ ὑπαρχῆς ἀσφαλὲς ἐγγραφὸν μνημεῖον τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸν ἐξῆς ἕτερον λόγον. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες δὲν εἶχον, ἐπὶ πολὺν χρόνον, κοινόν τι χρονολογικὸν σύστημα, οἷον ἔχομεν σήμερον ἡμεῖς καὶ ὅλοι οἱ Χριστιανοί, λογαριάζοντες πάντες κατὰ τὰ ἀπὸ τῆς Χριστοῦ γεννήσεως ἢ κατὰ τὰ πρὸ τῆς Χριστοῦ γεννήσεως ἔτη, ἀλλὰ πᾶσα πόλις εἶχε τὸ ἴδιον αὐτῆς ἔτος καὶ ἐπεὶ δὲ τὰ ἔτη ταῦτα δὲν ἤρχιζον συγχρόνως, συνέβαινε ἐκ τούτου πολλὴ σύγχυσις περὶ τὸν χρονολογικὸν προσδιορισμὸν τῶν γεγονότων· ἡ σύγχυσις ἤμως αὕτη ἐπαυσεν ἀφ' οὗ ἀπὸ τῆς πέμπτης καὶ τῆς τετάρτης, μάλιστα δὲ ἀπὸ τῆς τρίτης ἑκατονταετηρίδος, οἱ Ἕλληνες ἱστορικοὶ ἤρχισαν νὰ μεταχειρίζωνται ὥς κοινὸν χρονολογικὸν σύστημα τὰς Ὀλυμπιάδας, ὀρίζοντες λ.χ. ὅτι τὸ δεῖνα γεγονός συνέβη κατὰ τὸ 1ον, ἢ 2ον, ἢ 3ον, ἢ 4ον ἔτος τῆς δεῖνης Ὀλυμπιάδος. Ἀλλ' ὁ Ὀλυμπιακὸς ἀγὼν ἐμελλε νὰ ἐπιφέρῃ καὶ ἄλλα σπουδαῖα ἀποτελέσματα. Μέχρι τῆς ἐβδόμης Ὀλυμπιά-

δος, ὁ ἀγὼν ἦτο χρηματίτης, δηλοῦν οἱ νικήσαντες εἰς τὸ στάδιον ἐλάμβανον χρηματικὴν τινα ἀμοιβήν· ἀπὸ τῆς ἐβδόμης ὅμως, καθ' ἣν ἐνίκησεν ὁ Μεσσήνιος Δαϊκλῆς, ἀπέβη στεφανίτης, δηλαδή οἱ νικηταὶ δὲν ἐλάμβανον εἰμὴ ἀπλοῦν ἐξ ἐλαίας στέφανον. "Ο,τι δὲ ἀποδεικνύει πρὸς τοὺς ἄλλους πολλοὺς, ὅποσον εὐγενὲς ἦτο φύσει ὁ ἑλληνικὸς λαός, εἶναι ἡ μεγίστη ἀξία ἣν ἀπέδιδεν εἰς τὸ ἀπλοῦν τοῦτο τιμητικὸν σημεῖον. Τὸ ἐνναεῖον αὐτο φρόνημα παρέστησε ζωηρότατα ὁ Ἡρόδοτος ἐν τῷ ἀκολούθῳ διηγήματι. "Οτε ἐν ἀρχῇ τῆς πέμπτης ἑκατονταετηρίδος ἐπῆλθε κατὰ τῆς Ἑλλάδος, μετὰ στρατοῦ φοβεροῦ, ὁ μέγας τῆς Ἀσίας βασιλεὺς Ξέρξης, νῦτομόλησαν πρὸς αὐτόν, ἔτι περὶ Θεσσαλίαν διατρίβοντα, Ἀρκάδες τινές, τοὺς ὁποίους ἠρώτησαν οἱ περὶ τὸν Ξέρξην, τί πρῶτόν τοις οἱ Ἕλληνες· αὐτοὶ δ' ἀπήντησαν ὅτι δόλμψια ἄγουσι καὶ θεωροῦσιν ἀγῶνα γυμνικὸν καὶ ἱππικόν· πάλιν δὲ οἱ ξένοι ἠρώτησαν καὶ τί εἶναι τὸ ἄθλον περὶ οὗ ἀγωνίζονται, οἱ δὲ αὐτότρομοι ἀπεκρίθησαν ἐλαίας στέφανος. Τότε εἰς τῶν περὶ τὸν βασιλέα, ἀκούσας ὅτι τὸ ἄθλον εἶναι στέφανος καὶ ὄχι χρήματα, ἐστράφη πρὸς Μακρόνιον, τὸν κύριον τοῦ πολέμου αἵτιον, καὶ «Παπαί, Μακρόνιε, ἀνέκραξε, κοίους (1) ἐπ' ἀνδρας ἤγαγες μαχνησομένους ἡμέας (2), εἰ οὐ περὶ χρημάτων τὸν ἀγῶνα ποιεῦνται (3), ἀλλὰ περὶ ἀρετῆς».

Ἡ πανήγυρις αὕτη ἤρχισε νὰ λαμβάνῃ πολλὴν ἐπίδοσιν ἀπὸ τῆς 14 Ὀλυμπιάδος. Μέχρι τῆς Ὀλυμπιάδος ταύτης εἰς καὶ μόνος ἐτελεῖτο ἀγὼν, τὸ προαναφερθέν ἀπλοῦν στάδιον, τότε δὲ κατὰ τὸ πρῶτον εἰσῆχθη καὶ δεύτερος ἀγὼν, τὸ διπλοῦν στάδιον, ὁ λεγόμενος δίαυλος, δηλαδή δρόμος ἀπὸ τοῦ Π. ἀρχῆς μέχρι τοῦ τέλους τοῦ σταδίου καὶ πάλιν πρὸς τὰ ὀπίσω, ἀπὸ τοῦ τέλους μέχρι τῆς ἀρχῆς.

Ἐπειτα, κατὰ τὴν ἀκόλουθον Ὀλυμπιάδα, 720 πρὸ Χριστοῦ προσετέθη καὶ τρίτον εἶδος δρόμου, ὁ δόλιχος, ἦτοι δρόμος ἀπ' ἀρχῆς τοῦ σταδίου μέχρι τέλους καὶ τανάπαλιν, ἀλλὰ πολλάκις ἐπαναλαμβανόμενος. Ἀξιοσημείωτον δὲ ὅτι ἡ πολλαπλασίασις αὕτη τῶν ἀγωνισμάτων συμπίπτει μὲ τὴν αὐξησιν τῆς φήμης καὶ τῆς ὑπολήψεως τῆς πανηγύρεως διότι μέχρι τοῦ 720 ἔτους δὲν βλέπομεν μετέχοντας αὐτῆς εἰμὴ τοὺς παρακειμένους κατοίκους τῆς μέσης καὶ τῆς δυτικῆς Πελοποννήσου Σπαρτιάτας, Μεσσηνίους, Ἀρκάδας, Τριφυλίους, Πισάτας, Ἡλείους καὶ Ἀχαιοὺς, ἀπὸ δὲ τοῦ 720 καὶ ἐφεξῆς, συρρέουσιν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἐνταῦθα ἐξ ἀπωτέρων ἑλληνικῶν χωρῶν ἀθληταὶ Κορίνθιοι, Μεγαρεῖς, Βοιωτοί, Ἀθηναῖοι καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς Ἀσίας Συμωναῖοι, ὥστε ὁ ἀγὼν ἀποβαίνει γενικώτερος καὶ χρησιμεύει εἰς τὸ νὰ συνδῇ μέχρι τινὸς τὰς τοσοῦτον ἄλλως διεσπαρμένους ἑλληνικὰς πολιτείας. Ὅσῳ δὲ πάλιν αὐξάνουσιν οἱ συναγωνισταί, τόσῳ πολλαπλασιάζονται.

(1) = ποίους (2) = ἡμᾶς (3) = ποιοῦνται τὸν ἀγῶνα = ἀγωνίζονται.

τὰ εἶδη τῶν ἀγωνισμάτων. Κατὰ τὴν 18 Ὀλυμπιάδα προσετέθησαν πάλῃ καὶ τὸ πένταθλον, τὸ ὁποῖον περιελάμβανε συνάμα τοὺς ἐξῆς πέντε ἀγῶνας, ἄλμα ἥτοι πῆδημα, δίσκον, ἥτοι βολὴν διὰ στρογγύλου καὶ ὀμβλοῦ λίθου, δρόμον, πάλῃν, ἀκόντιον· ἕτερος νεωτερισμὸς ἐγένετο κατὰ τὴν 23 Ὀλυμπιάδα, τῷ 688 πρὸ Χριστοῦ, εἰσαχθείσης τῆς πυγμῆς, ἄλλος ἔτι σπουδαιότερος, κατὰ τὴν 25, τῷ 680 πρὸ Χριστοῦ, εἰσαχθέντος τοῦ ἄρματος ἵππων τελείων, δηλαδὴ τοῦ δρόμου δι' ἀμφοτέρων τε συρομένης ὑπὸ τεσσάρων τελείων ἵππων. Τὸ τελευταῖον τοῦτο ἀγώνισμα συνετέλεσε τὰ μέγιστα εἰς τὸ νὰ διαποικίλῃ καὶ νὰ λαμπρύνῃ τὸ θέαμα, διότι κατῆλθον ἤδη εἰς τὸν ἀγῶνα οἱ πλουσιώτεροι τῶν Ἑλλήνων, οἱ δυνάμενοι νὰ τρέψωσι μὲν τοὺς ἀρίστους τῶν ἵππων, νὰ μισθῶσι δὲ τοὺς ἐπιτηδειοτάτους ἀρματηλάτας· ἡ δὲ ἀνάγκη τοῦ ἀγωνίσματος τούτου φήμη ἦτο τοσαύτη κατὰ πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα, ὥστε ὁ Ἡρόδοτος, ὅχι μόνον περὶ πολλῶν ἐπιφανῶν ἀνδρῶν, ἵνα κατὰ δειξῇ τὴν ἐπισημότητα αὐτῶν, λέγει ὅτι ἐνίκησαν τεθρίππων εἰς τὰ Ὀλύμπια ἢ ἀπλῶς ὅτι ἀνῆκον εἰς οἰκίαν τεθριππότροπον, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν βασιλέα τῆς Σπάρτης Δημόρατον ἐγκωμιάζων, ἀναφέρει ὅτι, πρὸς τοὺς ἄλλους λαμπροὺς αὐτοῦ ἔργους, τεθρίππων εἰς τὰ Ὀλύμπια ἐνίκησεν. Κατὰ τὴν 33 Ὀλυμπιάδα, τῇ 648 πρὸ Χριστοῦ, προσετέθησαν δύο εἰς τὰ εἶδη ἀγωνισμάτων, τὸ παγκράτιον (ἥτοι ἀγὼν πυγμῆς καὶ πάλης συνάμα) καὶ ὁ ἵππος κέλῃς, δηλαδὴ ἡ ἀπλὴ ἵπποδρομία. Ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον δὲ νέα προσετίθεντο ἀγωνίσματα, οἷον δρόμος ὀπλιτῶν, ποικίλων παίδων ἀγωνίσματα, καὶ πώλων δρόμοι, ἥτοι νέων ἵππων. Ἄλλ' ἀκριβεστέρα τούτων ἀπαρίθμησης καὶ ἐξήγησις ἤθελε παρατείνειν πολὺ τὸν λόγον· ὅθεν ἀρκούμεθα τοῦτο μόνον νὰ ἐπιφέρωμεν ἐν ᾧ λέγεται, ὅτι, καὶ πάντες οἱ καθ' ἕκαστον εἶδος προτερήσαντες ἐστεφανώθησαν, ἂν καὶ πάντες οἱ νικηταὶ ἀνεγράφοντο μὲν εἰς τοὺς καταλόγους τῶν Ὀλυμπιακῶν νικῶν, ἐδικαιοῦντο δὲ νὰ ἐγείρωσι τὸν ἀνδριάντα αὐτῶν ἐν Ὀλυμπίᾳ· οἱ τοῦ ἀρχικοῦ ὁμοῦ ἀγωνίσματος, τοῦ ἀπλοῦ δρόμου νικηταὶ διετήρησαν τὸ προνόμιον, ὅτι ἀπὸ αὐτῶν συνήθως ἐπωνομάζετο ἡ Ὀλυμπιάς. Καίτοι δὲ ἐπὶ τοσοῦτον πολλαπλασιασθέντων τῶν ἀγωνισμάτων, μέχρι τῆς 134 Ὀλυμπιάδος ἅπαντα ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ ἐτελοῦντο· ἀλλ' ἀπὸ τῆς Ὀλυμπιάδος ταύτης, ἣτις ἐπανηγυρίσθη τῷ 472 ἔτει πρὸ Χριστοῦ, ἀμέσως μετὰ τὸν ὀριστικὸν τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Περσῶν θρίαμβον, τὸ ἐξαχθέν πανελλήνιον φρόνημα ἀπήγγησε τὴν ἔτι μεγαλοπρεπεστέραν τέλεσιν τῆς μετὰ γάλης ἐκείνης ἐθνικῆς ἑορτῆς, ὥστε ἕκτοτε ἐπὶ πέντε ἡμέρας διήρκει οἱ ἀγῶνες. Καὶ εἶναι ἐν γένει ἡ ἐποχὴ αὕτη, ἡ μεταξὺ τοῦ τέλους τῆς πρώτης ἱστορικῆς περιόδου, περὶ ἧς πρόκειται ἐνταῦθα, καὶ τοῦ τέλους τῆς ἐπομένης, ἰδίως δὲ ἡ μεταξὺ τῆς 60 καὶ τῆς 90 Ὀλυμπιάδος, ἀπὸ τοῦ 540 μέχρι τοῦ 420 πρὸ Χριστοῦ, ἡ λαμπροτάτη τοῦ Ὀλυμπιακοῦ ἀγῶνος ἐποχὴ. Ναὶ μὲν πολὺ πρὸ τοῦ 540 εἶχεν ἀποβῇ πανελλήνιος ἡ πανήγυρις αὕτη, καὶ κοινὸς τις δεσμὸς τοῦ ἅπανταχοῦ τῆς γῆς ἐσπαρ-

μένου ἑλληνικοῦ ἔθνους, διότι ἀπὸ τοῦ 618 βλέπομεν νικῆσαντα ἐν-
ταῦθα Λύγδαριν, τὸν ἐκ Συρακουσῶν, ἑλληνικῆς πόλεως ἐν Σικελίᾳ,
καὶ ἀπὸ τοῦ 616, Φιλήταν, τὸν ἐκ τῆς ἐν Ἰταλίᾳ ἑλληνικῆς πόλεως
Συβάριδος, οἱ δὲ κριταὶ τοῦ ἀγῶνος, πρὸ καιροῦ, ἂν ὅχι ἀνέκαθεν ἔφερον
τὸ μέγα τῶν ἑλλανοδικῶν (1) ὄνομα· ἀλλὰ μετὰ τοῦ 540 καὶ τοῦ
420 ἔ-ους ἀνεδείχθησαν οἱ ἐπισημῆταί τοις ὀλυμπιονίκαι. Τότε ἤμασσαν
οἱ περίφημοι Κροτωνιάται ἀθληταί, δηλαδὴ οἱ ἐκ τῆς ἐν Ἰταλίᾳ ἑλ-
ληνίδος πόλεως Κρότωνος· ὁ Μίλων, ὁ Ἰσχόμαχος, ὁ Τιδικράτης, ὁ
"Ἀστυλος, ὁ Φάϋλλος. Ἐκ τούτων ὀνομαστότατος ἦτο ὁ Μίλων ὁ Διοτίμου.
Πᾶς ἔτι ὢν, ἐνίκησεν οὗτος τῷ 540 π. Χ. καὶ ἔπειτα ἀνδρωθεὶς ἐξάκις
ἤριστευσεν ἐπὶ πάλιν ἐν Ὀλυμπίᾳ, οὐδ' ἔσχεν ἀνταγωνιστὴν ἄλλον ἀξιο-
μαχὸν αὐτοῦ εἰμὴ τὸν ἐκ τῆς αὐτῆς πόλεως καταγόμενον Τιμασίθεον.
Καὶ ἔλαβεν ὁ Μίλων πλείονας παντὸς ἄλλου ἀθλητοῦ στεφάνους, διότι
ἐνίκησεν ἔχι μόνον ἐν Ὀλυμπίᾳ πολλάκις, ἀλλὰ πρὸς τούτοις ἐξάκις μὲν
εἰς τὰ Πύθια, ἑνεακίς δὲ εἰς τὰ Νέμεα καὶ δεκάκις εἰς τὰ Ἰσθμια. Πρὸ
μικροῦ τότε εἶχεν εἰσπαχθῇ τὸ ἔθος νὰ ἐγείρωνται ἐν Ὀλυμπίᾳ οἱ ἀνδριάν-
τες τῶν νικητῶν· τὸν δὲ ἀνδριάντα τοῦ Μίλωνος, κατασκευασθέντα ὑπὸ
τοῦ Κροτωνιάτου Δαμέου, αὐτὸς ὁ ἀθλητὴς ἐκεῖνος ἐκόμισεν ἐπὶ τῶν
ὤμων αὐτοῦ εἰς τὸν ὠρισμένον αὐτῷ τόπον.

Περὶ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ἤριστευσαν καὶ οἱ γενναῖοι Ῥόδιοι Δια-
γορίδαι· μάλιστα δὲ ὁ πατὴρ Διαγόρας ὁ πύκτης, ὃν νικῆσαντα δις εἰς
τὰ ὀλύμπια, τετράκις εἰς τὰ Ἰσθμια, δις εἰς τὰ νέμεα, καὶ ἄγνωστον
ποσάκις εἰς τὰ πύθια, ἀπηθανάτισεν ὁ Πίνδαρος, εἰς τὸν ἑβδομον αὐτοῦ
ὑπὲρ τῶν Ὀλυμπιονικῶν ὕμνον. Τότε ἐνίκησαν πολλοὶ Αἰγινῆται, ὑπὸ
τοῦ Πινδάρου ὡσαύτως ὑμνηθέντες, καὶ πλείστοι περιώνυμοι ἐν τῇ
ἱστορίᾳ πολιτικοὶ ἄνδρες, οἱ ἐξ Ἀθηνῶν Ἀλκμαϊωνίδαι, ὁ βασιλεὺς τῶν
Συρακουσῶν Ἰέρων, ὁ δεσπότης Ἀκράγαντος, τῆς ἐν Σικελίᾳ ἑλληνί-
δος πόλεως, Θήρων· τότε πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐστεφανώθη ὁ ἀκραγαντί-
δος ὁμοίως Ἐξάινετος, τὸν ὅποιον, ἐπανερχόμενον ἀπὸ τοῦ κατορθώμα-
τος, κατήγαγον οἱ συμπολίται εἰς τὴν πόλιν αὐτῶν ἐφ' ἄρματος, καὶ
συνεπόμπευσαν αὐτῷ κατὰ τὴν λαμπρὰν ταύτην εἰς τὴν πατρίδα ἐπά-
νοδον, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, συνωρίδες, ἧτοι ἄρματα ὑπὸ δύο ἵππων συρό-
μενα, τρικλίσια λευκῶν ἵππων· ἐξ οὗ δὴλον γίνεται οὐ μόνον ὅποια
τιμὴ ἀπεδίδεδο εἰς τοὺς ὀλυμπιονίκας ἀπανταχοῦ τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου,
ἀλλὰ καὶ ὅποσον μέγας ἦτο ὁ πλοῦτος τῆς ἑλληνίδος ἐκείνης πόλεως.
Τότε ἐπὶ πᾶσι καὶ ἰδίως ἀπὸ τῆς 59 Ὀλυμπιάδος, ἤρχισαν ἐγείρομε-
νοὶ οἱ τῶν νικητῶν ἀνδριάντες, οἵτινες ἀδιακόπως κατὰ πᾶσαν τετραε-
τίαν πολλαπλασιαζόμενοι, συνετέλεσαν πρὸς τὸν καλλωπι-
σμόν τοῦ πεδίου τῆς Ὀλυμπίας· ἐπειδὴ δὲ ὑπῆρχον ἐκεῖ καὶ ἄλλα

1) Ἐλλανοδίκαι ἐλέγοντο οἱ κριταὶ τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγῶνων.

ἄπειρα ἀριστοτεχνήματα, ἱερά, βωμοί, ἀγάλματα, ὧν πολλὰ πεποιημένα ἐκ χαλκοῦ, ἀργύρου, χρυσοῦ καὶ ἐλέφαντος, τὸ πεδίον ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἦτο καὶ φύσει μαγευτικώτατον, εἶχε καταστήσει ἐν ἐκ τῶν θαυμάτων τῆς οἰκουμένης καὶ ἄξιον τῇ ἀληθείᾳ τῆς χάριτος, τῆς εὐφυΐας καὶ τῆς μεγαλοπρεπείας τοῦ ἔθνους τοῦ συνερχομένου ἐνταῦθα ἵνα τελέσῃ τὴν ἐπιφανεστάτην τῶν πανηγύρεων αὐτοῦ. Μάλιστα δὲ κατέπληττε τὸν προσερχόμενον ὁ ναὸς τοῦ Ὀλυμπίου Διός, καὶ τὸ ἀνακείμενον ἐν αὐτῷ ἄγαλμα τοῦ ὑπερτάτου τῶν θεῶν· τὸ ἄγαλμα τοῦτο ἦτο ἔργον τοῦ περιφημοτέρου τῆς ἀρχαιότητος ἀνδριαντοποιοῦ, τοῦ Ἀθηναίου Φειδίου, ὅστις ἐποίησεν οὗτο ἐξ ἐλέφαντος καὶ χρυσοῦ, κατὰ τὴν 86 ὀλυμπιάδα· ἔλεγον δὲ οἱ ἀρχαῖοι περὶ τοῦ ἀριστοτεχνήματος τούτου·

Ἡ θεὸς ἦλθ' ἐπὶ γῆν ἐξ οὐρανοῦ εἰκόνα δειξάων

Φειδία, ἣ σὺ γ' ἔβης τὸν θεὸν ὁψόμενος·

τοσοῦτον ἐξαίσιως εἶχε παραστήσει τὴν θείαν μεγαλειότητα!

(Ἐκ τῆς ἱστορ. τοῦ Ἑλλήν. ἔθνους τόμ. α'.)

2. Ἡθικὴ ἐνότης τοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ ἀντίθεσις τοῦ Ἀσικνοῦ καὶ ἑλληνικοῦ κόσμου.

Τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς ἕκτης π. Χ. ἑκατονταετηρίδος ἤρχισε νὰ ἐκπαιδεύηται, νὰ ἐξαπλουταί καὶ νὰ κρατύνῃ τοὺς συνάπτοντας αὐτὸ δεσμούς. Τὰ αὐτοφυῆ καὶ ἀόριστα πολιτεύματα τῆς ἡρωϊκῆς ἐποχῆς ἐρρυθμίσθησαν ἤδη διὰ νόμων γραπτῶν καὶ θεσμῶν ὠρισμένων. Αἱ φυσικαὶ καὶ ἄπλαστοι ἀρεταὶ τῶν προτέρων χρόνων ἐκκανονίσθησαν ἤδη διὰ τῆς σκέψεως καὶ τοῦ λόγου. Καὶ ἐνῶ τὸ ἀνήσυχον καὶ μεγαλεπήβολον τοῦ ἔθνους πνεῦμα φέρει αὐτὸ ἀκαταπαύστως εἰς κατάληψιν νέων χωρῶν καὶ ἱδρυσιν νέων πόλεων ἀπανταχοῦ γῆς, οἱ συνάπτοντες αὐτὸ δεσμοὶ ἀντὶ νὰ χαλαρωθῶσιν ἐκ τούτου, ἐξ ἐναντίας κρατύνονται. Καὶ μὲν, καθὼς ἐπὶ τῶν ἡρωϊκῶν χρόνων, οὕτω καὶ ἤδη τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος δὲν ὑπόκειται εἰς μίαν τινὰ κοινὴν πολιτικὴν κυβερνήσιν· διεσπαρμένον ἀπὸ Ὀλύμπου μέχρι Κυρήνης, καὶ ἀπὸ Μασσαλίας καὶ κάτω Ἰταλίας καὶ Σικελίας, μέχρι τῆς μικρᾶς Ἀσίας, καὶ συμποσούμενον, ὡς εἰκάζεται, εἰς 20 περίπου ἑκατομμύρια, διατελεῖ διηρημένον, ὅχι εἰς παλλὰς βασιλείας, ὡς ἄλλοτε, ἀλλ' εἰς ἀπειραρίθμους αὐτοτελεῖς πολιτείας, τροπολογουμένας ἀπὸ τῆς στενῆς ὀλιγαρχίας τῆς Σπάρτης μέχρι τῆς πρὸς τὴν ἄκραν δημοκρατίαν βεπούσης ἤδη πολιτείας τῶν Ἀθηνῶν· οὐ μόνον δὲ αἱ πολιτείαι αὗται δὲν συνδέονται διὰ κοινοῦ τινος πολιτικοῦ δεσμοῦ, ἀλλὰ καὶ ὅπου κατὰ χώρας

πάρχουσι τοπικαὶ διαφορῶν πόλεων ὁμοσπονδίαι, αἱ τοιαῦται ἐνώσεις εἶναι μᾶλλον θρησκευτικαὶ ἢ πολιτικαί. Καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν ἀποικιῶν λίγισται ὑποτάσσονται εἰς τὰς μητροπόλεις· αἱ πλεῖσται εἶναι ὅλως ἀπὸ αὐτῶν ἀνεξάρτητοι, αἱ δὲ σφύζονται μεταξὺ τῶν μητροπόλεων, αἱ τινῶν ἀποικιῶν σχέσεις συνίστανται εἰς τιμητικά τινα καὶ θρησκευτικὰ προνόμια, τὰ ὅποια αἱ πρῶται διατηροῦσιν εἰς τελετὰς καὶ πανηγυρεῖς τῶν δευτέρων. Ἐνὶ λόγῳ τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος ἦτο διηρημένον εἰς ἀπείρους πόλεις, ὧν ἐκάστη εἶχε τὸ ἴδιον πολίτευμα, τὴν ἰδίαν χώραν, τὰ ἴδια συμφέροντα καὶ τὴν ἰδίαν πολιτικὴν. Ἀλλὰ αἱ πόλεις αὗται, εἰ καὶ πολιτικῶς ἀπ' ἀλλήλων διακεχωρισμένοι, συνεδέοντο ἅπασι διὰ ποικίλων καὶ ἰσχυροτάτων ἠθικῶν καὶ κοινωνικῶν δεσμῶν.

Ὁ Ἡρόδοτος συγκεφαλαιοῖ τοὺς δεσμοὺς τούτους εἰς τέσσαρας· τὸ θύμακον, τὸ ὁμόγλωσσον, τὸ κοινὰ θεῶν ἱδρύματα καὶ τὰς κοινὰς θυσίας, τὰ ὁμότροπα ἤθη· ὁ δὲ Ζεὺς ὁ ἐλλήνιος ἐπετήρει καὶ συνετήρει τὴν τοιοῦτοτρόπως ἀπαρτιζομένην ἐλληνικὴν ἀδελφότητα. Ἀπαντες οἱ ἠθικοὶ οὗτοι δεσμοὶ ὑπῆρχον καὶ ἐπὶ τῆς προηγουμένης ἡρωικῆς ἐποχῆς· ἀλλὰ τινὲς ἐξ αὐτῶν καὶ ἰδίως τὰ κοινὰ τῶν θεῶν ἱδρύματα καὶ αἱ κοινὰ θυσίαι, ἀπέβησαν κατὰ τὴν δευτέραν ταύτην τοῦ ἔθνους ἡλικίαν πολὺ ἰσχυρότεροι καὶ ὄντως πανελληνιοί. Ἡ γλῶσσα ἀναφαίνεται μὲν ἤδη διηρημένη εἰς διαφοροὺς διαλέκτους, αἵτινες ὑπὸ μὲν τῶν μεταγενεστέρων γραμματικῶν συνεκεφαλαιώθησαν εἰς τέσσαρας, τὴν ἰωνικὴν, τὴν δωρικὴν, τὴν αἰολικὴν καὶ τὴν ἄττικὴν, πράγματι δὲ ἦσαν ποικιλωτέραι καθ' ἐκάστην φυλὴν καὶ εἰς ὅτε καθ' ἐκάστην πόλιν· ἀλλ' αἱ διαλεκτικαὶ αὗται διαφοραὶ δὲν ἦσαν τοιαῦται, ὥστε, ἐκτὸς σπανιωτάτων ἐξαιρέσεων, πᾶς Ἕλλην νὰ μὴ ἐννοῇ πάντα ἄλλον Ἕλληνα καὶ νὰ μὴ γίνηται κατὰληπτός εἰς αὐτόν. Ἡ δὲ γλῶσσα αὕτη, ἥτις μόλις περὶ τὰ τέλη τῆς παρούσης περιόδου σχηματιζομένη εἰς περὶ λόγον, ἐξηκολούθει παράγουσα θαυμάσια ποιητικὰ ἔργα, ὅχι ὅμως μόνον εἰς τὸ ἐπικὸν εἶδος τῆς ποιήσεως. Ἡ ἐπικὴ ποίησις μαραίνεται ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον κατόπιν τῆς ἡρωικῆς ἐποχῆς τῆς ὁποίας ἐξυμνεῖ τὰ κατορθώματα· νέον δὲ ἤδη παράγεται ποιήσεως εἶδος, δι' οὗ αὕτη ἐπεχείρησε νὰ ἐξυμνήσῃ τὰ ἀτομικὰ τοῦ ἀνθρώπου κίσθηματα, φρονήματα, δόγματα καί, ὑπὸ τὰ ποικίλα ὀνόματα τῆς ἱαμβικῆς, τῆς γνομικῆς καὶ προπάντων τῆς λυρικῆς ποιήσεως, παρήγαγεν ἀμίμητα πολυλάκεις ἀριστουργήματα· ἀπαρᾶλλάκτως καθὼς εἰς τὴν ἐπομένην, τὴν πέμπτην ἑκατονταετηρίδα, συμπληροῦσα τὸ στάδιον τῆς ἐν Ἑλλάδι ἐξαιρέτου αὐτῆς ἀναπτύξεως, ἐπεινόνησε τὸ τελειότερον τῆς ποιητικῆς τέχνης εἶδος, τὸ δράμα, τὸ τε σπουδαῖον καὶ τὸ ἀστεῖον, τὴν τε τραγωδίαν δηλαδὴ καὶ τὴν κωμωδίαν. Καὶ οἱ μὲν ἀριστοὶ τῶν λυρικῶν ποιητῶν, ὁ Πίνδαρος καὶ ὁ Σιμωνίδης, οἱ ἀγέρωχοι καὶ ὑψαύχενες, ὡς ἔλεγον αὐτοὺς οἱ Ἕλληνες διὰ τὸ ὕψος τῶν ἰδεῶν καὶ τὴν ἐμβρίθειαν τοῦ φρονήματος αὐτῶν, ἤκρασαν περὶ τὰ τέλη τῆς περιόδου

ταύτης καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς ἐπομένης, διατελέσαντες σύγχρονοι τοῦ ἀχαιοτέρου τῶν τραγικῶν, τοῦ Αἰσχύλου· ἀλλὰ καθ' ὅλην τὴν ἔκτα καὶ καθ' ὅλην σχεδὸν τὴν ἐβδόμην πλεῖστοι ὅσοι ἀνεφάνησαν ἰαδικογνομικοί, λυρικοὶ ποιηταί, ὁ Ἀρχίλοχος, ὁ Καλλίνος, ὁ Τυρταῖος, Ἀλκμάν, ὁ Ἀρίων, ὁ Σπησίχορος, ὁ Ἀλκαῖος, ἡ Σαπφώ, ὁ Σόλων, Θέογνις, ὁ Ἀνακρέων. Οἱ δὲ ποιηταὶ οὗτοι, εἰς εἰκνδήποτε διάλεκτο γράφοντες, ἐθαυμάζοντο καὶ ἠγαπῶντο ἐξ ἴσου εἰς τε τὰς Ἀθήνας καὶ εἰς τὴν Σπάρτην, εἰς τε τοὺς Δελφοὺς καὶ εἰς τὴν Ὀλυμπίαν, εἰς τε τὰς θεσσαλικὰς πόλεις καὶ εἰς τὰς ἀργολικὰς, εἰς τε τὴν Κρότωνα καὶ εἰς τὴν Μίλητον, εἰς τε τὴν Κυρήνην καὶ εἰς τὴν Τραπεζοῦντα, χρησιμεύοντες τοιουτοτρόπως ὡς τεκμήριον ἕμα καὶ ὡς ὄργανον τῆς μεγάλης ἐθνικῆς ἐνότητος.

Πρὸς τοῦτοις ἡ γλῶσσα ἦτο τὸ κυριώτερον χαρακτηριστικὸν δι' ὃ τὸ ὅλον ἔθνος διεκρίνετο ἀπὸ τῶν περὶ αὐτὸ οἰκούντων ἄλλοδαπῶν φύλων, διότι οὐδὲ εἰς ταύτην τὴν περίοδον εἶχεν ἔτι παρχαλὴ ἡ βαρβαρὴ ἐκείνη τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους πεποιθήσις περὶ τῆς ὑπερβαλλούσης αὐτοῦ ἠθικῆς καὶ διανοητικῆς ὑπεροχῆς, ὡς πρὸς τὰ λοιπὰ ἔθνη, τοὺς λεγομένους βαρβάρους· ἔτι δὲ ἡ μετὰ τῆς πεποιθήσεως ταύτης συνδεδεμένη περιφρόνησις πρὸς πᾶν τὸ βάρβαρον, ὃ ἐστὶ τὸ μὴ ἐλληνικόν καὶ ἡ ἐξ ὧν τούτων προκύπτει ἀπότομος ἀντίθεσις μετὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ βαρβάρων. Ἡ ἀντίθεσις αὕτη δὲν ἀπηρτίσθη εἰμὴ κατὰ τὴν ἐπομένην ἐκκτονταετηρίδα, μετὰ τὰ κατὰ Πελοποννησιακὰ πολέμους. Κατὰ δὲ τὴν παρούσαν περίοδον, ἡ περὶ τοῦ βαρβαρίου ἰδέα εἶναι πολὺ ἐπιεικεστέρα καὶ ἡ μετὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ ἄλλοφύλων σχέσις πολὺ οἰκειότερα, καὶ ἐμφανίονσα μάλιστα ἠθικὴν τινα ἰσότητα βραδύτερον ἐκλιποῦσαν. Ὁ βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου Ἀμασις καίπερ κυριεύσας τὴν Κύπρον, συντελεῖ γενναίως εἰς τὴν ἀνέγερσιν τοῦ ἐν Δελφοῖς ναοῦ, λαμβάνει σύζυγον Κυρηναίαν, ἀνατίθησι πολλὰ ἀγάλματα εἰς διαφόρους ἐλληνικὰς πόλεις καὶ συκιάπει δεσμὸν ξενίας ἢ τοι φιλοξενίας πρὸς τὸν Σάμιον τύραννον Πολυκράτην. Οἱ Μιλήσιοι συνομολογοῦσι διαλλαγὰς ξενίας καὶ συμμάχιας πρὸς Ἀλυαττήν, τὸν προκατόχον τοῦ Κροίσου, βασιλέα τῶν Λυδῶν, ὅστις ἤγειρε δύο ναοὺς τῆς Ἀθηνᾶς ἐν τῇ χώρᾳ αὐτῶν, ἀντὶ τοῦ ἐνὶ τῷ ὅποιον ἐνέπρησεν. Ἡ Κροίσου φιλοφρων ἀρετὴ ὑμνήθη ὑπὸ τοῦ Πινδάρου· ἡ δ' εὐνοία ἦν ὁ βασιλεὺς οὗτος τῶν Λυδῶν ἐδείξε πρὸς τὸν ἐλληνικὸν βίον καὶ τὴν τέχνην τὴν ἐλληνικὴν, ἡ φιλοξενος αὐτοῦ αὐλή τὰ πλούσια δῶρα, συνεκάλεσαν περὶ αὐτὸν τοὺς ἐπιφανεστέρους τῶν Ἑλλήνων, τὸν Ἀλκμειῶνα, ὅστις ἐστρατήγησε τῶν Ἀθηναίων εἰς τὸ πρῶτον ἱερὸν πόλεμον, τὸν Μιλτιάδην τὸν Κυψέλου, ὅστις πρῶτον κατέβαλε τὴν θρακικὴν χερσόνησον καὶ ἂν δὲν εἶναι βέβαιον ὅτι ἐπεσκέφθη αὐτὸν ὁ Σόλων, τοῦλάχιστον τὰ περὶ τούτου θρυληθέντα μαρτυροῦσιν ὅτι ὁ Κροῖσος δὲν ἐθεωρήθη ἀνάξιος τῆς πρὸς τὸν σοφώτατον τῶν Ἑλλήνων οἰκειότητος καὶ προσομιλίας. Οἱ Δελφοὶ ἀέδρουν Κροίσου

καὶ Λυδοῖσι προμαντιήν (δηλαδή τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ προτιμῶνται παντός ἄλλου κατὰ τὴν ἐπερώτησιν τοῦ ἐν Δελφοῖς μαντείου) καὶ ἄτε-
λείην (ἀπαλλαγὴν φόρῳ) καὶ προεδρίην (ἥτοι προέχουσάν τινα θέσιν
πρὸς θεωρίαν τῶν ἀγώνων) καὶ ἐξεῖναι τῷ βουλομένῳ αὐτῶν γενέσθαι
Δελφὸν εἰς τὸν αἰεὶ χρόνον». Μόνον τῶν Ὀλυμπίων καὶ τῶν θρησκευτι-
κῶν τελετῶν, τῶν καλουμένων μυστηρίων, δὲν μετεῖχον κατὰ τὴν ἐπο-
χὴν ταύτην οἱ βάρβαροι, ἐνῷ μετ' ὀλίγον ἀπεκλείσθησαν πρὸς τοὺς ἄλ-
λους ὅλων τῶν πανελληνίων ἀγώνων.

Οἱ τέσσαρες οὗτοι ἀγῶνες ἦτοι τὰ Ὀλύμπια, τὰ Πύθια, τὰ Νέμεα,
τὰ Ἰσθμια, καὶ τὸ ἐν Δελφοῖς χρηστήριον ἦσαν, ὡς προείπομεν, ὁ ἰσχυ-
ρότερος ἠθικὸς καὶ κοινωνικὸς δεσμός, ὅστις συνῆπτεν ἤδη πρὸ ὅλου ἑλλη-
νικῶν ἔθνος. Εἰς τὸ ἐν Δελφοῖς χρηστήριον δὲν ἔπαυον προσερχόμε-
νοι ἀπὸ πάσης ἑλληνικῆς γῆς, καὶ ἀπὸ αὐτῶν τῶν ἀπωτάτων ἀποικιῶν,
ἄνθρωποι ἐπερωτῶντες περὶ πλείστων ὅσων δημοσίων καὶ ἰδιωτικῶν
συμπερόντων καὶ ἐπειδὴ οἱ χρησμοὶ τοῦ Θεοῦ ἐθεωροῦντο ἱεροὶ καὶ
ἀπαράβατοι, πρόδῃλον ὅτι τὸ μαντεῖον ἐπενήργει ἀδιάκóπως εἰς
τὸν ὅλον δημόσιον καὶ ἰδιωτικὸν τοῦ ἔθνους βίον. Ἀλλὰ καὶ
αἱ πανηγύρεις ἦσαν τοιοιτοτρόπως κεκατονισμένοι, ὥστε ἡ μεταξὺ
αὐτῶν καὶ τοῦ ὅλου ἔθνους σχέσις ὑπῆρχε σχεδὸν ἀδιάλειπτος. Πᾶσα
τετραετία ἀπετέλει τὴν περίοδον ἢ τὸν κύκλον τῶν ἱερῶν τούτων ἀγῶ-
νων καὶ κατὰ μὲν τὸ πρῶτον ἔτος ἐτελοῦντο δύο ἐξ αὐτῶν, ὁ ὀλυμ-
πιακὸς καὶ ὁ ἰσθμικός· κατὰ δὲ τὸ δεύτερον, ὁ νεμεακὸς, κατὰ δὲ τὸ
τρίτον πάλιν δύο, ὁ ἰσθμικός καὶ ὁ πυθικός· κατὰ δὲ τὸ τέταρτον ὁ
νεμεακὸς καὶ οὕτω καθεξῆς.

Οἱ ἀξιοθέντες νὰ βραβευθῶσι ἔπαξ τεύλαχιστον καθ' ἕκαστον τῶν
τεσσάρων τούτων πανελληνίων ἀγώνων, ἐτιμῶντο διὰ τοῦ ἐπιφθόνου
ἐπωνύμου τοῦ περίοδονίκου. Καὶ οἱ τοιοῦτοι μὲν ἦσαν φυσικῶς τῷ
λόγῳ ὀλίγοι· εὐχάριθμοι δὲ σχετικῶς καὶ οἱ ἐν γένει νικηταὶ ἀναδει-
κνύμενοι· πολυάριθμοι ὅμως ἦσαν οἱ συναγωνιζόμενοι καὶ ἀπειράριθμοι
οἱ συντρέχοντες ἐνταῦθα ὡς θεαταὶ καὶ ὡς ἔμποροι, τοσούτῳ μᾶλλον
ὅσῳ, διὰ τῆς λεγομένης ἐκεχειρίας, ἥτοι τῆς προσωρινῆς διακοπῆς πά-
σης ἐχθροπραξίας ἐξησφαλίζετο ἡ ἐν εἰρήνῃ ἀπανταχόθεν διάβασις τῶν
θεωριῶν, δηλαδή τῶν ἱερῶν πρεσβειῶν τῶν πόλεων, καὶ πρὸ πάντων διε-
τηρεῖτο ἡ εἰρήνη ἐν τῷ τόπῳ ὅπου ἐτελοῦντο αἱ πανηγύρεις, καθ'
ὅλον τὸ διάστημα τῆς ἱερομηνίας ἥτοι τοῦ μηνὸς τῆς πανηγύρεως.
Ἀπαντες οἱ προσερχόμενοι ἔθνον εἰς τὸν Θεὸν καὶ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ βω-
μοῦ, ἐθεώρουν τοὺς αὐτοὺς ἀγῶνας, καὶ διὰ τῶν ἀναθημάτων αὐτῶν
συνετέλειον εἰς τὸ νὰ πλουτίσῃσι καὶ νὰ κοσμήσωσι τὸν αὐτὸν ἱερὸν
χωρὸν. Ἀπαντες, μεγάλοι καὶ μικροί, βασιλεῖς, στρατηγοὶ ἢ ἄπλοὶ
πολιταὶ ὑπεβύλλοντο εἰς τοὺς αὐτοὺς ἀγωνιστικούς νόμους, ἐτιμωροῦντο,
ὁσάκις παρεβαινον τοὺς νόμους τούτους, διὰ τῶν αὐτῶν ποινῶν καὶ νι-
κήσαντες ἠξιοῦντο τῶν αὐτῶν τιμῶν. Δὲν συνέρρεον δὲ ἐνταῦθα τὰ

πλήθη ἐπὶ μόνῳ τῷ σκοπῷ τῶν σωματικῶν ἀγώνων, ἀλλὰ καὶ ποιηταὶ καὶ φιλόσοφοι καὶ ἱστορικοὶ προσήρχοντο ἵνα ὑποβάλῃσι τὰ ἔργα αὐτῶν εἰς τὴν κρίσιν τοῦ κοινοῦ τῶν Ἑλλήνων. Πάλιν δὲ αἱ ἐνταῦθα γινόμεναι ἀποφάσεις καὶ ἀπονεμόμεναι τιμαὶ ἀντὶτήχουν καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα· αἱ πόλεις ὑπεδέχοντο ἐν πομπῇ καὶ παρατάξει τοὺς στεφανωθέντας συμπολίτας· οἱ τεχνῖται κατεσκευάζον τοὺς ἀνδριάντας αὐτῶν· οἱ ποιηταὶ ἔγραφον εἰς τιμὴν αὐτῶν ᾠδὰς· οἱ ἱστορικοὶ ἐμνημόνευον τοῦ κατορθώματος ὡς γεγονότος πλείστου λόγου ἀξίου· νέου δ' ἀγωνισταὶ παρεσκευάζοντο ἵνα ἀξιοθῶσι τοῦ αὐτοῦ περιμαχῆσθαι βραβεῖον, διό, ὅταν ἀναλογισθῶμεν ὅτι ἡ τοιαύτη ἀπὸ τῶν ἄκρων τῆς Ἑλλάδος πρὸς τὰ κέντρα καὶ ἀπὸ τῶν κέντρων πρὸς τὰ ἄκρα κίνησις ἐγένετο ἀδιακόπως, δις τοῦ ἐνιαυτοῦ ἢ τοῦλάχιστον ἅπαξ, ἀνάγκη νηὶ ὁμολογῆσωμεν ὅτι, ἂν τότε ἔλειπε ἀπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους μία τοιαυτή κοινὴ πολιτικὴ κυβέρνησις, οἱ ἠθικοὶ ὅμως καὶ κοινωνικοὶ δεσμοὶ δι' ὧν συνεδέετο ἦσαν τοσοῦτον ἰσχυροί, ὥστε ἐκ τῶν νεωτέρων ἐπικρατειῶν μόνῃ ἡ Γαλλία ἴσως δύναται νὰ θεωρηθῇ ὅτι ἔχει τὴν ἠθικὴν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος ἐνότητα.

Ἐν ἑσπερεῖο δὲ τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ἔκτοτε καὶ πολιτικῶν ἐρεῖσι σμάτων. Δύο αὐτοῦ πόλεις, ἡ Σπάρτη καὶ Ἀθῆναι, μάλιστα Σπάρτη, εἶχον ἤδη ἀποβῆ πολὺ τῶν λοιπῶν ἰσχυρότεραι καὶ ἔχον συγκροτήσει κράτη ὁπωσούν λόγου ἄξια· ὥστε αἱ ἄλλαι τῶν ἔθνους δυνάμεις, συμπυκνούμεναι περὶ ταῦτα, ἦσαν ἱκαναὶ νὰ ἀποκρούσωσι πάντα ἐξωτερικὸν πολέμιον. Καὶ ἐμελλε μετ' ὀλίγον νὰ ἐκτεθῇ ἡ Ἑλλὰς εἰς φοβεράν κατὰ τοῦτο δοκιμασίαν· διότι το μέγα περσικὸν κράτος ἐπετέθη κατ' αὐτῆς ἐν ἀρχῇ τῆς πέμπτης ἐκκτονταετηρίδος. Τὸ περσικὸν τοῦτο κράτος, τὸ ὁποῖον ἐν τῷ διαστήματι τῶν τελευταίων πεντήκοντα ἐνιαυτῶν, εἶχε κυριαρχήσει ὑπὸ τοὺς βασιλεῖς Κύρον, Καμβύσην καὶ Δαρεῖον τὸν Ὑστάσπου ἀπάσης τῆς δυτικομένης Ἀσίας ἀπὸ τοῦ Ἰνδοῦ μέχρι τῆς Μεσογείου θαλάσσης, καὶ πρὸς τοῦτους τῆς Αἰγύπτου, διέφερε τοῦ ἑλληνικοῦ τοσοῦτον, ὥστε ἐνῶ συνώρευον πρὸς ἄλληλα, ἐνόμιζέ τις ὅτι κεῖνται εἰς τοὺς δύο ἀντιθέτους τῆς γῆς πόλους. Ἐν Ἀσίᾳ μὲν ἅπασα ἡ κυβερνητικὴ ἐξουσία ἦτο συμπεπυκνωμένη εἰς χεῖρας ἀνδρὸς ἑνός, ἀλλὰ τὰ ἀπαρτίζοντά τὴν ἐπικράτειαν διάφορα φύλα καὶ τμήματα δὲν συνεδέοντο πρὸς ἄλληλα δι' οὐδενὸς ἠθικοῦ δεσμοῦ· ἐν Ἑλλάδι ἐξ ἐναντίας, οὐδεμία μὲν ὑπῆρχεν κυβερνητικὴ ἐνότης, ἀλλ' αἱ ἀπαρτίζουσιν αὐτὴν φυλαὶ καὶ πόλεις δι' ἰσχυροτάτων συνεδέοντο πρὸς ἀλλήλας ἠθικῶν δεσμῶν. Ἐν Ἀσίᾳ ἀνεξέλεγκτος τοῦ μονάρχου δεσποτεία πρήγαγε φυσικῷ τῷ λόγῳ τὴν τυφλὴν ὑπακοήν, ἡ τυφλὴ ὑπακοή, τὴν ταπεινώσιν τοῦ ἀτομικοῦ αἰσθήματος, ἡ δὲ ταπεινώσις τοῦ ἀτομικοῦ αἰσθήματος, τὰ εὐτελέστερα καὶ ἀγενέστερα τῶν φρονημάτων· ἐν Ἑλλάδι, ἐξ ἐναντίας, τὰ κοινοβουλευτικὰ πολιτεύματα πρήγαγον τὸ ἐθνικὸν αἶσθημα, τὸ δ' ἐθνικὸν

αίσθημα, τὴν φιλοπατρίαν, ἣ δὲ φιλοπατρία πάλιν, τὰ ὑψηλότερα καὶ εὐγενέστερα τῶν φρονημάτων. "Ωστε ὁ ἐπελθὼν ἀγὼν ὑπῆρξεν ἀγὼν ὅχι δύο ἐπικρατειῶν, ἀλλὰ δύο ἀντιθέτων κόσμων· διὰ δὲ τοῦτο ἀπέβη μὲν τὰ μάλιστα ἀξιωμακροῦς, ἀπέβη δὲ καὶ τὰ μάλιστα διαρκῆς. Τῷ ὄντι, ἐν τῇ πέμπτῃ ἑκατονταετηρίδι, τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος ἀπέκρουσε τὴν περσικὴν κυριαρχίαν, ἐν δὲ τῇ τετάρτῃ καὶ ὅλως κατέλυσε τὸ πρῶτον τοῦτο περσικὸν κράτος· ἀλλὰ βραδύτερον ἀνηγέρθη νέον ἐν Ἀσίᾳ περσικὸν βασιλεῖον καὶ νέα προέκυψε πάλιν μεταξύ αὐτοῦ καὶ τοῦ χριστιανικοῦ ἡδὴ τότε ἐλληνισμοῦ, μέχρις οὗ, ἐν τῇ ἐβδόμῃ ἑκατονταετηρίδι μετὰ Χριστόν, ὁ Ἡράκλειος κατέβηκεν ὁλοσχερῶς τὸ δεύτερον τοῦτο περσικὸν κράτος, ὅπως ἄλλοτε ὁ Ἀλέξανδρος τὸ πρῶτον· ἀλλ' αὖθις μετ' οὐ πολὺ, διεμορφώθη ἐν Ἀσίᾳ ἕτερον διὰ τοῦ μωαμεθανισμοῦ κράτος καὶ ἐπῆλθεν ἕτερος μεταξύ αὐτοῦ καὶ τοῦ ἐλληνισμοῦ ἀγὼν, ὅστις ποικίλας λαβὼν τύχας καὶ τροπὰς, ἐξκολουθεῖ μέχρι τῆς παρούσης ὥρας.

(Αὐτ. Α'. σελ. 322—326)

3. Ἡ ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχία.

Ὁ ἐλληνικὸς στόλος ἔσπευσε νὰ παραταχθῇ εἰς τὰ σημερινὰ Ἀμπελάκια, παρὰ τὴν νῆσον καὶ πρὸ τῆς πόλεως αὐτῆς Σαλαμῖνος. Τὴν ἐντιμοτάτην δεξιὰν πτέρυγα κατέλαβεν ὁ Εὐρυβιάδης μετὰ τῶν μοιρῶν τῆς Σπάρτης, τῆς Κορίνθου, τῆς Αἰγίνης καὶ τῶν Μεγάρων, ἦσαν δὲ αὗται αἱ ἀρισταὶ τοῦ δωρικοῦ φύλου μοῖραι καὶ εἶχον κτεέναντι αὐτῶν τοὺς Ἴωνας τῆς μικρᾶς Ἀσίας καὶ τοὺς Κῆρας. Ἐν τῷ μέσῳ παρετάχθησαν αἱ τριήρεις τῶν μικροτέρων Ἑλληνίδων πόλεων, ἔχουσαι ἀντικρὺ αὐτῶν τοὺς Πικυλοῦς, τοὺς Λυκίους, τοὺς Κίλικας καὶ τοὺς Κυπρίους. Τὴν δ' ἀριστερὰν πτέρυγα ἀπετέλουν αἱ τριήρεις τῶν Ἀθηναίων, αἱ ἀποτελοῦσαι ὑπὲρ τὸ ἥμισυ τοῦ ὅλου στόλου καὶ ἔχουσαι νὰ πολεμήσωσι πρὸς τοὺς Φοίνικας καὶ τοὺς Αἰγυπτίους.

Ἡ ὑπεροχὴ λοιπὸν τῆς περσικῆς δυνάμεως ἦτο ὑπερογκος· 300 περίπου ἐλληνικὰ πλοῖα φέροντα 70 ἢ 80000 τὸ πολὺ ἀνδρῶν προέκειτο ν' ἀγωνισθῶσι πρὸς 1000 τὸ ὀλιγώτερον περσικὰ καὶ ἀνδρας 260 ἢ 300 000. Τὸ πλῆθος τῶν ἐχθρικών τριήρων ἦτο τοσοῦτον, ὥστε, καὶ τοὶ τεταγμένοι εἰς τρεῖς σειράς, ὑπερεφλάγγιζον τῆς ἐλληνικῆς παρατάξεως, καὶ τοὶ εἰς μίαν μόνην γραμμὴν ὅσον ἔνεστι παρεκταθείσης· δηλαδή τὰ δύο ἄκρα τοῦ περσικοῦ στόλου, παρεκτεινόμενα πολὺ ὑπὲρ τὰ δύο ἄκρα τοῦ ἐλληνικοῦ, ἦσαν ἔτοιμα νὰ περικυκλώσωσιν αὐτόν. Καὶ ἔπειτα ὀπισθεν τοῦ περσικοῦ στόλου ἐπὶ τῆς ἀττικῆς παραλίας, παρετάσσετο ὁ ἀπειράριθμος περσικὸς στρατὸς τῶν πολεμίων, ἕτοιμος εἰς πᾶσαν βοήθειαν, ἐνῶ ὀπισθεν τοῦ ἐλληνικοῦ, ἐπὶ τῆς Σαλαμῖνος,

δὲν ἴσταντο εἰμὴ εὐάριθμοί τινες, ὑπὸ τὸν Ἀριστείδην, Ἀθηναῖοι ὀπλίται, διότι ὁ μὲν μέγας πεζικός τῶν Ἑλλήνων στρατός ἦτο μακράν, ἐπὶ τοῦ ἰσθμοῦ, εἰ δὲ πλεῖστοι Ἀθηναῖοι ἐδεησε νὰ ἐπιβῶσιν εἰς τὰ πλοῖα αὐτῶν, ἅτινα καὶ πάλιν ἦσαν πολὺ ἀραιότερον τῶν περσικῶν πεπληρωμένα, διότι ἐνῷ τούτων ἕκαστον ἔφερε 30 λογάδας ἐπιβάτας, ἐπὶ ἑκάστης ἀττικῆς τριήρους δὲν ἐπέβανον εἰμὴ 14 ὀπλίται καὶ 4 τοξόται. Ἐπὶ πᾶσιν, ὅπισθεν τοῦ περσικοῦ στόλου, ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἀρίστων περσικῶν ταγμάτων, εἰς θέσιν τινὰ ἐπιτηδειοτάτην πρὸς κατόπτευσιν τοῦ ὅλου πεδίου τῆς μάχης περὶ τοὺς τελευταίους πρόποδας τοῦ ἀντικρὺ τῆς Σαλαμῖνος ὄρους Αἰγάλεω, πρὸς δυσμὰς τοῦ Φωρῶν λιμένος, ἐκάθησεν ἐπὶ δίφρου ἀργυρόποδος, ὡς τις Ζεὺς, τοῦ παντός ἔφορος, ὁ μέγας βρυσιλεύς, ἵνα διὰ τῆς παρουσίας αὐτοῦ καὶ διὰ τῆς ἀμοιβῆς τῶν ἀριστευόντων, διὰ τῆς τιμωρίας δὲ τῶν γυναικῶν ἢ ἀνδρῶν, καταστήσῃ ἀκαταμάχητον τὴν φοβερὰν ἐκείνην ναυτικὴν δύναμιν. Ἄλλ' ἀφ' ἐτέρου ἐκ τῶν πολυαρίθμων τούτων πλοίων μόνα τὰ φοινικικὰ καὶ τὰ ἰωνικὰ ἦσαν ἐφάμιλλα τῶν ἐλληνικῶν κατὰ τὴν δεξιότητα. Τὰ περσικὰ πληρώματα, καθὼ ἀγρυπνήσαντα καὶ κοπιάσαντα καθ' ὅλην τὴν προηγουμένην νύκτα, ἦσαν ἐν γένει κεκμηκότα ἀπὸ αὐτῆς τῆς ἀρχῆς τοῦ ἀγῶνος. Αὐτὴ ἡ πληθὺς αὐτῶν ἡδύνατο νὰ ἀποβῇ κατὰ μέγα μέρος ἐν μόνον ἄχρηστος ἀλλὰ καὶ ἐπιβλαβὴς διὰ τὸ στενὸν τοῦ χώρου, διότι ἐκτὸς τοῦ πλεονεκτήματος τῆς ὑπερφαλαγγίσεως, ἕκαστον περσικὸν πλοῖον εἶχε νὰ ἐπιτεθῇ καθ' ἐνὸς ἐλληνικοῦ, τὰ δ' ὑποχωροῦντα ἐμπίπτοντα εἰς τὰς ὀπισθεν σειράς, ἦτο ἐνδεχόμενον νὰ ταραῶσιν τὴν τάξιν αὐτῶν καὶ νὰ προξενήσωσι πολλάκις εἰς αὐτὰς ζημίας μεγάλας. Αὐτὴ ἡ πεποίθησις ἣν εἶχον οἱ Ἕλληνες, ὅτι νικηθέντες ἢ καὶ ἄπλως μὴ νικήσαντες, ἤθελον καταστραφῇ, ἔμελλε νὰ καταστήσῃ αὐτοὺς ἀκαταγωνίστους. Τὸ δὲ πάντων σπουδαιότερον, τὴν πραγματικὴν ἡγεμονίαν τοῦ ἐλληνικοῦ στόλου εἶχεν ἀνὴρ μεγαλοφυΐας, ὅστις ἀρχὸν τοῦ ἡμίσους ἀριθμοῦ τῶν πλοίων, συνεπύκνωσεν ἅπασαν ταύτην τὴν δύναμιν εἰς τὸ ἀριστερὸν κέρας, νοήσας ἐκ πρώτης ἀφετηρίας, ὅτι ἐνταῦθα ἔμελλε νὰ γίνῃ ἡ κρίσις τοῦ ὅλου ἀγῶνος, ὅτι δηλαδὴ ἅμα ἤθελε διακωλύσει τὴν ὑπὸ τῶν Φοινίκων ὑπερφαλάγγισιν καὶ διασπάσει τὸ κέρας αὐτῶν οἱ λοιποὶ θέλουσιν ἀπαραιτήτως ὑπενδῶσει. Καὶ τούτου ἕνεκα μάλιστα εἶπομεν ὁ Θεμιστοκλῆς ἔσωσε τὴν Ἑλλάδα ἐν Σαλαμῖνι· ὅχι διότι ἠνάγκασε τοὺς Ἕλληνας νὰ ναυμαχήσωσιν ἐνταῦθα· τοῦτο τοῦ Θεμιστοκλέους τὸ πολίτευμα εἶναι, δεκτικὸν συζητήσεως· τὸ δ' ἀναμρισητέον εἶναι ὅτι αὐτὸς κατεσκεύασεν ἐγκαίρως τὰς πολλὰς τῶν Ἀθηναίων τριήρεις καὶ αὐτός, διὰ τῶν τριήρων τούτων, ῥῆξας τὴν πτέρυγα τῶν Φοινίκων, ἐγένετο πρωταίτιος τῆς νίκης. Τελευταῖον, μέγα ἐνέπνεεν εἰς τοὺς Ἕλληνας θάρρος ὁ γνωστὸς περὶ Σαλαμῖνος χρησμός τῆς Πυθίας· καθ' ἣν δὲ στιγμὴν συμπληροῦτο ἡ ἐλληνικὴ παράταξις, κτέφθασεν ἐξ Αἰγίνης ἡ τριήρης ἡ

σταλείσα ἵνα φέρῃ τὰς εἰκόνας τῶν Αἰακιδῶν (1) καὶ ἡ κίςια αὐτῆς ἄριξις, ἀνὰ μέσον τοσούτων ἐχθρῶν πλοίων, ἐθεωρήθη ὁμοίως ὡς ἄριστος οἰωνός.

Καὶ εἶχεν ἤδη ἀνατείλει ὁ ἥλιος τῆς μεγάλης ἐκείνης ἡμέρας καθ' ἣν ἐμελλε νὰ ἀποφασισθῇ ἡ τύχη τῆς Ἑλλάδος· οἱ δύο στόλοι, ἀντι-παρατεταγμένοι ὄντες, ἔμειναν ἐπὶ τινὰ χρόνον ἀκίνητοι, διότι ἐκάτερος εἶχε συμφέρον νὰ ἀρχίσῃ ὁ ἕτερος τὸν ἀγῶνα, οἱ μὲν Ἕλληνες, ἵνα οἱ Πέρσαι εἰσελάσσωσιν ἐντὸς τοῦ στενωτέρου λιμένος τῆς Σαλαμῖνος, οἱ δὲ Πέρσαι, ἵνα οἱ Ἕλληνες προελάσσωσιν εἰς τὸν ὀπίωσιν εὐρύτερον μεταξὺ τῶν δύο στομιῶν τοῦ πορθμοῦ χώρον. Αἴφνης ὅμως ἀντήχησε πρῶτος τῶν Ἑλλήνων ὁ παιάν, καὶ ἐσήμανεν ἡ σάλπιγξ τοῦ Εὐρυβιάδου τὴν ἐφοδον, καὶ ἐπανάλαβον τὸ σημεῖον αἱ σάλπιγγες τῶν στρατηγῶν, καὶ ἀνεβύθησαν τὰ πληρώματα ἀέμπρὸς παῖδες Ἑλλήνων, σφίζετε τὴν πα-τριδα, καὶ ὤρμησε πρὸς τὰ πρόσω πᾶσα ἡ ἑλληνικὴ παράταξις. Ἀλλὰ ἀφοῦ προεχώρησεν ἐπὶ μικρόν, καὶ ἀντήχησε τῶν βαρβάρων ὁ ἀλαλαγ-μός, καὶ ἀντεπεξῆλθον θρακοῦντα τὰ περσικὰ πλοῖα, οἱ Ἕλληνες, ἵνα ἐπιτύχωσι τὸν ἀρχικὸν αὐτῶν σκοπόν, ἵνα παρασύρωσι τοὺς πολεμίους ἐντὸς τοῦ στενοῦ τῆς Σαλαμῖνος λιμένος, ἤρχισαν ὑποχωροῦντες, οὐχὶ στρέψαντες τὰ νῶτα, ἀλλὰ, ὡς ἔλεγον τὸ πάλαι, ἀνακρουόμενοι τὰς πρύμνας, ἥτοι κωπηλατοῦντες πρὸς τὰ ὀπίσω, μεχριστοῦ φωνὴ ἰσχυρὰ ἡκούσθη καθ' ἅπαν τὸ τῶν Ἑλλήνων στρατόπεδον αὐ δαιμόνιοι, μέχρι τίνος πρύμνην ἀνακρούεσθε, καὶ τότε, εἰς τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα, ὁ Ἀθηναῖος Ἀμεινίας ὁ Παλληνεύς, ὁ ἀδελφὸς τοῦ Κυναιγείρου, ὁ ἀδελφὸς τοῦ Αἰσχύλου, διέταξε πρῶτος τὴν τριήρη αὐτοῦ νὰ κωπηλατήσῃ αὐθις πρὸς τὰ ἐμπρός, καὶ μετὰ τοσαύτης ὁρμῆς ἐνέπηξε τὸ ἔμβολον, ἥτοι τὴν σιδηρὰν αὐτῆς μύτην, εἰς τὰ πλευρὰ τῆς ἀντεπερχομένης φοι-νικικῆς τριήρους, ὥστε τὰ δύο πλοῖα δὲν ἠδυνήθησαν πλέον νὰ χωρι-σθῶσι. Συγχρόνως δὲ σχεδόν, εἰς τὴν δεξιὰν πτέρυγα, ἐνέβαλε κατὰ τῶν πολεμίων ἡ φέρουσα τοὺς Αἰακίδας Αἰγιναία τριήρης, τρίτος δὲ συνεπλάκη ὁ Νάξιος Δημόκριτος.

Καὶ ἡ μάχη ἀπέβη οὕτω γενική. Ἐπὶ πολὺν δὲ χρόνον ὑπῆρξε ἀμφί-ροπος, διότι οἱ ἄνδρες τοῦ περσικοῦ στόλου ἠγωνίσθησαν γενναϊότατα. Αὐτοὶ οἱ Ἴωνες ὀλίγον φαίνεται ἐπρόσεξαν εἰς τὰς προτροπάς, ὥς ἀπῆλ-θουν ὁ Θεμιστοκλῆς ἀπερχόμενος ἀπὸ Ἀρτεμισίου· καὶ κατέφερον δεινὰς πληγὰς εἰς τὸ δεξιὸν τῶν Ἑλλήνων κέρας. Ἰδίως οἱ Σάμιοι Θεομήστωρ καὶ Φύλακος ἐκυρίευσαν πολλὰς πελοποννησιακὰς τριήρεις, οἱ δ' Αἰγι-γῆται μετὰ κόπου ἠδυνήθησαν κατ' ἀρχὰς ν' ἀνθέξωσιν εἰς αὐτοὺς. Πρῶτοι ἤρχισαν ὑπερισχύοντες οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τὸ ἀριστερὸν κέρας. Ἐνταῦ-

(1) Ὁ Αἰακὸς καὶ οἱ ἀπόγονοι αὐτοῦ Πηλεὺς, Τελαμῶν, Τεῦκρος, Αἴας, Ἀχιλλεὺς ἐτιμῶντο ἐν Αἰγίνῃ.

θα ὁ Θεμιστοκλῆς, πυκνῶσας τὰς ἀρίστας αὐτοῦ νῆας διέσπασε τελευ-
 ταιόν, δηλαδή ἐκοψεν εἰς δύο, τὸ ἡμικύκλιον τὸν ὅποιον εἶχον σχηματίσει
 περὶ αὐτὸν οἱ Φοίνικες, ὠρελούμενοι ἀπὸ τὴν εὐρυχωρίαν τοῦ ἀρκτικού,
 τοῦ πρὸς Ἐλευσίνα στομίου καὶ ἠνάγκαζε τὰ μὲν τῶν ἐχθρικῶν πλοίων
 νὰ πέσωσιν ἔξω εἰς τὴν στερεάν, τὰ δὲ νὰ ζητήσωσιν ἄστυλον ὅπισθεν τοῦ
 κέντρου. Αἱ ἐνταῦθα τεταγμέναι περσικαὶ μοῖραι ἐταράχθησαν ἰδοῦσαι
 τὰς Φοινίσσας τριήρεις περιφερομένας εἰς τὰ ὀπίσθια αὐτῶν· καὶ μετ'
 ὀλίγον ὁ Θεμιστοκλῆς, ὅστις δὲν ἠδύνατο νὰ κταδιώξῃ τὰ ἐξωκείμενα
 πλοῖα, ἕνεκα τῶν ἐπὶ τῆς παραλίας ἱσταμένων περσικῶν ταγ-
 μάτων, ἐτράπη πρὸς δεξιάν καὶ ἐπέπεσε κατὰ τοῦ κέντρου.
 Ἐπὶ τινα χρόνον οἱ Κύπριοι καὶ οἱ Κίλικες, αἵτινες ἠγωνίζοντο
 πρὸς τοὺς ἐν τῷ μέσῳ ἱσταμένους Ἕλληνας, ἀντέσχον καρτε-
 ρικῶς εἰς τὴν νέαν ταύτην ἐκ πλαγίου ἔφοδον· ἀλλὰ πίπτει ἐν τῷ
 ἀγῶνι τούτῳ ὁ τῶν Κιλικῶν ἡγεμὼν Συέννεσις, καὶ τότε ὑπειδίδει
 ὁμοίως τὸ ἐχθρικὸν κέντρον, συναθούμενον ἐν μέρει πρὸς τὴν ἀκτὴν, ἐν
 μέρει πρὸς τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα. Ὡστε τὸ πλεῖστον τοῦ περσικοῦ
 στόλου ἐσωρεύθη ἤδη εἰς τὴν γωνίαν ἣν σχηματίζει μετὰ τῆς ἀττικῆς
 παραλίας τὸ μεσημβρινόν, τὸ πρὸς τὸν Πειραιᾶ στόμιον τοῦ πορθμοῦ.
 Οἱ προτεταγμένοι ἐνταῦθα Ἴωνες καὶ Κᾶρες δὲν παρέρυθησαν κατ'
 ἀρχὰς ὑπὸ τοῦ ῥεύματος ἐκείνου τῶν φυγάδων καὶ ἀνέμενον ἀντιπα-
 λαίοντες πρὸς τοὺς Αἰγινήτας καὶ τοὺς ἄλλους Δωριεῖς. Ἀλλὰ ὅπισθεν
 αὐτῶν συνέβαινε θόρυβος καὶ ὄθισμός ὀλέθριος. Τὰ περσικὰ πλοῖα τῆς
 δεξιᾶς πτέρυγος καὶ τοῦ κέντρου ὅσα ἐξώκειλαν, ἐζητοῦν, διωκόμενα
 ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων, νὰ διαφύγῃσι πρὸς τὸν Πειραιᾶ, διὰ τῆς ἀριστερᾶς
 πτέρυγος· ἀλλ' ἐμπεσόντα εἰς τὴν πτέρυγα ταύτην καὶ προσπαθοῦντα ἐκ
 παντός τρόπου νὰ διελάσωσιν, ἀνέτρεπον ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τὴν τάξιν
 τῶν τεταγμένων ἐκεῖ ἰωνικῶν καὶ καρικῶν τριήρεων, καὶ μὴ δυνάμενα νὰ
 κινηθῶσιν ἐλευθέρως, ἔθραυον ἀλλήλων τὰς κώπας καὶ ἀμοιβαίως ἐτίτρω-
 σκοντο διὰ τῶν ἐμβόλων αὐτῶν. Πλησιάσαντες δὲ ἤδη οἱ Ἀθηναῖοι καὶ
 ἐνωθέντες μετὰ τῶν Αἰγινήτων ἐπ' χειροῦσι τελευταίαν κατὰ τῆς ἀρι-
 στερᾶς πτέρυγος ἔφοδον. Ὁ Θεμιστοκλῆς παραγγέλλει τὴν τριήρη αὐ-
 τοῦ νὰ ἐπιπλεύσῃ κατὰ τῆς περσικῆς ναυαρχίδος· ἦρχε δὲ τοῦ πλοίου
 τούτου Ἀριαβίγνης ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ξέρξου, ὁ τῶν Ἰωνῶν καὶ Κερῶν
 στρατηγός. Ἡ τριήρης τοῦ Θεμιστοκλέους κτακλύζεται ὑπὸ βελῶν
 καὶ ἀκοντίων, ἀλλ' ὁ Ἀμεινίας ὁ Παλληνεὺς ἐμπήγει τὸ ἔμβολον αὐτοῦ
 εἰς τὰ πλευρὰ τῆς περσικῆς ναυαρχίδος. Ὁ ἀτρόμητος Ἀριαβίγνης δια-
 τάσσει τότε ἔφοδον κατὰ τῆς πρῶρας τοῦ Ἀμεινίου καὶ ὁρμᾷ πρῶτος
 νὰ εἰσπηδήσῃ εἰς αὐτήν, ἀλλὰ κατακλύζεται εἰς τὸ πέλαγος ὑπὸ τῶν
 Ἀθηναίων ὀπλιτῶν, καὶ ἡ τριήρης αὐτοῦ βυθίζεται, τὸν δὲ νεκρὸν τοῦ
 υἱοῦ τοῦ Δαρείου σφίξει ἡ ἐκεῖ που παραπλεύσασα Ἀρτεμισία. Ὁ Θεμι-
 στοκλῆς ἐτράπη καθ' ἑτέρου ἀντιπάλου, κατὰ σιδονίαν τριήρεως, ἣν πρῶ-
 γουσαν ἦτο ἑτοιμος νὰ κυριεύσῃ, ὅτε Αἰγινεὶα τριήρης, προλαβοῦσα,

ἤρπασεν ἀπὸ αὐτὸν τὸ ἄθλον. Ἦν δὲ ἡ τριήρης αὕτη Πολυκρίτου τοῦ υἱοῦ τοῦ Κρίου ἐκείνου, ὅστις ἐπὶ πολλὰ ἔτη εἶχε κρατηθῆ ἐν τῇ Ἀττικῇ, ὡς μὴδίζων· καὶ ἦδη ὁ νέος Αἰγινήτης, ὅστις δὲν εἶχε λησμονήσει τὴν πρὸς τὸν πατέρα του γενομένην ὕβριν, φωνάζας ἐκ τοῦ καταστρώματος αὐτοῦ πρὸς τὸν Θεμιστοκλέα, ὃν ἐγνώρισεν ἀπὸ τῆς ναυαρχικῆς αὐτοῦ σημαίας «τώρα βλέπεις πῶς μὴδίζουσιν οἱ Αἰγινήται», ἐκυρίευσεν τὴν σιδονίαν ναῦν πρὸ ὀφθαλμῶν τοῦ ναυάρχου. Ἀλλ' οἱ Ἴωνες καὶ οἱ νησιῶται Ἕλληνες ἐξηκολούθουν περιφανῶς ἀμυνόμενοι. Τριήρης Ἀττικὴ προσβαλοῦσα σαμοθρακίαν ναῦν, καταδύεται ὑπ' αὐτῆς· καὶ ἐπελθοῦσα μὲν ἐν τῷ ἅμα αἰγιναία ναὺς καταβάλλει τὴν σαμοθρακίαν, ἀλλ' οἱ Σαμοθράκες, εἰσπηδήσαντες εἰς τὴν πρῶραν τοῦ Αἰγινήτου καὶ κατατροπώσαντες τὸ πλήρωμα αὐτοῦ, ἐσώθησαν διὰ τοῦ πλοίου τοῦ καταδύσαντος τὴν ἰδίαν αὐτῶν τριήρη. Τελευταίον ἐτράπησαν καὶ οἱ Ἴωνες καὶ οἱ Κῆρες πρὸς τὸ Φάληρον. Ἡ γενναία Ἀρτεμισία παρηκολούθει ὅπως οὖν βρῇ τὸν ὄχλον ἐκείνων τῶν ναυαγίων καὶ φυγᾶν, ὅτε εἶδεν αἴφνης ἐπιπλέοντα τὸν Ἀμεινίαν. Ὁργὴ μεγάλη ἐπεκράτει παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις κατὰ τῆς βασιλίδος αὐτῆς, διότι ἰδιάζουσαν ἐθεώρησαν ὕβριν τὸ νὰ στρατεύσῃ γυνὴ ἐπὶ τὰς Ἀθήνας· ὅθεν διαταγὰί βηται εἶχον δοθῆ εἰς ὅλους τοὺς τριηράρχας νὰ συλλάβωσιν αὐτὴν ζῶσαν, καὶ ἀμοιβὴ χρηματικὴ δρχμῶν 10,000 εἶχεν ἐπὶ τούτῳ ὀρισθῆ. Ἡ Ἀρτεμισία λοιπὸν ἐκινδύνευεν τὸν ἔσχατον κίνδυνον· κατ' εὐτυχίαν τῆς ὁ Ἀμεινίας δὲν ἐγνώρισε τὸ πλοῖον αὐτῆς, ἡ δὲ, συμπληροῦσα τὴν πλάνην αὐτοῦ, ὁρμᾷ κατὰ τῆς πρὸ αὐτῆς φευγούσης περσικῆς νηὸς τοῦ βασιλέως τῶν Κελυνδίων Δαμασθίου καὶ καταποντίζει αὐτὴν αὐτανδρῶν, ὥστε ὁ μὲν Ἀμεινίας, ὑποθέσας ἐκ τούτου τὴν ναῦν τῆς Ἀρτεμισίας ὡς ἐλληνίδα, ἐτράπη καθ' ἑτέρων, ἡ δὲ κατέρωθωσεν οὕτω νὰ σωθῇ· καὶ τὸ παράδοξον, ὁ Ξέρξης, ὅστις ἀπὸ τοῦ θρόνου αὐτοῦ παρηκολούθει ἐναγωνίως πάντα τὰ γινόμενα, ἰδὼν τὸ ἔργον, καὶ γνωρίσας μὲν τὴν Ἀρτεμισίαν, ὑπολαβὼν δὲ τὴν Κελυνδικὴν τριήρη ὡς πολεμίαν, ἀνέκραξε, καθὰ λέγεται «οἱ μὲν ἄνδρες γεγόνασί μοι γυναῖκες, αἱ δὲ γυναῖκες ἄνδρες». Τοσοῦτον δὲ βεδιξιμένως ἐφευγον ἤδη πάντες πρὸς τὸ Φάληρον, ὥστε ἐλησμόνησαν νὰ παραλάβωσι τὸ περσικὸν ἀπόσπασμα, τὸ ὅποῖον εἶχον τὴν προτεραίαν ἀποβιβάσει εἰς Ὑπτάλειαν, καὶ ἐγκατέλιπον αὐτὸ εἰς τὴν διάκρισιν τῶν Ἑλλήνων. Ὅθεν, περὶ τὸ ἐσπέρας, ὁ Ἀριστείδης διεπέρασεν εἰς τὸ νησιδίον μετὰ τῶν Ἀθηναίων ὀπλιτῶν· καὶ οἱ μὲν Πέρσαι, ἄνδρες λογάδες, ἀντέστησαν γενναίως, ἐπὶ τέλους ὁμῶς πάντες ἐφονεύθησαν. Εἶχε δὲ ἤδη ἐπέλθει νύξ ἀλλὰ πανσέληνος λαμπρὰ ἐφώτισεν τὸν θρίαμβον τῶν Ἑλλήνων. Ὁ θρίαμβος οὗτος δὲν ἐφάνη ἐκ πρώτης ἀφ' ἑτῆρας τρῶστον ὀριστικὸς ὅσον τὸ ἐν Μαρθῶνι κατόρθωμα. Διότι καὶ μὲν οἱ Ἕλληνες ἔμειναν κύριοι τοῦ πεδίου τῆς μάχης καὶ δὲν ἀπέβηλον εἰμὴ 40 ναῦς, ἐνῶ περσικαὶ τριήρεις κατεστράφησαν 200, ἐκτὸς τῶν λη-

φθεισῶν «σὺν αὐτοῖς ἀνδράσι», ὁ περσικὸς ὁμῶς στόλος ἦτο ἔτι ὑπέρ-
 τερος τοῦ ἐλληνικοῦ, ὁ δὲ περσικὸς στρατὸς ἵστατο ἀκέραιος ἐπὶ τῆς
 Ἀττικῆς· ὥστε οἱ Ἕλληνες, συλλέξαντες τὰ ναυάρια καὶ τοὺς νεκρούς,
 καὶ στήσαντες τρόπαιον ἐπὶ τῆς Ψυτταλείας, ἐδέησε νὰ παρασκευα-
 σθῶσιν εἰς νέον ἀγῶνα. Ἀλλ' ἐμελλεν ἡ ἀνανδρία τοῦ Ξέρξου νὰ συμπλη-
 ρώσῃ ὅ,τι ἤρξατο ἡ τῶν Ἑλλήνων τόλμη καὶ δεξιότης· διότι τὴν ἀγα-
 νάκτησιν τοῦ μεγάλου βασιλέως διὰ τὴν ἥτταν, ἣν ὑπέστη, διεδέχθη
 μετ' οὐ πολὺ φόβος σκατάσχετος μήποτε οἱ Ἕλληνες, κατατροπώσαν-
 τες αὐθις τὸν στόλον αὐτοῦ, πλεῦσωσιν ἀμέσως ἐπὶ τὸν Ἑλλήσποντον
 καὶ λύσαντες τὰς γεφύρας, ἀποκλείσωσιν αὐτὸν εἰς τὴν Εὐρώπην. Ὅθεν
 τὴν ἐπιούσαν ἐφάνη μὲν μελετῶν νὰ γεφυρώσῃ τὸν μεταξὺ Ἀττικῆς καὶ
 Σαλαμῖνος πόρον, ἵνα διαπεράσῃ δῆθεν εἰς τὴν νῆστον τὸν στρατόν,
 ἀληθῶς ὁμῶς ἤρχισε σκεπτόμενος περὶ ἀναχωρήσεως. Ἐνίσχυσε δὲ αὐ-
 τὸν εἰς τοῦτο καὶ ὁ Μαρδόνιος, εἰπὼν, ὅτι αὐτὸς ἀναλαμβάνει νὰ φέρῃ
 εἰς πέρας τὸ ἔργον τῆς κατακτήσεως τῆς Ἑλλάδος μετὰ 300,000 λο-
 γάδων ἀνδρῶν. Τὸ ἐσπέρας λοιπὸν τῆς ἡμέρας ταύτης διατάχθη ὁ ἐν
 Φαλήρῳ στόλος νὰ ἀπέλθῃ διὰ νυκτὸς πρὸς τὸν Ἑλλήσποντον ἵνα σώσῃ
 τὰς γεφύρας. Τὸ δὲ πρωΐ, οἱ Ἕλληνες ἤμα ἔμαθον τὴν φυγὴν οὗτοῦ,
 καταλιπόντες ἐν Σαλαμῖνι τὴν Ἀριστείδην μετὰ τῶν ὀπλιτῶν, φύλακα
 τῆς νήσου καὶ τῆς λείας ἑδραμον περιχαρεῖς εἰς καταδίωξιν τῶν πολε-
 μίων. Ἀλλ' ὅτε ἐφθασαν μέχρις Ἀνδρου καὶ εἶδον ὅτι ὁ ἐχθρὸς προ-
 λαβὼν εἶχε προχωρήσει πολὺ, ἐδιχονόησαν. Ὁ μὲν Θεμιστοκλῆς καὶ οἱ
 Ἀθηναῖοι ἤθελον νὰ προελάσωσι μέχρις Ἑλλησπόντου, ὁ δὲ Εὐρυβιά-
 δης καὶ οἱ Πελοποννήσιοι, ἀντέστησαν, ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι δὲν εἶναι συνε-
 τὸν νὰ φέρωσι τὸν μονάρχην τῶν Περσῶν εἰς ἀπελπισίαν, ἀναγκάζοντες
 αὐτόν τε καὶ τὸν στρατὸν αὐτοῦ νὰ μείνωσιν ἐντὸς τῆς Ἑλλάδος. Τότε
 ὁ Θεμιστοκλῆς, βλέπων ὅτι πρέπει νὰ ἐνδῶτῃ ἔπραξε πάλιν μίαν ἐκ
 τῶν πράξεων ἐκείνων, αἵτινες διὰ τὸν διαφορούμενον αὐτῶν χαρακτῆρα,
 ἐπισκιάζουσι καὶ αὐτὴν τὴν ἀπαράμιλλον τῆς μεγαλοφυΐας αὐτοῦ λάμ-
 ψιν. Ἐστειλεν εἰς τὴν Ἀττικὴν τὸν πιστὸν αὐτοῦ Σίκινον, παραγγεί-
 λας, προσελθὼν εἰς τὸν βασιλέα νὰ εἴπῃ· «Ἐπεμψέ με Θεμιστοκλῆς (1)
 ὁ Νεοκλῆος, στρατηγὸς μὲν Ἀθηναίων, ἀνὴρ δὲ τῶν συμμάχων πάντων
 ἄριστος καὶ σοφώτατος, φράσσοντά τοι, ὅτι ὁ Θεμιστοκλῆς ὁ Ἀθηναῖος,
 τοῖ βουλόμενος ὑπουργεῖν (2) ἔσχε (ἐμπόδισε) τοὺς Ἕλληνας, τὰς
 νέας (3) βουλόμενος διώκειν καὶ τὰς ἐν Ἑλλησπόντῳ γεφύρας λύειν.
 Καὶ νῦν καθ' ἡσυχίαν πολλὴν κομίζεο (4)». Πρὸς τίνα σκοπὸν διεμήνυε.

(1) Ἰωνικῶς = Θεμιστοκλῆς, τὸ δὲ τοι=σοί.

(2) = ὑπουργεῖν δηλ. ὑπηρετεῖν. (3) Ἰωνικῶς = ναῦς (4) Ἰωνικῶς = κομίζου.

ταῦτα εἰς τὸν Ξέρξην : Εἰ μὲν ἐνόμιζεν αὐτὸν θέλοντα ν' ἀπέλθῃ, ἢ ἀποστολὴ τοῦ Σικίνου ἦτο ματαία· εἰ δὲ ἐνόμιζεν αὐτὸν θέλοντα νὰ μείνῃ, ἢ ἀποστολὴ τοῦ Σικίνου ἦτο μάλλον ἐπιτηδεῖα νὰ ἐνθαρρύνῃ αὐτὸν εἰς τοῦτο· ὥστε ἐξ ἀνάγκης ἤδη παραδεχόμεθα τὴν γνώμην τοῦ Ἡροδότου, ὅτι ὁ Θεμιστοκλῆς δὲν ἐπολιτεύθη οὕτω εἰμὴ ἵνα λάβῃ ἀφορμὰς συστάσεως παρὰ τῷ βασιλεῖ, εἰς πᾶσαν ἐνδεχομένην τῆς τύχης τροπὴν· ὅπερ καὶ ἐγένετο.

4. Ἐπανάστασις τῆς Σάμου.

Ἡ Σάμος, ἡ Χίος καὶ ἡ Λέσθος, ἦσαν κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην αἱ μόναι τῆς ἡγεμονίας τῶν Ἀθηναίων πόλεις, αἱ διασώσασαι τὰ ἀρχικὰ δικαιώματα τῆς ἐν Δήλῳ γενομένης ὁμοσπονδίας· διότι παρέμενον αὐτόνομοι, εἶχον τὰ ὀχυρώματα, τὰ πλοῖα καὶ τὴν ἐνοπλον αὐτῶν δύναμιν, καὶ ὥρειλον μὲν νὰ παρέχωσι ζητούμεναι ἐπικουρίαν κατὰ τε γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν, ἀλλ' οὐδὲνα φόρον ἐπλήρωνον. Τῶν τριῶν τούτων νήτων ἰσχυροτάτη ἦτο, ὡς φαίνεται, ἡ Σάμος, ἥτις ἐν ἔτει ἐκτῷ τῶν τριακονταετῶν σπονδῶν, 440 — 439 πρὸ Χριστοῦ, περιελθοῦσα εἰς διενέξεις πρὸς τοὺς Μιλησίους κατετρόπωσεν αὐτούς· ὅβι δέ, ὄντες σύμμυχοι ὑποτελεῖς τῶν Ἀθηναίων, ἐζήτησαν τὴν προστασίαν τούτων, τὴν δ' αἵτησιν ταύτην ὑπεστήριξαν καὶ αὐτῶν τῶν Σαμίων τινές, ἀντιπολιτευόμενοι εἰς τοὺς ἔχοντας τὰ πράγματα ὀλιγαρχικούς, ὥστε οἱ Ἀθηναῖοι ἐκάλεσαν ἀμφοτέρω τὰ διαμαχόμενα μέρη νὰ ὑποβάλωσιν εἰς αὐτοὺς τὴν ἔριν καὶ νὰ περιμείνωσι τὴν ἀπόφασιν των. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Σάμιοι δὲν ὑπήκουσαν, ἀπεστάλησαν ἀμέσως ἐξ Ἀθηνῶν εἰς τὴν νῆσον 40 πλοῖα, τὰ ὅποια κατέστησαν αὐτόθι δημοκρατίαν, κατέλιπον φρουρὰν καὶ ἔλαβον ὁμήρους 50 μὲν παῖδας, ἵππους δὲ ἄνδρας, ἐκ τῶν ἐπιφανεστάτων ὀλιγαρχικῶν οἰκογενειῶν, τοὺς ὁποίους κατέθεντο εἰς Λῆμνον. Ἀλλὰ τινές τῶν ὀλιγαρχικῶν τούτων ἔφυγον τότε εἰς τὴν Ἀσιανὴν ἥπειρον καὶ συνεννοηθέντες πρὸς τὸν σατράπην τῶν Σάρδεων, Πισοῦθνην, καὶ λαβόντες παρ' αὐτοῦ 700 ἐπικούρους, ἐπέρασαν διὰ νυκτὸς εἰς τὴν νῆσον, κατίσχυσαν τῶν Ἀθηναίων φρουρῶν, οὓς ἔπεμψαν πρὸς τὸν Πισοῦθνην, ὡς αἰχμαλώτους, καθήρσαν τὴν δημοκρατίαν, ἐπέτυχον νὰ ἐκλέξωσιν ἐκ Λήμνου τοὺς ὁμήρους αὐτῶν καὶ ἀπέστησαν ἤδη ἀναφανδὸν κατὰ τῶν Ἀθηναίων· συναπέστησαν δὲ μετ' αὐτῶν καὶ οἱ Βυζάντιοι.

Οἱ Ἀθηναῖοι ἄμα λαβόντες τὴν δεινὴν ταύτην ἀγγελίαν, ἔπλευσαν ἀμέσως ἐπὶ Σάμον μετὰ πλοίων ἐξήκοντα, ὑπὸ τοὺς δέκα τοῦ ἔτους στρατηγούς, ἐν οἷς ἦσαν καὶ ὁ Περικλῆς αὐτός καὶ ὁ Σοφοκλῆς. Ἐκ τῶν πλοίων τούτων, ἐπτακαίδεκα ἐχωρίσθησαν ἀπὸ τοῦ στόλου καὶ ἐξεπέμφθησαν τὰ μὲν εἰς Χίον καὶ Λέσβον, ἵνα προσλάβωσι τὰς παρὰ τούτων δοτέας ἐπικουρίας, τὰ δὲ ἐπὶ Καρίκην ὡς πρόσκοποι τοῦ φοινι-

κοῦ στόλου, ὅστις ἐπῆρχετο, ὡς ἐλέγετο, εἰς βοήθειαν τῶν Σαμίων. Μεταξὺ δὲ τῶν εἰς Χίον καὶ Λέσβον, ἀπελθόντων ἦτο καὶ ὁ Σοφοκλῆς, ὢν τότε ἐν ἀκμῇ τῆς πρὸς αὐτὸν εὐνοίας τοῦ δήμου, διὰ τὴν κατὰ τὸ προηγουμένον ἔτος λαμπρὰν ἐπιτυχίαν τῆς Ἀντιγόνης, μιᾶς τῶν ἐπὶ τραγωιδίῶν, τῶν καθ' ὁλοκληρίαν εἰς ἡμᾶς περισθετισῶν ἐκ τῶν 100 καὶ ἐπέκεινα ὄσαι, ὡς βεβαιοῦται, ἐποιήθησαν ὑπ' αὐτοῦ. Ἄλλ' ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι, κατὰ τὸν Χίον ποιητὴν Ἴωνα, ὅστις ἀπῆντητε καὶ συναναστράφη τὸν Σοφοκλέα ἐπὶ τῆς ἐκστρατείας ταύτης, ὁ περιφανὴς τραγικός ἦτο μὲν χαριέστατος φίλος καὶ ὁμιλητής, οὐχὶ ὅμως καὶ πρακτικὸς ἀνὴρ διακεκριμένος. Ὁ δὲ Περικλῆς, καίτοι μὴ ἔχων ἤδη εἰμὴ 14 πλοῖα, δὲν ἐδίστασε νὰ ναυμαχήσῃ περὶ τὴν νῆσον Τραγίαν, πρὸς τὸν ἐκ Μιλήτου ἐπανερχόμενον στόλον τῶν Σαμίων, τὸν ἐξ ἑβδομήκοντα πλοίων συγκείμενον καὶ κατετρόπωσεν αὐτόν. Ἐπειτα δὲ προσλαβὼν, ἐκ μὲν τῶν Ἀθηνῶν ναῦς 40, Χίων δὲ καὶ Λεσβίων 25, ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν νῆσον, περιέφραξε τὴν πόλιν αὐτῆς διὰ τριῶν τειχῶν καὶ συνάμα ἐπολιορκῆσεν ἀπὸ θαλάσσης. Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ Σάμιοι ἐξέπεμψαν τὸν Στῆσαγόραν μετὰ πλοίων πέντε ἵνα ἐπιταχύνῃ τὴν ἄφιξιν τοῦ φοινικικοῦ στόλου, ἡ δὲ φήμη, ὅτι ὁ στόλος οὗτος πλησιάζει, τοσοῦτον ἐπεκράτησεν, ὥστε ὁ Περικλῆς ἠναγκάσθη παραλαβὼν ἐκ τῶν 125 αὐτοῦ τριήρων, 60, νὰ ἐκπλεύσῃ πρὸς τὴν ἐπὶ τῆς Καρίας Κανόν. Καὶ ὁ μὲν φοινικικὸς στόλος οὐδαμοῦ ἐφάνη, διότι οἱ Πέρσαι δὲν ἐτόλμησαν, ὡς φαίνεται, νὰ προσβάλωσι τοσοῦτον ἀναφανδὸν τὴν ἐπικρατοῦσαν εἰρήνην· ἀλλὰ διὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Περικλέους, ἡ παραμείνας εἰς τὴν νῆσον μοῖρα τοῦ ἄττικοῦ στόλου ἐξησθένησε πολὺ· ὅθεν οἱ Σάμιοι ἐξώρμησαν αἰφνης ἀπὸ τοῦ λιμένος, κατέστρεψαν τὰς προφυλακίδας ναῦς, ἐνίκησαν τοὺς ἐπιλοίπους καὶ διαλύσαντες οὕτω τὸν ἀποκλεισμόν, ἐκράτησαν τῆς θαλάσσης ἐπὶ 14 ἡμέρας, εἰσάγοντες καὶ ἐξάγοντες ὅ,τι ᾔθελον. Τὸ μάλιστα ἀξιοσημείωτον ἐπὶ τοῦ προκειμένου εἶναι ὅτι κατὰ τὴν θοραμβευτικὴν ταύτην ἐξοδὸν τῶν Σαμίων ἐστρατήγει αὐτῶν Μέλισσος ὁ Ἰθαγένους, ὅστις ὢν ὁπαδὸς ἐγκριτοῦ τῆς ἐλεατικῆς αἱρέσεως, ἔγραψε «περὶ φύσεως καὶ τοῦ ὄντος»· ὥστε, ἐνῶ αὖ ἐνὸς προέστατο τῶν Ἀθηναίων ὁ μέγιστος τοῦ αἵματος δραματούργος, ἀφ' ἑτέρου ὠδήγει τοὺς Σαμίους ἐπὶ τὴν νίκην εἰς τῶν ὀνομαστοτάτων φιλοσόφων γεγονὸς τοῦτο πρὸς ἄλλοις πολλοῖς χαρακτηριστικώτατον τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, καθ' ἣν τοσοῦτον θαυμασίως συνεδυάζετο ὁ θεωρητικὸς μετὰ τοῦ πρακτικοῦ βίου. Τελευταῖον, ἐπανελθόντος τοῦ Περικλέους ἀπὸ τῆς Ἀσιατικῆς παραλίας, συνεκλείσθησαν πάλιν οἱ Σάμιοι. καὶ ἐπειδὴ οἱ Ἀθηναῖοι προσέλαβον πολλὰς νέας ἐπικουρίας, ἐξ Ἀθηνῶν μὲν ναῦς 60, ἐκ Χίου δὲ καὶ Λέσβου ναῦς 30, ὡς ἐκ τῶν ὁποίων ἡ ὅλη αὐτῶν δύναμις συνεποτάθη εἰς 200 περίπου τριήρεις, οἱ Σάμιοι καὶ ὁ Μέλισσος ἀντέσχον μὲν ἔτι ἐπὶ μῆνας ἐννέα, ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἐξεπολιορκήθησαν καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ καθαιρέσωσι τὸ τεῖχος, νὰ δώσωσιν ὁμήρους, νὰ παραδώσωσι τὰ πα-

λεμικά αὐτῶν πλοῖα καὶ νὰ ἀποδώσωσιν εἰς ὠρισμένους προθεσμίας τὴν δαπάνην τοῦ πολέμου τούτου συμποσθεῖσαν, ὡς λέγεται, εἰς τάλαντα 1000. Συγγρόνως δὲ συνεφώνησαν καὶ οἱ Βυζάντιοι «ὥσπερ καὶ πρότερον ὑπήκοοι εἶναι».

Β. Πρῶτος ἐπιτάφιος τοῦ Περικλέους.

Τὸ ἔθος τῶν ἐπιταφίων λόγων εἰσήχθη, ὡς φαίνεται, μικρὸν μετὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους καὶ ἦτο τῶντι συντελεστικὸν εἰς τὸ νὰ ὑποτρέψῃ τὴν φιλοπατρίαν τῶν πολιτῶν, μάλιστα ὅταν ὁ ῥήτωρ εἶχε τὸ προσωπικὸν ἀξίωμα καὶ τὴν δύναμιν τοῦ λόγου τοῦ Περικλέους. Δις δὲ αἰρεθεὶς ὑπὸ τοῦ δήμου, ἠγόρευσεν ὁ ἀνὴρ οὗτος ἐπὶ δημοσίων ταφῶν, τὸ πρῶτον κατὰ τὴν παρούσαν περίστασιν, τὸ δὲ δεύτερον ἐν εἰσι πρώτῳ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου. Ὁ μετὰ τὴν ἀνάκτησιν τῆς Σάμου ἐκφωνηθεὶς ὑπ' αὐτοῦ λόγος δὲν περιεσώθη εἰς ἡμᾶς· τὸ δεύτερον τοῦλάχιστον κατὰ τὸ κύριον μέρος ἀπεμνημόνευσε κατ' εὐτυχίαν ὁ Θουκυδίδης, ὅστις περιέγραψε διὰ βραχέων καὶ τὴν ἐπικηδειὸν τελετὴν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ τελετὴ αὕτη ἦτο πιθανώτατα πάντοτε ἡ αὕτη, ὑποθέτομεν αὐτὴν καὶ ἐπὶ τοῦ προκειμένου τηρηθεῖσαν. Τρεῖς λοιπὸν ἡμέρας πρὸ τῆς ἐκφοράς ἐπιφέρει εὐνομήποτε ἤθελεν ἀνάθημα εἰς τὸν συγγενὴ αὐτοῦ νεκρὸν. Ἐπειτα ἐτέθησαν εἰς λάρνακας κυπρισινάς καὶ ἐκομίσθησαν ἐπὶ ἀμαξῶν εἰς τὸν ὠρισμένον πρὸς τὴν δημοσίαν αὐτῶν ταφὴν τόπον, ὅστις ἦν ἐν τῷ καλλίστῳ προαστείῳ τῆς πόλεως τῷ καλουμένῳ Ὁ Κεραμεικός· (1) μία δὲ ὑπῆρχε λάρναξ διὰ τοὺς νεκροὺς ἐκάστης φυλῆς, καὶ πρὸς τούτοις μία κλίνη κενὴ τῶν ἀφανῶν, δηλαδὴ ἐκείνων τῶν ὁποίων δὲν ἀνευρέθησαν τὰ ὅστ᾽. Αἱ γυναῖκες, αἱ συγγενεῖς τῶν πεσόντων παρηκολούθουν τὰς ἀμάξας ἐλοφυρόμεναι καὶ κατόπιν ἐπῆρχετο πολυάριθμος σειρὰ πολιτῶν καὶ ξένων. Ἀφοῦ δὲ ἀπετέθησαν αἱ λάρνακες εἰς τὸ δημόσιον σῆμα καὶ ἐκαλύφθησαν ὑπὸ τῆς γῆς, ὁ ἡρημένος παρὰ τῆς πόλεως Περικλῆς, προσελθὼν ἐπὶ βῆμα ὑψηλόν, ἀπήγγειλεν ἐπ' αὐτοῖς ἔπαινον τὸν πρέποντα. Ὁ λόγος αὐτοῦ ὑπῆρξεν, ὡς βεβαίως, ὅπως φαίνεται, καὶ φαίνεται μὲν ὅτι ὁ Περικλῆς, μεγαλοφρονήσας ἐπὶ τῷ κατορθώματι, ἐλησμώνησεν ἐπὶ τοῦ προκειμένου πρὸς στιγμὴν τὴν συνήθη αὐτοῦ μετριοπάθειαν, διότι, ἂν πιστεύσωμεν τὸν Χίον ποιητὴν Ἰῶνα, ἐξετράπη μέχρι τοῦ νὰ εἴπῃ ὅτι ὁ μὲν Ἀγαμέμνων ἐχρειάσθη δέκα ἔτη ἵνα κυριεύσῃ πόλιν βάρβαρον, αὐτὸς δὲ εἰς μῆνας ἐννέα κατέβαλε τοὺς πρώτους καὶ δυνατωτέρους τῶν Ἰῶνων· ἀλλὰ τοσοῦτον ἦτο

(1) Καίται κατὰ τὴν εἰσοδὸν εἰς τὴν πόλιν τῶν Ἀθηνῶν ἐνθα νῦν εἶναι ἡ ἐκκλησία ἁγία Τριάς.

τὸ ἐν τῇ πόλει κράτος αὐτοῦ, ἢ τοσούτη ἢ ἐπιτηδειότης μεθ' ἧς ἀπέδωκεν εἰς τοὺς συμπολίτας μάλλον ἢ εἰς ἐαυτὸν τὴν τιμὴν τοῦ ἔργου, ὥστε οὐδ' αὐτὴ ἢ ἄκκιρος ἐκείνη παραβολὴ ἀπεδοκιμάσθη· ἀπεναντίας καταδκίνοντα ἀπὸ τοῦ βήμητος, ὅλαι αἱ γυναῖκες, αἱ σύζυγοι, αἱ μητέρες, αἱ θυγατέρες τῶν πεσόντων, ἐδεξιώθησαν τὸν ἄνδρα, καὶ στεφάνοις καὶ ταινίαις περιέβχλον, ὥτπερ ἀθλητὴν νικηφόρον. Μία μόνη ἠκούσθη φωνὴ μεμφμοιρίας, ἡ τῆς Ἑλπινίκης, ἧτις πλησιάσασα τὸν ῥήτορα, εἶπεν εἰρωνευομένη· «Θυμωσά τῶντι ταῦτα, Περικλείς, καὶ ἄξια στεφάνων, ὅσα διέπραξας σύ, ὅστις πολλοὺς ἡμῖν καὶ ἀγαθοὺς ἀπώλεσας πολίτας, πολεμῶν ὄχι πρὸς Φοίνικας, οὐδὲ πρὸς Μήδους, ὅπως ὁ ἐμὸς ἀδελφὸς Κίμων, ἀλλὰ σύμμαχον καὶ συγγενὴ πόλιν καταστρεφόμενος». Καὶ κατὰ μὲν τὸν Πλούταρχον ὁ Περικλῆς, εἰς ἀπάντησιν, ἐξύβρισε τὴν γυναικὴ ἐκείνην, εἰπὼν τὸ τοῦ Ἀρχιλόχου·

Οὐκ ἂν μύροισι γράς ἐοῦδ' ἡλείφεο. (1)

Ἄλλ' οὐδὲν ἦττον ἡ φωνὴ τῆς Ἑλπινίκης ἦτο ἢ τῆς ἀληθείας φωνή· διότι τῇ ἀληθείᾳ πικρότατον ἦτο· ἄναλίσκωνται αἱ ἐλληνικαὶ δυνάμεις εἰς ἀγῶνας ἐμφυλίου, πικρότατον ἦτο· εὐρεθῇ τρόπος ἄλλος πολιτικῆς τοῦ ἔθνους ἐνώσεως εἰμὴ ὁ τῆς βίας καὶ τῆς καταθλίψεως, καὶ πικρότατον πᾶς νέος τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν θρίαμβος νὰ μὴ συντελῇ εἰς ἄλλο εἰμὴ εἰς τὸ νὰ ἐξάπτῃ τὴν κοινὴν κατ' αὐτῆς ἀγανάκτησιν.

(Αὐτ. τ. Α' σελ. 583—587).

6. Ὁ λοιμὸς ἐν Ἀθήναις.

Περὶ τὰ τέλη Μαρτίου ἢ τὰς ἀρχὰς Ἀπριλίου τοῦ 430 ἔτους, ἀπασα τῶν Πελοποννησίων ἡ περὶ τὴν δύναμιν ἐνέβαλε πάλιν εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ ἐπεχείρησεν ἤδη, ἐν διαστήματι ἡμερῶν 40, τὴν ὀλοσχερστέραν δῆωσιν, ὅχι μόνον τοῦ Θριασίου καὶ τοῦ περὶ τὴν πόλιν πεδίου, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν μεσημβρινωτέρων δήμων μέχρι τῶν μεταλλείων τοῦ Λαυρείου. Ἡ χώρα ἦτο ἔρημος· οἱ κάτοικοι εἶχον καταφύγει, ὡς πρότερον, εἰς τὴν πόλιν καὶ ἐβλεπον ἐκεῖθεν ἀγανακτοῦντες τὴν ἐπανάληψιν καὶ τὴν αὐξήσιν τοῦ κακοῦ, ὅτε αἴφνης κατέπληξεν αὐτοὺς κακὸν ἕτερον φοβερώτερον.

Πρὸ καιροῦ ἐφημίζετο ὅτι νόσος ἐπιδημική, ἀπὸ Αἰθιοπίας ἀρξαμένη, ἐμάστιζε τὴν Αἴγυπτον, τὴν Λυβίαν καὶ τὰς ἐν Ἀσίᾳ χώρας τοῦ μεγάλου βασιλέως. Πρὸ 16 ἐτῶν ὁμοίαν τινὰ συμφορὰν εἶχον πάθει ἡ τε Ῥώμη καὶ πολλὰ τῆς Ἰταλίας μέρη, ἐπ' ἐσχάτων δὲ τὸ νόσημα ἀνε-

1) ἐοῦδ' = οὔσα· ἡλείφεο = ἡλείφου.

φάνη εἰς Ἀθῆνας καὶ εἰς ἄλλας τινὰς τοῦ Αἰγαίου νήσους, ἀλλ' ὅχι μετὰ τοσαύτης ὀξύτητος, ὥστε νὰ ἐπιστήσῃ τὴν προσοχὴν ὅλου τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου. Τελευταῖον ἐν ἔκρῃ τοῦ 430 ἐνέσκηψεν εἰς τὸν Πειραιᾶ καὶ εἰς τὰς Ἀθῆνας, ὅπου εὔρε τὰ πάντα προπαρασκευασμένα εἰς τὴν δεινότεραν αὐτοῦ ἀνάπτυξιν. "Οἱ τῆς χώρας οἱ κάτοικοι εἶχον καταφύγει πρὸ μικροῦ ἐντὸς τῶν τειχῶν τῆς πόλεως. Τὸ δὲ μέγα τοῦτο πλῆθος τῶν ἀνθρώπων ἢ συνεσωρεύθη εἰς φίλων οἰκίας, ἢ κατέκει· εἰς καλύβας πνιγρὰς, ἀπεστερημένον πάσης βίου ἀνέσεως· διετελεῖ δὲ καὶ ἡθικῶς καταβεβλημένον, ὥστε ἦτο καθ' ὅλα δεκτικώτατον νὰ προσβληθῇ. Καὶ τῷντι ἡ ἐπιδημία διεδόθη ἐν ἀκαρεῖ πρῶτον εἰς τὸν Πειραιᾶ, μετ' ὀλίγον εἰς τὴν ἄνω πόλιν, καὶ ἔπαθον πάντες ὑπ' αὐτῆς, ἄνευ διακρίσεως, τάξεως, φύλου ἢ ἡλικίας. Ὁ Θουκυδίδης, αὐτὸς τε νοσήσας καὶ αὐτὸς ἰδὼν ἄλλους πάσχοντας, περὶ ἑξήραψε τὸ νόσημα μετ' ἀκριβείας, ἣν ἐθαύμασεν ἡ νεωτέρα ἱατρικὴ ἐπιστήμη. Ἦτο δέ, ὡς φαίνεται, τυφώδης πυρετός, ὁμοιότατος τῶν πυρετῶν οὓς συνήθως παράγουσιν εἰς τὰ στρατόπεδα καὶ εἰς τὰς πόλεις αἱ ἀπὸ τοῦ πολέμου ταρακτωμένα. Ἡ νόσος κατελάμβανε τὸν ἀνθρώπον ἐξαίφνης, ὕγιᾳ ὄντα· καὶ πρῶτα μὲν αὐτῆς σημεῖα ἦσαν θερμαί τῆς κεφαλῆς ἰσχυραὶ καὶ τῶν ὀφθαλμῶν ἐρυθρήματα καὶ φλόγωσις, ἔπειτα προσεβάλλοντο τὰ ἐσωτερικὰ ὄργανα· ἡ φάρυγξ καὶ ἡ γλῶσσα ἐγίνοντο αἱματώδεις, ἐπῆρχετο δὲ βῆξ δυνατὴ καὶ ἀποκαθάρσεις χολῆς ἢ καὶ ἀπλῶς λυγρὴ κενή, προξενούσα σπασμὸν ἰσχυρόν. Τὸ δέρμα ἀπέβαινεν ὑπερῷον, πελιδνὸν καὶ ἐκαλύπτετο ἀπὸ φλυκταίνας μικρὰς καὶ ἑλκῆ. Καὶ ἐξωτερικῶς μὲν τὸ σῶμα δὲν ἦτο πολλὰ θερμὸν· ἀλλ' ἡ ἐσωτερικὴ καύσις ἦτο τοσαύτη, ὥστε οἱ πάσχοντες δὲν ἠδύναντο νὰ ὑποφέρωσι τὸ ελαφρότερον ἱμάτιον, καὶ πολλοὶ ὡς μαινόμενοι ἔρριπτον ἐκυτοὺς εἰς ὕδωρ ψυχρόν. Ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ αὐτοῦ καύματος κατεβάλλοντο οἱ πλεῖστοι τὴν 7 ἢ τὴν 9 ἡμέραν, ἄνευ ἐξωτερικῆς τιнос τοῦ σώματος ἀλλοιώσεως. "Αλλοι, δυνήθεντες ν' ἀνθέξωσιν εἰς τὸ πρῶτον τοῦτο τῆς νόσου στάδιον, ἀπέθνησκον ἔπειτα ἐκ διαρροίας καὶ ἀτονίας. "Αλλοι τέλος ἐπέζων μὲν, ἀλλ' ἢ ἀποβαλόντες τὴν χρῆσιν μελῶν τινῶν τοῦ σώματος, ὀφθαλμῶν, χειρῶν, ποδῶν, ἢ περιπεσόντες εἰς ἀλλόκοτόν τινα πάντων λήθην, ὥστε δὲν ἐγνώριζον πλέον οὔτε ἐκυτοὺς, οὔτε τοὺς φίλους αὐτῶν. Ἀξιοσημείωτον δὲ ὅτι τὸ ἔτος ἐκεῖνο ὑπῆρξε κατ' ἐξοχὴν ἄνοσον ὡς πρὸς τὰς ἄλλας ἀσθενείας, εἰ δὲ τις ἔπασχε τυχὸν ἀπὸ ἄλλο τι, τὸ πάθημα αὐτοῦ κατέληγεν εἰς τὸ ἐπικρατοῦν νόσημα. Καὶ τὸ μίσγμα μετεδόθη μὲν ἐντεῦθεν εἰς τινὰς τῶν πολυανθρωποτέρων νήσων, ἀλλὰ παντάπασιν δὲν προσέβαλε τὴν Πελοπόννησον. *

Ἡ ἱατρικὴ ἐπιστήμη δὲν ἔμεινε ἀργή· ὁ περὶ τοὺς χρόνους τούτους ἀκμάσας Ἱπποκράτης ὁ Κῷος, ὁ τῆς ἐπιστήμης ταύτης δημιουργός, ἐμελέτησεν αὐτὸς τὸ νόσημα, καὶ τοῦλάχιστον βραδύτερον ἐβοήθησε τοὺς Ἀθηναίους, συμβουλεύσας τὴν διὰ πυρὸς καθάρσιν τῆς ἀτμοσφαιρᾶς,

εἰς ὃ προήλθεν ἐκ τῆς παρατηρήσεως, ὅτι οἱ σιδηρουργοὶ σπανιώτατα ἐκρούοντο. Ἀλλὰ κατ' ἀρχὰς πάντα τὰ θεραπευτικὰ μέσα ὅσα οἱ ἄνθρωποι ἐζήτησαν παρὰ ἱερέων καὶ ἰατρῶν ἀπέβησαν μάταια, ὅθεν ἐπεκράτησε ἀκαταμάχητος καθ' ὅλην τὴν πόλιν ἀπελπισία. Φίλοι καὶ συγγενεῖς κατήντησαν νὰ ἐγκαταλείπωσι τοὺς ἀσθενεῖς αὐτῶν ἐρήμους πάσης ἐπιμελείας καὶ παραμυθίας, οἱ περὶ τὰς ταφὰς νόμοι δὲν ἐτηροῦντο· καὶ οὐ μόνον ἔθαπτον ὅπως ἕκαστος ἠδύνατο, ἀλλὰ καὶ ἀτάφων νεκρῶν σωροὶ ἔκειντο τῇδε κἄκεῖσε· ἡμιθνήτες ἐκυλόντο εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ περὶ τὰς κρήνας ἀπάσας, διὰ τὴν τοῦ ὕδατος ἐπιθυμίαν· καὶ αὐτὰ τὰ ἱερὰ ἐν αἷς διετέλουν ἐσκηνωμένοι πολλοὶ ἄνθρωποι, ἦσαν νεκρῶν πλήρη. Εἰς δὲ τὸ τραγικὸν τοῦτο θέαμα τῶν φυσικῶν παθημάτων, προσετέθη καὶ τὸ ἔτι φοβερώτερον ἴσως δεινὸν τῆς ἡθικῆς παραλυσίας. Ἐπειδὴ οὐδεὶς ἦτο βέβαιος ἂν ζήσῃ αὐριον, ἐπειδὴ οἱ ἄνθρωποι ἐβλεπον τοὺς μὲν πλουσίους αἰφνιδίως ἀποθνήσκοντας, τοὺς δ' οὐδὲν πρότερον κεκτημένους, εὐθὺς τὰ ἐκείνων ἔχοντας, ἐπειδὴ ἐνὶ λόγῳ ἐφήμερα ἤδη ἐλογίζοντο τὰ τῶν σώματα καὶ τὰ χρήματα, πάντες ἐσπευδον νὰ εὐχριστήσωσι τὰς δρέξεις αὐτῶν καὶ ἐξετραχηλίζοντο εἰς τὴν ἐσχάτην ἀσωτείαν καὶ ἀκολασίαν. Οὐδεὶς ἦτο πρόθυμος νὰ ἐργασθῇ, διότι δὲν ἤξευρεν ἂν προφθάσῃ πρὶν ἀποθάνῃ νὰ δρέψῃ τὸν καρπὸν τῆς ἐργασίας του· ὅθεν μόνον τὸ ἡδὺ καὶ μόνον τὸ ἀμέσως κερδαλέον, κατέστη καλὸν καὶ χρήσιμον. Θεῶν δὲ φόβος ἢ ἀνθρώπων νόμος οὐδεὶς ἀπέτρεπεν ἀπὸ τῆς ἀνυμίας· τὸ μὲν διότι ἴσον ἔκρινον καὶ εὐσέβειαν καὶ ἀσεβειαν, ἐξ ἴσου βλέποντες πάντας ἀπολλυμένους, τὸ δὲ διότι οὐδεὶς τῶν παρανομούντων ἠλπίζε νὰ ζήσῃ μέχρι τῆς δίκης, δι' ἧς ἠδύνατο νὰ τιμωρηθῇ· καὶ ἔπειτα πολὺ μείζονα θεωροῦντες τὴν τιμωρίαν, τὴν ἤδη κατεψηφισμένην καὶ ἐπικρεμασμένην, εὐλογον ἐνόμιζον, πρὶν αὕτη ἐπιπέσῃ, ν' ἀπολαύσωσι τι τοῦ βίου.

Μηδεὶς δὲ δυσπιστήσῃ πρὸς ταύτην τὴν ὑπὸ τοῦ Θουκυδίδου διαγραφομένην εἰκόνα, μηδὲ ἀπορήτῃ πῶς οἱ Ἀθηναῖοι ἐξώκειλαν, ἕνεκα τῆς ἐπιδημίας, εἰς τοιαύτην ἡθικὴν παραλυσίαν, ἐνῶ, ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις ἐπιδημία οὐδὲν ἤττον φοβερά, ἢ ἀσιατικὴ χολέρα, ἐνσκήψασα εἰς τὴν Εὐρώπην, οὔτε εἰς τὴν Ἀγγλίαν, οὔτε εἰς τὴν Γαλλίαν ἢ τὴν Γερμανίαν ἢ τὴν Ἑλλάδα οὔτε εἰς τὴν Ῥωσίαν αὐτὴν ἐπήνεγκε τοσοῦτον ἀπαίσιον ἀποτελέσματα. Ἡ κυριωτάτη αἰτία τῆς περὶ τοῦτο διαφορᾶς, ὥς καὶ περὶ πολλὰ ἄλλα, μεταξὺ τῶν ἀρχαίων Ἑλληνικῶν πολιτειῶν καὶ τοῦ νεωτέρου κόσμου, ἔγκειται εἰς τὸ ὅτι αἱ ἀρχαῖαι ἡμῶν πολιτεῖαι συνεκροτοῦντο ἀπὸ μιᾶς πόλεως, ἐνῶ αἱ νεώτεραι συγκροτοῦνται ἀπὸ ὁλοκλήρων ἐθνῶν. Ἐντεῦθεν ὁσάκις σήμερον ἐπιδημία ἐνσκήψῃ εἰς μίαν ἢ καὶ πλείονας πόλεις ἐπικρατείας τινός, δὲν νοσεῖ φυσικῶς καὶ ἡθικῶς ὁλόκληρος ἡ ἐπικράτεια. Ἀλλὰ μέρος τι αὐτῆς, ὥς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐλάχιστον, τὸ δὲ λοιπὸν οὐ μόνον καθ' ἑαυτὸ ὑγιαίνει, ἀλλὰ καὶ ἐπερχόμενον εἰς βοήθειαν καὶ παραμυθίαν τῆς πασχούσης μοίρας προλαμβάνει ἢ περιστέλλει τὴν ἡθικὴν ἔκλυσιν. Ἐνῶ, ἐπειδὴ

αἱ Ἀθηναὶ ἀπυτέλουν, κυρίως εἰπεῖν, τὸ ὅλον τῶν Ἀθηναίων κράτος, ἢ ἐπιδημία εἰσβαλοῦσα εἰς αὐτὰς δὲν ἐμάστιζεν ἀπλῶς μίαν μόνην πύλιν, ἀλλὰ ὁλόκληρον τὸ κράτος τῶν Ἀθηναίων· ἐνόσησε λοιπὸν ὁλόκληρον τὸ κράτος τοῦτο, φυσικῶς τε καὶ ἡθικῶς καὶ περιέπεσε εἰς τὴν δεινότεραν ἀμνηχανὴν καὶ παραλυσίαν, τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ οὐδαμῶθεν εἶχε νὰ ἐλπίσῃ βοήθειαν ἢ νὰ φοβηθῇ περιστολὴν. Ἰνα δὲ κατανοήσωμεν ἔτι καλλίτερον τὴν κατὰ τοῦτο διαφορὰν μεταξὺ τοῦ ἀρχαίου καὶ τοῦ νεωτέρου κόσμου ἐξ ἀναλογίας τινός, ἀντιπαραβάλλωμεν τὰ ὕλικά ἀποτελέσματα, τὰ ὅπου ἀπήνεγκεν ἡ ἐπιδημία εἰς τὸ κράτος τῶν Ἀθηναίων καὶ τὰ ὕλικά ἀποτελέσματα, τὰ ὅπου ἀπήνεγκεν ἡ ἀσιατικὴ χολέρα εἰς οἰανδήποτε νεώτερον Εὐρωπαϊκὴν ἐπικράτειαν. Ἡ νόσος παρέμεινεν ἐν Ἀθήναις καθ' ὅλον τὸ δεύτερον καὶ τὸ τρίτον ἔτος τοῦ πολέμου· ἔπειτα, ἐν διαστήματι ἐνὸς καὶ ἡμίσεος ἔτους, συνέβη ἐλάττωσις αὐτῆς, μεθ' ὃ ἐπῆλθε δεύτερος παροξυσμός, διαρκέσας ἐπὶ ἐν πάλιν ἔτος, μετὰ τῆς αὐτῆς ὡς τὸ πρῶτον ὁρμῆς. Ἀπέθανον δὲ ἐν ὅλοις ἵππεϊς 300, ὀπίτται 4400, καὶ τῶν πειεστέρων πολιτῶν τοσούτου πλῆθος, ὥστε ἡ ἐξαριθμησις αὐτῶν ἀπέβη ἀδύνατος. Ἐν ἄλλαις λέξεσι, τὸ κράτος ἔπαθεν ἐκ τῆς νόσου πληγὴν καιριωτάτην, διότι ἀπέβαλε τὸ πέμπτον, ὅχι τὸ τέταρτον, τῆς ὅλης στρατιωτικῆς αὐτοῦ δυνάμεως, ἐνῷ ἡ χολέρα ἐν Γαλλίᾳ, λ. χ. ἐπροξένησε τὸν θάνατον πολλῶν χιλιάδων ἀνθρώπων, ἀλλὰ ἡδύνατο, ὃ μὴ γένοιτο, νὰ ἀρπάσῃ καὶ πολλὰς ἑκατοντάδας χιλιάδων, χωρὶς ἐκ τούτου νὰ ἐπέλθῃ ἐπαισθητὴ τῆς δυνάμεως τοῦ κράτους ἐλάττωσις.

(Αὐτόθι τόμος Α' σελ. 633—637).

7. Μεγαλοφυΐα Ἀλεξάνδρου.

Πολλοὶ ἀπεποιήθησαν τῷ Ἀλεξάνδρῳ τὰ τοῦ πολιτικοῦ ἀνδρός προτερήματα· καὶ οὗτοι ἔμως ὡμολόγησαν ὅτι ὡς πολεμικὸς ἀνὴρ ἀνεδείχθη ἀπαράμιλλος. Ἡ τόλμη αὐτοῦ καὶ ἀνδρεία ἦν τοσαύτη ὥστε εὐρέθησαν ἄνθρωποι στηλιτεύσαντες αὐτὴν ὡς μανίαν τινὰ καὶ παραφροσύνην, ἡ δὲ ἀδάμαστος δραστηριότης καὶ ἡ πρὸς πάντα πόνον καὶ πρὸς πᾶσαν ταλαιπωρίαν καρτερία ἐφαίνοντο ὑπερβαίνουσαι τὸ μέτρον τῆς ἀνθρωπίνης δυνάμεως. Τοιαῦται ἀρεταί, ὅσας συμπύσῃ νὰ ἔχῃ αὐτὰς βασιλεὺς, καθὼ ἰσχυρῶς ἐπενεργοῦσαι εἰς τὰ ὑπ' αὐτὸν τεταγμένα πλήθη, πολλάκις καθ' ἑκταὺς ἀρκοῖσιν ἵνα προκαλέσωσι τὰ λαμπρότερα τῶν μεγαλουργημάτων. Ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος δὲν ἦτο μόνον στρατιωτῆς τέλειος· ἦτο καὶ στρατηγὸς τελειότατος. Οἱ στρατηγικοὶ αὐτοῦ συνδυασμοί, ἡ ἐξαιρετος ἐπιτηδειότης μεθ' ἧς αἰέποτε μετεχειρίσθη δυνάμεις ποικιλιωτάτας πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ σκοπομένου, τὰ εὐρύτατα πολεμικὰ βουλευματα, ἡ ἀδιάλειπτος πρόνοια, τὸ πολυμήχανον πνεῦμα

δι' οὗ κατίσχυε τῶν ἀδιακόπως ἀνανεουμένων δυσχερεῶν καὶ ἡ ταχύ-
 της τῶν κινήματων αὐτοῦ ἐν πάσῃ χώρᾳ καὶ ἐν πάσει περιστάσει. ἀνέ-
 δειξαν αὐτὸν τὸν μέγιστον οὐ μόνον τῶν ἀρχαίων ἡγεμόνων, ἀλλὰ δυ-
 νάμεθα θαρρούντως εἰπεῖν, τὸν μέγιστον τῶν ἡγεμόνων ὅσους ἀναφέρει
 ἄχρι τοῦδε ἡ ἱστορία· τοῦλάχιστον τὸ ἔργον αὐτοῦ διὰ τὴν ἀχανὴ ἐκ-
 τασιν, τὴν λαμπρὰν ἐπιτυχίαν, καὶ τὰ ἀκαταλόγιστα ἀποτελέσματα,
 ὑπερβαίνει ὁμολογουμένως πᾶσαν ἄλλην ὑπ' ἀνδρὸς ἐνὸς ὁπουδήποτε
 καὶ ὁποτεδήποτε διαπραχθεῖσαν ἐπιχείρησιν. Ἡγεμὼν τοιοῦτος αὐτοῦ
 βεβαίως πολλῶν στρατῶν ἀντάξιος. Ὅποια δέ τις ἦν ἡ ὑπεροχὴ αὐτοῦ
 προσεπιμαρτυρεῖται ἴσως καὶ ἐκ τούτου, ὅτι οὐδέποτε κατωρθώθη νὰ
 ἱστορηθῇ προσηκόντως. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐμακάρισε τὸν Ἀχιλλεῦς, διότι
 τελευτήσας ἔτυχεν Ὀμήρου κήρυκος τῶν μεγαλουργημάτων αὐτοῦ καὶ
 εἰναί βέβηκον ὅτι ὁ δορικτήτωρ τῆς Ἀσίας τοιαύτης τύχης δὲν ἤξιώθη.
 Ἴσως οἱ χρόνοι, καθ' οὓς ἔζη, ἦσαν ἀνεπιτήδεοι πρὸς παραγωγὴν ἑτέρου
 ὁμηρικοῦ ἔπους, διότι ἡ ἐπικὴ μάλιστα ποίησις εἶναι τῆς νεανικῆς τῶν
 ἔθνων ἡλικίας συμπάρεδρος, τοῦ δὲ θετικωτέρου καὶ ὀριμωτέρου αὐ-
 τῶν βίου ἀλλοτρία. Ὡς ἄλλ' ὁ Ἀλέξανδρος δὲν ἔτυχεν οὐδ' Ἡροδότου ἢ
 Ξενοφώντος ἀφηγητοῦ, οὐδὲ Θουκυδίδου δραματούργου. Πολλοὶ μὲν
 τῶν περὶ αὐτὸν ἐπεχείρησαν νὰ ἐξιστορήσωσι τὰ κατὰ τὴν ἐκστρα-
 τεῖαν ἐκείνην. Πτολεμαῖος ὁ Λάγου, ὁ μετέπειτα ἰδρυτὴς τῆς κατὰ
 τὴν Αἴγυπτον ἐλληνικῆς βασιλείας, ὁ Ἀριστόβουλος, ὁ Διόδωρος, ὁ
 Καρδιανὸς Εὐμένης, ὁ διατελέσας ἀρχιγραμματεὺς αὐτοῦ, ὁ Νέαρχος, ὁ
 Μεγασθένης, ἕτερος Καρδιανὸς ὁ Ἰερώνυμος, ὁ Κλείταρχος, ὁ Μερ-
 σῆς, ὁ Καλλισθένης, ὁ Ὀνησίκριτος, Παρεκτός ὅμως ὅτι τὰ πλεῖστα
 τῶν ἔργων τούτων ἦσαν ἡμερολόγια (ἐφημερίδες) μᾶλλον ἢ ἱστορίαι,
 καὶ ὅτι τινὰ ἦσαν ἤδη παρὰ τοῖς ἀρχαίοις διαβόητα διὰ τὴν ψευδο-
 λογίαν καὶ τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν, τὸ δυστύχημά εἶναι ὅτι οὐδὲ διεσώ-
 θησαν ἐξ αὐτῶν εἰμὴ ὀλίγα τινά, οἱ δὲ συγγραφεῖς ἀπ' ὧν σήμερον
 γνωρίζομεν τὰ κατὰ τὸν Ἀλέξανδρον εἶναι ὅλοι μεταγενέστεροι, ὁ
 Διόδωρος ὁ Σικελιώτης, ὁ Πλούταρχος καὶ πρὸ πάντων ὁ Ἀρριανός.
 Οἱ δύο πρῶτοι οἱ ἐρανισθέντες ὅσα περὶ Ἀλεξάνδρου ἔγραψαν ἀπὸ Διο-
 δότου καὶ Εὐμένους, ἤματι, ὁ μὲν Διόδωρος περὶ τὰ τέλη τῆς πρῶ-
 τῆς π. Χ. ἑκατονταετηρίδος, ὁ δὲ Πλούταρχος περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς
 δευτέρας μετὰ Χριστόν. Τὸ δὲ κυριώτατον νῦν σωζόμενον ἱστορικὸν
 περὶ τῆς προκειμένης ἐκστρατείας μνημεῖον εἶναι τὸ «περὶ ἀναβάσεως
 Ἀλεξάνδρου» ὑπὸ Ἀρριανοῦ συνταχθέν. Ὁ Φλάβιος Ἀρριανός, ἐκ Νι-
 κομηδείας, ἀκμάσας ἐν τῇ δευτέρᾳ μ. Χ. ἑκατονταετηρίδι, ἐξιστόρησε
 τὰ κατὰ τὴν ἀνάβασιν ταύτην εἰς βιβλίᾳ ἑπτὰ, ἐπὶ τῇ βᾶσει τῶν ὅσα
 οἱ περὶ τὸν Ἀλέξανδρον ἀπεμνημόνευσαν, ἰδίως δὲ Πτολεμαῖος ὁ Λά-
 γου καὶ Ἀριστόβουλος ὁ Ἀριστοβούλου. Ἡ δὲ ἱστορία αὐτοῦ, εἰ καὶ
 εἶναι πολλὰ βραχεῖα καὶ ἀτελής, ἐπαινεῖται δικαίως διὰ τὸν ἀφελῆ
 τοῦ λόγου χαρακτῆρα, τὴν εἰς πολλὰ ἀκριβῆ τῶν πραγμάτων ἐκθεσιν,

τὴν ἀσφαλῆ περὶ αὐτῶν κρίσιν. Ἀλλὰ τὰ προτερήματα ταῦτα δὲν ἀποτελοῦσιν ἔτι τὸν μέγαν ἱστορικόν· ἀπαιτεῖται πρὸς τοῦτοις ἰδιόζουσά τις περὶ τὴν παράστασιν τῶν χαρακτήρων τέχνη, ἰδιόζουσά τις περὶ τὴν ἐξεικόνισιν τῶν πραγμάτων φαντασία, ἰδιόζουσά τις ἐν γένει περὶ τὴν ἀφήγησιν λαμπρότης καὶ δύναμις λόγου· καθ' ὅλα δὲ ταῦτα ἡ τοῦ Ἀρριανοῦ συγγραφή πόρρω ἀπέχει τῶν ἱστορικῶν ἀριστοτεχνημάτων ὅσα παρήγαγον ἕτεροι μεγάλοι ἐποχαί, καὶ ὅσα ἐνίστε θεωροῦνται ὡς ἔργα τῆς ἀνθρωπότητος θαυμαστότερα καὶ αὐτῶν τῶν διακωμισθέντων ὑπ' αὐτῶν γεγονότων, οἷον λ. χ. τὸ περὶ τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου ἔργον τοῦ Θουκυδίδου. Τοιαύτην ἀξίαν δὲν ἔχει βεβαίως ἡ ἱστορία τοῦ Ἀρριανοῦ. Εἰς δὲ τοὺς νεωτέρους χρόνους, ἐγράφησαν μὲν τινὰ περὶ τοῦ μεγάλου ἀνδρὸς πλείστου λόγου ἀξία ἔργα, μάλιστα δὲ τὸ ἐν ἔτει 1833 ὑπὸ τοῦ Γερμανοῦ Δρυϊσένου ἐκδοθέν. Ἀλλὰ τὰ νεώτερα ταῦτα ἔργα, εἰς ἀρχήν ποτε καὶ ἐὰν ἦναι ἡ εὐφυΐα καὶ ἡ πολυμάθεια αὐτῶν, οὐδέποτε δύναται νὰ ἀναπληρώσῃ τοὺς ἐλλείποντας ἀποχεῶντας πρωτοτύπους ὁδηγούς. Ὡστε ὡς προφήτης ἐλάλησεν ὁ Ἀλεξάνδρος, ὅτε, ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Ἀχιλλέως, ἠΰχετο μᾶλλον ἢ ἠλπίζε νὰ τύχῃ ἀνταξίου τῶν κατορθωμάτων κήρυκος. Εἰς δὲ τὴν ἑλλειψιν ταύτην ἱστορικοῦ ἀριστουργήματος δὲν εἶναι δυνατόν νὰ μὴ παραδεχθῶμεν ὅτι συνετέλεσε καὶ τοῦτο, ὅτι τὸ μέγεθος, ἡ ταχύτης, ἡ διάρκειαι τῶν ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου πεπραγμένων περέβαινον ἴσως οὐ μόνον τοὺς ὅρους τῆς ἐποποιΐας καὶ τοῦ δράματος, ὑπερέβαινον καὶ αὐτὴν τὴν δύναμιν καὶ τὴν τέχνην τῆς ἱστορικῆς μουσῆς. Δὲν θέλωμεν ἐνθυμίσει ἐνταῖθα ὅτι οἱ κατακτηθέντες λαοὶ ἐτίμησαν αὐτὸν ὡς θεὸν καὶ ὅτι αὐτὸς οὗτος ἔφερεν, ὡς λέγεται, εἰς μέσον τοιαύτην ἀξίωσιν, διότι τὸ μὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς συνήθης τῶν ἀνατολιτῶν ἔξις, τὸ δὲ ὡς ἰλιγγίαισι ἀνθρώπου μετεωρισθέντος εἰς ἀκαταμέτρητον πῆριωπὴν τύχης καὶ δόξης. Οὐδὲ θέλομεν ἀποδώσει πλείονα ἀξίαν εἰς τὴν γνώμην τοῦ συγχρόνου ἐπίσης τεχνίτου Δεινοκράτους, ὅστις δὲν ἐνόμισεν, ὅτι δύναται νὰ εἰκονίσῃ προσηκόντως τὸν Ἀλέξανδρον, εἰμὴ προτείνων νὰ μετασκευάσῃ τὸ ἀκρωτήριο τοῦ Ἀθῶ εἰς ἀγκυλιμα αὐτοῦ, τῇ μὲν ἀριστερᾷ χειρὶ περιλαμβάνον μυριάνδρον πόλιν, ἐκ δὲ δεξιᾶς σπένδον εἰς τὴν θάλασσαν βεῦμα ποταμοῦ ἀένναον ! Ἀλλὰ μήπως καὶ τῶν μεταγενεστέρων οἱ πλείστοι δὲν περιῆλθον εἰς ἀληθῆ τινα ἔκστασιν ἐνώπιον τοῦ μεγαλείου ἐκείνου ; Μήπως αἱ παραδόσεις ὅλων τῶν ἐθνῶν, ἀνατολικῶν τε καὶ εὐρωπαϊκῶν, δὲν μετέβηλον τὸν ἀνθρώπον εἰς ἡμίθεόν τινα ἥρωα ; Μήπως εἰς τῶν βασιλέων τοῦ λόγου τῆς καθ' ἡμᾶς ἑκατονταετηρίδος, ὁ περιώνυμος Γάλλος φιλέλλην Σατωβριάνδος, δὲν ἀνέκραξέ που, ὅτι, ἐὰν ἀνθρωπὸς ποτε ὠμοίασε θεόν, ὁ ἀνθρωπος οὗτος εἶναι ὁ Ἀλέξανδρος ; Μήπως ὁ ἐγκριτος Γερμανὸς φιλόσοφος Ἐγγέλιος δὲν παρέστησεν αὐτὸν ὡς τὸν δεῶδη τύπον τῆς ἀνθρωπότητος ἐν τῇ νεότητι αὐτῆς ; Ὡστε οὐ μὴ-

νον οἱ σύγχρονοι, ἀλλὰ καὶ οἱ μεταγενέστεροι, καὶ ἔθνη ὅλα, καὶ κατ' ἰδίαν ἄνδρες περιφανεῖς ἐθεώρησαν τὸν μὲν Ἀλέξανδρον μετέχοντα ὑπερ-
 ανθρώπου τινὸς φύσεως, τὰ δὲ κατ' αὐτὸν ὑπερβαίνοντα τὰς συνήθει-
 τοῦ λόγου καὶ τῆς τέχνης ἀναλογίας. Καὶ ἐξηγεῖται λοιπὸν οὕτω,
 μέχρι τινός, διατὶ οὐδεποτε ἰστορήθη ἢ ἄλλως πῶς εἰκνίσθη ἐπαξίως
 τῶν κατορθωμάτων· οὐδ' εἶναι ἄρ' ἑτέρου ἄπορον πῶς ὑπ' αὐτοῦ καθο-
 δηγούμενος ὁ μακεδονικὸς στρατός, εἰ καὶ εὐχρίμτος ἐπέθετο ὅτι τὰ
 πάντα ἡδύνατο νὰ τολμήσῃ, τὰ πάντα νὰ διαπράξῃ. Καὶ τῷ ὄντι
 ἐτόλμησε καὶ διέπραξεν ὅσα οὐδεὶς ποτε ἕτερος ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ.)

(Αὐτ. τόμ. Β'. σελ. 104—108)

8. Βασίλειος ὁ μέγας.

Ὁ θεὸς Βασίλειος καὶ ὁ θεολόγος Γρηγόριος ὁ Νεζιανζηνός, οἱ δύο
 οὗτοι ἄνδρες ἔλαβον ἀλλοίαν ὅλως τῆς τοῦ Ἀθανασίου ἀνατροφὴν καὶ
 ἀλλοίως ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας καὶ ἐπὶ τοῦ ἔθνους ἐπενήργησαν. Ὁ Ἀθα-
 νάσιος «ὀλίγα τῶν ἐγκυκλίων φιλοσοφίας, τοῦ μὴ δοκεῖν παντάπασιν
 τῶν τοιούτων ἀπείρως ἔχειν, μηδὲ ἀγνοεῖν ὧν ὑπεριδεῖν ἐδοκίμασεν,
 εὐθύς ἐκ παίδων ἐτρέφῃ ἐν ταῖς θείαις ἡθεσι καὶ παιδεύμασιν»· ὁ δὲ
 Βασίλειος καὶ ὁ Γρηγόριος ἐπὶ μακρὸν διετέλεσαν ἀρνούμενοι πᾶσαν τὴν
 Ἑλληνικὴν σοφίαν καὶ τέχνην ὑπὸ τοὺς μᾶλλον περιδλέπτους τῶν
 τότε σοφιστῶν, Λιβάνιον, καὶ Θεσπέσιον, καὶ Ἰμέριον, καὶ Προαιρέ-
 σιον. Ὅθεν ὁ μὲν Ἀθανάσιος περιφρονεῖ σχεδὸν τὴν ἑλληνικὴν φιλολο-
 γίαν, σπανίως παραιτῆται τὸν Ὀμηρον καὶ οὐδὲ ἔχει εὐεπείας τινὰ
 ἀξίωσιν· δὲν ζητεῖ νὰ θέλῃ διὰ τῆς φαντασίας καὶ ἀποφεύγει νὰ κι-
 νῆσῃ τὰ πάθη· ἐνὶ λόγῳ τὸ ὕψος αὐτοῦ καθόστον ἐπιτρέπεται νὰ
 κρίνωμεν περὶ τούτου, εἶναι μὲν καθχρόν καὶ ἄπλαστον, ἀλλ' ἔχει ἐμ-
 βρίθειαν μᾶλλον ἢ λαμπρότητα· νομίζεις ὅτι δὲν θέλει ν' ἀναδειχθῇ ῥή-
 τωρ καὶ ὅτι προτιμᾷ νὰ ἦναι ὁ ἀπαθὴς τῆς ἀληθείας θεματοφύλαξ.
 Ἡ δύναμις αὐτοῦ καὶ ἡ δόξα αὐτοῦ μετεωρίζονται ὑπὲρ τοὺς ἄμβωνας
 καὶ ὑπὲρ τὰ βήματα τοῦ κόσμου τούτου. Ὁ Βασίλειος ἀπεναντίας,
 καὶ ὁ Γρηγόριος καὶ βραδύτερον ὁ Χρυσόστομος, ἐπικυλοῦνται τὴν συν-
 δρομὴν ὅλων τῶν ἐμπνεύσεων καὶ ὅλων τῶν τεχνασμάτων τοῦ ῥητορι-
 κοῦ προτερήματος. Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα, ὑπέικουσα εἰς τὴν εὐφυῆς
 αὐτῶν, ἐκδήλοι ἅπαντα τὰ κينوφανῆ τῆς χριστιανικῆς πίστεως δόγματα,
 διατηροῦσα τὸν ἀρχαῖον χαρακτῆρα τοῦ Λυσίου καὶ τοῦ Πλάτωνος, ἢ
 τοῦλάχιστον τῶν πρώτων αὐτῶν μιμητῶν. Τὸ ἀρχικὸν αὐτῆς κάλλος
 σφίζεται σχεδὸν ἀκέραιον παρ' αὐτοῖς ὑπ' ἀνατολικῆς τινος χροίως ἐπι-
 χρυσούμενοι, καὶ ὀγκωδέστερον μὲν ἴσως μέχρι τινός καὶ ἤττον ἀττι-
 κόν, ἀλλὰ πάντοτε ἐναρμόνιον καὶ καθαρὸν. Ἡ πιστὴ αὕτη τῶν ἀρ-
 χαίων τοῦ λόγου τύπων ἀπομίμησις, ἐν τῷ μέσῳ τοσούτων καινοπρεπῶν

αἰσθημάτων καὶ ἰδεῶν, ἐξηγεῖται διὰ τούτου ὅτι οἱ νέοι τῆς Ἀντιοχείας καὶ τῶν Ἀθηνῶν χριστιανοὶ δὲν ἔπαυον μελετῶντες τὰ ἀριστουργήματα ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα εἰ καὶ γενόμενα ἤδη ἀσεβῆ, ἐθεωροῦντο οὐδὲν ἥττον πάντοτε ὑπ' αὐτῶν ὡς ἔργα τῆς ὑψηλοτάτης ἀνθρωπίνης τέχνης. Ἡ δὲ περὶ τὰς χαριεστάτας ταύτας μελέτας ἀνατραφεῖτα φαντασίαι αὐτῶν, ἐξώμνυε μὲν βραδύτερον, δὲν ἐλησμόνει ὅμως αὐτάς· ἀλλὰ ἐμφορηθεῖσα αὐτῶν, ὡς μουσικῆς τινος ἐκ παιδῶν διδαχθείσης, ἐτόνιζεν ἐπ' αὐτῆς τοὺς ἐμβριθεῖς τῆς ὥριμου ἡλικίας λόγους.

Ἡ φιλολογικὴ αὕτη διάπλασις τοῦ χριστιανισμοῦ συνετέλει ἀναμφιβόλως πολὺ εἰς τὴν ἐπίδοσιν αὐτοῦ· διό καὶ ὁ Ἰουλιανὸς ἐπεχείρησε νὰ δικοπάσῃ τὴν μεταξὺ τοῦ νέου δόγματος καὶ τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων συμμαχίαν.

Ναὶ μὲν κατ' ἀρχὰς οἱ ἀπόστολοι τῆς ἐκκλησίας ὑπῆρξαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἄνδρες ἀφελεῖς καὶ ἀπαίδευτοι· ἀλλὰ προϊόντος τοῦ χρόνου, καθόσον τὸ νέον θρησκευμα ἐξηπλώθη μεταξὺ τῶν ἀνωτέρων τῆς κοινωνίας τάξεων καὶ συνεδυσάσθη μετὰ τῶν ποικιλωτέρων τῆς πολιτείας συμφερόντων, οἱ λειτουργοὶ αὐτοῦ ἡσθάνθησαν τὴν ἀνάγκην νὰ προσλάβωσιν ἐπίκουρον πᾶσαν τὴν περὶ τὸν λόγον δεινότητα τῆς ἐλληνικῆς ῥητορείας, ὥστε ἐν τῇ δ' ἑκατονταετηρίδι, ἐν ᾗ εὐρισκόμεθα, οἱ Βασίλειοι, οἱ Γρηγόριοι καὶ οἱ Χρυσόστομοι ὑπερέβαλον κατὰ τὴν εὐγλωττίαν καὶ τὴν ἐπιστήμην ἅπαντας τοὺς ἐτι σωζομένους ἐθνικοὺς σοφιστὰς καὶ αὐτοὺς τοὺς μέχρι Πλαυτάρχου προκατόχους αὐτῶν, ἀποτελέσαντες ἐποχὴν λόγου νέαν, μεγάλην καὶ ἔνδοξον διὰ τὸ ἀνθρώπινον γένος. Ὁ Βασίλειος καὶ ὁ Γρηγόριος εἰναι οἱ πρῶτοι λαμπροὶ τύποι τῆς εὐλαβοῦς καὶ πολυμαθοῦς ταύτης εὐγλωττίας, ἥτις ἀφιέρωσεν ἐκὺ τὴν εἰς τὴν τακτικὴν διδασκαλίαν τοῦ λαοῦ. Παρ' αὐτοῖς ἡ θρησκεία δὲν ἐνδιατρίβει πλέον περὶ τὰς ὀρμητικὰς συζητήσεις, εἰς ἃς ἀνηλίσκετο ὁ τοῦ Ἀθανασίου ζήλος· δὲν εἶναι πλέον τὸ ζήφος τὸ τέμνον καὶ διαίρου, ἀλλ' ὁ δεσμὸς ὁ συναρμύζων καὶ συμφιλῶν τὰς ψυχὰς δὲν ἀσχολεῖται τόσον περὶ τὸ δόγμα ὅσον περὶ τὴν βελτίωσιν τῶν ἡθῶν καὶ τὴν παραμυθίαν τῶν τεθλιμμένων· ὁ δὲ λόγος αὐτῶν ἐὰν πρόκειται νὰ παραβληθῇ πρὸς τὸν λόγον τῶν νεωτέρων ἐκκλησιαστικῶν ῥητόρων, ἔχει μᾶλλον ὁμοιότητά τινα πρὸς τὴν ἀφελῆ καὶ ὅλως ἡθικὴν διδασκαλίαν τῶν διαμαρτυρομένων ἱεροκηρύκων, ἀλλὰ κεκαλλωπισμένην ὑπὸ τῆς ἀνατολικῆς ἐκείνης χάριτος, καὶ ὑπὸ τοῦ νεαροῦ ἐκείνου ἐνθουσιασμοῦ, δι' ὃν ἐκοσμεῖτο ὁ χριστιανισμὸς ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς πρώτης αὐτοῦ ἡλικίας.

Ὁ Βασίλειος καὶ ὁ Γρηγόριος ἦσαν σχεδὸν ὁμήλικοι πρὸς ἀλλήλους τε καὶ πρὸς τὸν Ἰουλιανόν, μετὰ τοῦ ὁποῖου συνεμαθήτευσαν, ἐν Ἀθήναις· διότι καὶ οἱ τρεῖς ἐγεννήθησαν μεταξὺ τοῦ 329 καὶ 331. Καὶ οἱ μὲν δύο πρῶτοι διετελέσαν φίλοι στενώτατοι ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε παρ' αὐτοῖς, καθὰ ἔγραφε βραδύτερον ὁ Γρηγόριος, τὰ πάντα ἦσαν κοινά,

«...καὶ ψυχὴ μία

δυοῖν δέουσα σωμάτων διάστασιν».

Ἀπὸ δὲ τοῦ Ἰουλιανοῦ ἀπεμακρύνθησαν ἐκ πρώτης ἀφετηρίας καὶ ἐπέμειναν πόρρω ἰστάμενοι ἐπὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ διὰ τὸν θρησκευτικὸν τοῦ ἀνδρὸς παραλογισμόν, ὃν καὶ ὁ ἀδελφὸς τοῦ Γρηγορίου Καيسάριος, χριστιανὸς ὢν, διετέλεσεν ἱατρὸς φίλτατος τοῦ Παραβάτου, ὅστις ἠγωνίσθη ἐκ παντὸς τρόπου νὰ ἐπαναγάγῃ αὐτὸν εἰς τὴν ἐθνικὴν λατρείαν. Οἱ δύο φίλοι οὔτε τὸ παράδειγμα ἐκεῖνο ἐμιμήθησαν, οὔτε εἰς τὸν πειρασμὸν ἐκεῖνον ἐξετέθησαν. Ὁ Βασίλειος ἀναχωρήσας ἐξ Ἀθηνῶν, ἐδίδασκε τὴν ῥητορικὴν καὶ μετῆλθε τὸ δικηγορικὸν ἐπάγγελμα εἰς Καيسάρειαν, ὅπου εἶχε γεννηθῇ καὶ ἤτις ἦτο μία τῶν ἀκμαίων ἐλληνίδων τῆς Ἀσίας πόλεων, τῶν ὁποίων οἱ κοινοτικοὶ θεομοὶ παραδόξως συνετέλεσαν εἰς τὴν ἐν αὐταῖς ἐπίδοσιν τοῦ νέου θρησκευματος. Καίτοι δὲ διαπρέψας κατ' ἀμφοτέρας, ὡς διδάσκαλος καὶ ὡς συνήγορος, μετ' οὐ πολὺ ἐγκατέλιπε τὰ ἐπαγγέλματα ταῦτα· διότι τό τε παράδειγμα τοῦ πατρὸς καὶ τῆς μητρὸς, καὶ τῆς ἀδελφῆς, ἥ τε ὁρμὴ τῆς ἰδίας φύσεως, καὶ ἡ φιλοτιμία ν' ἀφιερώσῃ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Θεοῦ τὴν ἀποθησαυρισθεῖσαν ὑπ' αὐτοῦ ἐξώθεν ἐπιστήμην, τὰ πάντα ἔφερον αὐτὸν πρὸς τὴν πίστιν, ἣν ἐβλεπεν ἐκ παίδων πρεσβευομένην ἐν τῇ ἰδίᾳ οἰκίᾳ. Ὁθεν εἰς ἡλικίαν εἰκοσιεπτὰ ἐτῶν, ἐδέχθη τὸ ἅγιον βάπτισμα ἐν τῇ μητροπόλει τῆς Καيسαρείας ἐνώπιον τῶν συμπολιτῶν αὐτοῦ ὅλων, ὥσει ἀποστολικὴν τινα ἐντολὴν ἐνώπιον ὁλοκλήρου τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου. Καὶ ἐν τῷ ἔμῃ ἀπαλλαγεῖς ἀπὸ πάσης ἄλλης φροντίδος, καὶ ἀπὸ αὐτῆς τῆς περὶ τῶν ἰδίων κτημάτων, ὧν τὰ πλεῖστα διένειμεν εἰς ἐλέη δαψιλῇ, ἀπῆλθεν εἰς τὰ κυριώτερα ἱερά, τὰ τε ἐν ταῖς πόλεσι καὶ τὰ ἐν ἐρήμῳ, τῆς μεγάλης ἐκείνης ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, εἰς ἣν ἤθελε νὰ ἀφοσιώσῃ ἑαυτὸν καὶ ἤτις ἐν τῷ μέσῳ τοῦ κλέους αὐτῆς καὶ τῆς ἀκμῆς ἐσπαράσσετο ὑπὸ τῆς τοῦ Ἀρείου αἰρέσεως. Ἐπὶ δύο ἔτη περιῆλθεν Αἴγυπτον, Παλαιστίνην, Συρίαν, Μεσοποταμίαν, ἀκροώμενος τῶν θεολόγων, συζητῶν πρὸς τοὺς φιλοσόφους, ἀποθαυμάζων τοὺς ἐρημίτας καὶ ἐφοδιαζόμενος ἐνθουσιασμῶν καὶ πίστιν διὰ τῆς θεᾶς τῶν ἱερῶν τόπων, ἐν οἷς τοσαῦτα ἐτελέσθησαν θαύματα. Ἐκεῖ ἐπληρώθη πεποισθῆσεως μὲν καὶ ζήλου πρὸς τὰ ἐν Νικαίᾳ θεσπισθέντα δόγματα, εὐλαβείας δὲ πρὸς τὸν ἄκαμπτον αὐτῶν πρόμαχον· ἐκεῖ εἶδε τοὺς ἐρημίτας Ἀντώνιον καὶ Παῦλον, κατέκρινε τὴν ὑπερβολὴν καὶ κατὰχρησιν τοῦ ἀσκητικοῦ βίου παρ' ἄλλοις τισὶ καὶ ἐμελέτησε τὴν τάξιν τῶν κοινοδικῶν μᾶλλον μοναστηρίων, ἥτοι τῆς ἐν κοινῷ φιλοπόνου ἀποχωρήσεως, ἣν δικαίῳ τῷ λόγῳ προετίμα τῆς ἀπράγμονος καὶ ἀπολύτου θεωρίας τῶν ἀσκητῶν.

Ἐπανελθὼν δὲ εἰς τὰ ἴδια ἔσπευσε νὰ βάλῃ εἰς πρᾶξιν ὅσα εἶδε καὶ ἐμελέτησεν, ἐκλέξας ἐπὶ τούτῳ, ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τοῦ Πόντου, ἀναχώρημα οὐχὶ ὅμως ὡς ἐρημίτης, ἀλλὰ μᾶλλον ὡς ἄνθρωπος ἐμπλεὲς ἀγάπης πρὸς τὸν πλησίον καὶ ἀρεσκόμενος μὲν εἰς τὸν μονήρη βίον, καθιστῶν δὲ αὐτὸν γόνιμον διὰ τῆς μελέτης καὶ τῆς ἐργασίας. Τῷόντι

Θῆβαι ἦσαν τότε πόλις πλουσιωτάτη, ἥτις ὅμως δὲν ἔδειξε τὴν ἀνδρείαν τῆς Μονεμβασίας, ἀλλὰ παρεδόθη ἀνευ ἀντιστάσεως, καὶ ἐτιμωρήθη διὰ τοῦτο παθοῦσα διαρπαγὴν φοβεράν. Χρυσός, ἀργυρος, πολυτίμοι λίθοι, τὰ πάντα ἀπῆχθησαν· ἐμπορικαὶ ἀποθήκαι, ἰδιωτικαὶ οἰκίαι, ἱεροὶ ναοί, τὰ πάντα ἐγυμνώθησαν, καὶ ἔπειτα πάντες οἱ πολῖται ἀναγκάσθησαν νὰ ὁμώσωσιν ὅτι οὐδὲν ἀπέκρυψεν τῶν πολυτίμων πραγμάτων· καὶ οὐδὲ τοῦτο δὲν ἤρκεσεν, ἀλλὰ πολλοὶ ἡχμαλωτίσθησαν καὶ ἄνδρες καὶ γυναῖκες, καὶ μάλιστα ὅσοι ἐφημίζοντο ὡς ἐπιτήδειοι μεταξουργοί. Ταῦτα δὲ διαπραξάντες ἐν Θήβαις οἱ Νορμαννοὶ ἐπέστρεψαν εἰς Κρίσσαν καὶ ἐπλευσαν ἐκεῖθεν ἐπὶ τὴν Κόρινθον, ἐπίσης ὀνομαστήν τότε οὔσαν διὰ τε τὰ μεταξουργεῖα αὐτῆς καὶ τὸν ἄλλον ἐμπορικὸν πλοῦτον ὃν ἐπορίζετο, εὐφυῶς κειμένη μετὰ τὴν Εὐρώπης καὶ Ἀσίας. Τῆς Κορίνθου ἡ μὲν κάτω πόλις καὶ οἱ λιμένες ἦσαν εὐάλωτοι, διότι οὔτε ὀχυρώματα εἶχον οὔτε φρουράν· ἀλλ' ὁ Ἀκροκόρινθος ἐφαιέτο ἀπόρθητος, διότι καὶ φρούριον ἦτο ὀχυρόν, καὶ φρουράν εἶχεν ἀξιόμαχον, ἐνισχυθεῖσαν διὰ τῶν ἀνδρῶν οἵτινες κατέφυγον αὐτόθι ἐκ τῆς Κορίνθου καὶ τῶν πέριξ κωμοπόλεων. Ἀλλὰ πάντες ἦσαν ἄνδρες καὶ ἐξαιρέτως ὁ ἀρχηγὸς αὐτῶν Νικηφόρος Χαλούφης, ὅστις ἅμα ἐπιπλεύσαντος τοῦ ἐχθροῦ εἰς Λέχαιον, ἔσπευσε νὰ συνθηκολογήσῃ. Ὁ τότε δυσπρόρρητος αὖν Θεῶς πολεμήσκει, ἔφη, καὶ Θεὸν εἶναι τὸν τοιοῦτον αὐτῷ χῶρον κατασχεῖν, παρσχόμενον, κακῶς φάσκων τοὺς ἐνδόν καὶ πλύνων ὡς ἀγενεῖς τὰ πολέμια, μάλιστα δὲ τὸν Χαλούφην, ὃν καὶ γυναικὸς ὠνόμαζε μαλακώτερον. Ἐπραξαν δὲ ἐνταῦθα οἱ Νορμαννοὶ ὅσα καὶ ἐν Θήβαις ἀπαγαγόντες χρυσόν, ἀργυρον, ἐγκρίτους ἄνδρας, γυναῖκας ὠραίας καὶ εὐγενεῖς καὶ τεχνίτας ἐπιτηδείους, καὶ αὐτὴν τὴν εἰκόνα τοῦ ἁγίου Θεοδώρου. Ἐπειτα ἐλεηλάτησαν τὴν Εὐβοίαν, καθὰ δὲ λέγουσί τινες καὶ αὐτὰς τὰς Ἀθήνας· ἀλλὰ τὸ τελευταῖον τοῦτο εἶναι ἐπίθανον καθὼ μὴ ἀναφερόμενον ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν χρονολογῶν, καὶ διὸς ὑπὸ τοῦ Νικητὰ τοῦ Χωνιάτου, ὅστις ἐγίνωσκε τὰ κατὰ τὰς Ἀθήνας κάλλιστα, (διότι ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Μιχαὴλ διετέλεσε μετ' οὐ πολλοῦ ἀρχιερεὺς Ἀθηνῶν) καὶ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἀποσιωπήσῃ τὸ γεγονός· ἐν συνέβαινε. Μετὰ δὲ τὰ κατορθώματα ταῦτα, ὁ νορμαννικὸς στόλος ἐπανῆλθε θριαμβεύων εἰς Πάνορμον τῆς Σικελίας, ὅπου μέχρι τῆς σήμερον σώζεται μνημεῖον τῆς ἐπιδρομῆς ταύτης, ἡ γέφυρα ἡ καλουμένη τοῦ Ναυάρχου ἢ κατασκευασθεῖσα ὑπὸ Γεωργίου τοῦ Ἀντιοχείως ἐκ τῆς λείας ἦν εἰσεκόμισε. Τὸ δὲ σπουδαιότερον εἶναι ὅτι ὁ Ροδόλφος ἱδρυσεν ἐν Πάνορμῳ τὰς μεταξουργοὺς γυναῖκας ἡχμαλώτευσεν ἐν Θήβαις καὶ ἐν Κόρινθῳ, καὶ ἐδίδαξε δι' αὐτῶν εἰς τοὺς ὑπηκόους τὴν βιομηχανίαν ταύτην, καθ' ἣν μετ' οὐ πολλὴ ἡ Σικελία διηγωνίσθη πρὸς τὰ ἐν τῷ ἀνατολικῷ κράτει ἐργαστάσια.

Ἀλλὰ κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος 1148, ὁ Μανουὴλ, ἀπαλλαγείς τῶν

ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ ΚΟΦΙΝΙΣΤΟΥ

9

Ἀνατολική

κινδύνων τῆς δευτέρας σταυροφορίας, ἀπεφάσισε νὰ ἀνταγωνισθῇ πρὸς τὸν Ῥογέρον· καὶ τοῦτο τόσῳ μᾶλλον εὐλόγως, ὅσῳ ὁ πολέμιος ἐκεῖνος δὲν περιωρίσθη εἰς ἀπλᾶς δηώσεις, ἀλλὰ κατέλαβε καὶ μίαν τὴν κυριωτέρων νήσων τοῦ κράτους. Ἐδέησεν ὅμως νὰ ἀναβάλῃ καὶ αὐτὴς τὸν ἀπαραίτητον τοῦτον ἀγῶνα ἐνεκὰ νέας ἐπιδρομῆς τῶν Πετσενέγων. Καὶ τούτους μὲν ἐξέωσε πέραν τοῦ Ἰστροῦ καὶ αὐτόθι δεινῶς ἐμάστιζεν· ἀλλ' ἐπειδὴ ἐν τούτοις παρήλθεν ἡ ἐπιτηδεῖα τοῦ ἔτους ὧρα, δὲν εἰμπούρεσε νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν πολιορκίαν τῆς Κερκύρας εἰμὴ ἐν ἀρχῇ τοῦ ἔτους 1149. Ὁ Νικήτης ὁ Χωνιάτης περιγράφει ὡς μεγίστην καὶ λαμπροτάτην τὴν γενομένην ἐπὶ τούτῳ παρασκευῇ, λέγων ὅτι αἱ μὲν πεζικαὶ δυνάμεις εἰς μυριάδας ἡθροίσθησαν, ὁ δὲ στόλος συνεκροτήθη ἐκ χιλίων περίπου πλοίων· διότι ἐπιφέρει καὶ εὐανδρούσα τότε ἦτο πᾶσα ἡ τῷ βασιλεῖ ὑποκειμένη χώρα, καὶ ἄνδρας ἔτρεφεν ἡρώικους καὶ ὁ στρατὸς ἦτο λαμπρῶς διεσκευασμένος καὶ ἄριστα γεγυμνασμένος· ἔτι ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ βασιλείου Ἰωάννου. Ὁμολογεῖ δὲ καὶ ὁ Κίναμος ὅτι ὁ στόλος συνέκειτο ἐκ πεντακοσίων μὲν πολεμικῶν πλοίων, ἑτέρων δὲ πεντακοσίων φορταγωγῶν καὶ ἱππαγωγῶν. Τοῦ στόλου ἀρχηγός, ἡ καθὼς ἐλέγετο ἡδὴ τότε ὁ ἀρχιναύαρχος, μέγας δούξ διωρίσθη ὁ ἐπ' ἀδελφῇ γαμβρὸς τοῦ Μανουὴλ Στεφάνου Κοντοστέφανος, τὴν δ' ἡγεμονίαν τοῦ πεζικοῦ στρατοῦ ἀνέλαθεν αὐτὸς ὁ βασιλεὺς.

Ἀλλὰ πρὸς τὸν στόλον τοῦτον τοῦλάχιστον, καίτοι τοσοῦτον πολυ-
ἀριθμον ὄντα, δὲν εἶχε φαίνεται πολλὴν πεποίθησιν ὁ βασιλεὺς, διότι
ἔτι ἀπὸ τοῦ 1148 ἐζήτησε τὴν κατὰ τὸν προκείμενον ἀγῶνα συνδρο-
μὴν τῶν Ἑνετῶν, καὶ ἐπὶ τούτῳ ἐπέτρεψεν αὐτοῖς νέαν ὠρελήματα,
δούς μὲν ἀξιόλογον ἔκτασιν εἰς τὸ τμήμα, τὸ ὅποτον κατεῖχεν ἐν Κων-
σταντινουπόλει, συνομολογήσας δὲ ῥητῶς ὅτι ἡ παραχωρηθεῖσα εἰς αὐ-
τοὺς ἀτέλεια ἐκτείνεται καὶ εἰς τὴν Κύπρον καὶ εἰς τὴν Κρήτην. Ἐπε-
χείρησαν λοιπὸν ἀπὸ κοινοῦ Βυζαντινοὶ καὶ Ἑνετοὶ ἀπὸ ξηρᾶς καὶ ἀπὸ
θαλάσσης, τὴν πολιορκίαν τῆς Κερκύρας. Καίτοι ὅμως λαμπρῶς ἠγώ-
νισαντο, μάλιστα οἱ περὶ τὸν Μανουὴλ, δὲν ἐπέτυχον ἐπὶ πολλοὺς μῆ-
νας τοῦ σκοποῦ διὰ τε τὸ ὄχυρόν τοῦ φρουρίου καὶ τὴν ἀνδρείαν τῶν
ἀμυνομένων. Ἐπεσεν ὁ μέγας δούξ λαβὼν καιρὸν τραῦμα. Μάτην τέσ-
σαρες ἀδελφοὶ ἐκ τῶν πρὸ καιροῦ ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ βυζαντινοῦ κρά-
τους διατελούντων Φράγκων, Πετραλεῖται ἐν Κων)πόλει καλούμενοι (1)
ἐπεχείρησαν τυλμηροτάτην πρὸς τὴν ἀκρόπολιν ἄνοδον ἀπὸ κοινοῦ μετ'
ἄλλων τινῶν καὶ ἰδίως ἐνὸς τῶν δορυφόρων τοῦ μεγάλου δομεστίκου,
Ἰωάννου Ἀζούχ, ὅστις ἀνέλαβε τὴν προσωρινὴν τοῦ στόλου ἡγεμονίαν
μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Στεφάνου. Τὸ ἐπιχείρημα ἀπέτυχεν οἰκτρῶς

(1) Καθ' ὃ ἀπόγονοι τοῦ Γάλλου Pierre d' Aulps.

ἅπαντες δὲ οἱ ἀτρόμητοι ἐκεῖνοι ἄνδρες ἐκρημνίσθησαν κατὰ πετρῶν, παρεκτός μόνου τοῦ προειρημένου δορυφόρου, τοῦ καλουμένου Πουπάκη, ὅστις κακορθώσας πρῶτος νὰ ἐπιβῇ εἰς τὸ τεῖχος πρὶν ἐξολισθήσῃ ἡ τοὺς λοιποὺς παρὰσῦρασα κλίμαξ, ἠδυνήθη νὰ σωθῇ ἐκ θανάτου καὶ νὰ ἐπιστρέψῃ σῶς πρὸς τοὺς συναγωνιστάς, μεγάλην προξενήσας ἐκπληξιν εἰς αὐτοὺς τε καὶ τοὺς πολεμίους. Ἀλλὰ καὶ ὁ βασιλεὺς ἠγωνίσθη ὥς ἀπλοὺς στρατιώτης. Ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν ἐπειδὴ εἶδε ναῦν ἐκ τῶν μεγίστων τοῦ στόλου προσοκέλασεν διὰ τῆς βίας τοῦ ἀνέμου πρὸς τινὰ βραχὴν τοῦ περιβάλλου ἀκτὴν καὶ τὸν ἔσχατον κινδυνεύουσαν κινδυνὸν ἕνεκα τῶν ἐπιρριπτομένων κατ' αὐτῆς ἀπὸ τοῦ φρουρίου πετρῶν καὶ βελῶν, δὲν ἐδίστασε νὰ ὀρμήσῃ μετὰ τῆς βασιλικῆς διήρους πρὸς τὴν ναῦν ἐκείνην, καὶ διὰ μόνης τῆς εὐρείας καὶ βαρείας αὐτοῦ ἀσπίδος προφυλαττόμενος, εἴλκυσε διὰ κλωδίων καὶ ἔσωσε τὸ πλοῖον αὐτοῦ. Τότε δὲ λέγεται, ὅτι ὁ Νορμαννὸς φρούρχος Κερκύρας, ἰδὼν τοὺς στρατιώτας ῥίπτοντας λίθους πολλοὺς κατὰ τοῦ βασιλέως, ἀνέκραξε νὰ σεβασθῶσι τὴν λαμπρὰν ἐκείνην ἀνδρείαν, προσθεὶς ὅτι αὐτὸς ἀναλαμβάνει τὴν ἕνεκα τούτου εὐθύνην ἐνώπιον τοῦ Ῥογέρου. Ἀλλὰ καὶ ἄλλα θαυμάσια τοῦ βασιλέως τολμήματα ἐλάβομεν ἤδη ἀφορμὴν νὰ ἱστορήσωμεν, ὥστε δικαίως τῇ ἀληθείᾳ ἡ σύζυγος αὐτοῦ Βερθὺ μολόγησέ ποτε ἐν μέσῃ συγκλήτῳ, ὅτι ἐκ μεγάλου μὲν καὶ πολεμικωτάτου κατήγετο γένους, οὐδέποτε ὅμως ἤκουσεν ἐν Γερμανίᾳ ὑπ' οὐδενὸς τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα διαπραχθέντα, οἷα καὶ ἔσχα τὰ τοῦ ἀνδρός αὐτῆς ἀριστεύματα.

Ἐν τούτοις ὅμως ἡ Κέρκυρα ἀντεῖχεν· ὁ δὲ Ῥογέρος ἐξοπλίσας νέον στόλον ἐξέπεμψεν αὐτὸν ἵνα κομίσῃ τροφὰς εἰς τοὺς πολιορκουμένους. Οἱ Βυζαντινοὶ ἀντεπελθόντες ἐνίκησαν τὸν στόλον τοῦτον· καὶ μία μὲν μοῖρα ἐκ τεσσαράκοντα πλοίων συγκειμένη ἀπεσπάσθη περὶ τὰ τέλη τῆς ναυμαχίας καὶ ἐπλευσεν ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν ἵνα πυρπολήσῃ τὰ προάστεια, ἀπεκρούσθη δ' ἐκεῖθεν καὶ κατεδιώχθη. Ἀλλ' ἕτερα περὶ τὴν Κέρκυραν συνέβαινον δεινὰ. Μεταξὺ τῶν πολιορκούντων τὸ φρούριον Βυζαντινῶν καὶ Ἑνετῶν ἐξερράγη ἕρις τοιούτη, ὥστε ἤλθον εἰς χεῖρας. Εἰς μάτην οἱ ἐπιστημότατοι ἐκτέρων τῶν στρατοπέδων ἄνδρες ἠγωνίσθησαν νὰ κατακύσωσι τὸ κακόν. Οἱ Ἑνετοὶ πρὸ πάντων ἀνεδείχθησαν ἀμετάπειστοι, μέχρις οὗ ὁ μέγας δομέστικος ἐπελθὼν κατ' αὐτῶν μετὰ τῶν ἰδίων δορυφόρων καὶ μέρους τῆς στρατιᾶς, ἠνάγκασε τοὺς στασιαστὰς νὰ καταφύγωσιν εἰς τὰ πλοῖά των. Ἀλλὰ τότε οἱ Ἑνετοὶ ἀναχθέντες εἰς τὸ πέλαγος κατέπλευσαν εἰς τὴν νῆσον Ἀστερίδα καὶ ἐπέπεσον κατὰ τῶν αὐτόθι ναυλοχούντων Βυζαντινῶν ἐξ Εὐβοίας πλοίων καὶ κατεπυρπόλησαν αὐτά. Μεθ' ὃ συλλαβόντες καὶ τὴν βασιλίδαν νῆα ἐνεβίβασαν εἰς αὐτὴν ἀνδράριον αἰθιοπικὸν καὶ ἀνευφήμισαν ὥς βασιλέα περιάγοντες μετὰ λαμπρᾶς στεφανηφορίας καὶ προπομπῆς καὶ ἐμπάζοντες οὕτω τὸν Μαιουήλ. Ὁ βασιλεὺς ἠδύνατο νὰ

τιμωρήσῃ τὴν ὕδριν ταύτην, ἀλλὰ προαιρούμενος πρὸ πάντων νὰ κυριεύσῃ τὸ φρούριον, ἠγωνίσθη ἐκ παντὸς τρόπου νὰ καταπαύσῃ τὸ κακὸν εἰρηνικῶς, καὶ ἐπιτρέψῃς ἀμνηστείαν εἰς τοὺς κακουργήσαντας, ἀποκατέστησε τὴν τάξιν. Δὲν δυνάμεθα ὁμως νὰ μὴ παρατηρήσωμεν ἐν ταύτῃ ὅποσον μάταιαι ἦσαν αἱ πρὸς τοὺς Ἐνετοὺς ἐκείναι συμμαχίαι αἱ διὰ τοσούτων θυσιῶν ἐξυγροαζόμεναι. Ἐπὶ τοῦ προκειμένου λ. χ. ἀφοῦ ἐπετράπησαν εἰς αὐτοὺς ἐν ἀρχῇ τοῦ πολέμου νέα ὠρελήματα, οὐ μόνον οἱ ὑποτιθέμενοι ἐκεῖνοι σύμμαχοι εἰς οὐδὲν ἐχρησίμευσαν, ἀλλὰ καὶ ζημίαν οὐ μικράν εἰς τὸ στρατόπεδον ἐπροξένησαν, καὶ τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα δεινῶς περιϋβρίσαν καὶ μετ' οὐ πολὺ, ὡς θέλομεν ἰδεῖ, ἐπαυειλημμένως καὶ ἀναφανδὸν ἐπρόδωκαν τὸν βασιλέα.

Τελευταῖον ἡ Κέρκυρα, στερουμένη τροφῶν, καὶ μὴ ἐλτίζουσα νὰ λάβῃ βοήθειάν τινα παρὰ τοῦ Ῥογέρου, παρεδόθη. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐγκαταστήσας ἐν αὐτῇ φρουράν ἀσφαλῆ ἐκ Φράγκων μισθοφόρων συγκεϊμένην, ἀπέπλευσε εἰς Αὐλῶνα, ὅπου ἀπεφάσισε νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν κατὰ τοῦ Ῥογέρου πόλεμον καὶ νὰ πέμψῃ ἐπὶ τούτῳ τὸν στόλον αὐτοῦ εἰς Ἰταλίαν, ἐπιτρέψας τὸ ἐπιχειρήμα εἰς τὸν γνωστὸν ἡμῖν δομέστικον τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως Ἰωάννην, εἰς ὃν παρήγγειλε νὰ καταλάβῃ τὴν Ἀγκῶνα καὶ ἐκεῖθεν ὡς ἐξ ὀρμητηρίου νὰ χωρήσῃ πρὸς τὴν λοιπὴν Ἰταλίαν. Συγχρόνως δὲ μαθὼν ὅτι οἱ Δαλμάται καὶ οἱ Σέρβοι καὶ ἄλλα ὅμορα ἔθνη, καὶ αὐτοὶ οἱ κατὰ τὴν μικρὰν Ἀσίαν Τούρκοι, ὠρελούμενοι ἐκ τοῦ ἀνὰ χεῖρας πολέμου, ἐμελέτησαν νὰ ἐπιτεθῶσι πανταχόθεν κατ' αὐτοῦ ἐπεχείρησεν αὐτὸς τὸν κατὰ τῶν πολεμίων τούτων ἀγῶνα. Ἐπρεπε τῶνόντι νὰ κτεχέχῃται ἀπὸ τὸ δχιμόνιον τοῦ πολέμου ὁ Μανουὴλ Ἰνα, ὅπως εἶχον τότε τὰ τοῦ κράτους πράγματα καὶ οἱ σύμμαχοι αὐτοῦ, νομίση εὐλογον νὰ ἀντεπεξέλθῃ ἐν ταύτῳ κατὰ τοσούτων ἀντιπάλων. Ἡ φρόνησις ἀπῆτει νὰ ἀρκεσθῇ εἰς τὴν ἀνάγκησιν τῆς Κερκύρας καὶ νὰ μὴ ζητήσῃ νὰ ἐκδικηθῇ πλειότερον τὸν Ῥογέρον, τοῦλάχιστον νὰ μὴ ἐπιχειρήσῃ τοῦτο εἰμὴ ἀφοῦ ἀσφαλισθῇ ἀπὸ τῶν πολλῶν ἄλλων τοῦ κράτους ἐχθρῶν. Ἀγωνισθεὶς δὲ συνάμα καθ' ὅλων, ἦτο φυσικὸν νὰ περιπέσῃ εἰς πολλοὺς κινδύνους, ἀπὸ τῶν ὁποίων ἐξῆλθε μὲν ἐπὶ τέλους νικητὴς διὰ θυμαστικῆς ἀνδρείας καὶ καρτερίας, ἐξῆλθεν ὁμως νικηφόρος, ἀφοῦ ἐξήντηλσεν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τοὺς δημοσίους πόρους.

Καὶ πρῶτον ὁ δομέστικος Ἰωάννης δὲν ἐξετέλεσεν ἀκριβῶς τὰς δοθείσας αὐτῷ παραγγελίας. Ἀντὶ νὰ πλεύσῃ ἐπ' Ἀγκῶνα, ἐλθὼν μέχρι τοῦ ποταμοῦ Λούσης, (ὡς λέγει ὁ Κίνναμος, ἐννοῶν πιθανώτατα τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ Ἀφίου) δὲν προέβη περαιτέρω, εἴτε, ἐπιφέρει ὁ Κίνναμος, διὰ τὴν περὶ τὰ ναυτικά ἀπειρίαν, εἴτε διὰ τὰς τῶν Ἐνετῶν ἐνέργειας, εἰς οὓς κατ' οὐδένα λόγον δὲν ἐσύμφερε νὰ γίνωσιν οἱ Βυζαντινοὶ αὐτῆς κύριοι τῆς ἰταλικῆς Χερσονήσου. Τὸ βέβχιον εἶναι ὅτι ἐπειδὴ ἐπῆλθεν ὁ μὴν Σεπτέμβριος καὶ συνεθῆ τρικυμία δεινὴ, κα-

τεστράφησαν τὰ πλεῖστα τῶν πλοίων, ἐνῶ ἦτο δυνατόν νὰ σωθῶσιν ἀνελκόμενα ἐντὸς τοῦ ποταμοῦ. Ἐδέησε λοιπὸν νὰ κατασκευασθῇ νέος στόλος· καὶ ἐν τῷ μεταξύ, κατὰ τὰ ἔτη 1150 — 1153, ὁ βασιλεὺς ἀδικοῦτως ἀγωνιζόμενος κατὰ τῶν Δαλματῶν, τῶν Σέρβων, τῶν Οὐγγρων, καὶ τῶν Πετσενέγων, ἀλληλοδιαδόχως κτετρόπωσεν αὐτοὺς καὶ ἐταπείνωσε. Τότε ἀντὶ νὰ ἐπιμείνῃ εἰς τὸν κατὰ τῆς Ἰταλίας πόλεμον, τὸ συνετώτερον ἦτο νὰ τρέψῃ ἀπάσας τὰς δυνάμεις κατὰ τῶν ἐν Ἀσίᾳ Τούρκων. Τοῦτο ἦτο τόσῳ μάλλον συνετόν, ὅτῳ ἐν ἔτει 1154, ἀποθανόντος τοῦ Ῥογέρου, ὁ διαδεχθεὶς αὐτὸν υἱὸς του Γουλιέλμος προέτεινεν εἰς τὸν Μανουὴλ εἰρήνην ὑποσχόμενος νὰ ἀποδώσῃ πάντα ὅσα τὰ σικελικὰ στρατεύματα εἶχον ἑρπάσει ἐξ Ἑλλάδος κατὰ τὴν τελευταίαν ἐπιδρομὴν. Πλὴν τούτου δὲ καὶ οἱ Ἑνετοί, ἀναφανδὸν ἤδη χωρισθέντες ἀπὸ τοῦ βασιλέως, συνωμολόγησαν ἰδίαν πρὸς τὸν Γουλιέλμον εἰρήνην.

Οὐδὲν ἤττον ὁ Μανουὴλ ἐπέμεινεν εἰς τὸ νὰ ἐκδικηθῇ τὴν γενομένην ὑπὸ τοῦ πατρὸς τοῦ Γουλιέλμου εἰς τὸ κράτος ὕβριν καὶ ἐπέτρεψε τὸ ἔργον εἰς τὸν στρατηγὸν Μιχαὴλ Παλαιολόγον. Εἶναι ἄξιον σημειώσεως ὅτι ἐπὶ τῆς βασιλείας ταύτης ἀναφκίνονται αὐθις ὀνόματά τινα τῆς ἀρχαίας στρατιωτικῆς ἀριστοκρατίας, τὰ ὅποια ὅλως σχεδὸν εἶχον ἐκλείψει ἐπὶ τοῦ βασιλέως Ἰωάννου. Τὰ ὀνόματα ταῦτα δὲν συνδέονται βεβαίως μετὰ κατορθωμάτων ἀνταξίων τῶν ἔργων δι' ὧν ἐκλείσθη ἡ ἀριστοκρατία ἐκείνη ἐπὶ τῆς μακεδονικῆς δυναστείας, ἀλλὰ μαρτυροῦσι τοῦλάχιστον ὅτι οἱ ἰθαγενεῖς δὲν ἐπαύσαν παρέχοντες εἰς τὸν στρατὸν ἡγεμόνας λόγου ἁξίους. Οὕτως ἐλάβομεν ἤδη ἀφορμὴν νὰ ἀναφέρωμεν τὸν Δημήτριον Βρανᾶν καὶ τοὺς ἀδελφοὺς Κοντοστεράνους. Ἐπὶ δὲ τοῦ κατὰ Σέρβων πολέμου ἐφημίσθη μεγάλως ὁ στρατηγὸς Ἰωάννης Καντακουζηνός, εἰς τῶν ἀρχαιοτέρων προγόνων οἴκου γενομένου πολυκρότου βραδύτερον ἐν τῇ βυζαντινῇ ἱστορίᾳ. Καὶ ὁ ἰταλικὸς πόλεμος ἀνεδείξε πρὸς τοὺς ἄλλους τὸν Μιχαὴλ Παλαιολόγον, ἀπόγονον ἀνδρῶν γνωστῶν ἤδη εἰς ἡμᾶς καὶ πρόγονον ἄλλων ἔτι ὀνομαστοτέρων γενομένων. Ὁ Μιχαὴλ εὐρὼν πρόθυμον σύμμαχον τὸν κόμητα Λοριτέλης Ῥοβέρτον Βησεύλλιον, ἐξάδελφον μὲν ὄντα τοῦ Γουλιέλμου ἀλλὰ δυσηρεστημένον κατ' αὐτοῦ, ἐκυρίευσεν πολλὰ φρούρια τῆς κάτω Ἰταλίας ἐν οἷς καὶ τὴν Βᾶριν. Ὁ δὲ συστράτηγος αὐτοῦ Ἰωάννης Δούκας κατετρόπωσεν ἐκ τοῦ συστάδην τὸν κόμητα Ἀνδρέαν Ῥιχάρδον. Μετ' οὐ πολὺ νέαι δυνάμεις ἐστάλησαν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ Ἰωάννην Ἀγγελον, καὶ ὁ Ἰωάννης Δούκας, ἐνωθεὶς μετ' αὐτοῦ, κτέβαλε τὸν συγχρόνως ἐκ Σικελίας ὑπὸ τοῦ Γουλιέλμου ἐκπεμφθέντα στρατόν. Εἰς δὲ τὴν ἐπιτυχίαν ταύτην τῶν Ἑλλήνων συνετέλει οὐ μικρὸν καὶ ἡ ἀγανάκτησις ἣν ἡσθάνοντο κατὰ τῶν Νορμανδῶν οἱ μέχρι τινὸς ἐλληνίζοντες κάτοικοι τῆς κάτω Ἰταλίας. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ ὁ Παλαιολόγος, ὅστις ἦτο ἀνθρωπὸς τφόντι ἐξάίρετος, ἀπέθανεν εἰς Βᾶριν. Ὁ δὲ ἀναλαβὼν τότε τὴν

ὅλην ἀρχηγίαν Ἰωάννης Δούκας ἦτο μὲν ἀνὴρ γενναῖος καὶ ἐκυρίευσεν ἔτι διάφορα φρούρια, ἐνύησε ὁμῶς τάχιστα ὅτι ἄνευ ἐπικουριῶν δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἀνθέξῃ εἰς τὰς ὑπὸ τοῦ Γουλιέλμου παρασκευαζομένας ἐν Σικελίᾳ νέας δυνάμεις. Ἐπικουρίας ἐξ ἀνατολῆς ὁ Μανουὴλ δὲν εἶχε νὰ τῷ πέμψῃ. Ὅθεν περιωρίσθη νὰ ἀποστείλῃ εἰς Ἀγκῶνα, οὖσαν πόλιν σύμμαχον, τὸν υἱὸν τῆς γνωστῆς ἡμῖν Ἀννης Κομνηνῆς Ἀλέξιον, παραγγείλας αὐτῷ νὰ στρατολογήσῃ καθ' ὅλην ἐκείνην τὴν παραλίαν καὶ οὕτω νὰ ἀπέλθῃ εἰς Ἀπουλίαν πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ Ἰωάννου Δούκα. Ὁ δέ, μὴ ἐκτελέσας τὴν παραγγέλιν ταύτην, ἐνεφανίσθη μόνος εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Δούκα, καὶ τὸ χεῖριστον ἀνέλαβε τὴν ὑπερτάτην στρατηγίαν. Ἐπανελθόντος δὲ μετ' ὀλίγον ἐκ Σικελίας τοῦ Γουλιέλμου μετὰ πεζικῆς καὶ ναυτικῆς δυνάμεως ἀξιολόγου, συνεκροτήθη μάχη κρίσιμος καθ' ἣν οἱ Ἕλληνες ἠττήθησαν ὁλοσχερῶς καὶ μετὰ τὴν ὁποῖαν ὁ Γουλιέλμος ἀνέλαβεν ἅπαντα τὰ φρούρια ὅσα εἶχεν ἀπολέσει. Ὁ Μανουὴλ ἔπεμψε μὲν εἰς Ἰταλίαν ἑτερόν τινα Ἀλέξιον (υἱὸν τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀνδρονίκου) μετὰ νέας δυνάμεως ἐν Ἀγκῶνι ἤδη συλλεγείσης· καὶ οὗτος ἀνέκτησεν ἐν Ἀπουλίᾳ διάφορα φρούρια, ἀλλ' ἐπεὶ δὴ ἀφ' ἑτέρου ὁ μὲν βυζαντινὸς στόλος ἠττήθη περὶ Εὐβοίαν ὑπὸ τοῦ Σικελοῦ ναυάρχου Μαΐου, ὁ δὲ Γουλιέλμος προέτεινεν αὐτῷ λόγους περὶ εἰρήνης, ὁ Μανουὴλ ἐνόμισε τελευταῖον φρόνιμον νὰ συνομολόγησῃ τὴν εἰρήνην ταύτην, δι' ἣς ὁ Γουλιέλμος ἀπέδωκεν ἅπαντας τοὺς αἰχμαλώτους ἄνευ λύτρων, ἔτι δὲ καὶ πᾶσαν τὴν λείαν τὴν ἐν Ἑλλάδι ὑπὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ γενομένην, ἐξαίρεσει τῶν μεταξουργῶν, οἵτινες ἔμειναν ἐν Σικελίᾳ. Καὶ πότε μὲν ἐγένετο ἡ συνθήκη ἀκριβῶς δὲν γνωρίζομεν· ἄλλοι λέγουσι τὸ 1155, ἄλλοι τῷ 1158 φαίνεται ὁμῶς ὅτι ὑπῆρξαν ὀλιγώτερον ὠφελίμοι τῶν ὄρων οὓς εἶχε προτείνει ὁ Γουλιέλμος ἅμα βασιλεύσας, διότι τότε δὲν ἀνεφέρετο ὅτι θέλουσι κρατηθῇ οἱ ἤδη μὴ ἀποδοθέντες μεταξουργοί. Ὡστε μάτην ἐν τῷ μεταξύ ὁ Μανουὴλ κατεδᾶπάνησεν εἰς τὸν πεισματώδη αὐτὸν ἀγῶνα τὰς δυνάμεις καὶ τοὺς πόρους τοῦ κράτους.

Εἴπερ ποτὲ δὲ ἐφάνη ὅποσον ἄτοπον ἦτο τὸ σύστημα, τὸ ὁποῖον ἔλαβε τὸ κράτος τοῦ νὰ παραχωρήσῃ ἐξαιρετικὰ εἰς τὰς ἰταλίδας πόλεις προνόμια ἐπ' ἐλπίδι ὅτι θέλει τύχει τῆς ἐπικουρίας αὐτῶν. Ἡ Ἐνετία οὐδεμίαν σχεδὸν σπουδαίαν συνδρομὴν παρέσχε τῷ βασιλεῖ εἰς τὸν προκείμενον πόλεμον. Ἀπ' ἐναντίας οἱ Ἐνετοὶ ἦλθον εἰς ῥῆξιν πρὸς τὸν στρατὸν αὐτοῦ κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Κερκύρας, κατέστρεψαν ἐν μέρος τοῦ βυζαντινοῦ στόλου, περιύβρισαν τὸν ὑπέρτατον ἄρχοντα, διεκώλυσαν πιθανώτατα τὸν μέγαν δομέστικον νὰ μεταβῇ εἰς Ἀγκῶνα, γινόμενοι οὕτω παραίτιοι τῆς καταστροφῆς ὁλοκλήρου τοῦ βυζαντινοῦ στόλου, καὶ ἐπὶ τέλους συνωμολόγησαν ἰδίαν πρὸς τὸν Γουλιέλμον εἰρήνην τῷ 1154, ὅπως ἐγκυκταλιπόντες τὸν Μανουὴλ κατὰ τὰ τελευταῖα τοῦ πολέμου ἔτη. Τοιούτῃ τῶν συντεθειμένων παράδοσις ἔπρεπε νὰ

φέρη καὶ ἐπὶ τέλους ἔφερε τὴν μεταξὺ Βυζαντίου καὶ Ἑνετίας ῥῆξιν. Ἄλλ' ἐπὶ τοῦ παρόντος ὁ Μανουὴλ, ἀπασχολημένος ὢν ἐν τῇ ἀνατολῇ, ἐνόμισεν ὅτι θέλει τιμωρῆσαι τοὺς Ἑνετοὺς, καὶ ὅτι θέλει ἀναπληρῶσαι τὴν ἑλλειψιν τῆς συμμαχίας των, ἐπιτρέπων καὶ εἰς ἄλλην ἰταλίδα πόλιν ἀνάλογα ἐντὸς τοῦ κράτους προνόμια. Ὅθεν περὶ τὸ 1157 συνωμολόγησε πρὸς τοὺς Γενουαίους συνθήκην, δι' ἧς αὐτοὺς μὲν παρεχώρησαν εἰς αὐτοὺς ἴδιον ἐμπορεῖον ἐν τῷ φραγκικῷ τμήματι τῆς Κωνσταντινουπόλεως μεταξὺ τοῦ ἐμπορείου τῆς Ἑνετίας καὶ τοῦ ἀνακτόρου τοῦ δεσπότη Κωνσταντίνου Ἀγγέλου, ἡλάττωσεν εἰς 4 ο)ο ἀντὶ τῶν 10 τὰ ὑπ' αὐτῶν πληρωτέα τελωνιακὰ δικαιώματα, ὑπέσχετο πᾶσαν προστασίαν καὶ δικαιοσύνην ἐν τῷ κράτει καὶ δῶρα· οἱ δὲ Γενουαῖοι ἀνθυπέσχοντο οὐ μόνον νὰ μὴν ὑποστηρίξωσι προσβολὴν τινὰ κατὰ τοῦ κράτους, ἀλλὰ καὶ εἰς βοήθειαν αὐτοῦ νὰ ἔρχονται ὡς σύμμαχοι πιστοί. Ἐν ἄλλαις λέξεσιν ὁ Μανουὴλ ἀντὶ νὰ διορθώσῃ τὸ κακόν, ἠύξησεν αὐτὸ ἐγκαθιδρύσας ἐντὸς τῆς βασιλευούσης νέαν ξένην πολιτείαν, ἥτις δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἀποβῇ σωφρονεστέρα καὶ εἰλικρινεστέρα τῶν προηγούμενων.

(Αὐτ τ. Δ' σελ. 574—583).

12. Ἀλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων 1204.

Οἱ ἡγεμόνες τῶν σταυροφόρων εἶχον ἀποφασίσει νὰ ματαιώσωσι τὴν ἐπιούσαν πᾶσαν ἀντίστασιν παρὰ λαμβάνοντες σύμμαχον τὸ πῦρ. Ἀλλὰ τινὲς τῶν Γερμανῶν ἀντὶ νὰ περιμείνωσι τὴν ἐπομένην ἡμέραν, κατέφυγον εἰς τὸ ἀδυσώπητον ἐκεῖνο ὄπλον τὴν νύκτα τῆς 12 πρὸς τὴν 13 Ἀπριλίου, καὶ νέων φλογῶν ρεῦμα φοβερώτερον μὲν τῶν δύο προτέρων, διαρκέσαν δὲ 24 ὥρας συνεπλήρωσε τὴν καταστροφὴν τὴν ὑπ' ἐκείνων ἀρξαμένην. Ὁ Βιλλεαρδουίνος λέγει ὅτι κατὰ τὰς τρεῖς ταύτας πυρκαϊὰς ἐπυρπολήθησαν πλείοτεραι οἰκίαι ἢ πᾶσαι περιεῖχον οἱ τρεῖς μεταλλεῖραι τῆς Γαλλίας πόλεις. Ἐνῷ δὲ ὁ μὲν Ἀλέξιος Ε' ἔφευγεν, ἡ δὲ πόλις ἐκαίετο, τινὲς τῶν ἀρχόντων ὅσοι δὲν εἶχον ἀποβάλλει ἔτι πᾶσαν ἐλπίδα σωτηρίας, συνελθόντες μετὰ τοῦ πλήθους εἰς τὸν ναὸν τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας, ἐπεχείρησαν τὴν ἐκλογὴν αὐτοκράτορος. Τὰ βλέμματα πάντων ἐστράφησαν εἰς δύο νέους, τὸν Θεόδωρον Λαύκαν καὶ Θεόδωρον Λάσκαρην, ἐξ ἴσου γενναίους καὶ δεξιούς τὰ πολέμια· ὥστε ἐδέησεν ὁ κληρὸς νὰ ἀποφασίσῃ μεταξὺ αὐτῶν. Ὁ δὲ κληρὸς ἀπένειμε τὴν ψυχorroαγοῦσαν ταύτην βασιλείαν εἰς τὸν Θεόδωρον Λάσκαριν. Ὁ Λάσκαρις ἔμελλε μετ' οὐ πολὺ νὰ ἀποδείξῃ ὅτι δικαίως ἡζιώθη τῆς τιμῆς ταύτης κατὰ τὴν ἀπαίσιον ἐκείνην στιγμήν. Ἀλλὰ τότε οὐδὲν ἡδυνήθη νὰ κατορθώσῃ. Μάτην παρέστησεν εἰς τὸν λαὸν ὁποία οἰκτρὰ

περιμένει αὐτὸν τύχῃ, ἐὰν δὲν ἀντιταχθῇ καρτερικῶς εἰς τοὺς πολεμίους· μάττην ὑπέμνητεν εἰς τοὺς Βαριάγους τὴν ἐπιβεβλημένην αὐτοῦ ὑπὸ τῆς τιμῆς ἐκπλήρωσιν τοῦ καθήκοντος· οἱ μὲν ξένοι ἐζήτησαν αὐτοῖς μισθοῦ, οἱ δὲ ἰθαγενεῖς δὲν ἐτόλμησαν νὰ δράξωσι τὰ ὅπλα. Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα ὅτε ἐξημέρωσεν ἡ 13 Ἀπριλίου. Οἱ ἱππεῖς καὶ οἱ πεζοὶ οἵτινες, ἀπὸ τῆς προτεραίας ἐμβολόντες εἰς τὴν πόλιν κατέλαβον τὸ μεταξὺ Πετρίων καὶ Βλαχερνῶν τμήμα, δὲν εἶχον μάθε ἔτι τὴν φυγὴν τοῦ Ἀλεξίου Ε', καὶ περιέμενον συντεταγμένοι τὸν τελευταῖον κρίσιμον ἀγῶνα. Ἀλλὰ τὰ γερμανικὰ στίφη ἀφηνιάσαντα ὤρμησαν δηρῶντα καὶ πορθοῦντα πρὸς τὸν μέγαν ναὸν τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας καὶ ἐπλησίασαν πρὸς τὸ Μίλιον, τὴν μεγάλην πλατεῖαν, ἣτις περιεστοιχισμένη ὑπὸ πολλῶν στοῶν καὶ λαμπρῶν οἰκοδομημάτων ἐπέχε τὴν θέσιν ἣ ἔχουσι σήμερον ἡ πρώτη τοῦ σερκγίου αὐλὴ καὶ τὰ περὶ τὴν πόλιν Μπάμπυ-Χουμαγιοῦν μέρη. Ἐκεῖ ἵστατο ὁ Λάσκαρις μετὰ τῶν Βαριάγων, οἵτινες ὅμως ἅμα ἰδόντες τοὺς πολεμίους ἐπερχομένους διελύθησαν· ὥστε ὁ νέος βασιλεὺς πεισθεὶς ὅτι οὐδεὶς ὑπάρχει ἐπὶ τοῦ παρόντος τρόπος σωτηρίας, ὑπεχώρησε καὶ περάσας διὰ τοῦ Βοσπόρου εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν ἐπεχείρησεν αὐτόθι τὴν ἄμυναν ἐκείνην, ἣτις ἐμελλε νὰ παραγάγῃ τὴν ἵδρυσιν τοῦ ἐν Νικαίᾳ βασιλείου, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἦτο πεπρωμενον μετὰ πεντήκοντα καὶ ἑπτὰ ἔτη νὰ ἀνακτηθῇ ἡ Κωνσταντινούπολις.

Ἀποχωρήσαντος δὲ τοῦ Λασκαρέως, ἡ πόλις ἔμεινε εἰς τὴν διάκρυσιν τῶν Φράγκων ἀπὸ τῶν Βλαχερνῶν μέχρι τοῦ Βουκολέοντος καὶ μέχρι τῆς χρυσῆς πύλης, ἥτοι ὡς ἠθέλομεν εἶπει σήμερον ἀπὸ τοῦ Ἐγιοῦ π-ένσαρι μέχρι τοῦ Κατεργα-λιμανὶ καὶ τοῦ Γεντὶ Κουλέ, τῶν ἐπὶ τὰ πύργων· καὶ προσελθόντες λοιπὸν οἱ κατακτηταὶ ἐπέισθησαν μετ' ὀλίγου ὅτι οὐδεμίαν ὑδαμοῦ εἶχον νὰ φοβηθῶσιν ἀντίστασιν. Ἐκ τοῦ ναοῦ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας ἐξῆλθον ἐν λιτανείᾳ ἱερεῖς καὶ πολὺς λαός, οἵτινες εἶχον συζήσει ἄσυλον ἐν αὐτῷ, καὶ προσπεσόντες εἰς τοὺς πόδας τοῦ Βασιλεῖος ἐκράυγαζον ἐλεεινῶς, ἅγιε βασιλεῦ μαρκίων, ἐλέησον ἡμᾶς· ἀλλὰ μόλις ἔσωσαν τὴν ζωὴν αὐτῶν. Ἡ λεηλασία, ἡ δῆλως καὶ αὐτὴ ἡ σφαγὴ ἐξεχείλισαν ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης ἀκατάσχετοι. Βεβχίως ἡ ἄτακτος αὕτη διαρπαγὴ καὶ βία δὲν συνέφερε κατ' οὐδένα λόγον εἰς τοὺς ἡγεμόνας. Ὡς ἐξ αὐτῆς πολλοὶ τῶν προκειμένων θησαυρῶν ἐμελλον νὰ ὑπεξαيرهθῶσι, πολλοὶ ὅλως νὰ καταστραφῶσιν· οὐδεμίᾳ δὲ εὐλογίᾳ καὶ δικαίᾳ διανομῇ ἠδύνατο νὰ γίνῃ, καὶ ἐπὶ πᾶσιν ἐμελλον ἐκ πρώτης ἀφετηρίας νὰ διαλυθῶσι πάντες τῆς πειθαρχίας οἱ δεσμοί. Ὅθεν ἐπαυελήθη ἡ καὶ πρότερον εἰς τὸν στρατὸν δοθεῖσα διαταγὴ νὰ ἀποφύγῃ πᾶσαν βιαιοπραγίαν καὶ πᾶσαν λεηλασίαν, καταλαμβάνων δὲ τὰ διάφορα τῆς πόλεως τμήματα νὰ περιμεῖνῃ μέχρις οὗ οἱ ἡγεμόνες διατάξωσι τὰ δέοντα περὶ τῆς λείας. Ἀλλὰ τίς ἤκουε τὰ προστάγματα ταῦτα; Οἱ μὲν Ἐνετοὶ οἱ μᾶλλον τῶν ἄλλων εὐλαβούμενοι τὴν φωνήν

τοῦ γέροντος Δόγου, ἦσαν κατ' ἀρχὰς εὐδιάθετοι νὰ τηρήσωσι τὰ παραγγελλόμενα. ἱ Γάλλοι ὅμως καὶ οἱ Γερμανοί, φοβούμενοι μήπως ἀπατηθῶσιν ὑπὸ τῶν πανούργων αὐτῶν συνεταίρων, ἤθελον ἐξάπαντος νὰ γυμνώσωσι τὴν πόλιν. Καὶ ἔπειτα οἱ ἡγεμόνες ἐνῷ ἀπῆλθον παρὰ τῶν κατωτέρων πᾶσιν ἀπὸ διαρπαγῆς ἀποχὴν, αὐτοὶ πρῶτοι ἐσφετερίσθησαν τὰ κάλλιστα τῆς πόλεως κτήματα, ὁ μὲν Ἑρρίκος τὰς Βλαχέρνας, ὁ δὲ Βονιφάτιος τὸν Βουκολέοντα, ὅπου εἶχον ζητήσῃ ἄστυλον ἢ τε Γαλλίς Ἀγνή ἢ τοῦ Βρανᾶ ἐρωμένη καὶ ἡ ὠραία καὶ νεάζουσα ἔτι τοῦ Ἰσακίου γῆρα Μαρκαρίτα ἢ Οὐγγαρικὴ. Ἐλητμονήθησαν λοιπὸν μετ' ὀλίγον πᾶσαι αἱ διαδοθεῖσαι διαταγαί, καὶ ἡ μεγάλη ἐκείνη πόλις, ἡ ἐπὶ ἐνεακόςια ἔτη ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως αὐτῆς παρθένος πάσης ἀλώσεως διατελέσασα, καὶ ἐν τῷ μικρῷ τούτῳ διαστήματι συγκεντρώσασα μὲν ἐν ἐκυτῇ τοὺς θησαυροὺς ὀλοκλήρου τοῦ κόσμου, διασώσασα δὲ ὡς ἐν κιβωτῷ τὰ κάλλιστα κειμήλια τῆς ἀρχαίας τέχνης καὶ τῆς ἀρχαίας διανοίας, ἐγένετο ἐπὶ τέσσαρας ἡμέρας ὀλοκλήρους θῦμα τῆς φοβερωτέρας βίας καὶ καταστροφῆς.

Οἱ σταυροφόροι, διασπαρέντες εἰς ὅλα αὐτῆς τὰ τμήματα, ἤρπαζον ἀνηλεῶς πᾶν τὸ ἐπιτήδειον νὰ ἐρεθίσῃ τὴν ἀπληστίαν αὐτῶν, χρυσόν, ἄργυρον, πολυτίμους λίθους, μεταξωτὰ ὑφάσματα, γυναικικά πολυτιμα. Εἰσέβαλον δὲ οὐ μόνον εἰς τὰ μέγαρα τῶν πλουσίων, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς πτωχοτάτας οἰκίας. Μάτην οἱ κάτοικοι ἐπεκαλοῦντο τὴν φιλανθρωπίαν τῶν κομητῶν καὶ τῶν βαρῶνων· οὐδεμίᾳ εἰσηκούετο ἐπιεικείας φωνή. Ἡ θέα τῆς λείας ὑπεξέκαie τὴν ἀκολασίαν τῶν πολλῶν, ἡ δὲ μέθη τῆς νίκης εἰς οὐδένα ὑπετάσσετο χαλινόν. Μετὰ τῶν ἐξωθεν ἐπελθόντων πολεμίων συνέπραττον οἱ πρὸ καιροῦ ἐν τῇ πόλει ἐγκατεστημένοι ἄποικοι, Πισάται, Γενουαῖοι Σικελοί, Ἀπουλοὶ, Οὐγγροὶ, Ἰσπανοί, Γερμανοὶ Ὀρησκευτικά, ἐθνικά, πολιτικά, ἐμπορικά, κοινωνικά πάθη, ἐπὶ τοσοῦτους αἰῶνας τρεφόμενα, συνεδυάσθησαν μετὰ τῶν ληστρικῶν ἑρέξεων καὶ περιποίησαν εἰς αὐτὰς χαρακτῆρα ὄντως τραγικόν. Ὁ φόνος δὲν ὑπῆρξεν, ὡς φαίνεται, ἀνάλογος τῆς ἄλλης καταστροφῆς. Ἐν τούτοις δισχίλιοι πολῖται κατακρεουργήθησαν τὴν πρώτην ἡμέραν. Κύριος δὲ οἶδε πόσοι ἐθανατώθησαν κατὰ τὰς ἐπομένας. Ἀλλ' οἱ ἐπιζῶντες δὲν ἦσαν εὐτυχέστεροι τῶν θνησκόντων· διότι δὲν ἐγυμνοῦντο μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑδρίζοντο καὶ ἐδιάζοντο ὑπὸ τῶν κατακτητῶν, οἵτινες οὐδὲν ἐσεδάσθησαν, οὔτε γυναικας οὔτε ἱερά, οὔτε τάφους. Ὁ νεκρὸς τοῦ Ἰουστινιανοῦ, οὗ ἐφείσθησαν οἱ αἰῶνες, καὶ ὅστις παρέστη ἀκέραιος ἐπὶ τὰ ὄμματά των, δὲν ἀνεχαίτισε τὰς ἱεροσύλους αὐτῶν χεῖρας. Εἰς ἐρχόμενοι εἰς τὰς ἐκκλησίας ἔχουν κατὰ γῆς καὶ ἔρριπτον τὸ θεῖον αἷμα τοῦ Χριστοῦ διαρπάζοντες τὰ τιμαλφῇ τούτων δοχεῖα, ὧν τὰ μὲν ἔθρχουν ἵνα σφετερισθῶσι τοὺς ἐγκειμένους κόσμους, τὰ δὲ παρέθετον ἐπὶ τῶν ἐκυτῶν τραπεζῶν ὡς οἶνων κεράσματα καὶ ὡς φαγητῶν σκεύη. Δεινότατα δὲ ἡτχημόνησαν καὶ ἡτέδθησαν ἐν τῷ μεγάλῳ τῆς τοῦ

Θεοῦ Σοφίας ναῶ. Ἡ θυωρὸς τράπεζα, τὸ ἐκ πασῶν τῶν τιμίων ὑλῶν κάλλιστον ἐκεῖνο καὶ ἐξαίσιον καὶ ἀξιάγαστον σύνθεμα, κατεκερματίσθη καὶ διμερίσθη μεταξύ τῶν σκυλευτῶν ὡσαύτως καὶ ἅπας ὁ ἀπεραντος πλοῦτος ὅστις ἐκόσμηι τὰ ἱερὰ καὶ τεχνικώτατα σκεύη καὶ ἐπιπλά, καὶ προσέτι τὸ βῆμα, τὸν θριγκόν, τὸν ἄμβωνα, τὰς πύλας, ἀφηρέθη καὶ διηρπάγη. Ἵνα δὲ φορτωθῶσι τὰ λάφυρα ταῦτα εἰσήγοντο εἰς τὸν ναὸν ἡμίονοι καὶ ὑποζύγια σεσαγμένα. Καὶ ἐπειδὴ πολλὰ ἐξ αὐτῶν ἐξωλίσθουν καὶ ἐπιπτον διὰ τὴν τῶν ἐπιπέδων λίθων στιλπνότητά, οἱ στρατιῶται ἐξεκέντουν αὐτά, ὥστε τὸ θεῖον δάπεδον ἐμολύνθη ἔκ τε τοῦ προχυθέντος αἵματος καὶ ἐκ τῆς κόπρου τῶν ζώων. Γυναικάριον δὲ πορνικὸν ἀνελθὼν εἰς τὴν πατριαρχικὴν καθέδραν ἀφῆκεν ἄσπεμον ἀπὸ αὐτῆς μέλος καὶ ἐχόρευσεν ἐν τῷ ναῶ, εἰς ὕβριν τῶν ἱερωτάτων τῆς θρησκείας τελετῶν. Καὶ τούτων ἐν τοῖς ναοῖς γινομένων, συνέβαινον συγχρόνως εἰς τὰς πλατείας, εἰς τὰς τριόδους, εἰς τὰς στενωπούς, θοῆνοι καὶ κλαυθμοὶ καὶ ὀδυρμοί, καὶ ἀνδρῶν οἰμωγαί, καὶ γυναικῶν ὀλολυγαί, ἔλκυσμοί, ἀνδραποδισμοί, διασπασμοί καὶ βιασμοί. Οὐδὲ ὑπερβολὰς λέγομεν συνοψίζοντες οὕτω ὅσα περὶ τῶν συμφορῶν τούτων ἐκτραγωδοῦσιν οἱ ἡμέτεροι· διότι, ὅπως ὀρθότατα παρατηρεῖ ὁ Χόφφ, οἱ μὲν Φράγκοι συγγραφεῖς, καὶ ἰδίως ὁ πολιτικώτατος Βιλλεαρδουῖνος, ἀπεσιώπησαν πολλά, ἀλλ' αὐταὶ τοῦ Ἰννοκεντίου Γ' αἱ ἐπιστολαὶ παρέχουσιν ἀποδείξιν τρανωτάτην τῆς ἀληθείας τῶν ὅσα οἱ ἀνατολικοὶ περὶ πάντων τούτων ἀνέφερον.

"Ὅθεν δικαίως ὁ Νικητὰς ὁ Χωνιάτης αὐτόπτης τῆς τραγωδίας ἐκείνης μάρτυς ἀνακράζει· «Τοιαῦθ' ὥς ἐκ πολλῶν βραχέα δοῦναι τῇ ἱστορίᾳ, οἱ ἐξ ἐσπέρας στρατοὶ κατὰ τῆς Χριστοῦ κληρονομίας παρηνομήκασιν, ἐπ' οὐδενὶ τῶν ὅλων τὸ φιλάνθρωπον ἐνδείξαμενοι, ἀλλὰ πάντας ἀποξενώσαντες χρημάτων καὶ κτημάτων, οἰκημάτων τε καὶ ἐσθημάτων, καὶ μηδενὸς τῶν πάντων μεταδόντες τοῖς ἔχουσι. Ταῦτα ὁ χαλκοῦς αὐχὴν, ἡ ἀλαζὼν φρήν, ἡ ὀρθὴ ὀφρὺς, ἡ αἰὲ ξυριῶσα καὶ νεανισκευομένη παρειά, ἡ φιλαίματος δεξιὰ, ἡ ἀκρόχολος ῥίς, ὁ μετέωρος ὀφθαλμός, ἡ ἀπληστος γνάθος, ἡ ἄστοργος γνώμη, ἡ τορὴ καὶ τροχαλὴ λαλιά, καὶ μόνον οὐκ ἐπορχουμένη τοῖς χεῖλεσι, μᾶλλον δὲ οἱ παρ' ἑαυτοῖς ἐπιστήμονες καὶ σοφοί, οἱ εὐρκοὶ καὶ φιλαλήθεις καὶ μισοπόνηροι καὶ τῶν Γραικῶν ἡμῶν εὐσεβέστεροί τε καὶ δικαιοῦτεροι καὶ τῶν Χριστοῦ διαταγμάτων φύλακες ἀκριβέστεροι, τὸ δὲ πλεόν, οἱ τὸν σταυρὸν ἐπ' ὤμων ἀράμενοι, καὶ πολλάκις κατὰ τούτου καὶ τῶν θείων λογίων ἐπομοσάμενοι τὰς μὲν τῶν χριστιανῶν χώρας παρελθεῖν ἀναιμωτί, μὴ προσνεύσαντες ἀριστερὰ μὴδ' ἐκκλίναντες δεξιὰ, κατὰ δὲ Σαρακηνῶν ὀπίσκει τὰς χεῖρας καὶ τὰ ξίφη πορφυρῶσαι τοῖς αἵμασιν οἱ τὴν Ἱερουσαλὴμ ἐξεπόρθησαν, μὴδ' ἀνδρίσασθαι γυναῖξιν ἢ καθ' ὁμίλιαν αὐταῖς συνελθεῖν ἐφ' ὅσον ἂν χρόνον τὸν σταυρὸν ἐπωμάδιον φέρωσιν, ὥς ἡγνισμένοι Θεῷ καὶ τὴν αὐτοῦ πορείαν στελλόμενοι. Ὅντως

λογοποιοὶ ἐξεφάνθησαν, καὶ τοῦ θεοῦ τάφου διψῶντες ἐκδίκησιν, κατὰ Χριστοῦ προδῆλως ἐλύττησαν, καὶ μετὰ σταυροῦ τὴν τοῦ σταυροῦ κατὰ λυσιν ἠνομήκασιν, ὃν ἐπινώτιον ἔφερον, τοῦτον πρὸ ποδῶν τιθέναι μὴ φρίττοντες διὰ χρυσίου βραχὺ καὶ ἀργύριον. Οἱ δ' ἐξ Ἰσμαὴλ οὐχ οὕτως, ὅτι μὴ καὶ πάνυ φιλανθρώπως καὶ προσηνῶς τοῖς ἐκ τοῦ γένους αὐτῶν προσηνέχθησαν, τῆς Σιών κατισχύσαντες. Οὔτε γὰρ γυναῖξί Λατινίσιν ἐπεχερμέτισαν οὔτε τοῦ Χριστοῦ κενήριον πολυάνδριον πεσόντων ἔδειξαν, οὐδὲ κάθοδον ἐς ἔδου τὴν πρὸς τὸν ζωηφόρον τάφον εἰσόδον, οὐδὲ θάνατον τὴν ζωὴν, οὐδὲ πτώσιν τὴν ἀνάστασιν, ἀπαξά- πασι δ' ἀνέντες τὴν ἔξοδον χρυσίοις ἀριθμῶ κατ' ἄνδρα βραχέσιν ἀφω- ρίζον τὰ ζῶαργια, τὰ λοιπὰ τοῖς κεκτημένοις παρέντες, καὶ ψάμμω ἦσαν παρόμοια. Καὶ τοιῶσδε μὲν τὸ Χριστομάχον τοῖς ἁλλοπίστοις Λατίνοις ἐχρήσατο, μὴ ξίφος, μὴ πῦρ, μὴ λιμὸν, μὴ διωγμὸν, μὴ γυμνότητα, μὴ συντρίμματα, μὴ πιέσματα, μεγαλυψύχως σφίσιν ἐπενεγκόν· ἡμῖν δ' ἐκείνως τὸ φιλόχριστον καὶ ὁμόδοξον προσενήνεκται, ὡς ἐπιτρέ- χοντες εἵπομεν, μηδὲ ἐπεγκαλεῖν ἀδίκημα ἔχοντες».

Τὸ θέαμα ὅπερ παρίστανον τὰ περίχωρα τοῦ Βυζαντίου κατὰ τὰς ἀποφράδας ἐκείνας ἡμέρας δὲν ἦτο ὀλιγώτερον οἰκτρὸν τῶν σκηνῶν ὅσαι ἐντὸς τῶν τειχῶν αὐτοῦ διεδραματίζοντο. Χιλιάδες φυγάδων ἐκά- λυπτον ὅλας τὰς πέριξ τῆς πόλεως ὁδοὺς, ἀπέλπιδες, γυμνοί, καὶ οὐ- δὲν ἤττον μακαρίζοντες ἑαυτοὺς ὅσάκις ἔβλεπον ὅτι ἠδυνήθησαν νὰ σώ- σωσι τοῦλάχιστον τὴν ζωὴν των καὶ τὴν τιμὴν τῶν γυναικῶν καὶ τῶν τέκνων αὐτῶν. Συγκλητικοί, πατριῖκοι, συγγενεῖς βασιλέων, μέχρι τῆς χθὲς οἰκοῦντες εἰς δώματα πολυτελεῖ καὶ βρίθοντα πάντων τῶν ἀγαθῶν τοῦ τσλειοτάτου τότε πολιτισμοῦ, περιεφέροντο τῇδε κἀκεῖσε ζητοῦν- τες νὰ εὕρωσιν εὐτελέστατόν τι ἄσυλον. Ἐνῶ ἐλεηλατεῖτο ὁ ναὸς τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας, ὁ πατριάρχης ἔφευγεν ἐπικαλούμενος τὴν ἐλεη- μοσύνην τῶν διαβατῶν. Ἐν γένει ἔπαθον μάλιστα τὰ πάνδενα αἱ ἀνώ- τεραι τῆς κοινωνίας τάξεις· διότι ὁ ὄχλος οὐ μόνον δὲν εἶχε πολλὰ νὰ ἀπολέσῃ, ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ συμμαχήσας μετὰ τῶν λωποδυτῶν χυῖσσε τὰς ἀφορμὰς τῆς δημοσίας συμφορᾶς, ληστεύων καὶ ὑβρίζων ἐκείνους ἐνώπιον τῶν ὁποίων ἔκλινεν ἄλλοτε περίφοβος τὴν κεφαλὴν, ἐπιχαίρων ἐπὶ τοῖς δυστυχήμασιν αὐτῶν καὶ ἐλέγχων αὐτοὺς ὡς πρωταίτιους τῆς καταστροφῆς. Βεβαίως τοῦτο ἦτο μέχρι τινὸς ἀληθές· διότι αὐτοὶ ἀνύ- ψωσαν τὴν ὀλεθρίαν τῶν Ἀγγέλων γενεάν, καὶ αὐτοὶ δὲν ἐφρόντισαν ἐγκαίρως νὰ τὴν καθαιρέσωσιν, ἀναγορεύοντες κυβερνήτην τῶν πραγμά- των δεξιώτερον καὶ ἱκανώτερον νὰ σώσῃ ἐτι τὸ κράτος. Μήπως ὅμως ὁ λαὸς ἀφ' ἐτέρου ἐξεπλήρωσε τὸ καθῆκον αὐτοῦ; Μήπως δὲν ἐκώφευσεν εἰς τὰς γενναίας προτροπὰς τοῦ Ἀλεξίου Ε' καὶ τοῦ Θεοδώρου τοῦ Λα- σκάρεως; Μήπως δὲν συνετέλεσε διὰ τῆς ἀδρανείας καὶ τῆς ἀνανδρίας αὐτοῦ εἰς τὴν ἀλλόκοτον ἐκείνην καταστροφὴν; Ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι ὅταν τὰ ἔθνη ἢ κακῶς κυβερνῶνται ἢ πίπτωσιν, ὅλοι πταίουσιν εἰς

τοῦτο καὶ μικροὶ καὶ μεγάλοι, καὶ οἱ ἄνω καὶ οἱ κάτω ἱστάμενοι, αἱ δὲ ἀμοιβαίαι μεμψιμοιρίαι καὶ ἀντεγκλήσεις οὐδὲν ἄλλο μαρτυροῦσιν εἰμὴ ὅτι τὸ κακὸν ἦτο ἀνεπανόρθωτον. Καὶ ἔπειτα, ἂν τῶντι μείζων εἶναι ἢ εὐθύνη τῶν ἀνωτέρων τάξεων, μείζονα εἶναι καὶ τὰ παθήματα αὐτῶν ἐν ταῖς ἐπερχομέναις καταστροφαῖς. Τοῦλάχιστον τὰ δεινὰ ὅσα ὑπέστησαν οἱ ἄρχοντες τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐν τῇ προκειμένῃ ἀλώσει ὑπῆρξαν οἰκτρότατα, ἐὰν κρίνωμεν ἐκ τῶν ὅσα περὶ ἐκυτοῦ διηγεῖται ὁ Νικήτας ὁ Χωνιάτης.

Ὁ ἱστορικός ἡμῶν εἶχεν οἶκον «ἄμαχον τῷ κάλλει καὶ τῷ μεγέθει μέγιστον» ἐν τῇ συνοικίᾳ ἣτις ἐκαλεῖτο τὰ Σφωρακίου, ἀπὸ ἀρχαίου τινὸς πατρικίου κτίσαντος αὐτόθι τὸν ναὸν τοῦ ἁγίου Θεοδώρου τοῦ Τύρωνος, τοῦ μεταβληθέντος νῦν εἰς τὸ Βεφὰ Τσαμισί. Ἀλλ' ἡ οἰκία αὐτοῦ αὕτη κατεपुरπολήθη ἐν τῇ δευτέρᾳ τῶν τριῶν πυρκαϊῶν ὥστε ὁ Νικήτας ἠναγκάσθη νὰ μετακομισθῇ ἔκτοτε εἰς οἶκημα ἕτερον, τοῦ ὁποίου ἡ εἴσοδος ἦτο δυσπροσπέλαστος καὶ ζοφώδης. Ἐπεὶ δὲ ὅμως οὐδὲν τῆς πόλεως μέρος ἔμεινεν ἀνεξερευνήτων εἰς τὰ φραγκικὰ στρατεύματα, ὁ Νικήτας ἔλαβε τὴν πρόνοιαν νὰ ἐπικαλεσθῇ τὴν προστασίαν Ἐνετοῦ ἐμπόρου, τὸν ὅποιον ἄλλοτε εἶχε διασώσει ἀπὸ τῆς τοῦ ὄχλου καταδρομῆς. Καὶ ὁ καλὸς κῆγαθὸς ἀνὴρ, μεταμφιεσθεὶς εἰς σταυροφόρον καὶ ὀπλισθεὶς διὰ σπάθης καὶ λόγχης, ἔστη πρὸ τῆς οἰκίας ἀποκρούων τοὺς θέλοντας νὰ ἐμβάλωσιν ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι αὐτὸς προκατέλαβεν αὐτήν. Κατ' ἀρχὰς ὑπόδοκίμησε τὸ στρατήγημα· μετ' οὐ πολὺ ὅμως βλέπων ὁ Ἐνετὸς πολλαπλασιαζομένους τοὺς Φράγκους τοὺς «κομπάζοντας μόνον τὸν οὐρανὸν δεδιέναι μὴ εἴη σφίσιν ἐπιπεσών», συνεβούλευσε τὸν φίλον του νὰ ἀναχωρήσωσιν ἐκεῖθεν, ἵνα μὴ αὐτὸς μὲν ἀπαχθῇ δέσμιος ἐπὶ καταβολῇ χρημάτων, αἱ δὲ γυναῖκες ἐκτεθῶσιν εἰς ἄτεμνον βίαν· ὅθεν ἀπῆλθον παραπεμπόμενοι ὑπὸ τοῦ χρηστοῦ Ἐνετοῦ ὡς δορίκνητος δῆθεν ἐκείνου κληρὸς. Μετὰ τοῦ Νικήτα συνηνώθησαν καὶ τινες φίλοι καὶ καὶ συγγενεῖς, καὶ ἐπορεύοντο πάντες ἔντρομοι, ἔχοντες ἐν τῷ μέσῳ τὰς γυναῖκας καὶ τὰς θυγατέρας, ὧν αἱ νεώτεραι ἐνέτριψαν διὰ πηλοῦ τὰ πρόσωπα ἵνα ἀσχημίσωσιν ἐκυτάς. Ἀλλ' αἱ ὁδοὶ ἐβρίθον στρατιωτῶν οἵτινες μὴ φέροντες πλέον πανοπλίαν, ἀλλὰ μόνον μαχαίρας ἐπιμήκεις παρὰ τὸ πλευρὸν τοῦ ἵππου καὶ παραξιφίδια εἰς τὰς ζώνας, ἄλλοι μὲν ἦσαν φορτωμένοι λάφυρα, ἄλλοι δὲ ἐζήτουν νὰ ἀρπάσωσι πᾶν ὅτι ἀπῆντων πολῦτιμον καὶ πρὸς τοῖς ἄλλοις τὰς καλλίστας τῶν γυναικῶν. Τοῦτο λοιπὸν συνέβη εἰς τὴν συνοδίαν ἡμῶν· εἰς ἐκ τῶν πολεμίων ἐκείνων ἀρπάζει ἐκ μέσου αὐτῆς κόρην εὐπλόκαμον, θυγατέρα οὖσαν ἐνὸς τῶν συνοδοιπόρων τοῦ Νικήτα, γέροντος ἀσθενοῦς, δικαστοῦ διατελέσαντος Ὁ πατήρ μὴ δυνάμενος νὰ τρέξῃ, καὶ πεσὼν μάλιστα κατὰ γῆς, ἐπικαλεῖται ἐλοφυρόμενος τὴν ἐπικουρίαν τοῦ Νικήτα, ὁ δὲ ὁρμᾷ εἰς τὰ ἔχνη τοῦ ἀρπαγος, ἀποτείνεται πρὸς τοὺς μαχητὰς ὅσους ἀπῆντα καὶ ἐξορκίζει αὐτοὺς ἐν ὀνόματι τοῦ Θεοῦ τοῦ προστατοῦ τῆς ἀρετῆς, ἐν ὀνόματι τῶν ἰδίων

αὐτῶν τέκνων καὶ γυναικῶν, νὰ σώσωσι τὴν κόρην, νὰ παραμυθῇτωσι τὸν πατέρα. Τελευταῖον οἱ ἄνδρες ἐκεῖνοι μαλάσσονται καὶ ἀποδίδεται εἰς τὸν δυστυχῆ ἄνθρωπον ἡ θυγάτηρ αὐτοῦ, ἡ μόνη ἐλπίς τῆς ἐξορίας του, ἡ ἐσχάτη παραμυθία τῆς πολιᾶς αὐτοῦ κεφαλῆς. Ἀλλὰ καὶ ἄλλους κινδύνους διέτρεξεν οἱ ταλαίπωροι φυγάδες ἕως οὗ ἐξῆλθον τῆς Κωνσταντινουπόλεως διὰ τῆς χρυσῆς πύλης, εὐτυχεῖς λογιζόμενοι, ὅτι ἠδυνήθησαν νὰ ἐγκταλίπωσι πατρίδα ἣν πρὸ μικροῦ ἔτι ὑπελάμβανον ὡς τὸ τιμιώτατον χάθον. Ὁ γεννητὸς Ἐνετὸς ἀπεχαιρέτισεν αὐτοὺς παρακαλῶν τὸν Ὑψιστον νὰ τοὺς προστατεύῃ ἐν τῇ ἐξορίᾳ. Ὁ δὲ Νικήτας ἀσπασάμενος τὸν σωτῆρα ἐκεῖνον μετὰ δακρύων ἔρριψεν ἔπειτα ἐν τελευταῖον βλέμμα ἐπὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ στενάζων ἀνέκραξεν· «ὦ πόλις βασιλὺς τῶν πόλεων· τίς ὁ διασπᾶσας ἡμᾶς ἀπὸ σοῦ ὡς ἐκ μητρὸς φίλης τέκνα φιλούμενα; τίνες γενοίμεθα, ποῦ τραποίμεθα; ποῖαν παραψυχὴν εὖροιμεν, γυμνοὶ ὡς ἐκ κοιλίας μητρὸς τῶν σῶν ἐκσπασθέντες κόλπων, καὶ φανέντες παρ' ἔθνεσι κιθάρᾳ καὶ θρύλλημα, ἑταῖροι στρουθῶν, καὶ ψωμιζόμενοι μὲν ἀνάγκας, ὕδωρ δὲ χολῆς ποτιζόμενοι;» Ἐφθασε δὲ σῶος εἰς Σηλυβρίαν καὶ ἐκεῖθεν διεπερχωίῃ εἰς Νίκαιαν, ὅπου συνετέλεσεν εἰς τὴν ἰδρυσιν τῆς νέας βασιλείας, καὶ συνεπλήρωσε τὴν χρονικὴν αὐτοῦ διήγησιν.

Ἄλλ' ἡ λεηλασία, οἱ βιασμοὶ καὶ οἱ φόνοι δὲν ἦσαν οἱ μόνοι τρόποι, δι' ὧν οἱ δυτικοὶ κατακτηταὶ ἐκακούργησαν τότε κατὰ τῆς πόλεως. Ἐν τῇ μέθῃ τῆς νίκης διεκωμῶδουν τοὺς ἡττηθέντας, οἱ μὲν περιβαλλόμενοι γιλοιωδῶς τὰ πλατύσημα αὐτῶν ἱμάτια, οἱ δὲ περιτιθέντες εἰς τὰς κεφαλὰς τῶν ἵππων αὐτῶν τὰς ὀθονοσκεπεῖς καλύπτρας καὶ ἄλλα κοσμήματα τῶν Βυζαντινῶν, οἱ δὲ κρατοῦντες ἀνὰ χεῖρας ἀντὶ σπάθης, χάρτην καὶ μελανοδοχεῖα καὶ βιβλία, περιφερόμενοι οὕτω εἰς τὰς ὁδοὺς τῆς πόλεως καὶ ἐμπαίζοντες τοὺς κατοίκους αὐτῆς ὡς λογιωτάτους καὶ θηλυδρίας. Τὸ δὲ χεῖριστον, οὐδὲ τῶν καλλιτεχνημάτων ὅσα ἐκύσμουσαν τὰς πλατείας καὶ τὰ ἀνάκτορα καὶ τὰ δημόσια οἰκοδομήματα ἐφείσθησαν. Πολλὰ τῶν κειμηλίων τούτων ἦσαν ἔργα τοῦ Πραξιτέλους, τοῦ Φειδίου καὶ τῶν ἄλλων δαιμονίων τῆς τέχνης λειτουργῶν, κατεστράφησαν δὲ ὑπὸ τῶν βαρβάρων ἐκείνων τὰ μὲν χάλκινα πάντα σχεδὸν ἐκ βαναύσου πλεονεξίας, καὶ τῶν λιθίνων δὲ τὰ πλεῖστα ἐξ ἀπειροκαλίας τῇ ἀληθείᾳ κτηνώδους.

Ἐπὶ τῆς Κωνσταντινείου ἀγορᾶς, ἐκεῖ ὅπου νῦν εἶναι τὸ Ταοῦκ παζάρ, ἵστατο πολὺχάλκος Ἦρα καὶ Πάρις χειρίζων τῇ Ἀφροδίτῃ τὸ χρύσειον μῆλον τῆς ἐριδος. Τὸ τῆς Ἦρας ἄγαλμα, τὸ ὅποιον πάλαι ποτὲ ἐκύσκει τὸ ἐν Σιμῷ ἱερὸν τῆς θεᾶς, ἦτο τοσοῦτον κολοσσιαῖον, ὥστε, ὅτε ἀνετράπη ὑπὸ τῶν σταυροφόρων ἵνα χωνευθῇ καὶ μεταβληθῇ εἰς νόμισμα, τέσσαρα ζεύγη βοῶν μόλις ἠδυνήθησαν νὰ ἀποκομίσωσι τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ μόνην εἰς τὸ παλάτιον τοῦ Βουκολέοντος. Ἐπὶ τῆς αὐτῆς πλατείας ἀνέβαινε μετέωρον τετράπλευρον χαλκοῦν μηχανήμα

θυμαστόν διὰ τὴν ποικιλίαν καὶ τὴν πληθὺν τῶν ἀναγλύφων αὐτοῦ. «Ἄπας μουσικὸς ὄρνις τὰ ἑαρινὰ μελωδῶν ἐκεῖ ἐντετύπωτο· γαιηπόνων ἔργα καὶ αὐλοὶ καὶ γαυλοὶ καὶ προβάτων βληχήμικτα καὶ ἀρνῶν σκιρτήματα ἐξεικόνιστο· ὑφήπλωτο καὶ θηλάττιον πέλαγος, καὶ νεπόδων ἀγέλαι καθωρῶντο, οἱ μὲν ζωγρούμενοι, οἱ δὲ τὰ δίκτυα τυραννοῦντες καὶ κατὰ τοῦ βυθοῦ πάλιν ἀνέτως φερόμενοι. Οἱ δ' ἔρωτες σύνδυο καὶ σύντρεις ἀλλήλοις ἀνθοπλιζόμενοι γυμνοὶ περιβλημάτων, ἐβάλλοντο μήλοις καὶ ἔβαλλον, γλυκεὶ περιβρασσόμενοι γέλωτι». Τοῦ δὲ τοιοῦτου τετραπλεύρου εἰς ὃν σχῆμα «κατὰ πυραμίδα τελευτῶντος ἀπῆρτο ἄνωθεν γυναικόμορφον εἰκασμα καὶ ταῖς πρώταις τῶν ἀνεμῶν κινήσει περισοδοῦμενον» ὁπότεν Ἀνεμοδούλιον ἐκέκλητο». Ἀλλὰ καὶ τοῦτο τὸ περικαλλέστατον ἔργον παρεδόθη εἰς τοὺς χωνευτάς.

Ἐπὶ δὲ τῆς πλατείας τῆς καλουμένης ὁ Ταῦρος, ἐκεῖ ὅπου σήμερον ὑπάρχει τὸ Γενί παζάρ, ἵστατο ἐπὶ τραπεζώδους βάσεως ἀνὴρ ἔριππος, αὐτὸς μὲν ἡρώϊκός τὸ εἶδος, ὁ δὲ ἵππος αὐτοῦ ἀχάλινος, ἀνστα κροαίνων κατὰ πεδίων καὶ πάντα ἀδοξῶν ἀναβάτην, ὡς πτηνὸς ἄμα καὶ πεζὸς φερόμενος. Ἐπειδὴ ὁ ἀνὴρ ἐξέτεινε τὴν χεῖρα πρὸς ἥλιον, ἦδη τῆς πρὸς δύσιν πορείας ἐρχόμενον, τινὲς ἐνόμιζον ὅτι εἰκονίζει τὸν Ἰησοῦν τοῦ Ναυὶ ἐπιτάσσοντα στάσιν τῷ φωστῆρι τῆς γῆς, οἱ δὲ πλείονες, ἔλεγον ὀρθότερον ὅτι εἶχον πρὸ ὀφθαλμῶν τὸν Βελλερεφόντην Πηγάσῳ ἐπικαθήμενον. Κατεκερματίσθη δὲ καὶ ἵππος καὶ ἀναβάτης. Ἐν τῷ ἵπποδρομίῳ πάλιν ὑπῆρχεν ἰδρυμένος Τριέσπερος μέγας Ἡρακλῆς, ἔργον τοῦ Λυσίππου· ὁ δὲ ἥρως οὐδὲν τῷ ζῆν ἔφερεν οὐδὲ ῥόπαλον ἐκάθητο δὲ ἔχων μὲν ἐξηπλωμένην τὴν δεξιὰν βάσιν καὶ τὴν δεξιὰν χεῖρα, τὸν δὲ εὐώνυμον πόδα κάμπτων εἰς τὸ γόνυ, καὶ τὴν ἀριστερὰν χεῖρα ἐπ' ἀγκῶνος στηρίζων, καὶ τῷ πλατεῖ τῆς χειρὸς ταύτης, ἀθυμίας πλήρης καθυποκλίνων ἡρέμα τὴν κεφαλὴν, καὶ τὰς ἰδίας οὕτω τύχας ἀποκλαιόμενος, καὶ δυσχεραίνων τοῖς ἄλλοις ὅσους αὐτῷ Εὐρύσθεὺς οὐ κατὰ χρεῖαν, κατὰ φθόνον δὲ μᾶλλον ἡγωνοθέτει. Ἦτο δὲ τὸ μὲν στέρνον εὐρύς, τοὺς ὦμους πλατύς, τὴν τρίχα οὖλος καὶ εἰς τόσον προέχων μέγεθος, ὥστε μόνῃ ἡ κνήμη αὐτοῦ ὑπερέβαινε κατὰ τὸ ὕψος τὸ ἀνάστημα συνήθους ἀνδρός. Ὁ οὕτω καθήμενος οὗτος Ἡρακλῆς εἶχεν ὑπεστρωμένην τὴν λεοντὴν καὶ ἡ κεφαλὴ τοῦ θηρίου δεινὸν ὀρώσκα καὶ μικροῦ βρυχηθμὸν ἀφιέσκα ἐνέπνεε τρόμον εἰς τοὺς διαδάτας, οἵτινες ἵσταντο ἵνα θεωρήσωσι τὸ ἀριστούργημα τοῦ Σικωνίου τεχνίτου. Οἱ αἰῶνες τὸ ἐσεβάσθησαν, ἀλλ' ἐν μιᾷ στιγμῇ ἄνθρωποι βάναστοι τὸ ἐξηφάνισαν μὴ εὐλαβούμενοι τοῦλάχιστον τὴν εἰκόνα τοῦ ἥρωος τῆς ἀνδρείας, ἥτις ἦτο τότε τὸ μόνον αὐτῶν προτέρημα. «Τοιοῦτον δ' ὄντα τὸν Ἡρακλῆ, λέγει ὁ Νικῆτας, οὐ παρῆλον ἀκαθαίρετον οἱ τὴν ἀνδρίαν τῶν συννόμων ἀρετῶν διίστῶντες καὶ ταύτην ἑαυτοῖς οἰκιοῦντες καὶ περὶ πλείστου τιθέμενοι». Οὐ μακρὰν τοῦ Ἡρακλέους τούτου ὑπῆρχεν ὄνος καὶ ὀνηγός, τοὺς ὁποίους ἔστησεν ἐν Ἀκτίῳ ὁ Αὐγουστος εἰς μνήμην τοῦ ὅτι,

ἐξελθὼν πρὸ τῆς μάχης διὰ νυκτός ἵνα κατασκοπεύσῃ τὸ τοῦ Ἀντωνίου στρατεύμα, ἀπῆντησεν ἄνδρα ὄνον ἐλαύνοντα καὶ ἐρωτήσας αὐτὸν τίς εἶναι καὶ ποῦ πορεύεται, ἤκουσεν ὅτι ἐκαλεῖτο Νίκων, καὶ ὅτι ἀπῆρχετο μετὰ τοῦ ὄνου αὐτοῦ, ὀνομαζομένου Νικάνδρου, εἰς τὴν τοῦ Καίσαρος στρατιάν. Ἐκεῖ ὡσαύτως ὑπῆρχεν ὕκινα καὶ λυκαίνα, ἃς Ῥώμος καὶ Ῥωμύλος ἐθήλασαν· ἀνὴρ παλαιὸν λέοντι· ἵππος Νειλῶος, ἔχων τὰ ὀπισθεν τοῦ σώματος ἠκανθωμένα λεπίσιν· ἐλέφας σείων τὴν προβοσκίδα. Σφίγγες εὐεῖδεις ὡς γυναῖκες τὰ ἔμπροσθεν καὶ φρικταὶ ὡς θηρία τὰ ὀπισθεν, αἵτινες, εἰ καὶ πεζῇ βαίνουσιν ἐφέροντο ἐλαφρῶς διὰ τοῦ πτεροῦ καὶ διημιλλῶντο πρὸς τὰ μεγαλόπτερα πτηνὰ· ἵππος ἀχάλινος ὀρθιάζων τὸ οὖς καὶ φριμάσσων, γαυρὸς δὲ καὶ εὐήνιος προποδίζων· καὶ τὸ ἀρχαῖον κακόν, ἡ Σκύλλα, μέχρι μὲν ἰζύος γυναικεῖον εἶδος παριστῶσα μεστὸν ἀγριότητος, κατὰ δὲ τὰ λοιπὰ θήρας ἐμπηδῶντας εἰς τὴν ναῦν τοῦ Ὀδυσσεώς καὶ καταβροχθίζοντας πολλοὺς τῶν ἐταίρων· καὶ προσέτι χάλκεος ἀετὺς σπαράσσων διὰ τῶν ὀνύχων αὐτοῦ ὄφιν καὶ δι' ἀέρος φερόμενος. Ἐνταῦθα ἡ τέχνη θαυμασίως εἰκόνισε τὴν τε ἀγωνίαν τοῦ ἐρπετοῦ καὶ τὸν ἡγεμόνα τῶν πτηνῶν ὑπερφηφάνως ὀρῶντα καὶ μονονουχὶ τὰ ἐπινίκια κλάζοντα. Ὅταν δὲ ἔλαμπεν ὁ ἥλιος ἐπὶ τοῦ ὀρίζοντος, αἱ ἠπλωμέναι τοῦ ἀετοῦ πτέρυγες ὑπεδήλουν διὰ γραμμῶν ἐπιτηδεῖως κεχαραγμένων τὰς δώδεκα ὥρας τῆς ἡμέρας. Ἀλλὰ πάντα ταῦτα, πάντα κατεστράφησαν ἵνα κοπῶσιν εἰς νόμισμα εὐτελές.

Καὶ δὲν ἐφθάσαμεν εἰς τὸ τέλος τῆς οἰκτρᾶς ταύτης ἀφηγήσεως. Ἐν τῷ ἵπποδρόμῳ ἀνέκειτο γυνὴ νέα ἔχουσα τὴν κόμην συνεστραμένην ἐπ' ἀμφοτέρας τοῦ μετώπου. Τὸ χαριέστατον τοῦτο πλάσμα ἐκράτει ὡς διὰ θαύματος ἐπὶ τῆς δεξιᾶς χειρὸς ἄνδρα ἔφιππον, ἀφ' ἐνὸς ἵππευοῦ ποδὸς ἐπ' αὐτῆς ἐλαφρότατα ἐρειδόμενον. Ἦτο δὲ ὁ μὲν ἀναβάτης σφριγῶν τὸ σῶμα, περιβεβλημένος θώρακα καὶ κνημίδας, καὶ πνέων ἐν πᾶσι πόλεμον. Ὁ δὲ ἵππος εἶχεν ὄρθιον τὸ οὖς ὡς πρὸς σάλπιγγα, καὶ ἦτο ὑψηλὸς τὸν αὐχένα, τὰς ὀφείας δριμύς καὶ τὸν ἐκ τοῦ θυμοῦ δρόμον προβαίνων τοῖς ὀφθαλμοῖς, οἱ δὲ πόδες ἀνφέροντο ἀέριοι, τὸ πολεμικὸν ἐπιδεικνύοντες σάλευμα. Πλησίον τοῦ ἀνατολικοῦ καμπτήρος ὑπῆρχον ἀνεστυλωμένοι ἀρματηλάται ἄνδρες, ὀρθοὶ τὴν δίφρον ἐλαύνοντες, καὶ νῦν μὲν συνέχοντες, νῦν δὲ ἀφίνοντες τὰ χαλινὰ καὶ τοὺς ἵππους τῷ μύωπι (πτερινιστῆρι) καὶ τῇ φωνῇ ἐμψυχῶντες. Οὐ μακρὰν δ' ἐκεῖ ἐπὶ λιθίνῃ βάσει πολλὰ τῆς Αἰγύπτου ζῶα, ἀσπίς βασιλίσκος, κροκόδειλος, ἀντεπάλαιον πρὸς ἄλληλα μέχρι θανάτου, εἰκονίζοντα τὴν ὀλεθρίαν τῶν πονηρῶν ἀμιλλαν. Αἱ εἰδεχθεῖς τῶν ζώων τούτων μορφαί, τὰ πελιδνὰ δηλητήρια τὰ ἀπὸ τῶν δηγμάτων αὐτῶν ἀκοντιζόμενα, ἡ λύσσα καὶ ἡ ὀδύνη, αἱ κατ' ἅπαν τὸ σῶμα αὐτῶν ἐκδηλούμεναι, ἐνέπνεον γρόμον καὶ φρίκην εἰς τοὺς θεωμένους. Καὶ ταῦτα πάντα ὡσαύτως τότε ἠφανίσθησαν. Ἀλλὰ μήπως ἐμάλαξε τοῦλάχιστον τοὺς σιδηροφρονας αὐτοὺς ἡ λευκώλενος καὶ καλλίσφυρος Ἑλένη, ἔργον κάλλιστον; Τὰ

χείλη αὐτῆς παρηνοίγοντο ἡρέμα, ὥς ἂν ἦσαν ἔτοιμα ν' ἀφήτῃσι φωνήν. Τὸ χάριεν μειδιάμα, καὶ τὸ τοῦ βλέμματος χαροπὸν καὶ ἡ λοιπὴ τοῦ σώματος εὐφυΐα, ἦτο ἀδύνατον διὰ τοῦ λόγου νὰ περιγραφῶσι. Κατεσπάρθη ὁμως καὶ αὐτὴ καὶ ἐψήθη ἀντὶ ὀλίγων κεσματίων Βιαιοπραγίαι τερατώδεις ἐνώπιον τῶν ὁποίων δὲν ἤξεύρει τις τῇ ἀληθείᾳ τί μᾶλλον νὰ θρηνήσῃ, ἢ τὴν τῶν ἀνθρώπων καταστροφὴν, ἢ τὸν ὄλεθρον τῶν καλλιτεχνημάτων. Διότι ἐπὶ τέλους οἱ ἄνθρωποι ὑπῆρξαν ἄξιοι τῆς τύχης των. Ἄν οἱ κατακτητὰι ὑπερέβαλον πᾶν μέτρον βαρβαρότητος, οἱ κττακτηθέντες ὑπερέβαλον πᾶν μέτρον ἀφροσύνης· καὶ ἐτιμωρήθησαν τόσῳ δικαιοτέρον ὅσῳ μετ' οὐ πολὺ ἀπεδείχθη ὅτι ἡδύναντο νὰ σωθῶσι. Τῶνόντι, μετ' οὐ πολὺ οἱ Λασκάρεις, οἱ Μιχαὴλ Κομνηνοί, οἱ Βατάτσι, οἱ Παλαιολόγοι, ἀντέστησαν μυριάκις εἰς τοὺς Φράγκους, καὶ ἀνέκνηταν τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἀυτοὺ λοιπὸν τὴν ἀνέκνησαν, διατί νὰ τὴν ἀπολέσωσιν; Ἄλλ' ἐπανερχόμεθα εἰς τὰς συμφορὰς τῆς πόλεως ἐκείνης.

Τὰ μόνα διασωθέντα τότε ἔργα τῆς τέχνης ὑπῆρξαν οἱ τέσσαρες κάλλιστοι χαλκοὶ τοῦ ἵπποδρόμου ἵπποι, τοὺς ὁποίους ὁ Δάνδολος κατορθώσας νὰ ἀποσπᾷσῃ ἀπὸ τὰς βεβήλους τῶν συντρόφων του χεῖρας προσήνεγκε τῇ ἰδίᾳ πατρίδι· ἰδιοποιήθη δὲ καὶ τινα ἱερὰ σκεύη τοῦ μεγάλου ναοῦ τὰ ὁποῖα ἀφιέρωσεν ὡσαύτως εἰς τὴν ἐν Ἐνετίᾳ ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Μάρκου. Λεῖψανα ὁμως ἄγια, καὶ τεμάχια τοῦ τιμίου σταυροῦ, καὶ ἄλλα τοιαῦτα ἱερὰ ἀντικείμενα, τὰ ὁποῖα δὲν ἡδύναντο νὰ φέρωσιν εἰς πειρασμὸν τὴν φιλοχρηματίαν τοῦ στρατιωτικοῦ ὄχλου, διεσώθησαν πολλὰ ὑπὸ τε τῶν παρακολουθούντων τοὺς σταυροφόρους ἱερέων καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν ἡγεμόνων τοῦ στρατοῦ καὶ διεσπάρησαν ἔκτοτε ἀπανταχοῦ τῆς Εὐρώπης. Ἄλλὰ συνέβη ἐπὶ τῆς ἀλώσεως ταύτης καὶ ἄλλη συμφορὰ, ἡ δεινότερα ἴσως ὅλων ὅσας ἐξεθέσαμεν. Ἡ ἀπαγωγὴ τῶν ἱερῶν τῆς πίστεως ἀντικειμένων ἐλύπησε βεβαίως τοὺς χριστιανούς τῆς ἀνατολῆς· οὗτοι ὁμως ἡδύναντο νὰ παραμυθῶνται ἀναλογιζόμενοι ὅτι τὰ κειμήλια ταῦτα μετηνέχθησαν εἰς χώρας ἐπίσης χριστιανικάς. Ἡ κτταστροφὴ τῶν ἔργων τῆς τέχνης ὑπῆρξε θλιβερωτέρα ἀλλὰ τίς θέλει ὑπολογίσει τὴν ζημίαν ἣν ὑπέστη ὁ διανοητικὸς τῆς ἀνθρωπότητος βίος διὰ τῆς ἐξαφανίσεως πολλῶν τῆς ἀρχαιότητος συγγραμμάτων ὡς ἐκ τῶν τριῶν πυρκαϊῶν τὰς ὁποίας ἔβαλον οἱ σταυροφόροι εἰς Κωνσταντινούπολιν; Ὅποσα καὶ ὁποῖα ἦσαν τὰ νῦν ἀπολεσθέντα, μέχρι δὲ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης σωζόμενα διανοητικὰ τῆς ἀρχαιότητος ἔργα, δύναται τις νὰ κρίνῃ ἐκ τῆς λεγομένης Μυριοβίβλου τοῦ Φωτίου, ἥτις περιέχει ἀπογραφὴν καὶ κρίσιν καὶ ἀποσπάσματα 280 ὑπ' αὐτοῦ ἀνεγνωσμένων ῥητορικῶν, ἱστορικῶν, φιλοσοφικῶν, φυσικῶν, ἱατρικῶν, ἐρωτικῶν, ἐκκλησιαστικῶν, γραμματικῶν, λεξικογραφικῶν καὶ ἄλλων συγγραμμάτων, ὧν πολλὰ δὲν περιῆλθον ἔκτοτε εἰς ἡμᾶς. Καὶ σημειωτέον ὅτι ὁ Φῶτιος οὐδένα ἀναφέρει ποιητὴν· ἀλλ' οὐδεὶς ὑπάρχει λόγος ἵνα μὴ παραδεχθῶ-

μεν ὅτι καθὼς πολλὰ ἄλλα τοῦ πεζοῦ λόγου προϊόντα, οὕτω καὶ πολλὰ ἀριστουργήματα τῆς κωμικῆς, τῆς τραγικῆς, τῆς ἐπικῆς καὶ τῆς λυρικῆς μουσικῆς, ἅτινα διετηροῦντο μέχρι τῆς 12ης ἑκατονταετηρίδος, ἐξηφανίσθησαν τότε διὰ παντός. Ἡ Κωνσταντινούπολις ἦτο οὐ μόνον ἡ πολιτικὴ ἀλλὰ καὶ ἡ διανοητικὴ τοῦ κράτους πρωτεύουσα. Εἰς τὰς βιβλιοθήκας τῶν πλουσίων καὶ φιλοκάλων αὐτῆς μεγιστάνων ὑπῆρχον τεταμειυμένα ὅλα σχεδὸν τὰ χειρόγραφα τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς φιλολογίας. Οὕτε μεταξὺ Φωτίου καὶ ἀλώσεως, οὕτε μετὰ τὴν ἀλωσιν ἀναφέρεται ἀνάλογος τις καταστροφή. Ὡστε τὸ μέγα ναυάγιον τῶν προϊόντων τοῦ ἀρχαίου διανοητικοῦ βίου ἐγένετο ἐντὸς τοῦ πελάγους τῶν φλογῶν τὰς ὁποίας ἀνῆψαν αἱ βέβηλοι τῶν σταυροφόρων χεῖρες.

(Ἐκ τοῦ Δ' τόμου σελ. 723—736.)

13. Ἑναρξίς τῆς ἐπαναστάσεως.

Οὐδεμία ἴσως ἄλλη ἐπανάστασις ἠξιώθη νὰ ἐκραγῇ ἐν μέσῳ τοσούτων εὐμενῶν αὐτῇ περιπετειῶν ὅσον ἡ ἐν ἔτει 1821 ἀρξαμένη. Δὲν λέγομέν τι περὶ τῶν πόθων τοῦ ἔθνους· ὁ πρὸς τὴν ἀνεξαρτησίαν ἔρως εἶχεν ἀποδῆζωρτότατος πρὸ μιᾶς περιόδου ἑκατονταετηρίδος καὶ πεποιθήμεν ὅτι δὲν θέλει ἐκλείψει ἐν ὅσῳ ὑπάρχει ἔθνος ἑλληνικὸν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ. Ἀλλὰ οἱ πόθοι μόνον δὲν ἀρκοῦσι. Πρὸ ἐτῶν πολλῶν εἶχον οὗτοι καθυποβληθῇ μὲν εἰς πειθαρχίαν τινὰ καὶ ἡγεμονίαν, ἀναρριπισθῇ δὲ κατ' ἀρχὰς ὑπὸ τῆς ἐλπίδος ἐξωτερικῆς ἐπικουρίας καὶ ἔπειτα ὑπὸ τῆς πεποιθήσεως ἣν περὶ τούτου παρήγαγεν ἡ προθυμία μεθ' ἧς ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἐπιχειρήματος ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης. Ὑποστολοὶ ἀξιοῦντες ὅτι ὁμιλοῦσιν ἐν ὀνόματι μεγάλης δυνάμεως περιέτρεχον τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐξῆπτον τὰ πνεύματα ἀπ' ἄκρου αὐτῆς μέχρις ἄκρου. Ἐν Πελοποννήσῳ ἰδίως ἐπῆλθε περὶ τὰ τέλη τοῦ 1820 πεμφθεὶς ὑπὸ τοῦ Ὑψηλάντου ὁ ἀρχιμανδρίτης Δικαῖος, ὁ κοινότερον καλούμενος Παπαφλέσας ἀνὴρ ἔχων ὅλα τὰ ἐλαττώματα καὶ ὅλα τὰ προτερήματα τοῦ κρατίστου συνωμότη, τὸ πλανᾶσθαι καὶ πλανᾶν, τὸ τολμᾶν καὶ θνήσκειν. Κομιστὴς γενόμενος ἱκανῆς πυρίτιδος καὶ ἄλλων πολεμοφοδίων, πλείονων δὲ ὑποσχέσεων μᾶλλον ἢ ἥττον ἀσφαλῶν καὶ ἀνυπολογίστου ἐπαναστατικοῦ ἡλεκτρισμοῦ, ἀνῆρπασε τὰ πλήθη πρὸ πάντων διὰ τῆς βεβαιώσεως ὅτι ῥωσικὸς στρατὸς ἐπέρχεται πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος· δὲν ἐδίστασε δὲ νὰ ἐπαναλάβῃ τὰ αὐτὰ καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς προκρίτους τῆς δυτικῆς Πελοποννήσου, τὸν Ζαΐμην, τὸν μητροπολίτην Γερμανόν, ὅτε οὗτοι ἐν ἀρχῇ Φεβρουαρίου 1821 συνελθόντες ἐν τῇ μονῇ τοῦ ἁγίου Γεωργίου περὶ τὸ Αἶγιον, ἐζήτησαν παρ' αὐτοῦ πληροφορίας περὶ τῆς φημιζομένης ῥωσικῆς συνδρομῆς. Καὶ αὐτοὶ μὲν ἐταλαντεύοντο ἐπὶ ἄλλ' ὁ Φλέσας καταπείσας τὸν Ν. Σο-

λιώτην νὰ τολμήσῃ τὰς πρώτας ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῶν Καλαβρύτων ἐχθροπραξίας, περιήγαγε τὸν Ἀσημάκην Ζαΐμην καὶ κατόπιν ὅλους τοὺς λοιποὺς εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ παρακολουθήσωσι τὸ ρεύμα. Ἡ ἐπαγγελία τῆς ῥωσικῆς ἐπικουρίας ὑπῆρξεν ἀπανταχοῦ σχεδὸν ἐν τῶν κυριωτάτων τοῦ κινήματος ἐλατηρίων. Οἱ συνετώτεροι ἔπαυσαν πρῶτῳ μὲν νὰ πιστεύωσιν εἰς αὐτήν, ἀλλ' οὐδὲν ἤττον μετεχειρίζοντο τὸ θρύλημα ἵνα παρορμήσωσι τοὺς πολλούς. Ὅταν ὀλίγας κατόπιν ἡμέρας, ἐν ἀρχῇ Ἀπριλίου, ὁ Πανουρίζης συγκαλέσας τοὺς προεστοὺς τῆς Ἀμφίσσης κατέπεισεν αὐτοὺς νὰ κηρύξωσι τὴν ἐπανάστασιν, ἐφρόντισε νὰ παρασκευάσῃ ἄνθρωπον, ὅστις ἐλθὼν δρομαῖος ἐκ Γαλαξειδίου ἀνήγγειλεν ὅτι ἔφθασαν αὐτόθι ῥωσικὰ πλοῖα. Καὶ ὅταν ὁ νεώτερος τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου ἀδελφὸς Δημήτριος, σταλὲς ὑπ' αὐτοῦ ἵνα τὸν ἐκπροσωπήσῃ ἐν Ἑλλάδι, ἀπέβη εἰς Ἀστρος κατὰ μῆνα Ἰούνιον, ἐξήχθη δ' ἐκ τοῦ πλοίου κιβώτιον βαρὺ, ἀμέσως διεδόθη ἡ φήμη ὅτι εἶναι πλήρες ῥωσικῶν χρημάτων. Μετ' οὐ πολὺ δέ, ἐπὶ τῶν διενέξεων τοῦ Ὑψηλάντου πρὸς τοὺς προεστοὺς, εἰς τῶν περὶ αὐτόν, ὁ Καντιώτης, ἀνέκραξεν· «ἡ ὑπογράφετε εὐθὺς τὸν ὄργανισμὸν τοῦ πρίγκιπος, ἢ μετ' ὀλίγον ἔρχονται 12,000 Ῥῶσοι καὶ τότε βλέπετε ποία τύχη σᾶς περιμένει». Εἰς ὃ ὁ Ἀσημάκης Ζαΐμης ἀπήντησεν «εἴθε νὰ ἔλθωσιν οἱ Ῥῶσοι καὶ ἂς σκοτώσουν πρῶτον ἐμένα, φθάνει νὰ σωθῇ ἡ πατρίς.» Ἡ πλάνη λοιπὸν καὶ ἡ εὐχὴ κατήντησεν ἐνδημικὴ. Εἰς μάτην ἀπὸ τῆς 9)21 Μαρτίου ὁ Στρόγονοφ διεβίβασεν εἰς ἅπαντα τὰ προζενεῖα τῆς Ῥωσσίας ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἐγκύκλιον διαλαμβάνουσαν ὅτι ἡ δύναμις αὐτῆς παντελῶς εἶναι ἀμέτοχος τῶν γινομένων. Εἰς μάτην αὐτὸς ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος μετὰ τινος ἡμέρας ἀπεδοκίμαξε τὸν Ἀλέξανδρον Ὑψηλάντην, ὃ δὲ Στρόγονοφ διεκοίνου τοῦτο τῇ 4)16 Ἀπριλίου διὰ νέας ἐγκυκλίου πρὸς τοὺς κατὰ τὴν Ἀνατολὴν προζένους τῆς Ῥωσσίας. Εἰς μάτην τελευταῖον τὸ ἐπιχείρημα τοῦ Ὑψηλάντου ἀπετύγχανεν ἐν ταῖς ἡγεμονίαις. Τὸ τέχνασμα τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας εἶχε ῥίψει βαθείας εἰς τὰ σπλάγχνα τοῦ λαοῦ ῥίζας, αἱ δὲ προκαταλήψεις τῶν πολλῶν εὐχερέστερον φύονται ἢ ἐκρίζονται. Αἱ διαψεύσεις ἐκεῖναι, ὅσον ἐπίσημοι καὶ ἂν ἦσαν, ἐδράδουν νὰ φθάσωσιν· ἢ ἔφθανον παραμεμorfωμένοι μέχρι τῶν τελευταίων τοῦ πλήθους στρωμάτων, τὸ ὅποσον ἐξηκολούθησεν ἐπὶ ἱκανὸν χρόνον πιστεῦον εἰς τὸ μορμολύκειον αὐτοῦ, διότι εἶχεν ἀνάγκην νὰ πιστεῦῃ εἰς αὐτό· καὶ ὅτε ἐπὶ τέλους ἐδέησε νὰ διανοιῇ τοὺς ὀφθαλμούς, ἡ ἐπανάστασις εἶχε τόσον γενικευθῇ καὶ εὐδοκιμήσῃ, ὥστε ἡ παλινῳδία κατέστη περιττὴ καὶ ἀδύνατος. Ὡς οὐδὲν ἤττον παραδόξον, ἡ περὶ τῆς ἐξωτερικῆς βοηθείας ἐκεῖνη πλάνη κατήντησε νὰ πιστευθῇ καὶ ὑπὸ αὐτῶν τῶν ἐν Ἑλλάδι Ὀσμανιδῶν. Βραδύτερον ἔτι τῆς ἐποχῆς τῶν προεκτεθέντων γεγονότων, κατὰ μῆνα Σεπτέμβριον, συνελθόντων εἰς συνέντευξιν τῶν ἀρχηγῶν τοῦ ἐν Τριπόλει πολιορκουμένου πλήθους μετὰ τῶν ἡμετέρων, ἵνα διαπραγματευθῶσι τὰ

περὶ τῆς παραδόσεως τῆς πρωτευούσης τῆς Πελοποννήσου, ὁ Ἀναγνώ-
στόπουλος, εἶπεν εἰς τοὺς Τούρκους ὅτι ἡ Εὐρώπη καὶ ἡ Ῥωσσία εἶχον
βοηθήσει τοὺς Ἕλληνας κρυφίως ἕως τῶρα, ἀλλὰ νῦν ἀπεφάσισαν ἐν
Βιέννῃ οἱ βασιλεῖς νὰ πράξωσι τοῦτο ἀναφανδόν. Οἱ Τούρκοι κατεπτοή-
θησαν ἐκ τούτου, ὁ δὲ ἀγᾶς αὐτῶν ἀπήντησεν· «οἱ βασιλεῖς ἐπραξαν
ἄδικον ἂν ἀπεφάσισαν τοιοῦτό τι· ἔπρεπε πρῶτον νὰ μᾶς ἐρωτήσωσιν».

Ἄλλ' ἡ ἐπανάστασις ἐγενικεύθη καὶ ἠυδοκίμησε δι' ἄλλους προσέτι
καὶ πρακτικωτέρους λόγους. Ὁ ἐμφύλιος μεταξὺ Μαχμούτη καὶ Ἀλῆ
πασᾶ ἀγῶν προεκάλεσε τὴν ἀπὸ τοῦ Ἰνκουαρίου μηνὸς ἀναχώρησιν εἰς
τὸ πεδῖον ἐκεῖνο τῆς μάχης τοῦ Χουρσίτ πασᾶ, ἡ δὲ Πελοπόννησος
ἀπαλλαγεῖσα τοῦ ῥέκτου τούτου καὶ ἐμπείρου πολεμίου, ἡδυνήθη εὐ-
χερέστερον νὰ ἐπιληφθῇ τοῦ ἔργου. Πλὴν τούτου ἡ στάσις τοῦ Ἀλῆ
ἀπησχόλησε δι' ὅλου τοῦ ἔτους 1821 τὰς πλείστας τῶν τουρκικῶν ду-
νάμεων τῆς Ῥούμελης· οἱ Σουλιῶται ἡδυνήθησαν νὰ ἀνακτῇσιν τὴν
πατρίδα αὐτῶν. Ἡ ἀνατολικὴ Ἑλλάς δὲν ἐβράδυνε νὰ παρακολουθήσῃ
τὸ παράδειγμα τῆς Πελοποννήσου· ἐὰν δὲ ἡ Δυτικὴ ἐδίστασε παραδό-
ξως ἐπὶ τινι χρόνῳ, περὶ τὰ μέσα ὅμως τοῦ ἔτους, ὅτε οἱ Σουλιῶται
ἤρχισαν παρενοχλοῦντες τὸ στρατόπεδον τοῦ Χουρσίτη, ἐκινήθησαν πᾶ-
σαι αἱ πρὸς μεσημβρίαν αὐτῶν μέχρι τοῦ Μεσολογγίου χωραὶ. Παρεκ-
τός δὲ τοῦ ἐμφυλίου τούτου ὁσμανικοῦ ἀγῶνος, ἐπιτηδειότατον ἀπέβη
πρὸς τὴν ἐν Ἑλλάδι ἔκρηξιν τῆς ἐπαναστάσεως καὶ τὰς πρώτας αὐτῆς
πιτυχίας, καθὰ προεβλεπομεν, τὸ ἐπιχειρήμα τοῦ Ὑψηλάντου· διότι καὶ
πὲρ ἀπέτυχε, προκάλεισεν ὅμως τὰς ἐπικινδύνους τῆς Ῥωσσίας παρα-
στάσεις, ἠνάγκασε τὴν ὁσμανικὴν κυβέρνησιν νὰ ἐνισχύσῃ μὲν τὰς περὶ
τὸν Ἰστρον φρουράς, τὰς ἀπειλουμένας ὑπὸ τῶν στρατευμάτων τὰ ὅποια
ἐσωρεύοντο ἐν Βεσαραβίᾳ, νὰ ἐξακολουθήσῃ δὲ ἐπὶ πολλὰ ἔτη κατέ-
χουσα τὰς ἡγεμονίας. Ἀλλὰ καὶ ἄλλοι συνέπεσον ἀντιπερισπασμοί· Ὁ
πασᾶς τῆς Πτολεμαίδος εἶχεν ἐπαναστατήσῃ· οἱ Δροῦσοι ἐκινουῦντο· οἱ
Βαχαβῖται ἠπέλουν αὐθις τὰς ἱερὰς πόλεις Μέλκκν καὶ Μεδιन्न· ὁ δὲ
σουλτάνος ἠναγκάσθη νὰ κηρύξῃ τὸν πόλεμον εἰς τὸν σάχην τῆς Περσίας,
ἐμβάλλοντα ἀδιαικίως εἰς τὰς ἀνατολικὰς ἐπαρχίας τοῦ κράτους.

Ἀπορον λοιπὸν δὲν εἶναι ὅτι ἡ ἐπανάστασις, ὑπὸ πολλῶν καὶ ποι-
κίλων περιστάσεων ῥιπιζομένη, ἐξερράγη· καὶ ἄπορον ἦθελεν εἶναι μᾶλ-
λον ἐὰν δὲν ἤρχιζεν ἐν καιρῷ τοσοῦτον εὐθέτῳ, ἀφοῦ πρὸ αἰώνων οὐδὲν
ἄλλο ἐπέζητει εἰμὴ εὐθετον καιρὸν. Τὸ θαυμαστόν δὲ μόνον εἶναι πῶς
ἡδυνήθη νὰ ἀνθέξῃ καὶ διεσπασθῇ. Τὸ ὁσμανικὸν κράτος, ὅσοιδήποτε καὶ
ἂν ὑπῆρξαν οἱ περιστοιχίσαντες αὐτὸ κίνδυνοι, ἦτο μέγα, μάλιστα πα-
ραβαλλόμενον πρὸς τὴν μικρὰν γωνίαν τῆς γῆς ἣτις ἐπανέστη, εἶχε κυ-
βέρνησιν, ἣτις ὅσον πλημμελὴς καὶ ἂν λογισθῇ, ἦτο πάντοτε προτιμο-
τέρα τῆς ἐλλείψεως πάσης κυβερνήσεως, ἡ δ' ἐπανάστασις ἤρχισεν οὐ μό-
νον ἀλλὰ καὶ διεξήχθη ἄνευ τῆς ἐν πολέμῳ τοσοῦτον ἀπαραιτήτου συμ-
πυκνώσεως ἐκείνης καὶ χειραγωγίας τῶν ἐθνικῶν δυνάμεων Πλὴν τοῦ

του ὁ ἀντίπαλος αὐτῆς εἶχεν ὀργανισμόν τινα στρατιωτικόν, οἰκονομικόν, διοικητικόν, ὅστις ὅσον καὶ ἂν ὑποτεθῇ χωλαίνων, παρεῖχεν αὐτῷ ἰσχύν, ἥς ὅλως ἐστερεῖτο καὶ ἐστερήθη τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος καθ' ὅλον τὸν ἀγῶνα. Τελευταῖον τὸ ὀσμανικὸν κράτος εἶχε συμμάχους πεπεισμένους ὅτι ἡ ὑπαρξίς αὐτοῦ, καὶ ἡ ἀκεραία μάλιστα ὑπαρξίς, ἦτο ἀπαραίτητος εἰς τὰ συμφέροντα τῆς Εὐρώπης. Οἱ σύμμαχοι οὗτοι ἀναφανδὸν μὲν εἰς ἐπικουρίαν αὐτοῦ δὲν ἦλθον, ἀλλ' εἶχον μυρίους τρόπους νὰ τὸ βοηθήσωσι, τοὺς ὁποίους δὲν ἐδίστασαν νὰ μεταχειρισθῶσιν οὐ μικρὰ μὲν παρεμβалόντες ἡμῖν κατ' ἀρχὰς κωλύματα, ἀναχαιτίσαντες δὲ ἐπὶ ἔτη πολλὰ τὰς πολεμικὰς τῆς Ῥωσσίας ὁρμάς, ἐνῷ ἡ ἐπανάστασις προεκάλεσε μὲν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τὰς συμπαθείας τῶν λαῶν τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης καὶ τὰς ἐπιεικεῖς διαθέσεις τινῶν τοῦλάχιστον κυβερνήσεων, ἀλλὰ συμμάχους δὲν ἠτύχησε νὰ εὕρῃ εἰμὴ μετὰ ἔτη πολλὰ, ἐν τῷ μεταξύ δὲ ἡδύνατο πολλάκις νὰ καταβληθῇ, ἐὰν δὲν περιεῖχεν ἐν ἑαυτῇ ἀκαταδάμαστόν τινα δύναμιν. Ἀφ' ἐτέρου ὅμως ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι μέχρι τοῦ 1825, ἤτοι μέχρι τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν ἐπανάβλεπεν ἐπὶ τὴν Πελοπόννησον ἡ τακτικὴ τῆς Αἰγύπτου στρατιά, ἡ δυσανασχολία τῶν πολεμικῶν πόρων δὲν ὑπῆρξε κατὰ ξηρὰν τοσοῦτον μεγάλη ὅση ἐκ πρώτης ὀψεως φαίνεται. Ἡ Τουρκία οἷα ἀπέβη μετὰ τὰς μεταρρυθμίσεις ὅσας ἐπέχειρήσεν ὁ σουλτὰν Μαχμούτης ἀπὸ τοῦ 1826, καὶ μάλιστα μετὰ τὴν μεταρρύθμισιν τῶν στρατιωτικῶν αὐτῆς δυνάμεων, οὐδεμίαν δύναται νὰ δώσῃ ἡμῖν ἔννοιαν τοῦ τί ἦτο τῷ 1821. Ἡ παραλυσία αὐτῆς εἶχε τότε κορυφωθῇ. Οἱ ἐπίσημοι τοῦ ὀσμανικοῦ στρατοῦ ἀριθμοὶ ἀνεβίβαζον αὐτὸν εἰς 180,000 ἱππέων, 220,000 πεζῶν καὶ 15.000 πυροβολιστῶν. Κατεῖχε δὲ ἡ Πύλη ἐν ταῖς κυρίως ἐλληνικαῖς χώραις φρούρια πολλὰ, τὰ ὁποῖα, ὅσον εὐάλωτα καὶ ἂν ἡδύναντο νὰ λογισθῶσιν ὑπὸ τακτικοῦ στρατοῦ, ἦσαν ἱκανὰ νὰ ἀντιτάξωσιν εἰς στίφη πολεμικὰ προχείρως συντεταγμένα, ἀπροσμάχητον ἀντίστασιν τὴν Χαλκίδα, τὴν Κάρυστον, τὴν ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν, τὸν Ἀκροκόρινθον, τὸ Ναύπλιον, τὴν Μονεμβασίαν, τὴν Πύλον, τὴν Μεθώνην, τὴν Κορώνην, τὴν ἀκρόπολιν τῶν Πατρῶν, τὴν Τρίπολιν, ἄλλας τινὰς ὀχυράς θέσεις καὶ τὰ ἐν Κρήτῃ φρούρια. Ἀλλὰ, ἵνα ἀρχίσωμεν ἀπὸ τοῦ κινητοῦ στρατοῦ, καθ' ὅλα τὰ 50 πρὸ τοῦ 1821 ἔτη ἡ Πύλη οὐδέποτε ἡδυνήθη πράγματι ν' ἀντιπαρατάξῃ κατὰ τῶν πολεμίων αὐτῆς πλειοτέρους τῶν δεκακισμυρίων ἀνδρῶν. Ἀναλογιζόμενοι δὲ ὅτι ὤφειλε νὰ φυλάττῃ τὸν Ἰστρον, νὰ ὑποχρεώσῃ τὴν Περσίαν εἰς εἰρήνην, νὰ συμπληρώσῃ τὴν καταστροφὴν τοῦ Ἀλῆ καὶ νὰ συντηρῇ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον τὴν δημοσίαν ἐν τῷ κράτει τάξιν, θέλομεν ἐννοήσῃ πῶς οὐ μόνον τῷ 1821 οὐδεμίαν ἡδυνήθη νὰ ἐκπέμψῃ κατὰ τῆς ἐπανάστασεως ἀξιόλογον στρατιάν, ἀλλὰ καὶ βραδύτερον ἀφοῦ ἐξέλιπον πολλοὶ τῶν προεκτεθέντων ἀντιπερισπασμῶν, ἡ Ὑ. Πύλη δὲν ἀπέστειλε καθ' ἡμῶν ποτὲ ἀνδράς πλείονας τοῦ τριτημορίου τῆς προσημειωθείσης πραγ-

ματικής αὐτῆς δυνάμεως. Καὶ τῶντι ἡ μεγίστη τῶν ἐκστρατειῶν ὅσας ἐπεχείρησεν, ἡ τοῦ Δράμαλη, μόλις συνεποσῶτο εἰς 30,000 ἀνδρῶν. Τὰ μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Δράμαλη ἐμβολόντα εἰς τὴν Ἀνατολικὴν καὶ τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα ὑπὸ τὸν Μεχμέτ πασᾶν καὶ τὸν Ὁμέρ Βριώνην στίφη, δὲν περιελάμβανον πλείονας τῶν εἰκοσакισχιλίων ἀνδρῶν. Τοσοῦτος δὲ περίπου ἦτο ἡ μικρὸν πλείότερος καὶ ὁ ἐν ἔτει 1823 ὑπὸ τὸν Μουσταῖν τῆς Σκόδρας ἀφ' ἐνός καὶ τὸν Ἰουσούφ Περκόφτζαλην ἀφ' ἐτέρου ἐλάσας στρατός. Τῷ δὲ 1824 ὁ Δερβίς πασᾶς ἤγαγε πολὺ ὀλιγωτέρους, τὸ ἥμισυ σχεδόν. Εἰς τοὺς ἀριθμοὺς τούτους δὲν θέλομεν ἀντιπαράθεσι τοὺς 51,000 ἄνδρας ὅσους κατὰ ζήρᾶν προηρεῖτο νὰ ὀπλίσῃ ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις, κατὰ τὴν ἔκθεσιν τῆς ἐπιτροπῆς τῆς ἐν Ἀστρεὶ Β' ἐθνικῆς συνελεύσεως· ἀλλὰ καὶ οἱ ἡμίσεις τούτων ἤθελον ἀρκέσει, τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ ἐν αὐτοῖς περιελαμβάνοντο οὐκ ὀλίγοι κράτιστοι ἄρματωλοι καὶ κλέφται οἱ δὲ ἀντίπαλοι ἦσαν κατ' ἐκεῖνο τοῦ χρόνου ἄτακτοι ὅπως καὶ οἱ ἡμέτεροι, εἶχον τὸν αὐτὸν ὀπλισμόν, τὸν αὐτὸν τοῦ πολεμεῖν τρόπον, καὶ πολλάκις προηγουμένως μετρηθέντες πρὸς τοὺς ὀρεσιζήλους μαχητὰς ἰδίως τῆς Ρούμελης, εἶχον οὐχὶ ὅσα τρέψει τὰ νῶτα πρὸς αὐτούς.

Ὡδὲν πρόκειται νὰ ἐλαττώσωμεν εἰς ὑπερβολὴν τὰς πηλλὰς καὶ δεινὰς δυσχερείας πρὸς ἃς ἐμελλον ν' ἀντιπαλαίωσιν οἱ πατέρες ἡμῶν. Ἀλλ' ἀνάγκη νὰ μὴ ἐμπίπτωμεν εἰς τὴν ἀντίθετον ὑπερβολὴν, ἐὰν θέλωμεν ἐλευσταῖον νὰ μάθωμεν τί ἀληθῶς καὶ ὑπὸ τίνας ὅρους διεπράχθη ἐν τῇ ἐπαναστάσει, ἵνα διδχθῶμεν οὕτω τί καὶ ὑπὸ τίνας ὅρους δυνατὶ νὰ κατορθωθῇ ἐν τῷ μέλλοντι. Ἐὰν δὲν ἐπλανώμεθα ὑπὸ τῆς φιλαυτίας ἡμῶν καὶ τῆς πρὸς τὸν οἰδαίνοντα λόγον ῥοπῆς, ἐὰν ἐσπουδάζομεν ἀκριβέστερον τὴν πάτριον ἱστορίαν, δὲν ἠθέλομεν παρασυρθῇ εἰς τοσοῦτον ὀλέθρια ἀμαρτήματα καὶ ἀσύνετα ἐπιχειρήματα κατὰ τὰ τελευταῖα τριάκοντα ἔτη. Τῷ 1821 οἱ Τοῦρκοι εἶχον ἱππικὸν πολυάριθμον καὶ πυροβολικὸν οὐ μικρόν, ἐνῶ ἡμεῖς ἐφ' ἱκανὸν μὲν χρόνον ἐστερούμεθα πυροβόλων, μέχρις τέλους δὲ ἐλάχιστον ἐκτησάμεθα ἱππικόν. Ἀλλὰ τὸ πυροβολικὸν τῶν πολεμίων ἦτο μέτριον, καὶ τῇ ἀληθείᾳ οὐχὶ πολὺ ἀνώτερον τοῦ κατὰ μικρὸν οὕτως ἢ ἄλλως παρ' ἡμῖν ἀπαρτισθέντος. Τὸ ὅντως ἀξιώλογον αὐτῶν ἱππικὸν ὀλίγον τοὺς ἐχρησίμευσεν ὡς ἐκ τῆς φύσεως τῆς χώρας καὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν ἐπολέμουσι οἱ ἡμέτεροι· συνετέλεσε δὲ ἀπ' ἐναντίας πολλάκις εἰς τὸ ν' αὐξήσῃ τὴν ἀμυχανίαν αὐτῶν ὡς ἐκ τῆς δυσκολίας τῆς συντηρήσεώς του, ὅπως συνέβη ἐπὶ Δράμαλη. Τὰ φρούρια βεβαίως ἦσαν κώλυμα μέγα· οὔτε φρουρὰς ὅμως ἱκανὰς εἶχον, οὔτε ἐφόδια πολέμου, οὔτε τροφάς, αὕτη δὲ μάλιστα ἡ τελευταία ἑλλειψις ἀπέβη κρίσιμος ὡς πρὸς τὰ πλεῖστα ἐξ αὐτῶν, διότι οἱ Ὁσμανίδαι τῆς ὑπαίθρου χώρας καταφυγόντες ἐκ πρώτης ἀφειρηρίας ἐντὸς τῶν τειχῶν ἐκείνων κατέστησαν τὴν διατήρησιν πολλῶν ἐξ αὐτῶν ἀδύνατον. Ἡ Μονεμβασία, τὸ Ναυαρίνον, ἡ Τρίπο-

λις, ὁ Ἀκροκόρινθος, ἡ ἀκρόπολις τῶν Ἀθηνῶν, παρεδόθησαν δι' ἐνδειαν τροφίμων. Τὰ παράλια φρούρια, καὶ τοιαῦτα ἦσαν τὰ πλεῖστα, ἡδύναντο νὰ τροφοδοτηθῶσιν ἀπὸ θαλάσσης, ἡ δὲ ναυτικὴ δύναμις, ἣν ἡ Ὑ. Πύλη ἡδυνήθη νὰ μεταχειρισθῇ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς κατὰ τῆς ἐπαναστάσεως, ὑπῆρξεν ἀσυγκρίτῳ λόγῳ μείζων τῆς πεζικῆς. Ἐν ἔτει 1821 ὑπῆρχον ἐν τοῖς ναυστάθμοις τῆς Κωνσταντινουπόλεως, 4 τρίκροτα, 13 δίκροτα τῶν 74,7 φρεγάδες, 5 δρόμωνες καὶ τινες πάρωνες (βρίκια). Καὶ πλὴν τούτων ἡ Ὑψηλὴ Πύλη εἶχεν εἰς τὴν διάθεσιν αὐτῆς τὰς ναυτικὰς μοίρας τῆς Ἀλγερίας, τῆς Τύνιδος, τῆς Τριπόλεως καὶ τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ πασᾶ τῆς Αἰγύπτου. Εἰς τὴν ὄντως κολοσσαίαν ταύτην δύναμιν οἱ ἡμέτεροι δὲν εἶχον ν' ἀντιτάξωσιν εἰμὴ 120 ἕως 150 πάρωνες, ἤτοι τὰ ἐμπορικὰ μὲν ἀλλ' ἐπὶ πολέμῳ κατηρτισμένα σκάφη τῆς Ὑδρας τῶν Σπετσῶν καὶ τῶν Ψαρῶν, τὰ ὅποια διὰ ποικίλων εὐτυχῶν περιστάσεων τῶν προηγηθέντων 25 ἐνικυτῶν, ὥστε ὑπὸ τῆς Προνοίας αὐτῆς παρεσκευάσθησαν πρὸς τὸν προκείμενον ἀγῶνα· ἀλλὰ τὰ σκάφη ταῦτα, πολλὰκις κατὰ τῶν πειρατῶν τῆς Ἀλγερίας ἀντιπαλαίσαντα, οὔτε εἶχον ποτὲ πολεμήσει οὔτε ἦτο δυνατόν, νὰ πολεμήσωσιν ἐκ τοῦ συστάδην κατὰ τρικρότων καὶ δικρότων· ὥστε κατὰ θάλασσαν ἡ δυσαναλογία ὑπῆρξεν ἀληθῶς φοβερά. Καὶ μὲν, ὡς καὶ ἄλλοτε εἶπομεν, οἱ ὁσμανικοὶ στόλοι προσελάμβανον τὴν κυριωτάτην αὐτῶν ἀξίαν ἐκ τῶν ἐν αὐτοῖς ὑπηρετούντων Ἑλλήνων ναυτικῶν· νῦν δὲ στερηθέντες τῶν ἐπικούρων τούτων, περιῆλθον εἰς πολλὴν ἀμυχανίαν, ἠναγκάσθησαν νὰ ναυτολογήσωσι κωπηλάτας τοῦ Βοσπόρου καὶ πολλοὺς ξένους τυχοδιώκτας, Γενουαίους, Μελιτταίους, Σκλαβούρους, ὁ δ' ἐντεῦθεν ἐπελθὼν κάκιςτος τῶν κητῶν ἐκείνων χειρισμὸς ἐπενήργησεν εἰς τὴν ὀλεθρίαν ἔκβασιν τῶν ἐπιχειρήσεων αὐτῶν. Πλὴν τούτου αἱ ναυτικαὶ μοῖραι τῆς Ἀλγερίας, τῆς Τριπόλεως καὶ τῆς Τύνιδος, αἵτινες πάντοτε εἶχον δώσει δείγματα δεξιότητος καὶ ἀνδρείας, δὲν προσήρχοντο προθύμως, προθυμότερον δὲ ἀπῆρχοντο εἰς τὰ ἴδια. Αὐτὸ δὲ τοῦτο συνέβη κατὰ τὰ τρία πρῶτα ἔτη εἰς τὸν στόλον τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ. Οὐδὲν ἦττον τὸ μέγεθος τῆς ἀντιπάλου δυνάμεως ἦτο τοσοῦτον ὑπέρογκον, ὥστε ἡ ἀντιπαράταξις τῶν ἡμετέρων στολίσκων προεκάλεσε πάντοτε τὴν ἀπορίαν καὶ τὸν θαυμασμόν τῶν ἐμπειροτάτων περὶ τὴν ναυτικὴν τέχνην ἀνδρῶν, τὰ δὲ κατὰ θάλασσαν κατορθώματα τοῦ ἀγῶνος ἐτιμῆθησαν πολὺ μᾶλλον ἢ τὰ κατὰ ξηράν.

Ἐν γένει ὅμως δυνάμεθα, ἀνευ τῶν ὑπερβολῶν τῆς ποιήσεως ἡμῶν καὶ οἰήσεως, νὰ εἰπώμεν, ὅτι οἱ μαχηταὶ τῆς ἐπαναστάσεως ἐξεπλήρωσαν κατὰ τε ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν τὸ καθήκον αὐτῶν ἐπαξίως τοῦ ἐπιδιωχθέντος μεγάλου σκοποῦ.

(Αὐτ. 1'. τ. σελ. 782—789).

14. Θεόδωρος Κολοκοτρώνης καὶ ἡ ἐν Βαλτετσίῳ νίκη.

Ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης ἦλθε κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 1821 εἰς Μάνην ἐκ τῶν Ἰονίων νήσων, ὅπου εἶχε διατελέσει εἰς τὴν ἀγγλικὴν ὑπηρεσίαν καὶ προαχθῇ μέχρι τοῦ βαθμοῦ τοῦ ταγματάρχου. Παρηκολούθησε δὲ ὡς μικρὸς ἔτι καπετάνος τὸν Πέτρον Μαυρομιχάλην εἰς τὴν κατὰ τῶν Καλαμῶν πρώτην ἐκστρατείαν, τὴν ἐπαγαγοῦσαν τὴν παράδοσιν τῆς πόλεως ταύτης τῇ 23 Μαρτίου. Ἀλλὰ τότε ἐχωρίσθη ἀμέσως ἀπὸ τὸν Μαυρομιχάλην καὶ ἀπῆλθε μετὰ 150 Μανιατῶν εἰς Καρύταιναν, ὅπου εἶχε προσκληθῇ ὑπὸ τῶν Δεληγιανναίων. Ὀλίγον μετὰ τοῦτον ἐνέβαλον εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς χερσονήσου ὁ Ἡλίας Μαυρομιχάλης, ὁ Νικήτας, ὁ Ἀναγνώσταρας, ὁ Παπαφλέσας καὶ ἄλλοι. Ἦτο δὲ ὁ Κολοκοτρώνης τῇ 27 εἰς τὸ χωρίον Τετέμπευ, μεταξὺ Μεγαλοπόλεως καὶ Γόρτυνος, ὅτε οἱ Τούρκοι τοῦ Φαναρίου καὶ ἄλλων τινῶν χωρίων ἀπῆρχοντο ἵνα ἐνωθῶσι μετὰ τῶν τῆς Γόρτυνος καὶ μεταδῶσι πάντες ὁμοῦ εἰς Τρίπολιν. Ὁ Κολοκοτρώνης κατ' ἀρχὰς μόνος καὶ ἔπειτα τῇ συμπράξει τῶν ὀπλαρχηγῶν Καρυταίνης Πλαπούταιων, ἐπεχείρησε τῇ 28 νὰ διακωλύσῃ τὴν ἔνωσιν τῶν Φαναριτῶν μετὰ τῶν Γορτυνίων· καὶ τοῦτο μὲν δὲν ἐπέτυχε, διότι οἱ Φαναρίται κατῴρθωσαν νὰ περάσωσι καὶ νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὴν ἀκρόπολιν· ἔπαθον ὅμως ζημίαν οὐ μικράν. Τὴν δ' ἐπιοῦσαν καὶ τὰς δύο ἐπομένας ἡμέρας κατέφθασαν εἰς τοὺς ἡμετέρους βοήθειαι πολλαὶ ὑπὸ τὸν Ἡλίαν Μαυρομιχάλην, τοὺς Δεληγιανναίους Κανέλλον καὶ Δημήτριον, τὸν Παπαφλέσαν, τὸν Ἀναγνώσταραν καὶ ἄλλους, ὥστε συμποσωθέντες πάντες εἰς 6,000 ἐπολιόρκησαν τοὺς ἐν τῇ Ἀκροπόλει κλεισθέντας Γορτυνίους καὶ Φαναρίτας Τούρκους. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης ἤρχισε τὸ ἀληθές ἱστορικὸν τοῦ Κολοκοτρώνη σταδίου.

Ὁ ἀνὴρ οὗτος ἄγων τότε τὸ 51 ἔτος τῆς ἡλικίας, ἦτο τῶνόντι πεπλασμένος ἵνα ἄρξῃ τῆς Πελοποννήσου ὅπως αὕτη εἶχεν ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος. Ἀνῆκεν εἰς γενεὰν κλεφτῶν πολύκροτον ἐπὶ τοῖς κατορθώμασιν αὐτῆς καὶ τοῖς παθήμασι. Τὸ εὐπαγές αὐτοῦ σῶμα, ἡ μεγάλη κεφαλὴ, ἡ μακρὰ κόμη, οἱ ἀετώδεις ὀφθαλμοί, τὸ εὐρὺ μέτωπον, ἡ βροντώδης φωνή, τὰ πάντα ἦσαν παρ' αὐτῷ ἐπιτηδεῖα νὰ καταπλήξωσιν ἐκ πρώτης ὄψεως τοὺς ῥωμαλέους τῆς χερσονήσου ὀρείτας. Ἀλλὰ τὰ ἐξωτερικὰ ταῦτα προτερήματα δὲν ἤθελον ἀρκέσει, ἵνα ἐξηγήσωσι τὴν ἀπροσμάχητον δύναμιν ἣν ἐκτίσαστο δι' ὅλης τῆς ἐπαναστάσεως ἐπὶ τῶν ἀφελῶν ἐκείνων ψυχῶν. Ὁ Κολοκοτρώνης δὲν δύναται νὰ ὀνομασθῇ ἀνὴρ μεγαλοφυΐας, εἶχεν ὅμως τοιαύτην καὶ τοσαύτην ὀρθότητα πνεύματος, εὐγλωττίαν, στρατηγικὴν δεξιότητα, πανουργίαν καὶ γνῶσιν τῶν πραγμάτων καὶ τῶν προσώπων, οἷα καὶ ὅσα ἀπητεῖτο ἵνα ὑπαγάγῃ τοὺς Μωραίτας τοῦ 1821. Ἄν ἡ Ἑλλὰς περιωρίζετο εἰς τὴν Πελοπόννησον

καὶ ἡ Πελοπόννησος ἦτο χώρα ἡπειρωτικὴ, ὁ Κολοκοτρώνης ἤθελε λάβει βεβαίως ἐν αὐτῇ ἡν τάξιν ἐν Σερβίᾳ ὁ Μιλόσης 'Οδρένοβιτς. "Ὅπως δὲ ἔχει ἡ Ἑλλάς καὶ μάλιστα ὅπως εἶχε τῷ 1821, ὅτε οἱ χαρακτῆρες τῆς Στερεᾶς καὶ τῶν Νήσων ἦσαν πολὺ μᾶλλον ἰδιαίτοντες ἢ τανῦν, οὔτε ἐφαντάσθη ποτὲ ὁ ἀνὴρ νὰ ἐπεκτείνει τὸ κράτος αὐτοῦ πέραν τοῦ Ἰσθμοῦ ἢ τῶν παραλίων τῆς χερσονήσου. Ἀλλ' ἀφ' ἐτέρου ἐθεώρησε δι' ὅλης τῆς ἐπαναστάσεως τὴν Πελοπόννησον ὡς ἴδιον πλάσμα καὶ κτῆμα. Ἐντεῦθεν δὲ οὔτε αὐτὸς ἐκυβέρνησε τὴν Ἑλλάδα, οὔτε ἄλλον ἄφησε νὰ κυβερνήσῃ αὐτήν. Δὲν ἠξέυρομεν ἐὰν κατ' ἀρχὰς συνετάχθῃ εἰλικρινῶς μετὰ τοῦ Ὑψηλάντου· ἀποτυχόντος δὲ τούτου, κατεξάνεστη μετ' ἀποτόμου τραχύτητος κατὰ τοῦ Μαυροκορδάτου καὶ τῶν προεστώτων. Ἐπὶ τέλους ὅμως, ὅτε ἐκορυφώθησαν οἱ τῆς πατρίδος κίνδυνοι, ἐπεκράτησεν ἐν τῇ γενναίᾳ ἐκείνῃ ψυχῇ τὸ τῆς φιλοπατρίας αἰσθημα καὶ ὁ Κολοκοτρώνης ὡς οὐδεὶς ἄλλος συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ Ἰωάννου Καποδιστρίου καὶ ὡς οὐδεὶς ἄλλος ὑπηρέτησεν αὐτόν. Ἀλλ' ἔλθωμεν εἰς τὰς περιπετείας ἐν τῷ μέσῳ τῶν ὁποίων ἐκτῆσατο τὸ μέγα αὐτοῦ ἀξίωμα.

Οἱ ἐξ χιλιάδες ἄνδρες, οἵτινες συγέφευσαν περὶ τὴν ἀκρόπολιν τῆς Καρυταίνης κατὰ τὰ τέλη Μαρτίου 1821 οἱ πλεῖστοι ἄσπολοι ὄντες καὶ ἀνάσκητοι, διελύθησαν ὡς ἱστὸς ἀράχνης ἀμαχητὶ σχεδὸν ἅμα ἐπῆλθε νέα ἐπικουρία ἐκ Τριπόλεως πρὸς τοὺς ἀποκεκλεισμένους Τούρκους. Ἀπαντες οἱ ἄλλοι ὀπλαρχηγοὶ κατεπλάγησαν καὶ πρότειναν, μὴδ' αὐτοῦ τοῦ Παπαφλέσα ἐξαιρουμένου, τὴν υποχώρησιν εἰς Μεσσηνίαν. Μόνος ὁ Κολοκοτρώνης ἐνόησεν, ὅτι υποχωροῦντες εἰς τὴν ἄκραν τῆς χερσονήσου καὶ ἀφίνοντες τὰ ἐνδότερα αὐτῆς εἰς τὴν διάκρισιν τῶν πολεμίων ἤθελον διακινδυνεύσει τὴν τύχην ὅλου τοῦ κινήματος. Ἡ ἐκ Τριπόλεως ἐλθοῦσα ἐπικουρία δὲν ἠρκέσθη νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν τῶν ἐν Καρυταίνῃ, ἀλλὰ συναπῆγαγεν αὐτοὺς εἰς τὴν πρωτεύουσαν ἐκείνην τῆς Πελοποννήσου· ἡ Καρύταινα λοιπὸν ἔμεινεν ἐλευθέρᾳ· οἱ διαλυθέντες ἠδύναντο νὰ συγκροτηθῶσιν αὖθις καὶ βαθμηδὸν νὰ ἀσκηθῶσι καὶ νὰ ὀπλισθῶσι· κύριος δὲ σκοπὸς ἔδει νὰ προτεθῇ ἡ ἄλωσις τῆς Τριπόλεως, ἥτις δεξαμένη ἐντὸς τῶν τειχῶν αὐτῆς τὸ ἥμισυ περὶ τοῦ ὅλου τουρκικοῦ πληθυσμοῦ τῆς Πελοποννήσου καὶ στερουμένη τροφῶν, ἠδύνετο νὰ περιζωσθῇ πανταχόθεν καὶ νὰ κατονάγκασθῇ εἰς παράδοσιν ἄνευ μεγάλων πολεμικῶν ἔργων. Τούτου δὲ γενομένου, ἡσφαλίζετο ἡ ἐπανάστασις πολὺ μᾶλλον ἢ δι' οἰοῦντοτε ἄλλου κατορθώματος περὶ τὰ κράσπεδα τῆς χερσονήσου διαπραχθέντος, καὶ ἐὰν ὑποτεθῇ ὅτι ἠδύνατο νὰ διαπραχθῇ. Ἐννοεῖται ὅτι ὁ Κολοκοτρώνης δὲν ἐλάλησεν ὅπως γράφομεν ἡμεῖς ἐνταῦθα, πρὸς τοὺς κατεπτοημένους ὀπλαρχηγούς, οἵτινες ἠξίουσαν ὅτι μὴδὲν ἔχοντες νὰ κάμωσιν εἰς Καρύταιναν, δέον νὰ ἀπέλθωσιν εἰς Μεσσηνίαν. Ὁ Κολοκοτρώνης, κυττάξας αὐτοὺς μετ' ἄλγους ψυχῆς· «δὲν πάγω πουθενά, ἀνέ-

κραζεν. "Αν θέλετε σεις, τραβάτε, ἐγὼ θὰ μείνω ἐδῶ ὅπου καὶ τὰ βουναὶ καὶ τὰ πουλιά μὲ γνωρίζουν." Ἀν χαθῶ, κάλλιον νὰ μὲ φᾶν' αὐτά». Καὶ οἱ μὲν ἀνεχώρησαν πάντες, οἰκτείροντες καὶ ἐμπαίζοντες τὸν ἄνδρα τοσοῦτον, ὥστε ὁ Παπαφλέσας εἶπεν εἰς ἓνα τῶν στρατιωτῶν «Βρέ, μὲν' ἐσύ μαζί του γιὰ νὰ μὴν τὸν φᾶν οἱ λύκοι». Ὁ δὲ μείνας μόνος, ὀλομόναχος, προσηυχήθη πρὸς τὴν Παναγίαν καὶ ἐμάζευσε πάλιν ἐδῶ κα' ἐκεῖ 300 περίπου ἄνδρας εἰς Πιάναν, χωρίον ἀπέχον 3 περίπου ὥρας ἐκ Τριπόλεως. Ἀλλὰ τῇ 5 Ἀπριλίου μόλις ἐπεφάνη ἕτερος ἐκ Τριπόλεως τουρκικὸς στρατός, διελύθησαν καὶ πάλιν οἱ νεοσύλλεκτοι. Δὲν κατεβλήθη ὅμως· οὐδὲ τότε ὁ ἀδάμαστος ἀνὴρ, ἀλλὰ γράφων ἀδιακόπως πανταχοῦ καὶ παριστῶν τὴν ἀνάγκην τῆς πολιορκίας τῆς Τριπόλεως, εἶδε τελευταῖον εὐχαρίστως προσελθόντας πολλοὺς τῆς χερσονήτου ὀπλαρχηγούς καὶ καταλαβόντας εἰς μέγαν περὶ τὴν πρωτεύουσαν κύκλον τὸ Πάπαρι, τὴν Βλαχοκερασίαν, τὸ Διάσελον, τὴν Ἀλωνίσταινα καὶ τὰ Βέρβαινα. Τὰ στίφη ταῦτα κατὰ μικρὸν πολλαπλασιασθέντα ἀνηγόρευσαν μὲν ἀρχιστράτηγον τὸν Πέτρον Μαυρομιχάλην, ἀπεφάσισαν δὲ νὰ ἐκτελέσωσι τὸ ἀρχικὸν σχέδιον τοῦ Κολοκοτρώνη. Τὸ εὐρὺ τοῦτο στρατόπεδον δι' οὗ περιεζώσθη κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἡ Τρίπολις πόρρωθεν, συνετηρήθη μέχρι τῶν μέσων τοῦ Μαΐου, ὅτε μὲν ἀντέχον εἰς τὰς ἐξόδους τῶν Τούρκων, ὅτε δὲ περὶ τινα σημεῖα διαλυόμενον ὑπ' αὐτῶν, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον πάλιν συγκροτούμενον· τότε δὲ ἐδέησε νὰ ὑποστῇ δοκιμασίαν σπουδαιότεραν. Ὁ Χουρσίτ πασᾶς ἐξέπεμψεν ἐξ Ἰωαννίνων δυνάμεις λόγου ἀξίας πρὸς περιστολὴν τῆς ἐπαναστάσεως. Ὁ μὲν Κιοσὲ Μεχμέτ πασᾶς ἔλαβεν ἐντολὴν νὰ δαμάσῃ πρῶτον τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα καὶ ἔπειτα νὰ εἰσελθῇ εἰς τὴν Πελοπόννησον· ὁ δὲ Μουσταφάμπεης ἐστάλη κατ' εὐθεῖαν ἐπὶ τὴν χερσονήσον διὰ τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος, ἥτις δὲν εἶχεν ἔτι κινήθῃ. Ὁ Μουσταφάμπεης κατελθὼν ἀκωλύτως εἰς Πάτρας, λεηλατήσας τὴν πόλιν ταύτην, καύσας τὸ Αἴγιον, διασκορπίσας τοὺς πολιορκουμένους τὴν Ἀκροκόρινθον καὶ τὸ Ναύπλιον, εἰσῆλθε τὴν 6 Μαΐου εἰς Τρίπολιν. Ἡ ἀφίξις αὐτοῦ κατεπτόησε τοὺς πολιορκουμένους. Ὁ Κολοκοτρώνης προέτεινεν ἀμέσως νὰ κατὰχληθῇ ἰσχυρῶς τὸ Βαλτέτσι (1) καὶ εὐτυχῶς ὁ Ἠλιάς Μαυρομιχάλης ἐξετέλεσε πρῶτος τὸ ἔργον. Μετ' ὀλίγον δὲ συνῆλθον αὐτόθι καὶ ἄλλοι ὀπλαρχηγοί, ἡ ὅλη δύναμις ἀπηρτίσθη ἐξ 845 ἀνδρῶν, ἡγεῖτο δὲ συμπάντων ὁ τοῦ Ἠλίου θεῖος Κυριακούλης καὶ κατελέγετο μεταξὺ τῶν μαχητῶν ὁ τοῦ Ἠλίου ἀδελφὸς Ἰωάννης ἐτῶν δεκατεσσάρων. Ὁ Κολοκοτρώνης ὠδήγησεν αὐτοὺς πῶς πρέπει νὰ ὀχυρωθῶσι, παρεσκεύασε τὰ ἄλλα σώματα, ἵνα δράμωσιν εἰς βοήθειαν· ἐν καιρῷ εὐθέτῳ καὶ ἀεικίνητος ὢν ἐκοιμήτο εἰς Βαλτέτσι,

1) Παραβ. ἱστορ. ἐλλ. ἔθν. τ. Α'. σελ. 829—830.

προεγεύετο εἰς Πιάναν καὶ ἐδείπνει εἰς Χρυσοβίτσι. Τῷ ὄντι τῇ 12 πρώτῃ ὁ Μουσταφάμπεϋς ἐβάδιζε πρὸς τὸ Βαλτέτσι ἄγων 6500 πεζοὺς, 1500 ἵππεῖς καὶ 2 πυροβόλα ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ ῥήξῃ πρὸς τοῦτο τὸ μέρος τὸν ἀποκλεισμόν, νὰ προσλάβῃ ἐπὶ τὴν Λακωνίαν καὶ δαμάσας αὐτὴν νὰ ἐπαγάγῃ τῆς ὅλης Πελοποννήσου τὴν χεῖρωσιν. Ὁ Κολοκοτρῶνης τυχὼν τὴν ὥραν ἐκείνην εἰς Χρυσοβίτσι, χωρίον ἀπέχον 2 1)2 περίπου ὥρας ἀπὸ τὸ Βαλτέτσι, δὲν παρευρέθη κατ' ἀρχὰς εἰς τὸν ἀγῶνα, ὃν διεξήγαγον καρτερικῶς οἱ περὶ τὸν Κυριακούλην καὶ τὸν Ἡλίαν ὅπισθεν τῶν προχείρων ἐκείνων ὀχυρωμάτων, τὰ ὁποῖα ἐκαλοῦντο *ταμπούρια*. Ἄλλως τε οἱ πολέμιοι ἐπραξάν τὸ λάθος τοῦ νὰ περιζώσωσι πανταχόθεν τὸ χωρίον καὶ νὰ καταστήσωσιν ἀπαραίτητον εἰς τοὺς ἐν αὐτῷ νὰ νικήσωσιν ἢ ν' ἀποθάνωσι. Μετὰ τρεῖς ὥρας κατέφθασαν ὁ Κολοκοτρῶνης ἀπὸ Χρυσοβίτσι καὶ ὁ Πλαπούτας ἀπὸ Πιάναν, καὶ ἤρχισαν παρενοχλοῦντες ἐξῶθεν τοὺς πολεμίους, οἱ δὲ περὶ τὸν Κυριακούλην ἐνθαρρυνθέντες ἐξηκολούθησαν ἀνθιστάμενοι μέχρι τῆς ἐσπέρας ὅτε ἑκάτεροι τῶν διαμαχομένων διετήρησαν τὰς οἰκείας θέσεις. Περὶ μέσας νύκτας παρεισεῖδεν ὁ Κολοκοτρῶνης εἰς Βαλτέτσι καὶ ἡσπασθη τοὺς ἀγωνισαμένους, ὅλος καρδία καὶ χαρὰ καὶ αὐτὸς μὲν ἐπέστρεψεν εἰς τὸ ἴδιον σῶμα ἄλλοι ὅμως ἱκανοὶ προσήλθον εἰς τὸ χωρίον διὰ νυκτὸς ἐπικούροι, ὥστε τὴν ἐπιούσαν, ἐπαναληφθείσης τῆς μάχης, οἱ ἐντὸς τοῦ Βαλτετσίου ἀντὶ νάμυνονται, ὅπως τὴν προτεραίαν, ἔπετέθησαν κατὰ τῶν ἀντιπάλων καὶ πῖεσαντες αὐτοὺς ἔτρεψαν μετ' οὐ πολὺ εἰς φυγὴν, οἱ δὲ πρῶτοι τραπέντες διωκόμενοι, συμπαρέσυραν καὶ τὸ κύριον τοῦ Μουσταφάμπεϋ σῶμα, ὅστις δὲν ἐσώθη εἰμὴ ἀποῦ ἀώλεσε τὸν ἵππον αὐτοῦ. Εἶχε δὲ διατάξει τὰ πράγματα ὁ Κολοκοτρῶνης εἰς τρόπον ὥστε πᾶσαι αἱ ἀποσκευαὶ καὶ τὰ φορτηγὰ καὶ τὰ πυροβόλα περιέπεσαν εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἡμετέρων. οἵτινες ἔλαβον προσέτι καὶ ἄλλα πολλὰ λάφυρα, διότι οἱ φεύγοντες, ἵνα ἀναχαιτίσωσι τὴν ὁρμὴν τῆς καταδιώξεως, ἔριπτον τὰ ἐπίχρυσα καὶ ἐπηνηργυρωμένα αὐτῶν ὅπλα. Δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐξακριβωθῇ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐν τῷ διημέρῳ τούτῳ ἀγῶνι ἐκατέρωθεν πεσόντων. Οἱ Τούρκοι πολεμήσαντες ἐν ὑπαίθρῳ ἔπαθον βεβαίως ζημίαις πολὺ μείζονας τῶν Ἑλλήνων, ὧν τραυματῖαι καὶ νεκροὶ δὲν ἐγένοντο πολλοί. Ἀλλὰ τὸ σπουδαιότερον ὑπῆρξεν ὅτι ἡ πολιορκία δὲν διελύθη καὶ ὅτι τὸ θάρρος τῶν Ἑλλήνων ηὔξησεν. Εὐλόγως ἄρα τὸ ἐν Βαλτετσίῳ τρόπαιον ἐλογίσθη ὡς ὁ θεμέλιος λίθος τῆς πελοποννησιακῆς ἀνεξαρτησίας, καὶ δικαίως ἐξυμνήθη ὡς ἐν τῶν μᾶλλον ἀξιομνημονεύτων ἔργων τῆς ἐπαναστάσεως. Τὸ θάρρος τῶν ἡμετέρων ἀπέβη τῷ ὄντι τοσοῦτον ὡς ἐκ τοῦ κατορθώματος ἐκείνου, ὥστε, ὅτε μετὰ μίαν ἐβδομάδα, τὴν νύκτα τῆς 17 πρὸς τὴν 18, ὁ Μουσταφάμπεϋς προσέβαλε δι' ἐξακισχιλίων πεζῶν καὶ ἵππῶν καὶ δύο πυροβόλων, τὰ Δολιανά, ὅπου ἵστατο μετὰ ἀνδρῶν 200 ὁ Νικήτας, ὁ ἀνεψιὸς οὗτος τοῦ Κολοκοτρῶνη καὶ δεξιὸς αὐτοῦ βραχίων ἀντέστη ἐπὶ

ώρας πολλάς· οἱ ἐν Βερβένοις δὲν ἡδυνήθησαν νὰ δράμωσιν ἀμέσως εἰς βοήθειαν, παρακωλυθέντες ὑπὸ ἰσχυρᾶς τουρκικῆς δυνάμεως. Ἐπὶ τέλους ὅμως κατίσχυσαν καὶ ὀρμήσαντες ἐπὶ τὰ Δολιανὰ ἐπήγαγον τὴν γενικὴν τῶν πολεμίων τροπὴν. Ἐκεῖ ἐν μέσῳ τοῦ πυρὸς ἀνευφημήθη τὸ πρῶτον ὁ Νικήτας Τουρκομάχος.

(Αὐτ. τ. Ε'. σ. 811—816).

Β'. ΠΟΙΗΤΩΝ

Α'. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΣΟΥΤΣΟΥ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΣΟΥΤΣΟΣ ἐγεννήθη ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 1803, ἐξεπαιδεύθη εἰς τὸ γυμνάσιον τῆς Χίου. Ἐκεῖθεν ἐστάλη εἰς Παρισίους, ὁπόθεν εἰς Ἰταλίαν διέβη. Κατελθὼν εἰς τὴν ἀγωνιζομένην Ἑλλάδα, ἐξέδιδε διάφορα συγγράμματα περὶ καὶ ποιητικά. Ἦν ἀδιάλλακτος τοῦ Κυβερνήτου πολέμιος. Ἔργα αὐτοῦ εἶναι αἱ «Σάτυραι», ὁ «Ἀδωτος», τὸ «Πανόραμα τῆς Ἑλλάδος», ἡ «Ἑλληνικὴ Πλάστιγξ», ὁ «Περιπλανώμενος», ἡ «Τουρκομάχος Ἑλλάς». τελευταῖον αὐτοῦ ἔργον ἐστὶ τὰ ἀπομνημονεύματα τοῦ ἀνατολικοῦ πολέμου 1857. Δικαίως θεωρεῖται ὡς πατὴρ τῆς νεωτέρας ἐλληνικῆς ποιήσεως. Ἀπέθανεν ἐν ἐσχάτῃ πενίᾳ τὸν Ἰούλιον τοῦ 1863 ἐν τῷ νοσοκομείῳ Σμύρνης.

1. Ἀγία Σοφία.

Τοὺς ἐσχάτους ἀσπασμούς μου ἡ γενέτειρά μου πόλις
ἔλαβε, καὶ περιῆλθα πνέων καὶ βαδίζων μόλις
τὴν Ἀγίαν τῆς Σοφίαν καὶ τὰς πέριξ ἐρημίας...
Ῥῆγος μὲ κατέχει ἔτι συγκινήσεως ἀγίας...

Τὸ πρῶτ' τὴν καλουμένην Ὑψηλὴν ἀρήσας Πύλῃν
πρὸς τὸ Αὐγουσταῖον εἶδα τὴν ὀρθὴν εἰσέτι Στήλῃν
ἣτις τοῦ Παλαιολόγου περιέδειξε τὴν κάραν
Στέλλουσα κατὰ τῶν Φράγγων αἱματόστακτον κατάραν.

Εἰς τοσαῦτα ἐπιζῶσα χρονοβρόχθιστα μνημεῖα,
Ἡ Ἀγία καὶ μεγάλη μὲ κατέπληξε Σοφία.

Ἐλαμψαν ἐνώπιόν μου πρῶται Πύλαι της ἐννέκ,
 Ὁρειχάλκινος ἐκάστη, παμμεγέθης καὶ ὠραία.
 Τύπος δὲ εἰς μίαν τούτων σταυρῶν δύο αἰωρεῖται,
 Καὶ τὸ τοῦ Κουροπαλάτου ὄνομα διατηρεῖται.
 Τὴν ὀκτάστυλον Στοάν της ἐνθουσιωδῶς περάσας,
 Καὶ εἰς τὸν Πυλῶνα βῆμα εὐλαθείας πλησιάσας,
 Κατησπάσθην τὴν γῆν ὅθεν τόσαι δόξαι προπατόρων
 Προεπέρασαν καὶ τόσοι θρίαμβοι Αὐτοκρατόρων.
 Πλὴν τὰ σάνδαλά μου νεῦσις ἀφαιρέτασθ Ἰμάμου,
 Συναφήρεσε τὸ ζέον εἰς τὰ στήθη αἰσθημά μου.
 Ἐμείνε νεκρά ἡ χεὶρ μου εἰς τὸ μέτωπον ἐν τούτοις,
 Πρὶν τὸ ἄγιον σημεῖον ἀποσώσῃ τοῦ σταυροῦ της . . .

Εἰς τὸν Πρόναον εἰσέβην, ὅπου θαῦμα τῶν αἰώνων
 Διασώζεται τὸ κάλλος τεσσαράκοντα κιόνων,
 Καὶ προβάς, ἀπὸ ψηφίον χρυσοποικιλμένην εἶδα
 Τὴν ἐκπλήττουσαν τὸ βλέμμα ἐναέριον ἀψίδα,
 Τέσσαρα εἰκονισμένα Χερουβιμ τὴν συγκρατοῦσι
 Καὶ νομίζεις ὅτι μέχρις οὐρανοῦ τὴν ἀνυψοῦσι.
 Φθάσας εἰς τῆς ἀναβάθρας τὴν ἀπόγειον βαθμίδα
 Τὰς ἐξήκοντα κολώνας τῶν κατηχομένων εἶδα.
 Πλὴν ἡ ὄρασίς μου κάτω ἔκυψε . . . καὶ ἀπεστράφη.
 Πρηνεῖς Τούρκοι ἐπροσκύνουν βεβηλοῦντες τὰ ἐδάφη,
 Ἄλλοι δ' ἐνιπτον τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας εἰς ὑδρίας
 Ἀπὸ τὴν Σιχὰρ ἐλθούσας τῆς ἀρχαίας Σχμαρείας...

ὦ! εἰς ποῖον παραιτοῦσιν ὄνειδος οἱ Εὐρωπαῖοι
 Τὸν Χριστόν, Χριστοῦ Πιλάτου καὶ Χριστοῦ Ἡρώδαι νέοι
 Παραιτοῦντες εἰς σφαγέως Τούρκου ἱεροσυλίαν
 Τὸν παλαίκτιστόν του Οἶκον τὴν Ἀγίαν του Σοφίαν!...

Ἀλλὰ ποία δόξης, θάμβους καὶ κοινῆ, χαρῆς ἡμέρα
 Ὅτε τὰ ἐγκαίνιά του εἶδεν ὑπὸ τὸν αἰθέρα,
 Ἐξελθὼν ἀπὸ τὴν χεῖρα καὶ τὸν νοῦν τοῦ Ἀνθεμίου (1),
 Στίλβων ἔξω, στίλβων ἔνδον, ὁ Ναὸς τῆς ὑψηλίου!

Εἰς Εὐρώπην, εἰς Ἀσίαν καὶ Λιβύαν βασιλεύων,
 Κατ' ἀνατολὴν καὶ Δύσιν ταυτόχρονως θριαμβεύων,
 Ἐφθασεν ἀρματηλάτης τῶν Ἑλλήνων ὁ Μονάρχης,
 Καὶ Μηνᾶς ἐξακοσίων πόλεων ὁ Πατριάρχης,
 Καὶ τῆς Ῥώμης δάφνας φέρων, φοίνικας τῆς Καρχηδόνας
 Βελισσάριος ὁ ἥρως καὶ τὸ θαῦμα τοῦ αἰῶνος,
 Καὶ τρεῖς Ἑλληνες πατέρες οἰκουμενικῶν Κωδίκων (2)

1) Ὁ συλλαβὸν τὸ σχέδιον μηχανικός.

2) Ὁ διασημώτατος τῶν νομοδιδασκάλων τούτων Τριβωνιανὸς ἔγεν-

Ὅλοι τρέξαντες εἰς τοῦτον τοῦ Δημιουργοῦ τὴν Οἶκον.

Ὡς πῦρ κατὸν κατὰ πρῶτον ἤστραψε μακρόθεν ὅλος

Ὁ ὕψων τὴν φαντασίαν μέχρι τοῦ ἀπείρου θόλος

Εἰς εἰκόνα κολοσσάιν τὴν θεότητά του σώζων,

Ἐλαμψεν ὁ Παντοκράτωρ ἄνωθεν τὴν γῆν δεσπόζων.

Ἀργυρόστρωτον τὸ μέγα Ἱερὸν ἠκτινοβόλει·

Ἐπὶ ἐξ χρυσῶν κιόνων ἀνυψοῦτο χρυσῇ ὅλῃ

Ἡ Ἀγία Τράπεζά του, κοσμουμένη ἐξ ἀπείρων

Καὶ σμαράγδων καὶ ἀνθράκων καὶ τοπάζων καὶ σαπφείρων.

Ὁ ἐξείργασμένος Ἀμβων ἀπὸ τῶν αὐτῶν μετάλλων

Στιλπνὴν εἶχε τὴν καλύπτραν ἐκ τιμίων λίθων ἄλλων

Καὶ σταυρὸς χρυσοῦς εἰς ταύτην ἐκατόλιτρος ὕψοῦτο,

Ὅστις ἀπὸ μαργαρίτας ἀτιμήτους ἐκυκλοῦτο.

Χιλιάδα λαμπαδούχων ἱερέων, διακόνων

Ὁ Μονάρχης ἐθεᾶτο ἀπὸ τὸν σεπτὸν του θρόνον,

Καὶ τὰς ὀφεις του ἐθάμβουν δᾶδες κάτω καὶ μυρίαι

Ἄνω του ἀπηρτημέναι μυριόφωτοι λυχναί·

Καὶ ἀνέκραζεν ἐν μέθῃ αὐτὸς πνεύματος ἁγίου·

«Αἶνετόν εἰς τοὺς αἰῶνας εἴη τὸ ὄνομα Κυρίου

«Ἐπιτρέψαντος τοιοῦτον ἔργον εἰς θνητοῦ παλάμας !

Σολομῶν, νικῶ σε ! λάμπει ὁ Ναός μου ὡς ἀδάμας !...

Ἄντ' αὐτῶν τί βλέπεις ἤδη ; βλέπεις μόνον πρὸς τοὺς τοίχους

Εἰς Ἀραβικὰ στοιχεῖα τοῦ Μωάμεθ τινὰς στίχους.

Καὶ ἀντὶ τοῦ δικεφάλου ἀετοῦ τῶν Ὁρθοδόξων

Ἀπὸ δύο του σημαίας θριαμβευτικόν του τόξον ...

Δόμε ὕψιστε, σέ εἶδα, τοῦ Ὑψίστου καὶ ἀμέτρου !

Τὸν Ναὸν ἀντίπαλον σου εἶχες τοῦ Ἀγίου Πέτρου ! (1)

Πλὴν καὶ τοῦτον ὑπερτέρεις, ὡς ἡ νέα ἐτι Ῥώμη

Πρὸς τὴν παλαιὰν τὸν λόγον τοῦ Κυρίου ὠρθοτόμει ...

Ἀποχαιρετῶ σε . . . φεύγω . . . Εἶθε, εἶθε ἀποθνήσκων

Νά σ' ἐπανιδῶ εἰς χεῖρας ἐλευθέρων ὁμοθρήσκων,

νῆπν ἐν Σίδη τῆς Παμφυλίας ἀρχομένης τῆς τετάρτης ἑκατονταετηρίδος. διὰ δὲ τὴν εὐρείαν αὐτοῦ πολυμάθειαν ἠξιώθη τῆς εὐνοίας Ἰουστινιανοῦ τοῦ Α' καὶ προεδιβάσθη ταχέως εἰς τὰς μεγίστας ἀρχάς. Κατὰ διαταγὴν τοῦ Αὐτοκράτορος μετασκειάσας τοὺς ἀπὸ Ἀδριανοῦ Ῥωμαϊκοὺς νόμους δυνάταξεν τὸν τοῦ Ἰουστινιανοῦ Κώδικα λεγόμενον· μετὰ πῖνα δ' ἔτη, συνεργάτας λαβὼν δέκα ἔξ, ἐν οἷς ἐξεῖχον ὁ Θεόφιλος καὶ ὁ Δωρόθεος, συνέθεσε τοὺς Πανδέκτας ἢ τὰ Δίγεστα, τὰς Εἰσηγήσεις καὶ τὰς Νεαράς.

(1) Ὁ ναὸς τοῦ ἁγίου Πέτρου εἶναι ἐν Ῥώμῃ.

Ἐπειδὴ καὶ σὲ ἡ Δύσις διὰ τουρκικοῦ ζωστήρος
 Κρατεῖ σήμερον δεσμώτην ὡς τὸν Τάφον τοῦ Σωτῆρος!
 (Ἐκ τῶν ποιητ. ἀπ. σελ. 38—42).

2. Ἡ Ἑλλάς.

«Χώρα μεγαλοφυΐας! ...εἰς τοὺς κόλπους σου τὸ πάλαι,
 ὦ πατρίς μου, αἱ ἰδέαι ἀνεβλάστανον μεγάλαι,
 Καὶ τυραννοκτόνον ξίφος κρύπτοντες εἰς τὰς μυρσίνας
 Οἱ Ἀρμόδιοι ἀνώρθουν ἰσονόμους τὰς Ἀθήνας.
 Ἄλλοτε θεοὶ ἐπάτουν τὰ ἐδάφη σου καὶ θεῖαν
 Ἔως σήμερον ἡ γῆ σου ἀναδίδει εὐωδίαν,
 Καὶ ἡ αὔρα τοῦ Ζεφύρου
 Ψιθυρίζει τὴν ἀρχαίαν μελωδίαν τοῦ Ὀμήρου.

Δύο ἔφερε μοχθοῦσα Γίγαντας τῆς γῆς ἡ σφαῖρα,
 Καὶ τῶν δύο οἱ αἰῶνες σὲ κηρύττουσι μητέρα.
 Στρατηλάτης τῶν Ἑλλήνων ἐκδικῶν τὸν Μαραθῶνα,
 Ὁ Ἀλέξανδρος εἰσήλθε νικητὴς εἰς Βαβυλῶνα.
 Διετῆρει αἵματός σου εἰς τὰς φλέδας τοῦ ῥανίδα,
 Ὁ Κορσικανός, ὁ ἔχων τὸν Ταῦγετον πατρίδα
 Καὶ εἰς μίαν μόνην ὥραν
 Τὴν γῆν παίζας, τὴν γῆν χάσας εἰς τοῦ Βαρτελῶ τὴν χώραν.

Ἄλλ' ὁ πρῶτος ἀγαπῶν σε καὶ τὴν δόξαν τῶν Ἑλλήνων
 Πέραν τοῦ Ἰνδοῦ καὶ Γάγγου μέχρι τροπικοῦ ἐκτείνων,
 Ἀπεβίωσε μονάρχης καὶ ὡς τοῦ πολέμου λείων
 Μίαν ἔδωκεν εἰς πάντα στρατηγὸν τοῦ βασιλείαν.
 Ὁ δὲ δεῦτερος μισῶν σε καὶ τὸν ἄδοξον Σουλτάνον
 Ἐπιστηθὶὸν τοῦ φίλον ἀντὶ σοῦ παραλαμβάνων,
 Δέσμιος εἰς νῆσον ξένην,
 Δέσμιος εἰς τὴν Ἀγίαν ἐτελεύτησεν Ἑλένην.

(Ἐκ τοῦ Περιπλαν. Α' στρ. 1—3).

3. Ἡ Θύλασσα.

Ὁ τοῦ πόντου διαβάτης βλέπει ἔκθαμβος τὸ λεῖτον,
 Τὸ χωρὶς ἀρχὴν καὶ τέλος ὠκεάνειον πεδῖον
 Εἰς τὸ κέντρον μένων κύκλου, ὅστις πάντοτε αὐξάνει,
 Πῶποτε τὴν φεύγουσάν του περιφέρειαν δὲν φθάνει.
 Τοῦ νοὸς ἐκεῖ δὲν ἔχει πέρας ἡ ταχυπορία,
 Οὐδ' ὀρίζοντα ἔμπρὸς τῆς ἀπαντᾷ ἡ φαντασία.
 Ἡ ψυχὴ του ἐλευθέρα

Διατρέχει τὰς ἐκτάσεις ὑπὸ οὐριον ἀέρα...

Κύλιε τὰ κύματά σου, Θάλασσα!... μυρίοι στόλοι
 Ἔρχονται, ὑπάγουν, τρέχουν εἰς τὸν τράχηλόν σου ὅλοι·
 Σείεσαι καὶ τῶν μελῶν σου τῶν βαρέων, τῶν μεγάλων,
 Καὶ ὁ εἰς κι' ὁ ἄλλος πόλος συναισθάνονται τὸν σάλον.
 Θάλασσα! ὁ ἄμετρος σου καὶ ἀγήρατος βραχίον
 Ἐγκολποῦται τὴν γῆν ὅλην ὡς ἡ μήτηρ τὸ παιδίον,
 Καὶ ἀτίθασσος, ἀγρία,
 Μάχεσαι πρὸς τοὺς τυφῶνας, μάχεσαι πρὸς τὰ στοιχεῖα.

Τὴν γῆν ὅλην ἡ θρασύτης τοῦ ἀνθρώπου μεταλλάττει,
 Ἄλλ' εὐρίσκει ὁρίαν τῆς τ' ἀναλλοιώτά σου κράτη.
 Ὅτε ἤχησεν ἡ πρώτη ὥρα τῆς δημιουργίας
 Νέα ἔρρευσε καὶ νέα ῥεύσεις μέχρι συντελείας.
 Τὴν παλίρροισιν τῆς Τύχης καὶ τὸ ἀστατόν τῆς πνεύμα
 Παριστᾷ τὸ ὑπ' ἀνέμων περιδίνητόν σου ῥέυμα,
 Καὶ εἰς σέ ἡ τοῦ ἀπείρου
 Ἐκτασίς ἀντανεκλᾷται ὡς εἰς κάτοπτρον σαπφείρου...

(Ἐκ τοῦ Περιπλαν. Α' στρ. 14—16).

4. Βύρων.

Καθὼς τοῦ ἀνατέλλοντος ἡλίου του τὸν δίσκον
 Ὁ Πέρσης προσευχόμενος μὲ ὄμμα βλέπει θρησκον,
 Πρὸς σέ ὁ νοῦς μου στρέφεται, ὦ Βαϊρών, ὦ νέε,
 Τῆς ἀθανάτου πάλης μας ἀθάνατε Τυρταίε!

Τὴν τετριμμένην παραιτῶν κονίαν τῶν αἰώνων,
 Τοὺς διαβήτας ἔρριψες τῶν κλασικῶν κανόνων,
 Ὡς βρέφος τὰ παιγνίδια τῆς χθесινῆς ἡμέρας,
 Καὶ ἤνοιξες ποιήσεως ἀγνώστους ἀτμοσφαίρας.

Τὰ ἰδιά σου ζωγραφῶν τρικυμιώδη πάθη
 Καὶ εἰς ἀδύσσωπ ὀλβιερῶν πλανώμενος τὰ βάθη,
 Τὰ δάκρυά μας ἀποσπᾷς μὲ τοὺς πικροὺς κλαυθμούς σου,
 Ἰξίων συστρεφόμενος ἐπάνω τοῦ τροχοῦ σου·
 Ἡ Μοῦσά σου δὲ πένθιμος καὶ μεγαλείου τόσου
 Ὑψόνεται ὡς Πυραμῖς ἐπὶ τοῦ μνηματός σου.

Ἀπὸ τὰ σπλάγχνα ἔμελλε λοιπὸν τῆς Βρεττανίας
 Αὐτὸς ὁ ἦχος ν' ἀκουσθῇ τῆς τόσης θρηνοῦδας
 Ὁ τὴν Εὐρώπην ἔπασσεν εἰς συντριβὴν κινήσας!

Ἀπὸ τὰς ὄχθας τῆς χρυσῆς, τῆς ζηλωτῆς Ταμίσας (1)
 Καὶ ἥτις εἰς τὴν δόξαν της, εἰς τὸν πολὺν της πλοῦτον
 Καὶ τὴν ἐλευθερίαν της ἐπαίρεται τοσοῦτον,
 Νὰ ἐκχυθῇ ἐπέπρωτο φωνὴ δακρυροοῦσα,
 Τὴν ὅλην ἀβλιότητα τοῦ κόσμου μαρτυροῦσα.

ὦ Βαίρων, τῆς νήσου σου καὶ ἡ μεγαλειότης
 Καὶ τῶν ἀρχαίων της ἡθῶν ἡ τόση αὐστηρότης
 Καὶ ἡ νομοθεσία της ἡ τόσον θρυλουμένη
 Ὡς τύπος τελειότητος εἰς τῶν θνητῶν τὰ γένη,
 Αὐτὸ τὸ οἰκοδόμημα δεκαοκτὼ αἰώνων
 Ἀνεκαλύφθη ἀπὸ σὲ σκηνογραφία μόνον.
 Διέσχισες τὸ κάλυμμα κ' ἐφάνη πικρὰ θέα
 Εἰς ὅλην της τὴν γύμνωσιν ἡ μήτηρ σου ἡ γραῖα.

(Ἐκ τῆς Πλάστιγγος, σελ. 165—166).

Β. Ἡ καταστροφή τῆς Χίου καὶ ἡ πυρπόλησις τῆς Ναυαρχίδος.

Ὁ Κάραλης του 2) τὴν ναυαρχίδα
 Ἰππεύει στόλαρχος ξακουστός,
 Καὶ καταβαίνει τὴν Προποντίδα.
 Ἐδῶ ἡ Ἀβυδὸς καὶ Σηστός,
 Ὅπου οἱ ἔρωτες τοῦ Λεάνδρου.
 Ἐκεῖ τὰ ρεύματα τοῦ Σκαμάνδρου
 Καὶ τὰ ἐρείπιχ τῆς Τρωάδος,
 Ὅπου ἡ κόνις ποιητικῇ.
 Πᾶς βράχος μίαν δόξαν Ἑλλάδος
 Εἰς τὰς θαλάσσας λέγει ἐκεῖ.

Πλέων ὁ Κάραλης εἰς γαλήνην
 Καὶ βραδυφέρων στόλον πολύν,
 Ἐρχεται μόλις εἰς Μυτιλήνην
 Τὴν ἐλαϊόφυτον καὶ καλὴν.
 Ἐκεῖ τὴν τρίχορδον ὁ Ἀρίων
 Παίζων ἐκάθητο εἰς τὸ πλοῖον,
 Καὶ ἡ λιγύφωνος τοὺς δελφίνας
 Ἔσυρεν ὅλους ἐκστατικούς.
 Ἐκεῖ ὁ Κάραλης μικρὸν μείνας
 Σκοποῦς ὑπέκρυπτε φονικούς.

(1) Τοῦ ποταμοῦ Ταμίσεως, διαδρέχοντος τὸ Λονδῖνον.

2) Στολάρχης τῆς Τουρκίας, ὃς ἐπέπεσε κατὰ τῆς Χίου θύσας καὶ ἀπολέσας τὸν ὅσπλον λαόν.

Ὅμοίως ὅταν κατασκοπεύῃ
 Τὴν ἐρημίαν ὁ ἀετός,
 Πτεροζυγίζεται δὲν σαλεύει
 Καὶ εἰς τὰ νέφη μένει ἐντός.
 Πλὴν εἰς τοὺς θάμνους ἀνακαλύπτει
 Πέρδικος βῆμα, ὡς βέλος πίπτει·
 Ξανθοχρυσίζουσιν τὴν πυρίνην
 Αἱ πτέρυγές του ἔχουν χροιάν
 Οἱ ὀφθαλμοὶ του ἱρὶν κιτρίνην,
 "Ἦτις σκορπίζει πυρκαϊάν...

ὦ Χίος! θέλω τὴν μακαρίαν
 Ἐκείνην πέτραν σου ν' ἀσπασθῶ
 Καὶ τοῦ Ὁμήρου τὴν μελωδίαν
 Νὰ ἐκμυζήσω, νὰ ἐμπνευσθῶ.
 Θέλω τὴν δάφνην σου νὰ μασήσω
 Καὶ τὰ δεινὰ σου νὰ τραγωδήσω,
 Ὡς ἐτραγώδησε τὰ τῆς Τροίας
 Εἰς τοὺς γλυκεῖς σου κόλπους ἐντός,
 "Ὅταν αἱ κόραι τῆς Πιερίας (1)
 Ἐλεγαν, ἔγραφε δὲ αὐτός...

Ὁ μαῦρος Κάραλης δεξιά του
 Τὴν Σκύρον ἔχων ποντοπορεῖ,
 Ὡς ἄλλος Χάρων πορθμεὺς θανάτου·
 Καὶ εἰς τὸν Μίμαντα προχωρεῖ,
 Ὅπου ἐχάθησαν χρυσοῦ πλήρεις·
 Τοῦ Ἀγαμέμνονος αἱ τριήρεις
 Καὶ τὰς Οἰνούσας ἀφήσας φθάνει
 Τὰς καλλικόλπους Κλαζομενάς,
 Ὅθεν βαρβάρων παραλαμβάνει
 Φυλὸς ἀγρίας καὶ ὀρεινάς.

Ὁρμᾷ πανάρμενος εἰς τὴν Χίον·
 Τῆς Σάμου πάραυτα ὁ στρατός
 Εἰς τὴν φεύγει ἔφοδον πλοίων
 Ὡς εἰς βορέαν κονιορτός.
 Τὸ πλῆθος τρέχει δίχως προστάτας
 Εἰς τοῦ πλησίον βουνοῦ τὰς πλάτας,
 Καὶ νέοι γέροντας εἰς τοὺς ὄμους,
 Μητέρες τέκνα εἰς τοὺς μαστοὺς

(1) Αἱ Μοῦσαι.

Φέρουν καὶ τρέχουν εἰς κρημοδρομοὺς
 Ἀπὸ ἀκάνθας πυκνὰς κλειστούς.

Εἰς μίαν ἔπαλξιν τοῦ φρουρίου
 Ὁ αἰμοπότης Διοικητῆς
 Τὸν Ἱεράρχην κρεμᾷ τῆς Χίου.
 Ἦτον ὁ Πλάτων ὁ μαθητῆς
 Ἀνδρὸς ἐξέχοντος, τοῦ Πρωτοῦ,
 Ὅστις ἐν μέσῳ τοῦ Βυζαντίου
 Ὑψωσε τέμενος εἰς τὰς Μούσας,
 Αὐτὰς ὁ Πλάτων, φήμην ζητῶν
 Εἰς τὴν πατρίδα του προσφυγούσας
 Ἠσπάσθη πέμπτον ἐνιαυτόν.

Ἄριστοι ἄνδρες καὶ θιασῶται
 Τοῦ μεγαλόφρονος Κοραῆ
 Συναγχοῦνται ὅλοι τότε,
 Καὶ φεύγει μία τῶν ἡ πνοή!..
 Ἄλλ' εἰς τῆς Χίου τὴν προκυμαίαν
 Πήγει ὁ Κόραλης τὴν σημαίαν.
 Τὰ τάγματά του εἰς τὰς οἰκίας,
 Εἰς τὰ τεμένη τοῦ Ἰησοῦ,
 Πρὸς φόνους τρέπονται καὶ ληστείας
 Διψῶντα αἵματος καὶ χρυσοῦ.

Εἰς Ἀρχιμήδους σκέψεις βαθείας
 Καὶ εἰς ἐκστάσεις ἐπιρρεπῆς,
 Σχήματα γράφει Γεωμετρίας
 Καὶ θανατοῦται ὁ Τσελεπῆς.
 Τοῦ Βουνακίου ἡ αὔρα κλαίει,
 Καὶ ὁ Παρθένιος αἶμα ῥέει!
 Ἡ θορυβώδης Ἀπλωταρία
 Τόπος πανέρημος καὶ γυμνός,
 Καὶ δύο μαῦρα νεκροταφεῖα
 Τὸ Παλαιόκαστρον, ὁ Κρημνός! (1)

Ἐφεραν ἄλλοι τὰ θύματά των
 Εἰς τὰς ἀγχόνας, εἰς τοὺς σταυρούς,
 Καὶ εἰς τὰ ἔγκατα τῶν μνημάτων
 Ἄλλοι ἐζήτησαν θησαυρούς,

(1) Χωρὶα τῆς Χίου.

Καὶ συνησθάνθη τρόμον ὁ Ἄδης
 Μὴν τὸν ἀνοΐξῃ θνητὸς αὐθάδης,
 Καὶ ἡ Σελήνη ὠρὴ ἐστράφη
 Ὅταν τριγύρω σώρου νεκρῶν
 Δερβίσας εἶδεν εἰς τὰ ἐδάφη
 Νὰ συνορχῶνται φρικτὸν χορόν.

Ὅμοίως ὕπαισι πειναλέον
 Συνάμα χύνουν ὀλολυγμόν,
 Ἀπὸ τὰ βάρη μαύρων σπηλαίων
 Εἰς ζῶων τρέχουσαι σπαραγμόν.
 Στάκτης τὸ δέρμα των ἔχει χρῶμα,
 Καὶ τὸ ἰσχνόν των ἀπόζει σῶμα
 Δὲν τὰς ἐκόρεσαν σάρκες ζῶσαι;
 Σκάπτουν τοὺς τάφους μετὰ μικρόν
 Καὶ ἀγαλλόμεναι καὶ σκιρτῶσαι
 Τρώγουν τὰ λείψανα τῶν νεκρῶν.

Τοῦ Ἰωάννου Γαλάτου κόρη
 Παιδίσκη μόλις ἐπτά ἐτῶν,
 Τὸν ἀκολούθει κατὰ τὰ ὄρη
 Φεύγοντα πλῆθος στρατιωτῶν
 Ἡ μαύρης μοίρας Αἰκατερίνη
 Αὐτὴ ὠχρόλευκη ὡς σελήνη
 Ἐρως ὡς Ἡβὴ ἐνδεδυμένος
 «Πατέρα!» ἔκραζε μὲ κλαυθμούς.
 Εἰς πᾶν ἐκεῖνος αἰσθημα ζένος,
 Δὲν εἶχεν ὧτα καὶ ὀφθαλμούς.

Πηδήσας βράχους, πλεύσας ἀβύσσους,
 Ἐσῶθη μόλις εἰς ἄλλην γῆν.
 Ἀλλὰ τοῦ τέκνου του τὰς ἀλύσους
 Καὶ τῆς συζύγου του τὴν σφαγὴν
 Ἐκείθεν ἔμαθεν ὀκτὼ χρόνους
 Βαθεῖς ἀκούων καρδίας πόνους,
 Δι' ἐν τὸν κόσμον πλάσμα ἐρώτα
 Κ' ἔκραζε «κόρη μου ποθεινὴ!»
 Εἰς τὰ σκληρά μου ἀκόμη ὧτα
 Ἡ παιδικὴ σου ἤχεϊ φωνή.»

Καὶ εἰς τὴν ἔρημον τῆς Ἀσίας
 Τὰ βήματά του περιπλανῶν,

Παρά τὰ Μύλασα τῆς Καρίας
 Τὸ περιζήτητον ἦρυν ὄν.
 «Ἐκεῖ, τὸν εἶπαν, ἡ λυπημένη
 Ἐκεῖ ἐλίγας ἀίγας ποιμαίνει·
 Ἀλλαξοπίστησεν ἡ ἀθλία
 Ἀπὸ αὐθέντας Ὀθωμανούς·
 Πλὴν τὴν ἐκόλασεν ὀργὴ θεία,
 Κ' ἐκλείψεις πάσχει αὐτῆς ὁ νοῦς.»

Εἰς ἄκραν ἔστεκε καὶ πρὸς ἓνα
 Ἐκλινε κάτω αὐτῇ κρημνὸν
 Ὅμματα στρέφουσα πλανεμένα,
 Ὅταν ἐκεῖνος ἦλθε θρηνῶν.
 «Αἰκατερίνη! τέκνον μου!» κράζει
 «Αἰκατερίνη!» πάλιν φωνάζει.
 Ἀλλὰ ἡ νέα δὲν ἔχει ὦτα,
 Καὶ ὡς ἐλίχρυσος μαρανθεῖς
 Εἰς τὰ ὠχρά της πλανῶνται νῶτα
 Πλεξίδες δύο κόμης ξανθῆς.

«Αἰκατερίνη! δὲν με λυπεῖσαι
 Ὁ γέρων λέγει· ὁ θλιβερός
 Πατὴρ σου εἶμαι· δὲν μ' ἐνθυμεῖσαι;
 Τόσον με ἄλλαξεν ὁ καιρὸς;
 Τοῦ χωρισμοῦ σου μ' ἔχει ὁ πόνος
 Ἀλλοιωμένον, ὅχι ὁ χρόνος, . . .
 Σ' ἔχασα βρέφος· σ' εὐρίσκω νέαν·
 Ὡ γηρατεῖά μου εὐτυχῇ!
 Τὴν ποθεινὴν σου διψῶσα θέαν,
 Ἦλθ' εἰς τὰ χεῖλη μου ἡ ψυχὴ. . . .»
 Οὕτ' ἐκνήθη, οὕτ' ἐθερμάνθη
 Αὐτὴ ὡς κρύα πέτρα βουνῶν.
 Καὶ οὕτ' ἐνόησεν, οὕτ' ἠσθάνθη,
 Ἀλλ' εἰς τὸν ἀσπλαγχνὸν οὐρανὸν
 Ὑψωσε μόνον βλέμμα γαλήνης
 Κ' ἔψαλεν ἄσμα παραφροσύνης·
 «Τὸ Ἅγιόν μου Μῦρον μ' ἐπῆραν
 Οἱ αἰμοβόροι Ὀθωμανοὶ
 Τὴν οὐρανίαν μ' ἐκλείσαν θύραν·
 Δὲν εἶμαι πλέον χριστιανή.»

Κ' ἐκεῖνος ἔκραξε· «Τρισαθλία,
Μὴν ψάλλης πλέον !... φρίττω, ῥιγῶ..
'Απεμωράνθης, καὶ ἡ αἰτία
Τῆς δυστυχίας σου εἰμ' ἐγώ !...»
Βαρυκυττώντα μέτωπον στήθη,
Αὐτὴ τὸν εἶδε καὶ ἀπεκρίθη·
«Τὸ Ἅγιον μου Μῦρον μ' ἐπῆραν
Οἱ αἰμοδόροι Ὅθωμανοί.
Τὴν οὐρανίαν μ' ἔκλεισαν θύραν·
Δὲν εἶμαι πλέον χριστιανή».

Ἔγιναν δύο οἱ ὀφθαλμοὶ τῆς,
Πηγαὶ δακρύου τῆς φλογεροῦ,
Τὸ τελευταῖον ἡ ἐρημνίτις
Σημεῖον ἔκαμε τοῦ σταυροῦ,
Καὶ εἰς τὰ βράθρα ἐκρημνίσθη,
Καὶ ὁ ψαλμὸς τῆς συνεθυσίθη·
«Τὸ Ἅγιον μου Μῦρον μ' ἐπῆραν
Οἱ αἰμοδόροι Ὅθωμανοί.
Τὴν Οὐρανίαν μ' ἔκλεισαν θύραν·
Δὲν εἶμαι πλέον χριστιανή».

Καὶ ὁ πατὴρ τῆς, «Μὲ ἀπεσπάσθη
'Απὸ τοὺς κόλπους μου τοὺς γυμνοὺς,
Καὶ τὸν πατέρα τῆς κατηράσθη,
Καὶ εἰς ἀδύσους καὶ εἰς κρημνοὺς
Μ' ἔφυγε δίχως νὰ μὲ γνωρίσῃ,
Μ' ἔφυγε δίχως νὰ μ' ἐλεήσῃ ...
Ὅλην ἐπάνω μου τὴν ὀργὴν σου
Ὅλην ἐξήντησες, οὐρανέ !...
Ὅλην ἐπάνω μου τὴν γοργὴν σου
Φλόγα ἐκένωσες, κεραυνέ !...»

Νὰ ἐκδικήσῃ τὴν Χίον στέλλει.
Πλοῖα μικρόσωμα ἡ Ἑλλάς,
'Αλλὰ πτερόεντα καὶ ὡς βέλη
Πρύμνας προφθάνοντα ὑψηλὰς.
Ψάλε, φωνὴ μου, τοὺς πολυκρότους,
Τῆς ναυστολίας αὐτῆς τοὺς πρῶτους,
Ὅσοι συνῆλθαν τότε εἰς βράχον
Υψηλοτράχηλον τῶν Ψαρών

Καὶ ψάλε πρῶτον τὸν τουρκομάχον
Μιαούλην, γέροντα θαλερόν.

Εἰς χιονότριχα ἡλικίαν
Αὐτὸς ὁ γίγας πολεμιστὴς
Ἐνηγκαλίσθη τὴν ναυαρχίαν
Ὡς τὴν νεόνυμφον ἐραστής.

Σιδηροκράνιος, σιδηρόπους
Καὶ ὅλος σίδηρος εἰς τοὺς κόπους·
Ἄπ' Ἀμαζόνος μητρὸς μασχάλην
Παιδίον, λέγουν, ἐτῶν ἑπτὰ
Πεσὼν εἰς πέτραν αὐτὸς μεγάλην
Τὴν κατεσύντριψεν εἰς λεπτά.

Καθὼς ἐζήτει νὰ λατομήσῃ
Τοῦ Ἀθωνὸς τις τὴν κορυφήν,
Τοῦ Ἀλεξάνδρου νὰ παραστήσῃ
Τὸ σῶμα θέλων καὶ τὴν μορφήν,
Ἦθელα οὕτω τὰ ὑψωμένα,
Πλευρὰ τῆς Ὑδρας εἰς μόνον ἕνα
Νὰ συνετέμοντο ἀνδριάντα
Καὶ νὰ ἐγράφετο εἰς αὐτόν·
«Μιαούλης οὗτος, εἰς ὃ τὰ πάντα
Τῆς Ὑδρας τρόπαια παριστῶν».

Ἀφ' οὗ τοὺς Τούρκους ζητῶν ματαίως
Τῆς Χίου ἔπλευσε τὰ νερά,
Ὁ μεγαλόχειρ ἦλθεν Ὑδραῖος,
Τριαυνοφόρος εἰς τὰ Ψαρά.

Ἐκεῖ συμβούλιον συγκαλέσας,
Καὶ τοὺς πλοιάρχους κύκλῳ του θέσας,
Τῶν θαλασσιῶν θεῶν Τριτῶνων
Ἀναξ ἐφαίνετο Ποσειδῶν,
Ὅστις εἰς βράχου κάθηται θρόνον
Ἀπὸ τὰ κύματα ἐκπηδῶν.

Ἐκεῖ Μιαούλη τὰ δευτερεῖα
Εἶχε Σαχτούρης ὁ τυχερός,
Ὁ ὑφικάταρτα πέντε πλοῖα
Δόσας ἀνάλωμα τοῦ πυρός·
Καὶ παρὰ τοῦτον, ὅταν ὠμίλει
Καθένα λόγον ἀπὸ τὰ χεῖλη

Εὐστόχως ἔρριπτεν ὡς βολίδα
 Ὁ Ἀναστάσιος Τσαμχδός,
 Βρασίδας δόσας εἰς τὴν πατρίδα
 Τὸ ζέον αἷμά του ἀφειδῶς.

Καὶ σὺ ἐκείνων εἶχες τὰ ἴσα,
 Μεγαλοπτέρυγε Κριεζῆ,
 Σὺ τοῦ ὀπρίου αὐλοτριβεῖσα
 Ἡ φήμη ἄπειρος ἔτι ζῇ.
 Πᾶσά σου μάχη νίκη σου μία·
 Σέ εἶδαν Κάλυμνος, Ἰκαρία
 Θαλασσογίγαντα τοῦ ἀγῶνος
 Διακοσίας ναῦς ἐχθρικὰς
 Τοῦ Βυζαντίου, τῆς Καρχηδόνας
 Ἀπὸ μικρόσκαφον γὰ νικᾷς

Σχέδια πλάττων, ἔμενε σύννους
 Ἐκεῖ ὁ φέρων τοὺς Ῥαφαήλ
 Καὶ μετ' ἐκείνων εἰς τοὺς κινδύνους
 Πίπτων Τομπάζης Ἑμμανουήλ.
 Λέξιν δὲν ἔλεγεν, ἀλλὰ φόνον
 Ὑπεβρυχτο αἷμα καὶ μόνον
 Ὁ λεοντόκαρδος Παναγιώτας,
 Ὅστις βορέας εἰς τὰς ὀρμάς,
 Πρῶτος ἐχύνετο εἰς τὰς πρώτας
 Τῶν Μουστουλμάνων ἐπιδρομάς.

Μετὰ Πινότσην τὸν Κολοσσαῖον
 Ἐπιδρομέα τῶν θαλασσῶν
 Ἐκεῖ, Σαχίνη, ἔστεκες πνέων
 Πατρίδος ἔρωτα καὶ Μουσῶν (1)

(1) Ὁ Γεώργιος Σαχίνης, ἐκτὸς τῶν ἄλλων τοῦ ἀνδραγαθίων, τὴν μὲν 29 Αὐγούστου 1826 ἐξω τῆς Χίου προπλέων τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου ἐπολέμησεν ὑπὲρ τὰς τέσσαρας ὥρας τὸν Τοπάλην ἐπὶ τῆς δικροῦ του ναυαρχίδος του, ἥτις διὰ τὴν νηνεμίαν ὑπὸ εἰκοσιοκτὼ λέμβων βυμουλκηθεῖσα ἐξῆλθε τῆς πάλης, τὴν δὲ 30 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς συνοδεύων μόνος τὸ πυρπολικὸν τοῦ Κωνσταντίνου Νικοδήμιου ἀντέστη πρὸς τὸν Ταχίρην ἐπιβαίνοντα τὴν ταχύπλουν φρεγάταν του, καὶ Γαλλικὸς στολίσκος τυχὼν θεατῆς τῆς μάχης ἐθαύμασε τὴν ἑλληνικὴν μεγαλοψυχίαν. Ὁ φιλότιμος αὐτὸς Ὑδραῖος ἐφάνη πάντοτε φιλόμουσος.

Ἐλαμψες ἔπειτα εἰς τὸ σκότος,
 Ὅταν ἠκούσθῃ ὁ μέγας κρότος
 Ὡς νὰ ἐμάχοντο τὰ στοιχεῖα
 Καὶ ἡ τῆς Χίου νυκτερινὴ
 Ἐσυγκροτεῖτο σκαφομαχία
 Καὶ ἀντεβόων οἱ οὐρανοί.

Αἱ Σπέτσαι ἄριστον υἱὸν ἔνα
 Εἶχαν Λεβέσσην τῶν τὸν κλεινόν,
 Ὅστις δὲν ἄφησεν εἰς λιμένα
 Ὑπνώττον πλοῖον Ὀθωμανῶν.
 Εἰς τὴν μεγάλην καὶ οὗτος ἦτον
 Σύνοδον τότε τῶν ἀτρομήτων
 Ἐκεῖ καὶ Κούτσης καὶ Λάμπρος ἦσαν,
 Ἐκεῖ ἐστέκετο σκεπτικός,
 Ἀλλὰ πολέμου ἔπνεε λύσσαν
 Ὁ Ἰωάννης Κυριαχός.

Τῆς Βουβουλίνας Ἀρτεμισίας,
 Ἦτις ἀνῆλθεν ἡρώϊκῃ
 Τὸ μέγα τεῖχος Μονεμβασίας,
 Οἱ δύο παῖδες ἦσαν ἐκεῖ,
 Ἐκεῖ ἐκάθηντο βαρεῖς τότε
 Καὶ δύο ἔνδοξοι Ψαριῶται.
 Ὁ Ἀποστόλης ἄγρυπνος γέρων
 Καὶ Ἰαννίτσης ὁ τολμηρὸς,
 Ὁ εἰς τὰς νήσους τῶν Τοῦρκων φέρων
 Πλημμύραν αἵματος καὶ πυρός.

Πρῶτος ὁ ἔχων πολλὴν τὴν κρίσιν
 Μισοῦλης εἶπε· «Συναδελφοί !
 Ἀνθρωποὶ ζῶσι κατὰ τὴν Δύσιν
 Αὐτοκληθέντες λαοὶ σοφοί.
 Καὶ οὐρανόθεν λαβόντες κληρὸν
 Μίαν τῶν πέντε τῆς Γῆς ἡπεύρων
 Εἰς τούτους ἔφερν τῶν προγόνων
 Αἱ βίβλοι ἅμα καὶ ὁ καιρὸς
 Ὅ,τι ἐν μέσῳ ἐκείνων μόνων
 Νοῦς ἐπλαστούργησε ζωηρός.

«Αὐτοὶ παρέλαβον τὴν Θρησκείαν,
 Τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ,

Πλὴν εἰς τοῦ Τούρκου τὴν ἐξουσίαν,
 Ἐχθροῦ τοῦ ἅμα καὶ ὕβριστοῦ
 Τὸν Ἅγιόν τοῦ Τάφον ἀφίνουν
 Καὶ τὸ Κοράνιον μεγαλύνουν
 Αὐτοὶ παρέλαβαν τῶν Ἑλλήνων
 Ὅλα τὰ φῶτα καὶ τοὺς θεσμούς·
 Πλὴν τοὺς ἀθλίους υἱοὺς ἐκείνων
 Ἡμᾶς ἀφίνουν εἰς τοὺς σφαγμούς.

»Χίων ὁ Κάραλης χιλιάδας
 Ἐμπρός των ἔσφαξεν ἑκατόν,
 Καὶ ἀνεστάτωσαν τὰς Κυκλάδας
 Οἱ ποντοπόροι νεκροὶ αὐτῶν·
 Καὶ εἰς τῆς Χίου χθὲς τὸν λιμένα
 Ἐν ᾧ τὰ πλοῖά του ἀφειμένα
 Εἰς τὰς πυρφόρους μου ἦσαν χεῖρας
 Πλοῖον μ' ἐπρόδωκε Βρέττανου,
 Κ' ἔφυγε κόπτων αὐτὸς ἀγκύρας
 Ἐν μέσῳ σκότους νυκτερινοῦ.

»Ἄλλ' ὥς εἰς πτώμα τὰ σαρκοδόρα
 Ὅρνεα πέτονται σωρηδόν,
 Εἰς Χίον πάλιν οἱ Τοῦρκοι τῶρα
 Ἦλθαν λαδόντες ἄλλην ὁδόν.
 Αὐτὴν τὴν νύκτα δύο πυρπόλα
 Ὅλα ῥητίνη, πυρῆτις ὅλα,
 Εἰς τὰ κυμαίνοντα τούτων δάση
 Ἄς ἐπιπέσωσι κεραυνοί,
 Καὶ εἰς τὸν Βόσπορον ἄς μὴν φθάσῃ
 Παρ' ἡ ἐσχάτῃ αὐτῶν φωνή·

«Καὶ εἰς τὸν Βόσπορον ἂν σωθῶσιν,
 Ἐκλείσθη, ναύαρχε, ἡ ὁδὸς
 Ὡστε Ὑδραῖοι νὰ μὴν ἐμβῶσιν;
 Ὁ ἥρως ἐκράξε Τσαμαδός.
 Ἄμα πρυμνήσιον τὸν ἀέρα
 Μᾶς ἀποστείλῃ μία ἐσπέρα,
 Θὰ μᾶς κρατήσωσι τοῦ Δαρδάνου
 Ὅλμοι ἀόμματοι καὶ νεκροὶ
 Εἰς τ' ἀνακτόρια τοῦ Σουλτάνου
 Νὰ μὴ συρρεῦσωμεν ἀντικρὺ;

«Ἐκ τοῦ συστάδην νὰ πολεμῶμεν
 Σὺ μᾶς ἐδίδαξες τὸν ἐχθρὸν
 Καὶ εἰς τὰς Πάτρας νὰ κυνηγῶμεν
 Μεγάλα πλοῖα διὰ μικρῶν·
 Μόνος εἰς δύο πεσὼν φρεγάτας
 Τὰς φλογεράς των ἐκτύπας πλάτας·
 Τὸ πλήρωμά σου ἀντέστη ὅλον·
 Εἰς τὴν ἀντίστασιν τῶν ναυτῶν
 Σὺ ἀπεκρίθης τὸ πυροβόλον
 Καὶ τὸ πηδάλιον συκρατῶν».

«Μιαούλη ! δύο προετοιμάζεις,
 Δύο μὲ δίδεις πυροπολικά ;»
 Ἐκραξε τότε καὶ ὁ Τομπάζης
 Στέρνα προτείνων ἡρωικά·
 Πατῶ εἰς νύκτα συννεφεωμένην
 Τὴν Ἀλεξάνδρειαν κοιμωμένην,
 Καίω τοὺς στόλους της, αὐτὴν καίω
 Κ' ἐκεῖ ἀνάψας φρικτὸν φανὸν
 Εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπαναπλέω
 Ὑπὸ κατάπυρον οὐρανόν.

Οὕτω Βριάρεως ὁ κυλίων
 Ἄνω τὰ ρεῖθρα τῶν ποταμῶν
 Καὶ ὁ Ἐγκέλαδος ὁ χιλίων
 Εἰς τὸ ἀνάστημα πιθαμῶν
 Μεγαληγόρον ἐλάλουν γλῶσσαν,
 Ὅταν ἐσῶρευαν Οἴτην, Ὅσσαν
 Εἰς τοῦ Ὀλύμπου τὰς ἀκρωρεῖας
 Καὶ ἀπὸ στοίβαν πολλῶν βουνῶν
 Καθεῖς φλογώδεις ἔδραττε δρύας
 Νὰ δαυλοκχύσῃ τὸν οὐρανόν.

Εἰς τὸ συνέδριον ἄγνωστός τις
 Ἐφάνη γόττε πολεμιστής,
 Μικρὸς τὸ σῶμα καὶ νέος, ὅστις
 Αὐτοπροσφέρθη πυρπολιστής·
 Λέοντος εἶχε τοὺς χαρακτῆρας
 Αὐτοῦ τὸ στόμα καὶ τοὺς μυκτῆρας
 Καὶ ὁ Κανάρης ἦτον ἐκεῖνος·
 Πυρακτοστόλοι δύο κρυφοὶ

Ἐκεῖνος ἅμα καὶ ὁ Πιπῖνος
Συναποστέλλονται παμφηφεί.

Ἦ νῆσος εἶχε ναὸν εἰς μνήμην
Τοῦ Ποσειδῶνος χριστικνῶν,
"Ὅστις ἀπέλαυε πολλὴν φήμην·
Εἰς τοῦτον πλῆθος θαλασσινῶν
Ἐφερε πλῆθος ἀναθημάτων,
Ἄγκυρας σκάφη μὲ τ' ἄρμενά των,
"Ὅλα ἐξ ὕλης ἀργυροχρύσου,
Καὶ πᾶσαν ὥραν ἦτον αὐτὸς
Εἰς ἐγχωρίους, ξένους ἐξ ἴσου
Φωτοχυμένος καὶ ἀνοικτός.

Ἐκεῖ κατέβαινε θεία χάρις
Ἐκεῖ τὴν σκέπην τῆς κεφαλῆς
Κρατῶν εἰς χεῖράς του ὁ Κανάρης,
Ὡς ναύτης ἔρχεται ἀφελής·
Εἰς τὴν Ἀγίαν ἐμπρὸς Τριάδα
Τρέμων ἀνάπτει χρυσὴν λαμπάδα
Καὶ εἰς τὸν Ἅγιον τρέμων ἄλλην
Ὁ τῶν τρικρότων καταστροφεύς·
Καὶ κράζει ἄρας φωνὴν μεγάλην
Τῆς ἐκκλησίας ὁ Ἱερεύς·

«Μέγας εἶ, Κύριε, καὶ καμμία
Γλῶσσα πρὸς ὕμνον σου δὲν ἀρκεῖ·
Γαίας, στερέωμα καὶ στοιχεῖα
Ἐν μόνον νευμά σου διοικεῖ·
Πνεύσας ἐκίνησες τοὺς ἀέρας·
Ἐλέψας, προσήλωσες τοὺς ἀστέρας
Ζωὴ ὢν ἀναρχος, ἀενάως
Ἀφθονον χύνεις νᾶμα ζωῆς·
Καθὼς ἐποίησες Πᾶν τὸ χάος,
Ἄν θέλῃς χάος τὸ Πᾶν ποιεῖς.

«Ὁ χρόνος ὅλος ἀκαριαία
Ἐνώπιόν σου εἶναι στιγμὴ,
Καὶ τὸ διάστημα πᾶν κεραία·
Οἱ κοσμοσκόποι σου ὀφθαλμοὶ
Φωτοδοτῆρες δύο, χιλίους
Σπινθηρακίζου ὁμοῦ ἡλίους·

Τὴν ἐθνομήτορα χώραν ταύτην,
 Θεέ, σκεπάζει τάφου σποδός·
 Εἰς τὸν ἀτρόμητον αὐτῆς ναύτην
 Τυραννοπλήκτορα νίκην δός !»

Σχίζει τὴν θάλασσαν ὁ Πιπίνος
 Καὶ ὁ Κανάρης πλέων ἰδοῦ
 Νέος Κυναίγειρος Σαλαμίνος·
 Ἄλλὰ κατὰ μεσα τῆς ὁδοῦ
 Τοὺς δώκεκά του ναύτας ἡ κρύα
 Φλεβοπαγώνει μικροψυχία·
 Ἐκεῖνος ὅλους ἀποστομόνων,
 «Φύγετε, κρᾶζει, καὶ δίχως σᾶς,
 Ἄπο τὰς χεῖράς μου αὐτὰς μόνον
 Ἀπόψε καίεται ὁ Πασᾶς !»

Μετὰ γλυκεῖαν θέρους ἡμέραν,
 Τέλος ἀστράπτουν οἱ οὐρανοί,
 Ὡς εἰς τὴν πρώτην αὐτῶν ἑσπέραν
 Ὅταν ἀπλώθησαν κυανοῖ
 Καὶ τῶν ἀστέρων ἡ ἄμμος νέα
 Διεσχορπίσθη πλέον ὥραία·
 Εἰς τὰς φωσφόρους ὑγρὰς ἐκτάσεις
 Ἐντὸς χρυσίνου κυματισμοῦ
 Ὡς δύο δράκοντες τῆς θαλάσσης
 Τὰ δύο σκάφη φεύγουν ὁμοῦ.

Βλέπων προτρέχοντα τὸν Ὑδραῖον,
 Ὁ ἥρως ἔκραξε τῶν Ψαρῶν·
 «Δὲν σὲ προφθάνω, Πιπίνε, πλέον·
 Νὰ προσπεράσω δὸς με καιρόν·
 Ἄμα εἰς πλοῖον ἐγὼ πῦρ βάλλω,
 Πετᾷς σὺ τότε καὶ καίεις ἄλλο».
 Ἐκεῖνος πείθεται μετριάζων
 Τοῦ καταρτίου τοῦ τὸν ἱστόν,
 Καὶ μένει ὀπισθεν θυσιάζων
 Εἰς τὴν πατρίδα του ἑαυτόν.

Καὶ ὁ Κανάρης διπλασιάζει
 Καρδίαν, τόλμην καὶ προχωρεῖ,
 Καὶ τὰς ἀρπάγας του ἐτοιμάζει
 Καὶ ποῦ νὰ τρέξῃ παρατηρεῖ,

Ἄλλ' ὡς νὰ πίπτῃ ὁ Γαλαξίας,
 Ἀπὸ τὰ βάθη τῆς οὐρανίας
 Καὶ σαπφειρίνης τότε ἀψίδος
 Κύκλος ἀστρώδης γοργοῦ φωτός,
 Εἰς τὴν μεσαίαν τῆς ναυρχίδος
 Ἴστοκεραίην πίπτει ἐντός. (1)

Δις τρεῖς σταυροῦται ὁ Ἕλληνας αὐτῆς,
 Εἰς τόσῃν ἔκχυσιν πυραυγῇ
 Καὶ λέγει· «Κύριε! στολοκαῦτις
 Ἡ δεξιὰ σου με' ὁδηγεῖ»·
 Καὶ εἰς τὸν ὄρμον τῆς Χίου φθάνων,
 Ὅπου ὁ στόλος τῶν Μουτουλμάνων
 Τὴν ναυαρχίδα τῶν πλησιάζει
 Κ' Αἵτης εἰς ταύτην πῦρ ἐξερνᾷ·
 «Φωτοχυσίαν θέλεις; φωνάζει·
 Φωτοχυσίαν, θηρίον, νά!»

Εἶχεν ὁ Κάραλης εὐωχίαν·
 Ἐκεῖ τοῦ στόλου οἱ ἀρχηγοί
 Φαιδρὰν ἐτέλουν ὀλονυκτίαν,
 Καὶ τὰ ἐξάρτια φωταυγῇ
 Ἀπὸ κανδήλας ἦσαν μυρίαις,
 Καὶ ὁ Βαλέστας ὁ τολμητίας
 Ἐκεῖ ἐκρέμετο εἰς ἀγχόνην
 Φιλέλλην, ὅστις τὸν ἀγαθὸν
 Καὶ ἀρειότολμον Μεσιδόνην
 Αἰχμαλωτίσθη ἀκολουθῶν. (2)

Εἰς τὴν ἰδίαν φέρεται ὥραν
 Ἡ παντοφάγος πυρκαϊά,
 Καὶ εἰς τὴν πρύμνην καὶ εἰς τὴν πῶραν,
 Καὶ νὰ τὴν σδύσῃ ἀγωνιᾷ
 Τρέχων ὁ Καράλης καὶ γογγύζων·
 Δράκων ὀρθούμενος καὶ συρίζων·

(1) Ἡ ἐξ οὐρανοῦ κατάβασις τῶν φωσφόρων ἀτμίδων ἐπὶ τῆς Ὀθωμανικῆς ναυαρχίδος ὡς δάκτυλος Θεοῦ τιμωρὸς νὰ ἐδείκνυσεν αὐτὴν εἰς τὸν Ἕλληνα πυρπολητὴν, δὲν εἶναι ποινικὴ μου ἐπίνοια.

(2) Οἱ Κρητὲς ἐνθυμιοῦνται τὴν ἀρετὴν τοῦ ἀληθοῦς αὐτοῦ φίλου τῶν Ἑλλήνων, ὅστις συλληφθεὶς εἰς τὴν Κρήτην ἐδασανίσθη σκληρῶς καὶ ἀπηγχονίσθη τέλος ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν ἐκεῖ.

Αὐτὴ χιλίας γλώσσας ἀπλόνει
 Καὶ χύνει νέφη μαύρων ἀτμῶν·
 Ἡ τοῦ Βαλέστα τότε ἀγγόνῃ
 Σφίγγει τὸν Τοῦρκον εἰς τὸν λαϊμόν.

Ὡς ὁ ἐλέφας ὅστις ὁδεύει
 Τρώων πᾶν ὅ,τι χλωρόν, ξηρόν,
 Ἄρμενα, κάλους τὸ πῦρ χωνεύει.
 Χύνουν οἱ ναῦται βροχὴν νερῶν.
 Αὐτὸ τὴν δέχεται ὡς τὴν πόσιν
 Τὴν διδομένην μετὰ τὴν βρῶσιν·
 Ἐδῶ ἀνοίγει, ἐκεῖ κρατῆρας.
 Καὶ τῶν ἐντρόμων ἐπιδατῶν
 Καίει τοὺς πόδας, καίει τὰς χεῖρας,
 Τὸν ναύαρχόν των ζητεῖ αὐτόν....

Ζητεῖ ν' ἀφήσῃ αὐτὸς τὸ πλοῖον·
 Ἄλλ' εἰς τὸ πρόσωπον τὸν κτυπᾷ
 Ὁ κρεμασμένος Βαλέστας... κρούον
 Νεκροκολάφισμα!.. σιωπᾷ.
 Κ' ἐν ᾧ εἰς λέμβον ἔντρομος πίπτει,
 Θεοῦ ἐπάνω του ὀργὴ ρίπτει
 Δοκὸν συντρίβουσιν τὰ νεφρά του...
 Ἐκφαρυγγίζει αἷμα δριμύ,
 Τὸ σκότος ἔρχεται τοῦ θανάτου,
 Καὶ τὴν ψυχὴν σου συνεξεμεῖ...

Ἐν ᾧ ἡ Χίος τότε ὀρθώνει
 Τὴν κεφαλὴν τῆς αἵματηρᾶν
 Καὶ εἰς τὸ πέλαγος προσηλώνει
 Βλέμμα ἐκφράζον Ἄδου χαράν,
 Μακρὰν εἰς λέμβον πλέει ὁ Ἄρης
 Τῶν θαλασσιῶν μαχῶν Κανάρης.
 Ὅμοιος, ὅταν τὸν κάμακά του
 Εἰς κῆτος τήξῃ ὁ ἄλιεύς
 Καὶ λάβῃ τραῦμα βαθύ θανάτου
 Τῶν δύο πόλων ὁ βασιλεὺς,

Ἐν ᾧ τὸ τρέμον βαρύ του σῶμα
 Κυμάτων φέρει κλυδωνισμόν,
 Ἐν ᾧ τὸ βρέμον πλατὺ του στόμα
 Ὑδάτων χύνει κατακλυσμόν,

Ἐκεῖνος φεύγει . . . πλὴν μετ' ἀγῶνας
 Τὸ ζῆσαν τέρας δέκα αἰῶνας
 Ποδῶν χιλίων ἀπλώνει πτώμα,
 Λεπιδοθώρακον καὶ ξηρόν
 Εἰς τῆς θαλάσσης τὸ μέγα στρῶμα,
 Σῶζον τὴν λόγχην εἰς τὸ πλευρόν.

Σκηνὴ φρικώδης ! . . . τῶν τηλεδόλων
 Ἐκατὸν δέκα τὸν ἀριθμὸν
 Εἰς τὰ πλευρά της βροντῶντων ὄλων
 Καὶ εἰς τοῦ ἀντλου τὸν ἐκρηγμὸν
 Σαλευομένων ξηρᾶς καὶ νήσων
 Συγκλονομένων καὶ τῶν ἀθύσσων,
 Εἰς μαῦρον σύννεφον φερομένη
 Καὶ ναύτας φέρουσα δυστυχεῖς
 Τὴν ἐπουράνιον ἀναβαίνει
 Ἀψίδα τότε ἡ ναυαρχίς . . .

Καὶ ὁ Κανάρης εἰς τὰ Ψαρά του
 Ν' ἀγγεῖλῃ ἔτρεχε τὴν χαράν,
 Καὶ εἰς τὸν ἕνα βραχίονά του
 Σημαίαν ἔστει πορφυρᾶν.
 Κρότος σημάτων ἠκούσθη μέγας·
 Εἰς τὰ κατάρτια, εἰς τὰς στέγας
 Ἐδραμον ὅλοι νᾶ τὸν ἰδῶσι.
 Πλὴν φεύγων ὅλους εἰς τὸν Ναόν,
 Ὁ ἥρως ἔσπευδε ν' ἀποδώσῃ
 Εὐγνωμοσύνην πρὸς τὸν Θεόν.

Καὶ ὁ Πιπῖνος ὡσαύτως φθάσας
 Ν' ἀνάψῃ δίκροτον ἐχθρικόν,
 Ταχὺς διέπλευσε τὰς θαλάσσας
 Καὶ εἰς τὴν Ἰδραν ἦλθε νικῶν.
 Τρέξας ἐμπρὸς τοῦ ὅλος φαιδρότης
 Ὁ μέγας Λάζαρος Κουντουριώτης,
 Ὁ πρωμοφύλαξ τῆς Πολιτείας,
 Ἐφάνης, εἶπε, σὺ νικητὴς
 Τῆς δυσνικήτου φιλοπρωτείας
 Καὶ τῆς πατρίδος σου λυτρωτής».

(Ἐκ τῆς Τουρκου. ἡσμ. Β'. στρ. 21—27).

6. Ἡ ἐκστρατεία καὶ ἡ καταστροφὴ τοῦ Δράμαλης.

... Καὶ ὁ στρατάρχης Κολοκοτρώνης
 Κράζει· «Φωτάκε ὑπασπιστά!
 Θέλω νὰ λάβω διὰ τῆς μόνης
 Σπάθης σου σήμερον τὰ πιστά
 Ἄν ὄντως ἦλθεν ὁ Μουσουλμάνος,
 Ἡ ἂν ἐψεύσθη Ῥήγας ὁ πλάνος,
 Εἰς τὰς σκηνάς του αὐτάς σὲ στέλλω·
 Λέων αἰφνίδιο, νὰ χυθῇς
 Ὡς δεῖγμα αἷμα νὰ φέρης θέλω·
 Τρέξε κ' ἐπίστρεψε παρευθὺς».

Καὶ ὁ Φωτάκος εἰς Ἄργος φθάσας,
 Ὅπου ἐδίψα αἷμα ἢ γῆ,
 Καὶ Τοῦρκον ἔνοπλον θυσιάσας
 Φέρει τὴν σπάθην αἰμοσταγῇ.
 Τότε ὁ ἔνδοξος γέρων στέλλει
 Καὶ τὸν ἀλλόφυλον ἀναγγέλλει.
 «Πολῖται, γράφει, Πελοποννήσου!
 Ἐλθετε, φθάσετε παρευθὺς
 Νὰ μοιρασθῶμεν πλοῦτον ἐξίσου
 Ὅστις θεύθεν ἦλθε ῥιφθεῖς.

«Ὅσους χρυσίου, ὅσους ἀργύρου
 Σωροὺς ἐστοίβαξεν ὁ Ἀλῆς,
 Ὁ νέος Φάλαρις τῆς Ἠπείρου,
 Σπάθας του, ἵππους πολυτελεῖς,
 Ὅλα ὁ Δράμαλις (1) μᾶς τὰ φέρει,
 Καὶ ἡ καρδιά μου πολὺ χαίρει

1 Ὁ Μεχμέτης Δράμαλης μετὰ 30 χιλ. ἐστάλην ὑπὸ τοῦ ἀρχιστρατήγου Χουρσίτου κατὰ τῆς Πελοποννήσου. Πρὸ τῶν στενῶν τῆς Κορίνθου ἦσαν τεταγμένοι μετ' ὀλίγων στρατιωτῶν ὁ Γεώργιος Σέκερης καὶ Ῥήγας Παλαμίδης, οἵτινες ἐγκαταλειφθέντες φεύγουσι πρὸς τὴν Ἀρκადίαν. Ὁ Δράμαλης προὔχρησε μέχρι τοῦ Ἀργους, ἀποδιδράσκει τότε καὶ ἡ Κυβέρνησις. Ὁ Θ. Κολοκοτρώνης φθάνει ἀπὸ Τριπόλεως εἰς τὰς Ἀργολικὰς πεδιάδας, ὅπου σκέπτεται περὶ τῆς γενικῆς σωτηρίας μετὰ τοῦ Δημ. Ὑψηλάντου, τοῦ Πέτρου Μαυρομιχάλη καὶ Παναγ. Κρεββατᾶ, καὶ ὁ μὲν Ὑψηλάντης καταλαμβάνει τὴν Ἀκραν τοῦ Ἀργους καὶ περισπᾷ τὸν ἐχθρόν· ὁ δὲ Κολοκοτρώνης μετὰ τῶν ἄλλων στρατολογεῖ δύναμιν ἀξιόμαχον.

Ὅτι ἐγγίζω νὰ σᾶς πλουτίσω.
 Ἀκολουθεῖτέ με, ἀδελφοί!
 Ἐγὼ προτρέχω νὰ τὸν κτυπήσω,
 Εἰς τὰ ὀπίσω μήπως στραφῇ»

Χιλίους φέρων αὐτὸς Ἀρκάδας
 Ἴππεὺς ἐν μέσῳ τῶν προχωρεῖ
 Κατὰ τοῦ Ἀργούς τὰς πεδιάδας,
 Καὶ εἰς τὰς κώμας δημηγορεῖ
 Πρὸς τοὺς ποιμένας καὶ ζευγηλάτας,
 Καὶ σωτηρίας πλέκει ἀπάτας.
 Ἐμπρὸς τοῦ φαίνεται ἡ τραχεῖα
 Καὶ χαλκίστρωτος πεδιάς,
 Ὅπου τὰ τείχη καὶ τὰ μνημεῖα
 Τὰ μαρτυροῦντα τὰς Ὑσιᾶς. (1) V

Ἐκεῖ ῥυάκιον ἀναβλύζον *σημαίνει*
 Ἀπὸ πλησίου βράχου ῥωγμοὺς *σημαίνει*
 Καὶ εἰς πετράδια κελαρύζον
 Περιεσπᾶτο εἰς ἐλιγμούς, *σημαίνει*
 Κ' ἐσυμφιθύριζον γηραλέαι
 Ὀλίγαι γύρω ἀγριελαῖαι
 Ἐκεῖ δρομαῖοι, ἄπληστοι πάλης,
ω Σημαίαις φέροντες ἀνοικτὰς
 Φθάνουν ὁ Πέτρος Μαυρομιχάλης,
 Ὁ Ὑψηλάντης καὶ Κρεββατῆς. *γ*

Ἐκεῖ συμβούλιον συγκροτεῖται
 Καὶ ὁ στρατάρχης πρῶτος λαλεῖ
 « Ἡ Πελοπόννησος συγκινεῖται,
 Καὶ στρατευμά της φθάνει πολὺ.
 Πᾶν φόβος μέγας πρὶν τοῦτο φθάσῃ,
 Μήπως ὁ Δράμαλης μᾶς δαμάσῃ
 Τρέχων εἰς Τρίπολιν καὶ δεσπόζων
 Καθέδρας θέσιν πολεμικὴν,
 Τρέχων εἰς Πάτρας καὶ ταύτας σώζων
 Ἀπὸ ῥομφαίαν Ἑλληνικὴν.

1) Κῶμη τῆς Ἀργολίδος, ἐνθα οἱ Ἀργεῖοι ἐνίκησαν τοὺς Σπαρτιάτας
 κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον.

«Ἐντὸς τοῦ Ἄργους νὰ τὸν κρατήσω
 Ἡμέρας δέκα μόνας ζητῶν
 Ἦλθα τὸν ἄπληστον ν' ἀπατήσω,
 Νὰ ρίψω δέλεαρ εἰς αὐτόν.
 Εἰς τὴν ἀκρόπολιν Ἄργους, φίλοι,
 Ἄμα ὁ Ἑσπερος σκότος στείλῃ,
 Χίλιοι εὐζωνοὶ νὰ ἐμβῶμεν,
 Ὡστε ὁ βάρβαρος νὰ πεισθῇ,
 Ὅτι κλεισμένον πλοῦτον βαστῶμεν
 Καὶ ὑποκάτω τῆς νὰ σταθῇ».

«Ἀκολουθεῖτέ με, πατριῶται!
 Ἐγὼ ἐμβαίνω καὶ ὁδηγῶ!»
 Ὁ Ὑψηλάντης ἔκραξε τότε·
 «Ἀκολουθῶ σε, εἶπεν ἐγώ».
 Καὶ ὁ χαλκόςτηθος Βαρβιτσιώτης,
 Καὶ ὁ ἀτρόμητος Κουμουτσιώτης,
 Καὶ Πάγος πρῶτος τῶν ἀτρόμητων
 Ὁ τοῦ στρατάρχου αὐτοῦ υἱός,
 Καὶ ὁ τῆς Ἐπάρτης Ἀριστογείτων
 Τοῦ Κυριακούλη ἀνεψιός.

Εἰς τῆς Λαρίσης τὸ τεῖχος τότε
 Ὄμοβυστάζοντες τὴν τροφήν
 Πηδῶσι χίλιοι στρατιῶται,
 Καὶ εἰς πυργώματος κορυφήν
 Ἡ τῆς Δακίας πρωταποστᾶτις
 Σημαία σείει τὸν Φοινικά της.
 Τὴν βλέπει λάμπουσιν καὶ συρρέει
 Ὁ χρυστομάχος στρατὸς ἐκεῖ,
 Ἀργυροπότις δίψῃ τὸν καίει,
 Καὶ σκάπτων τάφρους πολιορκεῖ.

Ἐκεῖθεν φέρει μακρὰν τῆς μάχης,
 Ὁ Ἕλλην στρατάρχος τὸν δαυλὶν
 Καὶ περιέρχεται τοὺς ἀστάχεις
 Καὶ τὰ βοσκήματα πυρπολῶν·
 Καίει καλύβας καὶ ἀποθήκας
 Καὶ κράζει «Ῥῶστε, οὕτως ἐνίκας
 Τὸν δορυκτῆτορα τῆς γῆς Γάλλον,
 Ὅταν ὀπίσω κ' ἐμπρὸς αὐτοῦ
 Τὰς πόλεις ἔκχεις αὐτὸν βάλλων
 Ἐν μέσῳ πείνας καὶ παγετοῦ».

Τὰ πρὸς τὴν Τρίπολιν ὀχυρώνει,

Τὰ πρὸς τὰς Πάτρας ὁμοῦ στενά,

Κ' ἐν ᾧ τὸ Ἄργος ὁ Τοῦρκος ζώνει,

Ὁ Τοῦρκος ζώνεται εἰς τὰ βουιά.

Εἰς τὴν σημαίαν του ἐν τοσοῦτῳ

Στρατὸς ἀνδρεῖος ἐσυγκεντροῦτο.

Καὶ πρῶτος ἔφερεν ὁ Γενναῖος

Τρεῖς διλοχίας Καρυτηνῶν,

Ὅστις καὶ σῶμα ἔχω Τυδέως

Φόβητρον ἦτον Ὀθωμανῶν.

Ἐφθασε τρέξας ὁ Φλέσσας Ἄρης

Αἵματοβάπτιστος ἱερεύς,

Ὁ φιλογύναιος ἄμα Πάρις

Καὶ φιλοπόλεμος Ἀχιλλεύς,

Χιλίους εἶχε διακοσίους

Λεονταρίτας ἀρτιμανίους

Ἦλθε Νικήτας ὁ Σιμοστάζων

Εἰς τὴν νευρώδη του δεξιάν

Σίδηρον ἦλθε βαρὺ βαστάζων

Ἦσαν ζυγίζοντα στρατιάν.

Ἦλθε Κεφάλας ὁ σπείρων τρόμον,

Καὶ Μητροπέτροβας ὁ κρατῶν

Βαρὺν αἰῶνα εἰς ἴσον ὦμον,

Καὶ Παπατσώνης τῶν μαχητῶν

Ὁ πλεόν εὐζωνος καὶ γενναῖος,

Ὅστις καὶ κάλλος εἶχε Νηρέως.

Ἐκαστος ἔφερεν ἐξ Ἰθώμης

Ἐκατοντάδας Ἑλλήνων τρεῖς,

Ὅποιās τόλμης, ὁποιās ῥώμης

Ὀλίγους ἔτρεφεν ἡ πατρίς.

Ἦλθεν ὁ Τσώκρης ἄγων χιλίους

Τοῦ ἀλωθέντος Ἀργούς υἱούς,

Καὶ ὁ Δαγραῖος τριακοσίους

Φέρων εὐκνήμιδας Δαναούς.

Ἦλθαν ἐξ Ἀστρους τοῦ χρυσηλίου

Ἀγίου Πέτρου καὶ Λενιδίου

Ὁ Ζαφειρόπουλος καὶ Κοντάκης

Οἱ κορυφαῖοι τῶν πολιτῶν,

Πολεμοχάρμας ἄνδρας ἐπτάκις

Συνάμα φέροντες ἑκατόν.

Ἦλθε Πλαπούτας μετὰ χιλίων
 Ὅπισθοκόμης καὶ νεαρός,
 Καὶ τοῦ στρατάρχου αὐτοῦ βραχίων
 Μεγαλοσπάθης καὶ στιβαρός.
 Φέροντες ἦλθαν παῖδας Γυθείου,
 Οἰτύλου, Ἐλους καὶ Ἀχιλλεῖου
 Ὁ Κωνσταντῖνος Μαυρομιχάλης,
 Ὅστις μαρτύρων ἔχυνε φῶς,
 Καὶ ὁ Ἀντώνιος τῆς μεγάλης
 Οἰκίας ἔνδοξος ἀδελφός.

Ὁ Χατζήχρηστος ἔφερε γαύρους
 Διακοσίους Θρᾷκας ἱππεῖς
 Δορατοφόρους ἵπποκενταύρους
 Καὶ ταχυτέρους τῆς ἀστραπῆς.
 Λόχον ὠδήγει μεγαλοσκίων
 Ἡ Βουβουλῖνα Τιπαρινίων.
 Καὶ Κεφαλλῆνας φίλους τοῦ Γένους,
 Ἐχθροὺς Ἀγγλίας τῆς μισητῆς,
 Πεντακοσίους ἀνδρειωμένους
 Τῆς Δάλας ἦγεν ὁ νικητής. (1)

Ὁ μεγαλάνυμος καὶ ἀνδρεῖος,
 Ὁ ἔχων πλοῦτον τὰς ἀρετὰς
 Καὶ μετὰ ταῦτα σφαγεὶς δολίως
 Παναγιώτης ὁ Κρεββατᾶς,
 Χιλίους ἦγεν ὀκτακοσίους
 Τῆς Σπάρτης ὅλους παῖδας γνησίους,
 Ἄλλους τὴν Μέσσην καλλιεργοῦντας
 Καὶ τὰς Ἀμύκλας καὶ Αὐγείας,
 Καὶ ἄλλους ποιμένα ὁδηγοῦντας
 Εἰς Ταῦγέτου τὰς ποδιάς.

Ὁλος ἀνδρία, ὅλος ἀπλότης
 Καὶ Ποδαλείριος τοῦ στρατοῦ,
 Ὁ Ἰατράκος Παναγιώτης
 Ὁ δευτερεύων ἦτον αὐτοῦ.
 Καὶ ὁ Βρεσθένης εἰς τὴν ἁγίαν
 Ἐπεριδόμενος βακτηρίαν,

(1) Ὁ Ἀνδρέας Μεταξᾶς.

Ἐκεῖ εὐλόγει τοὺς πολεμοῦντας
 Διὰ τὸ Γένος καὶ τὸν Σταυρόν·
 Καὶ εἰς τοὺς κάτω ἐγκαρτεροῦντας
 Τὸν ἄνω ἔδειχνε θησαυρόν.

Χιλίους φέρων ἐξακοσίους
 Ὁ Πονηρόπουλος ἐκλεκτούς,
 Τρεῖς οἰωνοὺς του εἶχεν αἰσίους
 Ὑποστρατήγους τρεῖς συνετούς.
 Κρίζαλην, Μῆτρον καὶ Παππατσόρην·
 Ὡς ὀφθαλμοῦ του ἔβλεπε κόρην
 Ὁ Πονηρόπουλος τὴν Ἑλλάδα
 Καὶ τῶν ἐρίδων κατευναστής
 Τὴν φλογεράν των ἔσθυνε δᾶδα
 Κ' ἔζωνε σπάθην ὑπὲρ αὐτῆς.

Χιλίους ἄνδρας ἀνδρίας πρώτης
 Εἶχε λογάδας Καρυτηνῶν
 Ἡ ἐπτακέφαλος ἀδελφότης
 Τῶν μεγαθύμων Δεληγιαννῶν.
 Τετρακοσίους ὠδήγουν ἔτι
 Καὶ οἱ Ζηρέφαι καὶ οἱ Ζανέτοι.
 Τοσοῦτον στράτευμα συνεώνει
 Ὁ περὶ ὅλων ἐκεῖ ἀγών,
 Καὶ τόσον πλῆθος ἐνδυναμώνει
 Τὸν χθὲς ἀδύνατον στρατηγόν !

Ὅμοιως χεῖλη ἀνοιγοκλείων
 Κοκκινισμένα καὶ φλογερά
 Ὁ διψαλέος τοῦ θέρους Κύων
 Τὰ τοῦ Ἰνάχου ῥοφᾷ νερά.
 Πλὴν ὁ οὐράνιος βρέχει κάδος ;
 Τρέχουν τὰ ρεῖθρα τῆς πεδιάδος,
 Τρέχουν οἱ χεῖμαρροι τῶν χασμάτων,
 Καὶ εἰς τὴν κλίνην τοῦ πιταμοῦ
 Φέροντες ὅλοι τὰ νάματα των
 Τὸν μεγαλύνουν ὅλοι ὁμοῦ.

Ἡ Βουβουλίνα τότε κινεῖται,
 Τότε φωνάζει πρώτη αὐτή·
 « Πῶς δὲν ὀρμάτε, τί κερτερεῖτε
 Τόσοι στρατάρχαι, τόσοι στρατοί ;
 Γυναῖκες εἰσθε ; Ἀλλὰ τί λέγω ;
 Μὴ τὰς γυναῖκας ἀδίκως ψέγω.

Βρέφος ἐκείναι εἰς τὴν μασχάλην,
 Σπάθαν εἰς μίαν χεῖρα γοργήν
 Καὶ καρυόφυλον εἰς τὴν ἄλλην,
 Πετῶσι πρῶται εἰς τὴν σφαγὴν.

«Σεῖς λόγους μόνον, καὶ πράξεις ὄχι !
 Ἐτοιμασίας παντοτεινάς !

Τὶ περιμένετε τόσοι λόγοι,
 Τάγματα τόσα εἰς τὰς σκηνάς ; ...

Τοῦρκοι τοῦ Ἄργους, ἀκούσατέ με !
 Καὶ σύ, πασσᾶ των Δράμαλη, τρέμε !
 Αὐτὰ τὰ φύλλα πρὶν μακρυνθῶσιν,
 Αὐτὰ πρὶν πέσωσι τῶν δρυμῶν,
 Αὐτῶν τῶν φύλλων θέλουν τὴν πτώσιν
 Οἱ Τοῦρκοι πάθει ἔμπρὸς ἡμῶν.

«Τὰ κλεῖθρα φέρε με τῆς Μεθώνης
 Καὶ τῆς Ναυπλίας καὶ τῶν Πατρῶν.
 Καὶ τῆς Κορίνθου καὶ τῆς Κορώνης.
 Καὶ μὴν ἐπάνω σπεύρης πετρῶν.

Τὴν Πελοπόννησον ὄχι ὅλην,
 Ἄλλ' οὔτε μίαν μικρὰν τῆς πόλιν
 Θέλει βραχίων κατακρατῆσαι
 Ἐλαφοκάρδου Ὀθωμανοῦ,
 Καθὼς δὲν θέλει θνητὸς ἐγγίσει
 Ἄστρον τοῦ λάμποντος οὐρανοῦ.

«Ἐντὸς ἐρήμου χθὲς ἤμουν τόπου.
 Ἄστριψεν αἴφνης οἱ οὐρανοὶ
 Ὡς τὸ πανάχραντον Βῆμα, ὅπου
 Λαμπάδες καίονται καὶ φανοί.
 Λιβάνου μ' ἔθελξεν εὐωδία.
 Ὀργάνου μ' ἔτερψε μελωδία.
 Ἐκράτουν ἄγγελοι λευκὰ κρῖνα
 Ψάλλοντες χίλια Ὠσαννά !
 Κ' ἐγείρου, μ' ἔκραξαν, Βουβουλίνα !
 Ἢ Θεοτόκος ἔμπρὸς σου νά !

«Πρόσωπον, σῶμα, φῶς ἦτον ὅλη,
 Φῶς καὶ ὁ θεὸς αὐτῆς χιτῶν,
 Καὶ εἰς τὸν ἕνα ἡλιοβόλει
 Κόλπον τὸ βρέφος ἀγαπητόν.
 Τρέξε, μὲ εἶπε, καὶ μὴ βραδύνῃς !
 Τρέξε τοὺς Ἑλληνας νὰ θορρύνῃς !

Πρὶν ἢ στρογγύλῃ αὐτὴ σελήνῃ
Γενῇ λεπτότοξος καὶ σθεσθῇ,
Ἐντὸς τοῦ Ἄργους καθὼς ἐκείνη
Θέλουν οἱ Τοῦρκοι ἀφανισθῇ.

«Ἐφυγεν ἄνω ἡ Παναγία
Χύνουσα κάτω φῶς ἱλαρόν.
Ἕλληνες, θάρρος καὶ ἀφοβία·
Τοῦτο τὸ ἔδαφος ἱερόν,
Καὶ προστατεύου αὐτὸν τὸν τόπον
Χοροὶ Ἀγγέλων, φυλαὶ ἀνθρώπων !
Ἐντὸς τοῦ Ἄργους Ἕλληνες, πλέον !»
Εἶπεν ἐκείνη, καὶ ὁ στρατὸς
Τὴν ἀκολουθεῖ πόλεμον πνέων
Κ' ἐντὸς τοῦ Ἄργους, κράζων, ἐντὸς !

Ἡ Βουβουλίνα ἦτον ὠραία,
Εἶχε τὰ βήματα στιβαρά,
Καὶ ὥς ἡ Ἀρτεμις κολησσαία
Ἐπεριπάτει καὶ φοβερά·
Μεγάλα εἶχεν ὄμματα Ἥρας
Καὶ βλέμμα σπεῖρον γοργοῦς σπινθῆρας·
Τὸ χρυσοκέντητον ἔνδυμά της
Ζώνη συνέσφιγγεν ἀργυρᾷ,
Καὶ ἀπὸ ταύτης εἰς τὰ πλευρά της
Σπάθη ἐκρέματο ἡχηρά.

Κεῖται εἰς βράχους ἡλιοβάτους
Ἐρημον Ἄστου καὶ ὑψηλὸν
Τῆς Ἐπιδαύρου κρυπτὰ εἰς βάτους
Τὰ τεῖχ' ἰσχύει πλὴν τὸν καλὸν
Χρυσελεφάντινον ἀνδριάντα
Καὶ τὰ ὠραῖα τεμένη πάντα,
Ὅσα ὑψώθησαν εἰς τὸν ῥύστην
Καὶ ζωοδότῃν Ἀσκληπιόν,
Ἐρριψε πνεύσας πνοὴν ἐχθίστην
Ἐκ πανδαμάτωρ ἐκεῖ Αἰών.

Στέκει ἐπάνω τῆς πεδιάδος,
Τὸ Ἀραχναῖον ὄρος γυμνόν,
Ὅθεν τὴν δούλωσιν τῆς Τρωάδος
Διὰ φρυγάνων νυκτιφανῶν
Ἡ Κλυταιμνήστρα εἰδοποιήθη
Ὅταν ἐγκλείουσα εἰς τὰ στήθη

Τῶν μισθῶν τῆς παθῶν τὴν πάλιν
 Ἐπαρμόνευε τὸν καιρὸν,
 Εἰς τοῦ συζύγου τῆς τὴν ἀγκάλην
 Νὰ πῆξῃ φάσγανον δολερὸν.

Ἀπὸ τὸ Ἄργος ἐκεῖ δρομαῖος
 Ἴππεὺς ἐφάνη ξιφῆρης τις
 Σώζων τὸν πώγωνα ἱερέως
 Καὶ τῆς πατρίδος πολεμιστής.
 Τὸν σιδηρόνυχα ξανθοχαίτην
 Ἴππον τοῦ δώσας εἰς ὑπηρέτην
 Κατέβη μέχρι τῶν παραλίων,
 Ὅπου παιδίον ἄβρά γελῶν
 Ἐριπτεν ὄστρακα εἰς τὸν λείον
 Καὶ σιγαλέον αἰγιαλόν.

Ἐκεῖ Γαλλίνας, Μαυροκορδάτος
 Νέγρης ἐν μέσῳ τῶν ἐλαιῶν
 Εἶχαν κυρύξει πρῶτοι τὸ κράτος
 Θεσμῶν ὠραίων καὶ παλαιῶν. (1)
 Ἐπάνω τόπων αὐτὸς ἀγίων
 Ἐστησεν ὄμμα γέμον δακρύων,
 Καὶ εἰς λαθύρινθον βυθισμένος
 Πολυπλάνητων συλλογισμῶν
 Ἐκ τῆς ψυχῆς του ὡς ἐκ πυθμένος
 Ἦντλησεν ἔσχατον στεναγμόν.

«Εἰς τὴν Ἀγίαν Τράπεζαν, ὅπου
 Ἐζων εἰρήνης ἄρτον εὐρών,
 Ἄφησα, εἶπε, τοῦ Θεανθρώπου
 Τὸ Εὐαγγέλιον, τὸν Σταυρόν,
 Κ' ἐζώσθην σπάθην κατ' ἄλλοφύλων
 Τὴν πρόσκαιρόν μου ζῶν ὀφείλων
 Εἰς τὴν Ἑλλάδα, εἰς τὸν Θεόν μου.
 Πλὴν παραπέτασμα μελανόν
 Σήμερον κρύπτει ἐνώπιόν μου
 Ὅμοῦ πατρίδα καὶ οὐρανόν.

(1) Ὁ Θ. Νέγρης ἐζησε καὶ ἀπέθανε παραινῶν καὶ πράττων ἀείποτε τὸ καλόν, εἶχε δ' ἐτοιμότητα πολλὴν περὶ τὸ λέγειν καὶ τὸ γράφειν.

«Θεέ, νὰ πράξω τί ἐδυνήθην !
 Τὴν Ἀκροκόρινθον τί παθὼν
 Ῥίψασπις ἄφησα καὶ ἤρνήθην
 Θρησκείαν, Γένος καὶ παρελθόν !
 Εἰς μάχας ὅλοι τρέχουν οἱ ἄλλοι,
 Παῖδες, γυναῖκες, μικροὶ μεγάλοι,
 Εἰς τὰ στενώματα, εἰς τὰ δάση
 Ἐλευθερίας σάλπιγξ βοᾷ·
 Ἡ γῆ σαλεύει ὅθεν περάσῃ
 Γλαυκὴ τοῦ Φοίνικος ἡ σκιά·
 «Φωνάζει γέρον ὀπλίζων νέον·
 Κτύπα τοὺς Τούρκους καὶ δι' ἐμέ !
 Σύζυγος κράζει· ἄς ἔλθουν πλέον
 Καὶ τῆς χηρείας μου αἱ στιγμαί !
 Καὶ μήτηρ λέγει· τέκνον μου τρέχε
 Καὶ τὴν Ἑλλάδα μητέρα ἔχε !
 Καταισχυμένον τοῦ κόσμου βάρος,
 Τὸν κόσμον φεύγω μόνος ἐγώ.
 Μόνος δὲν ἔχω προσώπου θάρρος
 Νὰ σφάξω Τούρκους καὶ νὰ σφαγῶ...
 «ὦ σὺ φρουράρχου ἀθλιστάτου
 Καὶ τῆς αἰσχύνης του ὀπαδέ,
 Τοῦ φοβεροῦ μου λοιπὸν θανάτου
 Τὰς ἐγγιζούσας στιγμάς ἰδέ,
 Καὶ τὰς ἐσχάτας μου αὐτὰς θλίψεις
 Καὶ τὰς ἐσχάτας μου αὐτὰς τύψεις
 Εἰς τὴν πατρίδα εἰπέ !... Ἄν πταίω,
 Πταιίστης ὀλίγων εἶμαι στιγμῶν...
 Πρῶτος τὴν πλάνην μου, πρῶτος κλαίω
 Καὶ εἶμαι ἄξιος οἰκιρμῶν...
 «Μίαν ἡμέραν πραῦνομένη
 Ἴσως ἐκείνη μ' εὐσπλαγχνισθῇ.
 Καὶ εἰς τὸν τάφον μου μισημένη
 Ἴσως ἡ μνήμη μου δὲν κλεισθῇ...
 Εἶφος μου εἶχε τὴν ἀδικήσει,
 Εἶφος μου θέλει τὴν ἐκδικήσει...»
 Λέγει καὶ σφάζεται· πλησιάζει
 Ὁ ἵππος ῥώθωνας ἀνοικτούς,
 Τὸ αἷμα βλέπει, ἀφηνιάζει
 Καὶ φεύγει χύνων γόους φρικτούς.

(Ἀντ. Ὕμνα Γ', στροφ. 56—92).

Τίς τὴν κιθάραν μου τίς ἐγγίξει;
 Ἀὔρα τὴν ψαύει τις μυστική, (1)
 Καὶ εἰς τὸ δῶμά μου ψιθυρίζει
 Τοῦ παρελθόντος μέλος γλυκύ;
 Ὡ τῶν δοράτων σύντροφος λύρα,
 Εἰς τὴν νεκράν μου σκίρτησε χεῖρα
 Καὶ ἀναμνήσεις φέρε γλυκείας
 Τῶν τῆς Ἑλλάδος καλῶν καιρῶν,
 Τῆς ῥωμαλέας τῆς ἡλικίας
 Τῶν ῥωμαλέων μου ἡμερῶν!
 Σ' ἀκούω, φίλη, καὶ μεταβάλλω
 Εἰς πάντα ἤχον σου τὴν χροιάν
 Καὶ σπάζην ἔλκω καὶ λόγχην πάλῳ
 Εἰς τῆς πυρώδῃ μου δεξιάν,
 Χαρᾶς ἡμέρῃ, ἡρώων χώρα
 Πόλεμοι, νίκαι, ποῦ εἴσθε τώρα;
 Φεῦ! τοὺς ἀγῶνας ἐκείνους ψάλλων
 Ὅλα τὰ τότε ἀνακινῶν,
 Περιπλανῶμαι εἰς κόσμον ἄλλον
 Καὶ καταρῶμαι τὸν τωρινόν.
 Ὡ! πόσον μέγας ὁ Ἕλληρ τότε!
 Ἐνθουσιῶντες, περιχαρεῖς
 Καὶ στρατηλάται καὶ στρατιῶται
 Καὶ ἱεράρχαι καὶ ἱερεῖς

(1) Ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς κινεῖται κατὰ τοῦ Ὀθωμανοῦ καὶ παρὰ τὸ Ἄργος ἔρχεται εἰς πρώτην σύγκρουσιν μετ' αὐτοῦ. Οἱ βάρβαροι μετὰ πάλιν ἐπίμονον φεύγουσιν ἤδη, ὅτε καλὸς ἡγὸς τις εἰς μίαν τῶν Ἑλληνικῶν φαλάγγων τεταγμένος κυριεύεται ὑπὸ πανικοῦ φόβου, ἡ δειλία τοῦτου μεταδίδεται εἰς ὅλας τὰς τάξεις τῶν Ἑλλήνων καὶ ἡ νίκη ἀφίπταται ἀπὸ τῶν χειρῶν των. Τὴν ἐπιούσαν ὁ Κολοκοτρῶνης δημηγορεῖ εἰς τὸ στρατόπεδον, φέρε αὐτὸ ἔνθουν καὶ εἰς δευτέραν συμπλοκὴν καὶ τοῦ Δ. Ὑψηλάντου ἀπὸ τῆς Ἀκρας ἐπιβοηθήσαντος, νικᾷ τὸν Δράμαλιν. Τότε οὗτος ἐτοιμάζεται νὰ ὀπισθοδρομήσῃ πρὸς τὴν Κόρινθον, ἀλλ' οἱ Ἕλληνες κατέχοντες ἤδη τὰς ἐμπροσθεν στενάς θέσεις, ἀποφασίζουσι νὰ καταλάβωσι καὶ τὰς ἐξόπισθεν καὶ ὁ μὲν Κολοκοτρῶνης τρέχει πρὸς τὸ Δερβενάκιον, ὁ δὲ Ὑψηλάντης μετὰ Νικήτα τοῦ Τουρκοφάγου καὶ Δικαίου τοῦ Φλέσσα πρὸς τὸ Ἀγινόριον, συγχρόνως δὲ ὁ Ὁδ. Ἀνδρουτσοῦς εἰδοποιηθεὶς, φθάνει μετὰ χιλίων εἰς τὰ μεταξὺ Μεγάρων καὶ Κορίνθου στενὰ τῆς Γερανείας.

Εἰς τὰς χαράδας καὶ εἰς τὰ ὄρη
Ἐτρεχαν ἄτρομοι ὀπλοφόροι,
ὦ! ποῖος τότε εἰς τὰς καρδίας

Πατρίδος ἔρωσ μεγαλουργός,
Στράτευμα ὅλον εἰς τολμητίκας
Πολλάκις ἔτρεπε γεωργός.

Ἡ Μοναρχία σήμερον φθείρει
Τὸν χαρακτῆρα τῶν πολιτῶν

Καὶ τὸ δουλόφρον ἦθος ἐνσπείρει
Κολάκων τρέφουσα συρφετόν,

Ἐντὸς ματαίου κύκλου προγόνων

Ἐπικαθέζεται εἰς τὸν θρόνον

Αὐτὴ ἀγέρωχος καὶ βαρεῖα

Εἰς χώραν, ὅπου ὑποτελεῖς

Παιδοδιδάκτας ἡ Σικελία

Ἐστελλε πάλαι τοὺς βασιλεῖς.

Ἐμπρὸς τῆς, παῖδες κελῶν πατέρων,

Νέοι, μὴ κύπτετε ταπεινοί!

Ἄς σᾶς ὑψώσῃ τῶν ἐλευθέρων

Αὐτῶν ἁγμάτων μου ἡ φωνή.

Ἐγὼ δὲν τρέμω οὔτε τυράννους

Οὔτε ἀλύσεις, οὔτε βασάνους·

Ἐὰν ἡ δόξα ἐμοῦ μεγάλη

Τοὺς ἀπωτάτους φθάσῃ θνητούς,

Καὶ εἰς τὴν μνήμην μου στῆθος πάλλῃ

Μετὰ χιλίους ἐνιχυτούς.

Ἐντὸς τοῦ Ἄργους εἰς ἀστεγάστου

Ἀμφιθεάτρου τὸ ἐμβυχδὸν

Εἶχεν ὁ Δράμαλης τὰς σκηνάς του

Καὶ εἰς τὴν Ἀκρὰν τῶν Ἀτρειδῶν

Τὸν Ὑψηλάντην κλειστὸν ἐκράτει·

Τὰς ἀκοάς του βοὴ ταράττει·

Ὅμματα στρέφει καὶ προχωρούντων

Ἑλλήνων βλέπει μνηστῆρας,

Ἑλλήνων ὅλων λευκάς κινούντων

Περικνημίδας καὶ ποδιάς.

Ἀπὸ τοὺς πρόποδας τῆς Λυκώνης,

Ὅπου Ἀρτέμιδος ἱερὸν

Ἐκ λευκοπέτρας ὑψοῦτο μόνης,

Τοῦ Πολυκλείτου ἔργον λαμπρόν,

Μέχρι τῶν Κήπων ἡ μακροτάτη
 Τῶν Πανελλήνων γραμμὴ ἐκράτει.
 Πεζῶν, ἱππέων τρεῖς μυριάδας
 Καὶ τηλεδόλα του ἑκατόν,
 Εἰς τοῦ Ἀτρέως τὰς πεδιάδας
 Κινεῖ ὁ Δράμαλης κατ' αὐτῶν.

(Αὐτ. ἔσμ. Δ'. στρ. 1—7).

Καθὼς ὁπότεν ἀπὸ τὰ ὕψη
 Προβάλλῃ σύννεφον μελανόν
 Καὶ εἰς τὰ δάση χάλαζαν ῥίψῃ
 Ἄνεμον ῥίψῃ καὶ κεραυνόν,
 Καὶ βαρυκρούῃ πεύκη τὴν λεύκην,
 Καὶ ἀντικρούῃ λεύκη τὴν πεύκην,
 Καὶ χιλιόχρονοι ῥιζοσπῶνται
 Πλάτανοι πίπτοντες εἰς τὴν γῆν,
 Καὶ λύκοι λέοντες ἀπαντῶνται
 Μίαν ἀφίνοντες ὠρυγὴν,

Τοιοῦτον ἔχυσε μικτὸν βρόντον,
 Ἡ κλονουμένη Ἀργολικὴ,
 Ὅταν τῶν δύο στρατῶν βοῶντων,
 Ἡ πρώτη ἐγίνε συμπλοκή.
 Σώματα πίπτουν κερματισμένα
 Ὡς σιτοκάλαμα θερισμένα·
 Ὁ ἵππος μένει δίχως ἱππέα,
 Δίχως ἡ μάχαιρα μαχητὴν·
 Κλαίει τὸν πρόμαχον ἡ σημαία,
 Ἡ σάλπιγξ κλαίει τὸν σαλπικτὴν.

Ἴππεὺς ὁ Τσώκρης λαμπρὸν ἱππέα
 Μακρόθεν βλέπει καὶ τὸν ζητεῖ,
 Βλέμματα ῥίπτοντες φρικαλέα
 Καὶ ἅμα τρέχοντες πτερωτοί,
 Ἕλλην καὶ Τοῦρκος συναπαντῶνται
 Καὶ συνωθοῦνται καὶ συγκτυπῶνται.
 Οἱ δύο ἵπποι τῶν γονατίζουσιν,
 Αὐτοὶ δὲ σπάθας αἰμοχαρεῖς
 Ἀκόμη ἄνωθεν ἀντικρύζουν
 Καὶ ἀντιδίδουν κτύπους βαρεῖς.

Καθώς εἰς ὄνυχας περιζώνει
 Ὅφιν πεντάπηχυν ἀετός
 Καὶ ὑψωνόμενος τὸν ὑψώνει,
 Ἄλλ' ἀντιστέκει ὁ ἔρπετός
 Ἐχθρὸς συρίζων καὶ κάτω κλίνει
 Καὶ κρώζει τ' ὄρνεον ἄνω τείνον,
 Ὅμοίως ἔφιππος συναρπάζει
 Ὁ Τσώκρης ἔφιππον τὸν ἐχθρόν,
 Πλὴν ν' ἀποσπάσῃ αὐτὸς σπουδάζει
 Σῶον τὸ σῶμά του ἢ νεκρόν.

Βασιλίσκος

Οἱ δύο τότε εἰς ἓν τῶν μόνον
 Πήδημα φθάνουν ὄρθοι τὴν γῆν,
 Καὶ πρῶτος δίδει ὁ Ἕλλην φόνον
 Ὁ Τοῦρκος χύνει φορικτὴν κραυγὴν,
 Καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ χωριζομένη
 Ὡς μαῦρον νέφος ἀεροβαίνει·
 Τὴν χρυσαμένην του πανοπλίαν
 Ἀπὸ τὸ πτώμα του ἀφαιρεῖ
 Ὁ Τσώκρης χαίρων διὰ τὴν λείαν
 Καὶ ὑπερήφανος τὴν φορεῖ.

« Ὁ μακροκόμης Πλατούτας φθάνει
 Ἐνα τοῦ Δράμαλη λοχαγόν
 Καὶ κράζει «Πίστεως, Μουσουλμάνοι,
 Πατρίδος, Γένους αὐτὲς ἀγών!
 Σήμερον, Πέρσαι, νὰ μᾶς ἰδῆτε!
 Μάχαιραν Ἕλληνας θὰ γευθῆτε!»
 Βαρὺ τὸ ξίφος καταβιδάζει
 Καὶ εἰς τὴν κίδαριν τὸν κτυπᾷ,
 Πλὴν ἀντ' ἐκείνου αὐτὴν διχάζει
 Καὶ εἰς τὸ σάγμα τὸ ξίφος σπᾷ.

Κατὰ τοῦ ὅπλου του ἐν ᾧ χύνει
 Ὁ Ἕλλην ὅλην του τὴν χολήν,
 Φεύγει ὁ Τοῦρκος καὶ κάτω κλίνει
 Τὴν ξυρισμένην του κεφαλὴν.
 Ὅμοίως ὅταν ἡ δρυμοβάτις
 Ἐλαφος χάσῃ τὰ κέρατά της
 Φεύγει καὶ κύπτει γυμνοὺς κροτάφους,
 Τρέμουσα ὅπου καὶ ἂν σταθῇ
 Μὴν εἰς χαμόκλαδα τοῦ ἐδάφους
 Καὶ μὴ εἰς δένδρων κορυφὰς τρωθῇ.

Ἄλλ' ὁ Πλαπούτας ἄλλην λαμβάνει
 Σπάθην παρ' Ἑλλήνος νικητοῦ
 Καὶ ἄλλον Τοῦρκον πεζὸν προφθάνει
 Τρέχοντα ἔμπροσθεν τοῦ στρατοῦ.
 Ἐν ᾧ ἐκεῖνος φεύγει τὸν φόνον,
 Τὴν κοπτεράν του αὐτὸς ὑψώνων
 Πέραν καὶ πέραν τὸν διχοσχίζει·
 Διχοσχισμένος ὁ θλιβερός
 Βήματα δύο τρία βαδίζει
 Καὶ νίπτει ἔνθεν κ' ἔνθεν νεκρός.

Μάχαιραν ἔτρεξε ν' ἀντιτάξῃ
 Καὶ ἄλλος Ἑλλήν, ὡς ἀετός,
 Πκτῶν τὸ ἔδαφος πρὶν πετάξῃ·
 Ὁ Παπατσώνης ἦτον αὐτός·
 Νέον ὥρατον εἴκοσι νέοι
 Τὸν ἠκολούθουν ὅλοι ὥρατοι,
 Ὅλοι ὡς κρίνα λευκάς φοροῦντες
 Περικνημίδας καὶ ποδιάς,
 Ὅλοι τὰ ξίφη γυμνά κρατοῦντες,
 Κ' ἔλαμψε γύρω ἡ πεδιάς.

Ὁ ἐφεδρεῖων εἰς τὴν Λυκίωνων
 Καὶ χύνων κάτω χρυσὴν σιάν,
 Ἄγγελος θέτει τὸν Παπατσώνην
 Ὑπὸ τὴν θεῖαν του δεξιάν,
 Σκέπην τοιαύτην ἔχων ὁ ἥως,
 Τρέχει καὶ μάχεται δικπύρως·
 Πίπτουν ἐπάνω του πυροβόλα,
 Βολὴς τὸ βῆμά του δὲν κρατεῖ.
 Ἀποστομώνει τὰ ξίφη ὅλα
 Καὶ τὰ συντρίβει καὶ τὰ πατεῖ.

Οὕτω ρινόκερος σπάθην σείων
 Πρὸ τοῦ μετώπου του κοπτεράν.
 Πηδᾷ ἐν μέσῳ ἐχθρῶν χιλίων
 Θωρακισμένος ἀπὸ δοράν
 Δωδεκαδάκτυλον εἰς τὸ πάχος
 Ἀδιαπέραστος στέκει βράχος·
 Δέχεται λόγχας, δέχεται βέλη
 Καὶ μολυβδόβολα φλογερά·
 Σιδηρὸς ποῖος τοιαῦτα μέλη,
 Μόλυβδος ποῖος διαπερᾷ!

Ἴππον ὁλόμαυρον ὡς τὴν πίσσαν
 Ἄλλος ἐδίωκε, καὶ αὐτοῦ
 Στολὴ καὶ γένειον μαῦρα ἦταν,
 Καὶ εἰς τὴν χεῖρα τοῦ μαχητοῦ
 Ἡ αἰμοστάζουσα μάχαιρά του
 Ἦτο τὸ δρέπκνον τοῦ Θανάτου·
 Ἐμπρὸς του ἔστιλβον χρυσὸς ὄλα
 Τὰ τοῦ Χουρσίτου πολυτελεῖ
 Σμυραγδοκόλλητα πυροβόλα,
 Καὶ ὄλος τόλμη καὶ ἀπειλή,

Ὁ Φλέσσας ἦτον· φθάνει νικῶντα
 Τῆς Δαλματίας Ἀρματωλόν·
 Τὸν φθάνει τρέχοντα καὶ βοῶντα
 Καὶ τὸν φονεύει πυροβολῶν.
 Λευκὴν σημαίαν στείων εἰς δόρυ,
 Λευκὴν ὁ Τοῦρκος στολὴν ἐφόρει·
 Λευκὸς ὁ ἵππος του ἐξεπέρα
 Ὅλους ὦ, ἔλαφος ἔλαφρος
 Καὶ ἀνεπήδα εἰς τὸν ἀέρα
 Ὅλος χρεμέτισμα καὶ ἀφρός.

Βοῶ ὁμοίως ἄνω σκοπέλων
 Ὅταν ἀπλόνον λευκὰ πτερὰ
 Καὶ κάτω μέλαιναν σκιὰν στέλλον
 Τὴν παραλίαν ταχυπερᾶ
 Τὸ μέγα ὄρνεον τῆς ἀγρίας
 Θαλασσοκτύπου Ἀκαρνανίας·
 Πλὴν πυροβόλου τὸ φθάνει σφαῖρα.
 Κλίνει καὶ πίπτει κατὰ μικρὸν
 Καὶ κυλινδεῖται εἰς τὸν ἀέρα
 Καὶ εἰς τὸς πέτραις βροντᾷ νεκρόν.

Τρεῖς ὁ Σατράπης ἦλθεν εἰς πάλιν
 Καὶ τρεῖς ἀπῆλθε μετὰ φθοράν,
 Καὶ πνέων λύσσαν ἔτρεξε πάλιν
 Νὰ τεταρτεύσῃ τὴν συμφοράν.
 Ὅμοίως πέραν τοῦ Καφηρέως
 Εἰς τὰ φυσήματα τοῦ βορέως
 Πηδᾷ ἡ θάλασσα μανιώδης
 Καὶ τὰ παράλια πλημμυρεῖ,
 Ἀφροῦς τῆς χύει καὶ πεισματώδης
 Ἐφρόδους νέας ἐπιχειρεῖ.

Οἱ Τοῦρκοι φεύγουν κατατσίχμενοι,
 Καὶ ὁ προστάτης τῶν Σατανᾶς
 Ματαίως ἄνωθεν τοὺς θερμαίνει.
 Μυστηριώδεις στέλλων φωνάς·
 'Αλλ' ἓνα μόνον ἄνδρον ὄντα
 Βλέπει καλόγηρον δειλιῶντα
 Εἰς μίαν πτέρυγα τῶν Ἑλλήνων·
 Νέα στρατεύματα καὶ πλοστὰ
 'Ως ἐπερχόμενα κχτ' ἐκείνων
 Εἰς τὸν καλόγηρον παριστᾷ.

'Ο ῥασοφόρος τότε «σταθῆτε!»
 Κράζει καὶ παύει νὰ κυνηγῇ
 Βλέπων ὁ γείτων τοῦ τὸν μιμεῖται·
 Καὶ στρατιῶται καὶ στρατηγοὶ
 'Ολοὶ ἀκίνητοι συγκρατοῦνται
 Καὶ τῆς διώξεως παραιτοῦνται·
 'Αναπτεροῦνται οἱ Μουσουλμάνοι
 Θρασεῖς γενόμενοι ἐκ δειλῶν,
 Καὶ ὁ στρατὸς τῶν εἰς Ἄργος φθάνει
 Φεύγων καὶ ἅμα πυροβολῶν.

(Πᾶσμα Δ', στροφή 9—25).

| Τὴν ἐπιούσαν αὐγὴν θαρρύνων
 Τὸν δειλιῶντα ἔτι στρατὸν
 'Ο ἀρχιστράτηγος τῶν Ἑλλήνων
 Τοιαῦτα ἔλεξε πρὸς αὐτὸν
 'Απὸ τὸ ὕψος ἐλαιοτρόφου
 Καὶ καλλικρήνου ἄλλοτε λόφου·
 «Θάρρες, ὦ Ἕλληνες! μὴ φοβῆσθε!
 Οἱ χθές ποιμένες καὶ γεωργοὶ
 Δὲν ἐδοξάσθητε, δὲν καλεῖσθε
 Σωτῆρες ἔθλους καὶ στρατηγοί ; |

'Απὸ τὴν Ζάκυνθον εἰς τὴν Μάνην
 'Οταν ἐρρίφθην διὰ μιᾶς,
 Εἰς τὰς Καλάμας ὅταν ἐφάνην
 'Απὸ τῆς Μάνης τὰς Κυτριάς,
 'Ρόπκλα, δρέπανα ἐκρατεῖτε,
 'Αλλὰ τοὺς Τούρκους ἐκυνηγεῖτε
 Μέχρι Τριπόλεως καὶ Ναυπλίας,
 Μέχρις ἀκόμη καὶ τῶν θυρῶν

Φημι

Πλὴν τίνες ἄντικρυ σκιαὶ σαλεύουσιν εἰς τὰ δάση ;
 Ἄκριτος ποῖα ταραχὴ τὸ φύλλωμα ταρασσεί ;
 Ἄκούω κοῦφον βήματα,
 Σπαθία καὶ τουφέκια παντοῦ φεγγυόλουν,
 Καὶ μὲ χρυσὰ ἐνδύματα
 Ὀπλῖται πρὸς τοῦ ῥυακος τὴν ὄχθην ῥοδόλουν.
 Ὅπου χωρίζουν τὸ βουνὸν καὶ τὴν κοιλάδα βράχοι,
 Ἐκεῖ ὁμοῦ συνέρχονται γενναῖοι νυκτομάχοι,
 Καὶ μένουν πυκνωμένοι.
 Τὸ σκότος τὸ βαθύ

Ὁ Μάρκος διαβαίνει

Καὶ τοὺς μοιράζει σύνθημα· Σκοιάδι καὶ Σπαθί.
 Τοῦρκοι, δὲν τὸ προσμένετε τὸ φοβερὸν τὸ βράδυ !
 ὦ, τίς κλαυθμὸς καὶ θρήνος
 ὦ, δυστυχῆς ἐκεῖνος,
 Ὅστις ἐρωτηθῇ,
 Καὶ δὲν εἰπῇ Σκοιάδι
 Καὶ δὲν εἰπῇ Σπαθί.

Νῦν ἱερά, ποῦ ζώνεσαι μυστηριώδη σκότῃ,
 Ποῦ ἔχεις τᾶστρα φόρεμα καὶ τὴν σελήνην στέμμα,
 Τοὺς κοιμωμένους νάρκωνε μὲ ὕπνον μαγικόν,
 Καὶ πρὶν χυθῇ τὸ αἷμα,
 Πρὶν ἐκραγοῦν οἱ κρότοι,
 Ναννοῦρίζε τοὺς μ' ὄνειρα λαφύρων καὶ νικῶν.
 Ὑπὸ πετελεάν, μεταξὺ συντρόφων κοιμωμένων,
 Ἀγᾶς τις δασυγένειος ἐξυπνήσεν ἐν ζάλῃ,
 Τοὺς ὀφθαλμοὺς του ἔτριψε, καὶ ἰδὼν τὸ πῦρ σβεσμένον,
 Μὲ θολωμένα βλέμματα τὸν δοῦλόν του ζητεῖ.

— Ἐξύπνα, ζῶν, ἐκραξεν, ἡ χθεσινὴ κραιπάλη

Ἀκόμη σὲ κρατεῖ ; —

Λοῦξ ὁ Μάρκος θεωρῶν τὸν Τοῦρκον ἀναστάντα,
 Τὸν πλήττει λέγων· Κάθαρμα, κοιμήσου διὰ πάντα·
 Καὶ σπεῦδ' εἰς ἄλλα θύματα.

Καὶ ἄρχεται ἡ φοβερά πανήγυρις τῶν φόνων,
 Διχάζουσα τὴν ἀρπαγὴν καὶ τὰς σφαγὰς, αἰώνων
 Τεσσάρων ἀδικήματα.

Καὶ μία ἐπικρέμαται θολή σκιά... Ἰδέ την
 Πῶς ἀνορθοῖ φρουάττουσα τὴν ἡμαγμένην χαίτην,
 Πῶς τριγυρνᾷ τὰ βλέμματα·

ὦ, εἴν' ἐκεῖνη· ἄρησες τὸν τόπον τῆς σφαγῆς σου,
 Καὶ ἦλθες, Ῥήγα, νὰ ἰδῇς τοὺς μισητοὺς φονεῖς σου

Πνιγμένους εἰς τὰ αἵματα.

Ὅξεϊα σάλπιγγος φωνή, κραυγαί, πυρὰ καὶ κτύποι !
Τοὺς ἀγωγεῖς τῶν ῥήζαντες οἱ πτοηθέντες ἵπποι

Σκάπτουν τῆς γῆς τὰ χώματα,
Καὶ σπινθηρίζουν πέταλα καὶ σπινθηρίζουν λίθοι,
Καὶ ἡ μεγάλη ταραχὴ ἀντίφωνος ἐχύθη
Εἰς ἄντρα καὶ κοιλώματα.

Ὅταν τὴν νύκτα καταιγὶς ἀνεμοδέρῃ πλοῖον,
Καὶ φλέγωνται τὰ σύννεφα ὑπ' ἀστραπῶν μυρίων,
Τὸ πλοῖον τότε φαίνεται· εἰς τὸ ὑγρὸν μου μνῆμα,
Μὲ τ' ἄρμενα σχισμένα.

Κ' οἱ ναυαγοί... ὦ δυστυχεῖς ! πῶς εἶν' ἀπηλπισμένα
Τὰ πρόσωπα κ' οἱ τρόποι τῶν...
Κατὰ σκοπέλων φοβερῶν τοὺς ἀπώθει τὸ κύμα,
Τὸ κύμα τ' ἀδυσώπητον.

Ἐδῶ ἐκπληκτικώτερον μυστήριον τελεῖται
Καὶ ὅλα εἶναι φοβερά, ἡ λάμψις ἡ ἀγρία,
Ὁ θεελλώδης θόρυβος, ὁ κρότος ὁ φρικτός,
Ἐδῶ ἡ γῆ κλονεῖται

Ὡς βούβαλοι νὰ σφάζονται, ὡς νὰ βοοῦν θηρία
Ἐν μέσῳ τῆς νυκτός.

Εἰς τὴν σκηνὴν τῆς ταραχῆς καὶ τῶν σκληρῶν ἀγώνων
Τὸ πᾶν ἀναστατώνεται,
Φεύγει καθείς, ἀλλ' ἀπαντῶν τὸν σύντροφον ἐμπρός του
Θαρρεῖ ὅτ' εἶν' ἐχθρὸς του,
Καὶ ἀδελφὸν πληγώνων
Ἀπ' ἀδελφὸν πληγώνεται.

Οὕτω καὶ πρόβατα δειλά, ἂν ἐπιτίπτῃ λύκος,
Μὲ λυπηρὰ βελάσματα
Ὡθοῦνται πυκνωμένα.

Σκληρὸς ὁ λύκος, πλὴν πολλὰ, ἀφ' ἑαυτῶν σπρωγμένα,
Φονεύονται ἀδίκως
Εἰς τὰ κρημνώδη χάσματα.

Ἐνῷ τὸ πῦρ τὸ στράτευμα τῶν μουσουλμάνων φλέγει,
Εἷς ἐξ αὐτῶν ἢ προσταχθεὶς ἢ θέλων νὰ φοβίσῃ,
Διαλαλεῖ καὶ λέγει·

— Βαρεῖτε, μουσουλμάνοι !

Ὁ φέρων κεφαλὴν, ὅκτ' οὐδ' ἐν πονεῖν θὰ κερδήσῃ,
Ἄλλ' ὅστις φέρει ζωντανὸν κερδίζει καὶ καφτάνι.
Στηρίζων τὴν παλάμην του εἰς τὸ βαρὺ τουφέκι,
Εἷς Ἕλληνα τότε μαχητὴν τὸν πόλεμον ἀφίνει,

- Καὶ ἀπὸ στήθῃ λάσια
 Αὐτοὺς τοὺς λόγους χύνει.
 — Ὁ φέρων Τούρκου κεφαλὴν κερδίζει ἐν φουσέκι,
 "Ἄν ζωντανόν, διπλάσια.
- Καὶ γέλωτος ἀκούεται ὁ θορυβώδης κρότος
 Πνίγων τὸ μῖσος πρὸς στιγμὴν πλὴν πάλιν ἐπιστρέφει
 Τὸ μῖσος φονικώτερον.
 Ὅμοίως λάμπει ἡ ἀστραπὴ χαράττουσα τὰ νέρη,
 Καὶ γίνεται τὸ σκότος
 Ἀκόμῃ φοδερώτερον.
- Φεύγουν, γυρίζουν οἱ ἐχθροὶ ἀκεφαλοὶ καὶ κρύοι·
 Εἰς μάτην τὰ προσταγμάτα
 Καὶ τῶν κραυγῶν ἡ ζάλη.
- Ἐ τρόμος, ὅστις καὶ ψυχὴν καὶ σάρκα παραλύει,
 Τὰ δένδρα μεταβάλλει
 Εἰς λογχοφόρα τάγματα.
- Ἄλλ' ὦ, τί δρᾶμα παίζεται πρὸ τῆς σκηνῆς ἐκείνης !
 Ὁ Μάρκος μὲ τοὺς δέκα τοῦ πανήγυριν ἀνοίγει..
 Γυμνὸς ἀπὸ τὸ στῤῥωμά του πηδᾷ ὁ Τσαλατίνης
 Καὶ φεύγει... ποῦ νὰ φύγῃ,
 Ποῦ φεύγων νὰ σωθῇ ;
 Παντοῦ συρίζει ἡ σφαῖρα.
- Καὶ λόγοι πλήττουν μυστικοὶ τὸν μυστικὸν ἀέρα,
 Σκοτάδι καὶ Σπαθί.
- Ἀπὸ τοῦ ὕπνου τινάχθεις τὴν λήθαργον ἀγκάλην,
 Ὁ κρύος Φόβος ἐμφυσῶν τὸν τρόμον καὶ τὴν ζάλην,
 Φρένας καὶ νοῦν λυμνίνεται·
- Καὶ δαίμων τις ἀόρατος εἰς τῆς νυκτὸς τὴν φρίκην,
 Μυκτηριάζων τὴν φυγὴν κ' ἐπικροτῶν τὴν νίκην,
 Ἐπιδοᾷ καὶ μαίνεται.
- Ἀκούεις κρότον σύμμικτον βροντῶν, κραυγῶν, τραυμάτων ;
 Ἴδὲ ὅποῃ φοδερὰ μυρμηκία φασμάτων
 Νυκτοπλανεῖς κυμαίνονται·
- Ἴδὲ πῶς μεγαλοποιοῦν τὸ τερατῶδες δρᾶμα
 Ἡ μαύρη ὄβρις τῆς νυκτὸς καὶ τὰ πυρὰ ποῦ ἄμα
 Φωτοβολοῦν καὶ σθένονται.
- Πολλοὶ Σκοδράνοι ἔπесαν βάρη τῆς γῆς, καὶ ὅλοι
 Σκορπίζουν οἱ λοιποί.
- Ἄλλ' ἓνα ἐκ τῶν ἐνδεκα Ἑλλήνων ἐφορμῶντα
 Τυφλὸν εὗρεκε βόλι,
 Κ' οἱ δέκα τὸν πετόντα

Κυκλώνουν σκυθρωποί.

Πικράν φωτίζει προπομπήν ἢ δούσα σελήνη
 Ὑποχωροῦν κ' οἱ ἄλλοι
 Καὶ παύει ἡ πρώτη ζάλη.
 Σπαθία δὲν συγκρούονται,
 Ὅχι Σκοτάδι καὶ Σπαθί, ψιθυρισμοὶ καὶ θρῆνοι
 Σιωπηλοὶ ἀκούονται.

Κᾶποιος μόνον, καθ' ὁδὸν ἂν Τοῦρκον ἀπαντήσῃ.
 Πλαγίαν σύρει σπαθιὰν καὶ δίχως νὰ συλήσῃ
 Τὸ πτώμα πρὸς τὴν ῥάχιν
 Ὅδεύει σιωπῶν.

Οὕτως ἡλίου δύνοντος ὁ θεριστὴς γυρίζει,
 Καὶ ἂν που τύχῃ ἀπαντῶν μονήρῃ τινὰ στάχυν,
 Ὡς παιδιὰν θερίζει
 Τὸν πάρεργον καρπὸν.

Καὶ νέος εἷς πολεμιστὴς δὲν βλέπει τοὺς συντρόφους,
 Ἡ δὲν νοεῖ ἀκόμα
 Τριγύρω του τί γίνεται,
 Καὶ διαβαίνων ῥεύματα καὶ ἀναβαίνων λόφους
 Μὲ σπινθοδόλον ὄμμα
 Κατὰ φυγάδων χύνεται.

Ἐδῶ κ' ἐκεῖ μακροσκελὲς πετᾶ, καὶ ἡ σελήνη
 Πυκνὴν νεφέλην σχίζουσα τὴν ὄψιν μεγαλύνει
 Μὲ τ' ἀμυδρὸν τῆς φῶς.
 Κ' ἰδοὺ τὰ φύλλα θορυβοῦν καὶ ῥοβολᾷ μὲ τάχος
 Εἷς γέρων νυκτομάχος,
 Ὅπλιτης ἀδελφός.

- Νεότης ἄφρων... Κάσκαρη, ποῦ σὲ πλανᾷ ὁ ζῆλος;
 Σπεῦσον ταχύς· Τοῦρκοι πολλοί, οὐδεὶς τριγύρω φίλος,
 Δύο ἡμεῖς δὲν φθάνομεν.
 — Τί λέγεις; φεύγουν οἱ ἐχθροί, οἱ νικηταὶ ποῦ εἶναι;
 — Ἀπὸ τῆς νίκης ἔσταξαν τὴν ποδιὰν ὀδύναι·
 Ἐλθέ, καὶ μὲν μὴ χάνωμεν.

Δ'. ΔΗΜ. ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΥ

1. Τὸ ἄγαλμα τῆς Παρθένου.

Τὴν θέσιν εἶδον τὴν κενὴν ἐντὸς τοῦ Παρθενῶνος.
 ὅπου ὑψοῦτο ἡ Παλλὰς, ἡ κόρη τοῦ Φειδίου·
 παρέσυρε τὸ ἄγαλμα ὁ διαρρέων χρόνος,

καὶ τίποτε δὲν σφίζεται, οὐδ' ἔχνος τοῦ μνημείου.

Καλλίτερον· δὲν ἀγαπῶ ρυτίδα εἰς τὸ κάλλος,
δὲν ἀγαπῶ ἐρείπια καὶ ὄγκον συντριμμάτων.
γλυκύτερος ὁ θάνατος ἢ τῶν ἐτῶν ὁ σάλος,
ἀργὰ ῥοφῶν τὴν ὑπαρξιν καὶ ῥάκη ἀναπλάττων.

Ἐξευτελίζει τῶν ἐτῶν ἡ σαρκώδης πάλη,
παρκαμποῦσα, φθείρουσα ἀθάνατα μνημεῖα·
δὲν εἶνε πλέον ἄγαλμα τοῦ λίθου ἢ σκυτάλη,
καὶ νικημένη φαίνεται ἡ μεγαλοφυΐα

Τὶ ἔγινε τὸ ἄγαλμα ; οὐδεὶς γνωρίζει πλέον,
οὐδεὶς τὸ εἶδεν ἄμορφον, παλαιὸν πρὸς τὸν χρόνον·
ἀκμαῖον τὸ ἀπήλαυσαν, τὸ ἔχασαν ἀκμαῖον
καὶ μένει ζῶσα ἡ εἰκὼν τῆς καλλονῆς του μόνον.

2. Ὁ Λίνος.

Ἦδη τῶν δένδρων αἱ σκιαὶ δηλοῦσι μεσημβρίαν.
Καὶ αἱ παρθέναι ἔπαυσαν τὴν ἄμπελον τρυγῶσαι.
Ὑπὸ τὴν πλατάνον σκιὰν ἐξέλεξαν παχεῖαν,
Καὶ ἄψασαι συνέρρευσαν περὶ αὐτὴν σκιρτῶσαι.

Ἰδέτε· τὰ κκλάθια χαμαὶ τοποθετοῦσι.
Ποθοῦσαι διασκέδασιν μετὰ τὴν ἐργασίαν,
Παῖδα κρατοῦντα φόρμιγγα πλησίον των καλοῦσι
Καὶ τάσσονται πρὸς τὸν χορὸν μὲ εὐθυμον καρδίαν.

Τοιαύτην ὥραν ἄλλοτε ἀπέθανεν ὁ Λίνος.
Φεῦ ! τὴν ὥραίαν του ψυχὴν ὁ θάνατος ἐκάλει.
Καθὼς ὁ Ἔρως εὐμορφος, ξανθὸς καθὼς ἐκεῖνος
Ὁ παῖς τὸ βλέμμα ὕψωσε καὶ ἤρχισε νὰ ψάλλῃ.

« — Ἦδη τὸ ἄρμα τοῦ ἡλίου
Ἀκτῖνας καυστικὰς σκορπίζον
Πλησίον βαίνει τοῦ Σειρίου,
Μεσουρανεῖ τὴν γῆν φωτίζον.

« Ὑπὸ πυκνὴν σκιὰν πλατάνων,
Κόραι, τὸ ἄστυ ἀκολουθεῖτε·
Τὸ ἔργον παύει τῶν δρεπάνων,
Τὸν Λίνον μετ' ἐμοῦ θρηνεῖτε.

« Τὸ ἔαρ ἔθαλλεν ἀκμαῖον,
Ἡ πεδιάς ἦτο ποικίλη,
Ὁ ζέφυρος εὐώδης πνέων
Τὴν φύσιν, ἔλεγες, ἐφίλει.

« Ἀλλ' ἥλιος ἐπῆλθε καίων

— Οἴμοι ! τὰς ὥρας τὰς γλυκείας ! —

Ῥοφᾷ τὸ χῶμα τῶν ἀνθέων,

Ῥοφᾷ τὴν δρόσον τῆς πρωΐας.

« Αἶ ! Δίνε ἡ ζωὴ ἐπίσης

Ἐχει ἑαρινὴν πρωΐαν·

Ἀπλοῦται θαλερὰ ἡ φύσις,

Στολίζει μ' ἄνθη τὴν καρδίαν.

« Ἀλλὰ ἐπέρχεται τὸ θέρος,

Μεσουρανεῖ ἡ ἡλικία.

Οἴμοι ! ἀπέρχεται ὁ ἔρως,

Ἀπογυμνοῦται ἡ καρδία.

« Περίβλεψε τὴν πεδιάδα

Καὶ ἴδε πόσον μετεβλήθη

Καὶ ἴδε τὴν Ἀμαδρυάδα

Χωρὶς τοῦ ῥόδου εἰς τὰ στήθη.

Ἡ πλάτανος, ἡ λεύκη μένει,

Ἄλλ' εἶναι δένδρα ῥωμαλέα·

Τῆς χάριτος ἡ πεπρωμένη

Εἶναι νὰ ἀποθνήσκῃ νέα.

« Αἶ ! Δίνε ! ὡς τὸ ἄνθος κύπτει

Ὑπὸ ἀκτῖνας θερμότερας,

Καὶ ὡς φυλλορροεῖ καὶ πίπτει

Μετὰ τὰς δροσερὰς ἡμέρας,

« Ἐπίσης ὅταν ἡ καρδία

Τρέφῃ παλμοὺς εὐγενεστέρους,

Ἀπομαραίνεται ταχεῖα,

Τὸ πῦρ μὴ φέρουσα τοῦ θέρους».

Εἶπεν ὁ παῖς καὶ ἔπαυσε τὸ βῆμα τῶν παρθένων

Τὸ ἄσμα ἦτο θλιβερόν καὶ ἤγειρε τὸν θρῆνον.

Ἐκάθισαν κυκλοτερεῶς εἰς χόρτον ἐστρωμένον

Κ' εἶπον· ἄώρως ἔπесεν, ἄς κλαύσωμεν τὸν Δίνον !

ΣΤ. ΣΠ. ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗ

ΣΠΥΡ. ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ ἐγεννήθη ἐν Πάτραις τὴν 6 Δεκεμβρίου 1845. Περαιτῶς ἐν Πάτραις τὰς γυμνασιακὰς σπουδὰς, ἠκολούθησεν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τὴν τοῦ δικαίου ἐπιστήμην, καὶ τὸ 1868 ἀνυγορεύσας διδάκτωρ. Ἐχὼν ζωηρὰν φαντασίαν καὶ εὐαίσθησιν ἐθεράπευσε τὰς Μούσας. Τὸ 1869 ἔφερεν εἰς φῶς τὰς «Καλέργας» καὶ τὸν «Λουκᾶν Νουταρῶν» ἔπειτα τὰς «Ἀττικὰς νύκτας» εἰς τρεῖς τόμους. Ἀπέθανε τὴν 30 Αὐγούστου 1874 ἐν Παριείοις.

Τὸ δάκρυ τοῦ Ξέρξου.

Στρέφει δ' ὀργίλος πρὸς τοὺς ὠχρίωντας ἐμπρὸς τοῦ ἀγγέλου,
 Οἵτινες ἀγγελμα ἔφερον, ὅτι τοῦ κύματος λύσσα
 Τοῦ Ἑλλησπόντου τὸ ζευγμα διέλυσε, ταῦτα φωνήσας
 «Τριακοσίας μετρήσατε εἰς τῆς θαλάσσης τὰ νῶτα
 Ἀνηλεεῖς μαστιγώσεις· καὶ δύο ἀλύσεις ριφθεῖσαι
 Δέσμιον εἰς τὰς βουλὰς μου τὸ ἄγριον κῦμ' ἄς κρατῶσιν»
 Εἶπεν. Οἱ ἄγγελοι σώζονται. Γίνεται ἔργον τὸ ῥῆμα,
 Φθάνει εἰς Σάρδεις. Ἐκεῖθεν χωρεῖ εἰς τὰ ἔμπροσθεν, ἄγων
 Πέντε περίπου ἑκατομμυρίων πεζοῦς καὶ ἵππεῖς του !
 Ἄρμα Διός, λευκῶν ἵππων ὀκτώ, κενὸν πάντῃ ἡγεῖται.

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ

Εἶτα τὸ ἄρμα τοῦ Ξέρξου, ἐν μέσῳ μυρίων ἱππέων.
 Εἶτα μυρίων πεζῶν, με χρυσᾷ εἰς τὰς λόγχας των μῆλα.
 Ὡκεανὸς καλλονῆς καὶ λογχῶν πανταχοῦ ἀπαστρέπτει !
 Φθάνει τὸ χάος εἰς Σκάμανδρον, τὸν ποταμὸν τοῦ Ἰλίου,
 Τὸν ποταμὸν τοῦ Ὀμήρου, καὶ ἰδοὺ ἐν τῇ ἅμα ἐκλείπει
 Ὑπὸ τ' ἀνάριθμα χεῖλῃ τὸ ὕδωρ αὐτοῦ. Προχωροῦσι
 Καὶ εἰς τὴν Ἀβυδὸν ἤδη ἀνέβησαν, ὅθεν εὐρεῖα
 Καὶ ἐν πανοράματι φαίνεται κάτῳ ἐκτασις πᾶσα.
 Εἶχον εἰς λόφον ἐδῶ καὶ ἐκ λίθου λευκοῦ ἀνεγείρει
 Θρόνον, ἐν ᾧ ἀναβὰς ὁ μονάρχης ἠτένισε κύκλω
 Ἐνθεν τὸ μνημα τῆς Ἑλλης καὶ ἐκτασιν πᾶσαν θαλάσσης,

Ὡς χιλιάδων τεσσάρων τριήρων πλήθος καλύπτει·
 Κάτωθι, πέραν, ἐκεῖθεν, καὶ ὅπου ἀν' ἰδῆς, ἀπλοῦται
 Μυρμηκία στρατευμάτων καὶ σθένυνται βλέπον τὸ ὄμμα.
 «Εἶμαι εὐδαίμων», ὡς εἶδεν ὁ Ξέρξης ἐφώνησε χαίρων·
 Εἶτα μειδίαμα μόλις ἀνθοῦν εἰς τὰ χεῖλη ἐφάνη
 Καὶ εἰς τὸ ὄμμα του δάκρυ ἀνέβη, — ἐν ἄγιον δάκρυ !
 «Χρόνους μετὰ ἑκατὸν οὐδὲ εἷς θέλει ζῆ τούτων ὅλων !»
 Εἶπε καὶ ἔκλινε κάτω τὸ μέτωπον σύννοους.

Κ' ἡγνῶει ἀκόμη

Δάκρυα πόσα, Ἑλλάς μου, αὐτῷ ἐτοιμάζεις.
 Δάκρυ σεμνὸν καὶ τεκμήριον ἔμα Θεοῦ ὑπερτάτου,
 "Οστις τὰ στέμματα ὅλα ὡς ἄγγη λεπτὰ θρυμματίζει,
 Πόσον σὺ εἶσαι βαρὺ, ἀληθὲς καὶ ἐπώδυνον δάκρυ !
 "Ολ' οἱ αἰῶνες τὸ δάκρυ αὐτὸ ὡς ἀράν των ἀφῆκαν,
 Τοῦτο τὸ δάκρυ ἡ μήτηρ ἐπάνω τοῦ τέκνου της χύνει,
 Τοῦτο καὶ μόνον τὸ δάκρυ ὁ θάνατος ἔχει ὡς νέκταρ.
 Τοῦ ἀλαζόνος τυράννου ὅποτε τὰ βλέφαρα τοῦτο
 Ὑγράνε, ποῖαν σφαγὴν τῆς καρδίας αὐτὸς νὰ ᾗσθάνη !
 Ποία ἐντὸς του σκηνὴ νὰ παρέστη σιγῆς καὶ μνημάτων
 Πρὸ τῶν ἀπειρῶν ἐκείνων στρατῶν, ἐν οἷς ἦνασσε μόνος !
 Ποία τὸ πρῶτον νὰ ἦλθ' εἰς τὰ χεῖλη του βλάσφημος ὕβρις,
 "Οταν ἐσκέφθη πῶς ἄλλος τῶν πλούτων του ὅλων δεσπότης !
 Κλαῦσε, μονάρχα, τὴν τύχην αὐτῶν καὶ τὴν τύχην σου ἔτι !
 Θρήνησον, ἀνωθι τόσου λαοῦ καὶ τοσαύτης ἰσχύος !
 Σκέφθητι πόσον ὁ βίος ταχὺς καὶ τοῦ χρόνου τὸ κράτος !
 Οἴκτειρον τόσους λαούς, οὓς εἰς θάνατον βίαιον ἄγεις,
 Δὸς δ' εἰς αὐτοὺς εὐφροσύνην ζωῆς ἐλευθέρας, πιστεύων
 "Οτι μακρὰν ἀρετῆς φρουδὸν πᾶν ἐν τῇ γῇ μεγαλεῖον.
 Τοῦτο τὸ δάκρυ καλῶς μελετήσατε, καίσαρες ὅλοι,
 Τοῦτο τὸ δάκρυ ζυγίσατε, ἀνακτες ὅλοι τοῦ κόσμου,
 "Ονειρον εἶν' ἡ ζωὴ καὶ ἡ γῆ οὐδενὶ κεῖται κτῆμα...
 "Ετι ἂν ὅλου τοῦ κόσμου κρατήσης, ὡς ὑπατος δαίμων,
 "Ερχεται ἄφευκτος ὥρα καὶ ἄνευ ἐλέους ἡ τρόμου.
 "Ωρα ταχεῖα κ' ἐν μέσῳ τεσσάρων σανίδων ἀπλοῦσαι.
 Τόσον γνωστὴν καὶ τοσοῦτον αὐτὴν, βασιλεῖς, λησμονεῖτε !
 «Ποῦ τρέχεις, Ξέρξη ;» Ὁ θεὸς του εἶπε τὸ δάκρυ του βλέπων.
 «Τρέχω ἐμπρὸς !» «Οἷμοι, Ξέρξη, φοβοῦμαι μὴ σπεύδῃς ὀπίσω.
 "Αν ἀληθῶς τοὺς λαούς σου ἡγάπας ἐμπρὸς θὰ ὠδήγεις
 Μένων ἀπλῶς καὶ ἐντὸς τοῦ κοιτῶνός σου, κοῦφε μονάρχα,
 Καὶ ὡς ὁ ἥλιος φῶς καὶ ζῶην εἰς τὰ ἔθνη σου χέων.»
 Μάτην τὸ δάκρυ του ἔρρευσε, τόσον λαλῆσαν εὐγλώττως,
 Γέλωτ' ἀφίνει εἰς τοῦ Δημαράτου τοὺς Ἑλλήνας λόγους. .

Θραῦσε, Ἑλλάς μου, λοιπὸν τοῦ αὐθάδους τυράννου τὸν τάφον,
Φρούρει, κλεινὴ Λεωνίδα, καὶ πίπτε εἰς τὰς Θερμοπύλας !
Πνίξον τοὺς στόλους του, Ἕλλην μεγάλθυμε, ὦ Θεμιστόκλεις !
Καὶ μετ' ὀλίγον, — μ' ἐν σκάφος περᾶ εἰς Ἀσίαν ὁ Ξέρξης.

2. Ἀκρόπολις.

Εἰς τὴν Ἀκρόπολιν τῶρα οἱμοὶ !
Ἀνάβα μόνον, ψυχὴ πενθίμη,
Καταφιλοῦσθ πόλιν νεκρῶν
Καὶ εἰς τὸν χάρτην ἃς ζωγραφήσης
Ὅσα ἐπόθεις νᾶ ἀντικρῦσθ
Ὡς εἰς ὥρατον πάλαι καιρόν.
Ὅλ' ἡ Ἀκρόπολις αὕτη ἐν θεῶν
Ναῶν ὑπῆρχε πολλῶν μουσεῖον,
Στοᾶ ποικίλη ἦτο Θεῶν,
Καὶ ὅμως ὅλον τὸ μεγαλεῖον
Αὐτὸ δὲν ἦτο μάρμαρον κρύον
Ἀλλὰ ἐκπληττον καὶ μειδιῶν.
Τῶν Προπυλαίων τῶν πενταπύλων,
Τῶν Προπυλαίων τῶν πολυστήλων
Χαῖρε, ὦ κόσμος πολυτελής !
Στλεγγίς τῶν ὅλων ἐδῶ μνημείων.
Τοῦ Μνησικλέους ποίημα θεῶν
Μὲ στίχους στήλας περικαλλεῖς.
Ἴδου τὸ τέθριππον τὸ ὥραϊον,
Οἱ ἀνδριάντες ἰδοὺ γενναίων
Τυραννοκτόνων τῶν Ἀθηνῶν.
Ἐκεῖ ναῖσκος Ἀπτέρου Νίκης
Εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς Ἀμφιλύκης
Λάμπει ὥς ἄστρον ἑωθινόν.
Ἴδου αἱ Χάριτες τοῦ Σωκράτους·
Μὲ ὅσῃν τέχνῃν τοὺς ἀθανάτους
Λόγους ὠμίλει, καλλιτεχνεῖ.
Τοῦ Διοδώρου, νᾶ, καὶ τοῦ Γρύλλου
Οἱ ἀνδριάντες καὶ τοῦ Κρησίλου
Ὁ ἥρως, ὅστις θνήσκων ὀκνεῖ.
Νᾶ τῆς Προμάχου τὸ κολοσσαῖον
Ἀγαλμα. Τούτου ἔβλεπες πλέων
Ἐκ τοῦ Σουνίου τὴν λοφίαν,
Κι' ὅτ' ὁ Ἀλάριχος εἶδεν ὀρμήσας
Ἐμφοδος ἔστη μακρόθεν, δείσας

Μὲ ὄλην βάρβαρον στρατιάν.

Εἰς τὴν μορφήν σου ἀπετυπώθη,
 Ὡρατὸν ἄγαλμα, κ' ἐνσαρκώθη
 Ἡ πολεμόφρων πάλαι Ἑλλάς,
 Ἀμαζῶν ἥτις ὁμοῦ καὶ Μοῦσα
 Τὸ φῶς τῆς ἔρριπτεν εἰς τὰ Σοῦσα,
 Καὶ εἰς τὸ σύμπαν κλέους βολάς.

Νίκης τεκμήριον λαμπροτάτης
 Ἡτις ἐχάρισε τὰ πτερὰ τῆς
 Εἰς ἔργον ἄριστον ποιητοῦ.
 Ἐκ τοῦ δουρείου ἐκείνου ἵππου
 Βλέπω προβάλλουσιν ἄνευ κτύπου
 Μορφήν ἀστράπτουσιν μαχητοῦ.

ὦ, τὸ πολύμυθον Ἐρεχθεῖον!
 Τὸν Καλλιμάχου λύχνον ἐγκλεῖον
 Καὶ τὴν ἐλαίαν καὶ τ' ἄλμυρόν
 Φρέαρ, καὶ ἕμα τριαίνης βλήμα,
 Ἔδος Παλλάδος, Κέκροπος μνήμα,
 Καὶ ἀγαλμάτων θείων σωρόν.

Τὸ ἐνθεν μέρος ἄδρᾳ στηρίζει
 Ἐξᾶς παρθένων καὶ ἀντικρύζει
 Τοῦ Παρθενῶνος τὰς καλλονάς,
 Ὡς νὰ θαυμάζωσιν αἱ παρθένοι
 Τὰ ἀντικρύ των λαμπρὰ τεμένη
 Καὶ τὰς λατρείας τῆς Ἀθηνᾶς.

Τὰς Καρυάτιδας μιμηθῶμεν
 Τὸν Παρθενῶνα ὅς θεαθῶμεν,
 Τὴν Ἰλιάδα τῆς γλυπτικῆς.
 Χαῖρε, Καλλίκρατες καὶ Ἰκτῖνε!
 Τὸ ἀπαστράπτον ἔργον σας εἶναι
 Ἀπάτης ἰνδαλμὰ ὀπτικῆς.

Ὅποία χάρις! κάλλος, λαμπρότης!
 Ὅντως μεγάλη ὥκει θεότης
 Καὶ ὄντως ἦτο Θεοῦ σκηνή.
 Κ' εἰς τὸν κόσμον ἐδῶ θελήσῃ
 Ποτὲ ἐν ἄστρον νὰ κατοικήσῃ
 Ἐκεῖ τῷ εἶναι θέσις κενή.

Κ' εἰς τὸν Κιμῶνιον προμαχῶνα
 Βλέπω τὴν νίκην εἰς Μαραθῶνα,
 Γίγαντομάχους βλέπω σκηνάς
 Λαμπρὰ δωρήματα τοῦ Ἀττάλου.
 Κάτωθεν κλίνων μολπὰς παγκάλου

Θεάτρου ἔχεις, θεὰς πτηνάς.

Πλὴν δὲν κρατοῦμαι νὰ εἰκονίσω

Ὅσα δὲν φθάνω καὶ ν' ἀτενίσω...

Μὲ παραφέρει μέθη χρυσῇ,

Καὶ ὑπὸ πρίσμα γλυκείας πλάνης

Μορφήν καὶ πάλιν ἀναλαμβάνεις,

Ὡ τῆς Παλλάδος ἀγαλμα σύ !

Πρὸ τῶν ὁμμάτων τῆς Ἀσπασίης

Σ' ἐκαλλιτεχνήσεν ὁ Φειδίας

Κ' ἐκείνης ἥσο λαμπρὰ εἰκὼν

Ἐκείνης ἥτις τοῦ Περικλέους

Τόσους ἐμπνέει κόσμους ἐνθέους

Μ' ἐν τῆς μειδίαμα μαγικόν.

Χρυστελεφάντινος ἦτον ὅλη

Κρατοῦσα νίκην, ἡκτινοβόλει

Καὶ ἦτο ῥόδον ἐν ἡ Παλλάς.

Ὡς εἰς δεσμίδα ἴου καὶ κρίνου

Ναοῦ ἐπάνωθεν μαρμαρίνου

Ἐπεσε, κ' ἔπεσεν ἡ Ἑλλάς.

Ὡς προῖδοῦσα μαύρας ἡμέρας

Εἰς χώρας ἔφυγ' εὐτυχεστέρας

Λειποθυμήσασα ἡ θεά,

Κ' ἔμειναν ἄχροα τὰ τεμένη

Καθὼς ἡ δύσις ὁπότεν μένη

Δίχως ὁ Φοῖβος νὰ μειδιᾷ.

Καὶ οὕτω ὅμως πάλιν ὥραϊος,

Πάλιν ἐγείρεται κολοσσαῖος

Καὶ πολυθέλγητρος ὁ ναός,

Καὶ μετὰ τόσων αἰώνων πλήθη

Φέρει αὐγάζοντα ἔτι στήθη

Εἶναι τοιαύτη καὶ ἡ Ἡώς.

Ἄλλ' ἤδη βλέπεις δουλείας σκότη,

Βλέπεις ἡ πόλις σου ὅτ' ὑπνώττει

Καὶ μόνος μένεις, ὦ Παρθενών,

Σύμβολον ὄντως ἀθνασίης,

Καὶ ὁμοιάζων τῆς τριχυμίας

Τὸν ἀγρυπνοῦντα ἔτι φανόν.

Φεῦ ! ἔνδον ποίους ὅμως καλύπτεις

Καὶ ποίους, ποίους ἐντός σου κρύπτεις

Ποίαν ἀγέλην σκέπεις κτηνῶν ;

Τὰ εὐγενῆ σου, νὰέ, τεμένη

Ὁ ποῦς τοῦ Τούρκου καταμικίνει

Τὴν καλλονὴν σου καταφρονῶν.

Εὐρῆκεν ἄσυλον τὰ λαμπρά σου
Καὶ τὰ περιδοῖα μάρμαρά σου,
Καὶ ἤλθεν ἔρπων αὐτοῦ κρυβεῖς·
Χάριν ἐκείνων ὅμως προστάτης
"Οὓς ἐντός σου διαφυλάττεις,
Ναὲ ὥραϊε, θά συντριβῇς.

Κακὸν τὸ τέκνον τοῦ Μουσουλμάνου,
Σπέρμα ἐχίδνης πνεῦμα τυράννου
Καὶ ἄμα στύγιος οἰωνός...
Ἐκείνων ὅπλα κρύπτεις ἐντός σου,
Αὐτὰ θά ἦναι ὁ θάνατός σου,
Θάνατος οἱμοὶ ἐλεεινός !

ΙΣΤ'. Α. Ρ. ΡΑΓΚΑΒΗ

1. Κωνσταντινούπολις.

Τὴν πόλιν θέλω νὰ ἰδῶ ἤτις, ὥραϊά κόρη
Ἐρειδομέν' εἰς τοῦ διπλοῦ αἰγιαλοῦ τὰ ὄρη,
Εἰς τὸ στιλπνὸν κατὰστειον ὡς εἰς καθρέπτην κλίνει,
Καὶ τ' ἀργυρᾷ της κράσπεδα εἰς τὸν ἀφρόν του πλύνει.
Θέλω τὰς δύο νὰ ἰδῶ ὥραϊας ἀντιπάλους, (1)
Αἵτινες εἰς ἐπίδειξιν τοῦ ἀμοιβαίου κάλλους
Ἐκτείνουσι τὰς ὄχθας των ζωγραφικῶς καμπύλας,
Ὡς νὰ προβαίνουν φκίνονται ν' ἀντασπαθοῦν ἀλλήλας·
Καὶ ὅταν εἰς τὸ τρέμον φῶς ἐαρινῆς σελήνης
Μύρια κῶπαι τὴν σιγὴν ταράττουν τῆς γκλήνης;
Καὶ συμφωνοῦσα μουσικὴ ὀργάνων καὶ ἄτμάτων
Σκιρτῶσα διεγείρεται ἐπάνω τῶν κυμάτων,
Ἡ ὅταν ἡρεμῇ τὸ πᾶν ἐντός νυκτὸς αἰθρίας,
Κ' ἡ ἀηδὼν ἀνήσυχος εἰς τ' ἄλση τῆς Ἀσίας
Διὰ πυκνῶν λαρυγγισμῶν ἀσπάζεται καὶ ψάλλη
Τὸ ῥόδον ὃ κατέναντι εἰς τὴν Εὐρώπην θάλλει,
Τότε ἀμφότεραι βοοῦν εἰς μυστικὰς ἐκστάσεις
Τὰ μέλη τὰ φερόμενα ἐπάνω τῆς θαλάσσης.

Τὴν δόξαν θέλω νὰ ἰδῶ τοῦ ἔθνους μου συγχρόνως
Κ' εἰς θρόνον πατριαρχικὸν κ' εἰς θρόνον ἡγεμόνος·
Ἐπὶ τοῦ μὲν τὸν ἀρχηγὸν τῆς ὀρθοδόξου ποίμνης,
Δι' εὐλογίας ἱερᾶς καὶ πυχτρικῆς μερίμνης

1) Ἐννοεῖ τὰς ἀντικρὺν χερσονήσους Εὐρώπην καὶ Ἀσίαν.

Τῆς μάνδρας μας μακρύνοντα τὸν ἀγρυπνοῦντα λύκον
 Τοῦ ἐθνισμοῦ μας σώζοντα τὸν τελευταῖον κρίκον,
 Καὶ πρωτομάρτυρα πιστὸν τοῦ ἔθνους τῶν μαρτύρων,
 Τὰ θύματ' ἀγιάζοντα μὲ χάριν καὶ μὲ μῦθον.
 Ἐπὶ τοῦ ἄλλου μὲ πομπὰς καὶ δόξας κ' εὐφημίας
 Θεὰ ἰδῶ λαμβάνοντας τὰς Δακικὰς ἡνίας
 Τῆς παλαιᾶς ἰσχύος μας τοὺς δύο κληρονόμους, (1)
 Μὲ σκῆπτρον εἰς τὰς χεῖράς των, χλχμύδα εἰς τοὺς ὤμους
 Μὲ πτερωτὸν διάδημα ἐπὶ τῶν κεφαλῶν των,
 Μὲ δορυφόρους, μ' αὐλικούς καὶ μὲ βουλὴν προϋχόντων,
 Ὡχρὰς σκιὰς τῶν παλαιῶν λαμπρῶν αὐτοκρατόρων,
 Πλὴν εἰς τοὺς Τούρκους σεβασμοῦ ἐπιβελούτας φόρον.

2. Μάϊος.

Ὡς ἀνθοφόρε μάϊε, μετὰ παλμῶν σὲ προσφωνῶ.
 Ἡ ὄψις σου, ἦν τοῦ παντός ἡ ἀρμονία ψάλλει,
 Εἴν' ἐορτὴ ἐπὶ τῆς γῆς, πανηγυρις ἐν οὐρανῷ,
 Κ' εἰς τὴν σκιάν σου ἡ ζωὴ μὲ τ' ἄνθη ἀναθάλλει.
 Τὴν γῆν θωπεύει χλιαρὰ καὶ ζωοδότις ἡ ἀκτὴς·
 Μυριανθὴς ποικίλλεται τῶν λόφων ὁ μανδύας·
 Ὡς κατοπτρίζ' ἡ θάλασσα τὰ τερπνὰ κάλλη τῆς ἀκτῆς,
 Ἡ φύσις κατοπτρίζεται εἰς τὰς θερμὰς καρδίās.
 Ὑπερχειλὴς τῶν μύρων σου κιρνᾶται ἡ φιάλη
 Σκιρτᾷ ἡ ποίμνη, φλέγεται τὸ βλέμμα, ὁ ποιμὴν ἐρᾷ.
 Τὸ γλυκὺ ῥόδον, προκχλοῦν τὴν ἀηδόνα, θάλλει,
 Καὶ ζωὴ νέα πανταχοῦ, καὶ πανταχοῦ Θεοῦ χαρά.
 Τί εἶπεν ὁ φιλόσοφος ἐκεῖνος ὁ μελαγχολῶν;
 «ἐπὶ τοῦ κόσμου, ἄνθρωπε, ἐρρίφθης ἵνα κλαύσῃς»
 Οἱ ὀφθαλμοί σου, σοφιστά, ἀμβλυωποῦς' εἰς τὸ καλόν;
 Καὶ ἡ ξηρὰ καρδιά σου κωφεύ' εἰς ἀπολαύσεις;
 Φαντασιῶν ἀπόσπτηθι κενῶν καὶ μεμψιμοίρων
 Ὡς θάλλ' ἡ φύσις πέριξ σου, ἀνάθαλε καὶ σὺ ἐντός.
 Ἐλθέ, καὶ εἰς τὸ πέλαγος μεθύσθητι τῶν μύρων,
 Καὶ τὴν ψυχὴν σου κόρεσον τῆς ἀρμονίας τοῦ παντός.

3. Τὸ ῥόδον.

Ἦτον, ὅτ' ἐπλάσθη, λευκὸν τὸ ῥόδον
 Πλὴν τὸ ἄσμ' ἀκοῦσαν τῆς ἀηδόνας,
 τῆς αἰδοῦς τὸ χρῶμα περιεβλήθη,
 ἐρυθρίασαν.

5) Τοὺς ἡγεμόνας τῆς Βλαχίας καὶ Μολδαβίας.

Ὅταν δ' εἰς τοὺς κλάδους τὴν φωλεάν του
ἔπλεζεν ὁ ὄρνις τῆς μελωδίας,
τότε ὑπ' εὐόσμων περιεχύθη
μύρων τὸ ῥόδον.

Πλὴν χειμὼν ὡς ἦλθε, μακρὰν ὁ ψάλτης,
φῶς ζητῶν καὶ θερμὴν, μακρὰν ἀπέπτη,
καὶ τὸ ῥόδον ἔμεινε κ' ἐμαράνθη,
φυλλορρυῖσαν.

ΙΖ'. ΘΕΟΔ. ΟΡΦΑΝΙΔΟΥ

ΘΕΟΔΩΡΟΣ Γ. ΟΡΦΑΝΙΔΗΣ ἐγεννήθη ἐν Σμύρῃ κατὰ τὸν Μάρτιον τοῦ 1817. Τὰς γυμνασιακὰς σπουδὰς διήνυσεν ἐν Ναυπλίῳ· ἐφοίτησεν εἴτα εἰς τὸ Πανεπιστήμιον, ἐνησχολήθη εἰς τὴν βοτανικὴν, διωρίσθη καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου καὶ διετέλεσε τοιοῦτος μέχρι τοῦ 1881, ὅτε σπουδαίως ἔπαθεν ἡ ὑγεία τοῦ πολυτίμου καὶ ἀόκνου καθηγητοῦ καὶ διασέμου ποιητοῦ, οὗ τὰ ἔργα τοῖς πᾶσι γνωστά, «ἡ Χίος δούλη», ὁ «Πύργος τῆς Πάργας», ὁ «ἅγιος Μηνᾶς», τὸ «Τίρι λίρι».

Ὁ Πύργος τῆς Πέτρας.

Κεῖτ' ὑψηλὸς μεταξὺ τῶν Θηβῶν καὶ τοῦ Δήμου τῆς Πέτρας
Πύργος βαρβάρου ῥυθμοῦ, πρὸς δυσμὰς καταρρεύσας ἐν μέρει,
Ἐχων τὴν βᾶσιν ἐγγὺς τῶν ὀχθῶν τῆς καλῆς Κωπαίδος,
Ὅπου γλαυκοῦ οὐρανοῦ τὰ λαμπρὰ κατοπτρίζονται κάλλη·
Φέρει τοὺς τοίχους ἐντὸς μελανόχρους ὡς τείχη καμίνου,
Ἐνδειξιν, ὅτι βορὰ ἀδηφάγου πυρὸς ἀνηρπάγη,
Μέγεθος, θέσις, εἰρμός κ' αἱ πλησίον πολυκαρποὶ γαῖαι,
Πείθουσιν ὅτι ποτὲ πολυκτῆμονος ἦν κατοικία.

Τώρα ἡ γλαυὺς κελαδεῖ καθημένη εἰς γέιτον θυρίδας,
Ἐρημολάλοι ἐκεῖ φωλεὰς νυκτοκόρακες ἔχουν
Καὶ εἰς τὰ τείχη ἐντός, πρὸς τὸ μέρος τῆς πάλαι αἰθούσης
Θύσσανοι φύοντ' ὠχροὶ σισυβρίου, ἐλξίνης, κ' εὐζώμου.
Λάβρος δὲ πνέων βοροῦς τοὺς κινεῖ καὶ στενάζει πενθίμως.

Κί' ὅταν τὴν νύκτα τὸ φῶς τῆς εἰς νέφη θημμένης σελήνης
Ὑποφωτίζει τοὺς τοίχους αὐτοῦ τοὺς ἐξώλεις κ' ἐρήμους.
Τάφου σιγὴ ἀνορθοῦ τοῦ δειλοῦ διαβάτου τὰς τρίχας,
Φρίσσοντος πρὸς τὸν πυκνὸν κ' ἐλαφρὸν του βηματῶν τὸν ἦχον.
Λέγουν προσέτι λευκὸν ὅτι φαίνεται φάντασμα κόρης,
Ἐχον τὴν κόμην λυγρὴν, καὶ μακρὸν καὶ ποδῆρην χιτῶνα,
Ἐχον θεᾶς καλλονήν, ἀλλ' ἐκφράζουσιν φορικὴν καὶ τρόμον
Σίγα δ' ἄφ' οὗ πλανηθῇ μέ σπουδὴν ἀπὸ τοῖχου εἰς τοῖχον,

Ὡς ἀστραπὴ ἐφορμαῖ εἰς μεγάλην πρὸς ἑω θυρίδα,
Βάλλον ἐκεῖθεν φωνὰς ἀντηχούσας μακρὰν εἰς κοιλάδας,
Καὶ συνδρομῆς ὧ· νὰ δεῖται, κινοῦν ἀδημόνως τὰς χεῖρας.

"Αλλοτε πλὴν ἐν αὐτῷ ἡ ζωὴ θορυβώδης ἀντήχει,
"Ορχησις, γέλως, ῥοδαί, προστῆγαί, ἀπειλαί τε καὶ θρῆνοι.
"Οργανα φόνου στιλπνὰ τῶν δωματίων τὰ τεῖχη ἐκόσμουν
Κ' ἐπιπλα ὅλως γλυπτὰ, ἀκμαζούσης γεννήματα τέχνης,
"Ιπποὶ πολλοὶ καὶ καλοὶ ἐχρεμέτιζον ἔξω τῶν σταύλων.
Κ' ἔνοπλοι ἄνδρες, φρουρὰ τοῦ οἰκοῦντος συνέζων δεσπότου.

ΙΗ'. ΑΧΙΛΛΕΩΣ ΠΑΡΑΣΧΟΥ

ΑΧΙΛΛΕΥΣ ΠΑΡΑΣΧΟΣ ἐγεννήθη ἐν Ναυπλίῳ τῷ 1838, διακρίνεται μεταξὺ τῶν λυρικῶν ποιητῶν ἡμῶν. Ἐδημοσίευσεν εἰς τρεῖς τόμους συλλογὴν ὑπὸ τὸν τίτλον «Ποιήματα» ἀναγόμενα εἰς ἐθνικὰς ὑποθέσεις.

Τὸ λείψανον τοῦ Πατριάρχου.

Ἀλαλαγμοὶ ἀπαίσιοι ἀκούονται βαρβάρων·
Ἐβραίων ὄχλοι φαίνονται καὶ στίφη γενιτσάρων.
Κ' ἐν μέσῳ συριγμῶν, φωνῶν κ' ἐκχύσεων ἀγροῖων
Σύρεται πτώμα γέροντος δεμένον μὲ σχοινίον !
Ὁρκεῖται πέριξ δερβισῶν παρὰφορος χορεῖα,
Καὶ τρέμει τὸ Βυζάντιον καὶ τρέμ' ἡ παραλία·
Τὰ ὧτα σχίζουσιν αὐλοὶ καὶ θόρυβος τυμπάνων
Καὶ λυσσαλέα ὕλακὴ ἀχρείων ἀθιγγάνων.
"Α, εἴ· εἰς ἔκστασιν χαρᾶς, ἀγάλλετ' ἡ Τουρκία·
Ἀπαγορεύει εἰς αὐτὴν τὸν οἶνον ἡ θρησκεία,
Καὶ οἶνον πίνει αἷματος φυλάττουσα τὸν νόμον !
Κλείουσα τὰ παράθυρα τῶν οἰκῶν μὲ τρόμον,
Κ' εἰς τὰς ὁδοὺς κυλίσταται τὸ τεθλιμμένον πτώμα...
Οὕτω, Τουρκία, θὰ συρθῆς καὶ σύ, καὶ σὺ ἀκόμα !
Καρτέρει, εἶδεν ὁ Θεός· παρέρχονται οἱ χρόνοι,
Καὶ θέλει μίχ εὐρεθῇ καὶ διὰ σέ ἀγχόνη.
Πρὸ ἀνακτόρων σύρουσι τὸ θῦμα ἡμαχμενον
Δικτυωτὸν ἀνοίγεται πρὸ χρόνων κεκλεισμένον,
Καὶ ὁ Μαχμούτης εὐχαρὶς καὶ μειδιῶν προκύπτει·
Τὸ βλέμμα του μετὰ στοργῆς πρὸς τοὺς δημίους ῥίπτει,
Καὶ βλέπουσα φαιδρύνεται ἡ ζοφερὰ μορφή του·
Ἀνοίγει τὴν καρδίαν του τὸ πτώμα τοῦ πρεσβύτου !
Ἀλλὰ ἐγγὺς του βλέπουσι τὸν μάρτυρα καὶ ἄλλοι·
Τευτόνων παῖδες, Βρεττανοὶ, Αὐστριακοὶ καὶ Γάλλοι.

Ἡ ὄψις των οὔτε χαρὰν ἐκφράζει οὔτε πόνον·
 Ὀλίγην περιέργειαν δεικνύει... τοῦτο μόνον!
 ῥίπτουσιν εἰς τὴν θάλασσαν μετὰ κραυγῶν τὸ θῦμα
 Καὶ τοῖς μ' ἀγάπην ἤνοιξε καὶ σεβασμὸν τὸ κῦμα.
 Ὁ χιονώδης του ἀφρὸς τὸ σῶμά του δροσίζει.
 Τὴν πολιάν του μὲ μητρὸς στοργὴν ἀρωματίζει.
 Τῷ ψιθυρίζει ἔσχατα παρήγορα καὶ κλαίει,
 Καὶ μετ' ἐκείνου φέρεται καὶ μετ' ἐκείνου πλέει..

Παρθῆλον χρόνοι· ὁ σεπτὸς νεκρὸς τοῦ Γρηγορίου
 Εἰς γῆν κοιμᾶται ἱερὰν τὸν ὕπνον τοῦ Κυρίου.
 Πλὴν πάλιν τὸν ἀναζητεῖ τὸ φίλον αὐτοῦ κῦμα,
 Καὶ πλέει ἀγαλλόμενον πρὸς τὸ λευκὸν του μνημα!
 Βλέπω σημαῖαν κυανὴν καὶ κύκνειον ἱστίον,
 Καὶ σήματα ἑλληνικὰ εἰς ποντοπόρον πλοῖον·
 Πῶς μειδιᾷ ὁ οὐρανὸς κ' ἡ θάλασσα, καὶ ποίαν
 Ἐπὶ τοῦ καταστρώματος ἀκούω μελωδίαν!
 Φέρετρον λάμπον θεωρῶ, ἐκεῖ, ἐπὶ τοῦ πλοίου·
 Ἐγκλείει κόκκιν ἱερὰν καὶ λεῖψανον ἀγίου.
 Εἶναι τοῦ Πατριάρχου μας τὸ ἐπιστρέφον σῶμα.
 Ἡ ναὺς ὡς σύννεφον πετᾷ εἰς τ' οὐρανοῦ τὸ δῶμα.
 Φθάνει γοργῶς εἰς Βόσπορον κ' εἰς τὴν ἀκτὴν ἐκείνην,
 Εἰς ἣν ποτε τὸν ἔρριψεν μὲ τόσην καταισχύνῃν,
 Πρὸ ἀνακτόρου φαίνεται τὸ λεῖψανόν του πλέον,
 Ἀλλὰ δικτυωτὸν κανὲ, χεῖρ δὲν ἀνοίγει πλέον.
 — Μαχμούτη, ἄφες τὴν ψυχράν τοῦ τάφου σου ἀγκάλην,
 Κ' ἔλθε νὰ ἴδῃς εὐχαρὶς τὸ θῦμά σου καὶ πάλιν!

ΙΘ'. Α. Σ. ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΒΥΖΑΝΤΙΟΣ, υἱὸς τοῦ Σκαρλάτου Βυζαντίου, ἐγεννήθη
 ἐν Ἀθήναις κατὰ τὸ 1839. Κατέγινεν εἰς τὴν δημοσιογραφίαν.

Σωκράτης καὶ Ἀριστοφάνης.

Α'.

Τὰ Διονύσια τελεῖ
 Τῆς Ἀθηνᾶς ἡ φίλη πόλις
 Καὶ θεαταὶ ἐκεῖ πολλοὶ
 Ἐκ τῆς Ἑλλάδος ἤλθον ὅλης.
 Πολλὰ θεάματα αὐτὴ
 Θὰ περιλάβῃ ἡ ἡμέρα·

Πλὴν τίνες ἄντικρυ σκιαὶ σαλεύουν εἰς τὰ δάση ;

Ἄκριτος ποῖα ταραχὴ τὸ φύλλωμα ταρασσεῖ :

Ἀκούω κοῦφκ βήματα,

Σπαθία καὶ τουφέκιχ πικτοῦ φεγγεβολοῦν,

Καὶ με χρυσᾶ ἐνδύματα

Ὅπλῃται πρὸς τοῦ ῥυακος τὴν ὄχθην ῥοβολοῦν.

Ὅπου χωρίζουν τὸ βουνὸν καὶ τὴν κοιλάδα βράχοι,

Ἐκεῖ ὁμοῦ συνέρχονται γενναῖοι νυκτομάχοι,

Καὶ μένουν πυκνωμένοι.

Τὸ σκότος τὸ βαθύ

Ὁ Μάρκος διαβσίνει

Καὶ τοὺς μοιράζει σύνθημα· Σκοιάδι καὶ Σπαθί.

Τοῦρκοι, δὲν τὸ προσμένετε τὸ φοβερόν τὸ βράδυ !

ὦ, τίς κλαυθμὸς καὶ θρήνος

ὦ, δυστυχὴς ἐκεῖνος,

Ὅστις ἐρωτηθῇ,

Καὶ δὲν εἰπῇ Σκοιάδι

Καὶ δὲν εἰπῇ Σπαθί.

Νύξ ἱερά, ποῦ ζώνεσαι μυστηριώδη σκότῃ,

Ποῦ ἔχεις τᾶστρα φόρεμα καὶ τὴν σελήνην στέμμα,

Τοὺς κοιμωμένους νάρκωνε με ὕπνον μαγικόν,

Καὶ πρὶν χυθῇ τὸ αἷμα,

Πρὶν ἐκραγοῦν οἱ κρότοι,

Ναννοῦρίζε τοὺς μ' ὄνειρα λαφύρων καὶ νικῶν.

Ὑπὸ πτελέαν, μεταξὺ συντρόφων κοιμωμένων,

Ἀγᾶς τις δαυογένειος ἐξύπνησεν ἐν ζάλῃ,

Τοὺς ὀφθαλμοὺς του ἔτριψε, κ' ἰδὼν τὸ πῦρ σθεσμένον,

Μὲ θολωμένα βλέμματα τὸν δοῦλόν του ζητεῖ.

— Ἐξύπνα, ζῶν, ἔκραξεν, ἡ χθεσινὴ κραιπάλῃ

Ἀκόμη σὲ κρατεῖ ; —

Λοξὰ ὁ Μάρκος θεωρῶν τὸν Τοῦρκον ἀναστάντα,

Τὸν πλήττει λέγων· Κάθαυμα, κοιμήσου διὰ πάντα·

Καὶ σπεῦδ' εἰς ἄλλα θύματα.

Καὶ ἄρχεται ἡ φοβερά πανήγυρις τῶν φόνων,

Δικάζουσα τὴν ἄρπαγὴν καὶ τὰς σφαγὰς, αἰώνων

Τεσσάρων ἀδικήματα.

Καὶ μία ἐπικρέμαται θολὴ σκιά... Ἰδέ την

Πῶς ἀνορθοῖ φρυάττουσα τὴν ἡμαχμένην χαίτην,

Πῶς τριγυρᾷ τὰ βλέμματα·

ὦ, εἴν' ἐκείνη· ἄρητες τὸν τόπον τῆς σφαγῆς σου,

Καὶ ἤλθες, Ῥήγα, νὰ ἰδῇς τοὺς μισητοὺς φονεῖς σου

Πνιγμένους εἰς τὰ αἵματα.

Ὅξεϊα σάλπιγγος φωνή, κραυγαί, πυρὰ καὶ κτύποι !
Τοὺς ἀγωγεῖς τῶν ῥήξαντες οἱ πτοηθέντες ἴπποι

Σκάπτουν τῆς γῆς τὰ χώματα,
Καὶ σπινθηρίζουν πέταλα καὶ σπινθηρίζουν λίθοι,
Καὶ ἡ μεγάλη ταραχὴ ἀντίφωνος ἐχύθη
Εἰς ἄντρα καὶ κοιλώματα.

Ὅταν τὴν νύκτα καταιγὶς ἀνεμοδέρη πλοῖον,
Καὶ φλέγωνται τὰ σύννεφα ὑπ' ἀστραπῶν μυρίων,
Τὸ πλοῖον τότε φαίνεται εἰς τὸ ὑγρὸν μου μνημα,
Μὲ τ' ἄρμενα σχισμένα.

Κ' οἱ ναυαγοί... ὦ δυστυχεῖς ! πῶς εἶν' ἀπηλπισμένα
Τὰ πρόσωπα κ' οἱ τρόποι τῶν....

Κατὰ σκοπέλων φοβερῶν τοὺς ἀπώθει τὸ κύμα,
Τὸ κύμα τ' ἀδυσώπητον.

Ἐδῶ ἐκπληκτικώτερον μυστήριον τελεῖται
Καὶ ὅλα εἶναι φοβερά, ἡ λάμψις ἡ ἀγρία,
Ὁ θεελλώδης θόρυβος, ὁ κρότος ὁ φρικτός,

Ἐδῶ ἡ γῆ κλονεῖται

Ὡς βούβαλοι νὰ σφάζωνται, ὡς νὰ βοοῦν θηρία
Ἐν μέσῳ τῆς νυκτός.

Εἰς τὴν σκηνὴν τῆς ταραχῆς καὶ τῶν σκληρῶν ἀγῶνων
Τὸ πᾶν ἀναστατώνεται,

Φεύγει καθείς, ἀλλ' ἀπαντῶν τὸν σύντροφον ἐμπρὸς τοῦ
Θαρρεῖ ὅτ' εἶν' ἐχθρὸς του,
Καὶ ἀδελφὸν πληγῶνων
Ἀπ' ἀδελφὸν πληγώνεται.

Οὕτω καὶ πρόβατα δειλά, ἂν ἐπιπίπτῃ λύκος,
Μὲ λυπηρὰ βελάσματα
Ἐθιοῦνται πυκνωμένα.

Σκληρὸς ὁ λύκος, πλὴν πολλὰ, ἅπ' ἐαυτῶν σπρωγμένα,
Φονεύονται ἀδίκως
Εἰς τὰ κρημνώδη χάσματα.

Ἐνῷ τὸ πῦρ τὸ στράτευμα τῶν μουσουλμάνων φλέγει,
Εἰς ἐξ αὐτῶν ἢ προσταχθεὶς ἢ θέλων νὰ φοβίσῃ,
Διαλαλεῖ καὶ λέγει·

— Βαρεῖτε, μουσουλμάνοι !

Ὁ φέρων κεφαλὴν, ὁκτῶ πουγγία θὰ κερδήσῃ,
Ἄλλ' ὅστις φέρει ζωντανὸν κερδίζει καὶ καφτάνι.
Στηρίζων τὴν παλάμην του εἰς τὸ βαρὺ τουφέκι,
Εἷς Ἕλλην τότε μαχητὴς τὸν πόλεμον ἀφίνει,

Καὶ ἀπὸ στήθη λάσια
Αὐτοὺς τοὺς λόγους χύνει.

— Ὁ φέρων Τούρκου κεφαλὴν κερδίζει ἐν φυσέει,
"Ἄν ζωντανόν, διπλάσια.

Καὶ γέλωτος ἀκούεται ὁ θορυβώδης κρότος
Πνίγων τὸ μῖσος πρὸς στιγμὴν πλὴν πάλιν ἐπιστρέφει
Τὸ μῖσος φονικώτερον.

Ὅμοιως λάμπει ἡ ἀστραπὴ χαράττουσα τὰ νέφη,
Καὶ γίνεται τὸ σκότος
Ἀκόρη φοβερώτερον.

Φεύγουν, γυρίζουν οἱ ἐχθροὶ ἀκέφαλοι καὶ κρούοι·
Εἰς μάτην τὰ προστάγματα
Καὶ τῶν κραυγῶν ἡ ζάλη.
Ὡς τρόμος, ὅστις καὶ ψυχὴν καὶ σάρκα παραλύει,
Τὰ δένδρα μεταβάλλει
Εἰς λογχοφόρα τάγματα.

Ἄλλ' ὦ, τί δράμα παίζεται πρὸ τῆς σκηνῆς ἐκείνης!
Ὁ Μάρκος μὲ τοὺς δέκα τοῦ πανήγυριν ἀνοίγει..
Γυμνὸς ἀπὸ τὸ στρώμα του πηδᾷ ὁ Τσαλατίνης
Καὶ φεύγει... ποῦ νὰ φύγῃ,
Ποῦ φεύγων νὰ σωθῇ;
Παντοῦ συρίζει ἡ σφαῖρα,

Καὶ λόγοι πλήττουν μυστικοὶ τὸν μυστικὸν ἀέρα,
Σκοτάδι καὶ Σπαθί.

Ἀπὸ τοῦ ὕπνου τινάχθεις τὴν λήθαργον ἀγκάλην,
Ὁ κρύος Φόβος ἐμφυσῶν τὸν τρόμον καὶ τὴν ζάλην,
Φρένας καὶ νοῦν λυμνίνεται·

Καὶ δαίμων τις ἀόρατος εἰς τῆς νυκτὸς τὴν φρίκην,
Μυκτηριάζων τὴν φυγὴν κ' ἐπικροτῶν τὴν νίκην,
Ἐπιβοᾷ καὶ μαίνεται.

Ἀκούεις κρότον σύμμικτον βροντῶν, κραυγῶν, τραυμάτων;
Ἰδὲ ὅποῖται φοβεραὶ μυρμηκίαι φασμάτων
Νυκτοπλανεῖς κυμαίνονται·

Ἰδὲ πῶς μεγαλοποιοῦν τὸ τερατῶδες δράμα
Ἡ μαύρη ὄψις τῆς νυκτὸς καὶ τὰ πυρὰ τοῦ ἔμα
Φωτοβολοῦν καὶ σθένονται.

Πολλοὶ Σκοδράνοι ἔπεσαν βάρη τῆς γῆς, καὶ ὅλοι
Σκορπίζουσιν οἱ λοιποί.

Ἄλλ' ἓνα ἐκ τῶν ἑνδεκά Ἑλλήνων ἐφορμῶντα
Τυφλὸν εὗρεκε βόλι,
Κ' οἱ δέκα τὸν πεσόντα

Κυκλώνουν σκυθρωποί.

Πικράν φωτίζει προπομπήν ἡ δύουσα σελήνη
 Ὑποχωροῦν κ' οἱ ἄλλοι
 Καὶ παύει ἡ πρώτη ζάλη.
 Σπαθία δὲν συγκρούονται,
 "Ὅχι. Σκοιάδι καὶ Σπαθί, ψιθυρισμοὶ καὶ θρήνοι
 Σιωπηλοὶ ἀκούονται.

Κάποιος μόνον, καθ' ὅδιν ἂν Τοῦρκον ἀπαντήσῃ,
 Πλαγίαν σύρει σπαθιὰν καὶ δίχως νὰ συλῇσῃ
 Τὸ πτώμα πρὸς τὴν ῥάχιν
 Ὅδεύει σιωπῶν.

Οὕτως ἡλίου δύοντος ὁ θεριστὴς γυρίζει,
 Καὶ ἂν που τύχῃ ἀπαντῶν μονήρῃ τινὰ στάχυν,
 Ὡς παιδιὰν θερίζει
 Τὸν πάρεργον καρπὸν.

Καὶ νέος εἷς πολεμιστὴς δὲν βλέπει τοὺς συντρόφους,
 Ἡ δὲν νοεῖ ἀκόμα
 Τριγύρω του τί γίνεται,
 Καὶ διαβαίνων ρεύματα καὶ ἀναβαίνων λόφους
 Μὲ σπινθοδόλον ὄμμα
 Κατὰ φυγάδων χύνεται.

Ἐδῶ κ' ἐκεῖ μακροσκελὴς πετᾶ, καὶ ἡ σελήνη
 Πυκνὴν νεφέλην σχίζουσα τὴν ὄψιν μεγαλύνει.
 Μὲ τ' ἀμυδρὸν τῆς φῶς.

Κ' ἰδοὺ τὰ φύλλα θορυβοῦν καὶ ῥοβολᾷ μὲ τάχος
 Εἷς γέρων νυκτομάχος,
 Ὅπλιτης ἀδελφός.

- Νεότης ἄφρων... Κάσκαρη, ποῦ σὲ πλανᾷ ὁ ζήλος;
 Σπεῦσον ταχύς· Τοῦρκοι πολλοί, οὐδεὶς τριγύρῳ φίλος,
 Δύο ἡμεῖς δὲν φθάνομεν.
 — Τί λέγεις; φεύγουν οἱ ἐχθροί, οἱ νικηταὶ ποῦ εἶναι;
 — Ἀπὸ τῆς νίκης ἔσταξαν τὴν ποδιὰν ὀδύνας·
 Ἐλθέ, καιρὸν μὴ χάνωμεν.

Δ'. ΔΗΜ. ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΥ

1. Τὸ ἄγαλμα τῆς Παρθένου.

Τὴν θέσιν εἶδον τὴν κενὴν ἐντὸς τοῦ Παρθενῶνος.
 ὅπου ὑψοῦτο ἡ Παλλὰς, ἡ κόρη τοῦ Φειδίου·
 παρέσυρε τὸ ἄγαλμα ὁ διαρρέων χρόνος,

καὶ τίποτε δὲν σφύζεται, οὐδ' ἔχνος τοῦ μνημείου.

Καλλίτερον· δὲν ἀγαπῶ ρυτίδα εἰς τὸ κάλλος,
δὲν ἀγαπῶ ἐρείπια καὶ ὄγκον συντριμμάτων.
γλυκύτερος ὁ θάνατος ἢ τῶν ἐτῶν ὁ σάλος,
ἀργὰ ροφῶν τὴν ὑπαρξιν καὶ ῥάκη ἀναπλάττων.

Ἐξευτελίζει τῶν ἐτῶν ἡ σαρκώδης πάλη,
παρὰμορφοῦσα, φθείρουσα ἀθάνατα μνημεῖα·
δὲν εἶνε πλέον ἀγαλμα τοῦ λίθου ἡ σκυτάλη,
καὶ νικημένη φαίνεται ἡ μεγαλοφυΐα.

Τὶ ἔγινε τὸ ἀγαλμα ; οὐδεὶς γνωρίζει πλέον,
οὐδεὶς τὸ εἶδεν ἄμορφον, παλαιὸν πρὸς τὸν χρόνον·
ἀκμαῖον τὸ ἀπῆλαυσαν, τὸ ἔχασαν ἀκμαῖον
καὶ μένει ζῶσα ἡ εἰκὼν τῆς καλλονῆς του μόνον.

2. Ὁ Λίνος.

Ἦδη τῶν δένδρων αἱ σκιαὶ δηλοῦσι μεσημβρίαν.
Καὶ αἱ παρθέναι ἔπαυσαν τὴν ἀμπελον τρυγῶσαι.
Ὑπὸ τὴν πλάτανον σκιὰν ἐξέλεξαν παχεῖαν,
Καὶ ἄψασαι συνέρρευσαν περὶ αὐτὴν σκιρτῶσαι.

Ἰδέτε· τὰ κκλάθια χαμαὶ τοποθετοῦσι.
Ποθοῦσαι διασκέδασιν μετὰ τὴν ἐργασίαν,
Παῖδα κρατοῦντα φόρμιγγα πλησίον των καλοῦσι
Καὶ τάσσονται πρὸς τὸν χορὸν με εὐθυμον καρδίαν.

Τοιαύτην ὥραν ἄλλοτε ἀπέθανεν ὁ Λίνος.
Φεῦ ! τὴν ὥραίαν του ψυχὴν ὁ θάνατος ἐκάλει.
Καθὼς ὁ Ἔρως εὐμορφος, ξανθὸς καθὼς ἐκεῖνος
Ὁ παῖς τὸ βλέμμα ὕψωσε καὶ ἤρχισε νὰ ψάλλῃ.

« — Ἦδη τὸ ἄρμα τοῦ ἡλίου
Ἀκτῖνας καυστικὰς σκορπίζον
Πλησίον βαίνει τοῦ Σειρίου,
Μεσουρανεῖ τὴν γῆν φωτίζον.

« Ὑπὸ πυκνὴν σκιὰν πλατάνων,
Κόραι, τὸ ἄστυ ἀκολουθεῖτε·
Τὸ ἔργον παύει τῶν δρεπάνων,
Τὸν Λίνον μετ' ἐμοῦ θρηνεῖτε.

« Τὸ ἔαρ ἔθαλλεν ἀκμαῖον,
Ἡ πεδιάς ἦτο ποικίλη,
Ὁ ζέφυρος εὐώδης πνέων
Τὴν φύσιν, ἔλεγες, ἐφίλει.

« Ἀλλ' ἡλιος ἐπῆλθε καίων

— Οἶμοι ! τὰς ὥρας τὰς γλυκείας ! —

Ῥοφᾷ τὸ χῶμα τῶν ἀνθέων,
Ῥοφᾷ τὴν δρόσον τῆς πρωῒας.

« Αἶ ! Λίνε ἡ ζωὴ ἐπίσης
ἔχει ἐαρινὴν πρωτάν·
Ἀπλοῦται θαλερὰ ἡ φύσις,
Στολίζει μ' ἀνθὴ τὴν καρδίαν.

« Ἀλλὰ ἐπέρχεται τὸ θέρος,
Μεσουρανεῖ ἡ ἡλικία.

Οἶμοι ! ἀπέρχεται ὁ ἔρως,
Ἀπογυμνοῦται ἡ καρδία.

« Περίβλεψε τὴν πεδιάδα
Καὶ ἴδε πόσον μετεβλήθη
Καὶ ἴδε τὴν Ἀμαδρυάδα
Χωρὶς τοῦ ῥόδου εἰς τὰ στήθη.

Ἡ πλάτανος, ἡ λεύκη μένει,
Ἄλλ' εἶναι δένδρα ῥωμαλέα·
Τῆς χάριτος ἡ πεπρωμένη
Εἶναι νὰ ἀποθνήσκῃ νέα.

« Αἶ ! Λίνε ! ὡς τὸ ἄνθος κύπτει

Ὑπὸ ἀκτῖνας θερμότερας,
Καὶ ὡς φυλλορροεῖ καὶ πίπτει
Μετὰ τὰς δροσερὰς ἡμέρας.

« Ἐπίσης ὅταν ἡ καρδία
Τρέφῃ παλμοὺς εὐγενεστέρους,
Ἀπομαραίνεται ταχεῖα,
Τὸ πῦρ μὴ φέρουσα τοῦ θέρους ».

Εἶπεν ὁ παῖς καὶ ἔπαυσε τὸ βῆμα τῶν παρθένων
Τὸ ἄσμα ἦτο θλιβερόν καὶ ἤγειρε τὸν θρῆνον.
Ἐκάθισαν κυκλοτερῶς εἰς χόρτον ἐστρωμένον
Κ' εἶπον· ἄωρος ἔπεσεν, ἅς κλαύσωμεν τὸν Λίνον !

ΣΤ. ΣΠ. ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗ

ΣΠΥΡ. ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ ἐγεννήθη ἐν Πάτραις τὴν 6 Δεκεμβρίου 1845. Περαιτῶς ἐν Πάτραις τὰς γυμνασιακὰς σπουδὰς, ἠκολούθησεν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τὴν τοῦ δικαίου ἐπιστήμην, καὶ τὸ 1868 ἀνηγορεύθη διδάκτωρ. ἔχων ζωηρὰν φαντασίαν καὶ εὐαισθησίαν ἐθεράπευσε τὰς Μούσας. Τὸ 1869 ἔφερεν εἰς φῶς τας « Καλέργας » καὶ τὸν « Λουκᾶν Νοταρᾶν » ἔπειτα τὰς « Ἀττικὰς νύκτας » εἰς τρεῖς τόμους. Ἀπέθανε τὴν 30 Αὐγούστου 1874 ἐν Παρίσις.

Τὸ δάκρυ τοῦ Ξέρξου.

Στρέφει δ' ὀργίλος πρὸς τοὺς ὠχρίωντας ἐμπρὸς τοῦ ἀγγέλου,
 Οἷτινες ἀγγέλμα ἔφερον, ὅτι τοῦ κύματος λύσσα
 Τοῦ Ἑλλησπόντου τὸ ζεύγμα διέλυσε, ταῦτα φωνήσας
 «Τριακοσίας μετρήσατε εἰς τῆς θαλάσσης τὰ νῶτα
 Ἀνηλεεῖς μαστιγώσεις· καὶ δύο ἀλύσεις ῥιφθεῖσαι
 Δέσμιον εἰς τὰς βουλὰς μου τὸ ἄγριον κῦμ' ὥς κρατῶσιν»
 Εἶπεν. Οἱ ἄγγελοι σώζονται. Γίνεται ἔργον τὸ ῥῆμα,
 Φθάνει εἰς Σάρδεις. Ἐκεῖθεν χωρεῖ εἰς τὰ ἔμπροσθεν, ἄγων
 Πέντε περίπου ἑκατομμυρίων πεζοῦς καὶ ἵππεῖς του !
 Ἄρμα Διός, λευκῶν ἵππων ὀκτώ, κενὸν πάντῃ ἡγεῖται.

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ

Εἶτα τὸ ἄρμα τοῦ Ξέρξου, ἐν μέσῳ μυρίων ἱππέων.
 Εἶτα μυρίων πεζῶν, με χρυσᾶ εἰς τὰς λόγχας των μῆλα.
 Ὠκεανὸς καλλονῆς καὶ λογχῶν πανταχοῦ ἀπαστράπτει !
 Φθάνει τὸ χάος εἰς Σκάμανδρον, τὸν ποταμὸν τοῦ Ἰλίου,
 Τὸν ποταμὸν τοῦ Ὀμήρου, καὶ ἰδοὺ ἐν τῷ ἄρμα ἐκλείπει
 Ὑπὸ τ' ἀνάριθμα χεῖλῃ τὸ ὕδωρ αὐτοῦ. Προχωροῦσι
 Καὶ εἰς τὴν Ἀβυδὸν ἤδη ἀνέβησαν, ὅθεν εὐρεῖα
 Καὶ ἐν πανοράματι φαίνεται κάτωθι ἑκτασίς πᾶσα.
 Εἶχον εἰς λόφον ἐδῶ καὶ ἐκ λίθου λευκοῦ ἀνεγείρει
 Θρόνον, ἐν ᾧ ἀναβὰς ὁ μονάρχης ἠτένισε κύκλῳ
 Ἐνθεν τὸ μνῆμα τῆς Ἑλλης καὶ ἑκτασιν πᾶσαν θαλάσσης.

Ὡς χιλιάδων τεσσάρων τριήρων πλήθος καλύπτει.
 Κάτωθι, πέραν, ἐκείθεν, καὶ ὅπου ἂν ἴδῃς, ἀπλοῦται
 Μυρμηκία στρατευμάτων καὶ σθένυνται βλέπον τὸ ὄμμα.
 «Εἶμαι εὐδαίμων», ὡς εἶδεν ὁ Ξέρξης ἐφώνησε χαίρων.
 Εἶτα μειδίαμα μόλις ἀνοῦν εἰς τὰ χεῖλη ἐφάνη
 Καὶ εἰς τὸ ὄμμα του δάκρυ ἀνέβη, — ἐν ἅγιον δάκρυ !
 «Χρόνους μετὰ ἑκατὸν οὐδὲ εἰς θέλει ζῆ τούτων ὄλων !»
 Εἶπε καὶ ἔκλινε κάτω τὸ μέτωπον σύννου.

Κ' ἡγνῶσι ἀκόμη

Δάκρυα πόσα, Ἑλλάς μου, αὐτῷ ἐτοιμάζεις.
 Δάκρυ σεμνὸν καὶ τεκμήριον ἔμα Θεοῦ ὑπερτάτου,
 "Ὅστις τὰ στέμματα ὅλα ὡς ἄγγη λεπτὰ θρυμματίζει,
 Πόσον σὺ εἶσαι βαρὺ, ἀληθὲς καὶ ἐπώδυνον δάκρυ !
 "Ὅλ' οἱ αἰῶνες τὸ δάκρυ αὐτὸ ὡς ἀράν των ἀφῆκαν,
 Τοῦτο τὸ δάκρυ ἢ μήτηρ ἐπάνω τοῦ τέκνου της χύνει,
 Τοῦτο καὶ μόνον τὸ δάκρυ ὁ θάνατος ἔχει ὡς νέκταρ.
 Τοῦ ἀλαζόνος τυράννου ὅποτε τὰ βλέφαρα τοῦτο
 "Υἱγράνε, ποίαν σφαγὴν τῆς καρδίας αὐτὸς νὰ ᾗσθάνη !
 Ποία ἐντὸς του σκηνὴ νὰ παρέστη σιγῆς καὶ μνημάτων
 Πρὸ τῶν ἀπείρων ἐκείνων στρατῶν, ἐν οἷς ἦνασσε μόνος !
 Ποία τὸ πρῶτον νὰ ἦλθ' εἰς τὰ χεῖλη του βλάσφημος ὕβρις,
 "Ὅταν ἐσκέφθη πῶς ἄλλος τῶν πλούτων του ὄλων δεσπότης !
 Κλαῦσε, μονάρχα, τὴν τύχην αὐτῶν καὶ τὴν τύχην σου ἔτι !
 Θρήνησον, ἄνωθι τόσου λαοῦ καὶ τοσαύτης ἰσχύος !
 Σκέφθητι πόσον ὁ βίος ταχὺς καὶ τοῦ χρόνου τὸ κράτος !
 Οἴκτειρον τόσους λαούς, οὓς εἰς θάνατον βίαιον ἄγεις,
 Δὸς δ' εἰς αὐτοὺς εὐφροσύνην ζωῆς ἐλευθέρας, πιστεύων
 "Ὅτι μακρὰν ἀρετῆς φροῦδον πᾶν ἐν τῇ γῇ μεγαλεῖον.
 Τοῦτο τὸ δάκρυ καλῶς μελετήσατε, καίσαρες ὅλοι,
 Τοῦτο τὸ δάκρυ ζυγίσατε, ἄνακτες ὅλοι τοῦ κόσμου,
 "Ὅνειρον εἶν' ἡ ζωὴ καὶ ἡ γῆ οὐδενὶ κεῖται κτῆμα...
 "Εἰτι ἂν ὅλου τοῦ κόσμου κρατήτης, ὡς ὕπατος daίμων,
 "Ερχεται ἄφευκτος ὥρα καὶ ἄνευ ἐλέους ἡ τρόμου.
 "Ὅρα ταχεῖα κ' ἐν μέσῳ τεσσάρων σανίδων ἀπλοῦσαι.
 Τόσον γνωστὴν καὶ τοσοῦτον αὐτὴν, βασιλεῖς, λησμονεῖτε !
 «Ποῦ τρέχεις, Ξέρξη ;» Ὁ θεὸς του εἶπε τὸ δάκρυ του βλέπων.
 «Τρέχω ἐμπρὸς !» Ὁ ὅμοι, Ξέρξη, φοβοῦμαι μὴ σπεύδῃς ὀπίσω.
 "Ἀν ἀληθῶς τοὺς λαούς σου ἡγάπας ἐμπρὸς θὰ ὠδήγεις
 Μένων ἀπλῶς καὶ ἐντὸς τοῦ κοιτῶνός σου, κοῦφε μονάρχα,
 Καὶ ὡς ὁ ἥλιος φῶς καὶ ζῶν ἐἰς τὰ ἔθνη σου χεῖν.»
 Μάτην τὸ δάκρυ του ἔρρευσε, τόσον λαλήσαν εὐγλώττως,
 Γέλῳτ' ἀφίνει εἰς τοῦ Δημαράτου τοὺς Ἑλλήνας λόγους.

Θραῦσε, Ἑλλάς μου, λοιπὸν τοῦ αὐθάδους τυράννου τὸν τάφον,
Φρούρει, κλεινὴ Λεωνίδα, καὶ πῖπτε εἰς τὰς Θερμοπύλας !
Πνίξον τοὺς στόλους του, Ἕλλην μεγάλυμε, ὦ Θεμιστόκλεις !
Καὶ μετ' ὀλίγον, — μ' ἐν σκάφος περᾷ εἰς Ἀσίαν ὁ Ξέρξης.

2. Ἀκρόπολις.

Εἰς τὴν Ἀκρόπολιν τώρα οἱμοὶ !
Ἀνάβα μόνον, ψυχὴ πενθίμη,
Καταφιλοῦσθ πόλιν νεκρῶν
Καὶ εἰς τὸν χάρτην ἃς ζωγραφήσης
Ὅσα ἐπόθεις νᾶ ἀντικρύσης
Ὡς εἰς ὥραϊον πάλαι καιρόν.
"Οἶ ἡ Ἀκρόπολις αὕτη ἐν θεῶν
Ναῶν ὑπῆρχε πολλῶν μουσεῖον,
Στοᾶ ποικίλη ἦτο Θεῶν,
Καὶ ὅμως ὅλον τὸ μεγαλεῖον
Αὐτὸ δὲν ἦτο μάρμαρον κρύον
Ἀλλὰ ἐκπλῆττον καὶ μειδιῶν.
Τῶν Προπυλαίων τῶν πενταπύλων,
Τῶν Προπυλαίων τῶν πολυστήλων
Χαῖρε, ὦ κόσμος πολυτελής !
Στλεγγίς τῶν ὅλων ἐδῶ μνημείων.
Τοῦ Μνησικλέους ποίημα θεῖον
Μὲ στίχους στήλας περικαλλεῖς.
Ἴδου τὸ τέθριππον τὸ ὥραϊον,
Οἱ ἀνδριάντες ἰδοὺ γενναίων
Τυραννοκτόνων τῶν Ἀθηνῶν.
Ἐκεῖ ναῖσκος Ἀπτέρου Νίκης
Εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς Ἀμφιλύκης
Λάμπει ὥς ἄστρον ἑωθινόν.
Ἴδου αἱ Χάριτες τοῦ Σωκράτους
Μὲ ὅσην τέχνην τοὺς ἀθανάτους
Λόγους ὠμίλει, καλλιτεχνεῖ.
Τοῦ Διοδώρου, νᾶ, καὶ τοῦ Γρύλλου
Οἱ ἀνδριάντες καὶ τοῦ Κρησίλου
Ὁ ἥρως, ὅστις θνήσκων ὀκνεῖ.
Νᾶ τῆς Προμάχου τὸ κολοσσαῖον
Ἀγαλμα. Τούτου ἐβλεπες πλέων
Ἐκ τοῦ Σουνίου τὴν λοφίαν,
Κι' ὅτ' ὁ Ἀλάριχος εἶδεν ὀρμήσας
Ἐμφοδος ἔστη μακρόθεν, δείσας

Μὲ δλην βάρβχρον στρατιάν.

Εἰς τὴν μορφὴν σου ἀπετυπώθη,
 Ὡραῖον ἀγαλμα, κ' ἐνσαρκώθη
 Ἡ πολεμόφρων πάλαι Ἑλλάς,
 Ἀμαζῶν ἥτις ὁμοῦ καὶ Μοῦσα
 Τὸ φῶς τῆς ἔρριπτεν εἰς τὰ Σοῦσα,
 Καὶ εἰς τὸ σύμπαν κλέους βολάς.

Νίκης τεκμήριον λαμπροτάτης
 Ὅτις ἐχάρισε τὰ πτερὰ τῆς
 Εἰς ἔργον ἄριστον ποιητοῦ.
 Ἐκ τοῦ δουρεῖου ἐκείνου ἵππου
 Βλέπω προβάλλουσιν ἄνευ κτύπου
 Μορφὴν ἀστράπτουσιν μαχητοῦ.

ὦ, τὸ πολύμυθον Ἑρεχθεῖον!
 Τὸν Καλλιμαχίου λύχνον ἐγκλεῖτον
 Καὶ τὴν ἐλαίαν καὶ τ' ἄλμυρόν
 Φρέαρ, καὶ ἕμα τριαίνης βλήμα,
 Ἔδος Παλλάδος, Κέκροπος μνῆμα,
 Καὶ ἀγαλμάτων θείων σωρόν.

Τὸ ἐνθεν μέρος ἀδρὰ στηρίζει
 Ἐξὰς παρθένων καὶ ἀντικρύζει
 Τοῦ Παρθενῶνος τὰς καλλονάς,
 Ὡς νὰ θαυμάζωσιν αἱ παρθένοι
 Τὰ ἀντικρῦ των λαμπρὰ τεμένη
 Καὶ τὰς λατρεῖας τῆς Ἀθηνᾶς.

Τὰς Καρυάτιδας μιμηθῶμεν
 Τὸν Παρθενῶνα ὅς θεαθῶμεν,
 Τὴν Ἰλιάδα τῆς γλυπτικῆς.
 Χαῖρε, Καλλίκρατες καὶ Ἰκτῖνε!
 Τὸ ἀπαστράπτον ἔργον σας εἶναι
 Ἀπάτης ἰνδαλμχ ὀπτικῆς.

Ὅποία χάρις! κάλλος, λαμπρότης!
 Ὅντως μεγάλη ᾧκει θεότης
 Καὶ ὄντως ἦτο Θεοῦ σκηνή.
 Κ' ἐὰν τὸν κόσμον ἐδῶ θελήσῃ
 Ποτέ ἐν ἄστρον νὰ κατοικήτῃ
 Ἐκεῖ τῷ εἶναι θέσις κενή.

Κ' εἰς τὸν Κιμώνειον προμαχῶνα
 Βλέπω τὴν νίκην εἰς Μαραθῶνα,
 Γίγαντομάχους βλέπω σκηνὰς
 Λαμπρὰ δωρήματα τοῦ Ἀττάλου.
 Κάτωθεν κλίνων μολπὰς παγκάλου

Θεάτρου ἔχεις, θεὰς πτηνάς.

Πλὴν δὲν κρατοῦμαι νὰ εἰκονίσω
"Ὅσα δὲν φθάνω καὶ ν' ἀτενίσω...

Μὲ παραφέρει μέθη χρυσῇ,
Καὶ ὑπὸ πρίσμα γλυκείας πλάνης
Μορφήν καὶ πάλιν ἀναλαμβάνεις,
"Ὡ τῆς Παλλάδος ἀγαλμα σύ !

Πρὸ τῶν ὁμμάτων τῆς Ἀσπασίας
Σ' ἐκαλλιτέχνησεν ὁ Φειδίας
Κ' ἐκείνης ἦτο λαμπρὰ εἰκὼν·
Ἐκείνης ἦτις τοῦ Περικλέους
Τόσους ἐμπνέει κόσμους ἐνθέους
Μ' ἐν τῆς μειδιάμα μαγικόν.

Χρυστελεφάντινος ἦτον ὅλη
Κρατοῦσα νίκην, ἡκτινοβόλει
Καὶ ἦτο ῥόδον ἐν ἡ Παλλάς.
Ὡς εἰς δεσμίδα ἴου καὶ κρίνου
Ναοῦ ἐπάνωθεν μαρμαρίνου
Ἐπεσε, κ' ἔπετεν ἡ Ἑλλάς.

Ὡς προῖδοῦσα μαύρας ἡμέρας
Εἰς χώρας ἔφυγ' εὐτυχεστέρας
Λειποθυμήσασθ ἡ θεά,
Κ' ἔμειναν ἄχροα τὰ τεμένη
Καθὼς ἡ δύσις ὁπότεν μένῃ
Δίχως ὁ Φοῖβος νὰ μειδιᾷ.

Καὶ οὕτω ὅμως πάλιν ὠραῖος,
Πάλιν ἐγείρεται κολοσσάτος
Καὶ πολυθέλγητρος ὁ ναός,
Καὶ μετὰ τόσων αἰώνων πλήθη
Φέρει αὐγάζοντα ἔτι στήθη·
Εἶναι τοιαύτη καὶ ἡ Ἡώς.

Ἄλλ' ἤδη βλέπεις δουλείας σκότη,
Βλέπεις ἡ πόλις σου ὅτ' ὑπνώττει
Καὶ μόνος μένεις, ὦ Παρθενών,
Σύμβολον ὄντως ἀθνασίκης,
Καὶ ὁμοιάζων τῆς τρικυμίας
Τὸν ἀγρυπνοῦντα ἔτι φανόν.

Φεῦ ! ἔνδον ποίους ὅμως καλύπτεις
Καὶ ποίους, ποίους ἐντός σου κρύπτεις
Ποίαν ἀγέλην σκέπεις κτηνῶν ;
Τὰ εὐγενῆ σου, νάε, τεμένη
Ὁ ποῦς τοῦ Τούρκου καταμικίνει

Τὴν καλλονὴν σου καταφρονῶν.

Εὐρῆκεν ἄσυχον τὰ λαμπρά σου
Καὶ τὰ περιδοῖα μάρμαρά σου
Καὶ ἤλθεν ἔρπων αὐτοῦ κρυβεῖς·
Χάριν ἐλείπων ὅμως προστάτης
"Οσους ἐντός σου διαφυλάττεις,
Ναὲ ὥραϊε, θὰ συντριβῆς.

Κακὸν τὸ τέκνον τοῦ Μουσουλμάνου,
Σπέρμα ἐχίδνης πνεῦμα τυράννου
Καὶ ἄμα στύγιος οἰωνός...
Ἐκείνων ὅπλα κρύπτεις ἐντός σου,
Αὐτὰ θὰ ἦναι ὁ θάνατός σου,
Θάνατος οἱμοὶ ἐλεεινός !

ΙΣΤ'. Α. Ρ. ΡΑΓΚΑΒΗ

1. Κωνσταντινούπολις.

Τὴν πόλιν θέλω νὰ ἰδῶ ἥτις, ὥραϊα κόρη
Ἐρειδομέν' εἰς τοῦ διπλοῦ αἰγιαλοῦ τὰ ὄρη,
Εἰς τὸ στιλπνὸν κατάστενον ὡς εἰς καθρέπτην κλίνει,
Καὶ τ' ἀργυρὰ της κράσπεδα εἰς τὸν ἄφρον' του πλύνει.
Θέλω τὰς δύο νὰ ἰδῶ ὥραϊας ἀντιπάλους, (1)
Αἵτινες εἰς ἐπίδειξιν τοῦ ἀμοιβαίου κάλλους
Ἐκτείνουσι τὰς ὄχθας των ζωγραφικῶς καμπύλας,
Ὡς νὰ προβαίνουν φαίνονται ν' ἀντασπαθοῦν ἀλλήλας·
Καὶ ὅταν εἰς τὸ τρέμον φῶς ἐαρινῆς σελήνης
Μύρια κῶπαι τὴν σιγὴν ταραττοῦν τῆς γαλήνης,
Καὶ συμφωνοῦσα μουσικὴ ὀργάνων καὶ ᾠμάτων
Σχιρτῶσα διεγείρεται ἐπάνω τῶν κυμάτων,
Ἡ ὅταν ἡρεμῇ τὸ πᾶν ἐντός νυκτὸς αἰθρίας,
Κ' ἡ ἀηδὼν ἀνήσυχος εἰς τ' ἄλση τῆς Ἀσίας
Διὰ πυκνῶν λαρυγγισμῶν ἀσπάζεται καὶ ψάλλη
Τὸ ῥόδον ὃ κατέναντι εἰς τὴν Εὐρώπην θάλλει,
Τότε ἀμφότεραι βοφοῦν εἰς μυστικὰς ἐκστάσεις
Τὰ μέλη τὰ φερόμενα ἐπάνω τῆς θαλάσσης.

Τὴν δόξαν θέλω νὰ ἰδῶ τοῦ ἔθνους μου συγχρόνως
Κ' εἰς θρόνον πατριαρχικὸν κ' εἰς θρόνον ἡγεμόνος·
Ἐπὶ τοῦ μὲν τὸν ἀρχηγὸν τῆς ὀρθοδόξου ποίμνης,
Δι' εὐλογίας ἱερᾶς καὶ πνευματικῆς μερίμνης·

1) Ἐννοεῖ τὰς ἀντικρὺ χειρὸν ἡσούους Εὐρώπην καὶ Ἀσίαν.

Τῆς μάνδρας μας μακρύνοντα τὸν ἀγρυπνοῦντα λύκον
 Τοῦ ἐθνισμοῦ μας σφάζοντα τὸν τελευταῖον κρίκον,
 Καὶ πρωτομάρτυρα πιστὸν τοῦ ἔθνους τῶν μαρτύρων,
 Τὰ θύματ' ἀγιάζοντα μὲ χάριν καὶ μὲ μῦρον.
 Ἐπὶ τοῦ ἄλλου μὲ πομπὰς καὶ δόξας κ' εὐφημίας
 Θεοὰ ἰδῶ λαμβάνοντας τὰς Δακικὰς ἡνίας
 Τῆς παλαιᾶς ἰσχύος μας τοὺς δύο κληρονόμους, (1)
 Μὲ σκῆπτρον εἰς τὰς χεῖράς των, χλαμύδα εἰς τοὺς ὤμους
 Μὲ πετωτὸν διάδημα ἐπὶ τῶν κεφαλῶν των,
 Μὲ δορυφόρους, μ' αὐλικούς καὶ μὲ βουλὴν προϋχόντων,
 Ὡχρὰς σκιὰς τῶν παλαιῶν λαμπρῶν αὐτοκρατόρων,
 Πλὴν εἰς τοὺς Τούρκους σεβασμοῦ ἐπιβελούτας φόρον.

2. Μάϊος.

Ὡς ἀνθοφόρε μάϊε, μετὰ παλμῶν σὲ προσφωνῶ.
 Ἡ ὄψις σου, ἦν τοῦ παντός ἡ ἁρμονία ψάλλει,
 Εἴν' ἐορτὴ ἐπὶ τῆς γῆς, πανήγυρις ἐν οὐρανῷ,
 Κ' εἰς τὴν σκιάν σου ἡ ζωὴ μὲ τ' ἄνθη ἀναθάλλει.
 Τὴν γῆν θωπεύει χλιαρὰ καὶ ζωοδότις ἡ ἀκτίς·
 Μυριανθὴς ποικίλλεται τῶν λόφων ὁ μανδύας·
 Ὡς κατοπτρίζ' ἡ θάλασσα τὰ τερπνὰ κάλλη τῆς ἀκτῆς,
 Ἡ φύσις κατοπτρίζεται εἰς τὰς θερμὰς καρδίας.
 Ὑπερχειλὴς τῶν μύρων σου κιρνᾶται ἡ φιάλη
 Σκιρτᾷ ἡ ποίμνη, φλέγεται τὸ βλέμμα, ὁ ποιμὴν ἐρᾷ.
 Τὸ γλυκὺ ῥόδον, προκκλοῦν τὴν ἀηδόνα, θάλλει,
 Καὶ ζωὴ νέα πανταχοῦ, καὶ πανταχοῦ Θεοῦ χαρὰ.
 Τὶ εἶπεν ὁ φιλόσοφος ἐκεῖνος ὁ μελαγχολῶν ;
 «ἐπὶ τοῦ κόσμου, ἄνθρωπε, ἐρρίφθης ἵνα κλαύσης»
 Οἱ ὀφθαλμοί σου, σοφιστά, ἀμβλυωποῦς' εἰς τὸ καλόν ;
 Καὶ ἡ ξηρὰ καρδίᾳ σου κωφεύ' εἰς ἀπολαύσεις ;
 Φαντασιῶν ἀπόστηθι κενῶν καὶ μεμψιμοίρων
 Ὡς θάλλ' ἡ φύσις πέριξ σου, ἀνάθαλε καὶ σὺ ἐντός.
 Ἐλθέ, καὶ εἰς τὸ πέλαγος μεθύσθητι τῶν μύρων,
 Καὶ τὴν ψυχὴν σου κόρεσον τῆς ἁρμονίας τοῦ παντός.

3. Τὸ ῥόδον.

Ἦτον, ὅτ' ἐπλάσθη, λευκὸν τὸ ῥόδον
 Πλὴν τὸ ἄσπρ' ἀκοῦσαν τῆς ἀηδόνος,
 τῆς αἰδοῦς τὸ χρῶμα περιεβλήθη,
 ἐρυθρίασαν.

5) Τοὺς ἡγεμόνας τῆς Βλαχίας καὶ Μολδαβίας.

Ὅταν δ' εἰς τοὺς κλάδους τὴν φωλεάν του
ἔπλεξεν ὁ ὄρνις τῆς μελωδίας,
τότε ὑπ' εὐόσμων περιεχύθη
μύρων τὸ ῥόδον.

Πλὴν χειμῶν ὡς ἤλθε, μακρὰν ὁ ψάλτης,
φῶς ζητῶν καὶ θέρμην, μακρὰν ἀπέπτη,
καὶ τὸ ῥόδον ἔμεινε κ' ἐμαράνθη,
φυλλορροῆσαν.

ΙΖ'. ΘΕΟΔ. ΟΡΦΑΝΙΔΟΥ

ΘΕΟΔΩΡΟΣ Γ. ΟΡΦΑΝΙΔΗΣ ἐγεννήθη ἐν Σμύρνῃ κατὰ τὸν Μάρτιον τοῦ 1817. Τὰς γυμνασιακὰς σπουδὰς διήνυσεν ἐν Ναυπλίῳ· ἐφοίτησεν εἰτα εἰς τὸ Πανεπιστήμιον, ἐννοσχολήθη εἰς τὴν βοτανικὴν, διωρίσθη καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου καὶ διετέλεσε τοιοῦτος μέχρι τοῦ 1881, ὅτε σπουδαίως ἔπαθεν ἡ ὑγεία τοῦ πολυτίμου καὶ ἀόγκου καθηγητοῦ καὶ διασήμεου ποιητοῦ, οὗ τὰ ἔργα τοῖς πᾶσι γνωστά, αἱ Χίος δούλη», ὁ «Πύργος τῆς Πάργας», ὁ «ἅγιος Μηνᾶς», τὸ «Τίρι λίρι».

Ὁ Πύργος τῆς Πέτρας.

Κεῖτ' ὑψηλὸς μεταξύ τῶν Θηβῶν καὶ τοῦ Δήμου τῆς Πέτρας
Πύργος βαρβάρου ῥυθμοῦ, πρὸς δυσμὰς καταρρεύσας ἐν μέρει,
Ἐχων τὴν βᾶσιν ἐγγὺς τῶν ὀχθῶν τῆς καλῆς Κωπαΐδος,
Ὅπου γλαυκοῦ οὐρανοῦ τὰ λαμπρὰ κατοπτρίζονται κάλλη·
Φέρει τοὺς τοίχους ἐντὸς μελανόχρους ὡς τεῖχη καμίνου,
Ἐνδειξιν, ὅτι βορὰ ἀδηράγου πυρὸς ἀνηπάγη,
Μέγεθος, θέσις, εἰρμός κ' αἱ πλησίον πολυκαρποὶ γαῖαι,
Πείθουσιν ὅτι ποτὲ πολυκτῆμονος ἦν κατοικία.

Τώρα ἡ γλαυὺς κελαδεῖ καθημένη εἰς γειτον θυρίδας,
Ἐρημολάλοι ἐκεῖ φωλεὰς νυκτοκόρακες ἔχουν
Καὶ εἰς τὰ τεῖχη ἐντὸς, πρὸς τὸ μέρος τῆς πάλαι-αἰθούσης
Θύσανοι φύοντ' ὠχροὶ σισυβρίου, ἐλξίνης, κ' εὐζώμου.
Λάβρος δὲ πνέων βορρᾶς τοὺς κινεῖ καὶ στεναίνει πενθίμως.

Κί' ὅταν τὴν νύκτα τὸ φῶς τῆς εἰς νέφη θαμμένης σελήνης
Ὑποφωτίζει τοὺς τοίχους αὐτοῦ τοὺς ἐξώλεις κ' ἐρήμους.
Τάφου σιγὴ ἀνορθοῦ τοῦ δειλοῦ διαβάτου τὰς τρίχας,
Φρίσσοντος πρὸς τὸν πυκνὸν κ' ἐλαφρόν του βηματῶν τὸν ἤχον.
Λέγουσι προσέτι λευκὸν ὅτι φαίνεται φάντασμα κόρης,
Ἐχον τὴν κόμην λυτὴν, καὶ μακρὸν καὶ ποδῆρη χιτῶνα,
Ἐχον θεὰς καλλονὴν, ἀλλ' ἐκφράζουσιν φρίκην καὶ τρόμον
Σίγα δ' ἄφ' οὗ πλανηθῇ μὲ σπουδὴν ἀπὸ τοίχου εἰς τοῖχον,

Ὡς ἀστραπὴ ἐφορμᾷ εἰς μεγάλην πρὸς ἔω θυρίδα,
Βάλλον ἐκεῖθεν φωνάς ἀντηχούσας μακρὰν εἰς κοιλάδας,
Καὶ συνδρομῆς ὡς νὰ δεῖται, λινοῦν ἀδημόνως τὰς χεῖρας.

Ἄλλοτε πλὴν ἐν αὐτῷ ἡ ζωὴ θορυβώδης ἀντήχει,
Ὅρχησις, γέλως, ὦδαί, προστγχαί, ἀπειλαί τε καὶ θρῆνοι.
Ὅργανα φόνου στιλπνά τῶν δωματίων τὰ τεῖχη ἐκόσμουν
Κ' ἐπιπλά ὅλως γλυπτὰ, ἀκμαζούσης γεννήματα τέχνης,
Ἴπποι πολλοὶ καὶ κῆλοι ἐχρεμέτιζον ἔξω τῶν σταύλων.
Κ' ἔνοπλοι ἄνδρες, φρουρὰ τοῦ οἰκοῦντος συνέζων δεσπότης.

ΙΗ'. ΑΧΙΛΛΕΩΣ ΠΑΡΑΣΧΟΥ

ΑΧΙΛΛΕΥΣ ΠΑΡΑΣΧΟΣ ἐγεννήθη ἐν Ναυπλίῳ τῷ 1838, διακρίνεται μετὰ τῶν λυρικῶν ποιητῶν ἡμῶν. Ἐδημοσίευσεν εἰς τρεῖς τόμους συλλογὴν ὑπὸ τὸν τίτλον «Ποιήματα» ἀναγόμενα εἰς ἐθνικὰς ὑποθέσεις.

Τὸ λείψανον τοῦ Πατριάρχου.

Ἄλα λαγμοὶ ἀπαίσιοι ἀκούονται βαρβάρων·
Ἑβραίων ὄχλοι φκίνονται καὶ στίφη γενιτισάρων.
Κ' ἐν μέσῳ συριγμῶν, φωνῶν κ' ἐκχύσεων ἀγρίων
Σύρεται πτώμα γέροντος δεμένον μὲ σχοινίον !
Ὅρχεῖται πέριξ δερβισῶν παράφορος χορεία,
Καὶ τρέμει τὸ Βυζάντιον καὶ τρέμ' ἡ παραλία·
Τὰ ὄτα σχίζουσιν αὐλοὶ καὶ θόρυβος τυμπάνων
Καὶ λυσσαλέα ὕλακὴ ἀχρείων ἀθιγγάνων.
Ἄ, εἴ· εἰς ἔκστασιν χαρᾶς, ἀγάλλετ' ἡ Τουρκία·
Ἀπαγορεύει εἰς αὐτὴν τὸν οἶνον ἡ θρησκεία,
Καὶ οἶνον πίνει αἷματος φυλάττουσα τὸν νόμον !
Κλείουσα τὰ παράθυρα τῶν οἰκιῶν μὲ τρόμον,
Κ' εἰς τὰς ὁδοὺς κυλίνεται τὸ τεθλιμμένον πτώμα...
Οὕτω, Τουρκία, θὰ συρθῇ καὶ σύ, καὶ σὺ ἀκόμα !
Καρτέρει, εἶδεν ὁ Θεός· παρέρχονται οἱ χρόνοι,
Καὶ θέλει μίχ εὐρεθῇ καὶ διὰ σέ ἀγγχόνῃ.
Πρὸ ἀνακτόρων σύρουσι τὸ θῦμα ἡμαχμενον
Δικτυωτὸν ἀνοίγεται πρὸ χρόνων κεκλεισμένον,
Καὶ ὁ Μαχμούτης εὐχαρὶς καὶ μειδιῶν προκύπτει·
Τὸ βλέμμα τοῦ μετὰ στοργῆς πρὸς τοὺς δημίους ρίπτει,
Καὶ βλέπουσα φαιδρύνεται ἡ ζοφερὰ μορφή του·
Ἀνοίγει τὴν καρδίαν του τὸ πτώμα τοῦ πρεσβύτου !
Ἄλλὰ ἐγγὺς του βλέπουσι τὸν μάρτυρα καὶ ἄλλοι·
Τευτόνων παῖδες, Βρετταννοί, Αὐστριακοὶ καὶ Γάλλοι.

Ἡ ὄψις των οὔτε χαρὰν ἐκφράζει οὔτε πόνον·
 Ὀλίγην περιέργειαν δεικνύει... τοῦτο μόνον!
 ῥίπτουσιν εἰς τὴν θάλασσαν μετὰ κραυγῶν τὸ θῦμα
 Καὶ τρεῖς μ' ἀγάπην ἤνοιξε καὶ σεβασμὸν τὸ κῦμα.
 Ὁ χιονώδης τοῦ ἀφρὸς τὸ σῶμά του δροσίζει.
 Τὴν πολιὰν του μὲ μητρὸς στοργὴν ἀρωματίζει·
 Τῷ ψιθυρίζει ἄσματα παρήγορα καὶ κλαίει,
 Καὶ μετ' ἐκείνου φέρεται καὶ μετ' ἐκείνου πλέει..

Παρήλθον χρόνοι· ὁ σεπτὸς νεκρὸς τοῦ Γρηγορίου
 Εἰς γῆν κοιμᾶται ἱερὰν τὸν ὕπνον τοῦ Κυρίου.
 Πλὴν πάλιν τὸν ἀναζητεῖ τὸ φίλον αὐτοῦ κῦμα,
 Καὶ πλέει ἀγαλλόμενον πρὸς τὸ λευκὸν του μνημα!
 Βλέπω σημαίαν κυανῇν καὶ κύκνειον ἱστίον,
 Καὶ σήματα ἑλληνικὰ εἰς ποντοπόρον πλοῖον·
 Πῶς μειδιᾷ ὁ οὐρανὸς κ' ἡ θάλασσα, καὶ ποίαν
 Ἐπὶ τοῦ καταστρώματος ἀκούω μελωδίαν!
 Φέρετρον λάμπον θεωρῶ, ἐκεῖ, ἐπὶ τοῦ πλοίου·
 Ἐγκλείει κόριν ἱερὰν καὶ λείψανον ἀγίου.
 Εἶναι τοῦ Πατριάρχου μας τὸ ἐπιστρέφον σῶμα.
 Ἡ ναὺς ὡς σύννεφον πετᾷ εἰς τ' οὐρανοῦ τὸ δῶμα.
 Φθάνει γοργῶς εἰς Βόσπορον κ' εἰς τὴν ἀκτὴν ἐκείνην,
 Εἰς ἣν ποτε τὸν ἔρριψεν μὲ τόσῃν καταισχύνῃν,
 Πρὸ ἀνακτόρου φαίνεται τὸ λείψανόν του πλέον,
 Ἀλλὰ δικτυωτὸν κανὲν χεῖρ δὲν ἀνοίγει πλέον.
 —Μαχμούτη, ἄφες τὴν ψυχρὰν τοῦ τάφου σου ἀγκάλην,
 Κ' ἔλθε νὰ ἴδῃς εὐχαρὶς τὸ θῦμά σου καὶ πάλιν!

ΙΘ'. Α. Σ. ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΒΥΖΑΝΤΙΟΣ, υἱὸς τοῦ Σκαρλάτου Βυζαντίου, ἐγεννήθη ἐν Ἀθήναις κατὰ τὸ 1839. Κατέγινεν εἰς τὴν δημοσιογραφίαν.

Σωκράτης καὶ Ἀριστοφάνης.

Α'.

Τὰ Διονύσια τελεῖ
 Τῆς Ἀθηνᾶς ἡ φίλη πόλις
 Καὶ θεαταὶ ἐκεῖ πολλοὶ
 Ἐκ τῆς Ἑλλάδος ἤλθον ὅλης.
 Πολλὰ θεάματα αὐτῇ
 Θὰ περιλάβῃ ἡ ἡμέρα·

Ὡς μία παύση τελετή,
 Ἀμέσως θ' ἄρχεται ἑτέρα.
 Τῆς Ἀκροπόλεως ἐμπρὸς
 Τὸ μέγα θέατρον ἀνέρπει,
 Καὶ ὑπεράνω του λαμπρὸς
 Ὁ Παρθενῶν τὸ βλεμμα τέρπει.
 Δραματικὸς ἐκεῖ ἀγὼν
 Θὰ γένη, πάντας προσελκύων,
 Κ' εἰς τὸν νικῶντα χορηγὸν
 Θὰ δοθῇ τρίπους ὡς βραβεῖον.
 Μ' εὐθύμους ὁ λαὸς φωνάς
 Κατὰ τὸ θέατρον προβαίνει·
 Διψῶν μεγάλας ἡδονάς,
 Τὴν ὥραν καὶ δὲν περιμένει.
 Ἐκεῖ βαδίζουσι κοινῇ
 Μετὰ τῶν δούλων οἱ πολῖται,
 Καὶ ἡ τοῦ ἄρχοντος γυνή
 Πρὸς τὰς ἑταίρας συνωθεῖται.
 Τὸ μέγα θέαμα καθεῖς
 Μὲ εὐγενῇ προσμένωνν ζέσιν,
 Σπεύδει, καὶ κάθεται εὐθὺς
 Εἰς τὴν οἰκίαν αὐτῶν θέσιν.
 Πολλὰ ἐδώλια πληροῦν
 Οἱ πρέσβεις μόνοι τῶν συμμάχων,
 Ὅσοι ὡς φάρον θεωροῦν
 Τῆς Ἀκροπόλεως τὸν βράχον.
 Οἱ ἄρχοντες, ἐγγὺς αὐτῶν,
 Ἐπὶ πυκνῶν πατοῦν στρωμάτων·
 Ἀρχῆς σημεῖον φθονητόν,
 Στέμμα κοσμεῖ τὰ μέτωπά των.
 Καὶ ὑπεράνω αἱ σειραὶ
 Τῶν ἐπιλοίπων Ἀθηναίων·
 Εἴν' αἱ φωναὶ των τολμηραί,
 Κ' ἦθος ἐμφαίνουσι γενναῖον.
 Οἱ δοῦλοι ὄρθιοι μακρὰν
 Βαναύσως παίζουσι ἢ ληροῦσι,
 Καὶ τὴν δουλείαν τὴν πικράν
 Ἐντὸς τῆς τύρβης λησμονοῦσι.
 Ἀνδρῶν ἐνδόξων τί πληθὺς
 Ἐκεῖ ἐν μέσῳ, δόξα πόση!
 Ἦτις θὰ λάμψῃ, καὶ εὐθὺς
 Τὴν οἰκουμένην θὰ θαμβώσῃ!

"Ολων τὸ βλέμμα προσηλοῖ
 Αὐτὸς ἐδῶ ὁ νεανίας !
 Ἐχει μορφὴν περικαλλῆ,
 Καὶ σῶμα ἔμπλεον μαγείας.
 Εἶν' ἡ στολὴ αὐτοῦ χρυσῇ,
 Καὶ εἰς τὸ κάλλος του προσθέτει.
 Ἀλκιδιάδῃ, εἶσαι σύ,
 Εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς δόξης ἔτι.
 Αὐτοῦ ἡ γόητσα φωνὴ
 Ἦγε καὶ ἔφερε τὰ πλήθη,
 Καὶ μειδιῶν νὰ τυραννῇ
 Τοὺς Ἀθηναίους ἡδυνήθη.
 Ὁ Εὐριπίδης παρεκεῖ
 Τὸ νέον δρᾶμα περιμένει.
 Εἶναι τὸ ἦθος του γλυκύ,
 Καὶ νοῦν ὑπέρτερον ἐμφαίνει.
 Θὰ ἴδ' ἡ δάφνη ποιητοῦ
 Ἄλλου τὸ μέτωπον νὰ στέφῃ,
 Χωρὶς τὸ μέτωπον αὐτοῦ
 Νὰ σεσκιιάσουν φθόνου νέφη.
 Ὡς πρὸς τὰ ἦθη θεωρῶν
 Ἐπιβλαβεῖς τὰς κωμωδίας,
 Κάθηται μ' ἦθος λυπηρὸν
 Ὁ εὐσεβὴς ἐκεῖ Νικίας.

B'.

Ὁ ὄχλος ἀνυπομονῶν
 "Οτι βραδύν' ἡ ὥρα βλέπει,
 Καὶ διὰ κρότων καὶ φωνῶν
 Τέλος ν' ἀρχίσωσι προτρέπει.
 Ἄλλ' αἴφνης γίνεται σιγὴ,
 Καὶ ἡ αὐλαία πίπτει ἄμα.
 Εὐδαίμων ὅστις χορηγεῖ !
 «Νεφέλαι» λέγεται τὸ δρᾶμα.
 Χαῖρε, μεγάλε ποιητά !
 Εἰς τὴν σκηνὴν καθὼς ἐφάνης,
 Ἀπὸ τὰ στόματα πετᾷ
 Ὅνομα ἐν «Ἀριστοφάνης !»
 Ὅλων εὐφραίνει τὴν ψυχὴν
 Τῆς στιχουργίας σου τὸ μέλος,
 Κ' εἰς πάντα στίχον σου τραχὺν
 Ἀσθεστος ῥήγνυται ὁ γέλως.

Πλὴν διατὶ τοὺς θεατὰς
 Τόση χαρὰ καταλαμβάνει ;
 Τί ὄνομ' ἄρά γε πετᾶς
 Εἰς τὸν λαόν, Ἀριστοφάνη ;
 Ἐχθρὸς ῥαγδαῖος τῆς τρυφῆς,
 Τὰ χαλαρὰ μαστίζεις ἤθη ;
 Ἦ τοὺς ἀσῆμους συγγραφεῖς,
 Οἵτινες φθείρουσι τὰ πλήθη ;
 Τῶν ἀναιδῶν δημαγωγῶν
 Ἐμπαίζεις ἴσως τὰς μωρίας,
 Ὅσοι τὸν φαῦλόν των ζυγὸν
 Καλύπτουν μ' ἄνθη κολακείας ;
 Ἐκεῖ τὸν Κλέωνα ἰδέ,
 Πῶς τρέμει ὄλος περιμένων
 Νέον σου βέλος, αἰοιδέ,
 Εἰς δηλητήριον βαμμένον.
 Ἄλλ' ὄχι ! τῆς σκηνῆς αὐτῆς
 Ἦ μνήμη ἄς ταφῇ εἰς ζόφον !
 Ὑβρίζει μέγας ποιητῆς
 Τὸν ἀρχηγὸν τῶν φιλοσόφων !
 Ὁ ὄχλος ἐπληττε σκληρὰ,
 Καὶ ἀπητεῖτο παιδιὰ τις,
 Καὶ τῷ ἐρρίφθη ὡς βορὰ
 Μεγάλη δόξα, ὁ Σωκράτης.
 Ναί, ὁ Σωκράτης ! Ἀγενεῖς
 Μ' αὐτὸν γελῶσιν οἱ πολῖται·
 Αὐτὸς ἐπάνω τῆς σκηνῆς
 Βαρδάρως τώρα κωμωδεῖται.
 Εἰς σοφιστὴν, τῶν σοφιστῶν
 Ἐχθρὸς ἐκεῖνος, μετεβλήθη,
 Ἀπὸ ἀσέβειαν μεστὸν
 Καὶ φενακίζοντα τὰ πλήθη,
 Τόπους τὸ στόμα του κοινούς
 Ἀντὶ ἀρχῶν καινῶν προφέρει,
 Καὶ ὁ δαιμόνιος του νοῦς
 Εἰς πονηρίας ἐπιχαίρει.
 Ἄλλὰ μὲ πέπλον μαγικὸν
 Καὶ τὸ ἀνόμημα κοσμεῖται·
 Καὶ ψευδὴς θέλγει ἢ εἰκῶν·
 Γελᾷ τις, πλὴν γελῶν λυπεῖται.
 Ἄλλὰ μὴ χάρης, ποιητά,
 Διὰ τὸ νέον τοῦτο στέμμα !

Ἄν θάλλῃ τώρα σ' ἀπατᾷ!
Ταχέως θὰ βαφῇ μὲ αἷμα.

Γ'.

Τῶν Ἀθηναίων ἡ ψυχὴ
Εἰς τὸ δριμύ ἐθέλχθη δῖμα,
Καὶ ἀκροῶντ' ἐν προσόχῃ
Τῆς στιχουργίας τοῦ νᾶμα.
Τίνα τὸ δῖμα λοιδορεῖ
Οὐδ' ἐρωτῶσι κἄν ἐκεῖνοι.
Πέπλον καλὸν ὅταν φορῇ,
Κ' ἡ ἀδικία τοὺς ἠδύνει.
Μάλιστα εἰς τῶν θεατῶν
Ὑπὲρ τοὺς ἄλλους πάντας χαίρει
Προσεκτικῶς ἐπικροτῶν
Τὰ ἐντελῆ τοῦ ἔργου μέρη.
Πρεσβύτης οὗτος κεκυφώς·
Εἶναι βαθεῖς οἱ ὀφθαλμοί του,
Καὶ ἀπὸ μύχιόν τι φῶς
Λάμπουσα φαίνεται ἡ μορφή του.
Λευκὸν ἱμάτιον φορεῖ
Ἄνευ ματαίων κοσμημάτων.
Πρὸς τὴν θυμέλην θεωρεῖ
Ὅσιν γαλήνιον φυλάττων.
Εἶν' ὁ Σωκράτης· εὐλαβεῖς
Οἱ μαθηταὶ αὐτὸν κυκλοῦσι·
Μετὰ δικαίας συντριβῆς
Τὴν ἀδικίαν θεωροῦσι.
Μετὰ τοῦ Κέβητος λαλεῖ
Ἐδῶ Σιρμίας ὁ Θηβαῖος·
Τὸν κωμωδοῦντα ἀπειλεῖ
Κρίτων ἐκεῖ ὁ Ἀθηναῖος.
Πρὸ πάντων δὲ ὁ Ξενοφῶν
Ὑπὲρ τοὺς ἄλλους διαπρέπει·
Τὸν περὶ ὄχλον ἀψηφῶν,
Ὅργης ἀκράτου ῥίπτει ἔπη.
Ἐαυτοῦ πλεον δὲν κρατεῖ
Ζέσεως πλήρης ἀδαμάστου·
Ἄλλ' ὁ Σωκράτης νουθετεῖ,
Καὶ καταστέλλει τὰς ὀρμὰς του.
Τοὺς ὀφθαλμοὺς των πρὶς αὐτὸν
Ἔχουσι πάντες ἐστραμμένους,

Καὶ τὸν δεικνύουν πολιτῶν
 Ἄπειροι δάκτυλ' εἰς τοὺς ξένους.
 Τὸ πλῆθος πάντοθεν θροεῖ
 Πρὸς μίαν θέσιν βλέπον μόνον,
 Ἄλλ' ἢ μεγάλη συρροή
 Κωλύει τ' ὄμμα τῶν πλειόνων.
 Εἶδ' ὁ Σωκράτης τὸν λαὸν
 Νὰ τὸν ἰδῇ ὅτι ἐπόθει,
 Καὶ γαληναίως μειδιῶν,
 Ἐπὶ τῆς ἑδρας ἀνωρθώθη.
 Ἀντὶ μακρὰν τῶν θεατῶν
 Περιδεῆς ν' ἀποχωρήσῃ,
 Φαιδρὸς προσέφερ' ἑαυτὸν
 Κ' εἰς εἰρωνείας καὶ εἰς μίση.
 Τὸ πλῆθος ἔπαυσε γελῶν
 Εὐθύς, κ' εἰς σέβας ἐκινήθη.
 Ὡς ποιητὰ τῶν Νεφελῶν,
 Ὅς ἔβρισθεις ἐξεδικήθη.
 Αὐτὸν καὶ μόνον εὐφημεῖ
 Ἡ πόλις ἅπασα συνάμα
 Καὶ παραβλέπεις, ὦ τιμή,
 Χάριν τοῦ ἥρωος τὸ δρᾶμα.
 Πλὴν τοῦ Σωκράτους ἀπαθῆς
 Ἐμειν' ἢ ὄψις ἢ γλυκεῖα.
 Γνωρίζει ὅτι ἀσταθῆς
 Εἶναι τοῦ ὄχλου ἡ φιλία.
 Ὅτι γεννᾷ εἰς τὸν λαὸν
 Ἡ νέα δόξα νέον φθόνον,
 Κ' ὑπὸ πᾶν χεῖλος μειδιῶν
 Κρύπτειτ' ὁδοὺς σκληρῶς πληγόνων.
 Γέλως, τοὺς ἄλλους ἀπατῶν,
 Ἐπὶ τὰ χεῖλη του ἀνέβη.
 Ὑπὸ τὸν θρίαμβον αὐτὸν
 Ἴσως τὸ κώνειον μαντεύει.

Δ'.

Συμβάντων ἔμπλεοι αὐτοὶ
 Ἦδη ἐπέρασαν οἱ χρόνοι
 Καὶ ἄλλη πάλιν τελετὴ
 Τοὺς Ἀθηναίους συνενώνει.
 Τῶν Ἀθηνῶν ἡ ἀγορὰ
 Πρὸς τί λαοῦ τοσούτου βρίθει;

Καὶ πόθεν ἄρα γ' ἡ χαρά,
 "Ἦτις κατέλαβε τὰ πλήθη ;
 Ἄγγελος ἴσως φθὰς ταχὺς
 Νίκης ἐκόμισεν εἰδήσεις,
 Καὶ διὰ τοῦτο εὐτυχεῖς
 Φαίνονται ἅπαντες ἐπίσης.
 Ἄλλ' ὅχ' ἡ πόλις ἀφρονεῖ,
 Κ' ἐγκλημα εἶναι ἡ χαρά της·
 Πάθῃ ἐξάψας ἀγενῆ,
 Κώνειον πίνει ὁ Σωκράτης.
 Δρόμον διέτρεξεν εὐρύν·
 Πλήν, θυμ' ἀχρείων κατηγορών,
 Σήμερον ἔτισε βαρύν
 Τῆς εὐφυΐας του τὸν φόρον.
 Τοιαύτ' ὑπῆρξ' ἡ ἀμοιβή
 Τῶν ὑψηλῶν του διδαγμάτων.
 Ὅσα μὲ χεῖρα εὐλαβῇ
 Τῆς λήθης ἔσωσεν ὁ Πλάτων !
 Ἐμπρός των ποῖος ἐξ ἡμῶν,
 Εἰς ρεμβασμοὺς ῥιφθεὶς ἀκράτους,
 Ὄρας δὲν ἔμεινε, τιμῶν
 Τὴν φίλην μνήμην τοῦ Σωκράτους ;
 Διὰ τοῦ θείου της νοῦς
 Κατὰ τῆς φύσεως παλαίων,
 Ἀκόμη δὲν ἦτο θεός,
 Ἄλλ' ἄνθρωπος δὲν ἦτο πλέον.
 Ἀγνώστους ἔτ' εἰς τοὺς λαοὺς
 Ἀρχὰς ἐκεῖνος ἀναγγέλλων,
 Θεόν, νικῶντα τοὺς θεοὺς,
 Ἴσως διέβλεπ' εἰς τὸ μέλλον.
 Ἀπεκαλύφθη εἰς αὐτὸν
 Τῆς Ἰουδαίας ἡ θρησκεία,
 Κ' ἐμάντευ' ἴσως τὸν Χριστόν,
 Ἐνῶ ἐλάτρευε τὸν Δία.
 Ὅταν προβαίνει ἡ αὐγή,
 Ἐρυθριῶσα ἔτι κόρη,
 Πρὶν φωτισθῇ ἡ ἄλλη γῆ,
 Τὰ ὑψηλὰ φωτίζει ὅρη.
 Ὁ κοῦφος ὄχλος μὲ χαρὰν
 Διὰ τὸν θάνατον ὠμίλει
 Καὶ μίαν ὕβριν ἢ ἄρὰν
 Ὅλων ἐπρόφερεν τὰ χεῖλη·

- Δὲν ἦτο φίλος τῶν θεῶν.
 — Διαφθορεὺς τῶν νέων ἦτον.
 — Ἐβλαπτε λίαν τὸν λαόν
 — Ψευδῇ σοφίσματα κηρύττων.
 Αἱ ὀμιλίας του ῥηταὶ
 Προκλήσεις ἦσαν τυραννίας.
 — Ἐκείνου ἦσαν μαθηταὶ
 Ὁ Θηραμένης, ὁ Κριτίας !

Ε'.

Μακρὰν τῶν ἄλλων πολιτῶν
 Ἀνὴρ βαρὺς βχδίζει μόνος·
 Εἰς πρώτην ὄψιν ἐπ' αὐτὸν
 Καταφανὴς εἶναι ὁ πόνος.
 Ὀδύνην ἔτι ζωηράν
 Εἰς τῆς ψυχῆς τὰ βάθη κρύπτει,
 Καὶ εἰς τοῦ ὄχλου τὴν χαρὰν
 Ἀλλόφρον μόλις βλέμμα ρίπτει.
 Εἶναι αὐτὸς ὁ ποιητῆς
 Ὁ ἐξυβρίσας τὸν Σωκράτην.
 Πρὸ τῆς πικρᾶς του τελευτῆς
 Θλίβεται σήμερον εἰς μάτην.
 Ὑπὸ τὸ πνεῦμα τῶν ἐτῶν
 Ἡ παλαιὰ ἐσβέσθη πλάνη,
 Κ' ἔνοχον βλέπει ἑαυτόν·
 Ὡ, σὲ λυποῦμ', Ἀριστοφάνη !
 Πλήρεις θελγῆτρων δαψιλῶν
 Ὅταν ἐποίεις τὰς Νεφέλας
 Διὰ τὸ ἔργον τὸ καλὸν
 Ἴσως ἡγάλλεσο κ' ἐγέλας.
 Ἀλλ' ἂν σοὶ ἔλεγε κανεῖς,
 Ἐνῶ τὸν κάλαμον ἐκράτεις,
 Ὅποιās ἐμελλε θανῆς
 Νὰ τύχῃ τῶρα ὁ Σωκράτης,
 Καὶ ὅτι σὺ ἀπατηθεῖς,
 Εἰς τὴν θανήν του θὰ συντείνης,
 Μακρὰν θὰ ἔρριπτες εὐθύς
 Τὸν κάλαμόν σου μετ' αἰσχύνης.

ΣΤ'.

Ἐνῶ βαδίζει ἐμβριθής,
 Κ' εἶν' ἡ ὀδύνη του μεγάλη,

Φωνὴ γλυκεῖα, συμπαθὴς
 Αἴφνης τὰ ὦτά του προσβάλλει·
 — Ἀκάνθας φαίνεται κακὰς
 Μὲ ἄνθη θάλλοντα τυλίσσεις,
 Κ' ἔχουσι λίαν τραγικὰς
 Αἰ κωμωδίαί σου τὰς λύσεις. —
 Ἐπιθυμῶν νὰ ἴδῃ τίς
 Ὁ τὰς μελέτας του ταράττων,
 Στρέφεται εὐθύς ὁ ποιητὴς
 Καὶ βλέπει ὅτι εἶν' ὁ Πλάτων.
 Ἀπὸ τοῦ πόνου τὴν σκηνὴν
 Μὲ βραδὺ βῆμα ἐπιστρέφει,
 Καὶ τὴν ὁδὸν αἰγυρινὴν
 Εἰς τὴν καρδίαν ἔτι τρέφει.
 Πρὸ τῶν βημάτων του εὐρῶν
 Τὸν ὑβριστὴν τοῦ διδασκάλου,
 Σκῶμμα τῷ ἔρριψεν ἄβρόν,
 Δεῖγμα τοῦ πόνου τοῦ μεγάλου.
 Ἐπληξ' ἡ φράσις ἡ δεινὴ
 Τὸν δυστυχῆ Ἀριστοφάνη·
 Ὡς ἡ ἀμείλικτος φωνὴ
 Τοῦ συνειδότος τῷ ἐφάνη.
 Θέλων νὰ μάθῃ ἀκριβῶς
 Σκηνὴν ἀκόμη πλήρη ζόφου,
 Προσαγορεύει εὐλαβῶς
 Τὸν μαθητὴν τοῦ φιλοσόφου.
 — Εἰπέ μοι, Πλάτων, θλιβεράς
 Ν' ἀκούσω σέλω ἀληθείας·
 Ἐνῷ ἐξέπνεεν, ἄρας,
 Εἰπέ, μοι ἔστειλεν ἀγρία·
 — Λόγοι γαλήνης ψυχικῆς
 Οἱ ἔσχατοί του ἦσαν λόγοι·
 Κ' εἰς φίλους κ' εἰς ἐχθροὺς γλυκὺς,
 Ἐπίσης ἅπαντας ἠυλόγει.
 Εἶχ' εἰς τὰ βάθη τοῦ νοῦς
 Ζωῆς μελλούσης προαισθήσεις.
 Ἦτον ἀνέφελος Ἡὼς
 Ὁ θάνατός του, ὅχι δύσις.
 Ἐφαίνετ' ὅτι τὸν οὐδός,
 Ἐπάτει θνήσκων ἄλλου κόσμου,
 Καὶ ἄσμα κύκνου μελωδῶν
 Ἐκλείσε τ' ὄμμα του ἐμπρὸς μου.

'Εδίδασκ' ἔτι ἀπαθής,
 'Ενῶ τὴν κύλικα ἐκράτει,
 Καὶ στοχασμὸς ἦτο βαθύς
 Καὶ ἡ πνοή του ἡ ἐσχάτη.
 'Εὰν εὕρισκεσο παρών,
 Κ' ἔβλεπες θνήσκοντα ἐκεῖνον,
 Θρῆνον θὰ ἦνους γοερὸν
 Μὲ τῶν ἐταίρων του τὸν θρῆνον.
 Διότι εἶναι ἀγαθή,
 'Αριστοφάνη, ἡ ψυχὴ σου
 Καὶ μὲ δακρύων θὰ πλυθῇ
 Χοὰς ἐφθόνους ἡ κηλὶς σου.
 'Αλλὰ σ' ἀφίνω — ἱερὸν
 Νὰ ἐκπληρώσω χρέος πρέπει,
 'Απὸ τὰς τύχας τῶν καιρῶν
 Τ' ἀθάνατά του σώζων ἔπη.
 Θὰ τὰ συλλέξω, ποιητά,
 Μετ' εὐλαβοῦς ἐγὼ καλάμου,
 Κ' εἰς τοὺς αἰῶνας θὰ πετᾷ
 Μὲ τ' ὄνομά του τ' ὄνομά μου.
 'Ως γλύπτης, ὄνομα θνητοῦ
 Εἰς θεοῦ ἀγαλμα χαράττων,
 'Επὶ τὰ θεῖα ἔργ' αὐτοῦ
 Τρέμων κ' ἐγὼ θὰ γράψω «Πλάτων.»
 'Ο τοῦ Σωκράτους προσφιλῆς
 'Υπὸ λυγμῶν πικρῶν ἐπνίγη.
 Κ' ἐκεῖ νὰ κλαύσῃ συσταλὲς
 Μετὰ τοῦ πλήθους ἀνεμίγη.
 Σκοτία ἤδη ζοφερά
 Περικαλύπτει τὰς 'Αθήνας,
 Καὶ εἰς τοὺς οἴκους τὰ πυρὰ
 'Αμυδρὰς ῥίπτουσιν ἀκτῖνας.
 Τὸ πλῆθος φεύγει τὸ πολὺ
 Διατριβὰς ζητοῦν ἐτέρας.
 Καὶ φεῦγον ἔτι ὁμιλεῖ
 Διὰ τὸ νέον τῆς ἡμέρας.
 Καὶ ὅμως μόνος του μακρὰν
 'Ο ποιητὴς ἐκεῖ βαδίζει,
 Καὶ ἀκουσίως τὴν πικρὰν
 'Ακόμη χλεύην ψιθυρίζει !
 — 'Ακάνθας φαίνεται κακὰς
 Μὲ ἄνθη θάλλοντα τυλίσσεις.

Κ' ἔχουσι λίαν τραγικάς
Αἱ κωμῳδίαί σου τὰς λύσεις....

[Ζ'.

Πέπλον ἐπίσημον σιγῆς
Ἀπανταχοῦ ἡ νύξ ἐκτείνει·
Δὲν ῥίπτει φῶς ἐπὶ τῆς γῆς
Κρυμμέν' εἰς νέφη ἡ σελήνη.
Ἀλλ' ἐνῶ ἅπασα κοινῇ
Ἡ ἡχηρὰ κοιμᾶται πόλις,
Τίς ἡ σκιά ἡ σκοτεινή,
Ἥτις ἐκεῖ ὁρᾶται μόλις ;
Εἶναι ἀνὴρ γονυπετῶν
Ἐμπρὸς εἰς μάρμαρον ὥρατον,
Κ' ἐκεῖ ἐπάνω ἀναρτῶν
Θάλλοντα στέφανον ἀνθέων.
Φθόγγους ἀτάκτους ἐκφωνεῖ,
Πάντοτε λήγοντας εἰς θρήνους,
Καὶ εἰς τὸ πνεῦμ' ἀνακινεῖ
Συλλογισμοὺς πολυδύνους.
Ἡ φοῖβη πρὸς στιγμὴν χρυσῇ
Ἐν μέσῳ λάμπει τῶν συννέφων...
Ἀριστοφάνη, εἶσαι σύ,
Τὸ τοῦ Σωκράτους μνηῖμα στέφων.

ΙΘ'. ΑΓΓΕΛΟΥ ΒΛΑΧΟΥ

ΑΓΓΕΛΟΣ ΒΛΑΧΟΣ ἐγεννήθη ἐν Ἀθήναις, καὶ διεκρίθη μεταξὺ τῶν λογίων τῆς νέας γενεᾶς· ἐχηρμάτισε ὑπουργὸς τῆς Παιδείας καὶ ἔγραψε πολλὰ καὶ ιδίως ποιήματα.

Φειδίας καὶ Περικλῆς.

Πέντε παρέδραμον Ὀλυμπιάδες·
Ὁ τότε νέος Περικλῆς ἠνδρώθη,
Ἀνθρώπων τὸν ἀκούουν μυριάδες
Καὶ τὴν ἀρχὴν κρατεῖ, ἦν τότε ἐπόθει
Νὰ λάβῃ κατακτῶν.
Ἄγει καὶ φέρει τὸν λαόν· προστάσσει
Καὶ νεύουσι πληθὺς ἀστῶν καὶ ξένων.
Σήμερον ὅμως εἶν' ἐν δόξῃ πάσῃ,
Ὅτε ἰδρύεται εἰς τὴν Παρθένον
Παλλάδιον κλεινόν.

Ὅσα ποτὲ τοῦ Ἰλισσοῦ ἡ ὄχθη
 Αὐτοῦ καὶ τοῦ Φειδίου ἠκροῶτο,
 Ἐγειναν πρᾶγμα· μέγα ἠνέωχθη
 Τὸ στάδιον, καὶ ὅ,τι ἐκεῖ κάτω

Ἦν πλάσμα, ἔγειν' ὄν.

Οἱ θησαυροὶ πολυπληθῶν συμμαχῶν
 Ἐξωογόνησαν τὴν χίμαιράν των,
 Κ' ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως τὸν βράχον
 Ἀπὸ χρυσοῦ πεντήκοντα ταλάντων
 Θὰ ἰδρυθῇ Θεός.

Ὁ Παρθενῶν λευκός, ἀκτινοβόλος
 Τὸ ἄγαλμά της μόνον ἀναμένει
 Καταστεφής μ' ἐλαίας κλάδους ὅλος.
 Ἐνῷ πρὸς τὰ ὠραῖά του τεμένη
 Ἀνέρχεται ὁ λαός.

Ἰδέτε ἐκ περιωπῆς τὸν δῆμον !
 Ἄνδρες καὶ παῖδες, ξένοι καὶ πολῖται
 Ἐν μύρτου κλάδοις, μεθ' ἑορτασίμων
 Ἐσθῆτων, πᾶς ὥθει καὶ ἀντωθεῖται,
 Φαιδρὸς καὶ ἀλαζῶν.

Κολποὶ τὸν πέπλον τῆς Θεᾶς ἡ αὔρα,
 Ὅν εὐλαβεῖς κυκλοῦν ἀρχόντων τάξεις,
 Βρέμουσι τέθριππα κατόπιν γαῦρα,
 Κ' ἐκάστης βρέμει κύκλωθεν ἀμάξης
 Τὸ πλῆθος τῶν πεζῶν.

Ἐκεῖ που κνηφόρου βαθυκόλπου
 Σκιαδίου κρατεῖ μετοίκου κόρη,
 Ἐδῶ πληροῦσιν ὄσματος εὐμόλπου
 Τὸν χλιαρὸν αἰθέρα θαλλοφόροι
 Ὀμάδες μουσικῶν.

Ἐδῶ ἡ θεία σμίλη τοῦ Φειδίου
 Εἰς τοὺς ἀψύχους τῆς ζωφόρου λίθους
 Πνεῦμα ζωῆς ἐφύσησ' αἰδίου
 Τὸ πνεῦμα τῆς ζωῆς αὐτῆς τοῦ πλήθους
 Καὶ τῆς πομπῆς ὁμοῦ.

Τέλος ἀνέβη μόλις ἀναπνέον
 Τὸ πλῆθος πᾶν ὡς σῶμα συμπαγές τι,
 Κ' ἡ πομπὴ ὅλη τῶν Παναθηναίων
 Πρὸ τοῦ λευκοῦ μετ' εὐλαβείας ἔστη
 Τῆς Ἀθηνᾶς βωμοῦ.

Ἀρχίζ' ἡ τελετὴ πάντες σιγῶσι,
 Καὶ συνωθοῦνται τίς νὰ ἴδῃ μᾶλλον,

Πλὴν πόσοι μάτην προσπαθοῦσι, πόσοι
Συνθλίβονται οἱ μὲν διὰ τῶν ἄλλων

Εἰς τὸν πυκνὸν σωρόν !

Μετὰ μικρὸν τῆς τελετῆς τὸ πέρας
Κατέφερε τὰ σμήνη τῶν πληθύνων
Εἰς τέρψεις σεληνοφεγγοῦς ἐσπέρας. —
Τὸ ἄγαλμα τῆς Ἀθηνᾶς τὸ θεῖον
Ἐγείνεν ἱερὸν.

Ὁ Περικλῆς ἐν εὐπληθεὶ θιάσῳ
Ἐσχατος, κίτοι προῶτος καταβαίνων
Λέγει τοῖς φίλοις : « — Θὰ σὺς ἐπτιᾶσω
Ἀπόψε· ἔχω τὸν Φειδίαν ξένον
Καὶ οἶνον παλαιόν. »

— Ἐσπέρα εἶναι τῆς λαμπρᾶς ἡμέρας·
Ὁ Περικλῆς τοὺς φίλους συναγείας
Ποιεῖτ' ἀρχῆς καλῆς καλὸν τὸ πέρας,
Περὶ χρυσοῦς ἰσοχειλεῖς κρατῆρας
Τοὺς φίλους ἐπτιῶν.

Καίουν χρυταῖ πολύμυζοι λυχνίαι
Ἀπὸ λευκῶν τοῦ Τάραντος λυχνούχων,
Ὅπου θὰ πίουں φίλοι νεανίαι,
Ὅπου θὰ πῖν μετ' αὐτῶν ὁ προῦχων
Ὁμοῦ τῶν Ἀθηνῶν.

Ἐπέραναν τὸν δεῖπνον οἱ συμπόται
Παρασκευὴν σικελικῶν μαγείρων,
Αἱ τράπεζαι ἀπήρθησαν αἱ πρῶται,
Καὶ φέρεται γλυκὺς ἐντὸς κρατῆρων
Οἶνος Κλαζομενῶν.

Ἀπλοῦνται ἐπὶ κλινῶν ταπητοστρώτων
Τοῦ Περικλέους ὅλ' οἱ δαιτυμόνες,
Καὶ πρὶν ἔτι ἀρχίσωσι τὸν πότον
Τὰς κόμας τῶν κισσοῦ κοσμοῦσι κλῶνες
Καὶ ῥόδων εὐθαλῶν.

— Εἶναι πολὺ τὸ πλῆθος τῶν ἐταίρων·
Ἐγγὺς τοῦ Περικλέους ὁ Φειδίας,
Σεμνὸς καὶ ἀναφκλαντίας γέρων,
Καὶ παρ' αὐτῷ ὁ νεαρὸς Λυσίας,
Μειράκιον καλόν.

Ἐγγὺς φαιδρὸν καὶ θορυβῶδες σμήνος
Νέων, ἀνδρῶν, λαλεῖ μεγαλοφῶνως
Κ' ἐν μέσῳ τῆς ὁμάδος ὁ Ἰκτίνος
Τὸ σχέδιον τοῦ νέου Παρθενῶνος
Τὸν ὄμιλον μυῶν.

Ὡς γέλως δὲ τῆς ἰλαρᾶς πληθύος
 Παράσιτός τις Χρέμης, ἔτι νήφων,
 Φωνάζων ὅτι γρῖφος εἶν' ὁ βίος
 Καὶ ὑποσχόμενος αὐτὸν τὸν γρῖφον

Νὰ λύσῃ, πρὶν πιῶν.

Σπονδαί, παιᾶνες ἔπαυσαν καὶ τέλος
 Ἦρχισ' ὁ πότος τῶν παιδρῶν ἐταίρων
 Προπόσεις πίνονται, ἤχεῖ ὁ γέλως,
 Τὴν ἡλικίαν λησμονεῖ ὁ γέρον,

Τὰ ἔτη τοῦ ὁ παῖς.

Οὐδεὶς συμποσιάρχης διατάττων.

Πίνει καθεὶς ὡς θελεῖ ἡ φιάλῃ.

Εἶναι παιδρά, ἰδέτ' ἡ ἄμιλλά των,

Κενοῦτ' ἡ μία κύλιξ, πάραυτ' ἄλλη,

Ἔπεται ταῖς λοιπαῖς

- Ὁ οἶνος μοῦ ἐθέρμανε τὸ στόμα,
 Εἶπεν ὁ Γλαῦκος, — πλὴν ἀντὶ ψυκτῆρος,
 Παρακαλεῖτ' ὁ Χρέμης ἐν τοῦ σκῶμμα
 Νὰ ρίψῃ μόνον ἔνδον τοῦ κρατῆρος·

Σᾶς βεβαιῶ ἀρκεῖ». —

- Εὐγέ σου, Γλαῦκε, ἐφώνησεν ὁ κῶμος·
 Οἶνος ψυχρὸς γλυκύτερον εὐφραίνει
 Ἦ σκῶμμα παγερόν, ὁ Χρέμης ὁμως
 Τὸν στόμαχόν του θέλει νὰ θερμαίνῃ
 Το πόμα τὸ γλυκύ.

- Ἄλλ' ἴδετε, εἰπ' ἄλλος, πῶς ὁ οἶνος
 Τοῦ Χρέμητος ἐσκίασε τὸ ὄμμα·
 Χρέμη, τί ἔπαθες; πρὶν εὐφροσύνης
 Ἐλάλεις, τώρα σκέπτεσαι· μὴ σκῶμμα
 Πραγματικῶς ζητεῖς;

Ἦ τῆς πομπῆς μὴ σ' ἀσχολῇ ἡ μνήμη;

Ἴσως τ' ἀγγεῖα τοῦ ἐλαίου πλήρη

Ὁ στόμαχός σου οἴνου ἐπεθύμει·

Ἄν τοῦτο σὲ λυπῇ, μὴ μεμψιμοίροι . . .

Ἦ μήπως ἄλλη τίς

Εἶν' ἀφορμὴ τῆς λύπης σου τῆς τόσης;

- Σκέπτομαι, δὲν λυποῦμαι, νεανία.

- Ἰδωμεν τί σ' ἐνέπνευσεν ἡ πόσις!

- Ὅτι ἡ τύχη μου ἐν δυσμενεῖα

Βαρύνει ἐπ' ἐμέ·

Ὅτι κ' ἐγὼ νὰ γείνω ἡδυνάμην

Τῶν Ἀθηναίων μέγας ἀρχηγέτης,

Κ' εἰς τὴν σφιγκτὴν μου νὰ κρατῶ παλάμην

- Πλήρες τὸ κύπελλον ! ὑπέλαβέ τις,
— Σιῶπα, ἰταμέ !
Τοὺς χαλινούς τοῦ Ἀθηναίου δήμου, —
Προσεῖπεν ὁ παράσιτος· — νὰ πνίγη
Τὴν τύρβην τῶν φωνῶν των ἢ φωνή μου,
Καὶ νὰ μὲ τρέμουν ὅλοι ὡς ὀλίγοι
Τρέμουν τὸν Περικλῆ.
Σωροὺς διατιθέμενος χρυσίου,
Τὰ μίση ν' ἀναλύω εἰς ἀγάπας,
Πέριξ παιδρὸν ν' ἀθροίζω συμποσίου
Σὰς τοὺς κηφῆνας, καὶ ὁ δῆμος ἄπας
Κτύπων νὰ μὲ κυκλῇ.
Νὰ ἀφειδῶ συμμαχικῶν στατήρων
Καὶ θησαυρῶν τοῦ δήμου ἀμετρήτων,
Θεὰς ἐκ τοῦ χρυσοῦ αὐτῶν συμφύρων
Καὶ Παρθενῶνας ὅλους ἀνορύττων
Ἐκ τοῦ Πεντελικοῦ.
— Καὶ ἔπειτα νὰ βλέπης καὶ σὺ χαίρων
Εἰπ' ἄλλος, τὴν μορφήν σου νὰ χαράττη
Εἰς τὴν ἀσπίδα τῆς Θεᾶς ὁ γέρων
Φειδίας... ὦ, τί δόξα ὑπερτάτη
Ἀνδρὸς βασιλικοῦ !
— Πλὴν ἔκρξαν πολλοὶ ἐκ τοῦ ὀμίλου,
Καὶ Περικλῆς ἂν γείνης μετὰ χρόνον
Θὰ τύχης, Χρέμη, καὶ Φειδίου φίλου ;
— Τίς οἶδεν, ἂν χρυσώσω τ' ἄκρον μόνον
Σμίλης αὐτοῦ μιᾶς ;
Ἐγέλασαν τινὲς τῶν εὐωχούντων·
Τὸν Περικλῆν καὶ τὸν Φειδίαν ἄλλοι
Προσέβλεψαν· ἐκεῖνοι πλὴν τὸν νοῦν των
Ἄλλοι προσεῖχον· μυστικὰ ἐλάλει
Ἡ φιλικὴ дуάς.
Ὅ, τι τοῦ Χρέμητος τὸ παρπαῖον
Στόμαξ ἐν ὥρᾳ μέθης ἐξεφώνει
Εἰς ὀφθαλμοὺς καὶ ἄλλων Ἀθηναίων
Ἀνέγνωσαν ἀπὸ πρῶτας μόνον.
Ἄγνωστος ταραχὴ
Ὡσεὶ πνοὴ ἐγγίζοντος τυφῶνος,
Ἐθόλου ἤδη τὸ παιδρὸν τοῦ ὅμμα·
— Αἴ ! εἰπ' ὁ Περικλῆς σιγά, ὁ φθόνος
Εἰσέδου κ' εἰς τὸ ξενίόν μας δῶμα,
Φειδία· προσοχὴ !

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Α'. ΛΟΓΟΓΡΑΦΩΝ

	Σελ.
α'. Κωνστ. Οἰκονόμου. 1 Προτροπή εἰς ἀγῶνα.	3
2 Περὶ πατρίδος	5
3 Κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν ἀγῶνες	7
β'. Ἀλεξ. Σούτσου. 1 Ἀθανάσιος Διάκως	11
2 Ἡ Μάχη τῆς Γραβιάς	13
γ'. Π. Ἀργυροπούλου. Ὁ Κοραΐς	14
δ'. Φιλίππου Ἰωάννου. Βίος Κωνσταντᾶ.	16
ε'. Α. Μουστοξύδη. Σόρβολος ὁ Κρῆς.	25
στ'. Σ. Α. Βυζαντίου. Πυρκαϊὰ ἐν Κων)πόλει.	28
ζ'. Ἀριστ. Βαλαωρίτου. Ἀλῆς Τεπελενλῆς	32
η'. Σ. Ζαμπελίου 1 Ἀνάκτησις τῆς Κωνσταντινου- πόλεως ὑπὸ Μιχαὴλ Παλαιολόγου.	45
2 Τελευταία ἐν τῇ ἀγίᾳ Σοφίᾳ τελετὴ.	48
θ'. Δ. Παπαρρηγοπούλου. Ῥωμαϊκὸν δεῖπνον	51
2 Κλεάνθης ὁ Στωϊκός.	56
ι'. Ν. Δραγούμη. 1 Ἡ ἐν Τροιζῆνι συνέλευσις.	59
2 Ναύπλιον	64
3 Χολέρα ἐν Ἀθήναις.	65
ια'. Α. Ρ. Ραγκαβῆ. 1 Ἱπποτικὸς ἀγὼν	67
2 Ἐπιστολαὶ ἐκ Βερολίνου.	75
ιβ'. Κ. Παπαρρηγοπούλου. 1 Ὀλυμπ. ἀγῶνες	86
2 Ἡθικὴ ἐνότης τοῦ Ἑλληνισμοῦ.	90
3 Ἡ ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχία	95
4 Ἐπανάστασις Σάμου	101
5 Ἐπιτάφιος λόγος Περικλεους.	103
6 Ὁ λοιμὸς ἐν Ἀθήναις	104
7 Μεγαλοφυΐα Ἀλεξάνδρου	107
8 Βασίλειος ὁ Μέγας	110
9 Ἡ ἀγία Σοφία	114
10 Ἀνάκτησις τῆς Κρήτης ὑπὸ Νικηφόρου Φωκᾶ.	123
11 Ἐπιδρομὴ τῶν Νορμαννῶν εἰς τὴν Ἑλλάδα	128
12 Ἀλωσις Κων)πόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων	135
13 Ἐναρξίς τῆς ἐπαναστάσεως τῷ 1821.	145
14 Θεόδωρος Κολοκοτρώνης καὶ ἡ ἐν Βαλτετσίῳ νίκη	151

Β'. ΠΟΙΗΤΩΝ

	Σελ.
α'. Ἀλέξ. Σούτσου. 1 Ἀγία Σοφία	155
2 Ἡ Ἑλλάς	158
3 Θάλασσα	158
4 Βύρων	159
5 Καταστροφή τῆς Χίου	160
6 Ἐκστρατεία καὶ καταστροφή τοῦ Δράμακην	176
β'. Ι. Καρασούτσα. 1 Ἡ παντεχνία τοῦ ἀνθρώπου	197
2 Εἰς Ἰωνίαν	199
3 Εἰς ἐν ἄστρον	199
4 Ὀλυμπος	201
5 Μωάμεθ	202
γ'. Γ. Ζιλακιώστα. Ὁ Βότσαρης	203
δ'. Δ. Παπαρρηγοπούλου. 1 Τὸ ἄγαλμα τῆς παρθένου	212
2 Ὁ Δίνος	213
ε'. Σ. Ν. Βασιλειάδου. Τὸ δάκρυ τοῦ Ξέρξου	215
2 Ἡ Ἀκρόπολις	217
στ'. Α. Ρ. Ραγκαβῆ. 1 Κωνσταντινούπολις	220
2 Μάιος	221
3 Τὸ ῥόδον	221
ζ'. Θεόδ. Ὁρφανίδου. Ὁ Πύργος τῆς Πέτρας	222
η'. Ἀχιλ. Παρίσχου. Τὸ λείψ. τοῦ Πατριάρχου	223
θ'. Α. Σ. Βυζαντίου. Σωκράτ. καὶ Ἀριστοφάνης	224
ι'. Α. Βλάχου. Φειδίας καὶ Περικλῆς	234

Δευτ. | Τρίτη | ~~Τετάρτη~~ | ~~Πέμπτη~~ | ~~Παρασκευή~~ | ~~Σάββατο~~ | ~~Κυριακή~~
 ελ. ον | ~~ενοσια~~ | ~~ισοφωτισμ~~ | ~~Μαδ~~ | ~~δονα~~ | ~~καρ~~ | ~~ισακμα~~
 — | ~~δμνη~~ | ~~Χαν.~~ | — | ~~Καχ~~ | ~~οείκη~~

Ἀριθ. { Πρωτ. 9432
 { Διεκπ. 8514

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 13 Ἰουνίου, 1903.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ
ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Πρὸς τὸν κ. Εὐάγγελον Κοφινιώτην.

Δηλοῦμεν ὑμῖν, ὅτι ἀνακαλοῦμεν τὸ ὑπ' ἀριθμ. $\frac{6196}{7291}$ τῆς 22ας

Μαΐου 1902 ἔγγραφον ἡμῶν, δι' οὗ ἐγνωρίσαμεν ὑμῖν ὅτι ἐγκρί-
νομεν τὴν γνώμην τῆς Ἐπιτροπείας τῶν κριτῶν τῶν διδασκτικῶν
βιβλίων, ὅπως τὸ ὑμέτερον σύγγραμμα **Νεοελληνικά Ἀνα-
γνώσματα** τὸ ἐγκριθέν νά εἰσαχθῇ ἐν τοῖς δημοσίοις, δημοσυν-
τηρήτοις καὶ ἰδιωτικοῖς Σχολείοις ἐπὶ 5 σχολικὰ ἔτη ἀπὸ τοῦ
σχολικοῦ ἔτους 1903--1908, καθόσον κατὰ γνωμοδότησιν τοῦ Νο-
μικοῦ Συμβουλίου ὑπ' ἀριθ. 3014 τὰ βιβλία ταῦτα δὲν εἶνε ἐκ
τῶν ὑποβαλλομένων κατὰ τὸν ΒΤΓ' Νόμον εἰς διαγωνισμόν, ἀλλὰ
μόνον εἰς ὑπουργικὴν ἐγκρίσιν ἐπὶ προσδιορισμῶ τῆς τιμῆς αὐτῶν.

Ἐπομένως δύνασθε νά ὑποβάλητε τὸ περὶ οὗ πρόκειται βι-
βλίον σας, συμφώνως μὲ τὰ Βασιλικά διατάγματα τῆς 23 Ἰου-
νίου καὶ 1 Ἰουλίου 1884, εἰς τὸ Ὑπουργεῖον, ὅπως κατὰ τὰ κεκα-
νονισμένα ὁρισθῇ ἡ τιμὴ αὐτοῦ.

Ὁ Ὑπουργός

ΚΥΡ. ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΛΗΣ

Στέφ. Μ. Παρίδης

Δρ. 6196
Διεκπ. 7291

Εν Αθήναις, τῇ 22 Μαΐου, 1903.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ
ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Πρὸς τὸν κ. Εὐάγγελον Κοφινιώτην.

"Εχοντες ὑπ' ὄψει τὸν νόμον 'ΒΤΓ' τῆς Μέσης καὶ Δημοτικῆς
Ἐκπαιδεύσεως καὶ τὸ Β. Διάταγμα τῆς 10 86ρίου 1895 καὶ
τὴν ἐκθεσιν τῆς Ἐπιτροπείας τῶν κριτῶν τῶν διδακτικῶν βιβλίων
τῶν εἰς τὰ Ἑλληνικὰ σχολεῖα εἰσακτέων, γνωρίζομεν ὑμῖν, ὅτι
ἐγκρίνομεν τὴν γνώμην τῆς ἐπιτροπείας ταύτης ὅπως τὸ ὑμέτε-
ρον σύγγραμμα, **Νεοελληνικὰ Ἀναγνώσματα**, τὸ κατὰ
τὸν εἰρημένον νόμον ἐγκριθέν, εἰσαχθῇ ἐν τοῖς Δημοσίοις, δημο-
συντηρήτοις καὶ ἰδιωτικοῖς Ἑλλήν. Σχολείοις ἐπὶ πέντε σχολικὰ
ἔτη ἀπὸ τοῦ σχολικοῦ ἔτους 1903—1908.

Ὁ ὑπουργὸς
ΚΥΡ. ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΛΗΣ

Στέφ. Μ. Παρίσης.

Απόστολὴν τῆς ἐπιστολῆς

τῆς ἐπιστολῆς

